

ఆంధ్ర వాఙ్మయారంభ దశ

ప్రథమ సంపుటము

ప్రాజ్ఞన్నయియుగము

గ్రంథ కర్త :

దివాకర్ల వేంకటాచార్యుని ఎం ఏ (అనర్బు) పిహెచ్ డి

ఆంధ్రోపన్యాసకుఁడు

ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము

1960

సర్వస్వామ్యములు గ్రంథకర్తవి.

మూల్యము : రు. 7-50,

494 82709
 వేం ది ప్రా

7306
 ౬

౭౪౦

ప్రాప్తిస్థానము గ్రంథకర్త 8/4 R T, బర్మిన్ఘం
 హైదరాబాదు

తొలి పలుకు

అంధ్ర వాఙ్మయమున త్రాన్నిన్నయ యుగమున కజ్ఞాత యుగమును పేరున్నది అందలి వాఙ్మయ భాషావిశేషములనుగూర్చి యెక్కువగా దెలియ కుండుటయే దాని కాపేరు వచ్చుటకు గారణము ఇటీవల శ్రీ కోరాడ రామ కృష్ణయ్యగారు శ్రీ గంటి జోగిసోమయాజిగారు ' అభినవ వాగనుశాసన' శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణకావ్యుగారు శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు కీ శే దా చిలుకూరి నారాయణరావుగారు కళాప్రపూర్ణ శ్రీ వజ్జిలి చిన నతారామస్వామికావ్యుగారు మున్నగు భాషా తత్వజ్ఞులు ప్రాన్నిన్నయయుగము నందలి శాసనములను విరికిరించి యందలి విశేషములను వెల్లడించి యున్నారు. వారి రచన లాధారముగా తేనికొని నేనును ఆ శాసనము లన్నిటిని విరికిరించి యాంధ్ర భాషారంభదశనుగూర్చి యీ రచన చేయ మినిశిచి

నేను గ్రహించిన వస్తువు ప్రధానముగా వాఙ్మయ సంబంధియే యైనను వ్యాసము సమగ్రముగా నుండునను నుద్దేశముతో భాషావిషయమునుగూర్చికూడ యథాశక్తిగా వివరింప యత్నించితిని ఈ యత్నమున శ్రీ కోరాడ రామ కృష్ణయ్యగారు వేంకటేశ్వర ప్రాచ్య సంస్థాపక పత్రికలోఁ బ్రచురించిన విహు వ్యాసములు నాకు మార్గ దర్శకములై చాలవఱకు పకరించినవి హానిని కాగుగాఁ జదివి నా పరిశీలనమున దో చిన క్రొత్తవిషయములను ఉదాహరణములను తేర్చి యా ప్రకరణమును రచించితిని వారు పరోక్షముగా నొనరించిన యపారమైన యీ సాయమునకుఁ గృతజ్ఞతావందనము లర్పించుచున్నాను అముద్రితములైన కొన్ని శాసనములను నేను వేడినంతనే యొసంగి నాకు తేయూతనొసంగిన యన్యధ్యువర్తకులు శ్రీ గంటి జోగిసోమయాజిగారికి నా వృద్ధయ పూర్వక నమస్కారము లర్పించు చున్నాను

విప్లవ శాసనములు మూ డున్నవి ఒకటి జయసంహవల్లిఖుని యెనిమిదవ విజయరాజ్య సంవత్సరమున వేయ బడినది రెండవదియు నాతని కాలమునా టిదే మూ డవది (E P 476 q 1906, 351 q 1905) లోఁ బ్రకటింప బడినది భేదము తెలియుటకై మొదటిదానిని విప్లవ శాసన మనియు, రెండవ దానిని విప్లవశాసన మనియు, మూ డవదానిని చిత్పత్తిశాసన మనియుఁ బేర్కొంటిని

నే నీ వ్యాసము రచించఁ దొర కొన్న చాది సర్వవిషయములందును ముఖ్యముగా భాషా తత్త్వమునకు సంబంధించిన వానియందును నాకు దెలియని రహస్యములు మాతనాంశములు పెక్కెఱింగించి మార్గదర్శకులైన ఆచార్య శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారికి నా హృదయపూర్వక కృతజ్ఞతా నమస్కారము లర్పించుచున్నాను

ఈ గ్రంథము మిక్కిలి పెద్దదగుటచేతను దీని ముద్రణ మధిక వ్యయ సాధ్యమగుటచేతను వెంటనే దీనిని ముద్రింపలేకపోయినది ముద్రణార్థమైసాయము చేయనే దుచు నాంధ్రప్రభుత్వమువారికి దరఖాస్తు పెట్టుకొన గా వారు దయతో నాలుగువేలరూప్యములు మంజూరుచెసిరి ఈ సాయమే లేనిచో నే నేతన్ముద్రణము తలపెట్టుటకు గూడ నవకాళము లేకపోయెడిది ఈ సందర్భమున వాఁ యోద్యదిన మంత్రివరేణ్యులకును ప్రభుత్వ విద్యాకాళాధికారులకును శ్రీ శర్మగారికిని నా హృదయపూర్వక వందనము లర్పించుచున్నాను

పి హెచ్ డి పట్టము పడయుటకై నే నున్నానియా విశ్వవిద్యాలయమునకు సమర్పించిన వ్యాసమునందలి ప్రథమ భాగమే ఈ గ్రంథము 1957వ సంవత్సరమున నా కా పట్ట మొనగఁ బడినది దీని లిఖితప్రతులను వ్రాయునప్పుడు నాకు దోడ్పడిన చి గూడ వేంకటసుబ్రహ్మణ్యము M A గారికిని తిరువతయ్య M A గారికిని కాకా శివరామకృష్ణకాశ్రు M A గారికిని నా ఆశీర్వాచనములు

అతిశ్రద్ధాభిమానములతో నీ గ్రంథమును సుందరముగ ముద్రింపించిన అమరావతిప్రెస్సువారికి నా కృతజ్ఞతావందనములు

ఈ వ్యాసమును రచించుటలో నాకుఁ దోడ్పడిన గ్రంథములు

శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారిచి

1 Te ugu Language n the Is M llen um A D

S V O Journal

2 భాషా చరిత్ర వ్యాసములు

1 - రెండవభాగ మాదికవి వన్నయ భారతమును గుఱించి అది ద్వితీయ సంపుటముగా ముద్రింపఁ బడినది -

3. దక్షిణదేశాంధ్ర వాఙ్మయము - దేశి

4. ఆంధ్ర భారత కవితా విమర్శనము.

5. సారస్వత వ్యాసములు.

శ్రీ నిదురవోలు వెంకట రావు గారివి :

6. తెలుగు కవులచరిత్ర Vol. 1.

7. ఉదాహరణ వాఙ్మయచరిత్ర.

8. ఆంధ్రవచన వాఙ్మయచరిత్ర.

9. ఆంధ్రులచరిత్ర - సంస్కృతి - ఆచార్య శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనము,
బాలేందు శేఖరంగార్లు.

10. ఆంధ్రభాషావికాసము - ఆచార్య శ్రీ గంటి జోగి సోమయాజీగారు.

11. ఆంధ్రభాషా చరిత్రము - కీ. శే. చిలుకూరి నారాయణరావుగారు.

12. ఆంధ్రవాఙ్మయకరణ సంహితా సర్వస్వము - కళావ్రహ్మ శ్రీ వట్టిలి చిన
సీతారామ స్వామి శాస్త్రిగారు

13. చింతామణి విషయ పరిశోధనము.

14. భండార్కరు పరిశోధన సంస్థవారి భారతములలోని ఉపోద్ఘాతములు :
శ్రీ సుకృష్ణుడు తెల్విల్కరుగార్లు.

15. Comparative Grammar of the Dravidian Languages.

Dr. Caldwell.

16. Eastern Chalukyas of Vengi - Dr. N. Venkata Ramaniah.

17. రాజరాజ నరేంద్రుడు - శ్రీ బి. వి. కృష్ణరావుగారు.

18. ధ్వన్యాలోకము.

19. ఆంధ్ర ధ్వన్యాలోకము - శ్రీ వేదాల తిరువేంగళాచార్యులుగారు.

20. వన్నయగారి ప్రసన్నకథా కలితార్థయుక్తి - కవిసమ్రాట్ శ్రీ విశ్వనాథ
సత్యనారాయణగారు

21. ఆంధ్రకవి తరంగిణి Vols. I. II. and III.

22. భారతీపన్యాసములు - ఆంధ్రసారస్వత పరిషత్తు.

23. త్రిలింగ రజతోత్సవ సంచిక.

24. కావవాహన సంచిక.

25. Inscriptions of the Andhra dynasties - Dr. M. Ramarao.

26. ప్రాకృత ప్రకాశిక.

27. Journals of the Andhra Historical Research Society -
Rajahmundry.
 28. రాజరాజనరేంద్ర చట్టాభిషేక సంచిక.
 29. ఆంధ్రభాషామహాసము - శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణకృష్ణగారు.
 30. కాసనపద్యమంజరి - కీ. శే. జయంతి రామయ్య పంతులుగారు.
- మిగిలిన వివరముల పేరు లా యా స్థలములయందే వేర్కొంటిని.

—దివాకర్ల వెంకటావధాని.

అంకితము :

శ్రమసంయోజితమైన యీ రచన ము
ద్రారూప మొందింప య
త్నములం జేసెడి పట్ల నప్రతిమ మౌ
... దార్యమ్ము మీఱంగ వి
త్తము చేకూరిచి న న్దంఁగనిన యాం
ధ్రజ్ఞాప్రభుత్వమ్ము పే
రిమికిం జేసెద దీని నంకితము సం
ప్రీతాంతరంగుండ నై.

విషయ సూచిక

1.	ప్రాక్యాళుక్య యుగమునందలి ఆంధ్రభాష ...	1-64
2.	పూర్వచాళుక్య యుగమునందలి ఆంధ్ర వాఙ్మయ స్వరూపము ...	65-120
3.	చాళుక్య యుగమునందలి భాష ...	121-308
4.	నన్నయకుఁ బూర్వము ఛందస్సు ...	309-358
5.	మార్గదేశీ కవిత్వములు ...	359-381
6.	నన్నయ అధికవిత్వము - భారత రచనకుఁ బూర్వరంగము ...	387-416
7.	ముఖ్య విషయముల అనుక్రమణిక	

ప్రార్థాకుర్వ యుగమునందలి ఆంధ్రభాష :

ఆంధ్ర శబ్ద మిప్పుడు జాతి భాషా దేశములు మూడింటికిని సంజ్ఞగా పాడబడుచున్నది. ఆంధ్రభాష, ఆంధ్రదేశము, ఆంధ్రజాతి యనునవి మనము తలుచుగా వినుచున్న మాటలే. ఈ మూడింటిలో నాంధ్రజాతి ప్రశంస యతి ప్రాచీనకాలమునుండియు గనవచ్చుచున్నది. ఋగ్వేదమునకు సంబంధించిన ధృతరేయ బ్రాహ్మణమున విశ్వామిత్రుడు తన యజ్ఞ సుల్లమించిన కుమారుల నేబదిమందిని దత్తవంశివా రార్యభూముల సరిహద్దులలో నివసించునట్లు శపించెననియు, వారే ఆంధ్రులు, పుండ్రులు, శబరులు, పుళిందులు, మూతి బులు అను నామములతో నార్యసీమల కావల (ఉదంత్యాః) నివసించిరియుఁ జెప్పబడి యున్నది.¹ దీనిని బట్టి యా బ్రాహ్మణము రచింపబడుటకుఁ బూర్వమే యాంధ్రులను నొక జాతివా రుండినట్లు తెల్లమగుచున్నది. సంస్కృతమున నాదిత్యావ్యమగు రామాయణమున కిష్టింహకాండలో సుగ్రీవుడు సీతా స్వేషణమునకై దక్షిణదిక్కున కేగు వానరులు చూడవలసినవానిలో నాంధ్ర

1. తా ననువ్యాజ్యవోరాంతాన్వః ప్రజా భక్షిష్టేతి. త ఏతేంద్రాః పుండ్రాః శబరాః పుళిందాః మూతిబా ఇత్యుదంత్యా బహవో భవన్తి.

ఇందలి వాక్యముల కర్థము చెప్పుటలో విద్వాంసులు భిన్నమార్గముల వను సరించుచున్నారు. వానిని Martin Haag "Viswamitra then pronounced against them the curse, "You shall have the lowest castes for your descendants. Therefore are many of the most degraded classes of men, the rabble for the most part, such as the Andhras, Pundras, Sabaras, Pulindas and Mutibas, descendants of Viswamitra". అని తర్జుమా చేసెను. సాయన అంతాన్ అను పదమును "చండాలాది రూపాన్ నీచ జాతి విశేషాన్" అని వ్యాఖ్యానించెను. పై అనువాదము దీని కనుగుణముగనే యున్నది.

A. B. Keith గారు "Your offspring shall inherit the ends (of the earth). These are the people the Andhras, Pundras, Sabaras, Pulindas and Mutibas who live in large numbers beyond the borders. Most of the

పుండ్ర చోళ పాండ్య కేరళదేశములను చెల్వొని యుండెను ¹ మహాభారతమున
మయ సభలో ధర్మరాజును బరిష్టించియుండిన రాజులలో నంగ వంగ
పుండ్రక పాండ్యోద్ర రాజులతోపాటాంధ్రులుకూడ నుండిరనియు ² రాజనూ
యమునకు ముందు సహదేవుడు దక్షిణ దిగ్జైత్రయాత్ర కరిగిన నందర్పు
మున నాంధ్రులనుగూడ జయించెననియు జెప్పబడి యున్నది ³ మౌర్య
చంద్రగుప్తుని యాస్థానమునకు గ్రీకు రాయబారిగా వచ్చిన మెగస్తనీ సప్త
దాంధ్రులు బలపిషయమున మౌర్యులతిరువాత నెన్న దగి యుండిరనియుఁ
గళింగులకంటె వారే బలవత్తరులై యుండిరనియు వారికిఁ బెక్కు గ్రామము
లును బ్రాకార గోపురావృతములైన ముప్పది పగరములు నుండెననియు వారి
రాజవసు 00000 పదాతులతోడను 2000 రౌతులతోడను 000 ఏనుగుల
తోడను గూడిన సైన్య ముండెననియు చెల్పియున్నాడు ⁴ ఆశోకుని షాహ
బాజ్ గూ మాన్సేర గిర్నార్ శాసనములలో నాంధ్రుల ప్రళంస కలదు
వారాతని సామ్రాజ్యములోనే యుండి యాతని ధర్మబోధ ననుసరించిరని

Dasyus are the descendants of V wamira అని యావాళ్యముల
ననువదించెను

అవ్వీత్య దండకారణ్యం సవర్వత నదీగుహం
నదీం గోరావసీంచైవ సర్వమే వాను పశ్యత
శత్రైవాంధ్రాంశ్చ పుండ్రాంశ్చ చోళాన్ పాండ్యాంశ్చ కేరళాన్
అయోముఖశ్చ గస్తవ్య వర్వతో ధాతుమండిత

విక్రిందా 41 అధ్యాయము

2 తథాంగవంశో సహ పుండ్రకేణ
పాండ్యోద్రరాజౌ సహ చాండ్రకేణ

భారత సభ 4 21

3 పాండ్యాంశ్చ ద్రవిడాంత్రైవ సహితాం శ్చోద్రకేరలై
అంధ్రాం స్తలవనాంత్రైవ కళింగా వోష్ఠ్యై కర్ణికాన్

సభ 28

4 Ncx cone the Andhras a s more powerful race which
po sesse numero v ages and thrtty towns defended by wa s and
ower a d w ch upp es ts king w an army of 100000 fantry
2000 cava ry an 000 cephan Mccr nd es Magas cnes Page 138
ka n I A Vo VI 337-339

13 ఏ ధర్మలిపి శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది¹ అశోకుఁ దొక్క కళింగ మును దప్ప మఱి యే ప్రాంతమునుగాని జయించినట్లదారములు కానరామిచే నాతని తండ్రియైన బిందుసారుఁ దాండ్రులను జయించియుండుననియు, వారు తిరువాల నామమాత్రముగ మౌర్యుల సార్వభౌమత్వము నంగీకరించినను వాస్తవమునకు స్వతంత్రులుగానే యుండిరియు నూహ చేయవచ్చును. అశోకుని యనంతర మాండ్రులొక గొప్ప సామ్రాజ్యమును స్థాపించి కుంగకాణ్య వంశము లంతరించినపిమ్మట మగధుగూడ నాక్రమించుకొని యచ్ఛటనుండియే పరిపాలనము సాగించి యుండిరిని పరిశ్రజ్ఞులు చుప్పించున్నారు² బౌద్ధ జాతకము లలో³ సంఘము లనువారి ప్రశంస కలదు. (అంభక పెణ్ణజాతకము)⁴ పెరివణిజ జాతకమున⁵ తేరీనదీతీరమున నంధకపుర ము నొక పురముండినట్లు చెప్పఁబడినది. చుచికొన్ని జాతకము లంధచులకు భిక్షక గణమును చేర్చుచున్నవి.⁶ ఈ యంభకులను వా రాండ్రులే యై యుండవచ్చునని శ్రీ మారేమండ రామరావుగా రూహించుచున్నారు⁷ పైదేహానకు కారావరి ప్రీయందుఁ బుట్టి మృగయా కీవనులై యుండు వా రాండ్రులని మనుస్మృతిలో (X 36) వివరింపఁ

1 అశోకుని ధర్మలిపి శాసనములోని భాగము

ఏనమేవ ఇహరాజ విషయేషు యవక మౌర్యశేషు నాథి కేనాభపం క్తిషు భోజిపితినికేష్టు అన్ధ్ర) పులిశ్లేషు - సర్వత్ర దేవానాం ప్రియస్య ధర్మానుశిష్టి మసువర్తతే '

'హిదలాజా విశవిది యోన పింహోజేషు నాథి కే నాథ పంతిషు భోజిపి తినికేష్టు.

అథ పాలిదేషు పవ హ దేవానాం ప్రియషా ధంమానుషధి అనువతంతి "

So also here in the king's territories, among the Yavanas and kambojas, the Nab iaka and the Nabhapanktis, Audhras and Pulindas-in all these places people conform to Devanamprya's instruction in Dharma. Edicts of Asoka Page 47. G. Srinivasamurty and A N Krishna Aiyangar

2. సాతవాహన పంచిక పుట 78, 79.

3. Rautal Mehta - Pre - Buddhist India 24, 25.

4. Indian Antiquary 1918. Page 71.

5. The Jatakas V Pages 10 and 138.

6. పా. సం. పుట 14

బడి యున్నది వాయు మత్స్య బ్రహ్మాండ విష్ణు భాగవత పురాణము లాంధ్రులైన శాతవాహనులు సుమారు నాలుగున్నర శతాబ్దాల కాలము రాజ్యము పాలించిరిని తెల్పుచున్నవి. శ్రీకృష్ణుడు చాణూరుఁడను నాంధ్ర మల్లుని సంహరించినట్లు భాగవత హరివంశములు చెప్పుచున్నవి. మగధరాజగు బలియనువాని కంగ వంగ కళింగ సింహ పుండ్రాంధ్రులను నాగరు పుత్తుల దయించిరినియు వారు తమతమ పేర్లతోఁ బ్రత్యేక విషయములను నిర్మించుకొనిరినియు భాగవతమున మఱియొక గాధ గలదు.¹ ప్లినీయసు గ్రీకు చరిత్రకారుడు (క్రీ. శ. 77) ఆంధ్రజాతిని చేర్చిని తద్వలనంపదను వర్ణించెను. శాతవాహనుల తరువాత నాంధ్రదేశ భాగము నేలిన యిక్ష్వాకులు, బృహత్పలాయనులు, అనందగోత్రులు, శాలంకాయనులు, విష్ణుకుండినులు మున్నగు వారందఱు నాంధ్రులే. ఈ విధముగాఁ జరిత్ర యుగమునకుఁ బూర్వమునుండియు నాంధ్రజాతి బలవత్తరమై ప్రసిద్ధికెక్కియుండెనని నిస్సందేహముగాఁ జెప్పవచ్చును.

అంధ్రజాతి ప్రశంస పొందిన కాలమునుండియుఁ గనవచ్చుచున్నట్లు శ్రీస్తుతకమునకుఁ బూర్వమెచ్చటను శాసనములందు దేశపరముగా వ్యవహారము కావవచ్చుటచే మగధవాహనరాజు లాంధ్రులయ్యుఁ దాము పాలించిన దేశ మాంధ్రదేశమని యే శాసనములందును చేర్చిన యుండలేదు. క్రీ. శ. 151 వ సంవత్సరమున రుద్రదామఁడు వేయించిన జానాగద్ శిలాశాసనములో² “దక్షిణాపథ పతే శాతకర్ణి” అను పదములు గోచరించుచున్నవి. ఇందా శాతకర్ణి దక్షిణాపథ పతిగాఁ చేర్చినఁబడినఁదే కాని యాంధ్రదేశ ప్రభువని పేర్కొనఁబడి యుండలేదు. పల్లవయువరాజైన శివస్కంధవర్మ దాన్యకటకమును దన అంధ్ర ప్రతినిధిగాఁ బాలించుచుండిన యధికారి కాజ్ఞాపత్రముగాఁ జెక్కించిన మైదవోలు తామ్రశాసనములో (క్రీ. శ. 234) “అంధాపతీయోగామో విరిపరమ్” అను మాటలు కలవు. ఇం దాంధ్రదేశ మాంధ్రపథమని పేర్కొనఁబడినది. ప్రస్తుత

అంగవంగ కళింగాంధ్రా సింహపుండ్రా వంశీ కాః

జిత్తి రే దీర్ఘ తపసిః శిలేశ్వతే మహీక్షితః

చక్రస్వినామ్నా విషయాన్ పడిమాన్ ప్రాప్యగాం స్మ తే.

భాగవ. 9 స్కంధ. 23 అధ్యాయము.

గుంటూరు మండలమునందలి విప్పర్ల యే యా'విరిపర'. ఆంధ్రపదము దేశపరముగా వాడఁబడినందుకు మొదటి శాసనాధార మీ మైదవోలు శాసనమే. టిబెట్టు దేశీయుఁడైన తరానాథుఁడను గ్రంథకర్త తెలుఁగు దేశమును త్రిలింగదేశమనియు, కళింగపుఁము రాజధానిగాఁగల కళింగదేశ మాంధ్రదేశమందలి యొక భాగమనియుఁ దెల్పియుండినట్లును,¹ బురాణకాలమునకు ముందే టాలెమీ² గారి కీ త్రిలింగ నామము పరిచితమైయుండినట్లును కాలెస్ట్రోగరు తమ ద్రావిడ భాషావ్యాకరణమున వ్రాసియుండుటచే నంతకుముందే త్రిలింగపదము దేశపరముగా వాడఁబడినట్లు తెల్లమగుచున్నది. సుచంద్రుని కుమారుఁడైన ఆంధ్ర విష్ణు వసువాఁడు శ్రీశైల భీమకాశేశ మహేంద్రగిరి సంయుతమైన గొప్ప ప్రాకారమును గట్టి యందు మూఁడు ద్వారములు నిర్మించెననియు, నా మూఁడుద్వారములందును గణములతోఁ గూడఁ త్రిలోచనుఁడు త్రిలింగరూపియై నివసించెననియు, నాంధ్ర విష్ణువు విశుంభుఁడను రాక్షసునితో యుద్ధముచేసి యాతని సంహరించి ముపులతోఁగూడ గోదావరీ తటమున నుండెననియు, నప్పటి నుండియు నాక్షత్రము త్రిలింగ నామ విశుభ్రతమయ్యెననియు బ్రహ్మాండ పురాణ

1 Taranatha the Tibetan author already referred to who derived his information not from Telugu poets and pand its but from Indian Buddhistical narratives (which having been written before Buddhism disappeared must have been of considerable antiquity) repeatedly designates the Telugu country 'Trilinga' and describes Kalinga as a portion of Trilinga and Kalingapura as its capital The name of Trilinga has reached Ptolemy himself at a time anterior probably to the date of the Puranas Caldwell G. D -P 28.

2. Triglypton called also Trilingon capital of the kingdom 154° - 18°. In this part the cocks are said to be bearded and the crows and parrots white." India as described by Ptolemy-Mccrindle Page 225

Opinions vary much as to where this capital was situated Wilford says (Asiatic Research Vol. XIV Page 450-2) "Ptolemy places on the Takasama, the metropolis of the country and calls it Trilingon, a true Sanskrit appellation. Another name for it, says our author, was Triglypton which is an attempt to render into Greek the meaning of Trilinga or Trailinga the three lingas of Mahadeva and this in Arakan is part of an extensive district in the Puranas called Tripura or the three towns and town-ships first inhabited by three Daityas. Ibid Page 231 - 32

మునఁ జెప్పఁబడినది. ¹ మగధ దేశాధిపతియైన బలిరాజు తుమారు లావ్యురిలో నొకఁడైన యాంధ్రుఁడును దత్సేందరులును దమతమ పేర్లతో నాఱువిషయముల నేర్పఱచిన వృత్తాంత మిదివఱకుఁ జెప్పఁబడినది దీనినిబట్టి భాగవత రచనాకాల మనకుముందే యాంధ్రవిషయముకంటే యుండెనని తెలియుచున్నది. ఈ యాంధ్ర త్రిలింగదేశములకు నామమునందు వలెనే వ్యాప్తి విస్తృతులందును నేమైన భేద ముండెనేమో చెప్పఁజాలము. క్రీ. శ. 340 వ సంవత్సరమున మల్లిదేవనందివర్మ వేయించిన దానశాసనములో నాంధ్రమండల ముదాహరింపఁబడినది.² క్రీ. శ. 553 వ సంవత్సరమునఁ జెక్కఁబడిన జవానుపూర్ శాసనమున 'ప్రతిరంధ్ర మాంధ్ర పతి' అనియు, క్రీ. శ. 555 లో నీశానవర్మవేయించిన హుళూ శాసనమున³ "జిత్వాంధ్ర పతి"మృనియు నాంధ్రదేశ సూచకములైన పదములు వాడఁబడినవి. క్రీ. శ. 8 వ శతాబ్దిలో నుండిన వరాహమిహిరుని బృహత్సం హితయందును,⁴ క్రీ. శ. 7 వ శతాబ్దిలో భారతదేశమున నుంచరించిన చైనా యాత్రికుఁడగు హ్యూన్ త్సాంగు వ్రాతలందును⁵ ఆంధ్రదేశ ప్రశంస కలదు. క్రీ. శ. 1072 నాటిదైన యశఃకర్ణదేవుని భైరాతామృ శాసనమున⁶ 'ఆంధ్రాధీశ' పద మాంధ్రదేశమునకు రాజును స్వర్థము నొసంగుచున్నది తరు వాత నాంధ్రదేశమునుమాట పెక్కుశాసనములందును, గ్రంథములందునుగూడ

-
- 1 శ్రీచైల భీమకాళిక మహేంద్రగిరి సంయుతం
 పౌరారం తు మహాత్మ్యత్వా త్రిణి ద్వారాణి చాకరోత్
 త్రిలోచనో మహేశస్య త్రికులం చ కరే వహన్
 త్రిలింగరూపీ న్యవసత్ త్రిద్వారేషు గతై ర్యృతః
 ఆంధ్రవిష్ణు స్సురయుతో దనుజేన నికుంభునా
 యథ్యా శ్రయోదశయుగాన్ హత్యా నం రాక్షసోత్తమం
 ఆసన త్తత్ర ఋషిభి ర్భృతో గోదావరీతపే
 తత్కాల ప్రభృతి క్షేత్రం త్రిలింగ మితి విశ్రుతమ్.

ఆంధ్రం చరిత్ర పుట 28

2. I A XV P. 175 " ఆంధ్ర మండలే ద్వారదశ సహస్ర గ్రామ సంపాదిత
 సప్తార్థ లక్ష విషయాధి ఐతే. "
3. E I. XIV P 117.
- 4 కౌళిక విదర్భ వత్సాంధ్ర చేదికా శ్లోర్ని తండకాః
 భృహత్సంహిత, హిర్యదాగ. వాచస్పత్యము.
5. Beal's records of the western countries Vol II P. 217.

వాడఁబడి యున్నది. ఈరీతిగా నాంధ్రపదము మొదట జాతిపరముగాను దరువాత దేశపరముగాను బ్రచారమున కెక్కినట్లు కనఁబడుచున్నది

ఆంధ్రపదమును భాషాపరముగా వాడిన వారిలో మనకుఁ దెలిసినంతవఱకు నన్నయభట్టే ప్రథముఁడని చెప్పవచ్చును. రాజరాజు నందమూడి శాసనమున నాతఁడు నారాయణభట్టును వర్ణించుచు “యస్సంస్కృత కర్ణాట ప్రాకృత పైశాచి చాంధ్ర భాషాసు కవిరాజశేఖర ఇతి ప్రథిత స్సుకవిత్వ విభవేన” అని వ్రాసి యుండెను. భారతావతారికలో నతఁడు రాజరాజు తన్ను భారతమును దెనుఁగున రచియింపుమని కోరినట్లుగాఁ దెల్పి యుండెను. ¹ అందే సారమతు లిత్తాది పద్యమునఁ గూడ నన్నయభట్టు “తెనుఁగునన్ మహాభారత సంహితా రచన బంధుఁడయ్యె జగద్గీతంబు గన్” అని తెనుఁగు శబ్దమును వాడియుండెను. దీనిని బట్టి నన్నయకాలమున చాంధ్ర తెనుఁగు పదములు రెండును సమానార్థకములుగా వాడఁబడుచుండెనని తెలియుచున్నది. నన్నిచోఁడుఁడు కుమార సంభవములోఁ జాళుక్య రాజు మొదలుగఁ బలువురు దేశికవిత పుట్టించి యాంధ్ర విషయంబునఁ దెనుఁగు విలిపిరిని చెప్పియుండెను. తిక్కన సోమయాజి హరిహరనాథుఁడు తనకుఁ గలలోఁ గనఁబడి భారతమును “తెనుఁగు భాష వినిర్మింపఁ దివురుఁడయ భవ్య పురుషార్థ రరు పక్వఫలము గాదె” యని చెప్పినట్లు వ్రాసి యవతారికాంతమున “భారతామృతము కర్ణ పుటంబుల నారఁగ్రోలి యాంధ్రావళి మొదముం జొరయునట్లుగఁ” దాను దానిని వ్రాసి యుండినట్లు తెల్పియున్నాఁడు. వీనిని బట్టి గూడ నాంధ్రభాష చాంధ్రము, తెనుఁగు అను రెండు పేర్లును నప్పుడు ప్రచారములో నుండినట్లు తెలియుచున్నది. కేతన ఆంధ్రభాషా భూషణమునను ² పాల్కూరికి సోమనాథుఁడు బసవ పురాణమునను ³ దెనుఁగును తెలుఁగను పేరుతోఁ గూడ వ్యవహరించి యుండిరి. మన మిప్పు చాంధ్రము తెనుఁగు తెలుఁగు శబ్దములను మూడింటిని భాషాపరముగా వాడుచున్నాము. నన్నయభట్టాంధ్ర తెనుగుశబ్దములు రెండింటిని గూడ వాడి యుండుటచే నాతనికిఁ బూర్వమే యాభాష కాపేరు లుండెనని యూహింప వచ్చును.

1. ఆదిపర్వ 1 అశ్వా 18 పద్య.

2. ఆంధ్ర భాషాభూషణము 4 పద్య.

3. తెలుఁగుమాట లనంగ వలదు వేదముల కొలఁదియగాఁ జూడుఁడిలి వెట్టు లనిన,

ఆంధ్రులు తెలుగుదేశము నెప్పు డాక్రమించిరో నిశ్చితముగాఁ జెప్పఁజాలము కాని కొంతయూహ చేయుట కవకాశమున్నది రామాయణమునందలి కథను బట్టి విశ్వామిత్రుఁడు తన తమారులను శపించునప్పుడు పుష్కరక్షేత్రమున దవ మొనరించుచుండినట్లు తెలియుచున్నది. ఈ పుష్కరక్షేత్రము రాజపుత్ర స్థానము నందలి అజ్మీరు ప్రాంతమున నుండి యుండునని రావ్యనుగారి యభిప్రాయము దాని కిప్పుడు పొడరా యనిపేరు. శాపానంతర మాంధ్రులు యార్పుదక్షిణములను వ్యాపించిరి వారిలోఁగొందఱు కరూళదేశమును బ్రవేశించిరి. ఆంధ్ర మట్లుఁ దని హరివంశమునఁ జెప్పఁబడిన చాణూరుఁడీ కరూళదేశమువాఁడే ఆంధ్రులు కొంత కాలము వింధ్యపర్వత ప్రాంతములందుండిన పుండ్రపుకొండశబరాదు లగు ననార్యజాతులతోఁగలసి నివసించిరి ఆయుధ జీవనములైన వారు తరువాత వింధ్య దక్షిణ దేశమునకు వ్యాపించి చివరకు కృష్ణా గోదావరీనదుల మధ్యప్రదేశమున స్థిరనివాస మేర్పఱుచుకొని రాజ్యము స్థాపించిరి.

సుగ్రీవుఁడు దక్షిణ దిక్కునరేగిన వానరులతో వారు వెదకవలసిన స్రదేశములను బ్రజలను సూచించుచు మొదట దండరారణ్యమును గోదావరీ నదిని బేర్కొని పిమ్మట నాంధ్రులను పుండ్రులను చోళులను పాండ్యులను కేరళులను బేర్కొనెను. ఆతఁడు చెప్పిన పేళ్లలో నొక క్రమ మున్నదని భావించినచో రామాయణ కాలమున కాంధ్రులు గోదావరికి దక్షిణమున నివసించుచుండిరని చెప్పవచ్చును. క్రీ. పూ 4వ శతాబ్దిలో మౌర్య సామ్రాజ్యమును స్థాపించిన చంద్రగుప్తుని కాలమునకుఁజెందిన మెగస్తనీ సప్పటికే ఆంధ్ర రాజ్యము మిక్కిలి బలవత్తరమై యుండెనని చెప్పుటచే నారాజ్యమప్పటి కథమమొక శతాబ్దికి ముందే స్థాపింపఁబడియుండునని చెప్పుట కవకాశము కలుగుచున్నది. ఆంధ్ర విష్ణువు నికుంఠుఁడను రాక్షసునిఁజంపి యొక రాజ్యమును స్థాపించెననియు, నందలి భీమేశ్వర కాశేశ్వర శ్రీశైలములను క్షేత్రములలోని శివలింగములను బట్టి యాదేశమునకుఁ ద్రిలింగనామ మేర్పడె ననియుఁ జెప్పు బ్రహ్మాండ పురాణస్తమైన యిదివఱకుఁ జెప్పఁబడినది. ఈ రాజ్యస్థాపనము బహుశః క్రీ. పూ. 5, 6 శతాబ్దులలో జరిగి యుండునని తలంపవచ్చును 1

1 This acquired the name Andhra after they came and settled in this country at least some 5 or 6 centuries before the Christian era
S V. O I Journal XIII 2 P 19

బౌద్ధరాహులును బ్రాహ్మణ భాష మాట్లాడువారు నగు నాంధ్రులిట్లు దక్షిణము నందలి కృష్ణా గోదావరీ మధ్య ప్రదేశము నాక్రమించి యంతకుఁబూర్వము నుండియు నట నివసించుచుండిన దేశీయులతోఁ గలసి, వారి భాష నవలంబించి, దానికి వారికిని, ఆ దేశమునకునుగూడఁ దమయాంధ్రనామ మొనంగి యుండిరి. జాతి సంస్కృతి ప్రాభవములలోఁ దమ కుండిన యాచిక్యమును బట్టి వా రట్లు చేయుట కవకాశము కలిగిరది ఆంధ్రులు వచ్చుటకు ముందచ్చట నివసించుచుండిన యా దేశీయులు నాగులు, తెలాంగులు మున్నగు ద్రావిడజాతులకుఁ జెందిన వారై యుందురని తలంపవచ్చును. వారు మాట్లాడుచుండెడి భాషకూడ ద్రావిడ పటుంబిమరుకే చెంది, తెలాంగులను జాతినామమును బట్టి తెలాంగనుపేర వ్యవహరింపఁబడుచుండ వచ్చును ¹ అతి ప్రాచీన కాలము నుండియు నాంధ్రులు సముద్రయానము చేయుచు నౌకా జీవనము గడపుచుండి యుటకు సూచనలు కలవు కళింగ తీరమున దంతపురమును, కృష్ణాముఖ ద్వారమున వజ్రాల దిన్నెయు నప్పుడు గొప్ప రేవుస్థలములుగా నుండినట్లు బౌద్ధజాతక కథల వలనఁ దెలియుచున్నది ఆ రోజులలో నాంధ్రులు సువర్ణ భూమి యనఁబడు బర్మా దేశమునకుఁగూడ వ్యాపారార్థమై యరుగుచుండిరి అట్లు వలసపోయిన జనులలోఁగొందఱు బర్మాలో స్థిరనివాస మేర్పిలుచుకొనిరనియు, నిప్పుడవట తలైంగులని పిలువఁబడువారు వారి సంతతివారే యై యుందురనియుఁ జెప్పవచ్చును.

బౌద్ధ గాథలలో నాంధ్రదేశము నాగభూమి యని కూడ వర్ణింపఁ బడినది. అప్పుడు గంగా ముఖ ద్వారమునకును సింహళమునకును మధ్యఁ గల ప్రదేశము నాగులకు నివాసమై యుండెను. నాగులు బౌద్ధ మతము నవలంబించి బుద్ధుని

1 It is clear that the Andhras were a Prakrit speaking tribe of the North who having migrated into the country between Godavary and Krishna made it their home, mixed with the original inhabitants, adopted their language, at the same time giving their name to the country, people and language spoken by them on account of their sovereignty in the land and superiority in race and culture. The original inhabitants were 'Telangs' - perhaps a mixture of Pre-Dravidian and Dravidian races speaking a Dravidian language Telugu which took after the name of their tribe and which must have got separated from other cognate languages of South India." K. R. in S. V. O. I. XIII 2 P 18-19.

భక్తి విశ్వాసములతో, గొల్చుచుండిరి వీరి పూర్వులు కూడ నాంధ్రరాజ్య స్థాపన సమయమున కృష్ణా గోదావరీ నదుల మధ్య వివసించి యుండుననియు, నాంధ్ర విష్ణువు జయించిన పిఠుండు, డి నాగుల నాయకుడై యుండుననియు 'నాంధ్రుల చరిత్ర - సంస్కృతి' లో జెప్పబడి యున్నది (పు. 102).

ఆంధ్రులాక్రమించుటకు, బూర్వము కృష్ణా గోదావరీ నదుల మధ్య ప్రదేశమున కే పేరుండినను ఆంధ్రుల పాలనము క్రిందికి వచ్చిన పిమ్మట నది యాంధ్ర దేశ మయ్యెను. ఆ దేశము నందలి తెలుగుభాషకు, దదనుగుఱముగా నాంధ్ర భాష యను నామ పేర్పడెను. ఆంధ్రులును తెలుగు దేశమున మొదటి నుండియు వివసించు చుండిన తెలుగు వారును గలసి యాంధ్రులై రనియు, నాంధ్ర భాష మాత్ర మట్లు రెండు భాషల కలయికచే నేర్పడిన భాష కాదనియు, తెలుగే యాంధ్రుల ప్రాంతము నాక్రమించుకొన్న పిమ్మట నాంధ్రమని పిలువఁబడె ననియు శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు శ్రీ పేంకటేశ్వర ప్రాచ్య పంథా పత్రికలో వ్రాసి యున్నారు.¹ ఈ విధముగా శ్రీ. శ. మున కై దాటు శతాబ్దాలకు (బూర్వ) మే తెలుగు భాష వాడుకలో నుండెననుట కవకాశము కలుగుచున్నది. కాని దీని కూడా తప్ప విశ్రితములైన వేతావారములు కానవచ్చుట లేదు.

తెలుగు భాష ద్రావిడ జన్యమా లేక సంస్కృత ప్రాకృత జన్యమా యను విషయమున సభిప్రాయ భేదములున్నవి. తమిళము, తెలుగు, మలయాళము, కన్నడము మున్నగు దక్షిణ దేశ భాషలు ద్రావిడ భాషా కుటుంబమునకుఁ జెందిన వనియు, నివి కొన్ని శతాబ్దాలకుఁ బూర్వ మేకాకాఱముననే యుండి క్రమ క్రమ ముగా నొందించి నుండి విడివడి ప్రత్యేక పరిణామము నొంద నారంభించిన వనియు నొక పక్షము వారి వాదము. ఈ పక్షమునకు బిషప్ కార్టైజ్ ల్ గారు మార్గ దర్శకులు. డా. చిలుకూరి నారాయణరావు మున్నగు రెండవ పక్షమునకుఁ జెందిన భాషావేత్తలు తెలుగు సంస్కృత ప్రాకృత జన్యమనియు, తెలుగునందలి పదము లన్నిటికిని దాగుగాఁ బరికిరించినచో సంస్కృతముననో ప్రాకృతముననో మూల రూపములు గోచరించు ననియు నొక వాదమును బ్రతిపాదించి యున్నారు. మన భాషకు వ్యాకరణములు వ్రాసిన పూర్వ పండితులు దేశ్యమును గూడ నొక భాషా భేదముగా నూచించుచునే తెలుగునకు సంస్కృత ప్రాకృతములే ప్రక్రితులని

యభిప్రాయపడి యుండిరి అంధ్ర శబ్ద చింతామణి "అద్య ప్రకృతిః ప్రకృతిశ్చాద్యే ఏషా తయోర్భవే ద్వికృతిః" అని చెప్పుట యిందుకు నిదర్శనము. ఈ రెండు వాదములలో ద్రావిడ వాదమునకే దేశమున బహుళాదు ప్రచారములు కలవు కాని తెలుగు తర ద్రావిడ భాషల నుండి యెప్పుడు విడివడి ప్రత్యేక పరిణామ విరాసముల నొంద మొదలిడెనో నిశ్చితముగా జెప్పుట కాధారములు లేవు.

తమిళమున ప్రస్తుతకాలముననే వాఙ్మయము బయలుదేరి యుండుటచేతను, మూలద్రావిడ భాషాస్వరూపము తక్కిన భాషలలోఁగలది నందెక్కువగాఁ గనఁబడుచుండినట్లు తమకుఁ దోచుటచేతను కార్వెల్ గారు ద్రావిడ భాషలలో నదియే ప్రాచీనతమమై యుండునని యభిప్రాయపడియుండిరి. కీ. శ్రీ కొమ్మత్తాజి లక్ష్మణరావు పంతులుగా రా యభిప్రాయముతో నేకీభవించక గ్రీయర్సను మొదలగువారి ననుసరించి తెలుగు మొదలగు నితర ద్రావిడ భాషలలోనే ప్రాచీన భాషా సంప్రదాయము లెక్కువగా నిల్చియున్నవనియు, తెలుగులో నిల్చియున్న కొన్ని పదము లరవ కన్నడ భాషా రూపములకంటెఁ ద్రాచీనతరములని స్పష్టముగా నిరూపింపవచ్చుననియుఁ చెల్చి యొక వ్యాసమున నట్లు నిరూపించుటకు యత్నించియున్నారు.¹ కాని వారు చూపిన పదముల

1 సంయుక్తాక్షరము లుగల శబ్దములు మొదటివిగానుండి దరువాత వాని నుండి వికృతిశబ్దములు ఘట్టనఱచు దుచ్చారణ సౌకర్యార్థమై సంయుక్తాక్షరములు విదండీయఁబడుచుండు సంప్రదాయమున కనుగుణముగా మరమ్ విరల్ తిరుప్ప కురుడన్, కురుంగు కరై మొదలైన తమిళరూపములు విడిపోయిన సంయుక్తాక్షరములు కలిగియుండఁ తెలుగున మాను, వ్రేలు త్రిప్ప గ్రుడ్డి క్రుంగు, క్రాగుమొదలైనవాని రూపములు సంయుక్తాక్షరయుక్తములై యుండుటయు, ప్రొద్దు ప్రోలు మ్రోగు, క్రొవ్వు మొదలగు శబ్దములలోని సంయుక్తాక్షరములే విడిపోయి మొదట పొరుదు, పురోలు, మురగు కుగువు అను రూపములుగను దరువాత ఖకారయుక్త రూపములుగను మాటియుండుటయు, తమిళ కన్నడములలో సాధు రేఫముతోఁ గూడియుండిన వరకు తేరు ఎరువు మొదలగునవి తెలుగున శకట రేఫయుక్తములై యుండుటయు, రెప్ప, రేయి, రోలు మొదలగు రేఫాది శబ్దములు తమిళమున నుచ్చారణ సౌలభ్యానుగుణముగా ఇరవై, ఇరవు - ఇరా, ఉరల్ అనునట్లకాదులుగాఁ గానిపించుచుండుటయు, మగఁడు, నల్ల మున్నగు శబ్దములు తమిళమున మూలార్థమున నుండక యర్థపరివర్తనము నొందుటయుఁ

పరిణామ స్వరూపమును విమర్శించి యా నిరూపణము లోప భూయిష్టమై యున్న దనియు, నొకే కుటుంబమునకుఁ జెందిన భాషలలో నొక్కొక్క దాని యందుఁ గొన్ని భాషపుల యొక్క కాని, పదములయొక్క కాని, క్రియారూపముల యొక్క కాని మూల రూపములు కాలగర్భచక్రాంతి భేదము వలనఁ గలుగు పరిణామము లకు లోనుగాక విల్పియుండుట తటస్థింప వచ్చుననియు, నట్టివి తెలుఁగు తమిళము మొదలగు పరిణత భాషలలోనే కాక సంస్కార రహితములైన కోడు, కుయి మొదలగు ననాగరిక భాషలలోఁ గూడ గనఁబడ వచ్చుననియు, సంత మాత్రముచే సజాతీయ భాషా రూపముల నన్నిటిని బోల్చి చూడకుండ నా భాషల పురాతనత్వమును నిర్ణయింప వీలుకాదనియు శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు అర్జునము, తెలుఁగు-వాని ప్రాచీనత అను వ్యాసమున స్పష్టపఱచియున్నారు ¹ అందుచే నీ ద్రావిడ భాషలలో అందును తెలుఁగు తమిళములలో నేది ప్రాచీనతరమో, యేది యెప్పుడన్య ద్రావిడభాషలనుండి విడివడియుండెనో చెప్పట శక్యముకాదు. కాని యితర ద్రావిడ భాషల నుండి విడివడి ప్రత్యేక పరిణామమును బొందిన

దమిళముకంటెఁ తెలుఁగే ప్రాచీనతర మనుటకు కీ శ్రీ. లక్ష్మణరావుగారు చూపిన హేతువులు.

అంధ్రవత్తిక - వృష సంవత్సరాది సంవిక.

1 భాషా చారిత్ర వ్యాసములు - 5 పుట 188.

పదాదిని సంయుక్తాక్షరములు కలిగి యుండుట ద్రావిడ భాషలకు సహజ లక్షణము కాదనియు తెలుఁగుభాష మూల ద్రావిడము నుండి ప్రత్యేక భాషగాఁ బరిణమించిన పిమ్మట నెప్పుడో కొంత కాలమునకు ద్విత్వీయాక్షరము రేఫగాఁ గలిగిన మూల భాషా పదముల యుచ్చారణమునఁ గొంత మార్పు వచ్చుటచే నందలి రేఫము తొలి వర్ణముమీఁదికి దూకివచ్చి రానితోఁ గలయుటచేఁ (వర్ణస్థితిచే) పదాదిని రేఫ సంయుక్త వర్ణములు కలుగుట తటస్థించినదనియు, సజాతీయములగు భాష లన్నిటిలో నా శబ్దములు సంయుక్త వర్ణరహితములై కనఁబడు చుండఁగా నొక్క తెలుఁగురనే యట్లుండుటను బట్టి యది యా భాషకు విలక్షణ మనియే తలంప వలయును గాని ప్రాచీనతా చిహ్నముగా గ్రహించుట యుక్తము కాదనియు నా భాషను వ్యవహరించు వారి కది పరిపాటిలోనిది కాకపోవుట చేతనే యాపదములందలి రేఫము కాలక్రమమున జాబిబిదునఁబడుట సంభవించినదనియు (వేలు పొద్దు మాను మొద) పెక్కు భాషలలోఁ జికారముతోఁగూడిన రూపము కనఁబడినపు డదియే రానిప్రాచీన రూపముగా గ్రహించుట న్యాయముగాని, యొక భాషలోఁ గొన్ని రూపములలోఁ

తెలుగు పదము తెప్పటినుండి కాననములలోఁగాని గ్రంథములలోఁగాని కానఁబడుచున్నవో కనుఁగొనుటకు యత్నింపవచ్చును

రేనాటి చోళరాజులును చూర్పు చాళుక్య రాజులును తెలుగు భాషలో వ్రాయించిన కాననములు శ్రీ. శ. 7వ శతాబ్ది నుండియుఁ (E I 27 సంపుట ములో రేనాటి చోళుల కాననములు 6వ శతాబ్ది నుండియుఁ గలవని తెల్పుఁబడి

గనఁబడు 'ర డ, శ'ల స్థానము న నీటకారమిటీవల వెలసిన దనుట నమంజరము కాదనియు తెలుఁగు పదములలోని శకట రేఫములను నిర్ణయించుటకు నిష్కృష్టములైన సాధనములు లేవనియుఁ జెక్కు పదములకు సాధుశకట రేఫద్వయముక్త డైరూప్య ముండుటయే యందుకు నిదర్శనమనియు నితర ద్రావిడభాషా పదములతోఁ బోల్చి చూచికాని యట్టిపదములందలి రేఫముల తన్వము నిర్ణయింపరాదనియు లక్ష్మీనారాయణి యాంధ్రపద పారిజాతములందు వరకు రేఫయుక్తముగాఁ గూడఁ జూపఁబడినదనియు నరవమున తేలు అనుశకట రేఫయుక్తమైన రూపముకూడ నున్నదనియు తేట యను పదమునందలి టకాం మే యదిశకటరేఫయుక్తమని తెల్పుచున్నదనియు, ఎరుపు శబ్దరూపమున తమిళున్న డములందు సాధురేఫమే కనఁబడు చున్నదనియు నాభాషలలో నుచ్చారణభేదము పూర్తిగా రూపుమానిపోలేదని ఉద్ఘాషావేర్లు చెప్పుచున్నారనియు పదాదిని రేఫమువచ్చుట ద్రావిడ భాషలకు వైజము కాదనియు రెప్ప రేయి మొదలయిన వానిలోని యాద్యరేఫము ద్వివీయాడరము రేఫగాఁ గలిగిన శబ్దములలోని రేఫవర్ణప్లుతిచే నేర్పడినదేయనియు ఎఱక, టెక్క అనుపదములు (తమి) ఇరకు (తె) ఎఱగు (మల) ఇరజ్జ అనుదాతువునుండి యేర్పడియుండుననియు, నల్లి యనుదానికిఁ బ్రాచీన తమిళమున నలువను నర్థముకూడఁ గలదనియు శ్రీ రామ కృష్ణయ్యగారు కీ. శే. లప్తణరావుగారు చూపిన హేతువులను నిరసించి యుండిరి ఇట్టిని తెలుఁగునఁ బ్రాచీనతర రూపములు లేనే లేవని భావింపరాదు 'నాలుక - నాల్క'యను రూపమిట్టిదే తమిళ మలయాళము లందు నా, నాక్కు అను లకారములేని రూపములే కానవచ్చుచున్నను కన్నడ తుళు భాషలలోనాలగె, నాలాయి యను రూపములందు లకారము గోచరించుచునే యున్నది అందుచే లకారము మూలశబ్దములో నుండి యుండునని యూహించుట కవకాశము లేక పోలేదు "వ్యాకరణ రూపముల విషయమున నొక్కపోదుమే అను తద్దర్శార్థక రూపమే కాక భూత కాలిక క్రియా రూపములు తుమున్నంత రూపములు మొదలగు మఱి కొన్నిటి విషయమునఁ గూడఁ తెలుఁగున విలించియున్న రూపములు తమిళ కన్నడాదు లందలి వాని కంటె" ప్రాచీనతను సూచించుచు నున్నవి

యున్నది) గాన(బడుచున్నవి. అంతట(బూర్వము తెలుగు భాషలో వ్రాయఁబడిన కాననములు లేనిమాట విజయే. కాని తెలుగుభాష యంతరముం దన లేమియులేకుండ నాకాననముల కాలముననే హఠాత్తుగా టాపొందెననుట యుక్తియుక్తముగా నుండదు. ఆ కాననముల కాలమున కవ్యవహిత పూర్వముగనే కాక యాంధ్ర కాతవాహనులు తెలుగుదేశము నాక్రమించుకొనుటకు ముందు కూడ నచ్చటి దేశీయులైన జనులు వాడుకొనుచుండెడి భాష యొక టుండితీర వలయును అప్పటి (కాతవాహనుల) కాననములు ప్రచారముగాఁ బ్రాకృత భాషా లిఖితములేయై యుండినను అం దచ్చటచ్చటఁ గావచ్చు గ్రామనామాదు లా భాష తెలుఁగై యుండవచ్చుననుట కవకాశ మొనంగుచున్నది ఆ విషయమును విశ్లేషముగా నిర్ణయించుట కాధారములు మాత్రములేవు కాని యాకాలమున(తెలుగు దేశమున వాడుకలో నుండిన భాష ప్రాకృతముకంటె భిన్నమని చెప్పుటకు భృతుని నాట్యశాస్త్రమునందలి కొన్నిశ్లోకములు నిదర్శనము లగుచున్నవి. సంస్కృత నాటకములందలి భాషాప్రయోగము పాత్రల యంతరము ననుసరించి వైవిధ్యము దాల్చియుండును అం దుత్తమ మధ్యమ పాత్రలకు సంస్కృతమే వాడఁబడినను ప్రీతిలపేవకాదులగు నీవ పాత్రలకుఁ బ్రాకృత భేదములు వాడఁబడుచుండును. ఆ విషయమును 'గూర్చిచెప్పుచు భరతుడు "బర్హు కిరాతాంధ్ర ద్రవిడ ప్రభృతి జాతులందు నాట్య ప్రయోగమునఁ గావ్యమును దేశభాషా సమాశ్రయము కావింప రాదనియు, నాటకమున శుద్ధములైన పర్వజాతుల విషయమున శాస్త్రని సుపయోగింపవలయుననియు" వ్రాసియున్నాడు.¹ నాట్యశాస్త్ర రచనాకాలమును గూర్చియు గ్రంథ కర్తృత్వమును గూర్చియు భిన్నములైన యభిప్రాయము లున్నవి మహామహోపాధ్యాయ హరప్రసాదశాస్త్రిగారిది శ్రీ. పూ. 2వ శతాబ్దిలో వ్రాయఁబడినదియు,² A B Keith గారిది శ్రీ. శ. మూడవ శతాబ్దికి ముందు రచింపఁబడినది విశ్వసనీయమముగాఁ జెప్పరాదనియు,³ శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణ

1 న బర్హు కిరాతాంధ్ర ద్రవిడార్యాను జాతిషు
నాట్యప్రయోగే కర్తవ్యం కావ్యం (పాత్యం) భాషాసమాశ్రయమ్
జాతి ష్యేతాసు సర్వాసు శుద్ధాసు చ ద్విజోత్తమాః
శేరపేనీం సమాశ్రిత్య భాషా కార్యా ను నాటకే

నాట్య. 17-46-47

2 Journal of the Asiatic Society of Bengal 1913 P 317

3 Sanskrit Drama Page 13

శాస్త్రిగా రది క్రీ. పూ. 300 ప్రాంతమున పరిపూరిత యుండుననియు¹ మనోమోహన్ మోషుగారు వారి పరిశీలనము క్రీ. పూ. 100 వరకు క్రీ. శ. 200 వరకు నడుమనై యుండుననియు² చెప్పియున్నారు శ్రీకాదే వంశీసుధాకరాచార్య మించుమించుగా మనోమోహన్ మోషుగారి కాలగ్రహణముతో నేకీభవించి యున్నాడు ఈ విధముగా పరిశీలన శాస్త్ర పరిశీలనము నిర్వివాదముగా నిర్ణయించుటకు పీఠలేదు వారి యది క్రీస్తు శకాంతమునకే రచితమై యుండుననుట మాత్రము సత్యముగా నున్నదని వారే తుడు చెప్పిన పై శ్లోకములను బట్టి యాకాలమున కాంధ్ర ప్రవిధ జాతిలవలెనే తద్భాషలుకూడ వెత్తె యుండెననియు వానికి బదులొకప్పుడు శారసేని వాదదగి యుండెనని చెప్పబడి యుండుటచే నవి శారసేనికంటె చిన్నములనియుఁ దెలియుచున్నది. ఇంతకంటె పుష్పటి యాంధ్రభాషను గూర్చికాని యంతటఁబూర్వముది యుండెనా లేదా యను విషయమును గూర్చికాని యేమియుఁజెప్పఁజాలము. కొందె మించుమించుగా నభోజుని కాలమువనే యాంధ్రదేశమునందలి భట్టి ప్రోలులో వేయఁబడిన పది ప్రాకృత శాసనములు లభ్యము లగుచున్నవి. అందాఖన దానియందు సింహగోష్ఠి ప్రముఖుడైన రాజాఖిరకుడు పేర్కొనఁబడియున్నాడు.⁴ ఇందులోఁగాని మిగిలిన రొమ్మిడింటిలోఁగాని యెవ్వరును దెలుఁగుభాషా చిహ్నములు గోచరించుటలేదు.

శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు తమ తెలుఁగు కవిజీవితము లను గ్రంథమునందలి ఆంగ్లోపోర్చుగీసులో ఆంధ్రాట్టభనుగూర్చి చెప్పచు నదితెలుఁగు గ్రంథమనియు, నందు పాఠప్రాకృత మిత్రమైన తెలుఁగు భాషాపదములు కన

1. సంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్ర Vol II.

2. Department of letters, Calcutta University Vol. 25-P1-34

3. Although I do not agree with several things he says, the date he arrives at cannot be far from the truth. Hist of Skt Poetics Page 40. The above discussion however makes it probable that the present Natyasastra is not older than the beginning of the Christian era. Page 41

4. పగతినిగమపురానమ్ రాజపాముఖా ప ఇ (ప) పుతో ఖిరళో రాజా పిహగోరియా పాముసో తపామ్ అమ్మమ్ మజానమ్ ఫాలిగపముగో చ పాపాణ పముగో చ E I Vo II Page 327.

వచ్చుచున్నవనియు వ్రాసియున్నారు ¹ ఆంధ్రాట్టకథ యిప్పుడు లభ్యమగుట లేదు. క్రీ. శ. 5 వ శతాబ్దిలో సుండిన బుద్ధమౌళుడు తాను వినయ పీఠకము నకు వ్రాసిన నమస్తవసాదిక యు వ్యాఖ్యలో వంరకుఁ బూర్వమున్న వ్యాఖ్యానములకు గొన్నిటిని దోర్కొని యుండెను. వానిలో మహా అట్టకథ, మహా పచ్చరి అట్టకథ, పురుషి అట్టకథ, అనునవి ముఖ్యములైనవి మిగిలిన వానిలో అంధక అట్టకథ సంభేవ అట్టకథ, మల్లవచ్చరి అనునవి కలవని సారత్థదీపిని విమత విదోదిని, వజ్జరబుద్ధి అను టీకలవలనఁ దెలియుచున్నది ఈ అట్టకథల నశోకుని కుమారుడైన మహేంద్రుడు సింహళమునకుఁ గొనిపోయి సింహళ ద్వీప భాషలోనికిఁ దర్జుమా చేసియుండెనని ప్రతీతి. అందుచే నవి క్రీ. పూ 3 వ శతాబ్దికిఁ బూర్వమునై యుండవలయును. ఆంధ్రాట్టకథ ఆంధ్రదేశమున వ్రాయఁబడినదో లేక యపయోగింపఁబడినదో యై యుండినని దానిపేరే చెప్పక చెప్పుచున్నది అందలి భాష యేదో నిశ్చితముగాఁ జెప్పఁజాలము పాళీ వాఙ్మయ చరిత్రలో బి. సి. లా గారు అంధరాట్టకథ బహుళః దక్కనునందలి యొక దేశ భాషలో వ్రాయఁబడియుండునని తెలియున్నారు ² O denburg గారు తము వినయపీఠకమునకు వ్రాసిన పీఠికలో బౌద్ధ గ్రంథముల నెల్లరును వారివారి స్వభాషలోనే నేర్పుకొనవలెనని బుద్ధుడు శాసించినట్లు తెల్పు చుల్ల వగ్గములోని యొక వాక్యమును సూచించియున్నారు ³ ఇట్లు నిజముగా బుద్ధుడు శాసించెనో లేదో తెలియదు కాని యా గ్రంథములు దేశమునందలి వివిధ ప్రాంతములలో నువయు క్రమమై నప్పు డాయా దేశభాషల ద్వారముననే పరింపఁ బడుచుండె నని ధృఢముగాఁ జెప్పవచ్చును. దీనినిబట్టి ఆంధ్రాట్టకథ యాంధ్ర భాషలోనే వ్రాయఁబడి యుండెనేమోయని తలంచుట కవకాశ మున్నది బుద్ధ

1 The Andhrattakatha referred to by Buddhaghosha should have been written before 3rd century B. C. This must be a Telugu work with Telugu and Pali Prakrit words as the Telugu language was formed even before that time Page XV

2 Presumably it (the Andhrattakatha) was written in some native dialect of the Deccan Vol II P 376

3. Buddha 'decreed that everyone should learn the sacred Texts in his own language' O denburg's Introduction to Vinayavakya Vol I

హేమః, ధేరవాదమునకుఁ జెందినవాఁ డగుటయు, నీ వాదమును దత్సంబంది గ్రంథములును ధేరవాదమునకు మూలస్థానములలో నొకటైన దక్షిణభారతము నుండియే సింహళమునకు వ్యాపించియుండెనని తెలియవచ్చుటయు, బుద్ధ హేమః డాండ్రాట్టకథయందలి యభిప్రాయములను దఱుచుగా నుదాహరించి యుండుటయు, బై తలంపునకు బలము చేకూర్చుచున్నవి. కాని డా. వి. రాఘవన్ గారు పైన్ కోన్, హార్నెల్ మున్నగువారు పాళీ పైకాచీ భాషలనుగూర్చి చెప్పిన వాక్యములను బురస్కరించుకొని¹ ఆంధ్రాట్ట కథ ద్వారా విడ పాఞ్చతమున వాడఁబడుచుండిన యార్యభాషలో వ్రాయఁబడి యుండుననియు, దాని నొక విధముగాఁ బైకాచీ పాళీ యని చెప్పవచ్చుననియు నిశ్చయించి యున్నారు.² ఆంధ్రాట్టకథ యిప్పుడు లభ్యము కాకపోవుటచే శ్రీ వెంకటరావుగారు చెప్పిన ట్లది తెలుఁగు గ్రంథమే యని కాని యందలి భాష యిట్టిదనికాని చెప్పుటకు వీలులేకుండ నున్నది. కాని పేరు సూచించునట్లుగా నా ఆట్టకథ కాండ్ర భాషతో నెట్టిసంబంధమైన నుండుచో నా భాష క్రీ. పూ. 3వ శతాబ్దిలో నేదో యొక రూపమున జన వ్యవహారములో నుండిన ట్లుహించుటలో దోష ముండదు.

ఈ విధముగా భరత నాట్యశాస్త్రమును బట్టికాని ఆంధ్రాట్టకథను బట్టికాని యాంధ్రభాష క్రీస్తుపూర్వ ముండెనని యూహించుటకే వీలుకలుగుచున్నది గాని ఖండితముగాఁ జెప్పుట కవకాళము లభించుట లేదు. కాని క్రీస్తుశకారంభమైన యచిరకాలముననే కూర్పఁబడిన గాథాసప్తశతిలోను, శాతవాహనులును వారి తరువాత నాండ్రదేశమును బరిపాలించిన రాజులును వేయించిన శాసనములలోను అవి ఆంధ్రభాషా లిఖితములు కాకపోయినను అచ్చటచ్చటఁ గొన్ని తెలుఁగు

1. Konow accepts Hoernle's conclusion that Paisachi represents an Aryan vernacular as spoken by a Non - Aryan people and adds that these Non - Aryans may be the Dravidians of the Vindhyan neighbourhood and that Pali was also an Aryan dialect spoken by the local people of the same region. (Journal of Andhra History and culture. Vol. IV Pages 163 - 165).

2. We may draw the probable conclusion that the language of the Andhrattakatha quoted by Buddhaghosha was an Aryan vernacular spoken in a Dravidian region which we may for convenience call Paisachi - Pali. Ibid

పదములు గోచరించుట యంతికుఁ బూర్వమునుండియుఁ దెలుఁగుభాష యాంధ్ర దేశమునఁ బ్రచారమున నుండెనని తలంచుట కాచార మగుచున్నది.

కాతవాహన రాజుల కాలమునఁ బ్రాకృతభాష స్వతంత్రముగానున్న యని వృద్ధి గాంచి యుండెను. అందును హొలునికాల మాభాషకు స్వర్ణయుగమని చెప్పవచ్చును. అతని యాస్థానమున నుండిన గుణాధ్య పండితుఁడు పైకాచీ ప్రాకృతమున బృహత్కథ యను పెద్ద కథాకావ్యమును నిర్మించియుండెను. హొలుఁడు స్వయముగా మహాకవియై తాను రచించినవియుఁ దన కొలువున కరు దెంచిర పలువురు ప్రాకృత మహాకవులు రచించినవియు నగు గాథావరంపరల శృంగార రసనివానములును బౌరగంభీరభావసేవదులు నైన యేడువందల గాథలనేరి గాథానప్తశత్రు యను ముక్తక గ్రంథమును గూర్చెను. ఈ హొలుఁడు శ్రీ. శ. 19 నుండి 24 వఱకుఁ బరిపాలించి యుండెనని చరిత్రజ్ఞులు చెప్పు చున్నారు.¹ దీనినిబట్టి గాథానప్తశత్రు శ్రీ. శ. ప్రథమ శతాబ్దిలో సంకలిత మయ్యెనని నిర్ణయింపఁబడుచున్నది.

కాతవాహనరాజులు జాతిచే నాంధ్రులయ్యును. బ్రస్తుతమాంధ్ర దేశమని పిలువఁబడుచున్న ప్రదేశమును పరిపాలించినవా రయ్యును. దమ శాసనములందుఁ బ్రాకృత భాషనే వాడియుండిరి. వారాంధ్ర భాషను బోషించినట్లు చెప్పబడు నిదర్శనము లేవియుఁ గానరావు. కాని హొలసంకలితమైన గాథానప్తశత్రులో నెడనెడఁ గొన్ని తెలుఁగుపదములు కానవచ్చుచుండుటచేఁ దెలుఁగుభాష శ్రీ. పూ. ప్రథమ శతాబ్ది నాటికే సుస్థిరమైన రూపము నొంది ప్రచారము గాంచెనని చెప్పబడు పీలగుచున్నది.

గాథా నప్తశత్రు యందలి ప్రాకృతము మహారాష్ట్రీయని విద్వాంసుల యభిప్రాయము. ఈ మహారాష్ట్రీ ప్రాకృతమున స్వల్పముగనే యైనఁ దెలుఁగు పదములు చొచ్చుటకు రెండు విధములైన యవకాశము లున్నవి. కాతవాహన రాజుల కాలమున రాజభాష ప్రాకృత మగుటచేఁ బ్రజలు కూడ నాభాష నేర్పి వ్యవహరించు చుండ వచ్చును. అప్పుడు తెలుఁగు దేశమునఁ దద్దేశభాష కూడ మాటాడఁ బడుచుండినచో నందలి పదములు కొన్ని ప్రాకృతమునఁ బ్రవేశించుట కవకాశమున్నది. రెండు భాషలు వ్యవహారమున నున్నచోట్ల నా భాషలం దన్యోన్య

1. శ్రీ మారేముండ రామారావుగారు సాకవాహన పరిచిత

ప్రభావ సంక్రమణము కావిపించుట సహజము. ప్రస్తుతము బళ్ళారి జిల్లా యందలి తెలుగువారు మాటాడు భాషలో గొన్ని కన్నడ పదములును, గంజాముజిల్లా వారి తెలుగులో గొన్ని యుత్కళ పదములును నెల్లూరుజిల్లా యందలి తెలుగులో గొన్ని తమిళ పదములును, హైదరాబాదు రాష్ట్రము నందలి తెలుగులో గొన్ని హిందూస్థానీ పదములును జొచ్చి యుండుట యిందుకు నిదర్శనము. ఇంక భాషలోని కెక్కిన పదము లన్యదేశ్యము లైనను గ్రమముగా గవిత్వమునకు గూడ నెక్కువనుటలో నచ్చెరువు లేదు. సప్తశతి యందలి గాథ లేకకర్తృకములు కావనియు, వందు వివిధ ప్రదేశము లందలి స్త్రీ పురుషులు రచించిన గాథ లనేక ములు కూర్చబడిన వనియు నెల్ల రంగీకరించిన విషయమే. ఆ రచయితలలో డెలుగు దేశమున నివసించుచు డెలుగు భాషతో సుపరిచయము గలవారు కూడ గొందఱుండ వచ్చును. అట్టివారు రచించిన గాథలలో నెడనెడఁ బ్రాకృత పదముల వడుమఁ డెలుగు పదములు కూడ దొర్లి యుండినచో వింతపడవలసిన యక్కఱలేదు.

హోలుని ముఖ్యపట్టణము ప్రతిష్ఠానపుర మను నామాంతరము గల పైరన్ నగరము. అది యిప్పుడు మహారాష్ట్ర దేశమున నున్నది. బృహత్కథా విర్మాతయైన గుణాధ్య పండితుఁడు కూడ వీ నగరము నందే నివసించి యుండెను. అతఁడు శర్వవర్మతోఁ గలిగిన వాదమున “షడ్విర్మానై స్త్వయా దేవః శక్తితశ్చే త్తతో మయా. సంస్కృతం ప్రాకృతం తద్వద్దేశ భాషాచ సర్వదా, భాషాత్రయ మిదం త్యక్తం యన్మనుష్యేష సంభవే ” త్తని శపథము కావించినట్లు కథా సరి త్సాగర కథనము వలనఁ డెలియుచున్నది. శర్వవర్మ కుమార వరప్రసాదముచే రాజా నాటు మానములలో సంస్కృత భాషావిష్టాతునిఁ గావింపఁ జాలుటచే గుణాధ్యుఁడు మున్ను గైకొన్న ప్రతిన కనుగుణముగా సంస్కృతమును బ్రాకృత మును దేశభాషను విసర్జించి యుండవలెను. ఇచ్చటఁ బ్రాకృత దేశభాష లనఁగా నేమో సుంత పరిశీలించ వలసి యున్నది.

గుణాధ్యుని బృహత్కథ యిప్పు డుపలభ్యమాన మగుట లేదు. పైకాచీభాషతో (పైకాచ్యా భాషయా) నప్తలక్ష గ్రంథపరిమితమైన దానిని గుణాధ్యుఁ డేడు సంవత్సరములలో రచించి యుండెనని కథా సరిత్సాగరము

నుడువుచున్నది ¹ ఈ పైకాచి సామాన్యముగా నొక ప్రాకృత భేదముగాఁ బరిగణింపఁ బడుచున్నది. వరరుచి ప్రాకృత ప్రకాశము నందలి దశమ ప్రకరణమున నేతల్లక్షణములను వివరించి యున్నాఁడు. ప్రాకృతమునుగూడ విడిచి వేసెద వన్న గుణాభ్యుదయ ప్రాకృత భేదములలో నొకడైన పైకాచిని గ్రహించి యుండినచోఁ బ్రతిజ్ఞా భంగము కావించిన వాఁడు కాఁదా లేక యాతఁడు వాసిన పైకాచి భాష మనుష్య వ్యవహారము నందలి పైకాచి భాషకంటె భిన్నమైనదా : లేక ప్రాకృతమునుటచే నాతఁడు దండిచో దరువాతఁ బ్రకృష్టమైన ప్రాకృతమని ప్రశంసింపఁ బడిన మహారాష్ట్ర ప్రాకృతము నొక్కదానినే యుద్దేశించి యుండెనా : అను విషయములను నిర్ణయింప వలయును.

ప్రాకృత వ్యాకరణములలోని కెల్ల మిక్కిలి ప్రాచీనమైనది వరరుచి ప్రాకృత ప్రకాశిక. అందు మహారాష్ట్ర, శౌరసేని, మాగధి, పైకాచి యను నాలుగు ప్రాకృత భేదములకు వ్యాకరణము చెప్పఁ బడినది పీఠిలో మహారాష్ట్ర ప్రధాన ప్రాకృతముగాఁ బరిగణింపఁబడుచుండె ననుటకు వరరుచి యందు దానిచ్చిన ప్రాధాన్యమే తార్కాణము. అం దాతఁడు మహారాష్ట్రకిఁ దొమ్మిది ప్రకరణములను మిగిలిన మూడింటి కొక్కొక్క ప్రకరణమును విని యొగించి యుండెను. మిగిలిన వానినిగూర్చి చెప్పనప్పు డాతఁడు వానియందలి విశేషములను, మహారాష్ట్రతో వానికిఁగల భేదములను మాత్రమే తెల్పుచుండును. తక్కిన యంశములలో నవి మహారాష్ట్ర ప్రాకృతముతో సమానములని యాతని యభిప్రాయము.² హేమచంద్రుఁడు కూడ నావద్దతినే యవలంబించెను గాని యాతఁడు మహారాష్ట్ర యని పేర్కొనక యాభాషను, నిరుపపదముగాఁ బ్రాకృతమని మాత్రము తెల్పుచుండును. అతఁడు వరరుచి పేర్కొన్న నాలుగు ప్రాకృతములకు మూడో పైకాచి, అపభ్రంశము అను

1. నిబర్హా నప్రభిర్వర్తైః గ్రంథలక్షణాని నప్ర సా.

కళానరీప్యాగరము.

2. Vararuchi devotes the first nine chapters of his work to the Maharashtra and then a chapter each to the rest. The peculiarities only of the latter dialects and their differences from the Maharashtra are given and in other respects they are to be considered similar to the first. Hemachandra follows the same method but he does not mention the name Maharashtra and speaks of the dialect only as the Prakrit (Bhandarkar Wilson Lectures Page 72).

మఱిరెండు భేదములను జేర్చియుంచెను తరువాతఁ బ్రాకృతమునకు వ్యాకరణము వ్రాసిన త్రివిక్రమ. చంద్ర. లక్ష్మీధరాదులు కూడ నీ షట్పాఠ్యకృత భేదములను గూర్చియు తమ గ్రంథములలో వివరించి యుండిరి.

దండి కావ్యాద్భుమున “మహారాష్ట్రీశయాం బాషాం ప్రకృష్టం ప్రాకృతం విదుః” అని చెప్పి యుండెను. (1-34) అతఁ డట్లు చెప్పుట కందుఁ గనవచ్చిన విస్తృతమైన వాఙ్మయమే కాక యెంతయుండును. సూక్తి రత్నముల కది సాగర మనియు సేతు బంధాది కావ్యము లందే రచింపఁబడె ననియు నాతఁడు చెప్పి యున్నాడు. హోటని సప్తశతి యందలి భాష మహారాష్ట్రీయే యని విద్వాంసుల యపిప్రాయము. కనోజి రాజైన యశోవర్మ యాస్థానమున నుండిన వాక్పతి రాజు రచించిన గౌడపద కావ్యముకూడ మహారాష్ట్రీ ప్రాకృత రచితమైనట్టిదే. సప్తశతియును బృహత్కథయును గొంచె మించుమించుగా సమానకాలమున వెల సిన గ్రంథములు. సప్తశతి యా కాలమునందలి పలువురు కవులచే వ్రాయఁబడిన పద్యముల కూర్పు. అందలి భాషయే (మహారాష్ట్రీయే) యప్పుడు బహుళముగా గ్రంథింపఁ జూపయుక్తమగు చుండెనని చెప్పవచ్చును. దానికే యప్పుడు ప్రాకృతమును పేరు రూఢముగా వాడఁబడుచుండి యుండును. అందుచే గుణా ద్యుఁడు ప్రాకృతమును వర్ణింతునని చెప్పినప్పుడు దీనినే యుద్దేశించి యుండెనని యూహింపవగును.

మహారాష్ట్రీ దేశమున వ్యవహరింపఁబడిన ప్రాకృతమునకే మహారాష్ట్రీ యను పేరు వచ్చెనని యా నామమే చెప్పక చెప్పుచున్నది. శ్రీ శ. మూడు నాలుగు శతాబ్దాలకుఁబూర్వము దేశమునకు మహారాష్ట్ర మను పే రేర్పడి యుండలేదనియు, సందుచే సంకటఃఖ్యార్థము మహారాష్ట్రీయను పేర నొక ప్రాకృత ముండుట యసంభవమనియు, సప్తశతి మహారాష్ట్రీ ప్రాకృత రచిత మను వారిమాట యాచారరహిత మనియు, వరకుచి తన వ్యాకరణమున మొదటి తొమ్మిది యధ్యాయములలో వివరించినది ప్రధాన ప్రాకృతమే కాని మహారాష్ట్రీ కాదనియు, సందుచేతనే హేమచంద్రుఁడు తన వ్యాకరణమున మహారాష్ట్రీయను పేరు పేర్కొనక వట్టి ప్రాకృతమనియే పేర్కొనియున్నట్లు ప్రస్తుతమునకు గంటి సీతారామయ్యగారు తెల్పియున్నారు.¹ అంతయునఁ బ్రమాణ భూతమైన

1. Journal of the Dekkan History and Archaeology, No. 4, 1904.

యొక ప్రధాన ప్రాకృత ముందెవనియు వదియే ప్రాకృతమని పిలువఁబడు చుండె ననియు మాగవీ శారపేనీ వైశాచి లప్రధానములైన యింక భేదములనియు వారి యభిప్రాయము.¹ దీనివిబట్టి గుణాధ్యుఁడు మహారాష్ట్ర ప్రాకృతమును గాని యా ప్రధాన ప్రాకృతమునే వివర్ణించునని చెప్పినట్లు తలంపవలసి యుండును.²

ఐనదో గుణాధ్యుఁడు వాచిన వైశాచీ భాష స్వరూప మెట్టిది? నేపాల మాహాత్యమును కథను బట్టి గుణాధ్యుఁడు వైశాచి వగరమునుండి నేపాల దేశమునకుఁ బోయి యచ్చటఁ దన మొనరించెనని తెలియుచున్నది. సర్ జాన్ గ్రియర్ను గారు లింగ్విస్టిక్ సర్వే ప్రథమ సంపుటమున (పుట 108-114) “నేటి హిందూస్థానమున కుత్తరమున మాటాడఁబడు కొన్నిభాషలు పితృ భాషలనియు, వానిని దరద దేశమున మాటాడు చున్నారనియు, వానికి దార్దికు భాష లని పేరుపెట్టఁ బడినదనియు” వ్రాసియున్నారు. దర్దిస్థాన మనఁబడిన యీ ప్రదేశము గిరిగట్టు, కాక్మరము, కొహిస్తాను, కాఠిస్తాను, చిత్రాలు అను భాగములతోఁ గూడియుండె ననియు, వందలి భాషలు ప్యాచీన కాలమున సంజాబు నం దంతటను వ్యాపించి నేపాలుదేశము వఱకు నుండినట్లు తెలియు చున్నదనియు, నాదేశ భాగములం దుండిన జనులనే పూర్వులు పితృభాషలని చెప్పుచుండిననియు వారే వ్రాసియున్నారు. షడ్వాషా చంద్రికలో పాండ్యకేకయ బాష్టక సహ్యా నేపాల కుంతల మధేష్ట భోజ గాంధారాదులగు దేశములు పితృ దేశములని పేర్కొనఁ బడియున్నవి.³ అందుచే గుణాధ్యుఁడు నేపాల

1 The plausible conclusion should be that there was a major standardised language which was called Prakrit and minor variations called Paisachi Magadhi and Souraseni. Ibid Page 4.

2 మహారాష్ట్ర ప్రాకృతమునో మఱియే ప్రధాన ప్రాకృతమునో ప్రాకృత మనిచెప్పి మిగిలిన ప్రాకృత భేదములను దర్దిష్టముగాఁ జేర్కొను నాచారము తరువాతఁ గూడఁ గానవచ్చుచున్నది నన్నయ నారాయణభట్టును గూర్చి నందిమ పూడి శాసనములో ‘యస్సంస్కృత కర్ణాట ప్యాకృత వైశాచికాంధ్ర భాషాసు అని చెప్పుచుఁ బ్రాకృత వైశాచీ భాషలను, శ్రీనాథుఁడు తన్నుగూర్చి “సంస్కృత ప్రాకృత క్షారస్తేనీ ముఖ్యభాషా పరిజ్ఞాన పాటవంబు” అనిచెప్పుకొనుచుఁ బ్రాకృత శారపేనీ భాషలను బృథక్కరించి పేర్కొనుట యిందుకు నిదర్శనములు

3 పాండ్య కేకయ బాష్టక సహ్యా నేపాల కుంతలాః

మధేష్ట భోజ గాంధారో వ్రావకవన్ జనాస్తథా

పత పితృ దేశాన్ముఖాః — షడ్వాషా చంద్రిక

దేశమునకేగి సంస్కృత ప్రాకృత దేశభాషా భిన్నమైన యచ్చటి పితావ భాషలో బృహత్కృతను రచించి యుండును. ఆతని శిష్యుల వలన కావవాహన రాజా గ్రంథమును విరి దాని నామోదింపక యది పితావ భాషయనియు వీరన భాష యనియు నింపించుటకు¹ విద్యామదమేకాక యదియు నొక హేతువై యుండును బృహత్కృతకు మూడు సంస్కృతానువాదము లున్నవి. ఆంధ్రోకటి బుద్ధస్వామి రచించిన బృహత్కృతా శ్లోక సంగ్రహము. ఇది నేపాల దేశమున సంపాదించఁ బడినది మిగిలిన రెండును కాశ్మీర ప్రభువైన ఆనంతుని యాస్థానమునఁ బండితులైన శ్రీమేంద్ర సోమదేవులను వారిచే రచించఁ బడినవి. (క్రీ. శ. 10-9-1044) ఈ మూడు గ్రంథములును నేపాల కాశ్మీర దేశములకు సంబద్ధములై యుండుట కూడఁ బైకత కనుగుణముగానే యున్నది. సోమదేవుడు తాను గుణాఘ్నిని గ్రంథమును యథామూలముగా వనువదించి నట్లు చెప్పి యున్నాడు. మనుష్యుడైన యాతడు దానినిజదివి యర్థముచేసికొని యనువదించెను కావున² నందలి భాష పితావములని పిలువఁబడు వారిచే మాటాడఁబడు భాషయే కాని మనుష్య భిన్నులైన పితావములచే వ్యవహరింపఁబడు చుండిన భాష కాదని తెలియు చున్నది. సోమదేవుడు "యన్యనుష్కేషు సంభవేత్తి"ని వ్రాయుట విక్కడ యథాశీలముగా గ్రహింపరాదు.

వరదలి పైకాచివిగూడఁ బ్రాకృత భేదముగాఁ బేర్కొని యుండెను. దానిని వాడు వా రెవ్వరైనను అది ప్రాకృత మనుటలో మాత్రము సందేహము లేదు అందుచే గుణాఘ్ని వా భాషలో బృహత్కృతను వ్రాసి వ్యవచన వ్యాపార మొనర్చి యుండె నను నాశేషణము మిగిలియే యున్నది. దానిని దొలఁగింపుటకై శ్రీ ఉండవల్లి లక్ష్మీరంజనముగారు చెప్పిన యీ క్రింది యభిప్రాయ మెంతయు ననుంజనముగాఁ దోచుచున్నది. "ఏకదేశ వికృత మనన్యవ"ర్తను న్యాయమున

1. పితావ భాషాం తాం శ్రుత్వా, తావ దృష్ట్యా కథాకృతీ
విద్యామదేన సామాయం స రాజైవ మభాషక
ప్రమాణం నక్షలఙ్కాటి పైకాచం నీంసం వచః
కోటితే నాక్షరన్యాసో థిక్ పితావకథా మిమాం ।

(కథా నరసింహగరము)

2. యథామూలం కతై వేక న్న మనా గ వ్యతిక్రమః
కౌచిత్వాన్యాయరజా చ యథాశక్తి విధియతే.

(కథానరసింహగరము)

స్వల్పభేద మున్నంత మాత్రమున వది (పైకాచి) ప్రాకృతము కాకపోదు. గుణాధ్యుడు దానియం దుద్గ్రంథ రచన చేయుటచే దానికొక గౌరవము కలిగి ప్రాకృతముల స్థానమున కెత్తఁబడి యుండును. కొందఱు పాశ్చాత్య విద్వాంసు లూహించినట్లు ప్రాకృతపద బాహుళ్య సంకీర్ణమైన దేశభాషయే పైకాచియై యుండవచ్చును. వరదచి దానియందలి ప్రాకృత భాగమునకే వ్యాకరణము చేసెను గాని యావత్పైకాచికిని అనుశాసనము చేసి యుండఁడు. దీనినే ద్రావిడీ ప్రాకృతమనికూడఁ బిల్చియుండుదు. మూలద్రావిడ ప్రాకృతభాషల సమ్మిశ్రణమే పైకాచి కావచ్చును. గుణాధ్యుడు సంస్కృతమును, ప్రాకృతమును (శుద్ధ ప్రాకృతమును) దేశభాషను (శుద్ధ దేశభాషలు) వదలుటకు కృతప్రతిజ్ఞఁదాయుఁడు. ప్రాకృత దేశభాషా సంకీర్ణమైన భాషను (పైకాచియని వ్యవహరింపఁబడిన దానిని) విసర్జించుట యాతని ప్రతినలోచి విషయము కాదని భావింపవలెను. లేనిచో నాతఁడొక యపూర్వ భాషను సృష్టించియో నేర్పియో కావ్యము వ్రాసినాఁడనవలసి యుండును. అది యంత విశ్వసనీయముకాదు."

ఇంక గుణాధ్యుడు విసర్జించిన దేశభాష యేదో పరిశీలింప వలయును దేశభాష యను పదము ప్రాచీనకాలము నుండియు వాడఁబడుచున్నది. మహాభారతము¹, పాణినీయము, నాట్యశాస్త్రము², కామసూత్రములు³ మున్నగు పెక్కు గ్రంథములం దా పదము వాడఁబడియున్నది. బుద్ధమహా వీరులు తమ మతసిద్ధాంతములను దేశభాషలోనే బోధించినట్లు ప్రతీతి. కువలయమాలాకథ అను ప్రాకృతకావ్యములో, బిడునెనిమిది దేశభాషలు పేర్కొనఁబడి యున్నవి.⁴ హర్షచరిత్ర ప్రథమోచ్ఛ్వాసమున బాణుడు దేశభాషాకవిని బేర్కొని

1 నానా చర్యభి రాచున్నా నానాభాషాశ్చ భారత
కుళలా దేశ భాషాసు జల్పస్తోనోన్య మిశ్వరా.

2 'అతః ఊర్ధ్వం ప్రవక్ష్యామి దేశభాషా వికల్పనమ్' శల్లస 46 - 103
'అథవా ఛందతః కార్యా దేశభాషాప్రయోక్తృభిః'

3 నాత్యంతం సంస్కృతేనైవ నాత్యంతం దేశభాషయా
కథాంగోష్ఠిషు కథయన్ లోకే బహుమతో భవేత్. నాట్యశాస్త్ర. 17 24

4. వ్యాససంగ్రహము ప్రాకృత గ్రంథకర్తలూ ప్రజాసేవాసు పంచాగ్నుల
అదినారాయణ శాస్త్రులుగారు కామసూత్ర. 1 - 4

యున్నాడు. పై గ్రంథములలో వాడఁబడిన దేశభాషలన్నియు నేకభాషా విశేషమే యనుటకు వీలులేదు. అవి యాయా గ్రంథకర్తల కాలములలో నాయాదేశములందు గ్రంథస్థ వాఙ్మయమునకు భిన్నముగాఁ బ్రజావ్యవహారమున నుండిన భాషలని చెప్పవచ్చును. మహారాష్ట్ర ప్రాకృతమో లేక ప్రధాన ప్రాకృతమో గ్రంథరచనోపయోగిగా నుండినప్పుడు, “అనియమాద్భాగ్యం యత్త్వప భ్రంశః” అని చింతామణిలోఁ జెప్పఁబడినట్లు నియమరాహిత్యముచే నవభ్రంశముని చెప్పఁదగిన తదవభ్రంశరూపము జనవ్యవహారమున నుండి యుండును.¹ దానినే గుణాధ్యుఁడు దేశభాష యని చెప్పినట్లు తలంపవచ్చును. కాని యవభ్రంశముల కాలము క్రీ. శ. 5వ శతాబ్దినుండి యని పండితులు చెప్పుట యటుండఁ బ్రాకృత భాషావికారమైన యవభ్రంశమును దేశభాషగాఁ బరిగణించుట యెట్లను సందేహ ముదయింపవచ్చును. జనవ్యవహారమున నుండుటచేతనే దానిని గుణాధ్యుఁడు దేశభాషగాఁ బరిగణించె ననుటకుంబె దీనికి పేఱునమాధానములేదు. అందుచే గుణాధ్యుఁడు దేశభాషగాభావించిన దవభ్రంశము కంటె భిన్నమైనదేదో యై యుండవలయును. అది సంస్కృత ప్రాకృత భిన్నమై దేశమునందలి జనులచే వాడఁబడుచుండిన భాష కావలయును. గుణాధ్య కర్వవర్మల వివాద వృత్తాంతము పైరాన్ నగరమున జరిగియుండెను. అది యిప్పటి మహారాష్ట్ర దేశమున నుండుటచే నాతఁడు సూచించిన దేశభాష మహారాష్ట్ర భాష యంద మన్నఁ దరువాతఁ గొన్ని శతాబ్దాల వఱకును ఆభాష యుత్పన్నము కాలేదని తెలియుచున్నది. ఇనదో గుణాధ్యుఁడు విడువ నూహించిన దేశభాష యేది? కాతవాహన సామ్రాజ్యములో నాంధ్ర-తెలుఁగు జనుల ప్రాభవము తావన్మాత్రము కాదు. వారే యా సామ్రాజ్యమునకు మూలస్తంభములై యుండిరి. పైరాన్ ప్రాంతమునఁ దెలుఁగు నెలకొన్నను నెలకొనక పోయినను వివచిత వ్యవహారము నందైన విరివిగా వ్యాపించియుండును. అప్పటి కందుఁ గావ్యరచనానుకూలమైన పదసంపదయు విస్తృతియు లేకుండినను అది ప్రచురమైన దేశ

1. 'The term Apabhramsa was used at any rate later for various local speeches or Desa bhasha. In this sense there were various forms of Souraseni Apabhramsa actually spoken in the districts round Muttra where Souraseni Prakrit had become a literary language. Similarly in the Magadhi and the Maharashtra areas there should have been Magadhi and Maharashtra Apabhramsas.'

భాషగా నుండె ననుటకు మాత్రము సందేహింపఁ బనిలేదు. గుణాధ్యక్షుడు యద్వైతముతో మనకుఁ దెలియదు. అతఁ డాంధ్రుడే యైనచోఁ దెలుఁగు దేశ భాష యతనికిఁ బరిచితమే యై యుండును. ఆంధ్రుడు కాకపోయినను అతనికా కాలమున దానిలోఁ బరిచయముండె ననుటలో ననంభావ్యత కానిపింపదు. అందుచే నాతఁడు తన స్రవణలో విచిత్ర నూహించిన దేశభాష తెలుఁగే యై యుండునని తలంప వచ్చును.

సంస్కృత ప్రాకృతములలోఁ దొలి దేది తరువాతి దేది యను విషయము నభిప్రాయ భేదములున్నవి. ప్రాకృతమే పాణిన్యాయలచే సంస్కరింపఁ బడి సంస్కృత మయ్యెనని కొందఱును. సంస్కృతము నన వ్యవహారికమునఁ గొంత వికారమును బొంది ప్రాకృత మయ్యెనని కొందఱును దలంచుచున్నారు. ఈ రెం డభిప్రాయములలో రెండవ దానికే యధికమైన ప్రాచుర్యము కలదు. దీనినిబట్టి సంస్కృతము ప్రకృతి; ప్రాకృతము వికృతి. ప్రాకృత పదము లన్నియుఁ గొంచె మించుమించుగా సంస్కృతభాషాజన్యము లైనట్టివే. ప్రాకృత భాషలో వ్రాయఁబడు వాక్యములను దచ్చాయయైన సంస్కృతమును బరికించి వచో వివిషయము తేట తెల్లమగును. ప్రాకృత ప్రకాశాది వ్యాకరణ గ్రంథము లలో సంస్కృత పదములనుండి ప్రాకృత పదము లేర్పడు నప్పు డెట్టి వికృతు లను బొందినచో తెల్పఁబడి యున్నది. ఈ మార్పులకు లోఁబడక పూర్తిగా భిన్నములైన వర్ణముల కలయికతోఁ గూడి సంస్కృతముతో నేవిధమైన రూప సాదృశ్యము లేవి పదములు ప్రాకృతములోఁ గానిపించినచో నానివి దేశీ నామ ములుగనో అన్య దేశ్యములుగనో భావింపవలసి యుండును. గాఢానర్థకతి యందలి ప్రాకృత పదముల నన్నిటిని బరికింపఁగా సంస్కృత పదములలో యర్థింపిడ్యుపసాదృశ్యమును లేవి భిన్న పదములు సుమారుక వంద కాని పించినవి. వానిలోఁ దెలుఁగు పదము లేనైన నున్న వేమో పరికింప వలయును.

ప్రాకృత వ్యాకర్తలలోఁ బ్రసిద్ధుడైన వాఁడును వరరుచికిఁ దరువాతి వాఁడు నైన హేమచంద్రుఁడు దేశీనామమాల యనుపేరఁ బ్రాకృత భాషలలోఁ గానవచ్చు దేశీ పదముల కొక విఘంటువు కూర్చియుండెను. లక్షణమునఁ బ్రకృతి ప్రత్యయ విభాగముచే విషున్నములు కానివియు. నట్లు నిష్పన్నములు

కాదగియు సంస్కృతాభిధాన దోషములందుఁ బ్రసిద్ధములు కానివియు, ననాది కాలము నుండి ప్రాకృత భాషలలో వాడఁబడుచున్నవియు నగు పదముల నాతఁ డందు దేశీకృతములుగాఁ బరిగణించి యుండెను.¹ ప్రాకృత వ్యాకరణ రత్నలు శబ్దములను దత్తమ తద్భవ దేశ్యములని మూఁడు తెగలుగా విభజించిరి. పైని పేర్కొనఁబడిన దేశీకృతము లిందలి మూఁడవతెగకుఁ జెందును. ఇవి వివిధ దేశవ్యవహార ప్రసిద్ధములై నవి కావచ్చును.² గాథాసప్తశతిలోని యిట్టిదేశ్యములలో నాంధ్ర దేశ్యములు కూడఁ గొన్నియుండుట కవకాశము లేకపోలేదు.

తెలుఁగు ద్రావిడ జన్యమైనదని పలువురు భాషాతత్త్వజ్ఞులు నిర్ణయించి యున్నారు. ద్రావిడజన్యములైన భాష లింకను గొన్నిగలవు. ఏకజన్యత్వముగల భాషలలో బహుశబ్దములందు సాదృశ్యమో సాన్నిహిత్యమో యుండుట సహజము. అందుచేఁ దెలుఁగుశబ్దమువంటి శబ్దమేదైనఁ గానవచ్చినచో నది తెలుఁగు శబ్దమో లేక తత్సంబంధ భాషాశబ్దమో లేక వానికన్నిటికిని మూలమైన మూల ద్రావిడ శబ్దమో యను విషయమును నిర్ణయింపవలెను. తమిళాదిభాషలు రెండు మూఁడింటిలో నమానరూపము దాల్చియుండు శబ్దము లేవైన నప్తశతిలో నుండుచో నవి యందు మూలద్రావిడము నుండి యైనను బ్రవేశింప వచ్చును. తజ్జన్య భాషలనుండి యైవను బ్రవేశింప వచ్చును. సంస్కృతముతో నెట్టి సంబంధమును లేనిదియు నితర ద్రావిడ భాషాశబ్ద సాదృశ్యము లేక యొక్క తెలుఁగులోమాత్ర మున్నదియు నగు శబ్దమేదైన నప్తశతిలోఁ గానవచ్చినచో నది తెలుఁగు శబ్దమే యనియుఁ దెలుఁగునుండియే యందుఁ బ్రవేశించిన దనియు విశ్వయము చేయవచ్చును.

ప్రాకృత భాషయందలి కొన్నిశబ్దములు తెలుఁగు పదములతో నమానరూపములు కాకపోయినను సమానరూపములై యుండవచ్చును. అట్టిరూప

1. లక్షణ = శబ్దకాస్త్రే, సిద్ధ పేమచంద్రనామ్ని యే, ననిష్ఠాః = ప్రకృతి ప్రత్యయ విభాగేన న నిష్పన్నాః; తేఽత్ర నిష్ఠాః యే చ సత్త్వా మసి, ప్రకృతి ప్రత్యయ విభాగేన నిష్ఠాః, సంస్కృతాభిధానకోశేషు న ప్రసిద్ధాః; తేఽత్యంత నిష్ఠాః; తస్మా దనాది ప్రవృత్త ప్రాకృత భాషా విశేష ఏ వాయం దేశీ శబ్దే సోచిత ఇతి నాతి వ్యాప్తిః.

1. దేశ విశేషాః = మహారాష్ట్ర వికర్మాః, రాజయః, తెను ప్రసిద్ధాః.

(దేశ నామ మం॥)

సాదృశ్యముచే మాత్రము వానిని దెలుగు పదములుగా భావించుట యుక్తము కాదు. అర్థరూప సాదృశ్యములు రెండును గోచరించి నప్పుడే యా మాటలకుఁ బరస్పర సంబంధ మంగీకరింప వచ్చును. ఎట్టి సంబంధమును లేని భాషలలో పైత మొకప్పుడు కాకతాళియముగా రూపసాదృశ్య మమరిన రూపము లుండుటయే యందుకుఁ గారణము. ఉదాహరణమున కాంధ్ర భాషలోఁ గల మేలు, రేకు అను శబ్దములను దీసికొందము. ఆంగ్ల భాషలోఁ గూడ నిట్టి యుచ్చారణము గల Male, Rake, అను శబ్దము లున్నవి. కాని యీ రెంటికీని నర్థమున నెట్టి సంబంధ మును లేదు. అందుచే పీనిలో నొక దానిని బట్టి యింకొకటి యేర్పడినదని కాని యొక భాషలోని పద మింకొక భాషలోఁ బ్రవేశించినదని కాని చెప్పట రుప. కాశము లేదు. ఒకప్పుడు ప్రాపు, Prop అను శబ్దము లందువలె నర్థరూప సాదృశ్యము కనఁబడినను ఆ భాషల కెట్టి సంబంధమును లేనప్పు డది యదృచ్ఛా పతిత మనియే భావించ వలెను. ఒక భాషలోని పదము లింకొక భాషలోఁ బ్రవేశించు నప్పు డర్థ మందుఁ గూడ నుంత భేదము చూపట్టవచ్చును. కాని యట్టిది చాల నరుదు. నస్త శతీ లోని కొన్ని ప్రాకృత శబ్దము లర్థమున భిన్నములయ్యో రూప మునఁ దెలుగు శబ్దముల వోలెఁ గానవచ్చుటచేఁ గొందఱు వానిని దెలుగు శబ్దములుగా భావించి యుదాహరించి యుండిరి. పశువజ్రో రోసారుణ పశి మాసం కస్తగోరి ముహ అర్ధమ్" ౧ - 1. ఇందు ముహ అన్దమను మాటకు ముఖ చంద్ర మనునది చాలు. అందమను మాట తెలుగులో నున్నది కాని దాని కందుఁ జంద్రుఁ డను నర్థము లేదు అందుచే నిచ్చటి అన్దమ్ అను పదమునకును దెలుగు నందలి యందమునకును సంబంధమున్న దనుట పొసఁగదు. చంద్ర శామునకుఁ బ్రాకృతమున చన్దో అను రూపము కనఁబడుచుండఁగా నిచ్చట 'అన్ద'మను దానిని చంద్రార్థకముగా గ్రహించుట యెట్లను ప్రశ్న రావచ్చును. కాని ముఖచంద్రమను సంస్కృత నమాసమునుండి ప్రాకృత వ్యాకరణ సూత్రముల ననుసరించి ముహ అన్ద శబ్దమును విష్ణున్నము కావించ వచ్చును.¹ ఇది యిట్లుండ శబ్ద రత్నాకరమున అంద మను శబ్దము పైకృతముగాఁ బరిగణింపఁ బడినది. అంత శబ్దము దానికిఁ బ్రకృతియై యుండవచ్చును. నస్త శతీలో అంద శబ్దము సౌందర్యార్థము ననే వాడఁ బడినను దానిని సంస్కృతములోని అంతశబ్దమునకుఁ బ్రాకృతరూపము

1. కగచజతదప యవాం ప్రాయోలోపః ప్రాకృ ప్రకా అయుక్త వర్ణవిధి ౨
ద్రోహ ప్రా ప్ర సంయుక్త వర్ణ విధి ౪.

గానే భావింపవలయును గాని తెలుగు నందలి అందిమే అందుఁ జొచ్చినదని భావించుటకు వీలులేదు. “అనుమత్త మజ్జణావిఆవచ్చ ఘరం సేనో ఉహల్లస్స” ౧ - 21. ఇందలి వచ్చ అను పదమునకు ప్రజ యనునది ఛాయ. వెళ్ళుము - అని యర్థము. తెలుఁగున వచ్చు ఛతు పున్నది కాని దాని యర్థము వచ్చుట కాని వెళ్ళుట కాదు. అది ప్రాకృతమునఁ జొచ్చినచో దానికి లో జ్ఞాధ్యమ పురుషైక వచనమున వచ్చ అను రూపము రావచ్చును. కాని యర్థము భిన్నముగా నుండుటచే నా రెండు శబ్దములకును సంబంధ మున్న దనుటకు వీలు లేదు. అది గాక

ప్రజప్రజనృత్యైః ” (ప్రా. ప్ర. దాత్వా దేశము 47) అను సూత్రముచే ప్రజ శబ్దము నుండి వచ్చ శబ్దమును సాధింప వచ్చును. ఈ విధముగ నితర శబ్దముల విషయమునఁ గూడ రూప సాదృశ్య ముండియు వర్థ సామ్యము లేనిచో¹ నవి తెలుఁగు శబ్దము లనుట యుచితము కానేరదు. తెలుఁగు శబ్దములలో రూప సామ్యమును అర్థ సామ్యమును గల్గి నప్రకృతిలోఁ గానఁబడు శబ్దముల నింకఁ బరికించము.

అత్త = ఇది గాథానప్రకృతిలోఁ బలుసార్లు పయోగింపఁబడినది. దీనికి శ్వక్రూః = అనిఛాయ. ౧-8; ౫-69, 97; ౬-42; 57; 2-51; 63; 4. ఈ శబ్దము సంస్కృతమునఁగూడ నున్నది. ‘A mother, an elder sister, mother-in-law (rarely mother’s sister)’ అని దానికి Apte ఇచ్చిన యర్థములు. శబ్దరత్నాకరకారుఁడు దీనిని గొన్ని యర్థములందు సంస్కృతమును గొన్ని యర్థములందు దేశ్యమునైన యుభయశబ్దముగాఁ బరిగణించెను. దేశ్యమైనప్పుడు దానికి మగనితల్లి, భార్యతల్లి యను నర్థములను, సంస్కృతమైనప్పుడు ఆక్క. తల్లియను నర్థములను నొసంగి (సంస్కృతమున నీయర్థములు కొన్ని పుస్తకములయందు వ్రాయఁబడియున్న) వని సూచించెను. ఈ శబ్దము తమిళమున అత్తె యనురూపముతోను, కన్నడ తుళుభాషలందు అత్తెఅను రూపముతోడను.

1. తరప = తీరదే (శక్యతే) చుక్క = చిక్కిన (కుష్క = చ్యుత) వోలిత = వెళ్ళి; సిప్పిర = చీపురు (పలారి) కుష్టి కప = నీకై (తవశ్యతే) ఉత = టయి, పుట్టి = ముడ్డి (పుష్టం), వట్టిపిత = వెన్న (వర్ణపుక) ముఖలేణ = మైల (మలి నేన), దేశం = దేవశము (దేవకుల), ణం = ఈసన్ (దనం), చటులం = చట్టి (చటుకం); చిరడింపి = చేవ్రాలైనా (సిద్ధిరస్తు).

గానఁబడుచున్నది.¹ హేమచంద్రుడు దీనిని దేశినామముగఁ బరిగణించి మఱా, పితృష్వసా, శ్వశురభార్యా, వఖీ అను నాద్యగర్థము లొసంగెను.² తత్సంపాదకులు glossary లో నిది తత్సమము కాని ద్రావిడ జన్యము కాని కావచ్చు నని సూచించిరి. (పుట 4) పై విషయములను బట్టి యీ శబ్దము ద్రావిడభాషల నుండియే సంస్కృత ప్రాకృతములు రెండింటను బ్రవేశించినట్లు తెలియు చున్నది. ఛాయాకారుఁ డతా శబ్దమునుగాక శ్వశ్రూశబ్దమును వాడియుండుటచే నది సంస్కృతమున వంతబహుఁ ప్రయోగముగల శబ్దముకాదని తెలియుచున్నది. ద్రావిడభాషలందుఁగల రూపములన్నింటిలోఁ దెలుఁగునందలి అత్తయను రూపము తోడనే ప్రాకృత రూపమున కెక్కువ సాన్నిహిత్యము కనఁబడుచుండుటచే నది తెలుఁగునుండియే ప్రాకృతమునఁ బ్రవేశించెనని యూహింపవగుచున్నది.

పాడి (౧—౪౮ గా. న) “జప సూత్ర పీఠ పేఠాన మత్త పాడి ప్ప కింసు వసి.” “నవహుత పీఠ పీఠూష మత్త మహిషీ వల్లేవ కిం స్వపిషి” అని దీనికి ఛాయ. బింబ ప్రతి బింబముల కిచ్చుట నెట్టి సామ్యమును లేదు. ఈ శబ్దము తెలుఁగున సార్థ బిందుకము. దీనికి శబ్ద రత్నాకర కారుఁడిచ్చిన యర్థము ఊరము. వ్యవహారమున దీని కిండుక విస్తృత తరమైన యర్థ మున్నది. పాడి యనఁగా నొక్క ఊరమే కాక తత్సంబంధులగు పెరుగు, చల్ల, వెన్న, వశువులు మున్నగువనియు సూచితములగును. తొలి చూలి యావు లేక గేదె యను వర్థమున పద్ద యను మాటకూడఁ దెలుఁగున నున్నది. ఈ రెండు శబ్ద ములును దేశ్యములే. హేమ చంద్రుని దేశినామములలో పాడి శబ్దము లేదు కాని పక్షి శబ్దమున్నది. (౪—1) దానికి ప్రథమ ప్రసూతాయని యర్థము. పద్ద శబ్దము సరిగా నీ యర్థముననే తెలుఁగునఁ గనఁబడు చున్నది. సంపాదకులు glossary లో పక్షి, పద్దనుండి వచ్చియుండునని సూచించిరి. పద్ద పాడి శబ్దములకు రెండింటికిని అర్థరూపముల రెంటును సన్నిహిత సంబంధమున్నది. ఈ రెండు శబ్దములును నితర ద్రావిడ భాషలలో లేవు. అందుచే పాడిశబ్దము తెలుఁగు నుండియే ప్రాకృతమునఁ బ్రవేశించెనని చెప్పవచ్చును. కాని తెలుఁగు నందలి యా శబ్దమునకును ద్రాకృతము నందలి శబ్దమునకును వర్థమునఁ గొంత

1. Dravidian cognates, page 13.

2 దేశినామముల ౧-51.

జేదము కానవచ్చుటచే నీవిషయ మించుక సందేహాస్పద మగుచున్నది. ప్రాకృతమున దానికి గేదె దూడ (మహిషీ వత్సా) యని యర్థము.

పొట్ట :- (౧—83; ౨—71; 3—85 గా. న.) ఈ శబ్దమునకు దర శబ్దము ఛాయగా నీయఁబడినది. సరిగాఁ దెలుఁగునఁ గూడ పొట్ట యనుగా నుదరమే. తమిళమున పొచ్చై యను శబ్దమును, కన్నడ తుళు భాషలందు పొట్టె యను శబ్దమును, కురుఖు భాషయందు పట్ట శబ్దమును నుదర్భామున నున్నవి.¹ పొచ్చై బొట్ట శబ్దములు రూపమున నన్నిహిత తరములుగాఁ గనఁ బడుచున్నవి. తెలుఁగు కన్నడములందును బొట్ట శబ్ద ముదర్భామున నున్నది. పొట్ట శబ్దము సంస్కృతమున లేక పోవుట చేతను, ఛెలుఁగు తుళు కన్నడము లందుండుట చేతను అది ద్రావిడమేయని చెప్ప వచ్చును. ఆ శబ్దము తమిళమున పొచ్చై యనియే కాని ద్విత్వబకారాంతముగాఁ గాని రాకుండుటచే నది యందుండి ప్రాకృతమునఁ జొచ్చి యుండలేదని తోచు చున్నది. సప్త శతి వెలసిన ప్రదేశమునకును తెలుఁగు కన్నడ దేశములకును గల సామీప్యమును బట్టి యది యా రెండింటిలో నొక దానినుండి, అందుఁను తెలుఁగునుండి, ప్రాకృతమునఁ బ్రవేశించి యుండె ననుట యసంగతముగా నుండదు.

పిలు ఆ (౨—2 గా. న.) “తద.సంతి అణీదేక్షన్త పిలుఆ రక్షణేక్క దిణ్ణమణా” “తటసంస్థిత నీదై కాన్త కావక రక్షణైక దత్తమణా” ఇచ్చట పిలుఆ శబ్దమునకు దానితో నెట్టి సంబంధమును లేని కావక శబ్దము ఛాయగా నొసంగఁబడినది. దానికే బిషిపిల్లయని యర్థము. తెలుఁగున పిల్లశబ్ద మాయర్థమున నున్నది. సంస్కృతమున పిలుకా, పిలు, పిల్లశబ్దము లున్నవి. కాని వాని కీ యర్థములేదు. శబ్దరత్నాకరమున పిల్ల శబ్దము వైకృతముగాఁ బరిగణింపఁబడినది. ఏ శబ్దమున కిది వికృతియో తెలియదు. తమిళ మలయాళములందు పిల్లై, పిళ్ళశబ్దములును కన్నడ తుళు భాషలందు పిల్లె పిల్లశబ్దము లును కావక మను నర్థమున నున్నవి. (Dr. Cognates, పుట 189) హేమ చంద్రుఁడు దేశీ నామ మాలలో పిల్లశబ్దమును లఘుపక్షిరూప మను నర్థమునఁ జేర్చాని యుండెను. (౪—46) తత్సంపాదకు లది తెలుఁగు పిల్ల శబ్దము నుండి వచ్చినదని యాహించిరి. అందుచే పిలుఆ శబ్దము ద్రావిడభాషా

కర్ణాపకము: తెలుగు పల్లమందియే ప్రాకృతమున వింతు మార్పుతో, బ్రవే
శించి యుండు పదియుఁ జెప్పవగును.

కవి: :- "ఆద్రో పిష్టూరిత సజ్జవత్త కరణం వహణ చన్దో" (3—100
గా. ప.) "ఆద్రోపిష్టూరిత శంఖపాత్ర సాదృశ్యం వహతి చంద్రః". కరణీకి
చాచు పాదృశ్యము. తెలుగున నీశబ్ద మీ యర్థమును సూచించుచున్నది. శబ్ద
రక్షాకవిమన విది దేశ్యముగాఁ బరిగణింపఁబడినది. ఇట్టి శబ్ద మీ యర్థమున
పంక్తుకములో లేదు. ఇతర ద్రావిడభాషలలోఁగూడ నీ శబ్దము కానరాలేదు.
కావున విది తెలుగునుండియే ప్రాకృతమున కేగినదని భావింపవచ్చును.

ఫలహీ (౨—100; ౪—50 గా. ప.) "ఫలహీ వాహణ పుష్టాహ
మంగళం" "కర్పాసీక్షేత్ర కర్షణ పుష్టాహ మంగళమ్" ఫలహీ శబ్దమునకు
కర్పాసీపదము చాయగా నొసంగఁబడినది. ఫలహీ అనఁగా పత్తి. ఈ శబ్దము
దేశ నామాలలో దేశశబ్దముగాఁ దేర్కొనఁబడినది. (౪—82) తమిళమున
పత్తి శబ్దమును, తెలుగున ప్రత్తి, పత్తిశబ్దములును, తుళుకన్నడములలో పత్తి
శబ్దమును నున్నవి. వీనికివి ఫలహీశబ్దమునకును రూపమునఁ జాల వ్యత్యాస
మున్నది. అందుచే పత్తిశబ్దమే ప్రాకృతమున నా రూపమును బొందెనని
చెప్పబడు సందేహింపవలసి వచ్చుచున్నది.

బోట్టి (౫—1 గా. ప.) దీనికి చాయ సూకరీ. దేశ నామాలలో బుందీ
(౬—80) యనుమాట పంది యను వర్ణమున నున్నది. తమిళమున పన్తి.
తెలుగు కన్నడముల పంది, తుళులో పన్తి. మలయాళమున పన్ని యను రూప
ములు కనఁబడుచున్నవి. (Dr. Cognates పుట 147) పందిశబ్దమే యించుక
మార్పుతో బుందీ బోట్టి యను రూపములను బొంది ప్రాకృతమునఁ బ్రవేశించె
నని తోచుచున్నది.

మోడి :- "పా ఆ పదవాణం ముద్దే రహన బలామోడి చుమ్మి అవ్వాణం"
(౫—100 గా. ప.) "పాదపతనానాం ముద్ధే రభన బలాత్కార, చుమ్మితవ్యానామ్"
మోడి శబ్దమును దేశ్యమని సూచించి శబ్దరత్నాకర కారుఁడు దానికి గణికారులు
మొగ్గవారి కాలికి వమీపమునందుండు వస్తువు నెత్తుట; వింకము అను అర్థము
లొసంగి యున్నాఁడు. తమిళమున మగిడి (= A trial of magical powers
between two enchanters) అను శబ్దమును, మలయాళమున మోడి యను శబ్ద
మును, తెలుగున మోడి (మోడి) శబ్దములును, కన్నడమున మోడి శబ్దమును

గానవచ్చుచున్నది. ఈ శబ్దమునకుఁ బ్రాకృతమునఁ గల బలాత్కార మను నర్థమునకును తమిళ కన్నడము లందున్న అర్థములకును సంబంధ మేమియు లేదు. తెలుఁగున బింకమను నర్థము బలాత్కార మను నర్థమున కిండుక నమీవ మున నున్నది. అందుచే నిది తెలుఁగునుండియే ప్రాకృతమునఁ బ్రవేశించి యుండెనని చెప్ప వీలగుచున్నది.

కుడః- కుడదోహితీ (౭-౩7 గా.న.) దీనికి కుటదోహినీ అని ఛాయ. కుటో పుటః అని వ్యాఖ్యానము. దేశీనామ మాలలో కుడ్యశబ్దము లఘుభాండ మను నర్థమున నున్నది. (౨-౪౩) Glossary లో కుండయం అనునది సరియైన రూపముగాఁ గానవచ్చుచున్న దవియు నది తెలుఁగునందలి కుండనుండిచ్చి యుండుననియు వ్రాయఁబడియున్నది. తమిళ మలయాళములందు కుటమ్ అను రూపమును తెలుఁగున కుండ యను రూపమును తుళుకన్నడములందు కొడ కడ్య పదములును కుండయను నర్థమున నున్నవి. (Dr. Cognates పుట 80) సంస్కృతమునఁగూడ కుండ శబ్ద మున్నది. దీనికి Apte "A bowl - shaped vessel; a basin; a bowl; a round hole in the ground for receiving and preserving water; A hole in general; A pool, a well; The bowl of a mendicant అను నర్థముల నొనంగియున్నాడు. ఈ యర్థములుకూడ దీనికిఁ తెలుఁగునఁ గానవచ్చుటచే శ. ర. కారుఁడు దీనిని వైకృతమని సూచించెను. కాని నిజమునకిది ద్రావిడభాషల నుండియే సంస్కృత ప్రాకృతములలోనికిఁ జొచ్చినట్లు కానవచ్చుచున్నది. కుడ శబ్దము తెలుఁగునందలి కుండ, కడవ శబ్దములకుఁ గూడ దగ్గఱగానే యున్నను కన్నడమునందలి కొడ శబ్దమున కంతకంటెఁగూడ సన్నిహిత తరముగా గోచరించుచున్నది.

కుటాశ్చే ఊణ (౫-26 గా. స.). దీనికి ఛాయా రూపము దగ్ధా. ఇది కుటాశ్చే దాతువునుండి యేర్పడిన క్షాస్తృత రూపము.¹ దగ్ధాకును దీనికిని గించితైవ రూపసాదృశ్యము లేదు. ఇది తెలుఁగునందలి కాల్పుదాతువునకు సన్నిహితముగా నున్నది. కాలు యొక్క ప్రేరజ్ఞానరూపము కాలుచు భేక కాల్పు. తెలుఁగునందలి మొదటి పద్యకాసనమైన అద్దంకి కాసనములో 'కొల్లల్పు' దాతువు ప్రయోగింపఁబడినది.² దీనికి గొచ్చు (త్వవ్యిపాదుచేయు)

1. క్షాస్తృతః (ప్రాకృ. ప్రకా. ౪-18)

2. వేంగి నాట్లం గొల్లల్లియ - అద్దంకి కాస.

అనునర్థమున్నది. పై కులుకే ధాతువు కాల్చినకుకంటెను దీనికి మఱింత సన్నిహిత తరముగా గోచరించుచున్నది.

బోలః. హేమచంద్రుడు దేశీనామ మాలలో వోల ధాతువు వెళ్లుట యను నర్థమును సూచించునని చెప్పినాడు. (వోలయి = గవృతి) వదిలకు భేదము లేదు కావున నా ధాతువు బోల కూడఁ గావచ్చును. దాని రూపములు గాథా సప్త శతిలో సుమా రిరువది చోట్లఁ గానిపించును.¹ అన్ని చోట్ల దాని వ్యతిక్రమ దారు రూపములు చాయలో నీయఁ బడినవి. తెలుఁగు నందలి వెళ్లు ధాతువే ప్రాకృతమున వోల. బోల రూపములను దాల్చిన దని చెప్పుట కించుక యప కాశమున్నది.

ఇవిగాక సుర సుర, మదహ (మట్టము) అవోస్ (అబోస్) ఓల (అర్ల) కణఅదోరో (కనకదోరో దారము . తోరము) అను శబ్దములు కూడ ద్రావిడ భాషల నుండియే ప్రాకృతమున కేగి వట్లనుమానింపఁ దగి యున్నవి. కొందఱు² కాశ, పడపిహి, తీరై, పుట్టి, అమాస్తవ్ అను శబ్దములు కూడఁ తెలుఁగునుండి ప్రాకృతమున కేగినవని సూచించినారు. కాని, కాక, పతిత, తీరయతి, పృష్ఠ మున్నగు సంస్కృత రూపముల నుండియే యవి వచ్చుట కవకాశ ముండుటచే వానిని తెలుఁగు శబ్దము లనుకొనుటకు వీలులేదు. అమాంత మను దేశ్య శబ్దము తెలుఁగునఁ గలదు. దాని కకస్మాత్తుగా నని యర్థము. గాథాసప్తశతిలో నా శబ్ద మున్నది కాని యా యర్థమున వాడఁబడి యుండలేదు.

తెలుఁగు శబ్దము లని యనుకొనుట కవకాశమున్న పైశబ్దములలోఁ గొన్ని ప్రస్తుత మహారాష్ట్ర భాష యందుఁ గూడఁ గనఁబడుచున్నవి. కావున నవి మహారాష్ట్రము నుండియే గాథా సప్తశతిలోని కెక్కినవని యెవ్వరైన వాదించ వచ్చును. ఆ గ్రంథ మిప్పుడు మహారాష్ట్ర దేశమైన ప్రాంతమున సంకలిత మగుటయు నా యాహుకుఁ గొంత బల మొసంగును. కాని ప్రస్తుత మహారాష్ట్రభాష రూపొందిన కాలమునుబట్టి పరిశీలించినచో నా వాదము వీఁగిపోవును. ఈ మహారాష్ట్ర భాష మహారాష్ట్ర ప్రాకృతమునుండి యేర్పడిన యపభ్రంశము మాతృకగా

1. 8-10; 20; 23; 32. ౪-87 ౪-88 ౭-5.

2. శ్రీ కురుగంటి సీతారామయ్యగారు Journal of Dekkan History and Culture P. 1 - 8.

క్రీ. శ. 8, 9 శతాబ్దాలలో స్థిరరూపము నొంద నారంభించినది. అంతకుఁ బూర్వము దానికిఁ బ్రత్యేకరూపముకాని నామముకాని లేనే లేవు. అందుచే నిందుండి యవి ప్రాకృతమునఁ జొచ్చియుండె ననుట కిసుమంతయు నాధారము లేదు. అదిగాక మహారాష్ట్ర వ్యుత్పత్తి కోశములో నా శబ్దములలోఁ గొన్నిటికి ద్రావిడ జన్యత్వము సూచింపఁబడి యున్నది.

పోట్ = The Stomach. హాశబ్ద ద్రావిడమూల ఆహే. పిల్లం; పిల్లం;
“ A young one of the smaller beasts, birds or reptiles. ప్రాకృత భాషేం
తహా ద్రావిడీ భాషేంతూన ఆలా అసావా మహాణానచ దేశీ మహాణానతో నిర్దే
శిలా ఆహే. త. పిల్లే తె. పిల్ల. కన్న. పిల్లె.” ఓల : Humidity, moisture,
dampness, to be wet. ఇది జలచర్మామైన ఉద్ర (నంస్కృత) శబ్దమునుండి
వచ్చినదని మహారాష్ట్రకోశమున సూచింపఁబడినది. ఈ శబ్దము తెలుఁగున
నొక విధముగా జలార్థముతో సంబంధించి యున్నట్లు కానవచ్చును. ఓలలాడు
అనునది శబ్దపల్లవ భావువు. ఆనందాబ్ధి నోలలాడు - వంటి ప్రయోగములు
తెలుఁగు గ్రంథము లన్నింటి గోచరించును. ఓల యనునది నీరాడునప్పుడు
వాడు క్రిడావదము. ('ఓలోలంచు' వసుచరిత్రము.) పాడి శబ్దముకూడ మహా
రాష్ట్రమున నున్నది. పాడి = A female calf of a cow, not of a buffalo.
పాడా = a male calf, calf of a cow, not of a buffalo. ప్రాకృతమున నీ
శబ్దము దీనికిఁ గేవల విరుద్ధముగా మహిషీవత్స మను నర్థమున వాడఁబడినది.

మహారాష్ట్ర భాషా తత్త్వజ్ఞులు కూడ పోట్, పిల్లం మున్నగు శబ్ద
ములు ద్రావిడ జన్యములని చెప్పుటచే నవి ద్రావిడము నుండి తెలుఁగునకును,
నందుండి ప్రాకృతమునకును జొచ్చివనియు, మరల నందుండి యపభ్రంశము
నందును, ఆ భాషనుండి మహారాష్ట్రము వందును, బ్రవేశించిన వనియు
సూహించుట కవకాశము కలుగుచున్నది.

క్రీ. శ. ప్రథమ శతాబ్దిలో సంకలిత మైన గాథానప్రళితిలో నీరీతిగా
దెలుఁగు శబ్దములేయని చెప్పఁ దగిన శబ్దములు కొన్ని కానవచ్చుటచే నాకాల
మునఁ దెలుఁగు భాష సుస్థిర రూపమునొంది జన ప్రచారమున నుండెనని తలంప
వచ్చును. ఒక భాష బహుళ ప్రచారమున నుండిననే కాని యందలి శబ్దములు
కొన్ని యన్య భాషా ప్రవిష్టములగుట కవకాశము లేక పోవుట యీ విషయము

నకు బలము చేకూర్చుచున్నది. అప్పుడినుండియుఁ దెలుఁగు జన వ్యవహారమున నుండెనని చెప్పుటకు శాసనస్థములైన యాచారములు కూడఁ గొన్ని కలవు. అందుఁ బ్రథమోదాహర్య మైనది యమరావతీ స్తూపము నందలి యొక రాతి పలక మీఁదఁ గనవచ్చు 'నాగబు' అనుమాట. అది యందు వాక్యగతమై కాక ప్రత్యేకముగా నున్నది. ఇది యసలు తెలుఁగుమాట యగునా కాదా యను విషయమున సందేహ ముదయింప వచ్చును. నాగ శబ్దము సంస్కృత శబ్దమే యైనను దాని చివరఁ గల బు అను సక్షరమది తెలుఁగు మాటయేయని స్పష్టముగాఁ దెల్పుచున్నది. విష్ణుకుండిన వంశమునకుఁ జెందిన మూఁడవ మాధవ వర్మ పౌలమురు శాసనము నందలి 'పౌలబూరు' అను రూపమును, దరువాతఁ దూర్పు చాళుక్యుల శాసనములలోఁ గనవచ్చు వక్రబు, సిద్ధాయబు, మఠబు, పట్టనబు, బృష్టబు, క్రమబు మున్నగు బు వర్ణాంత రూపములును ఈవిషయమునకు దృష్టాంతము లగుచున్నవి. ఈ బు వర్ణమే క్రమముగా మ్ము, ం బు మ్ము, ము అను రూపాంతరములను బొంది తెలుఁగున నమహద్వావక ప్రథమైక వచన ప్రత్యయముగాఁ బరిగణింపఁబడినది. దీనికిఁ బ్రాచీన రూపము పువర్ణమనియు, వది యొక్క తెలుఁగునకేకాక యితర ద్రావిడ భాష లన్నిటికిని సమానమనియు "ప్పు, మ్ము బు, మ్ము పు, పు" అను రూపములతో నది యందుఁ గనఁబడుచుండు ననియు, మాపు, మేపు, కానుపు మున్నగు దానియందువలెఁ దెలుఁగు మూలఛాతువులపైఁ జేర్పఁబడు నా ప్రాచీన పువర్ణమే సంస్కృత పదములకుదిని గూడఁ జేర్పఁబడుచు వచ్చిన దనియు, నందలి పకారము బికారమగుటయు, ముందాను నాసిక్యమేర్పడుటయు వింత కాదనియు శ్రీ గంటి జోగిసోమయాజిగ రాంధ్రభాషావికాసమునఁ (పుట 384) జెప్పియున్నారు. అరవమున ఇరుమ్ము, ఎలుమ్ము, పామ్ము, వేమ్ము, మున్నగు మ్ము వర్ణాంత పదములు పెక్కు శాసనవచ్చుచున్నవి. అవి తెలుఁగున ఇనుము, ఎమ్ము, పాము, వేము మున్నగు రూపములు దాల్చినవి. కన్నడమున పాపు, హాపు మున్నగు పు వర్ణాంత రూపము లున్నవి. పైశబ్దము లందలి ము వర్ణము పదైకదేశమేకాని ప్రథమైక వచన ప్రత్యయముకాదనియు, నైనను బై రూపముల సామ్యము చేతనే ఆకారాంత సంస్కృత వస్తుసకలింగ పదములు తెలుఁగునఁ దత్సమీకరింపఁబడినపుడు బు, మ్ము వర్ణాంతములైన పదములుగా నేర్పడె ననియు

శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు తెప్పియున్నారు. 'వామ్ము, పేమ్ము అను ప్రాచీన రూపములు తెలుఁగున భృష్టములైపోయినవి. "సంస్కృతపదము లెప్పటి కప్పుడు ప్రకృతులనుండి యేర్పడవలసినవి. ఉన్నత కావ్యాది ప్రయోజనము కలవి. ప్రకృతి ప్రత్యయ ఏ భాగము చే పుత్తన్నములు. కాబట్టి ప్రత్యయములైన బు, ం బు, మ్ము వర్ణము లన్నియుఁ గవులు రూపములను జేసికొనుటలో గణయతిప్రాసాను కూల్యముల కొఱకు వాడుచునే యుండిరి"¹ నన్నయ తరువాత బువర్ణాంత రూపములు వాడుకనుండి తొలఁగినవి. కాంబు, మ్ము, ము వర్ణాంతములైన రూపములు మూఁడును విరివిగాఁ గానవచ్చుచునే యున్నవి. ప్రాచీన గ్రంథములలో విభక్తి ము వర్ణముతో మాత్రమే పు, పు, బు, భు లకు యతి వేయఁబడు చుండెను. అప్పకవి దానిని ము విభక్తిక యతియని పేర్కొనెను. పు, బు, వర్ణములే తరువాత మువర్ణముగా మారెననియు నవి యభిన్నము లనియుఁ దలంచుట చేతనే పూర్వ కవులు పు పు బు భు ల కొక్క విభక్తి ముకారముతో మాత్రమే యతివేసి యుండిరి తటవాతి కవులు వాని కొక్క విభక్తి ము వర్ణముతోనే కాక మువర్ణసామాన్యముతోఁ గూడ యతివేయుటచే నప్పకవి దానిని బృథక్కరించి ముకార యతి యని పేర్కొనెను. అందుచే 'నాగబు' అందలి బువర్ణము తెలుఁగు బువర్ణము యొక్క పూర్వ రూపమనియు నాపదము తెలుఁగు పదమే యనియు నిర్ణయింప వచ్చును.

తొల్లి నాగజాతి యనుపేర నొక దేశీయమైన జాతి యుండె ననియు, మొదట శత పథ బ్రాహ్మణము నందును దరువాత భారతము నందును ఆది పేర్కొనఁ బడియుండె ననియు, సనాత్యులైన యా జాతివారు నగ్నులై పల్లపు భూముల యందును లోయల యందును నివసించి యుండుటచే వారికాపేరు వచ్చి యుండునని (నగ్ను శబ్దము నుండి) కొందఱుత్పత్తి చెప్పుచున్నారుననియు, నది నిజమగుచో నాగశబ్ద మనలు దేశీయమయ్యుఁ దరువాత సంస్కృతీకరింపఁ బడియుండుననియు శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు సూచించి యున్నారు.²

1. Telugu Language in the 1st millenium A. D. Journal of Sri Venkateswara Oriental Institute, XII — 1 Page 3.

2. ఆంధ్రభాషావికాసము, పుట 295.

3. Tel. Lang. in the 1st millenium page 4 ff.

ఈ సంస్కృతీకరణ మెప్పుడుజరిగెనో చెప్పఁజాలముకాని యది క్రిస్తుశకమునకుఁ బూర్వమే యగుట విస్సందేహము. సంస్కృతమున నాగశబ్దము పుంలింగము. ఏ విభక్తిలోఁ గాని దాని కందు నాగబు అను రూప ముండదు. సంస్కృతమునఁ బుంలింగములైన ను దెలుఁగున వమహద్వాచకములుగాఁ బరిగణింపఁబడు వృక్షది శబ్దములకు నపుంసక లింగ శబ్దములకు వలెనే ము వర్ణము చేర్చు పరిపాటి నను సరించి నాగశబ్దమునకుఁ దహ్వర్వ రూపమైన బువర్ణము చేర్పఁబడి యుండునని తోచుచున్నది. ఈ విషయముకూడ నాగబు తెలుఁగు పదమేయని నిశ్చయించుటకుఁ దోడ్పడుచున్నది.

శాతవాహనుల తరువాత నాంధ్ర సామ్రాజ్యము చిన్నచిన్న భాగములుగాఁ జీలి వేలు వేలు వంశముల వారి యేర్పడిలోనికి వచ్చినది. అట్టివారిలో ఇక్ష్వాకు లొకరు. శాతవాహనులవలె వీరును దమ శాసనములను ప్రాకృతములోనే వేయించిరి. అది నందిగామ తాలూకాలోని జగ్గయ్యపేట యందును గుంటూరు మండలము నందలి నాగార్జునకొండ యందును లభించినవి. వారు సుమా ర్థ శతాబ్దికంటె నెక్కువకాలము పాలించి యుండలేదు. (క్రీ. శ. 225-275) వారి తరువాత బృహత్పలయన వంశ జాతులైన రాజులు కృష్ణానదికి దక్షిణ భాగమును దాలించియుండిరి. వీరు వేయించిన శాసనములలో జనువర్మ యను వాని కొండమూకి (కొండముకి) తామ్రశాసన మొక్కదే లభించుచున్నది. ఇందలి లాషకూడఁ బ్రాకృతమే. వీరి తరువాత వైంగేయకులని వ్యవహరింపఁ బడుచుండిన కాలంకాయనులు క్రీ. శ. 325 నుండి యొకటిన్నుట శతాబ్దిలకుఁ బైఁగాఁ దాలించి యుండిరి. వీరి రాజధాని వీలూరునకు సమీపము నందున్న పెదవేగి. కొండమూకి శాసనమునఁ జేర్కొనఁబడిన కుదూరహారము (పుత్రాహారము) వీరి పాలన లోనిదే. వీరి శాసనములలోఁ గొన్ని సంస్కృత మునను గొన్ని ప్రాకృతమునను వ్రాయఁబడి యున్నవి. కందర నృపతి కులోద్భవులైన యానంద గోత్రరాజు లిప్పటి గుంటూరు మండలమునకుఁ జెందిన ప్రదేశమును క్రీ. శ. 4 వ శతాబ్ది యారంభము నుండి పరిపాలించినట్లు తెలియుచున్నది. వీరి రాజధాని కపోత కందరపురము. ఇది ఇప్పటి నర్సారావుపేట తాలూకాలోని చేజెర్ల గ్రామ మునకు సరిపోవుచున్నది. ఇచ్చట కపోతేశ్వర దేవాలయము కలదు. వీరి శాసనములలో నొకటి పూర్తిగా సంస్కృతము నందును రెండు సంస్కృత

ప్రాకృతము లందును వ్రాయఁబడి యున్నవి. వీరి తరువాత విష్ణుకుండినులను వారు కాలంకాయనుల యధికారమును దుద ముట్టించి క్రీ. శ. 5 వ శతాబ్ది యారంభము నుండి 7 వ శతాబ్దిలోఁ గొంత భాగము వఱకును బాలించి యుండిరి. వీరి జన్మస్థానము గుంటూరు మండలము నందలి వినుకొండ. వీరి కాసనములు సంస్కృత భాషలో నున్నవి. వీరి తరువాత నాంధ్ర దేశము చూర్పు చాళుఖ్యుల పాలన లోనికి వచ్చెను.

పైని పేర్కొనఁబడిన రాజు లందఱును ఆంధ్రులే. వీరు కాక పల్లవులు హద నాంధ్ర దేశమునందలి కొంత భాగమును బాలించి యుండిరి. కాత వాహనుల తరువాత దక్షిణాపథమున గొప్ప సామ్రాజ్యమును స్థాపించినవారు వీరే. పలువురు చరిత్రజ్ఞులు పల్లవులు తొలుఁదొల్ల నాంధ్రులే యనియుఁ బల్లవుల నాఁడే తరువాత పల్నాడుగా మఱచెననియుఁ దలంచుచున్నారు.¹ వీరి రాజధాని కొండీపురము. కృష్ణానదికి దక్షిణమున నుండిన తెలుఁగు దేశము క్రీ. శ. 3 వ శతాబ్దినుండి వీరి యధీనమున నుండినట్లు తెలియుచున్నది. మొదటి పల్లవ రాజుల కాసనములు ప్రాకృతము నందును దరువాతి వారివి సంస్కృతము నందును గానఁబడు చున్నవి.

ఈ విధముగా క్రీస్తు పూర్వము నుండి క్రీ. శ. 7 వ శతాబ్దిలోఁ గొంత భాగమువఱకును (అనఁగాఁ దూర్పు చాళుఖ్యు లాంధ్రదేశము నాక్రమించు కొను వఱకును) ఆంధ్ర దేశమును బాలించిన రాజుల కాసనము లేవియు నాంధ్ర భాషలో వ్రాయఁబడి యుండలేదు.² అవి కొన్ని ప్రాకృతము నందును గొన్ని సంస్కృతము నందును గొన్ని సంస్కృత ప్రాకృతము లందును గానఁబడు చున్నవి. వాని పీనియందుఁ దేర్కొనఁ బడిన కొన్ని గ్రామ నామములును, కొన్ని ధ్వనులును, అక్షరములును, పదములును, బ్రత్యయములును తెలుఁగు భాష పరిజాప స్వరూపములను గూర్చి కొన్ని విశేషములను వెల్లడించుచు నా భాష

1 విశ్వేంటు స్మిత్తు : చాళుక్యుల స్వామయ్యంగారు; డా॥ నేలటూరి వేంకట రమణయ్యగారు. (ఆం. చ. సం. పుట 147).

2 రేనాటి చోళుల కాసనములు తెలుఁగులో వ్రాయఁబడినవి. E. I. XXVII వ సంపుటమున (పుట 22) ముద్రింపఁబడినవి. వానినిబట్టి యా రాజులు క్రీ. శ. 6 వ శతాబ్ది యారంభమునుండియు రేనాడు పాలించినట్లు తెలియుచున్నది.

క్రీస్తు శకమునకుఁ బూర్వము నుండియు జన వ్యవహారిమున నుండె ననుటకు దృష్టాంతములుగా నున్నవి. ఆ విశేషముల విప్పుదు పరిశీలించుము.

గ్రామ నామములు :—

1. శాతవాహనరాజుల కాలము.

బడవలి (కొడవలి)

చందనతి కొడవలి శాసనము

E. I. XVIII పు 316—319

వేపురకే (వేపూరు)

శ్రీ పు లో మావి మ్యారదోవిశాసనము

E. I. XIV పు 153—115

కెపురే

Burgess, Buddhist stupas of Amravathi and Jaggayya peta No. 19

మందర

Do No. 22

హిరలూరే

Do No. 43

కుడూర

Do No. 50

2. ఇక్ష్వాకుల కాలము.

బడతూరే

మహాకామదురూరే

Do పుట 110

హలమ్మర

M. E R- 196, 37 పుట 335.

3. పల్లవుల కాలము.

విరివర

యువరాజ శివస్కందవర్మ మైదవోలు శాసనము E. I VI పుట 84—89.

దాలూరే

చారుదేవి బ్రిటిషు మ్యూజియం తామ్రశాస. E. I. IV పుట 143.

చెన్నలూర

రెండవ కుమార విష్ణుని చంద్రూరు తామ్రశాస. E. I. VIII పు 233—236.

టమ్ గోడు (ఒన్ గోడు)

రెండవ విజయస్కందవర్మ ఒమ్ గోడు దాన శాసనము. E. I. XV పు 249.

ఉరువపల్లియే.

విష్ణుగోపుని ఉరువపల్లి తామ్రశాసనము.

కణ్డహార

I. A. Vol. V పుట 51 (క్రీ. శ. 5).

క (కు) రుపూర

కోణమురువుదు

నడిప్పి (నడిపి)

నెయింగ రాయ తామ్రపట్టిక భారతి

XVIII క్రీ. శ. 448, పుట 699-712.

ఓమ్ గోడు

కొడికిమ్ (కోడంకి)

నతాచడు

కదాకుదురు

రెండవ సింహవమ్మ ఓమ్ గోడు శాసనము.

పెణుకపట్టు

(క్రీ. శ. 5. 6 శతా) (Put into writing in the 7th century)

కుండ్లూరు (కుండ్లూరు)

పికిరే

సింహవమ్మ పికిరదాన శాసనము

E. I. VIII పు 159-163.

మాల్గడూ (దూ) ర్గామే

సింహవర్మ మంగడూరు దానశాస.

I. A. Vol. V. పుట 154.

విశవర్తి

సింహవమ్మ విశవర్తి దానశాస.

E. I. XXIV పుట 296 క్రీ. శ. 446.

ల్లగురిమెలు

పగుహూరు

పల్లవ విష్ణుగోపవర్మ చూరదాన శాసనము.

కుండ్లూరు

E. I. XXIV పుట 137 (క్రీ. శ. 7).

నాగోళామి

4. ఆనంద గోత్రీకుల కాలము.

రంగూర

మట్టిపాడు తామ్ర శాసనము (దామోదరవర్మ).

రాష్ట్రకూట

ఆత్తివర్మ గోరంట్ల తామ్రశాస.

అస్తక్కూర

I. A. IX పుట 102.

5. బృహత్పలాయనుల కాలము.

కూడూర జయవర్మ కొండముడి తామ్రశాసన.

పాంఠూర

కొండముడి

E. I. VI పు. 815—219.

6. శాలంకాయనుల కాలము.

ఏకూర

విజయదేవవర్మ ఏలూరు తామ్రశాసన.

E. I. IX P. 58-59.

ప్రాయార,

శాలంకాయన నందివర్మ పెదవేగిశాసనము.

క్రీ. శ. 475.

అఱుతోట

భారతి 1924 పుట 120.

ముద్దుూర

చెన్నైరువ గ్రామ

కమ్మరాన్నెరువ

విదేనూర పల్లికా

కురవక గ్రామ

కురువాడ

విజయనందివర్మ కొల్లేరుదాన.

I. A V పుట 175 (క్రీ. శ. 4).

నందివర్మ కస్తేరు దానశాసన. J. A. H. S.

Vol. V Page 81 (క్రీ. శ. 4).

పిడిప

కాసుకొల్లు ప్రాకృతశాసన. భారతి 1950 ఏప్రిల్.

కొంపెర

స్కందవర్మ కాసుకొల్లు తామ్రశాసనము.

చిన్నపురి (చిన్నపుర)

విజయస్కందవర్మ కస్తేరు తామ్రశాసన.

వేపూరి

E. I. XXV 42-47 (క్రీ. శ. 4).

7. విష్ణుకుండిన రాజుల కాలము.

పులిమూరు (పొలమూరు)

మాధవవర్మ పొలమూరు తామ్రశాసన.

మయిన్ద వాటికి

పల్లూరు

భారతి VII పుట 488-89.

కురువాడ

మాధవవర్మ ఈపూరు (I) తామ్రశాసన.

విలెమ్మలి

E. I. XVII 834-87.

- మురొకకి మాధవవర్మ ఈపూట II తామ్రశాస. E. I. XVII 337-339.
కళిక ఇంద్రభట్టారకవర్మ రామతీర్థం తామ్రశాస. E. I. XVIII 337-39.
పుండినమ పల్లకివిషయే పిత్రమేన్ద్రవర్మ చిట్కళ్ళ తామ్రశాస. E. I. IV పుట 193-198.
పెరువాటక
పల్లకివిషయే
భైందుకూర వాసక
రావిరేవ
రే గొన్దమ్
నేత్రపాటి విషయ
8. కళింగరాజుల కాలము.
- రాకలువ శక్తివర్మ రాజోలు తామ్రశాస. అనంత శక్తివర్మ నకునక దానశాసనము. M. E. R. 1934-35 C. P. No. 24.
నకునక అనంతవర్మ సిరిపుర తామ్రశాస. E. I. XXIV క్రీ. శ. 528-529.
తొట్టావర ఆనంతవర్మ శృంగవంపుకోట దానశాస. J. A. H. S. VIII పు. 153 (క్రీ. శ. 450. 550).
తెల్లవల్లి విషయే పుష్పీ మహారాజు తాడ్డిదాద దానశాస. E. I. XXIII పు. 88 (క్రీ. శ. 7)
కిడ్డెప్ప చంద్రవర్మ కోమర్తి తామ్రశాస. పుట 142
ఆవంటి E. I. IV
పాగుజార విషయే ఉమావర్మ బృహత్స్పతి దానశాస. E. I. XII పు 4-6.
తాడ్డిదాద ప్రచండన వర్మ చికాకోర్ తామ్రశాస. I. A. XIII 48-50.
కోడ్డమంచి ఉమావర్మ ధవళపేట దానశాస. J. A. H. R. S. X P. 143-44.
కోహేయారె
- బృహత్ ప్రోషమ్
సారపల్లి
చేయవాటి

చీహర

పురోక (పుంక)

శంభవర దాన శాస.

E. I. XIII పుట 104-108.

చూయిపాక

తానుపాక

పృచ్ఛీ మూయని గోదాపరి తామ్ర శాస.

కడ్డీ (కడ్డలి)

J. A. H. R. S. 1906 పు 204.

మూగమూరు

ఇర్దులి

కొడ్డవేలుపూర్

రెండవ పులికేకి కొప్పటిపు తామ్రశాస

విర్ప్పలు (పథాల్)

E. I. XVIII P. 258 (A. D. 631).

ఈ గ్రామములలోఁ బెక్కు ఊరు. పర (పట్టు) కొస్త (కొండ), చెరువు, కోరు, చురు, రేవు, పాక, పల్లి, వాడ, (వాట - వాటక) పుర, వట్టి, ముడి (మూడి - పూడి) లొతె, మంచి అనువానిలో నేదో యొక పద ముతో ముగియుచున్నవి. పీనిలో పల్లి, పుర, వాడ మున్నగువానికి సంస్కృత మూలములను గనుఁగొనవచ్చును. మిగిలినవాని కట్లు కనుఁగొనుట సాధ్యము కాకపోవుటచే నవి దేశ్యపదములే యని భావింపవలయును. మఱియు నవి యితర ద్రావిడ భాషాసామన్యము లగుటయు, సంస్కృత ప్రాకృత గ్రామ నామముల చివర నట్టి వెక్కడను గానరాకపోవుటయు వాని, దేశ్యత్వమును దృఢపరుచుచున్నవి. ఈపదములు ప్రాచీనరాలముననే రాక యిప్పటికిని దెలుఁగు దేశమునందలి కొన్ని గ్రామనామముల తుదలఁ గానవచ్చుచున్నవి. పీనిలోఁ గొన్నిటికి సోదర ద్రావిడ భాషలలోఁ గల సమాన పదములను గనుఁగొనుట కష్టముకాదు.

పురోమావి మ్యాకదోవి శాసనములో గామే వేపురకే అని కలదు. ఇందలి వేపురక శబ్దమునందలి క స్వార్థమున వచ్చిన ప్రత్యయము. ఇది ఆదొనితాలూకా లోని పీరాపురముకాని, హడగళ్ళి తాలూకాలోని వేపార్లకాని కావచ్చునని కొంద టూహించిరి. కాని యిందలి తుదిపదము పుర, పట్టు (పల్ల, పార్ల) అను వానిలో నొకటి యనుకొనుటకంటె ఊరు అనుకొనుట యుచితముగా

నుండును.¹ అప్పు డది పేప-డిరు = పేహారు అనుదానిలోని ఆహుతిము
ప్రాస్థమైనవిదవ నేర్పడిన రూపమని భావించవచ్చును. పేపచెట్టు విస్తారముగా
నుండుటచే దాని కాపేరు వచ్చియుండును. పైగా దాని సమీపముననే దేవిన
హాళ అను గ్రామ మున్నదనియు, గన్నడమున నది తెలుగునందలి పేహారు,
పేపపాడు అనువానితో సమానార్థకమైనదనియు శ్రీ గంటి సోమయాజిగారు
చెప్పుచున్నారు.² ప్రాచీనకాలమున నిట్లు చెట్లు, చెరువు, కొండ, కోడు, ఏరు
మున్నగు ప్రకృతియందు స్థిరములైన దృశ్యముల గుర్తులతోడనే గ్రామ నామము
లేర్పడుట సర్వసాధారణముగాఁ గానవచ్చుచునే యున్నది. రేగొన్ఱ, రేగొండ
అను గ్రామముకూడ పేహారువలెనే చెట్లనుబట్టి యేర్పడిన పేరుగాఁ దోచు
చున్నది. అది రేగుచెట్లు విస్తారముగాఁగల కొండప్రక్కనో మీదనో వెలసిన
గ్రామమై యుండవచ్చును.

డి రను పదముతో ముగియు గ్రామముల పేర్లింకను చెప్పు గలవు.
ఈ పదము పురశబ్దమునకుఁ బ్రాకృతరూప మని చెప్పుట కవకాశ మున్నది.
దాని హేమ చంద్రుఁడు దేశీ నామమాలలో దీనిని దేశీనామముగా గ్రహించి
“డిరో గ్రామో” గ్రామమని యర్థము చెప్పియున్నాఁడు. తెలుఁగున నిది
పెక్కు తత్సమ శబ్దములవలె మువర్ణాంతముగాఁ గానరాక యుదంతమై శ్రీ సమ
ముగా నుండుటయు దీని దేశ్యత్వమునకే దృష్టాంతముగా నున్నది.

పల్లవ శివస్కందవర్మ మైదవోలు ప్రాకృత శాసనమున (క్రీ. శ. 234)
విరిపరయను గ్రామనామము కానవచ్చుచున్నది. ఈ ప్రాకృత రూపమునకు
మూలమైన తెలుఁగు పదము విప్పిట్టు. ఇదియే తరువాత విప్పిట్టు, విప్పర్ల
అను రూపములు దాల్చినవి. ఇది గుంటూరు జిల్లాయందలి సుసారాపుపేట
తాలూకాలోని గ్రామము. క్రీ. శ. 7 వ శతాబ్దియందలి జయసింహ వల్లభుని
శాసనములోఁ గూడ నీ పదమునకు సంబంధించిన షిత్పర్తి యను రూపము
కానవచ్చుచున్నది. ఇది విత్పిట్టుయొక్క విశేషణ రూపము. ఇందలి పట్టు
శబ్దమునకును సంస్కృత ప్రాకృతములకును నెట్టి సంబంధమును లేదనియు
నిది ద్రావిడ పదమే యనియుఁ జెప్పుటకు ద్రావిడ భాషలయందు మాత్రమే

1. ఆంధ్రభాషావికాసము. పుట 51 ff E. H. A. C. Page 71.

2. ఆంధ్రభాషా వికాసము. ff 51.

దాననగు శకటరేప మిం దుండుట సాక్ష్యముగా నున్నది. ఈశబ్దిము ద్విత్వి శకట రేపముతోనో విశిశకట రేపముతోనో చాళుక్య యుగమునందును ద్రాక్షాశుక్య యుగమునందును గల పెక్కు శాసనములలోఁ గానవచ్చుచున్నది. ఉదా : పెణుకపట్టు (ద్వితీయస్కందపట్టి ఒంగోడు దానశాసనము) బ్లగుబట్టు (విష్ణుగోపవర్మ చూర్దానశాసనము) తొడ్డాపర (తొంటపట్టు. అనంతవర్మ సిరిపుర శాసనము) నిడుమ్మట్టు, పామ్మట్టు, కలుచువుమ్మట్టు మున్నగునవి చాళుక్యశాసనము లందలి రూపములు.

తమిళ మలయాళములందుఁగూడ పట్టుశబ్ది మున్నది. దాని కందు గ్రామము, దేవైకదేశము, ఆశ్రయము అను వర్థములు కలవు. తెలుఁగు కన్న డము లందలి పట్టు చాళువు పట్టుచాళువునుండి యేర్పడినది. పట్టు అనురూప మందు విశేష్యముగాఁగూడ వాడఁబడుచుండును. అప్పుడు దానికి స్థలము, చోటు అని యర్థము, శకటరేపమును ద్వీరుక్తమైనప్పుడు ద్విత్వ చిహ్నముగా నుచ్చరించు నలవాటు పెక్కుచోట్లఁ గానఁబడుచున్నది

తమి. చిటు — చిట్టు	తెలు. చిట్టి
కుటు — కుట్టు	కుట్టి
అటు — అట్టు	అట్టి
నూటు — నూట్టి	నూటి

దీనివిబిట్టి పట్టు పట్టు శబ్దములు సమానములేయనియు దానికి స్థలమని యర్థ మనియుఁ దెలుచున్నది. ఈపట్టి కొన్ని గ్రామముల చివర పట్టి, వట్టి యను రూపములతోఁ గానవచ్చుచున్నది. ఉదా : విశవట్టి (సింహవర్మ విశవట్టి దాన శాసనము).

తొతె యను పదమునకుఁ దమిళ కన్నడములలో రేపను నర్థ మున్నది. కన్నడమున దానికి నదియను నర్థముకూడఁ గలదు. తెలుఁగున నీటిగుంట యను నర్థముగల దొరుపను పదము దీనికి సంబంధించినదే యై యుండ వచ్చును. ఏరను పదముతో ముగియు గ్రామనామములు తెలుఁగున ననేకము లున్నవి. దానితో నమానార్థకమైన తొతెయను పదముతో ముగియు గ్రామ నామములుకూడ నుండుటలో వింతలేదు. శాలంకాయన పెదపండివర్మ పెద పేఁగి శాసనమునందలి అటుతొతె యిట్టిదే. గోష్ఠ మను నర్థమునఁ దమిళములో

తొలుకబ్బమును, తెలుగున తొట్టు పట్టును శబ్దమును, కన్నడమున తులు అను శబ్దమును గలవు. పై గ్రామమునందలి తొటే వీనికిఁ బూర్వరూపమైన నై యుండవచ్చును.

తెలుగున మంచము, పీట, బల్ల మున్నగువాని కాలికి కోడను పదము వాడఁబడుచుండును. (మంచపుగోడు) దీనికిఁ దమిళమునఁ గొండకొన (వర్ష రాగ్రము) అను స్థ మున్నది. ఒంగోడులోని కోడుకబ్బ మీ యర్థమున వాడఁ బడినదే. ఒన్ + కోడు అనఁగా నొక్క శిఖరముగలది. కోడు శబ్దమునకు నదీతీర మను స్థము తమిళమునను, ఊరిదరి నీటిపల్లమను స్థము తెలుగు నను, గానవచ్చుచుండుటచేఁ బై గ్రామ నామమునం దది యీ యర్థముననైన వాడఁబడి యుండవచ్చును.

ఒంగోడు శాసనమున కదాకుదు రను నొక గ్రామము పేర్కొనఁబడి యున్నది. ఇందలి కుదురు కుదురను వాడుపునుండి యేర్పడిన విశేష్యరూపము. ఈ వాడుపు తమిళమున కుదిర్ అను రూపముతోఁ గానవచ్చుచున్నది. దీనికి స్థిరపడు, నిలకడయగు నని యర్థము. చివరనున్న గ్రామమని దీని యర్థము కావచ్చును. పడకుదురు, నడికుదురు మున్నగు గ్రామనామములుకూడ విల్లె యాదిమధ్యాంతస్థితులను బట్టి కలిగినట్టివే కావచ్చును.

పృథ్వీమూలుని గోదావరీ, తామ్రశాసనమున చూయిపాక, రాసుపాక యను పదము లున్నవి. ఇట్లు పాకయను పదముతో ముగియు గ్రామ నామములు తెలుగుదేశమున ననేకములు గలవు. (పందలపాక) తెలుగున పాక యనఁగా శాల యని యర్థము. తమిళమున పాక్క మను పద మున్నది. దానికి సముద్ర, పార్శ్వస్థమైన గ్రామమని యర్థము. ఇదియే కొన్ని గ్రామ నామముల చివర పాక యను రూపమునఁ గానవచ్చుచున్నది.

తమిళమున పాటి శబ్దమునకు పట్టణము, పల్లి యను స్థము లున్నవి. కన్నడమున నది పాడియను రూపముతోడను తెలుగున పాడు అను రూపముతో డను జూపట్టుచున్నవి. (దోసపాడు; పెంటపాడు) విక్రమేంద్రవర్మ చిక్కుళ్ల దానశాసనమునందలి నేత్రపాటి విషయే యను దానియందలి నేత్రపాటి యను రూపము నేత్రపాడు శబ్దము యొక్క విశేషణరూపమై యుండును. ఇచ్చట

సమాసిమనుం దౌపవిభక్తిక రూపము కనుఁ బడుట దాని తెలుఁగురూపమును పునః పఱచుచున్నది.

రేవుశబ్దము తమిళాంధ్ర కన్నడములు మూడింటి దిగు స్థలము (Land ng Place) అనుసర్థమునఁ గనపచ్చుచున్నది. దీనితో ముగియు గ్రామ నామములు కొన్ని తెలుఁగున విప్పటికిఁ గూడ నున్నవి. (తాళ్లరేవు). విక్రమేంద్రవర్మ చిహ్నము దానిశాసనమునందలి రావిరేవు గ్రామనామము కూడ విట్టిదే.

ఇట్లే మఱికొన్ని గ్రామనామముల చివరఁ గాననగు మంచి (కొంజమంచి) కలువ (రాకలువ) బిమ్మ (పట్టు-ఱగుబిమ్మ) పూడి, మూడి (కొంజముడి) మున్నగు శబ్దములు కూడఁ దెలుఁగు శబ్దములే. వీనికి సంస్కృత ప్రాకృత ములతో నెట్టి సంబంధమును లేకపోవుట యటుండ ద్రావిడ భాషలన్నిటిలోఁగూడ సదృశరూపములు కానఁబడుచున్నవి. అందుచే వివి తెలుఁగు దేశ్యము లనుటకు సందేహములేదు.

ఇప్పుడు తెలుఁగు భాషలో వాడుకలో నున్న విశేషణములు కూడ నారూప ములతోనే పై శాసనములలో గోచరించు చున్నవి. కురువాడ (నందివర్మ కన్తేరు దానశాసనము) చిన్నపురి (విజయ స్కందవర్మ కన్తేరు తామ్ర శాసనము క్రీ. శ. 4) చెక్కెరువు (కాలింకాయన నందివర్మ పెదవేగి శాసనము) పెరువాటిక (ఇంద్ర భట్టారక వర్మ రామతీర్థం తామ్ర శాసనము) తెల్లవల్లి (అనంతవర్మ శృంగవరపు కోట దాన శాసనము) మున్నగు పదము లిందుకు నిదర్శనములు. ఇందలి చిన్ను, కురు (కుటు) చెప్పు, పెరు (పేరు) తెల్ల అను విశేషణము లిప్పటికి నా రూప ములతోనే కానఁబడుచున్నవి. కొన్ని గ్రామ నామముల మొదట రావి, కొండ, రా (రాకలువ) మూగ, తాణి (తాడి) రే (రేగొన్ఱ) పొయి (పొయిలారు) అను శబ్దములున్నవి. ఇవి విశేష్యములే యైనను ఇచ్చట విశేషణముల పని నొనరించు చున్నవి. తెలుఁగుననే కాక యితర భాషల యందుఁ గూడఁ బెక్కు పదములు తామున్న స్థితిని బట్టి విశేష్య విశేషణ భావము పొందుచుండుట కానవచ్చుచునే యున్నది. పై నుదాహరించిన రావి, తాడి, ప్రాయి (బియ్యము) మున్నగు శబ్దము లా యా గ్రామముల గుఱాకార స్థితులను వర్ణించునవిగా నున్నవి. ఇవి తెలుఁగు పదములే యనుటకు సందేహము లేదు.

రెండవ పులిచేకి కొవ్వరిపు తామ్ర శాసనమున ఇచ్చులి యను గ్రామము పేర్కొనఁబడినది. ఇందలి ఇరు + పులి అను రెండు పదములును దెలుఁగు పదములే. రెండు పులు లచ్చట సంహరింపఁ బడుటచేతనో నందరించుట చేతనో యా గ్రామమున కా పేరు కలిగి యుండవచ్చును.

కొన్ని గ్రామ నామముల మొదట సామాన్య విశేషణముల వలెనే సంఖ్యా విశేషణములు కూడఁ గానఁ బడుచున్నవి. ఒంగోడు (సింహవర్మ ఒంగోడు దాన శాసనము. విజయ స్కందవర్మ ఒంగోడు దాన శాసనము.) ఈ శబ్దమును ఒన్ + కోడు = (ఒక శిఖరము కలది) అని విడఁదీయ వచ్చుననియు, ఒన్ లోని పదాంత సకారము శకట రేఫమును సహాయ ధ్వనిగా గ్రహించుటచే ఒన్లు అను రూపమును, దానినుండి ఒణ్ణ, ఒండు అను రూపములును ఏర్పడెననియు శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు చెప్పి యున్నారు.¹ ఇట్లే పల్లవ విష్ణు గోపవర్మ చూర దాన శాసనము నందలి ముయూర్ కూటువ (మూయెల కూడువ) అను పదము నందు మూఁడు శబ్దము కానవచ్చుచున్నది. సమాసము నందు మూడు శబ్దము నందలి డుఱ్ఱర్థము లోపించినది. మూ + ఊర్ + కూటువ అనఁగా మూఁడు గ్రామములు కలియుచో టని యర్థము చెప్పవచ్చును. ఈ సమాసము నందలి శబ్దము లన్నియుఁ దెలుఁగు పదములే.

శివస్కందవర్మ హిరహడిగల్లి తామ్రశాసనమున కొలిక పద మున్నది. ఈ శాసన మంతయుఁ బాళీ భాషలో వ్రాయఁబడినది. శాసన పరిశోధకులు కొలిక పదమునకు బానిసలు (slaves) అని యర్థము చెప్పి యున్నారు. అగుచో కూలి శబ్దమునకును దీనికిని సంబంధ ముండవచ్చును.

పల్లవ విష్ణు గోపవర్మ చూర దాన శాసనములో మేల్లి తాప : ముదిటి తటాక : అను పదము లున్నవి. ఇందలి మేల్లి తాప యగు పదమునకుఁ దచ్చా సనావిష్కర్తలైన శ్రీ సి. యెన్. కృష్ణమాచార్యగారు F. I. XXIV పుట 137 లో Stepped plat-form to stock ploughs అని యర్థము కావచ్చునని యూహించి యున్నారు. మేల్లి యనఁగా మేడి. తాప యనఁగా మెట్టు. అందుచేఁ బై యర్థము సరిమైనదే యని తోచుచున్నది. పై రెండు శబ్దములును దెలుఁగు దేశ్య శబ్దములే.

ముదిటి తటాక మనఁగాఁ బ్రాతఁ చెఱువని యర్థము వ్రాయఁ బడినది. ముదిర్, ముదురు, ముదు అను రూపములు ప్రాతఁ (old) అను నర్థమునఁ దమిళాంధ్ర కన్నడ భాషలందున్నవి. ముదిమి యనఁగాఁ దెలుఁగున వార్ధక్యము. ముదివగ్గు అను రూపములో ముది యను మాట ముసలి. వయసు మీటిన అను నర్థమునఁ గానఁ వచ్చుచున్నది. కావునఁ బై ముదిటి తటాకము నందలి ముదిటి శబ్దము కూడ దీనికి సంబంధించినది గానే తోఁచుచున్నది.

వీరపుషదత్తుని కాలమునకుఁ జెందిన నాగార్జున కొండ శాసనములలో మహాతలవరి, మహాతలవర అను విరుదనామములు కనఁబడుచున్నవి. (C3, B1, B2, M6) శబ్దిరత్నాకరమున తలవరిశబ్దము వైకృతమని తెల్పుఁ బడినది. అగుచో దీని ప్రకృతి యేదో తెలియుటలేదు. దీనికిఁ దలారి యనునది రూపాంతరము. రాత్రులయందు దొంగతనము పోక కావలికాచు దొంగతనపుబంటు అని యర్థము. సరిగా నీయర్థముననే యిండుక రూపభేదములతో నీశబ్దము తమిళ మలయాళ కన్నడములందుఁ గూడఁ గానవచ్చుచున్నది. తమి. తలై యారి. కన్న. తలారి మల. తలయాళి. ఇట్టిది యీ ద్రావిడభాషలన్నిటిలోఁ గాన వచ్చుటచే వైకృతము చాదనియు ద్రావిడ జన్యమే యనియుఁ జెప్పవచ్చును. సంస్కృత మహాచ్ఛర్దిరూపమైన మహాశబ్దము పూర్వపదముగా దానిని సమాసము నందుఁ గూర్చుట వ్యాకరణ సమ్మతము కాదు. కాని యాకాలమున నా సమాస మట్లు వాడఁబడుచుండిన కతమున శాసన రచయితలు దాని నట్లే యుపయోగించి యుందురు. ఇట్లే మహాతగవర యను సమాస మింకొకటి కొండముడి (జయ వర్య) శాసనమునఁ గనఁబడు చున్నది. ఆ శాసనమును రాజాజ్ఞచేఁ జెక్కించిన బాపహాస వర్మకు “మహాతగవర - మహాదండనాయక” విరుదము లున్నవి. తగవసు శబ్దమునకు మఱుబర్థమున అరియను తద్దిత ప్రత్యయము చేర్చఁ బడఁగాఁ దగవరి యను రూప మేర్పడును. దీనికి న్యాయాధిపతి యని యర్థము. “శాసనమున నిది ధర్మారితారి యను నర్థమున వాడఁబడినట్లు తోఁచును. ఇచ్చికు శాసనములందలి మహాతలవర శబ్దమువలెనే మహాతగవర పదము కూడఁ దెలుఁగు పదము.”¹

వ్యక్తుల పేర్లు :

పైని పేర్కొనఁబడిన గ్రామనామములవలెనే కొందఱు వ్యక్తుల నామములును, అనామముల చివరఁ జేర్చఁబడిన కొన్ని శబ్దములును తెలుఁగు ప్రాక్యాళక్య యుగముననే వ్యాప్తిలో నుండె ననుటకుఁ దార్కాణము లగుచున్నవి. దాన ప్రతిగ్రహీత లైన బ్రాహ్మణులపేర్లు పెక్కు సంస్కృత నామములే యైనను గొన్ని కేవల తెలుఁగు శబ్దములవోలెఁ గాననగుచున్నవి. గోలకర్మ (విజయస్కందవర్మ ఒంగోడు శాసనము) కొట్టికర్మ (అత్తివర్మ గోరంట్ల శాసనము) దొడ్డిస్వామి (విష్ణుగోవుని నెతుంగ రాయదాన శాసనము) అనునామము లందలి పూర్వభాగములు తెలుఁగు శబ్దములే. అనంద గోత్రజ దామోదరవర్మ మట్టిపాడు శాసనమున అగ్గిజ్జ, వేడిజ్జ, భావజ్జ, నందజ్జ అను బ్రాహ్మణుల పేర్లు పేర్కొనఁబడినవి. ఇందుఁ దుదిని గానవచ్చు జ్జవర్ణము అజ్జ యను ప్రాకృత శబ్దముయొక్క లుప్తశేషమువోలెఁ దోచుచున్నది. ఈ అజ్జశబ్దమే తరువాత అయ్యగా మాఱి యుండును. తెలుఁగువారిలోఁ బురుషులపేర్లు పెక్కు అయ్య శబ్దముతో ముగియుచుండుట సర్వ సామాన్యమే. యువరాజ శివస్కందవర్మ మైదవోలు తామ్రశాసనములోఁ బేర్కొనఁబడిన పువకొటుజ, గొనమదిజ యను పేర్లు కూడ నిట్టివే యని భావింపవచ్చును.

కొన్నినామముల చివర అయ్య శబ్దము వలెనే అన్న శబ్దము కూడఁ గానవచ్చుచున్నది. ఇక్వికుల కాలమునకుఁ జెందిన నాగార్జున కొండ శాసనములలో ఖండచరికి రెమ్మణక (B₄) ఖం ద సాగరమ్మక (C₃) ఖండవిశాఖమ్మక (B₂) బు ధి మ్మ క (స) హఘమ్మ (స) నాగమ్మ (స) వీరమ్మ (స) (E) ఖం ద సా గ ర మ్మ క (E. I. XX Page 66) మున్నగు శబ్దము లున్నవి. ఇందలి అణక యను రూపమును గూర్చి పైన్కొనోగారు “ఇది ద్రావిడమైన . చిహ్నము కన్నడ భాషకు సంబంధించిన . ప్రాతిపదికతోఁ గూడిన మాండలికమునకుఁ జెందిన దని స్పష్టమగుచున్నది ద్రావిడభాష — చిహ్నము కన్నడము మాతృభాషగాఁ

గరి జనులచే మాటాడఁబడు నొకరికమైన ప్రాకృతము. ఇందు గోచరించుచున్న దని వ్రాసియున్నారు.¹ ఈ శాసనములు తెలుగు దేశము నడిమి భాగములో నుండిన నాగార్జున కొండలో వేయించఁబడినవి. అందుచే నిందలి శబ్దములకుఁ గన్నడముతోఁ గంటఁ దెలుగుతో నెక్కువ సంపర్కముండుట సహజము. మఱియుఁ బై శబ్దములు పెక్కింటిలో మూర్ధన్య ఇకారముకంటె దంత్య న కారమే యధికముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. పీఠమ్మ, నాగమ్మ శబ్దములు పీఠన్న, నాగన్న అనువానికిఁ బూర్వ రూపములవలె నున్నవి. అరవమున అణ్ అనియు కన్నడమున అణ్ణయనియు నీశబ్దము ద్విత్వణ కారయు క్తముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. ద్విత్వసకారముతోఁ గూడిన అన్న శబ్ద మొక్క తెలుగు లోనేయున్నది. కావునఁ బైశబ్దములను దెలుగుశబ్దములుగానే భావింపవచ్చును. అణక యందలి కవర్ణము స్వార్థమున వాడఁబడిన క ప్రత్యయము. మూడవ మాధవవర్మ వేయించిన ఈపూరు శామశాసనమున కాజ్ఞప్తి యాతని ప్రియ పుత్రుడైన మంచ్యణ్ణ భట్టారకుఁడు. ఇందలి మంచ్యణ్ణ పదమే తెలుగున మంచన్న, మంచన అను రూపములతోఁ గానవచ్చుచున్నది.

ఈ విధముగాఁ బైని పేర్కొనఁబడిన గ్రామ నామములును వ్యక్తుల పేర్లును, విరుదములును, విశేషణ సంఖ్యావాచకాదులును బ్రాచీనము యుగము నందుఁ దెలుగు బహుళప్రచారమున నుండె ననుటకుఁ దార్కాణములుగా నున్నవి. అట్లవి జనవ్యవహారమున నుండనిచో శాసనములందుఁ బ్రయోగింపఁ బడుట సంభవింపదు.

అక్షరములు : ధ్వనులు :

క్రీస్తుశకారంభమునందలి తొలి శతాబ్దాలలోనే ద్రావిడభాషలు ప్రచార మునే మందెననుట కా కాలపు శాసనములందు వ్రాయఁబడిన కొన్ని యక్షరము లును, ధ్వనిరూపములును గూడఁ దోడుపడుచున్నవి. అందొకటి శకటరేఫము.

1. It evidently belongs to a dialect with a Dravidian, perhaps Kanarese substratum..... We are faced ' with a normalised semiliterary Prakrit used by people whose home tongue was Dravidian probably Kanarese. Ep. Ind. XX page 25. Prof. Stenkonow,

ఇది సంస్కృత ప్రాకృతములందు లేని యక్షరము. ఇది నతాచదు. టగుబిమ్మ అటుతొడె, కొడ్డపేయిపూర్, విర్పలు పఖాత్ అను పదములందుఁ గానవచ్చుచున్నది. నాగరలిపిలోఁ గాని వేంగీవాళుక్యలిపిలోఁ గాని వ్రాయఁబడిన సంస్కృత ప్రాకృత శాసనములలో నీ యక్షరములుగల గ్రామముల పేర్లు వ్రాయవలసివచ్చినప్పు డది యా లిపులలో లేనికతమున దానికై ప్రత్యేకముగాఁ దెలుఁగు కన్నడలిపి వాడఁబడుచుండెను. ఆ ధ్వని యప్పుడు బహుళ ప్రచారమున లేకుండినచో శాసన లేఖకు బాహ్యక్షరమును బ్రత్యేకముగాఁ దెలుపుటకై యంత శ్రమపడియుండరు.

ప్రాక్యాకుక్య యుగము నందలి సంస్కృత ప్రాకృత శాసనములలోఁ గానఁబడు మరొక పితయక్షరము ట్ట. దా కార్దెవెల్ దాని నాంగ్లము నందలి rzh అను నక్షరముల రూపికచే నేర్పడు ధ్వనిగా గుర్తించెను. ఈ యక్షరము విక్ర మేంద్ర పర్వ చిహ్నుల్ల తామ్ర శాసనము నందలి ట్టెందులూరు గ్రామము నందును, పల్లవ విష్ణుగోపవల్మీ చూర దాన శాసనము నందలి ట్టగుబిమ్మ గ్రామ నామమందును, మేల్లి తాప పదము నందును గాన నగుచున్నది. తూర్పు చాళుక్యుల శాసనములలోఁ గూడ నీ యక్షరముతోఁ గూడిన పదము లున్నవి. కొంచె మించు మించుగా వన్నయభట్టు కాలము నుండి యీ యక్షరము తెలుఁగున వాడుక నుండి తొలఁగినది. ఇది తరువాత నందు డ, డ, ళ, ల, ర, ట అను వానిలో నొక యక్షరము రూపము నొందినట్లు కనఁబడుచున్నది. పూర్వపు ట్టెందులూరు గ్రామ మిప్పుడు డెందులూరు, లేక డెందులూరు అని పిలువఁబడు చుండుటయు, మేల్లి తాప మేలితాప యగుటయు, ఇంద్రపర్వ రామతీర్థ శాసనము నందలి పల్లికి ప్రక్రిగా మాటుటయు నందుకు విదర్శనములు. తెలుఁగున వలెనే యీ యక్కరము కన్నడమునఁ గూడఁ గొంత కాలముండి క్రమముగా నదృశ్యమై పోయినది. కన్నడ వైయాకరణులు దీనికి రళమని పేరు పెట్టిరి. సాధారణముగా నందు శకారము దీని స్థానము నాక్రమించు చుండును: తమిళ మలయాళము లందుమాత్ర మది యిప్పటికిని వినియే యున్నది. వ్యవహారమున మాత్ర మిది యందును మాఱి పేరుపేరు ధ్వనులతో నుచ్చరింపఁబడుచున్నది. ఈ యక్షరముతోఁ గూడిన చూర దాన శాసనము నందలి భాష సంస్కృతమే యయ్యును అది తెలుఁగు కన్నడ లిపిలో వ్రాయఁ బడినది. దీనికా లిపి యం దప్పటికే తమిళము నందలి ట్ట అను నక్షరము కంటె చిన్నమైన లు అను క్రొత్త గుర్తేర్పడి యుండెను. ఇదియును

శకట రేఫమును సంస్కృత వర్ణ సమామ్నాయమున లేనివి కాబట్టి వానితోఁ గూడిన శేష్య పదములను వ్రాయవలసి వచ్చినప్పుడు తరువాతి కాలమునఁ దెలుఁగు కన్నడ లిపి యందలి గుర్తులే వాడఁ బడుచుండెను. పై యక్షరములును దద్దనములును సంస్కృత ప్రాకృతములకుఁ గ్రోత్త లగుటయు, నా యక్షరములతోఁ గూడిన పదములు కొన్ని సంస్కృత ప్రాకృత శాసనములలో గోచరించుటయు వినితోఁ గూడిన ద్రావిడ భాష లప్పుడు వాడుకలో నుండెనని విశదముగా రుజువు చేయుచున్నది.

సన్నయ భారతమునఁ గానరాక యంతకుఁ బూర్వపుఁ జాతుక్కుల శాసనము లందును బ్రాకృతకృత యుగము నందలి సంస్కృత ప్రాకృత శాసనము లందును గనఁబడు మఱియొక వింతద్వవిన్. ఇందలి పదాంత నకారము దంత్య నకారము కంటె భిన్నమైనది. తమిళమున విడి రన్నకారముగాఁ బరిగణింపఁబడి యిప్పటికిని అవన్, ఇవన్, మగన్ మున్నగు శబ్దములందు గోచరించు చున్నది. ఇందలి ధ్వనుల సమ్మేళనము కేవల ద్రావిడ భాషలకు సంబంధించినదే. ఉత్తర హిందూస్థాన భాషలలోఁగాని ఆర్య వర్ణమునకుఁ జెందిన భాషలలోఁగాని యిందలి ధ్వనులు కనిపింపవు. ఇందలి నకారమును ఆంగ్లమున Alveolar nasal అందురు. అత్తివర్మ గోరంట్ల శాసనము నందలి (క్రి. శ. 350) తాన్నికొన్ యను గ్రామ నామమునం దీ ధ్వని సమ్మేళనముతోఁ గూడిన యక్షరము మొట్ట మొదటఁ గానవచ్చుచున్నది. గుంటూరున కిరువది మైళ్ల దూరమునఁ గృష్ణానది తూర్పు తీరమునఁ గల తాడికొండయే యీ గ్రామమని గుర్తింపఁ బడినది. ఈ యక్షరము విక్రమేంద్రవర్మ చిక్కళ్ళ తామ్ర శాసనము నందలి రేగొన్ఱమ్ గ్రామ నామ మందును, తృతీయ మాధవవర్మ పొలమూరు శాసనము నందలి కున్ఱూరు గ్రామనామ మందును గూడ నున్నది. ఈ రెండు గ్రామములును దరువాతఁ గ్రమముగా రేగొండ, కొండూరు అను రూపములను దాల్చినట్లు తెలియుచున్నది. దీనినిబట్టి పూర్వకాలము నందలి శకట రేఫముతోఁగూడిన పదాంత నకారము కాలక్రమమున జ్ఞోగా మాతిన దని భావింప వచ్చును. పృథ్వీ మహాలా అడివాడ దాన శాసనమున కాజ్జప్పి శ్రీరామరేణ్ణు రాజః అని యున్నది. అతని పేరు శ్రీరామ రేణ్ణు రాజః అయి యుండవచ్చును. అందుచే న్ణ కొన్ని చోట్ల న్ణగాఁగూడమాతినట్లు తోచుచున్నది.

పదాంత నకారమును (వల్లినమ్) శకట రేఫమును సమీప స్థానముల నుండి యుత్పన్నములగు (Alveolar = belonging to the sockets of the teeth,

as the alveolar arch, the part of the upper jaw in which the teeth are placed) నక్షిము లగుటచేఁ బదాంత నకారము నూది పల్కునప్పు డది సమీప స్థానోత్పన్నమగు శకట రేఫమును సహాయ ధ్వనిగా గ్రహించి న్న్ అను ధ్వని సమ్మేళనమునకుఁ దా వొనంగును. ఇట్లే శకట రేఫము నాసక్యమును బొందవలసి నప్పుడు పదాంత నకారము నూతగా గ్రహించి పై ధ్వని సమ్మేళనమును బుట్టించును. కాని యీ ధ్వని నుచ్చరించుటలోఁ గొంత క్లేశ ముండుటచే నది వివిధ భాషలలో వివిధ రూపముల నందినది. ఈ క్రింది యుదాహరణములను బరికించినచో నీ విషయము తేటతెల్ల మగును.

తమి	తెలు	మల	తుళ
పన్దు	కొణ్ణ	కున్ను	కున్ని
పన్ది	పన్ది	పన్ని	పన్ని
మూన్దు	మూణ్ణ	మూన్ను	మూజి
ఒన్దు	ఒణ్ణ	ఒన్ను	ఒన్ని

దీనిని బట్టి న్న్ తెలుఁగున ణ్ణగాను, మలయాళమున ద్విత్వ న కారముగాను, తుళ భాషలో న్న్ గాను మాఱినదని స్పష్టమగుచున్నది. తెలుఁగు కన్నడము లం దొక్కొక్కప్పు డనునాసక్యము లోపించుటయు డకారము పరుషత్వము నొంది ద్విత్వమగుటయుఁ గానఁ బడుచున్నది. గుట్ట యను రూప మిట్లేర్పడినదే. ఇప్పటి తాకికొండయే తాన్తికొన్ణగా గుర్తింపఁ బడుటచేఁ తాన్తికొన్ణ యందలి పూర్వ భాగము తాకిగా మాఱినదని చెప్పవచ్చును. తాన్తి శబ్దము తాడిగా మాటుటకు ముందు కొన్నాళ్లు తాణిగా వాడఁబడి యుండును. తరువాత దీర్ఘము మీఁది ఇ కారోచ్చారణము నన్నగిల్లి పోవుటచే నది యటసున్నతోఁ గూడ తాడి యను రూపమున వ్రాయఁబడుట సంభవించి యుండును. ఇట్లే మూన్దు మూణ్ణ మూడుగా మాఱి యుండును. కున్దు కొణ్ణయైనది కాని యిందలి ఇకారము ప్రాప్యము మీఁది డగుటచే విచ్చి పోయినది. ఇట్లే ఒన్దు ఒణ్ణ (ఒండు) అను రూపముతోనే నిచ్చి యున్నది.

పదాంత నకారముతోఁ గూడిన శకటరేఫము పూర్వశాసనములలో డ, అ, ట, అనువాని చిహ్నములకంటె భిన్నమైన ఏ వంటి చిహ్నముతో వ్రాయఁబడుట గోచరించుచున్నది. దీనిని గొండలు శకటరేఫముగాను గొండలు ట కారముగాను జదివియుండిరి. దా. ప్లేటుగారు తాన్తి కొన్ణను తాన్తి కొన్ణగాఁ

బలించిరి. మఱికొందఱు దానినే తాల్చి కొంఠ (Tanthu Kontha) అని చదివి యుండిరి. తాని నిజమునకది శకటరేఫముకానిది. ట్ల కారముకాని, థ కారముకాని కాదు. తెలుఁగు దేశమున వాపూర్వ శాసనముల కాలమునకే న్న్ అనుధ్వని డ్డో అను (n : r) ప్రత్యేక ధ్వనిగా నుచ్చరింపఁ బడుచుండుటచే దాక్షిణాత్య వేంగీ లిపి యందును, వేంగీ చాళుక్య లిపియందును అందలి శకటరేఫమును ట్ల అను నట్లాక వింత గుర్తుతో నప్పటి శాసనలేఖకులు సూచించియుందురు. తరువాత 'తాడ్డో కొడ్డో' తాడికొండగా మారియుండును. న్న్ అను తమిళధ్వనియు డ్డో అను తెలుఁగు ధ్వనియుఁ గాలక్రమమున డ్డోగానే మార్పుచెందుటచే మధ్య కాలమున నవి యుచ్చరింపఁబడిన ధ్వనులలోని భేదమంతగా గుర్తింపఁ బడుటలేదు. వాన్లు, మగన్లు, ఉన్లి అనునవి తెలుఁగున వాణ్ణు, మగణ్ణు, ఉణ్ణి అను నట్లుగానే వ్రాయఁబడి తరువాత వాణ్ణు, మగణ్ణు, ఉణ్ణి అనురూపములను బొందియుండినట్లు చెప్ప వచ్చును.

ప్రాచీన భాషయందలి పదాంత నకారము శకటరేఫమును సహాయధ్వనిగా గ్రహించి కాలక్రమమున ణ్ణుగా మారిన దనుటకుఁ బెక్కు నిదర్శనములను జూపవచ్చును.

తమి

తెలు

అవన్

అవన్లు - అవణ్ణు - వాణ్ణు - వాడు

మగన్

మగన్లు - మగణ్ణు - మగడు

మూన్లు

మూన్లు - మూణ్ణు - మూడు

తిన్, తిన్లి

తిన్లి - తిణ్ణి - తిండి.

పు బు వర్ణముల పరిణామ రూపమైన మువర్ణము (నాగము, వృక్షము, మతము) వ్యాకరణ కర్తలచేఁ దరువాత నమహద్వాచక ప్రథమైక వచన ప్రత్యయముగాఁ బరిగణింపఁబడినట్లే ణ్ణు లోని డు కాలక్రమమున మహద్వాచక ప్రథమైక, వచన ప్రత్యయముగాఁ బరిగణింపఁ బడినది. నిజము పరికింప ద్రావిడ నామములు ప్రథమైక వచనమున నే ప్రత్యయమునుగావి గ్రహింపనే గ్రహింపవు. సంస్కృత ప్రాకృతములలోనేని వైవింతధ్వనులు ప్రాకృతుక్య శాసనములలో గోచరించుటచే నాకాలమునఁ తెలుఁగును దక్షిణద్రావిడ భాషలు మఱికొన్నియు జనులచే మాటాడఁ బడుచుండె ననుట కవకాశము కలుగుచున్నది.

తాలవీకరణము :

కాలంతాయన సందివర్మ పెదవేగి శాసనములో (క్రి. శ. 475) చెప్పెరువ గ్రామే, కమ్మరాజ్ఘేరువే అను రెండు గ్రామనామములు కనవచ్చుచున్నవి. ఈ రెండు గ్రామముల చివరను చెరువను పదమున్నది. తెలుగున నది ఉకారాంత మైనను శాసనమున నకారాంతముగా వాడఁబడినది. ఇంకొక విశేషమేమనఁగా చెరువు దేశ్యపదమైనను సంస్కృతమున నకారాంత శబ్దమునకువలె దానికి నప్తమీ విభక్తిక వచన ప్రత్యయము చేర్పఁబడినది. కమ్మరాజ్ఘేరు వనునది గ్రామనామ మగుటచే శాసనకర్త దానిని సంస్కృత నామముగానే గ్రహించి నప్తమీ విభక్తి ప్రత్యయము చేర్చి యుండును. కాని ఉకారాంతమైన చెరువు శబ్దము నతఃకారాంత మేల చేసెనో తెలియరాదు. చెప్పెరువ గ్రామే అను నప్పుడు సమాసమునఁగూడ చెరువు శబ్ద మకారాంతముగానే వాడఁ బడినది. తెలుగునఁ బెక్కు గ్రామ నామముల చివరఁ జెఱువను పదము కానఁ బడు చున్నది. కొన్ని యెడల నది బహు వచనాంతమై చెఱువులు, చెల్ల అను రూప ములఁ దాల్చుటయుఁ గలదు. (మాచెల్ల). ఇట్లు చెఱువు పదము గ్రామ నామముల తుదఁ జేర్పఁబడుట యొక్క తెలుగుననే కాక కన్నడభాషలోఁగూడఁ జూపట్టు చున్నది. (పులిగెఱి, అరికెఱె). చెఱు వను పదము కన్నడమున కెఱె యను రూప ముతో నుండును. రెండింటి యందును శకట రేఫమే. చెఱు వను నర్థమున నది యం దిప్పుడు కూడ వాడఁ బడుచునే యున్నది. ఇందలి యాది కకారము తెలుగున తాలవీకరణముచే చకారముగా మారినది. ఈ మార్పునకుఁ గారణము క తరువాతవచ్చు తాలవ్యమైన అచ్చు (ఎ) తాలవ్యములు కాని ఆ, ఉ అను నచ్చులు వచ్చుచో నట్లు క చ గా మాత్రక యథాస్థితముగా నుండిపోవును.

తమి

తెలు

కాల్

కాలు

కాల్

గాలి

కడై

కడ

కోట్టి

కోడి

కుట్టి

గొయ్యి

కుళమ్

కొలను

తాలవ్యమైన యచ్చు వచ్చినప్పుడు

కెయి

చెయి

(కేలు, రయి అను రూపములు కూడ నున్నవి.)

కెమ్

చెమ్

(కెందామర మున్నగు రూపములందు కెమ్ కూడఁ గానవచ్చును.)

కిఱు

చిఱు, చిట్టి

కిఱు

చీఱు (గీఱు)

కన్న, కెకె

తెలు, చెలి

కిది

చెవి.

శ్చైరువు వందలి మొదటి పదమగు చెమ్లోని చకారము కూడ నిట్లు తాలవ్యీకరణముచే నేర్పడినదే. దీనికిఁ బ్రాచీన రూపము కెమ్. కెం పనఁగా నెఱుని లేక ప్రకాశించు అని యర్థము. అది తెలుఁగు కన్నడములు రెండింటి వాడుకలో నున్నది. తెలుఁగు దేశ్యముల మొదటి నుండు చకారములు పెక్కిట్లు తాలవ్యీకరణముచే నేర్పడినవే. ఏలయన వానికి సదృశ్యములైన కన్నడ పదములు కకారాదులుగానే కనఁబడుచున్నవి. పదాది నున్న యీ కకారము తెలుఁగు తమిళములలోఁ గంటఁ గన్నడముననే పెక్కుచోట్ల మాఱుకుండ నిల్చియున్నట్లు చూపట్టుచున్నది. మూల ద్రావిడమున నా పదములు కకారాదులుగానే యుండి యుండును. తాలవ్యీకరణము ననుసరించి కకారము చకారముగా మాఱుటకు టెలుఁ గిరర ద్రావిడ భాషలనుండి విడివడిన పిమ్మటఁ జాల సంవత్సరములు పట్టి యుండును. పై పెదవేఁగి శాసనము (క్రీ.శ. 475) లోని దగుటచే నంతకుఁ బెక్కు శతాబ్దాలకు ముందే తెలుఁగు మూల ద్రావిడము నుండి విడివడి ప్రత్యేక భాషగా వాడఁ బడుచుండె నని చెప్ప వీ లగుచున్నది.

అనుస్వారము :

ప్రాకృతుక్య యుగమునందలి శాసనములలో ననుస్వారము వ్రాయఁ బడిన పద్ధతికూడ నాకాలమున ద్రావిడభాషలు వతన లేఖన వ్యవహారమునం దుండెననుటకు విదర్శనముగా నున్నది. సంస్కృతమున నోష్ఠ్యాను నాసికయైన మ్ పదాంతమందుఁగాని పద మధ్యమందుఁ గాని యున్నపుడును, దంత్యాను నాసిక

మైన న పదమధ్యమందు వచ్చినప్పుడు కొన్ని సందర్భములందును అనుస్వారము వాదఁబడుచుండును.¹ ఈ యనుస్వారము సాధారణముగాఁ దత్సూర్యాక్షరముపై నుంచఁబడు చిన్న చుక్కచే సూచింపఁ బడుచుండును. శవనహలు తప్ప మిగిలిన హల్లులు పరమగునప్పు డది మరల నా వర్గమునకుఁ జెందిన యను నాసికముగా మాటు చుండును.² దంత్యోష్ఠ్యములైన యను నాసికములు తప్ప మిగిలినవి (జ, ఛ, ణ,) హల్లులు పరమైనప్పు డనుస్వారములుగా మాత్రక యట్లే విల్చిపోవుచుండును.

“ద్రావిడభాషలలో మొదట ననుస్వారము లేకుండెను. మొదటి నాలుగు వర్గాక్షరములును నట్టియెడఁ దమతమ యనునాసికాక్షరములతోఁ గలపి వ్రాయఁ బడుచుండెను. ఈ పద్ధతి తమిళమున నిప్పటికి ననుసరింపఁ బడుచున్నది. అజ్జిరహితమైన పొల్లక్షరమును సూచింపవలసినప్పు డీ భాషలో నా యక్షర ముపై నొక చుక్క పెట్టుచుండురు. ఇట్టి చుక్క లేని యక్షర మద్విశిష్టముగా నుచ్చరింపఁ బడుచుండును. ఈ విషయమును దమిళవ్యాకరణకర్త యైన తొల్కాప్పియరు చెప్పియుండుటచే క్రీస్తుశకారంభమునకే యీపద్ధతి యందుండె నని తెలియుచున్నది. బ్రాహ్మీ లిపిలో నట్టి చుక్క పొల్లనకుఁ గాక యనుస్వార మునకో యనునాసికమునకో చిహ్నముగాఁ బరిగణింపఁ బడుటచే నప్పటికే యీ విషయమున నుత్తర భాషలు దాక్షిణాత్య భాషల కంటె భిన్నమైన పద్ధతి నవలంబించుచుండె నని భావింప వచ్చును. కాల క్రమమునఁ దెలుగు కన్నడ ములపై సంస్కృత ప్రభావ మధికముగాఁ జూపట్టుటచే నా భాషలందలి పరి స్థితులు కొన్ని సంస్కృతాను గుణముగా మాటుట సంభవించెను. తమిళము దక్షిణమునఁ గడు దవ్వగా నుండుటచే సంస్కృత ప్రభావ మందు మిక్కిలి తక్కువగాఁ గానఁబడు చుండును.”³ ఈ సంస్కృత ప్రభావముచేఁ బ్రాకృత శాసనము లందలి తెలుగు గ్రామ నామములలోఁ గొన్నింటి ననునాసికమునకు బదు లనుస్వారమే వ్రాయఁబడి యున్నది. ఉదా: విరివరం (మైదవోలు శాసనము) పాంటూరం (కొండముడి శాస.) కావి ద్రావిడ పద్ధతి ననుసరించి యనుస్వారములను గాక యనునాసికములనే యథాతథముగా నుంచిన చోట్లును

1. మో2 ను స్వారః - నశ్చాదాపస్తస్యర్థులి. పా.సి.సి.
2. అనుస్వారస్య యయి పరనవర్ణః.
3. Journal S. V. O. I. XII-2. Page 35.

గొన్ని గలవు. చెన్నలూర గ్రామే (చెందలూరు తామ్ర శాసనము) విలేప్పూరి (మార్గవచ్చు ఈపూరు తామ్ర శాసనము). చిక్కుళ్ల దానశాసనములో “కళ్ళిదేనం పాలయతి” యనుదోట ఏనడులోని పదాంత మకార మనుస్వారముగా వ్రాయఁబడక యనునాసికవహితముగా “కళ్ళిదేనమ్మాలయతి” యని వ్రాయఁబడినది. ఇచ్చట ద్రావిడ లేఖన పద్ధతియొక్క ప్రభావము గోచరించుచున్నది. ద్రావిడ భాషలకుఁ బ్రత్యేకములైన ట్ల, అ, ఱ్ల ఆను వక్షరిముల వలెనే యనుస్వారములకు బదు రనునాసికములను వ్రాయు పద్ధతిహాడఁ బ్రాకృతులకు యుగమున ద్రావిడభాషలు వ్యవహారమున నుండె ననుటకు దృష్టాంత మగుచున్నది.

బహువచన ప్రత్యయము :

విక్రమేంద్రవచ్చు చిక్కుళ్ల దాన శాసనములో (క్రి. శ. 6వ శతాబ్ది) తెలుఁగు నందలి యిప్పటి బహువచన ప్రత్యయమును దెల్పునొక పెంత పదము కావచ్చుచున్నది. ఆ శాసన మంతయు సంస్కృత భాషలోనే రచింపఁబడినను దానిచివర సంస్కృతమునందలి సుబాదులలో నేప్రత్యయముతోఁ గాని కూడి యుండని “విజయరాజ్య సంవత్సరంబుఁ” అను పద మొకటి చూపట్టుచున్నది. సంస్కృతమున సంవత్సర పదమునకుఁ బ్రథమా బహువచనమున సంవత్సరాః అను రూపమేర్పడును. అందుచేఁ బైపదము సంస్కృతపదము కా దనుట స్పష్టము. అమరావతీ స్తూపమునందలి యొక రాతిపలకపైఁ బ్రత్యేకముగాఁ గాని పించిన ‘నాగబు’ అను దానియందలి బువర్ణమే కాలక్రమమున మ్ము, ంబు, మ్ము, ము అను రూపములను దాల్చి తెలుఁగునందలి అమహద్వాచక ప్రథమైవచన ప్రత్యయముగాఁ బరిగణింపఁ బడినవి యిదివఱకుఁ జెప్పఁబడినది. సంవత్సరంబులోని బిందు పూర్వక బువర్ణ మా బువర్ణము యొక్క పరిణామరూపమే. దాని తరువాతఁ జేర్చఁబడిన క్ ఆనునది బహువచనమును దెల్పుచున్నది. ఇదియే తరువాతఁ తెలుఁగునందలి లు అను బహువచన ప్రత్యయముగా మారి నది. దీనికిని సంస్కృతనామముల చివరఁ జేర్చఁబడు ప్రత్యయములకును నెట్టి సంబంధమును లేదు. అసలు సంస్కృతమున విభక్తి ప్రత్యయములతో సంబంధములేని ప్రత్యేక-బహువచన ప్రత్యయ మేదియు లేనేలేదు. అందలి ను జొ జన్ మున్నగు ప్రత్యయములు విభక్తిని వచనమును గలపియే సూచించు చుండును. ద్రావిడ భాషలలో నట్లు కాక విభక్తి ప్రత్యయముల కంటె భిన్నమగు

నొక బహువచన ప్రత్యయము గోచరించును. దీని తరువాతనే కావలసిన విభక్తి ప్రత్యయము చేర్చబడు చుండును. ద్రావిడ భాషా సంస్కృత ప్రభావము చేతనే సంస్కృత ప్రాకృత జన్యములైన యాథునికోదీచ్య దేశభాషలలో విభక్తి విశిష్టమైన ప్రత్యేక బహువచన ప్రత్యయము పరిణతమైన దని చెప్పవచ్చును. పీనిలోఁ గొన్నింటి లోగ్ అనునది బహువచన ప్రత్యయముగా వాడఁబడు చుండుటచేఁ దెలుగు మున్నగు ద్రావిడభాషలకుఁ గూడ సంస్కృత ప్రాకృత జన్యత్వము చెప్పఁ జూచు కొండఱు భాషావేత్తలు దానికి మూల రూపమైన సంస్కృతము నందలి లోక శబ్దము నుండియే య ప్రత్యయ మేర్పడినదని వాదించుదురు. కాని యుత్తర దేశ భాషలన్నియుఁ గొంచె మించు మించుగా క్రీ. శ. 10 వ శతాబ్ది ప్రాంతముననే వర్ధిల్లినవగుటచేతను, బ్రాచీన ప్రాకృతములం చెచ్చటను లోక శబ్దము ప్రత్యేక బహువచన ప్రత్యయముగా వాడఁబడి యుండక పోవుటచేతను తెలుగు నందలి య వర్ణము గాని తత్సూర్యరూపమైన శ కారముగాని దానినుండి యేర్పడె నని చెప్పట యుక్తి సహజముగా నుండదు. పై చిట్కళ్ళ కాసనము సంస్కృతముననే వ్రాయఁబడినను దల్లేఖకుఁడు తెలుగువాఁడగుటచే నతిపరిచయ వశమున సంవత్సరాః అనుటకు బదులు తాను దఱుచుగా వాడుచున్న సంవత్సరంబు అను పదమును జెక్కి యుండును.

తమిళ కన్నడము లందు క్ అను ప్రత్యయము బహువచన సూచకముగా వాడఁ బడుచున్నది. తమిళమునకుఁ బ్రథమ వ్యాకర్తయైన తొల్కాప్పియరు క్ అనునది నపుంసక లింగ (అష్టానై) నామములకుఁ జేర్చఁబడు ప్రత్యేక బహువచన ప్రత్యయమని చెప్పి యుండెను. తరువాత నది యొక్క నపుంసక నామములకేకాక యితర నామములకుఁ గూడ వాడఁబడుట సంభవించినది. తెలుగున నీ క్ ప్రత్యయమే యనుచితముగా విభజింపఁ బడుటచే నందలి యుత్తర భాగమైన శ కార మొక్కటే బహువచన ప్రత్యయముగా నేర్పడినట్లు తోచుచున్నది. ద్రావిడ కుటుంబమునకుఁ జెందిన మఱి కొన్ని భాషలలో క్ ప్రత్యయముయొక్క పూర్వ భాగమైన క యొక్కటే బహువచన ప్రత్యయముగా నున్నట్లు కనఁబడుచున్నది. తెలుగున రేను (రేగు) గోను (గోగు) కొలను (కొలకు) మ్రాను (మ్రాకు) ఇత్యాదిగా నేక వచనమున రెండు రూపములు గల పదములను బాగుగాఁ బరిశీలించినచో నందలి కాంత గాంత రూపములు ప్రాచీన బహువచన ప్రత్యయమైన 'క్' అనుచిత విభాగము నొందుటచే నేర్పడినవని తెలియ వచ్చును.

ఈ యనుచిరి విభాగము చేతనే కక్ లోని యేకదేశమైన క్ బహు వచన ప్రత్యయముగాఁ బరిగణింపఁ బడుటయు, కకారము మూల శబ్దము యొక్క చివరి యక్షిప్తముగా నేర్పడుటయు సంభవించినది. ఎలిక, చిలుక, ఈగ మున్నగు పదములకు సోదర ద్రావిడ భాషలలోఁ గల రూపములను జూచినచో నీ విషయము మఱింత స్పష్టమగును.

తమిళము	తెలుఁగు	కన్నడము
ఈ (మలయాళము)	ఈఁగ	—
ఎలి (మల)	(ఎలిక) ఎలుక	ఇలి, ఎలి (తుళు)
కిళి	చిలుక	గిళి
కుళమ్	కొలను, కొలకు	కొళమ్, కుళ (తుళు)
మరమ్	మ్రాను, మ్రాకు	మర, మ్రానూ (గోండి)
యానై	ఏనుఁగు	అనె

పై వానిలో నొక్క తెలుఁగునఁ దక్క మిగిలిన ద్రావిడ భాషలలోఁ బదముల చివర క గ లు లేకపోవుట కనుచిత విభాగమే కారణము.

కొన్ని చోట్ల సూచిక యొక్క స్థానము మాటుటచేఁ గొన్ని యక్షరములు లోపించుట జరుగుచుండును. మొగము-మోము; నగము-సాము; కన్యక-కన్నె; స్వర్ణకారి-సొన్నారి. పై యుదాహరణము లందలి క గ ల వలెనే కక్ లోని కకారము కూడ లోపించుట కవకాశము కలదు. నేటి తమిళ వ్యవహారమునఁ గల పండితాక్ (పండితర్ కక్) పిరామజాక్ (బ్రాహ్మణర్ గక్) అను పదములలోఁ గూడ క గ ల కు లోపము కానిపించుచున్నది. ఇట్లునిక స్థానము మాటుట చేతనే క గ లు లోపించినచో నేక వచనముల చివర నవి చూపట్టవు. అనుచిత విభాగము జరిగి నప్పుడే యవి మూల శబ్దముల యేక వచన రూపములం దంతి మాక్షరము లుగాఁ గనఁ బడుచుండును.

ఈ కక్ ప్రత్యయమే కాలక్రమమున క్, కు, ల్, లు అను రూపములను జెందినది. క్రీ. శ. 1వ శతాబ్ది యందలి అహదనకర శాసనములో కొస్తుకక్, పెర్కక్ కొస్తుకలు, సాముక్, వసిండి ముద్దు, అను వానియందు కక్, కలు, లు, క్ అనున వన్నియు బహువచన ప్రత్యయములుగాఁ గనవచ్చుచున్నవి. తరువాతఁ గ్రమముగా వాని స్థానమున లు వర్ణమే విల్చి పోయినది.

చిక్కుళ్ళ తామ్ర శాసనము నందలి సంవత్సరంబు అను పదమును బట్టి యానాటికే క్రీ. శ. (గి వ శతాబ్ది) లో అనునది ప్రాచీన బహువచన ప్రత్యయమైన క్ అనుండి విడివడి ప్రత్యేక బహువచన ప్రత్యయముగా వ్యవహరింపఁ బడుచుండె ననియు, సంవత్సరంబు మున్నగు తత్సమ పదముల చివరఁ గూడ నది వాడఁ బడుచుండె ననియుఁ దెలియుచున్నది. ఇట్లది వాడఁబడుటకుఁ దప్పక కొన్ని శతాబ్దాల కాలము పట్టి యుండును. దీనిని బట్టి కూడఁ గ్రీస్తు శకారంభ కాలమునకే తెలుఁగు సోదర భాషల నుండి వేతై జనులచే మాటాడఁ బడుచుండె ననుట కవకాశము కలుగుచున్నది.

సమాసములు :

ప్రాకృతకృత్య యుగమునందలి గ్రామనామములలోఁ బెక్కు రెండు పదముల కలయికచే నేర్పడిన సమాసములు. అందలి పూర్వపదము సాధారణముగా నుత్తర పదమునకు విశేషణముగాఁ గానఁబడుచుండును. ఉదా : చిన్నపురః చెన్ - చెరువు; ఒన్ - గోడు; తెల్ల - వల్లి; రే - గొట్టమ్ (రేగుచెట్లుగల కొండ) ప్రాలు - ఊర (ప్రాలు = బియ్యము గల గ్రామము) పేవ - ఊరు; తాన్తి - కొన్ఱ (తాడిచెట్లుగల కొండ) పేరు - వాటక; ఇరు - పులి (ఇచ్చులి) మొదలైనవి. పల్లవ విష్ణుగోపవర్మ చూరదాన శాసనములో (ముయ్యర్రుకటవ) ముయ్యార్ కూడువ అను మూడు పదములతోఁ గూడిన సమాసము కానఁబడుచున్నది. మూడు, ఊర్, కూటువ అనున విందలి పదములు. సంస్కృతములో వలె ద్రావిడభాషలలో రెండింటికంటె నెక్కువ పదములతోఁ గూడిన దీర్ఘ సమాసము లుండుట యరుదు. కాని పైచూరదాన శాసనము నాటికే (క్రీ. శ. 7వ శతాబ్దియారంభము) పదక్రయమితిమైన సమాసముకానఁ బడుటయు, క్రీ. శ. 2వ శతాబ్ది నుండియు (వేపూరు) రెండుపదములతో నేర్పడిన సమాసములు వాడఁ బడియుండుటయు నంతకుఁ జాలకాలము పూర్వమే తెలుఁగు వ్యవహారముననుండి కృమ వికాసము నొందుచుండె నని తెలియుచున్నది.

మూర్ధన్య శకారము బహువచన ప్రత్యయము నందే కాక మఱికొన్ని గ్రామనామము లందును, అవి యేర్పడుటకు మూలములైన ఛతువు లందును గూడఁ గానఁబడుచున్నది. ఏళూరను నదండొకటి. (విజయనందివర్మ ఏళూరు తామ్ర శాసనము) ఇందలి మొదటి పదము పరిపాలించు అను శబ్దము గల ఏళు

అను తెలుగునందలి ఛాతువుతో సంబంధించి యున్నట్లు కానబడుచున్నది. దీనికిఁ బూర్వ రూపము ఆఁ. ఈ రూపము తమిళ కన్నడములం దిట్లే చూపట్టుచున్నది. తమిళమునందలి ఆ అనుభవని తెలుగున ఏ గమాఱుననుటకుఁ చెక్కు విదర్శనము లున్నవి.

తమి

తెలుగు

అఱ్

ఏఱు

ఆఱు

ఏఱు

అన్

ఏను

పై ఏలూరు తామ్రశాసనమునాఁటికే యిట్టి మార్పుజరిగియుండుట తెలుగుంతకుఁ జాలకాలముపూర్వమే మూలద్రావిడమునుండి విడివడియుండెననుటకుఁ దార్కాణముగానున్నది.

౪. ఇకారములు:

ప్రాచీనశాసనములందలి ౪. ఇకారములు తరువాతఁ గ్రమముగా లనకారములుగా మారుచుండుననుట కనేక విదర్శనములున్నవి. ప్రాకృతుక్య శాసనములు పెక్కింటిలో నీ యక్షరములు విరివిగాఁ గానవచ్చుచున్నది. తరువాతి తూర్పుచాళుక్య శాసనములలోఁ గూడఁ గొన్ని పదములలో ౪ఇకారములున్నవి. వన్నయ నాఁటి కవి లకారములుగా మార్పు చెందినవి.

ఈ విధముగాఁ బ్రాకృతుక్య యుగము నందలి శాసనములలోఁ గానవచ్చు పెక్కు గ్రామనామములు శ్రీ. ౪. ప్రథమ శతాబ్ది నాఁటికే తెలుఁగితర ద్రావిడ భాషలనుండి విడివడి దేశమున వ్యవహరింపఁ బడుచుండెనని యూహించుటకుఁ దోడ్పడుచున్నవి. గాథా సప్తశతి యందలి తెలుఁగు పదము లీ విషయమునకు బలమొనంగుచున్నవి. ఇట్లు శ్రీ. ౪. ఆరంభము నాఁటికే తెలుఁగు జనవ్యవహారమున నుండెనని చెప్పుటకు వీలుకలుగుచున్నను లభ్యములైన పదములు పెక్కు గ్రామనామములగుటయొక్కఁ బ్రాకృత శ్లోకములనడుమ వాడఁబడిన విడిపదము లగుటయు వప్పుడు తెలుఁగున వాక్యయమేమైన నుండెనో లేదో ఉన్నచో వెల్లుండెనో చెప్పుట కవకాశము లేకున్నది. ఇంతకంటెఁ బ్రాకృతుక్యయుగము నందలి తెలుఁగునుగూర్చి యేమియుఁ జెప్పఁజాలము.

2. పూర్వ చాకుక్య యుగమునందలి

ఆంధ్ర వాఙ్మయ స్వరూపము

ప్రాచీనాచార్య యుగమునందలి సంస్కృత ప్రాకృత శాసనములలో, గనఁబడిన తెలుఁగుపదములు పెక్కు గ్రామనామములే. అవియును, గాఢాసప్త శతీయందలి తెలుఁగు పదములును, సంస్కృత ప్రాకృతవాక్యముల నడుమ నున్నవేకాని తెలుఁగు వాక్యములలో వాడఁబడినవి కావు. వానివలన సప్పుడు తెలుఁగు జనవ్యవహారమున నుండెనని చెప్పనగునేకాని యందు పాక్యనిర్మాణ మెట్లుండెనో, పదములఁ గూర్చువర్ధతి యెట్లుండెనో, వ్యాకరణ నియమము లేవి యనుసరింపఁబడెనో చెప్పట కవకాశము లేకున్నది. తూర్పుచాకుక్య రాజులు కొన్ని శాసనములను తెలుఁగుభాషలోనే వ్రాయించిన కతమున వానినుండి యప్పటి తెలుఁగుభాష పరిస్థితి నంతకుఁ బూర్వముకంటె స్పష్టతరముగా నెఱుంగుటకు వీ లేర్పడుచున్నది. అందుచేఁ బూర్వచాకుక్య పరిపాలనారంభ మాండ్రభాషావిరాసము నందలి యొక విస్పష్టమైన పరిణామదశను సూచించు చున్నదని చెప్పవచ్చును.

ఈ కాలమున నాండ్రదేశమునందలి విస్తారమైన భాగము పూర్వచాకుక్య రాజుల పరిపాలనముననే యుండినను గృష్ణానదికి దక్షిణమునందలి కొంత ప్రదేశమును మాండలికులైన యితరరాజులు కూడఁ జాలించియుండిరి. వారిలో రేనాటి చోళులు, బాణవంశీయులు, వైదుంబులు ముఖ్యు లైనవారు. వీరు తెలుఁగు వారగుటచేఁ దమశాసనములను గొన్నింటిని తెలుఁగుభాషలోనే వ్రాయించి యుండిరి. ఈ కాలమునందలి తెలుఁగుభాష పరిస్థితి నెఱుంగుటకు ఈ శాసనములు కూడఁ గొంత వఱకుఁ దోడ్పడఁ జాలును. అందుచే వీరినిగూర్చి యిచ్చటఁ గొంత తెలిసికొనవలసి యున్నది.

క్రీ. శ. 7వ శతాబ్ది యారంభమున భారతదేశమును దర్శింప వచ్చిన హ్యూన్ త్సాంగు దక్షిణదేశయాత్ర చేయుచు నాండ్రదేశమునందలి బౌద్ధక్షేత్రములను సందర్శించిన విమృత దాన్యకటకమునకు నైఋతి దిశనున్న చుళియ

(Chuli - ya) దేశమున కరిగెనని తెలియుచున్నది. ఇక్కడ చోళవంశీయులు కొందఱ తాకాలమునఁ బరిపాలించుచుండిన కళమునఁ నాతఁడఁ చోళశబ్దమునే కొంచెము వికృతముగ “చుళియ” యని పేర్కొని యుండెను. ఈ చోళులకును దాక్షిణాత్య చోళులకును ఎట్టిసంబంధమును లేదు. “ఏ రాండ్రదేశీయులు గనే కన్నట్టుచున్నారు. వీరి ఆదిమ వివాసమైన చోళవాటి తెలంగాణములోని వల్ల గొండ మహబూబు నగర ప్రాంతముగా నుండెను.”¹ వీరు మొదట స్వతంత్రులు గనే యుండినను దరువాత బాదామి చాళుక్యులకు సామంతులై “రేనాడు వీడు వేల దేశమును” బాలించి యుండిరి. హ్యూన్ త్సాంగు చుళియ దేశము భయం కరములగు నడవులతోడను, సారహీనములైన భూములతోడను, క్రూరులైన మోటు మానిసులతోడను, దారి దోపుడుకాండ్రతోడను గూడియుండె నని వర్ణించెను. బ్రిటిషువారి పరిపాలనకు రాకముం దిప్పటి కడప మండలము స్థితి కొంచె మించుమించుగా నట్లే యుండుటచే నాతఁడు వర్ణించిన యా చుళియ దేశమిదియే యై యుండునని భావించ వచ్చును.² ఈ చోళ రాజులు తాము పాలించిన దేశము రేనాటి యేడువేల దేశమని తమ శాసనములలోఁ బేర్కొని యుండుటచే వీరికి రేనాటి చోళులను పేరు కలిగినది. వీరు కరికాల చోడుని సంతతి వారనియు, సూర్య వంశీయు లనియు, కాళ్యవ గోత్రు లనియు నా శాసనముల వలననే తెలియు చున్నది.³ ఇవి కడప మండల మందలి ప్రొద్దుటూరు, జమ్మలమడుగు తాలూకాలలోఁ గానఁబడినవి. ఈ శాసనములలో ధనశ్చయుఁడు, చోళ మహారాజు, పుణ్య కుమారుఁడు (ప్రోర్ముళ రాముని కుమారుఁడు), విక్రమాదిత్య చోళ మహారాజు, పృథివీ వల్లభ విజయాదిత్య చోళ మహారాజు, సత్యాదిత్యుఁడు అను రాజుల పేర్లు పేర్కొనఁబడియున్నవి. హ్యూన్ త్సాంగు భారత దేశమును జూడ వచ్చినది క్రీ. శ. 7వ శతాబ్ది పూర్వార్థ మగుటచే నీ రాజులు క్రీ. శ. 7. 8 శతాబ్దములలోఁ బాలించియుండి రని తలంప వచ్చును. కాని ఎపిగ్రాఫికా ఇండియా 27 వ సంపుటములో (పుట 221) శ్రీ వీలకంఠశాస్త్రి వేంకటరామయ్య గార్లు ఎరికల్కురు

1. ఆం. చ. సం. పుట 231.

2. ఆంధ్రదేశ కథా సంగ్రహము - పుట 848 (చి. వీ.).

3. “శ్రీహరి దుర్ధృ రావర భుజ్జాపి భాసుర ప్రసన్న ప్రద్యోత దినకరకుల న్దన కాళ్యప్న గోత్ర కరికాశాస్వయ శ్రీమత్ చోళ మహారాజులు రేనాడ్డు ఏలువేల వేల” వికీరాజు శాసనము, S. I. I. X No. 594.

రాజు ధనంజయుని కలమళ్ళ శాసనము శ్రీ. శ. ౪వ శతాబ్ది తుదిభాగములోని దని నిర్ణయించి యుండుటచే ౪వ శతాబ్ది నుండియు వీరి పాలనము సాగుచుండె నని చెప్పవలసి యున్నది. ఇదియే సత్యమైనచో, దొలు,దొల్ల, దెలుగు భాషలో శాసనము వ్రాయించిన కీర్తిపూర్వ చాళుక్యులకు, గాక రేనాటి చోళులకే దక్కును. పూర్వ చాళుక్యులు సాహిత్యము లగుటచేతను రేనాటి చోళులు మాండలికులై చిన్న రాజ్యమును మాత్రము పాలించినవారగుటచేతను ఆంధ్ర విషయమున, దెలుగు నిల్విన గౌరవము చాళుక్యులకే యాపాదింపఁ బడుచున్నది. నన్ని చోడుఁడు చోడవంశీయుఁ డయ్యును చోళరాజులకు, దక్కవలసిన గౌరవమును చాళుక్యుల కాపాదించుటలో విశేషోద్దేశ ముండవలెను. ఈ తెలుఁగు చోళ లాతనికి మిక్కిలి ప్రాచీను లగుటచే వారి యునికియు సేవయు నాతనికిఁ దెలిసి యుండక పోవలెను. లేదా వారు తెలుఁగును సాహిత్య ప్రయోజనములకు, గాక విత్య వ్యవహార సంబంధములకును శాసనాది ప్రయోజనములకును మాత్రమే వాడి యుండుటచే నన్నిచోడుఁడు దానినంత గణనీయముగఁ దలఁచియుండక పోవలెను. తెనుంగు నిలుపుట అనఁగా వాఙ్మయ క్షేత్రమునందు దానికి స్థానము కల్పించుట అని యర్థము చేసినచో ఆ విధి నిర్వహించినవారు చాళుక్యులే యనుటలో ససత్యము లేదు. అందుచే గాలక్రమమును బట్టి వీరి శాసనములు రేనాటి చోళుల శాసనముల కంటఁ దరువాతి వైనను దెలుఁగు భాషను వెలుఁగునకుఁ దెచ్చిన గౌరవము వీరికే చెందుట యసమంజసము కాదు.

బాణరాజులు బలిచక్రవర్తి కుమారుడైన బాణాసురుని వంశమునకుఁ జెందినవారని తెలియుచున్నది. వీరు శైవమతావలంబులు. అసితకేతనులు. వృషభలాంఛనులు. నందీశ్వర భక్తులు. వీరికి మొదట మైసూరు రాజ్యమునందలి కోలారుమండలములోని ఆవణ్యనగరమును, దరువాత సుత్తరాక్కాడు మండలములోని తిరువళ్లమును, రాజధానులుగా నుండెను. ఈ తిరువళ్లమునకు బాణపురమును నామాంతరము గలదు. “ ఈ మహాబాణుల రాజ్య మాండ్రపథమునకుఁ (వడుగావకి) బడమట నున్నదని కొన్ని శాసనములు తెల్పుచున్నవి. ఆంధ్రమండలములోని 12000 గ్రామములు వీరి రాజ్యములోఁ జేరియుండెను. వీరు స్వతంత్రులు కాక పల్లవరాజులకును, గాంగపల్లవరాజులకును, లోఁబడిన మాండలికులై ప్రభృతిగన్నవారుగఁ గన్పట్టుచున్నారు. విద్యానాథపండితుఁడు బాణవంశమును

గూర్చి పశ్చిమద్రావిడమునందుఁ బ్రకాశింపఁచుచున్నాఁడు."¹ ఈ బాణరాజుల శాసనములు పెక్కు కడప, అనంతపురము జిల్లాలలోఁ గానవచ్చినవి. వానిలో మహాబలి బాణరాజు కాలమున (క్రీ. శ. 9వ శతాబ్ది చివరి భాగమున) వాయ్ఁ దిశన శాసనమొకటి (No. 543) కోర్కడి యుద్ధమును బ్రకాశించుచున్నది. మహాబలి బాణరాజు వైదుంబ రాజగు గండక్రినేత్రునితోఁగలసి నలంబరాజుతో మోరయుద్ధము గావించెను. మహాబలి బాణరాజు విజయాదిత్య పరచూడామణి పశ్చిమేరుని కాలమునందలి మఱియొక శాసనము (No. 542 of 1906) బాణ రాజు వడుగావలో (ఆంధ్రపథములో) 12000 గ్రామములను, మన్నెలో 200 గ్రామములను బరిపాలించుచుండె నని తెల్పుచున్నది. కడపటి చోళులశాసనముల వలన బాణదేశము పడమట పుంగనూరు వఱకును దూర్పున కాళహస్తి వఱకును వ్యాపించినట్లు తెలియుచున్నది. క్రీ. శ. 10వ శతాబ్ది పూర్వార్థమున రాజ్యమేరిన మొదటి వరాంతకుఁ డను తంజాపుర చోళరా జిరువురు బాణరాజులను సంహరించి వారిదేశమును గాంగుడైన రెండవ పృథివీవతికి బహుమానముగా నిచ్చెట్లు 1800—1901 సంవత్సరములకుఁ జెందిన సాంవత్సరిక నివేదికలో వ్రాయఁబడి యున్నది ఈ కారణముచేతనే కాఁబోలు బాణవంశమునకుఁ జెందిన యొక కుటుంబమువా రాంధ్రదేశమునందలి యుత్తరభాగమునకు వచ్చినట్లు కాన్పించుచున్నది. గుంటూరు మండలమునకుఁ జెందిన కొణిదెన గ్రామములో బాణవంశజుడైన శూరబలిరాజు యొక్క పండ్రెండవ శతాబ్దిలోని శాసన మొకటి లభ్యమగుచున్నది. దీనినిబట్టి బాణరాజులు క్రీ. శ. 9వ శతాబ్ది మధ్యభాగమునుండి క్రీ. శ. 12వ శతాబ్ది వఱకు విప్పటి యుత్తరార్ధాట జిల్లాను ఆంధ్రదేశమునందలి యుత్తరభాగమునఁ గొంత ప్రదేశమును బాలించినట్లు హింపవచ్చును. వైదుంబ మహారాజుల శాసనములు కడప కోలారు మండలములలోను చిత్తూరు జిల్లాలోని పెద్ద తిప్ప నముద్రము, మదనవల్లి, చిప్పిలి, ముడివేడు, తుపాకులోల్లవల్లి, రామానాయనిరోట మున్నగు గ్రామములలోను దొరకినవి. వీరు రాష్ట్రకూటులకును, నలంబునకును, చోళులకును, లోఁబడి ఆంధ్రకర్ణాటకదేశము లందలి కొంతప్రదేశమును బాలించి యుండిరి. వీరిలో గండక్రినేత్రుడను రాజుపేరు మదనవల్లి.² పెదతిప్ప నముద్రము³ శాసనములలోఁ దేర్పాఁపఁబడియున్నది. ఇతఁడు మహాబలి బాణరాజుతోఁ

1. చి. వీ. ఆంధ్రుల చరిత్ర Vol. I. పుట 358.

2. Ep. Car. Vol. Intro. P. XX.

3. S. I. I. Vol. III 104, 107.

గలసి సుప్రయోగా నదీరీతిమనందలి శోర్మడి (ఖాసమతి) యొద్ద నలంబాధిరా జగు దాడిగతోడను. రావమల్లుని తోడను, హొలనమర మొనరించియుంచెను. ఈ శోర్మడి యుద్ధము శ్రీ. శ. 91వ శతాబ్ది తుదిపాదమున (శ్రీ. శ. 880 ప్రాంతము) జరిగిన ఘోరమైన బడినది. పైని పేర్కొనఁబడిన శాసనములలోఁ బెక్కియుద్ధమున నిహతులైన పీఠుల పరాక్రమమును బ్రశంసించు నట్టివే. గండక్రినేత్రుఁడే పైదుంబరాజులలోఁ గడపటి స్వతంత్రరాజుగాఁ గానవచ్చు చున్నాఁడు. అతని యనంతరము చోళరాజైన మొదటి పరాంతకుఁడు వారి నోడించి సామంతులుగా నొనరించెను. శ్రీ. శ. 960, 964 సంవత్సరములకు నడుమ వ్రాయఁబడిన కీలూరు శాసనములలో రాష్ట్రకూట రాజైన మూఁడవ చిష్టనకు లోఁబడిన చందయ తిరువయ్య యను పైదుంబరాజు పేర్కొనఁబడి యున్నాఁడు. ఉప్పరపల్లికి నమీపమున నున్న యొక శాసనములో భువన త్రినేత్ర శ్రీమల్ వద్దయుంబ మహారాజా శా. శ. 894 (శ్రీ. శ. 972) వ సంవత్సరమునఁ బట్టాభిషిక్తుఁడైనట్లు తెలుపఁబడియున్నది. అందుచే నీ పైదుంబరాజులు శ్రీ. శ. 91వ శతాబ్ది నడిమిభాగము నుండి 10వ శతాబ్ది యుత్తరభాగము వఱకును సుమారొక శతాబ్దిఁ బైగా రాజ్యము పాలించిరని చెప్పవచ్చును.

పూర్వచాతుర్య యుగమునందు లభించు నాంధ్రవాఙ్మయ మంతయుఁ బ్రధానముగా శాసనాత్మకమైనదే. శాసనములు సాధారణముగా నే దేవునికో, దేవాలయమునకో, వ్రాహ్మణునికో, మతాచార్యునికో యొసంగఁబడు దానములను సూచించుటకో, రణనిహతులైన మహావీరుల పరాక్రమమును బ్రశంసించుటకో వ్రాయింపఁబడు చుండును. వీనిలోఁ బెక్కు దేవాలయ కుడ్యములందో స్తంభములందో కానవచ్చును. ఇవి సామాన్యముగాఁ బ్రజలందఱకును బ్రత్యేకముగా దానవిషయముతో సంబంధముగల గ్రామమునందలి జనులకును ఉద్దేశింపఁ బడి యుండును. వా రా శాసనము లందలి విషయములను జూచి దాత యుద్దేశములు సంపూర్ణముగాఁ గొనసాగుటకుఁ దోడ్పడవలయు నని తత్రప్రతిష్ఠాపకుల యాశయము. వీనిలో నొక్కొక్కప్పుడు దాతృప్రతిగ్రహీతల వంశములయు గుణగణములయుఁ బ్రశస్తలును, దత్తములైన గ్రామముల సీమాదులును వివరింపఁబడి యుండును.

పూర్వ చాతుర్యరాజులలోఁ గొందఱు దేశభాషలయందలి యభిమానముచేఁ దమ శాసనములను తెలుగు భాషలో వ్రాయించినను బలువురు పూర్వ సంప్ర

దాయము వనుసరించి వానిని సంస్కృత భాషలోఁ గూడ వ్రాయించి యుండిరి. ఈ సంస్కృత శాసనములలో దాతృప్రతిగ్రహీతల వంశగుణాది వర్ణనమంతయు సంస్కృతముననే యుండును గాని గ్రామ క్షేత్ర సీమాదులను వివరించు భాగము మాత్రము తెలుఁగుననే వ్రాయఁబడును. దత్తములైన గ్రామ క్షేత్రముల సంగతి సంస్కృతము రాని సామాన్య జనులకుఁ గూడఁ దెలియ వలయు నను నుద్దేశపే యీ భాగమిట్లు తెలుఁగున వ్రాయఁబడుటకుఁ గారణము. ప్రాక్సృతకృత యుగము నందలి సంస్కృత ప్రాకృత శాసనములలో వలెఁ గాక యీ భాగములందు గ్రామముల తోపాటు వానికి సంబంధించిన వివరణ మంతయుఁ దెలుఁగుననే యుండును. ఉదా: అస్యావధయః. పూర్వతః కౌతనడిపియ దెఱువు పడుమటి కట్ట ఆగ్నేయతః మ్రోంతు కత్తియుం బాలూరియు రణస్తిపూండియు ముయ్యలికుట్టున వెలింగ గుట్ట పడుమటికట్ట. దక్షిణతః పెంజెఱువు కట్టడిగ్గు త్రోవ. నైరి (బు) త్యతః పాలూరియుం గోరుకోటియు రణస్తిపూండియు ముయ్యలి కుట్టు చింత గుంట. పశ్చిమతః కోఱుకోటి పొదఱు. వాయవ్యతః ట్లల్ల సీమైవ సీమా. ఉత్తరతః కఱిపట్టియు నేటియు సీమైవ సీమా. ఐశానతః ఏట్టియు మ్రోస్తు కట్టియు రణస్తిపూండియు ముయ్యలి కుట్టు (విమలాదిత్యుని రణస్తిపూండి తామ్ర శాసనము). దీనిని బట్టి “దక్షిణతః పెంజెఱువు కట్ట డిగ్గు త్రోవ” మున్నగునవి కేవల తెలుఁగు వాక్యములని తెలియుచున్నది. కొన్ని వాక్యములలో “పాలూరియుం గోరుకోటియు” మున్నగుచోట్లఁ దెలుఁగు వ్యాకరణమునకు సంబంధించిన సరళాదేశము కూడఁ గాన వచ్చుచున్నది. అందుచే నీ సంస్కృత శాసనములు నైత మప్పటి తెలుఁగుభాష స్వరూపము నెఱుంగుట కించుక తోడ్పడు ననుటలో సందేహము లేదు.

ఈ కాలపుఁ దెలుఁగు శాసనములను (1) గద్యమయ శాసనములు, (2) పద్యమయశాసనములు, (3) పద్యధద్యమయశాసనములు అని మూఁడువిభాగములు చేయవచ్చును. గుణగ విజయాదిత్యుని కాలమునకుఁ జెందిన కందుకూరి శాసనమున సీసపద్య మొక్కటే యున్నది. క్రీ. శ. 1000 ప్రాంతమునకుఁ జెందిన విరియాల రామాసాని గూడూరి శాసనమున మూఁడుకృత మాలలును రెండు చంపక మాలలును గలవు. ఇంతవఱకు లభించిన శాసనములలో నీ రెండే కేవల పద్యమయ శాసనములుగాఁ గనవచ్చు చున్నవి. దక్షిణ హిందూదేశ శాసనములు పదవ సంపుటములోని 2 వ పుటలోఁ గల ధర్మవరము నందలి శాసన మొకటి

పద్యమయ మని యూహింపఁ బడుచున్నది. అట్లే ఆతవ సంపుటము నందలి ౭85 వ సంఖ్య గల జయసింహ వల్లభుని విష్ణుర్తి శాసనము కూడఁ బద్య మయ ముగానే కనఁబడు చున్నది. కాని యిందలి పద్యము లేవో నిర్ణయించుటకు పీలు లేకున్నది. యుద్ధమల్లుని దెజవాడ శాసనమున నైదు పూర్తి మధ్యాక్కర లున్నవి. ఆతవ మధ్యాక్కర లోని మొదటి పంక్తి యందు నాలుగు గణములపై నొక యక్షరమును మాత్రము చెక్కి యే హేతువు చేతనో శాసన లేఖకుఁడు విడిచి పెట్టి యుండెను. నాల్గవ మధ్యాక్కర తరువాతఁ గల “దీనిం జేంద్రో” లిత్తాదిగాఁ గల యేడు పంక్తుల భాగము పద్య బంధముగాఁ గాక గద్యము వలెనే కన్పట్టు చున్నది. అందుచే నీ శాసనమును బద్య గద్యమయ శాసనములలోనే చేర్చవలసి యున్నది. క్రీ. శ. 818 నాటి పండరంగుని అద్దంకి శాసనము కూడ గద్య పద్య మయ మైనదే. ఇందొక తరువోజ పద్యమును దరువాతఁ బండరంగఁ దాదిత్య ఖట్టారకుని కెనుబొదిపుట్ల ఆశ్వుపట్టు నేల దానము చేసిన విషయమును దెలుపు చిన్న గద్యమును గాన వచ్చుచున్నవి. చాళుక్య భీమ మహారాజు ధర్మవరము శాసనములో మొదటఁ గొంత గద్యమును బిమ్మట నొక సీస పద్యమును నున్నవి. జయసింహ వల్లభుని విష్ణుర్తి శాసనము (641) కపోతేశ్వర స్వామి ఆలయము లోని చేజెర్ల శాసనము, లక్ష్మీపురశాసనము (680) మూడవ విజయాదిత్యుని ధర్మ వరము శాసనము (850) మున్నగు తూర్పు చాళుక్యుల శాసనములును బై ని పేర్కొనఁ బడిన రేనాటి చోళులయు బాణవైదుంబి రాజులయు శాసనములును వచనములో నున్నవి. క్రీ. శ. 740 నాటిదని కొందఱును 840 నాటిదని కొందఱును దలంపుచున్న ఆహదనకర శాసనమున మొదటఁ గొంత సంస్కృతమును దరువాతఁ గొంత తెలుఁగును గాన వచ్చుచున్నవి. ఇవిగాక యింతవఱకును బ్రచురింపఁ బడని శాసనము లింకను అనేకము లున్నవి. ఇవి యన్నియు గద్య మయములే యని తెలియు చున్నది.

సంస్కృత భాషలో నాచికావ్యమైన రామాయణ మాద్యంతము శ్లోక రూపముగనే రచింపఁబడినది. మహాభారతమున నచ్చటచ్చట మూఁడు నాలు గధ్యాయములు వచనములో వ్రాయఁబడినవి యున్నను! అదికూడ శ్లోకమయము గానే పరిగణింపఁబడుచున్నది. పురాణము లన్నియు శ్లోక రూపము లై నట్టివే. కాళిదాసాదుల రఘువంశాది కావ్యములలో నెచ్చటను వచనములేదు. బాణుఁడు

వ్రాసిన కాదంబరి హర్షచరిత్రము లందును, దండిరచిత దశకుమార చరిత్రము నందును, అచ్చటచ్చటఁ గొన్ని శ్లోకములున్నను అవి గద్యకావ్యములుగానే పరిగణింపఁబడుచున్నవి. సంస్కృతమునందరి నాటకములు గద్యపద్యమయములే యైనను బ్రత్యేకశాఖగా నేర్పడి యున్నవి. దండి కావ్యాదర్శమునఁ జంపూ శబ్దము కావఁబడుచున్నది.¹ సాహిత్య దర్పణకారుడు “ గద్యపద్యమయం కావ్యం చంపూరిత్యభిధీయతే” అని చంపూకావ్యమును విర్వచించెను. (కారిక 569). దీనివిబిట్టి గద్యపద్యభయత్మకములైన నాటకములును, బై కాదంబర్యాదులును జంపూ కావ్యములే కావలయును. కావి యీశబ్దము సరిచంపువు, రామాయణచంపువు, మున్నగు కావ్యములకే కావి పైవానికి రూఢముగా వాడఁబడుచుండుటలేదు. క్రీ. శ. 10వ శతాబ్దిలోని త్రివిక్రమభట్టు ‘సరిచంపువునకు (915 A. D.) ముందు సంస్కృతమున విజయైన చంపూకావ్యము లేదనియే చెప్పవచ్చును.

ఆరవము, చులయాశము, కన్నడము, తెలుఁగు మున్నగు భాషలన్నియు ద్రావిడకుటుంబమునకే చెందినను వానిలోఁ దెలుఁగు కన్నడములకుఁ బురాతన కాలమునుండియుఁ జాల పన్నిహితమైన సంబంధము గోచరించుచున్నది. వ్యాకరణలిపి చృందస్సంప్రదాయములలోఁ గల సమానత్వమును, మతసాంఘిక పరిస్థితులం దేర్పడిన పరస్పర సంబంధమును, రాజకీయముగాఁ దెలుఁగు కన్నడ దేశములు కొంతకాల మొకే యేర్పడియం దుండుటయుఁ బై రెండు భాషలకును సాన్నిహిత్య మావహిల్లుటకు హేతువు లైనవి. ఈ రెండు భాషలును మూల ద్రావిడమునుండి యెప్పుడు విడివడెనో విశ్వయముగాఁ జెప్పటకుఁ దగిన యాధారములు లేవు. కావి తెనుఁగునందుఁ గంటె గన్నడముననే కావ్యరచన ముందుగా సాగియుండె నను మాటమాత్రము తథ్యము. ఆకారణముచేఁ దెలుఁగు వారు పెక్కు సాహితీ సంప్రదాయములను గన్నడకవులనుండి గ్రహించి వానిని దెలుఁగు భాష కనుగుణమగు తీరునఁ బెంపొందఁజేసి యుండిరి. అట్టి వానిలో నీ చంపూకావ్య రచనపద్ధతి యొకటి. కన్నడమున పంప, పొన్న, రన్న మున్నగు కవులు రచించిన కావ్యము లన్నియుఁ జంపూజాతికిఁ జెందినవే. ఆ పద్ధ

1. గద్యపద్యమయీ కావి చంపూ రిత్యభిధీయతే.

తిని జూచి నన్నయయు, నన్నయనుజూచి తరువాతి మహాకవులును తెలుగున గావ్యములను రచించినప్పు డా చంపూ మార్గమునే యవలంబించియుండిరి.

సంపూ (చంపూ) శబ్దమునకుఁ గన్నడ తులు భాషలలో “కలయిక, మనోహరము” అను నర్థము లున్నవి. దీనికి చంబూ అని రూపాంతరము. జైమిని భారతమున (1 ఆశ్వా. ప. 107) జంబూ అని ప్రాసస్తానమున వాడఁబడి యున్నది. గద్యపద్యముల కలయికతోఁ గూడిన కావ్యమునకే సంస్కృతమునఁ జంపూ కావ్య మను పేరుండుటచేతను, శ్రీ. శ. 7వ శతాబ్దిలో నుండిన దండి మహాకవికిఁ బూర్వ మట్టి చంపూ కావ్యములు సంస్కృతమున లేకుండుట చేతను ఈ పద్ధతి ద్రావిడభాషాసాహిత్యమునకే విస్ఫులై నదనియు, సందుండియే సంస్కృతమునఁ జొచ్చియుండుననియు నూహింప వీలగుచున్నది. దండి మహాకవి దాక్షిణాత్యుఁడగుటచేఁ గన్నడమునందలి చంపూ పద్ధతిని గొంచియే కావ్యాదర్శమున దానినిగూర్చి చెప్పియుండవచ్చును. లేనిచో నాతఁడు సంస్కృతమునఁ బ్రసిద్ధములైన లక్ష్యములు లేకుండనే దానికి లక్షణము నిర్దేశించెనని చెప్పవలసి వచ్చును. తరువాత సలచంపువు, యశస్తిలక చంపువు, రామాయణ చంపువు ఆ భాషయందుఁ జంపూ కావ్యజాతికిఁ జక్కని యాదర్శములైనవి.

కన్నడమునఁ బంప మహాకవికిఁ బూర్వము గూడఁ గొందఱు మహాకవులు ఉత్తమమైన కావ్యములు రచించియుండిరిని కవిరాజ మార్గమువలనఁ దెలియుచున్నది. వీరిలోఁ గొన్నిటిలో నీచంపూ మార్గమే యనుసరింపఁబడి యుండును. వానిని జూచియే తెలుగు శాసన కావ్యకర్తలు శాసనములందు గద్యపద్య మిశ్రతమైన రచన సాగించి యుందురు. తరువాత నన్నయభట్టారకుఁడు భారతము నాంధ్రీకరింపఁబూని కన్నడ మహాకవులు చూపిన యాదర్శమును, మిత్రుఁడైన నారాయణభట్టు నుపదేశమును ప్రేరేపఁగాఁ జంపూ పద్ధతినే యనుసరించెను. అందుచే నీ చంపూపద్ధతి నన్నయ క్రొత్తగాఁ దెచ్చిపెట్టినది కాదనియు దానికి వీజములు శ్రీ. శ. 9వ శతాబ్దిలో వ్రాయఁబడిన తెనుగు శాసనములందును, తద్పూర్వ కన్నడ వాఙ్మయమందును గోచరించు చున్నవనియుఁ జెప్పవచ్చును.

తెలుగున వ్రాయఁబడిన పద్యపహితములైన శాసనములలో మొదటి దట్టంకి శాసనము. ఇది శ్రీ. శ. 848 నుండి 892 వఱకును బరిపాలించిన చూర్పు చాళుక్య మహారాజగు గుణగ విజయాదిత్యుని వ్రతము రాజ్యనవంత్సరము వాటిది.

ఇందా రాజు సేనాపతియగు పండరింగని పరాక్రమమును, అపరాధాదిత్య భట్టాచార్యుని కొనరించిన భూదానమును వర్ణింపఁబడినవి. ఈ పండరింగఁడు గుణగ విజయాదిత్యుఁడు పట్టాభిషిక్తుఁడైన సంవత్సరమునందే నైన్యాదివత్సరమున నియమింపఁబడి, సామంత సేనలతోఁబోయి, పొయరాజుల (కొట్టములు) కోటలు వంద్రెండు పట్టుకొని, త్రిభువనాంకుశ బిరుద ధారులైన చాళుక్యరాజుల పేంగీరాజ్యమును బెంపొందించి వారివ్యజమును బ్రతిష్ఠించెననియు, గత్తెపు దుర్గమును బాచుచేసి, కందుకూరును మెచ్చి చెజవాడయంత పట్టణముగా నొనరించెననియు ఓనివలనఁబెరియుచున్నది.

ఈ శాసనమున నాజ్ఞప్తి పేరుగాని కర్తృలేఖకుల పేర్లుగాని తెలుపఁబడి యుండలేదు. ఇందఁ బ్రస్తుతింపఁబడిన పండరింగుఁడే విజయాదిత్యుని కాలమున సాతలూరు, ఊరుటూరు, మచిలీపట్టణము, పోణంగి మున్నగు ప్రదేశముల పేయింపఁబడిన శాసనముల కాజ్ఞప్తిగా నుండినట్లు తెలియుచున్నది. ఇతఁడు శాసనమున “అనిచారా నముచ్చిన్న విద్యద్భుందోప వందితః” అనియు, ఊరుటూరు పోణంగి శాసనములందు “విజయాదిత్య భూపాల పాద పద్మ శ్రీముఖః” అనియు, మచిలీపట్టణపు శాసనమున “విక్రమాక్రాంత శాత్రవః, ద్వితీయ ఇవ బీభత్సుః, ప్రతాపవాన్” అనియు వర్ణింపఁబడి యున్నాఁడు. సాతలూరి శాసనము నందలి విశేషణమునఁ గొంత పొరపాటున్నట్లు తోచుచున్నది. విద్యద్భుందోప వందితః అని కాక విద్యద్భుందోప వందితః అని యుండుట లెస్స. లేనిచోఁ గత్తివాదరిచే చేదింపఁబడిన విద్వాంసుల సమూహముచే వందితుఁడైన వాఁడని యర్థము చెప్పవలసి వచ్చును. ఈ యర్థ ముచితము కాదుగదా. కావున నీవిశేషణమును బట్టి యితఁడు మహాపరాక్రమశాలి యనియే తెలియవచ్చును కాని కవియో పండితుఁడో యని యూహించుట కవకాశము లేదు. ఈతఁడే కాక యితని పాత్రుఁడును ప్రపాత్రుఁడును గూడఁ జాళుక్య రాజుల శాసనముల కాజ్ఞప్తులుగా నుండుటచే వీరికిది పులక్రమాగతముగా లభించిన యధికారమని తోచుచున్నది. ఇతని పాత్రుఁడైన కడియరాజు చాళుక్య భీముకిని, బ్రహౌత్రుడైన దుర్గరాజు రెండవ అమృరాజునకును నాజ్ఞప్తులుగా నుండినట్లు శాసనములు తెలుపుచున్నవి.¹ అందుచే గుణగవిజయాదిత్యుని యితర శాసనములకు వలెనే

1. మలియంపూడి శాసనము E. I. IX పుట 49.

అజ్ఞప్తి రస్య ధర్మస్య కడెయరాజః ప్రతాపివాన్

విశామహో ౭ శవద్యస్య పండరంగః పరంతపః. E. I. V. P. 132.

యీ యద్దంకి శాసనమునకును బాండురంగఁడే యజ్ఞప్తిగా నుండెనని యనుమానించుట కవకాశమున్నది. అజ్ఞప్తి పేరిందేల పేర్కొనఁబడలేదో తెలియదు. బహుశః ఇం దాతనిదే పరాక్రమమును, అతఁ డొనరించినదే దానమును వర్ణితము లగుటచే నజ్ఞప్తిపేరు పేటుగాఁ దెలుపఁబడి యుండలేదు కాఁబోలును.

ఈ శాసన కావ్యకర్త కూడ పండరంగఁడే యై యుండునని శ్రీ నిడదవోలు వెంకటరావుగా రనుమానించుచున్నారు.¹ మంత్రులు, దండనాథులు, సంది విగ్రహాలు కవులై శాసన రచయితలుగా నుండుటలో వైపరీత్యమేమియును లేని మాట సత్యమే. అతఁడే శాసనకర్తయై యుండుటచే నాత్మ జ్ఞానాదోషమును బరిహరించుటకై దానిని బ్రథమ పురుషలో రచించి 'యుండునని యనుకొనుటయు సుచితమే. కాని యిట్లు చెప్పుట కూహ లభ్య వే తాదార మేమియు లేదు. పైఁగా ససిధారా సముచ్చిన్న విద్వద్బృందోప పండితః అను విశేషణమునకు యథాతథముగాఁ జూచినచో నర్థము పొనఁగుటలే దనియు, నది విద్విద్బృందోప పండితః అని యుండుటచిత మనియు, నందుచే నీ విశేషణమునుబట్టి యాతఁడు కవియుఁ బండితుఁడు నని యూహించుట కవకాశము లేదనియు నిదివఱకు సూచించియుంటిని. అందుచే నీశాసనకర్త యెవ్వరో నిశ్చయముగాఁ జెప్పుటకుఁ దగిన యాధారమేమియు లేదు. పండరంగఁడే శాసనకర్త యని రుజువైనచో పితృపౌండవలసిన యక్కఱయు లేదు.

తెలుఁగు నందరి రెండవ పద్యమయ శాసనము కందుకూరు శిలాశాసనము. ఇది కందుకూరులో లభించుటచే దీని కీ పేరు కలిగినది. ఇదియును గుణగ విజయాదిత్యుని కాలము నాటిదే. ఇందొక సీస పద్యము కలదు. సీస పాదములే కాని గీత పాదములు సరిగా తెలియుటలేదు. ఈ సీస పాదములై నను మువ్వురు పరిశోధకులు మూఁడు రకములుగా పరించిరి.² ఇం దన్నియు విశేషణములే కలవు. ఇవి పై అద్దంకి శాసనములోని పండరంగని గుణగణములనే వర్ణించు

1. "కావున పండరంగఁడే ఈ శాసన రచయిత యని యూహించుట యసమంజసము కాదు." తెలుఁగు కవుల చరిత్ర - పుట 25.

2. Nellore Inscriptions Vol. II 544.

ఆంధ్ర పరిశోధన మండలి పంచమ వార్షికోత్సవాధ్యక్షోపన్యాసము - కొమఱ్ఱాజు, వెల్లూరి మండల యాత్ర. (మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు).

చున్నట్లు తోచుచున్నది. అతడు బోయకొట్టములఁ బోచిన సంగతిపాద విందు నూచింపఁ బడినది. ఇందు "గొణకే నల్లాతని, గొణక నల్లఁచి, గొణకె లాత" అని గుణగ విజయాదిత్యుని పేరు కూడఁ గానిపించుచున్నది. "గుణకె ల్లాతని" అనునది గుణకాంకితుఁడను దానికిఁ గన్నడ భాషలోఁ బ్రయుక్త మని తెలుఁగు కవుల చరిత్రలో వ్రాయఁబడి యున్నది. తెలిసినంత వఱ కిందలి విశేషణములు (శ్రీ విరవద్యుండు, చిత్తజాతనముండు, శివపద వరరాజ్యసేవితుండు, అఖిలుఁడు) సంస్కృత సమాస ముఁగియున్నట్లు ప్రతి పదగమైన చిహ్నము కలిగి యున్నవి. ఇందలి రచన సీనపద్యమని తొలుతఁ గనిపెట్టినవారు శ్రీ కొమ్మత్తాజు లక్ష్మణరావు పంతులుగారు. ఈ శాసన చావ్యరక్త యెవ్వరో తెలియదు.

చాళుక్య భీమమహారాజు ధర్మవర్మ శాసనమున నొక సీనపద్యమును దానికి ముందుపెనుకల నల్పములైన పదన భాగములును గలవు. ఈ భీమమహారాజు గుణగ విజయాదిత్యుని తమ్ముడైన విక్రమాదిత్యుని ఘమారుఁడు. ఇతఁడు శ్రీ. శ. 892 లోఁ బట్టాభిషిక్తుఁడయ్యెను. ధర్మవర శాసన మితని యొదవ విజయ రాజ్యసంవత్సరమున వేయింపఁ బడినది. ఇందలి సీన పద్యమున పండరంగుఁడు తనప్రభువైన గుణగ విజయాదిత్యునిచేఁ బంపఁబడి సాధించిన విజయములు వర్ణింపఁబడినవి. అతఁడు భుజ గర్వమున విజృంభించిన బోయల నోడించి యడవి పాల్సేసెను. రాష్ట్రకూట భూపతియగు ఇమ్మడి కృష్ణరాజు (కన్నరాజుపతి) వెన్ను చూపి పాటున ద్దానగించెను. పూర్వము చేడి మండల మనఁ బొంది ప్రస్తుతము మధ్య పరగణాలలో నున్న దాహళ లేక దాహళ యను పురమునకు రాజైన సంతి యిది గర్వ ముఁగిపెను. చోళరాజును జేసాని రక్షించెను. ఈ చోళరాజు దాక్షిణాత్యుఁడు చాళ ప్రస్తుత కడప మండలముం దుండిన రేనాటి యేడువేల దేశము నేరిన చోళరాజైన యుండును. కిరణపురిము, దాహళ, నిరుతము, తతెనాడు, ఆచలపురిము మున్నగు వాని నచలితుఁడై యాక్రమించెను. ఇందు మొదటి పాదము నందలి కొంత భాగము లోపించినది. రెండవ పాదము (లోహసనం బెక్కి రాహను నొడిచిన) నందలి రాహనుఁ డెవ్వరో తెలియుట లేదు. ఈ సీన పద్యము సమాస రహితమై యలఁతి యలఁతి మాటలతోఁ బ్రసాద గుణమున కిరివై యున్నది. దీని కర్త యెవ్వరో తెలియదు. ఈ సీనము తరువాత నయ్యవ

రాజు తమ్ముడైన బెజయరాజు దర్శిపురిమున కీశాస్వమున నొక గుడి నిర్మింపి చెప్పఁ బడినది. నీ రిరువురును పండరంగనికి సంబంధించిన వారుగాఁ గన్పట్టుచున్నారు. కాని శాసనమునఁ గొంత భాగము శిథిలమై పోవుటచే నా సంబంధ మెట్టిదో చెప్పటకు పీలు లేకున్నది.¹

యుద్ధమల్లుని పెరివార శాసన మచ్చటి మల్లేశ్వరస్వామి యాలయమందు భద్రపఱువఁబడి యున్న యొక స్తంభము యొక్క యెదుటి ప్రక్కను, ఎడమ ప్రక్కను, కుడి ప్రక్కఁ గొంత పఱుకును జెక్కఁబడి యున్నది. దాని కడుగున మహా మండలిక బంగయ నాయకుని గురువును, గుముడూరు నివాసియు నగు నీశ్వర భట్ట సోమయాజి శ్రీ. శ. 1087 లో శ్రీ మల్లేశ్వరస్వామి కఠండ దీపము వెలిగించుటకై 50 గోవుల నిచ్చిన బ్లొక తెలుఁగు శాసనమును, పెనుకఁ బ్రతిమ కుళోత్తుంగ చోళుని 41 వ విజయరాజ్య సంవత్సరమున రాజేంద్ర చోళ తెంకరై నాట్టు మూపేంద పేటా నను నామాంతరము గల అరైసూరు దైయన్ పేగాన్ కావేరీ పల్లవన్ అను నతఁడు శ్రీ మల్లేశ్వరము దైయ మహాదేవర యాలయ ములో నఠండ దీప మాచంద్రార్కముగా నుంచుటకై దొడ్డయ్య యను వాని పరముగా 50 గొట్టెల నిచ్చిన బ్లొక శాసనమును గలవు. రుది రెండు శాసనములును నన్నయ కాలమునకుఁ దరువాతి వగుటచే వానితో మన కిప్పుడు పనిలేదు. మిగిలిన దంతయు నొకే శాసనము కాదనియు, నందు మొదటి ముప్పది యాఱు పంక్తులు నొక శాసనమును, గుడి ప్రక్క నీశ్వరభట్ట సోమయాజి శాసనమునకుఁ బైని గల పది పంక్తులు నింకొక శాసనమును నైనట్లు కనఁబడు చున్నదనియు శాసన పరిశోధకు లభిప్రాయ పడియున్నారు. ఆ శాసనము లందలి విషయము కూడ నీ యభిప్రాయమును బలపఱుచు చున్నది.

ఇందు మొదటి శాసనమున నాలుగు మధ్యాక్కరలును దరువాత ఫల శ్రుతితోఁ గూడిన కొంత వచన భాగమును గలవు. రెండవ దానిలో నొక పూర్తి మధ్యాక్కరయుఁ బిమ్మట నింకొక మధ్యాక్కర మొదటిపాదమున విక్రంతి స్థానము వఱకును గల భాగమును గానఁ బడుచున్నవి. మొదటి మధ్యాక్కరలో రాజనల్కి భూవల్లభుడైన యుద్ధమల్లుని ప్రశంస యున్నది. తరువాత నాతఁడు బెజవాడ యందలి కుమారస్వామికి భక్తుడై గుడియు నొక మఠమును గట్టించె

1. Eastern Chalukyas of Vengi, Page 150,

వనియు, నందు శైవ భిక్షకులు తప్ప వితరులు విడిసినచో వారిజాని యందు హత్య చేసిన పాపము పొందుదు రనియు, నొక వేళ శైవేతరు లందు విడిసిన యెడల స్థానాపకులును రాజును వారిని వెడలఁ గొట్టవలెననియు, నట్లు వారు వెడలఁ గొట్టినచో నశ్వమేళ యాగ మొనరించిన ఫలమును, నుపేక్ష యొనరించి సజ్జో లింగమునుఁ బగులఁగొట్టినంత పాపమును గలుగుననియు వర్ణింపఁబడినది. నాల్గవ మహాకర్మరలోఁ గుమారస్వామి చేఁబోయియుండి యొకప్పుడు దెజవాడ జాతరకు వచ్చి యన్య స్థలము మెచ్చక యచ్చోపే చేకొని యందుఁ బ్రత్యక్షము కాఁగాఁ గని యుద్ధమల్లుఁ డతని కొక దేవాలయమును మరమును గట్టించెనని రెండవ పద్యము నందలి విషయమే మఱికొన్ని వివరములతోఁ దెల్పుఁబడినది. తరువాత 29వ పంక్తిలోఁ గల “దీనిం జేంద్రో” లిక్కాదిగా 39వ పంక్తి వఱకును గల భాగమే పద్యమునకును జెందినట్లు కానరాక పోవుటచే వచనమే యని భావింపఁ బడుచున్నది. ఇందు మామూలుగా శాసనాంతము లందుఁ జెప్పఁబడు ఫలశ్రుతి శాసనవచ్చుచున్నది. రెండవ శాసనములో దెజవాడకు దెడంగుగాను రక్ష గాను తమ తాత మల్లపరాజు కట్టించిన గుడికి కలశ మెత్తించిరట్లు యుద్ధ మల్లుఁడు ముఖమండపము కట్టించెనని తెల్పుఁబడినది. తరువాతి యసంపూర్ణ పద్య పాద మీ ధర్మమును బాలించువారికిఁ బుణ్యమును జెఱుచు వారికిఁ బాపమును గలుగునను భావమును సూచించుటకై వ్రాయఁబడిన పద్యము లోనిదిగాఁ దోచు చున్నది.

పై రెండు శాసనములును నిరువురు యుద్ధమల్లులచే వేయింపఁబడి నట్టివి. అందు మొదటివాడు తాత. రెండవవాడు మనుమఁడు. తాత కట్టించిన గుడికి మనుమఁడు ముఖమండపమును గట్టించెను. చాళుక్యవంశమున క్రీ. శ. 844 మొదలు 890 వఱకును బరిపాలించిన గుణగవిజయాదిత్యునికి యుద్ధమల్లుఁ డను తమ్ముఁ దొకఁ డుండెను. అతని కొడుకు తాడరాజు. అతనికి యుద్ధమల్లుఁ డను పుత్రుఁడుండెను. ఇతఁడు క్రీ. శ. 927 నుండి యాతేడు సంవత్సరములు వేంగిరాజ్యమును బాలించెను. వీ రిరువురే వైశాసనములను వేయించిన తాతయు మనుమఁడు నైన యుద్ధమల్లులని శాసనపరిశోధకులు చెప్పుచున్నారు. ఇందు మొదటివాడు స్వతంత్రముగా రాజ్యమేలకపోయినను అన్నయగు గుణగవిజ యాదిత్యునితోఁ గలిసి ప్రజాపాలనము చేసినట్లు శక్తివర్మ ప్రభుబిఱుశాసనము

వలనఁ దెలియుచున్నది.¹ దీనినిబట్టి మొదటి శాసనము క్రీ. శ. 885 ప్రాంతము నను రెండవది క్రీ. శ. 930 ప్రాంతమునను వ్రాయించఁబడి యుండునని నిశ్చయింప వచ్చును. ఇందలి యక్షరముల స్వరూపముకూడ నివి యాకాలమునకుఁ జెందినవే యని రూఢి పఱచుచున్నవి.

చేఁబ్రోలునం దుండిన కుమారస్వామియే జాతరకు బెజవాడవచ్చి యా చోటు సౌందర్యమున కలరి, యొందుచోటు మెచ్చక యచ్చటనే ప్రత్యక్ష మయ్యెనని శాసనములో నున్నది. ఈ చేఁబ్రోలు గుంటూరునకుఁ దొమ్మిదిమైళ్ల దూరమున బాపట్ల తాలూకాలోఁ గలదు. అచ్చటఁ బూర్వమొక షణ్ముఖాలయ ముండెననియు దానినిబట్టి దానికి షణ్ముఖపుర మను నామాంతరముకూడఁ గలిగెననియుఁ గొన్ని శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. ఇప్పు దా దేవాలయము లేనిమాట సత్యమేయైనను క్రీ. శ. 1213 ప్రాంతమునఁ గాకతీయ గణపతిదేవుని రాజ్యకాలములో నక్కడ నాగుడి యున్న ద్లొక శాసనము తెలుపుచున్నది.² బెజవాడ శాసనము చెప్పుచున్న ద్లంతకుఁ బూర్వమే కుమారస్వామి జాతరకై బెజవాడ కేగి యచ్చటనే స్థావర మేర్పఱచుకొని యుండ యుద్ధమల్లుఁ దాతని కందు దేవాలయము నిర్మించెనని తెలియుచుండఁగాఁ జేఁబ్రోలులో గణపతి దేవుని కాలమున గుడి యుండుట యెట్లు పొసఁగునని సందియ ముదయింప వచ్చును. దీనికి యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనములో³ కీ. శే. జయంతి రామయ్యపంతులు గారు రెండు సమాధానములు చెప్పియున్నారు. “చేఁబ్రోలులోని విగ్రహమును యుద్ధమల్లుఁడు బెజవాడలోఁ బ్రతిష్ఠించెననియు, దాని మఱికొంత కాలమునకుఁ జేఁబ్రోలు నివాసులు తిరిగి తమ గ్రామమునకుఁ గొనిపోయిరనియు, జెప్పవచ్చును. లేదా యుద్ధమల్లుఁడు ప్రతిష్ఠించినది నూతన విగ్రహమనియు, దాని యందు జనులకు భక్తిపెచ్చుటకై సుప్రసిద్ధమైన చేఁబ్రోలు దేవుని సత్త్వమే యీ నూతన విగ్రహమందుఁ బ్రవేశించెనని చెప్పుటయే శాసనోద్దేశమనియుఁ జెప్పవచ్చును.” ఇందు రెండవ సమాధానమే యెక్కువ యుక్తియుక్తముగాఁ దోచుచున్నది. “ఏదైన నొకయర్థా విగ్రహమున జనులకు భక్తి విశ్వాసములు

1. ఆం. సా. ప. ప. సం. 2.

2. తె. క. చ. పుట 81; జయంతి రామయ్యపంతులుగారి బెజవాడ శాస.

3. పుట 22, 23.

రూపములైనప్పు డా విగ్రహములఁ జేరిన విగ్రహములు ఆపేరనే యితర గ్రామములందుఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడుట యిప్పటికిని గానఁబడుచున్నది.”

శ్రీ నేలటూరి పేంకటరమణయ్యగారు చేఁత్రోలు నందలి మహాసేన దేవాలయ మాలమున జాతరకు మిక్కిలి ప్రసిద్ధి వడసియుండె ననియు, నా జాతర సంవత్సరమున కొకసారి జరుగుచుండె ననియు నప్పుడు భక్తులు బారులు దారులుగాఁ గూడి చేఁత్రోలునుండి కుమారస్వామి విగ్రహము సూరేగింపుకోటెజవాడ వఱకుఁ గొనిపోయి మఱల దానినిఁ జేఁత్రోలునకుఁ గొనివచ్చుచుండి యియు వ్రాసి యున్నారు.¹ ఈ యాత్రా సమయమునఁ గుమారస్వామియుత్సవ విగ్రహము డెజవాడలోఁ గొంతకాల ముంపఁబడుటయు నట్లది యుండుటకే యక్కడ యుద్ధమల్లునిచే దేవాలయము నిర్మింపఁబడుటయు సంభవించి యుండ వచ్చును. దీనిబట్టి యా విగ్రహము జాతరకుఁ బూర్వము కొంతకాలము చేఁత్రోలు నందును దరువాతఁ గొంతకాలము డెజవాడ యందును బూజింపఁ బడుచుండె నని చెప్పట యసమంజసముగా నుండదు. ఉత్సవ విగ్రహమును గాక మూల విగ్రహమునే జాతర సమయాన డెజవాడకుఁ గొనిపోవుచుండి రనుట సంప్రదాయమునకు విరుద్ధముగా నుండును. ఏలయన సూరేగింపునకై మూలవిగ్రహము నెవ్వరును గుడినుండి పెకరింపదు.

యుద్ధమల్లుడు కట్టించిన కుమారస్వామి యాలయమిప్పుడు డెజవాడలోఁ గానరాదు. అనకట్టకుఁజై ని నదీ తీరమునఁగల ప్రాచీన దేవాలయమే పూర్వము కార్తికేయాలయముగా నుండెనని కొందఁ అందురు. అదిప్పు డావిగ్రహము లేదు. కానన స్తంభ మాదేవాలయమునఁ గాక మల్లేశ్వరస్వామి యాలయమం దున్నది. అందుచేఁ గొందఁ జీదియే మున్ను కార్తికేయాలయముగా నుండె ననియుఁ దరువాత నందు యుద్ధమల్లునిచే శివలింగము ప్రతిష్ఠితమగుటచే నా యాలయమునకు మల్లేశ్వరాలయమను పేరు వచ్చినదనియుఁ జెప్పుచున్నారు. యుద్ధమల్లుడు మల్లేశ్వరుని బ్రతిష్ఠించుట నత్యమే కావచ్చును గాని కుమారస్వామి యాలయమే మల్లేశ్వరాలయముగా మాత్రే ననుటకుఁ దగిన సాధనములు లేవు. మఱియు యుద్ధమల్లుడు తాను గట్టించిన కార్తికేయాలయమునే మల్లేశ్వరాలయముగా

మార్చెననుట కంటె నీశ్వరునకు వేఱుగా నాలయమును నిర్మించెననుటయే యుచి తముగా నుండును.

పూర్వ మర్జునుఁ డచ్చటనే యీశ్వరునితో మల్లయుద్ధ మొనరించి యాతని వలనఁ బాశుపతాస్త్రము వడసెననియు, యుద్ధ సమయమున విగ్రహ కారుడైన శివునచ్చటఁ బూజించెననియు, మల్లయుద్ధకాలమునఁ బ్రతిష్ఠించుటచే మల్లేశ్వరుఁడను పేరు కలిగెననియుఁ జెప్పు శాసనమొకటి మల్లేశ్వరాలయము నందున్నది.¹ కాని యీ పుస్తకము యంత విశ్వసనీయముగాలేదు. బెజవాడకు సమీపమున నింద్రకీల పర్వతమఱు పేరఁ బరఁగు కొండపైఁ గల యొక శాసన స్తంభమున శివార్జునులకు జరిగిన మల్లయుద్ధము సంస్కృత శ్లోకములలో వర్ణింపఁబడి యున్నది. ఆ యుద్ధక్రమమును దెలుపు విగ్రహములు కూడ నక్కడఁ జెక్కఁబడియున్నవి. ఆ శాసన స్తంభముమీది లిపి యుద్ధమల్లుని శాసన మందలి లిపిని బోలి యుండుటచే నాకాలము నాటిదే యని చెప్పవచ్చును. అర్జునుఁడు శివుని మెప్పించి పాశుపతాస్త్రము సంపాదించిన దో టదె యను ప్రతీతి యిప్పటివలెనే సుమారు వేయి యేండ్లకుఁ బూర్వము కూడ నుండెనని యీ శాసనము వలనఁ దెలియుచున్నది.

ఈ రెండు శాసనము లందును గల వృత్తములు మధ్యాక్కరలే. ఈమధ్యాక్కర దేశీయ వృత్తము. మొదటి మధ్యాక్కరలో యుద్ధమల్లుని వర్ణించు విశేషణము లన్నియు సంస్కృత సమాస ఘటికములై యున్నవి. తక్కిన వానిలోఁ దత్సమ పదము రెడనెడ లేకపోలేదు కాని యలఁతి యలఁతి తెనుఁగు పదముల సంఖ్యయే హెచ్చు. కర్త చెప్పఁ దలఁచిన భావ మందు స్పష్టముగా వ్యక్తమగు చున్నది. పూర్వము మధ్యాక్కర నెట్లు పరించెడివారో మనకుఁ దెలియదు. ఈ కాలపు వారి కది నడకను బట్టి వచన ప్రాయముగాఁ గానిపించును. ఈ శాసనము లందలి మధ్యాక్కరలు తెలుఁగు భాష యందు మొదటివే యయ్యుఁ బ్రసన్నమైన గమనముతోఁ గూడి యింపుగా నున్నవి. ఇందలి రచన విషయ ప్రధానముగనే

-
1. ఆరాధ్య మల్లయుధేన ఫల్గునేన కృతాభిధః
మల్లేశ్వర ఇతి శ్వాతః సన్నిధతై మహేశ్వరః
శ్రీమద్విజయ వాటాఖ్య పురే కృష్ణా విభూషణే
వల్లకేతుని శాసనము.

యున్నది కాని రసాలంకార ప్రధానముగాఁ గాన వచ్చుట లేదు. ఇందలి భాషా చృందో విశేషములు ముందు ప్రకరణమున వివరింపఁ బడును.

ఈ కావ్యము లం దాజ్ఞప్తి కర్తృ లేఖకుల పేర్లు తెలుపఁబడి యుండలేదు కాని దీని రచయిత వీరశైవ పండిత శ్రయములోఁ దొలివాఁడగు శ్రీపతి పండితుఁడని కీ.శే. విడుదవోలు సుందరము పంతులుగారు కవికావ్య ప్రశంసా చంద్రికలో వ్రాసిన వ్రాతను బట్టి ¹ భారతిలో పండిత శ్రయ మను వ్యాసమున శ్రీ విడుద వోలు వేంకటరావుగారు విరూపించి యున్నారు.² శ్రీపతి పండితుఁడు బెజవాడ వాస్తవ్యుఁడనియు, నతఁడు శైవ మత ప్రాశస్త్యమును విరూపించుటకు మల్లేశ్వరాలయముననే కొంగున విప్పులు ముడిచి మహిమ ప్రదర్శించె ననియుఁ దెలియ వచ్చుటయు, నీ కావ్యమున శైవ భిక్షుకుల (గౌరగల) ప్రశంస యుండుటయు, శ్రీపతి పండితుఁడు కవియని పాల్కురికి సోమనాథులు ప్రశంసించుటయు, శైవ కవులు మతవ్యాపనమునకు మధ్యాక్కర వంటి దేశీయ చృందములనే యెక్కువగా నుపయోగించుటయు వారు చూపిన కారణములు.

మల్లికార్జున పండితుఁడు శివతత్త్వ సారములో :

ఒక్కఁడ దైవము శివుఁడని

నిక్కము నేయుటకు ముడిచె విప్పులు చీరన్

స్రక్కక శ్రీపతి పండితుఁ

డక్కజముగ విజయవాడ నల జమ్మి శివా :

1. ఆల యుద్ధమల్లు పనుపునఁ

దెలుగున మధ్యాక్కరలను దెలిపెను దొలి చా

నిల శ్రీపతి పండిత కవి

లలిత గతి నిష్ఠజయ నగర రామయ లింగా.

అక్కరలఁ తెప్ప తాఁ దెలు

గక్కరముల యుద్ధ మల్లుఁడని చెక్కించెన్

నిక్క మతఁ డొక్క శివకవి

రక్కొన నుతియింతు విజయ రామయ లింగా.

2. భారతి 3.3 పుట 28-33,

యని శ్రీపతి పండితుడు విజయవాడలో జమ్మికడ నిప్పులు వత్తమున ముడిచి శివుడొక్కడే దేవుడని నిరూపించి నట్లు తెల్పియున్నాడు. పాల్కురికి సోమ నాధుడు బసవపురాణమున శ్రీపతి పండితుడు శివ భక్తునకుఁ గోటి బ్రాహ్మణులైన నెన యన్న నాలుకను గోసీవైతు నని యనంతపాలుని నభలోఁ బిల్కిపొత్తి పచ్చడమునఁ జండ్ర నిప్పులు ముడిచెనని వ్రాసి యున్నాడు. ¹ ఈ యనంత పాలుడు శ్రీ. శ. 12వ శతాబ్ది యారంభమునఁ (1104 A. D) గొండపల్లి, బెజవాడ ప్రాంతములను బిళ్ళిమ చాళుక్యుల దండనాధుడై పాలించినట్టి వాడు. అందుచే నిదియుఁ బండితుడు బెజవాడ వాస్తవ్యుఁ డనుటకు సాక్ష్య మొసంగుచున్నది. శ్రీపతి పండితుని వంశము వాడైన కాశీనాథుని వీరాధ్యుడు ధర్మ గుప్తాభ్యుదయ మను కావ్యమున “ ఆ గురుడు విజయవాటిని భోగేశ్వర మందిరమున ” విశ్వాదిగాఁ గల పద్యమునఁ బైకథనే వివరించి యున్నాడు. బెజవాడ మల్లేశ్వర స్వామి యాలయమునఁ గల చాళుక్య మహామండలేశ్వర పల్లకేతుని శాసనములో భక్తోత్తముడైన శ్రీ పండితారాధ్యునిచే శివభక్తుడే దేవరుల కంటఁ గూడ నధికుడని శమీకోమల శాఖతోఁ జీనాంబరమున నగ్ని ముడువఁ బడఁగాఁ జూచి మల్లేశ్వరుడు ప్రీతిమైఁ బ్రత్యక్ష మయ్యెనని తెలుపఁబడినది. పై వానివలన శ్రీపతి పండితుడు బెజవాడ వాస్తవ్యుడనియు శ్రీ. శ. 12వ శతాబ్దికిఁ బూర్వము నివసించె ననియుఁ దెలియుచున్నది. పాల్కురికి సోమనాధుడు బసవపురాణముననే కాక పండితారాధ్య చరిత్రములోఁ గూడ నొక్కచో శ్రీపతి పండితుడు “పైపొత్తి పచ్చడమున నిప్పు లదరంగ ముడిచె” నని వ్రాసి యుండెను. కాశీనాథుని వీరాధ్యుడు ధర్మగుప్తాభ్యుదయమున వలెనే భద్రాయుశ్చరిత్రమున పైతము శ్రీపతి పండితుడు “మల్లికార్జును నాగ్నేయ భాగంబున నున్న శమీశాఖ సమీపంబునకు

-
1. భక్తుడు శ్రీపతి పండితుఁ డీశు-భక్తున కిల కోటి బ్రాహ్మణులైన నెనయన్న నాలుక నేఁ గోసీవైతు - ననుచు ననంత పాలుని నశాస్థలిని వెక్కిరింఁగాఁ జండ్ర నిప్పులు గాదె - చక్కన పొత్తి పచ్చడమున ముడిచె
 ఆ VIII పుట 210. బసవ.

తతః శ్రీ పండితారాధ్య నామ్నా భక్తోత్తమేన చ
 శివభక్త ఏవ మానం దేవర్షిభ్యో ౨ ధిక ఇతి
 చీనాంబరే ౨ గ్నిం సంస్థాప్య శమీ కోమల శాఖయా
 బధే మల్లేశ్వరః ప్రీతః ప్రత్యక్ష స్సమ జాయత

వరిగి, యద్దేవు వధినందనంబును బ్రమథగణ స్తోత్రంబును గావించి, వీతిహోత్రు నాకర్షింపుడు; దనమీడి పట్టు పచ్చదంబునఁ గట్టె నని తెల్పియుండెను.¹ శ్రీవతి పండితుఁడు చూపిన యా మాహాత్మ్యము తెలుఁగు దేశము నుండి క్రమముగాఁ గన్నడ దేశమువఱకు గూడ వ్యాపించినది. శంకరా రాధ్యులను నొక కన్నడ కవి బసవేశ విజయమునను, గుబ్బి మల్లనాధ్యుఁడు తన బావ చింతా రత్నమునను (క్రీ. శ. 1513) శ్రీవతి పండితుఁడు ప్రదర్శించిన పై మాహాత్మ్యమును బ్రశంసించి యున్నారు.² అందుచే నా పండితుఁడు బెజవాడలో నివసించుటయు, బై మాహాత్మ్యమును బ్రదర్శించి యుండుటయు సత్య విషయములే యని తేలుచున్నది.

క్రీ. శ. 1100-1170 నడుమ వివసించిన మల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడు శ్రీవతి పండితుని మహిమను బేర్కొనుటయు, శాసన పరిశోధకులు క్రీ. శ. 11వ శతాబ్ది నాటిదని తెలుపుచున్న మల్లేశ్వరాలయము నందలి పల్లకేతుని శాసనము నందాతని మహిమ వర్ణితమగుటయు, నాతఁడు క్రీ. శ. 11వ శతాబ్దికిఁ బూర్వఁ దని వ్యక్తము చేయుచున్నవి. పాల్కూరికి సోమనాథుఁడు శ్రీవతి పండితుఁడు కొంగున విప్పలు మూటఁగట్టిన దనంతపాలుని పభాస్థలమునం దని బసవ పురాణములో వ్రాసియుండెను. ఈ అనంతపాలుఁడు త్రిభువనమల్ల విక్రమా దిత్యునకు దండనాయకుఁడుగా నుండి క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్ది ప్రథమ పాదమున బెజవాడలోఁ గొన్ని శాసనములు వేయించి యుండుటచే శ్రీవతి పండితుఁడు కూడ నప్పటివాఁడే యని నిర్ణయింప వలసి వచ్చును. కాని సోమనాథుఁ డనంత పాలుని గుఱించి తెలిసి వ్రాయలేదనియు, నాతఁడు బసవ పురాణమునఁ జెప్పిన దంతయు విజమైన చరిత్రగాఁ బరిగణింపరాదనియు, నందుకు విదర్శనములు పెక్కు గలవనియు విమర్శకులు నుడువుచున్నారు.³ ఆ అనంతపాలుని శాసనములలో నెచ్చటను శ్రీవతి పండితుని ప్రశంస కానరాకుండుటచే నాతఁ డతని కాలముననే వివసించె ననుట నందేహాస్పద మగుచున్నది. సోమనాథుఁడు వినికీడినిబట్టి యిట్లు వ్రాసి యుండుననియు విజమునకుఁ బండితుఁ డనంతపాలుని

1. పండితా. పురాతన చక్రర. కుమారపాల ఘూర్జరకథ. భాగ. 1 పుట. 408.

2. తె. క. చరిత్ర. పుట 72.

3. తె. క. చ. పుట 78. చి. నా. పొ. రా. చరిత్ర. ఉపో. పుట 89.

కాలమునకు ముందే నివసించి యుండుననియు నిర్ణయింప వచ్చును. కాని పాల్కురికి సోమనాథుని కథనము నిరాకరించుటకు బలవత్తరమైన హేతువు లింకను గానవచ్చుటలేదు. శ్రీ చిలుకూరి నారాయణరావుగారు పండితాధ్య చరిత్ర యుపోద్ఘాతములో (పుట 28) శ్రీపతి పండితుడు పండితాధ్యక్షున కిండుక ముందుగా జీవించియుండెనని నిరూపించి యున్నారు. కాగా శ్రీపతి పండితుడు క్రీ. శ. 10 వ శతాబ్దిలో నివసించెనని యూహింప వచ్చును. ఈ కాల నిర్ణయము పండితుడే యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనమునకుఁ గర్త యను కొనుట కనుకూలముగానే యున్నది.

శ్రీపతి పండిత కృతమగు శ్రీకర భాష్యము నాంగ్లేయ భాషలోఁ బెడ యుపోద్ఘాతముతోఁ గూడఁ బ్రకటించిన శ్రీ సి. హయపదనరావుగారు పండి తుడు క్రీ. శ. 1400 సంవత్సరము ప్రాంతమున నివసించి యుండునని నిర్ణ యించి యున్నారు. శ్రీకర భాష్యమున మధ్యాచార్య ప్రతిపాదితమైన ద్వైత మతము ఖండింపఁబడిన దనియు, మధ్యాచార్యులు క్రీ. శ. 13 వ శతాబ్దివాఁ డగుటచేఁ బండితుడు వారి తరువాత నివసించి యుండుననియు వారి వాదము. కాని వారు తమ వాదమును నిలఁబెట్టుకొనుటకై మూలములో లేని కొన్ని పదము లను దాము ప్రకటించిన గ్రంథములోఁ జేర్చినట్లు తెలియవచ్చినదనియు, నానంద తీర్థుడు ద్వైతమత పునః ప్రతిష్ఠాపకుడే కాని దానికి మూలస్థాపకుడు కాక పోవుటచే నా గ్రంథమున మధ్యపద ముండుటయు ద్వైతమత ఖండనముతోఁ గూడిన భాగము లుండుటయు నిజమేయైనను బండితుఁడా మధ్యాచార్యునికిఁ దరు వాతి వాఁడని నిర్ణయించుట కవకాశము లేదనియు శ్రీ నారాయణరావుగారు పండి తాధ్య చరిత్రోపోద్ఘాతములో (పుట 31) వారి వాదమును నిరసించి యున్నారు. పైఁగా వారు శ్రీపతి పండితుని కాల నిర్ణయమునకుఁ దోడ్పడు తెలుఁగు గ్రంథ ములు వేనిని జూడక పోవుటచేతను, ముందే యేదో నిర్ణయమునకు వచ్చి దానిని నిలఁబెట్టు కొనుటకై ప్రయత్నించినట్లు కనఁబడుచుండుటచేతను వారి వాదము విశ్వసంప వలసిన పనిలేదు.

శ్రీపతి పండితుడు బ్రహ్మసూత్రములకు శివదీపిక యను వ్యాఖ్యానమును దెలుఁగులో రచించినట్లు ప్రతీతి కలదు.¹ పాల్కురికి సోమనాథుడు బసవ

1 కీ. శే. ని. సుందరం పంతులుగారు శివకవులలో .

“శ్రీపతి పండిత కవి శివ

దీపిక విరచించి చైవదీక్షా గురుఁడై

చేపట్టె ముక్తి పేరిటి

రాపట్టని విజయనగర రామయ లింగా!” అని వ్రాసియుండిరి.

పురాణములో సంగమేశ్వరుడు బసవని మూడవ కన్నడిగిన సందర్భమున “శ్రీపతి పండితుల్ శివుడఁ మీ కవులు, నా పండితయ్య గారనుఁగుఁ బండితు” లని చెప్పినట్లు వ్రాసి యున్నాడు. పండితరాధ్యుడు పండితుడే కాక కవికూడ నగుటకు శివ తత్త్వసారమే సాక్ష్యము. అట్టివాడు కేవల పండితుడుగాను, శ్రీపతి పండితుడు కవిగాను చెప్పబడి యుండుటచే గవితా విషయమున వారిరువురిలో శ్రీపతి పండితుడే మిన్నయని సోమనాధుడు భావించినట్లు తలంప వచ్చును. కాని యాతఁడు రచించిన కావ్యము లేమియు లభ్యము లగుటలేదు. అతఁడు బెజవాడ వాస్తవ్యుడగుటయు, మల్లేశ్వరాలయ సమీపము ననే యాతఁడు మహిమ ప్రదర్శించినట్లు తెలియ వచ్చుటయు, యుద్ధవల్లుని శాసన మారేచలయముననే యుండుటయు, వందలి పద్యములు శివకవులకుఁ బ్రీతి పాత్రమగు దేశీయచ్ఛందమునకు సంబంధించిన వగుటయు, శ్రీపతి పండితుడు పండితరాధ్యునికిఁ బూర్వజుడనియుఁ గవియనియు విశ్వయముగాఁ దెలియవచ్చుటయు, బై శాసనకర్త యాతఁడే యై యుండునని యూహించుట కవకాశము నొసంగుచున్నవి. ఇంతకంటె నీ విషయమును నిర్ధరించుట కాధార ములు లేవు. ఇదియే సత్యమగుచో శ్రీపతి పండితుడు నన్నయకుఁ బూర్వ ముండిన ప్రకృత కవులలో నొక్కఁడని చెప్పవచ్చును.

విరియాల కామసాని గూడూరు శాసనమున మూడు చంపకమాలలును రెండుత్పల మాలలును ఉన్నవి. విరియాల యెఱ్ఱభూపతి భార్యయైన కామసాని తన కుమారుడగు సూరభూపతి సాయమున బేతరాజునకు శత్రువుల వలనఁ గలిగిన యాపద తొలఁగించి యాతనిఁ గాకతీయ రాజ్యమున సుప్రతిష్ఠితునిఁ గావించెనని యందు వర్ణింపఁ బడినది. ఈ బేతరాజు కాకతీయ వంశపు రాజులలో మొదటివాడు. క్రీ. శ. 1028 ప్రాంతమున నుండినవాడు. ఈతఁడు రాజ్యము స్థాపించిన యారంభ కాలములో శత్రువులవలన నలజడి కలుగఁగా కామసాని యాతనికిఁ దోడ్పడి పైశాసనము వేయించి యుండవచ్చును. అందుచే నీశాసనము క్రీ. శ. 11 వ శతాబ్ది మొదటి పాదములోనిదని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఇందు సూత్రచారి (శాసనలేఖకుని) పేరున్నది కాని యాజ్ఞప్తియొక్కయుఁ గర్తయొక్కయు నామములు పేర్కొనఁబడి యుండ లేదు. ఇందలి మొదటి మూడు పద్యములలో దుర్జయాస్వయమునకుఁ జెందిన విరియాల వంశపు రాజుల క్రమమును నాల్గవ పద్యమున కామసాని బేతభూపతికిఁ

జేసిన సాయమును వర్ణింపఁబడినది. అయిదవ పద్యములో సూరభూపతి చూపిన విక్రమము ప్రళంస కానవచ్చుచున్నది. ఈ విధముగా నీ కాననమునందలి సారాంశము తెలియుచున్నను ఇందలి పద్యములలోని కొన్ని వాక్యములయు, బదములయు, బ్రత్యేకమైన యర్థము బోధపడుటలేదు. ఈ పద్యములు తత్సమ దేశ్యపద మిత్రమైన రచనతోఁ గూడి నన్నయ భారతమునందలి పద్యము లను బోలియున్నవి. "పాండవ మధ్యమ భీముఁడో యనఁగా" మున్నగుచోట్ల నాలంకారికమైన రచన గోచరించుచున్నది. ఇంతకుఁ బూర్వమున్న కాననము లలో దేశీయచ్ఛందమునకుఁ జెందిన పద్యములే కాని యక్షర గణములతోఁ గూడిన వృత్తములు కానవచ్చుటలేదు. అందుచే నీ కానన కాలమునాటికే కవులు సంస్కృత వృత్తముల నెరవు తెచ్చుకొని వానిలో యతిప్రాసలు కూర్చి కవిక నాగించుచుండిరని చెప్పవచ్చును. ఇందలి పద్యములందలి యర్థము క్లిష్టముగా నన్నను భారమాత్రము ప్రసన్నమై కానవచ్చుచున్నది.

ఇవిగాక మిగిలిన చాళుక్య రాజుల కాననములును, రేనాటి చోళులును బాణ వైఠండి రాజులును వ్రాయించిన కాననములును, మఱికొన్ని యితర కాననము లును గద్య మయములుగానే కానవచ్చుచున్నవి. కాని యక్కడక్కడ నా కాన నముల నడుమ వృత్త గంధి వాక్యములు కొన్ని యున్నవి. పుణ్యకుమారుని మాలె పాది కాననమున రగడయు, వెంకయ చోడుని దొంగలసాని కాననమున మహా క్కాయుఁ గావిపించు చున్నవని కొందఱు పరిశోధకులు వ్రాసియున్నారు.¹ ఈ రెంటిలో గణము లొకమాదిరిగా సరిపుచ్చుటకు వీలున్నను యతిప్రాసలను సరి పెట్టుకొనవలయు. ఇందలి గణములు మాత్రాగణము లగుట చేతను మామూలుగా మనమ వ్రాయు వచనమునఁ గూడ యతి ప్రాసలతోఁ బని లేనిచో మాత్రాగణ విర్దేశము ననుసరించి యేదో యొక పద్య మున్నదని నిరూపించుట కవకాశ ముండట చేతను అవి తత్కర్తలు పద్యము వ్రాయ వలెనను నుద్దేశముతో వ్రాసి నట్టివేమని చెప్పుటకు వీలులేకున్నది. వృత్త గంధి వాక్యముల విషయమును పీని విషయమును నన్నయకుఁ బూర్వము భంగమున విపులముగాఁ జర్చియఁబడును.

పంస్కృత శాసనములలో దత్తక్షేత్రముల సీమావధుల వివరమును జెప్ప భాగములు తప్ప వాఙ్మయమని చెప్పఁ దగిన దేదీయును లేదు. ప్రాకృతుక్య యుగము నందలి శాసనములలోని గ్రామ నామముల వలెనే చాకుక్య యుగములోఁ గనవచ్చు గ్రామముల నామములు కూడ పాడు, పట్టు, వాడ. చెఱువు, కొలను, ఊరు, కోడు, చేడు, పూణ్ణి, మున్నగు పదములతోనే యంతమొందు చున్నవి. (ఉప్పుటూరు, ట్టణ్ణపాటు, అంగలూరు, వేల్పూరు - మూఁడవ విజయాదిత్యుని కాలమునాటి శాసనములు E. I. Vol. V పుట 122. చాకి చెఱువు, పెద్దకోడు, కోరు కొలను, కాకణ్ణివాడ. కారణ్ణేడు, శ్రీ పూణ్ణి) ఇవి గాక గ్రామముల చివర మఱి కొన్ని పదములు కూడఁ గానవచ్చుచున్నవి. వటి (రెణ్ణువటి, రామాటి) గుణ్ణ (పరువుల గుణ్ణ, జావ్విగుణ్ణ, ఐరివియ గుట్ట) గుమ్మి (తాఱు గుమ్మి) ప్రోలు (గొట్టిఁజ్రోలు) చేను (వేల్పు జేను) నది (వ్యాఘ్ర నది, వన్నేరు నది) తటాకమ (నిడుగడ్డ తటాకము) మున్నగున వందు ముఖ్యము లైనవి. ఈ సీమలను జెప్ప చొట్లనే కొన్ని యెడల నమావక క్రియా రహితములయ్యు సంపూర్ణార్థము గల వాక్యములు గలవు. దక్షిణతః పెంజెరువు కట్టి డిగ్గు త్రోవ. (రణస్థిపూణ్ణి శాస.) ఐశాన్యతః ఇయ్యూరియుం విల్లెమ పెద్ద పూండియుం బొంగరునున మట్టిగోడి తాటి యొద్ద చింతయ సీమా (నందమపూడి శాస.) ఊరి తూర్పుననుండి పడు మటికిం బాతిన పెద్దపిడి దక్షిణమున గృహక్షేత్రమున మూర్లు నలువది (వంద తామ్రశాస.) అగ్నేయతః చందూరి మాన్యమున పడవలిద మాన్యమునము నడుమం బాతిన ఏఱు (శిమ్మాపురశాస.) ఇట్టి వాక్యములలో ఉండు, అగు, అను దాతువుల రూపములు సందర్భమును బట్టి అధ్యాహారము. చేసికోవలయును. పన్నయకుఁ బూర్వ మందలి శాసనములలో నిట్టి కూర్పుగల వాక్యములే అధికమగాఁ గానవచ్చు చుండును.

క్రీ. శ. 11వ శతాబ్ది తుది భాగము మండియుఁ బూర్ణముగాఁ బెఱుగు భాషలో వ్రాయఁ బడిన శాసనములు తనవచ్చుచున్నవి. విషయమును బట్టి చూచిన పీనికిని పంస్కృత భాషా శాసనములకును భేద మంతగాఁ గాఁరాదు. అవియు వివియు దాన విషయమును చూచించు నట్టివే. పీనిలో మొదట నవి వేయింపఁ బడిన కాలము నందలి రాజును, అతని విజయరాజ్య సంవత్సరములును జేర్కొనఁబడి యుండును. (రేనాటి చోళుల శాసనములు). కొన్ని శాసనము లుం డి విజయరాజ్య సంవత్సరముల ప్రశంస చివరఁ గవవచ్చు చుండును. పుష్య

ప్రధానమైన దాన విషయము వర్ణింపఁ బడును. అందు దత్తములగు క్షేత్ర గ్రామాదులును, దాతృ ప్రతి గ్రహీతల పేర్లును, వివరింపఁ బడును. తరువాత నా క్షేత్ర గ్రామాదులకు సీమలు చెప్పఁ బడును. పిమ్మట నా దానము రక్షించిన వారికిఁ బుణ్యమును ప్రచ్చిన వారికిఁ బాపమును గలుగునను ఫలశ్రుతి కాననగును. ఈ ఫలశ్రుతి సాధారణముగా వన్ని కాననము లందు నొకేమాదిరిగా నుండును. కాచిన వారి కశ్యమేధము నాచరించిన ఫల మబ్బిననియు, 'వక్రము' చేసిన వారికి వారణాసిలో బ్రాహ్మణులను గపిల గోవులను జంపిన పాతక మబ్బు ననియు నందుఁ జెప్పఁ బడుచుండును. ఈ ఫలశ్రుతియైన పిమ్మట నా జ్ఞప్తి కర్తృ లేఖకుల పేర్లు చూపట్టును. ఇవి లేని కాననములు కూడఁ గొన్ని గలవు.

తెలుఁగునఁ గల కొన్ని కాననములలో వీరుల పరాక్రమాదులు వర్ణింపఁ బడి యున్నవి. బాణ వైదుంబ రాజుల కాలమున వేయఁబడిన పెక్కు కాననము లిట్టివే. వీనిలో నెవ్వఁడో యొక వీరుఁడు మఱొక వీరునితోఁ బోరి స్వర్గ లోకమున కేగెనని చెప్పఁ బడును. ఇందు వీర రసముతోపాటు కరుణరసము కూడ స్ఫురించు చున్నది. క్రీ. శ. 850 ప్రాంతమున వేయఁబడిన వైదుంబ రాజుల కాలమునాటి కానన మొకటి యివటఁ బేర్కొనఁ దగియున్నది. ఇందు దోచయ్య, ప్రభు చెల్వస్థు అను వారి పరాక్రమమును, ప్రభుచెల్వస్థు నొలంబి సేనను దాఁకి వీరస్వర్గ మొందిన తెలుంగును వర్ణింపఁబడి యున్నవి. ప్రభు చెల్వస్థు మరణవృత్తాంతము కరుణరస పూరితమై యున్నది.

“వైదుమ్మ మహారాజుల ముట్ల మరె దోచయ్య మానిసి

యెమ్మకాల మెఱెసి ప్రభూ

చెల్వస్థు మా (ను) హారాజులయు

నొఱ్ఱొందియు సోరెమటి

కయ్యంబున మెఱెసి ప్రభూ

చెల్వస్థు నొఱ్ఱొంది నాగుతా నిక్కి పొడిచి (వీరలో) కా....వోయి”

“Servant Dochayya of ముట్లమరె of వైదుంబ మహారాజ గండత్రినేత్ర distinguished himself sportively (ఎమ్మెకాల) and ప్రభు చెల్వస్థు shone of in the battle of Sorematti fought between the Maharaja and Nolambi. Of these ప్రభు చెల్వస్థు met and attacked the Nolambi army and went to the world of heroes (died)”

అవి పై శాసనమున కాంగ్లానువాదము, విహత వీరుల సమర క్రమమును, మః
జమును వర్ణించు విట్టి శాసనములు పెక్కున్నవి. అవి మిక్కిలి చిన్నవగుటఁ
చేత ప్రధానములు కాక కేవల విషయ ప్రధానములై యున్నవి.

క్రీ. శ. 7, 8. శతాబ్దాలలోని తెలుగు శాసనములలోఁ బ్రాకృత భాషా
సంస్కర్త ప్రభావములు గోచరించు చున్నవి. ఇవి రేనాటి చోళుల శాసనములలోఁ
గంటె దూర్పు చాళుక్యుల శాసనములలోనే హెచ్చు. వీనిలో సంస్కృత
సమాసముల సంఖ్య తక్కువగను దేశ్య పదముల సంఖ్య హెచ్చుగను గోచ
రించును. కావినడుమ వడుమఁ బ్రాకృత శబ్దములు కొన్ని ప్రయోగింపఁబడి
యుండుటచేతను, దేశ్య పదము లింకను నన్నయ భారతమున స్థిరపడి మనకు
సుపరిచితములైన రూపములను బొందియుండకపోవుటచేతను ఆ శాసనములు
కొంతవఱకు దుర్బోధములుగా గోచరించును. పూజ్ఞమ, భారణాసి(విష్ణుర్నిశాన)
దొగ, స్రతమ, బోళ, (లక్ష్మీపుర), సర్వబాద పరియారువు, సవ్వలోకశ్రయ
మహా వత్త వళి (అహదనకర) దుజయరాజుల, దుకరాజులు, పన్నన (పిల్ల
గుడిపాడు శాస.) అజితి (రామేశ్వర స్తంభ శాస.) వణం (చిలంకూరు) అజ
పోతులు (పొట్ల, మాలె) మున్నగు పదముల శాసనములలోఁ గల ప్రాకృత
భాషా సంసరమునకుఁ దార్కాణములు. రేవణకాలు, కుణ్డికాళ్లు, వివబుకాను,
రట్టకుట్ట, తారుమున్ది, పాకాతుల్లున, ట్లచ్చు వాన్లు, పులొంబున, మట్టు, ఇట్ల
కాను, ఆర్లు పట్టు, పతాను, రెణ్ణు నడల, పసిడ్డి ముల్లు మున్నగు పదములు
తెలుగుపదములే యైనను బరిచితములైన రూపములతో నుండక పోవుటచే
మన కన్యదేశ్యముల వలెనే క్రొత్తగాఁ గానవచ్చు చున్నవి. అహదనకర
శాసనములో విట్టి పదముల సంఖ్య హెచ్చుగా నున్నది. ల, నలను శబ్దలుగా
వ్రాయుటయు (కళరేని, బణిసేసిన, కేడు) మన మిప్పుడు సర్వసాధారణముగా
వాడుచుండు లు అను బహువచన ప్రత్యయమే కు, కో, కళ, గళ, కొకు,
కొల్, మున్నగు భిన్నరూపములతోఁ గానవచ్చుటయు మనరా భాష కొంత
వింతగాఁ దోచుటకుఁ గారణ మగుచున్నది

పై శాసనము నందలి భాషకును గుణగవిజయాదిత్యుని కాలము నుండి
వ్రాయఁబడిన శాసనములలోని భాషకును గొంత వ్యత్యాసము గోచరించుచున్నది.
కాలము గడచినకొలంది ప్రాకృతభాషా సంస్కర్త ప్రభావములు తగ్గి సంస్కృత
భాషాప్రభావ మధికమగుట కానవచ్చును. ఈ శాసనములో చీర సంస్కృత

సమాసములును, తత్సమ పదములును విరివిగా నుపయోగింపఁబడి యున్నవి. వీనిలోఁ గూడ దేశ్యపదములు లేకపోలేదు. కాని తత్సమ పదముల సంఖ్య యధిక మగుటచేతను, ఉపయక్తములైన కొలఁది దేశ్యపదములు క్రమముగా మనకుఁ బరిచితములైన రూపములను బొందఁ జొచ్చుటచేతను బైవానిని గంటె వీని నర్థము చేసికొనుట సులభతరముగా గోచరించును. చాళుక్యభీముని కొఱవి శాసనము నందలి తైలి (800 A. D.) సరిగా నన్నయ భారతమునందలి తైలిని బోలియున్నది. ఉదా॥ “కుసుమాయుష పెద్దకొడుకనేక రిపున్యవతి మణిమకుట మకరికారేఫణ మశృణిత. గలరల వర్తకంబు రాజ్యంబు సేయుచు నిష్టవిషయ కామతోగంబుల ననుభవించుచు, సుఖంబుండి యొక నాణు కొరవి నల్లజెఱియు కొడుకు పెద్దన రావించి, పీపు నా ప్రాణ సమానుణ్ణవైన చెలివి. నీ చేసిన యుపకారంబునకు బ్రత్యుపకారంబు సేయవలయుం గన నీ కేమి ఆయు దానివ.....జ్ఞి-కొమ్మన్వగి”. దీనివిభిన్న యీ శాసనము కాలమునాటికే తెలుగున సలక్షణమైన సరళ వచనశైలి యేర్పడి యుండెనని తెలియుచున్నది. అక్కడక్కడ విందును గొన్ని యర్థముకాని పదములున్నను మొత్తముమీఁద తత్సమపదములే యధికమగుటచే విని యంతకుఁ బూర్వముండిన శాసనములకంటె వెక్కువ సుబోధములుగా నున్నవి. కొఱవి శాసన మందలి సంభాషణశైలి చిన్నచిన్న వాక్యములతోఁగూడి మనోహరమై యలరారు చున్నది.

ఈ శాసనములలో వచ్చుటచ్చట భూత తద్వర్తములందలి క్రియలు కానవచ్చును కాని సమాపకక్రియలు లేవి వాక్యముల సంఖ్యయే హెచ్చు. విరివఱి కమ్మరి వినియన వ్రాసె (రామేశ్వర స్తంభ) మరుతున్లు ప్రసాదచేసిరి (చిలంకూరి). కోసియ పాఱకిచ్చిరి (వెలుదుర్తి శా.) కాచేఱు పాఱ ఎఱు వ్రాసిరి. కొట్టిరి కున్నడా అను వాన్లు కొట్టె (వెలుదుర్తి) దర్పియ మన్లు తోళన్ పొడిచి పడియెన్ (బుడ్డిగడ్డి పల్లి) దీనికి వక్రంబు వచ్చినవారు వంచ మహా పాతకులగు (ఉరుటూరు) ఆఱువది వే లేండ్లు వరకయోని నుండుదురు. (ఏడువాదలపాలెము శాస.) లేవి రక్షిచ్చి కుడ్డిపి వాన్లు అన్వమేదంబున పల్లమ్ము కాళ్ళున్ (విత్పత్తి) మున్నగునవి సమాపక క్రియలతోఁ గూడిన వాక్యములకు విదర్శనములు. వైదుంబరాజుల కాలమునందలి వీర పరాక్రమ స్ఫూరికములైన శాసనములు పెక్కు ఏడ్గె, పడియె, మున్నగు భూతకాల క్రియలతో ముగియు

చున్నవి. వీని చివర ద్రుత స్వరములకు లోపము చేయఁబడుటచే నివి పద్య మయములేమో యను భ్రాంతి కలిగించు చున్నవి. సాధారణముగా వాక్యముల లోని యర్థము భూతకాల క్రియాజన్య విశేషములతోడనే వ్యక్తము చేయఁబడు చుండును. ఉదా॥ ఎరిగల్ దుగరాజుల్ యిచ్చిన పన్నస. (ఇందుకూరి) అగ్గిశమ్మా రి కీచ్చిన దతి (వెలుదుర్తి) స్వస్తిశ్రీ బెజయిత్త భటరశ నిల్విన దత్తి (కపిలేశ్వర 740). కొన్నిచోట్లఁ దచ్చట్టానుగత క్రియాజన్య విశేషణములే క్రియలుగా వాడఁబడు చుండును. ఇట్టి కూర్పును ఆంగ్లమున appositional construction అందురు. ఉదా. దీనికి వక్రము వచ్చు వాస్తు.....బారనాసి వేపురు పాట జప్పిన వాస్తు (రామేశ్వర స్తంభ) దేవస్వంబు లచ్చుంబు గొణ్ణ వాస్తు వారణాసి ప్లచ్చిన పాపంబు గొణ్ణవాస్తు (పెద్ద ముడియమ్). అహదనకర శాసనమున “దీనికి వక్రంబు లేదు” అను వాక్యమున వ్యతిరేకార్థక క్రియ వాడఁ బడినది. కొన్ని శాసనములలో రెండు వాక్యములను సంబంధ బోధక సర్వనామ ములతో నొకే వాక్యముగాఁ గలిపి వ్రాయు పద్ధతి కనవచ్చును. ఉదా: ఇచ్చిన పన్నవ పెన్ను ఇశెఱేవికిన్. తేని ల్లచ్చినవాస్తు పచ్చు మహాపాతకన్తుకున్ (పొట్ల దుర్తి మాలెపాడు) ఏ దానమును జెడఁ గొట్టిన వాఁడు పంచ మహాపాత కుండ గునో అట్టి దానము నొసఁగెనని యిచ్చట భావము. దేని వ్లచ్చువాస్తు పచ్చు మహా పాతక వ.....కున్తుకున్. తేని, రక్షిచ్చే కుడ్డిపి వాస్తు అన్యమేదమ్మున పల్లమ్ము కాళ్ళన్ (విత్సత్తి శాస.). అన్ని శాసనములకును దానమును సూచించుటయో వీరుల పరాక్రమమును స్తుతించుటయో తప్ప వేఱు ప్రయోజనము లేమిచే వీనియందు వాఙ్మయ మవి చెప్పఁదగిన లక్షణము లేవియుఁ గానరావు. ఇవి కేవలము విషయ ప్రచానములు. కొఱవి శాసనము వంటి వొండు రెండిందు కవనాద భూతము లైనవి కలవు.

పైని పేర్కొనఁ బడిన శాసనములే కాక పన్నయకుఁ బూర్వము కొందఱు కవులు కావ్యములు కూడ రచించిరనియు, నందు కందలి పద్యములు కొన్ని ప్రబంధ రత్నావళిలో యుదాహరింపఁబడి కనవచ్చుటయే దృష్టాంత మనియు శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు తెలుఁగు కవుల చరిత్రలోఁ దెల్పి యున్నారు. అట్టి కవులలో తినేంద్ర పురాణ కర్తయైన పద్మకవి యొకఁడు. ప్రబంధ రత్నావళి యందలి 81 వ పుటలో వీ కావ్యము వందలి పద్య మొకటి యుదాహరింపఁ బడియున్నది. ఏ తత్కర్త కన్నడమున విక్రమార్జున విజయము,

అది పురాణము అను మహాకావ్యములు రచించి యా భాషలో గవి చక్రవర్తిగాఁ బరిగణింపఁ బడుచున్న పంపకవియే యని తెలియుచున్నది. అతఁడు భారతమును వేములవాడ చాళుక్య రాజైన అరికేసరికి కృతి యిచ్చి యుండెను. అతని నివాసము తెలుఁగు దేశము నందలి వేంగి పట్టు అని పరిశోధకులు నిర్ణయించి యున్నారు. అందుచే నీతఁడు తెలుఁగు భాషలో గవిత్వము చెప్పినన వింతపడ నవసరము లేదు. అదియును గాక యానాటి తెనుఁగువారు పలువురు తెనుఁగు కన్నడముల రెంటిను బాండిత్యము గలవారై యా రెండు భాషలందును గూడఁ గవిత్వము చెప్పియుండి రనుటకు దృష్టాంతము లున్నవి. మంగుళూరు నందలి మిషను కళాశాలలో విద్వాంసులైన తిమ్మప్పయ్యగారు నాదోజ పంప యను విమర్శ గ్రంథమున (పుట 76-78) పంప కవియే పద్మకవి యని నిరూపించి యున్నారు. జైన సంప్రదాయమునకుఁ జెందిన యాజవల్క్యకరుని పద్మప్రభ యను నామమే పద్మప్ప, వద్దప్ప, పమ్మప్ప, పంప యను విధముగాఁ బరిణామము చెందిన దనియు, సంస్కృత జైననామ మగు పద్మశబ్దమే కన్నడమున పమ్మగాను, దెనుఁగున పెమ్మగాను మాఠినదనియు శ్రీ వేంకటరావుగారు చెప్పుచున్నారు.¹ ఆంధ్రదేశము నందలి వైశ్యు లందును బ్రాహ్మణు లందును పమ్మి యను గృహనామ మిప్పటికిని గానవచ్చుచున్నది.

అందుచేఁ బంప మహాకవియే తెలుఁగున జినేంద్ర పురాణమును రచించె నని యనుకొనవలయును. ఇతఁడు శ్రీ. శ. 10 వ శతాబ్ది పూర్వార్థమున నాంధ్ర దేశము నందలి వేంగీపురము నుండి చాళుక్యరాజైన యరికేసరి కొలువున కేగి యాతని యాద్యుతికిఁ బాత్రుడై కన్నడమున విక్రమార్జున విజయమును రచించెను. దీనిని బట్టి జినేంద్ర పురాణము తెనుఁగున నన్నయకుఁ బూర్వమే పుట్టిన కావ్యమని చెప్పవలయును. ఇతర జైన కావ్యముల వలెనే యిదియు నశించి పోవుటచే నిందలి కవితా మారుర్యమును గ్రోలు పద్యప్ర మాంధ్రుల కబ్బినది కాదు.

1. తె.క.చ. పుట 84.

2. "Pampa, an Andhra Brahman of Vengipura migrated to Chalukya chief Arikesari II"

జినేంద్ర పురాణము జైన సమయా చార్యులలో మహా ప్రసిద్ధుడైన జినేంద్ర ముని చరిత్రము. ఇతఁడు పంప మహాకవికే కాక కన్నడ ఓత్పత్తయ ములో నొకఁడైన పొన్న మహాకవికిఁ గూడ గురువై విలసిల్లెను. పంపకవి అది పురాణము నందును బొన్న శాంతి పురాణము నందును గద్యలలో నీ విష యమును వ్యక్తముచేసి యున్నాడు.¹ పూజ్యపాద చరిత్రమున జినేంద్రముని ప్రస్తుతుడై యున్నాడు. ఇతఁడు కానూరు గచ్చమునకు సంబంధించిన జైనా చార్యుడు. అర్హద్భరి, అర్హనంది, రామనంది, చందినంది, యీతని గురు పరంపర. ప్రబంధ రత్నావళిలో నుదాహరింపఁబడిన పద్యమొకటియు సీస పద్యము.² ఇందు మందర పర్వతము వర్ణితమై యున్నది. పద్యమునందలి సీసభాగ మంతయు సంస్కృత పమాన భూయిష్టమై శ్లేషాలంకారముతోఁ గూడి యున్నది. ఒకటే సమాసము మేరు మందరములు రెండింటికీ నన్వయించునట్లు ద్విరుక్తము చేయఁబడి యున్నది. పద్యము ప్రౌఢమై సుందరమైన గమన ముతో నొప్పురుచున్నది.

1. ఇదు దేవేంద్ర మునీంద్ర వంద్య విరమ జినేంద్ర ముఖచంద్ర వాక్కుండ్రికా ప్రసర ప్రసారోదీర్ఘసూక్తి కల్లోల మాలాకీర్ణ కవితా గుణార్ణవ ప్రణీత మప్పాది పురాణదో...ఆదిపురాణ.

ఇదు జినేంద్ర చరణ సరసీరుహ శరీముఖాయమాన శ్రీ మదుభయకవి చక్రవర్తి నివర్తితము.....పొన్నపార్వకాశితము...శాంతిపురా.

2. హరి నిలయంబును హరి నిలయంబును
విషధరాధ్యంబును విషధరాధ్య
మప్పరోమయమును నప్పరోమయమును
వన విలాసమును శావన విలాస
మున్నత కరి శృంగ మున్నతకరిశృంగ
మిందు కాంతస్రవ మిందు కాంత
మురుకల నకులంబు నురుకలనకులంబు
నంకుకాంత ద్యోతి.....కాంత

మొనర నవశత సాహస్ర యోజనోన్న
తమును బదిచేల యోజన లమరు వలము
గలిగి కనకాద్రి కిన్నూటఁ గలిగి తనరి
ప్రథితమై యెప్పు మందర పర్వతంబు.

ప్రబంధ ఓత్సాహ పీఠికలో (పుట 27) శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు జైన కర్ణాట భాషలో జైనకృతు లనేకములున్నవనియు నందు జినేంద్ర పురా చారిపురాణము లను రెండు జైన ప్రబంధములు బాహురింపఁబడినను వాని నుండి పద్యము లెక్కువగాఁ జేర్చినఁబడవయ్యె ననియు నున్నపద్యములైనను బ్రాచీనతర రచనలుగాఁ దోఁపవయ్యెననియు వ్రాసియుండిరి. ఉదాహృత పద్యము శ్లేషబహుళమై యుండుటయు, దెలుఁగున క్రీ. శ. 16వ శతాబ్దివఱకును జిత్రశ్లేషమయ కవిత్వ మతివిరళముగనే కానవచ్చుటయు వా రట్లుహించుటకుఁ గారణములు. కాని క్రీ. శ. 12వ శతాబ్దిలో నుండిన నన్నిచోడుఁడు కుమార సంభవమున నట్టి కవిత్వము నచ్చటచ్చట వ్రాసియుండెను. క్రీ. శ. 9వ శతాబ్ది వాఁడును గన్నడ లాక్షణికుఁడు నైన నృపతుంగుఁడు కవిరాజ మార్గమున నట్టి రచనలు పేర్కొని యుండెను. పంప కవియే కన్నడమున వ్రాసిన విక్రమార్జున విజయములో నెడ నెడఁ జిత్రకవిత్వము కానవచ్చుచునే యున్నది. అందుచేఁ బైపద్యము శ్లేషమయమై యున్నంత మాత్రమున నది ప్రాచీన రచన కాదేమో యని సందేహింప నవసరము లేదు. కాని పంప, పద్మ శబ్దముల కభేదము కల్పించి, జినేంద్రపురాణము నందలిదిగా లభ్యమగుచున్న యేకమాత్ర పద్యము నాధారముగాఁ గొని, యా పురాణము నన్నయకు ముందుండె నని భావించుట కొంత దూరానేయముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. ఈ విషయము నింతకంటె దృఢతరముగా విశ్వయించుట కాధారాంతరములు లభ్యములగుట లేదు.

క్రీ. శ. 1400 ప్రాంతమున నుండిన మఱికి సింగన తనకుఁ బూర్వలైన కవుల గ్రంథముల నుండి యుద్వృత్తములైన పెక్కుపద్యములతోఁగూడిన సకల సీతినమ్మత మను నొక సంకలనగ్రంథమును గూర్చియుండెను. అతఁడు గ్రంథావ తారికలోఁ దా నే యే గ్రంథములనుండి యేయే కవుల గ్రంథములనుండి పద్యముల సేకరించెనో తెల్పియుండెను.¹ ఇందుఁగొన్నిగ్రంథములయఁబురాణపురుషులయఁ

1. ఆంధ్రభాషా కోవిదులైన సుకవీంద్ర విరచితంబైన ముద్రామాత్య పంచ తంత్ర బద్ధే భూపాల చాణక్య ధౌమ్య విదుర, దృతరాష్ట్ర బలశత్రు కామందక గజాంకుశ నీతిసార నీతిభూషణ శైవేంద్ర భోజరాజ విభూషణ పురుషార్థసార భారత రామాయణాది మహాకావ్యంబులు, పురాణేతిహాసంబులు, కందనా మాత్యుని నీతికారావళి లోకోక్తి చాటుప్రబంధములయందుం గల సీతివిశేషంబు లూహించి తత్తత్సారాంశంబులయ్యై విధంబుల వర్గ సంగతంబు గావించి సకలసీతి సమ్మతంబున పేర నొక్క ప్రబంధము రచింపుడు.

బేర్లు కలగలుపుగాఁ జెప్పఁబడినవి. “అంధ్ర భాషా కోవిదులైన సుకపీండ్ర విరచితంబైన” అనుమాటకుఁ దరువాతి శబ్దములతో నెట్టి సంబంధమో తెలియుటలేదు. ఏంయనఁ జాణక్య ధౌమ్య విదుర ధృతరాష్ట్రాదు లాంధ్ర భాషా కోవిదులును గారు. సుకపీండ్ర విరచిత గ్రంథ విశేషములును గారు. అందుచే నా విశేషములు ముద్రామాత్య పంచ తంత్రములకు రెండింటికీ సంబంధించినవని చెప్పకోవలయును. తరువాతఁ జెప్పఁబడిన పేర్లలోఁ గొన్ని కర్తల పేర్లును గొన్ని కావ్యముల పేర్లునుగాఁ గానవచ్చుటచే “అది మహాకావ్యము”లను మాట కన్వయము కుదురుట లేదు. అప్పుడు కవుల పేర్లతరువాత “వారిచే రచింపఁడిన” అనుమాటల నధ్యాహార్యము చేసికోవలెను. లేదా కవుల పేర్లతోడనే కావ్య ములను బేర్కొను నాచారమును బట్టి యా పేర్లను దత్కృత కావ్యములుగా భావింపవలయును. అప్పుడైన ధౌమ్య విదురాదులు కవులు కాకపోవుటచే నా పేర్ల కెట్లన్వయము చెప్పవలెనో కుదురుటలేదు. ఇట్టి పదనము క్లిష్టాన్వయముగా గోచరించుచున్నను అందుఁ బేర్కొనఁబడిన కొందఱు కవులును కొన్ని కావ్య ములును మన కిప్పుడు లభించుచుండుటచే మిగిలిన పేర్లనుగూడ యథార్థములుగా భావించి పరిశీలింప వలసి వచ్చుచున్నది.

గజాంకుశ షేషేంద్ర భోజరాజులు కవులై కావ్యములు వ్రాసినట్లీతరా ధారముల వలనఁగూడఁ దెలియుచున్నది. వీ రందఱును, మడికి సింగనచేఁ బేర్కొనఁబడి యుండుటచే క్రీ. శ. 1400 కుఁ బూర్వమే యుండిన వారసుట విశ్చితము. గజాంకుశుఁడు క్రీ. శ. 1000 సంవత్సరము ప్రాంతమువాఁడని కన్నడకవి చరిత్రము చెప్పుచున్నది. క్రీ. శ. 1049 లోని వాడఁగు శ్రీధరా చార్యుఁ డాతనిఁ బ్రశంసించి యుండుట యందు కాధారము. ఇతఁడే కాక నడ సేనుఁడు (1112) దుర్గసింహుఁడు (1145) మున్నగువారు కూడఁ దమ గ్రంథ ములలో గజాంకుశునిఁ బ్రస్తుతించి యుండిరి. ఇంతమంది కవుల ప్రశంసలకుఁ బాత్రుఁడై యుండుటచే నాతఁడు కన్నడమున నుత్తమశ్రేణికిఁ జెందిన కవిగాఁ గానవచ్చుచున్నాఁడు. కాని యితఁడు కన్నడములోఁ గాని తెలుఁగులోఁ గాని వ్రాసిన, గ్రంథము లేవియుఁ గానవచ్చుట లేదు. గజాంకుశుఁ డనునది బిరుద నామమే కాని సహజనామము కాదనియు, నాతనిపేరు నారాయణుఁడనియు, వతఁడు రాష్ట్రకూట రాజును, క్రీ. శ. 939 నుండి 965 వఱకును మాల్యభేటము రాజధానిగాఁ బాలించిన వాఁడును, ఆమోఘవర్షుని కుమారుఁడును, అకాల వర్ష

దేవుడను నామాంతరము గలవాఁడునగు మూడవ కృష్ణచక్రవర్తికి మంత్రియై ప్రసిద్ధికెక్కె ననియు, శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు శాసనాధారముతో విరూపించి యున్నారు.¹ దానిని బట్టి యాతఁడు మహిష విషయమునందలి కాంచనముదువోలను గ్రామమున నివసించె ననియు, గొండిన్యనగోత్రుఁ డనియు రామపార్వసుతుఁ డనియు, రాజవిద్యాపారగుఁ డనియు, దెలియు చున్నది. మడికిసింగన పేర్కొన్న గజాంకుకుఁ డీ నారాయణుఁడే యగుచో నీతఁడు నన్నయకుఁ బూర్వుఁడై యాంధ్రమునఁ గవిత్వము చెప్పె నని నిశ్చయింప వచ్చును.

భోజమహారాజు క్రీ. శ. 1018 నుండి 1060 వఱకు ధారాపురము రాజు దానిగా మాళవదేశము నేలి స్వయముగా మహాకవియై యనేక మహాకవులను బోషించి ప్రసిద్ధి నొందినట్టి వాఁడు. ఇతఁడు సంస్కృతమున రామాయణ చంపువు, సరిస్వతీ కంఠాభరణము, శృంగార ప్రకాశము మున్నగు ప్రశస్త గ్రంథములను రచించి యుండెను. బద్దెన విరచితమైన నీతిసారముక్తావళి పీఠికలో శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు భోజరాజ విభూషణ మను నీతి భూషణము పేరు నుదాహరించి “భోజరా జాంధ్ర ద్రవిడ కర్ణాటములఁ గవిత్వముఁ జెప్పఁజాలె ననుట మనకు హృదయానందముగా నున్నద”ని వ్రాసి యున్నారు. దీనినిబట్టి భోజరాజు నీతిభూషణ మను నీతి గ్రంథము రచించె ననియు దానికి భోజరాజ విభూషణ మని నామాంతర ముండె ననియు దెలియు చున్నది. సింగన నీతిభూషణ భోజరాజ విభూషణములను వేఱువేఱుగా నుదాహరించి యుండుటచే నవి వేఱువేఱు గ్రంథములని తోచుచున్నది. నకల నీతి సమ్మతమున నీతి భూషణములోని పద్యములే కాని భోజరాజ విభూషణము లోని పద్యము బుదాహరింపఁబడ లేదు. పద్యము బుదాహరింపఁ బడకుండ నాతఁడు గ్రంథమును మాత్రము పీఠికలో నేల పేర్కొని యుండెనో తెలియదు. లేదా నకలనీతి సమ్మతము పూర్తి గ్రంథ మంతయు లభింపమిచే లభ్యముగాని గ్రంథభాగమున నందలి పద్యము లేవైన నుదాహరింపఁబడి యుండు నని

1. నారాయణాభిధానేన నారాయణ ఇ వాచరః

విఖ్యాతో భువి విద్యావాన్ యో గజాంకుశసంజ్ఞయా

ప్రధానః కృష్ణరాజన్య మంత్రి వన్ సంధివిగ్రహి

శోలోద్గిస్తంభ శాసనము- Ep. I. Vol. IV పుట 57.

భావింపవలయును. నీతి భూషణమునకే భోజరాజ విభూషణము నామాంతర మని శ్రీ కవిగారు చెప్పట కారాధరము లేవియును లేవు.

ప్రసిద్ధులైన పూర్వకవు లెవ్వరును గవి స్తుతిలో భోజని నుతియించి యుండ లేదు. నడిమింటి వేంకటపతి యభిషిక్త రామవము నందును, మొల్ల రామాయణము నందును, పైడిపాటి వేంకట నృసింహకవి లక్ష్మీనృసింహ విలాసము నందును భోజనిఁ బూర్వ కవిగా స్మరించినారు. కావి యాతఁ డాంధ్రకవిగనే వారిచే నుతింపఁబడె ననుట కారాధరములు లేవు. అదిగాక శ్రీ రామకృష్ణకవిగారు సకల నీతి సమ్మత పీఠికలో నీతి భూషణము నాంధ్ర భోజాఁడను కవి రచించిన ట్లాక లక్షణ గ్రంథమునఁ గలదనియు, నాతఁ డెవ్వఁడో గుర్తించుటకు వీలు కాకున్న దనియు, బాలభోధ లక్షణమున నందలి పెక్కు పద్యము లుదాహరింపఁ బడిన వనియు వ్రాసి యున్నారు. దీనిని బట్టి చూడ నీతి భూషణమును రచించినవాఁడు సుప్రసిద్ధుఁడైన భోజమహారాజు గాక యాంధ్రభోజ బిరుదాంకితుఁడైన యింకొక కవి యెవ్వఁడో యని స్పష్టమగుచున్నది. ఇక్కడ నిట్లు వ్రాసి శ్రీ కవిగారు బద్దైన నీతిసార ముక్తావళి పీఠికలో భోజరాజే నీతి భూషణకర్త యని వ్రాయుటకుఁ గారణమేమో తెలియదు. మొత్తము మీఁద బలవత్తరమైన యాధారము లభించు వఱకు భోజమహారా జాంధ్రమునఁ గవియై యుండినట్లు చెప్పఁ జాలము.

మడికి సింగన సకలనీతి సమ్మతపుఁ పీఠికలో ముద్రామాత్య మను గ్రంథ మును డి.మేండ్రుఁడను కవినిగూడఁ బేర్చిని యున్నాఁడు. తెలుఁగు కవులెవ్వరును ఈ డి.మేండ్రునిఁ దమ గ్రంథములందు ప్రశంసించి యుండలేదు. సంస్కృత మున డి.మేండ్రుఁడను ప్రసిద్ధకవి యొకఁడు కలఁడు. ఇతఁడు క్రీ. శ. 1020-1080 సంవత్సరముల నడుమఁ గాశ్మీర దేశపు రాజైన యనంతవర్మ యాస్థానమునం దుండెను. అతఁడు సంస్కృతమున సుమారణువది కావ్యములను వ్రాసె నని ప్రతీతి. ముద్రామాత్యము డి.మేండ్రు కృతమనియు నది భోజరాజున కంకితము చేయఁ బడెననియు శ్రీ రామకృష్ణకవిగారు బద్దైన నీతిసార ముక్తావళి పీఠికలోఁ దెల్పియున్నారు. సింగన ముద్రామాత్య నామమును డి.మేండ్రు నామమును వేఱు వేఱు చోట్లఁ బేర్చిని డి.మేండ్రు నామము తరువాత భోజరాజ విభూషణమును జేర్చి యున్నాఁడు. దీనిని బట్టి డి.మేండ్రునికిని ముద్రామాత్యమునకును నెట్టి సంబంధమును లేదనియు, నితరములైన యాధారము లేనైన లభించుచో డి.మేం

ద్రుఁడు భోజరాజ విభూషణమునే రచించెనని చెప్పుట యుచితముగా నుండు ననియుఁ దోచుచున్నది. సింగన సకలనీతి సమ్మతమున ముద్రామాత్యము నందలి పద్యముల నుదాహరించి యున్నాఁడు. కాని యెచ్చటను దానిని రచించిన వానిపేరు పేర్కొని యుండలేదు. ఈ క్షేమేంద్రుఁడు భోజరాజునకు సమకాలికుఁ డగుట సత్యమే కాని కాశ్మీర దేశీయుఁడైన యాతనికిని మాలవాదీకుఁడైన భోజ మహారాజునకును గావ్య కర్తృత్వతిపతిత్వ సంబంధ మేర్పడుటకుఁ దగిన యవ కాశము లేకమును గానవచ్చుట లేదు. మఱియు నీతఁ డాంధ్ర కవి యని చెప్పుట కును నాధారములు మృగ్యము. కాని సింగన 'గ్రంథ పీఠికలో' క్షేమేంద్రునిఁ జేర్కొని యుండుటచే నా పేరు గల తెలుఁగు కవి యొకఁ డున్నాఁడని చెప్ప వచ్చును.

శ్రీ రామకృష్ణకవి గారు సకలనీతి సమ్మతమునందలి పీఠికలో "ముద్రా మాత్యము క్షేమేంద్రుఁడను బిరుదము వహించిన లక్ష్మభట్టను కవి రచించినట్లు తోచుచున్నది. క్షేమేంద్రకవి క్రీ. శ. 1050 ప్రాంతమున నుండెను గావునఁ దద్దిరుద పహనముచే నితఁడు తత్పూర్వఁ దగుటకు సాధ్యుఁడు కాఁడు. ఇతఁడు కూద్రకరాజ చరిత్రమును, శతపక్ష సంవాదమును రచించినట్లు లక్షణ గ్రంథోదాహృత పద్యముల వలనఁ దెలియుచున్నది. బాలబోధమనియుఁ గవి సంజీవని యనియు సందిగ్ధనామములు గల యొక ఛందోగ్రంథమున ముద్రామాత్య నీతిభూషణ పురుషార్థసారములనుండి పద్యము బుదాహృతము లయ్యె ముద్రామాత్యము కేవలము నీతిగ్రంథము కాక ముద్రారాక్షసము వలె నౌకరాజ ప్రాభవమును సంపాదించు మంత్రిశామణి నీతి ధౌరంధర్యమును వర్ణించు కావ్యమో యను సందియము కలిగించుచున్నది. ఇందు రాజరాజ వంశజులగు చోళభూపతుల జయించిన చాళుక్య రాజులయొ లేక చాళుక్యుల జయించిన కాకతీయులయొ పరాక్రమము ప్రశంసించఁబడిన ట్లుదాహృత పద్యముల వలన నూహించఁదగియున్న" దని వ్రాసియున్నారు. ఈ వాక్యములను బట్టి కాశ్మీర దేశీయుఁడైన క్షేమేంద్రుఁడును లక్ష్మభట్టను నామాంతరముగల యా క్షేమేంద్రుఁ డును బిన్నులని తెలియుచున్నది. శ్రీ కవిగారు బద్దెన నీతిసారముక్తావళిలో క్షేమేంద్రుఁడు ముద్రామాత్యమును రచించి భోజరాజున కంకితము చేసెనని వ్రాసి యిచ్చట నిట్లు వ్రాయుటకు హేతువేమో తెలియదు. క్షేమేంద్ర బిరుద ధారియైన లక్ష్మభట్ట సంస్కృత కవియైన క్షేమేంద్రుని బట్టియే యా బిరుదమును

వహించిన వాడగుటచే నాతనికంటె నర్వాచీనుడనుట విశ్వయము. మఱియు శ్రీ కవిగా రూపించినట్లు ముద్రామాత్యమునఁ జోళవంశీయుల జయించిన చాళుక్యులో చాళుక్యుల జయించిన కాకతీయులలో వర్ణింపఁబడిరని తలంచిత మేని ఆ కాలము శ్రీ. శ. 11వ శతాబ్ది తరువాతదే యగుటచేఁ దత్కర్త నన్నయ్యకుఁ బూర్వము నివసించినవాఁడు కాఁజాలఁడు.

తంజావూరు సరస్వతీ పుస్తక భాండాగారమున కవి వాగ్గుంధ మను నొక చందో గ్రంథ మున్నది. దీనికే కవి సార్వభౌమవృందస్సని యింకొకపేరు కల దనియు నిది తిక్కన సోమయాజీ కృత మనియుఁ జెప్పఁ బడుచున్నది. అందు వృద్ధి యతికి షేమేంద్ర కృతమైన శతపక్షి సంవాదమునుండి యొక పాద ముదా హృతమై యున్నది.¹ ఈ కవి వాగ్గుంధము తిక్కన రచించిన దనుట కాధార ములు లేవు. పైఁగా నిందు 27 యతులు పేర్కొనఁబడి యుండుటచే నేతత్కర్త యనంతామాత్యునికిఁ దరువాతి వాడని చెప్పట కవకాశ మున్నది.

భీమన పది చెప్పె ననం

తామాత్యుఁడు చేసె వెనుక యతు లిరువది నా

ల్గ మీఁదఁ గొందఱు కవి

గ్రామణు లిరువదియు నేడు గావించి రొగిన్ ||

అని అప్పకవీయ తృతీయాశ్వాసములోఁ జెప్పఁబడిన పద్య మిందుకుఁ దార్కాణము. శతపక్షి సంవాద మను గ్రంథ మిప్పు డెచ్చటను లభ్యమగుట లేదు. అది యున్నను దత్కర్తయైన షేమేంద్ర బిరుదధారి నన్నయకుఁ దరువాతి వాడని తెలియుచుండుటచే విచ్చట నాతని ప్రసక్తి తేనక్కఱ లేదు.

ప్రబంధరత్నావళిలో సర్వదేవ కవి విరచితమగు నాది పురాణము నుండి రెండు పద్యములను, విరాట పర్వమునుండి యొక సీస పద్యమును ఉదాహరింపఁ బడియున్నవి. పై ప్రబంధ రత్నావళికిఁ బెదపాటి జగ్గన ప్రబంధ రత్నాకరమును, ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్కార్యాలయమునఁ గల యుదాహరణ పద్యములను పేరు గల గ్రంథమును మూలస్థులు. సర్వదేవుని పద్యములు పరిషత్కార్యాలయము

ఇందులో వృద్ధియతికి షేమేంద్రులు చెప్పిన శతపక్షి సంవాదములోఁ జెప్పఁబడిన వివాహర రూపి యాద్యంత నకల లో

తైళ సంప్రద్యత సురౌఘవంద్య" ఆంధ్ర. కవిశ. I పుట 154.

వందలి గ్రంథములో నున్నవి. ఆ గ్రంథమున క్రీ. శ. 1530 కి పూర్వ మందున్న కవుల పద్యములే పేర్కొనఁబడి యుండుటచే సర్వదేవుఁడు కూడ నంతకుఁ బూర్వదే యనుటకు సందేహము లేదు. కృష్ణదేవరాయల కాలము వాఁడగు నెడపాటి యెఱ్ఱున్న తన మల్లణ చరిత్రమున స్తుతించిన పూర్వ కవిన త్రములలో సర్వదేవునిఁ గూడఁ జేర్చి యుండెను.¹ ఇదికూడ సర్వదేవుఁడు క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్దిఁ బూర్వ ముండెనని మాత్రమే వ్యక్తము చేయుచున్నది. పెనుమర్తి వెంకటాద్రియఁడు రచించిన లక్షణ సారమును చందో గ్రంథము నందుఁ గూడ సర్వదేవుని యాదిపురాణము వందలిదిగా నొక పద్య ముదాహరింపఁబడి యున్నది.² ఈ విషయము సర్వదేవుఁ డాది పురాణమును రచించెననియే వ్యక్తము చేయుచున్నది కాని యాతని ప్రాచీనతను నిశ్చయించుట కేవలముగను దోడ్పడఁ జాలకున్నది. అప్పకవి వికల్పయతి కుదాహరణముగా ఒకనాఁ డిందుధరుం డిత్యాదిగాఁ గల పద్యము నాది పురాణము నందలి, దానినిగా నుదాహరించెను. కాని ఆ పద్యము నాచన సోముని యుత్తర హరి వంశమునఁ గానఁబడు చుండుటచే నాతఁడు పొరపాటు వ్రాసెనేమో యని తోచుచున్నది. ఆ పద్య మెందలి దైనను అతఁ డాదిపురాణ మను కావ్యమునుమాత్ర మెఱింగి యుండెనని తెలియుచున్నది. ఇది యత్కర్తృకమో యాతఁడు పేర్కొని యుండలేదు. రేచనకు గురువైన వాదీంద్ర చూడామణి యొక చందో గ్రంథమునే కాక యాది పురాణమును గూడ నాంధ్రమున రచించి యుండెనని శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావు గారు తెల్పి యున్నారు.³ అప్పకవి యెఱిగిన యాది పురాణ మిదియో సర్వదేవునిదో తెలియదు.

1. వినుతి వొనర్తు సంద్రసుకవి ప్రభు నన్నయభట్టు తిక్కనయ
జ్ఞును శివదేవు భాస్కరుని జక్కన నాచనసోము సామిదో
పుని భవదూరు వేము నల పోతన పిల్లలమల్లని పుల్లయ
ద్రుని శరభాంకు వీరకవి ధూర్జటి కేతన భట్టాచార్యుని
2. శాలి వనాలిఁ గ్రాలి, జలజాత పరాగము ముగ్ధుని
కూల లతాంత సౌరభము గ్రోలి, మధూలిత పుష్పము
హేలము నేలి, వాఙ్మయము దోలి, మదేభ మదాంత
దేలి, వనాంతరాళములఁ ద్రిమూర్తి గాలి ప్రమోద శాలియే
3. ఆం. క. వ. II పుట 5.

కన్నడ రత్నశ్రయము లోని పొన్నకవికి సర్వదేవుఁ డను పేరుండె ననియు నతఁడే యాది పురాణమును గూడ రచించి యుండెననియు, నుదయని పత్రికలో శ్రీ దా. నేలటూరి వేంకట రమణయ్యగారి కింక వ్యాసమునఁ దెల్పి యున్నారు.¹ ఈ పొన్నకవియుఁ బంప మహాకవివలెఁ దెలుఁగువాఁడే. అతఁడు కాంతిపురాణములోఁ దాను వేంగిదేశములోని కమ్మనాటికిఁ జెందిన పుంగనూరు గ్రామ వాసినని చెప్పుకొనియున్నాఁడు.² ద్వాదశాశ్వాసాంతమున నతఁడు వాసిన

“సకలజ్ఞం కవి చక్రవర్తి జినచంద్రేంద్రంగ సదృశ్చి పూ
ర్వక దిండిమ్మన భక్తనుం త దనుజాతం పొన్ననుం పేఱ్ఱుదం
దుకర ప్రార్థి సకాంతినాథ కథయం (పేఱ్ఱుదం) వేసప్పినం సర్వదే
వ కవీంద్రం బరదంబుధర్ పొగట్టి నంతన్నం మహాత్మాహుడిం”

అను పద్యమువలన నతనికి సర్వదేవుఁ డను పేరున్నట్లు స్పష్టమగు చున్నది. ఇతఁడు శ్రీ. శ. 10వ శతాబ్దిలో రాష్ట్రకూట రాజ్యమును బాలించిన మూడవ కృష్ణ చక్రవర్తిని దన కవితాపాటవముచే మెప్పించి యుభయ కవి చక్రవర్తియను బిరుదమును బొడసియుండెను. అందుచే నతఁడు పంపగజాంకుశా దులకు సమకాలికుఁడును నన్నయకుఁబూర్వుఁడును నగుచున్నాఁడు. ఈతఁడు ప్రధానముగాఁగన్నడ మహాకవియే యైనను ఆంధ్రుఁడగుటచేఁ బంపకవివలెఁ దెలుఁగులోఁగూడఁ గావ్యమును రచించి యుండుటలో నచ్చెరువు లేదు.

పొన్నకవియుఁ బంపవివలె జైన మతావలంబియే. పంపకవి కన్నడ భాషలో నాది పురాణమును రచించి యుండెను. దానికి శ్రీ. శ. 8వ శతాబ్ది యుత్తర భాగమున నుండిన జినపేనుఁడను కవి రచించిన సంస్కృతాదిపురాణము-మూలము ఇందు జైన తీర్థంకరులలో నాద్యుడైన పురుదేవుని చరిత్రము నర్థింపఁబడి యున్నది. పంప రచితమైన కన్నడ గ్రంథమునో లేక జినపేనుని సంస్కృత గ్రంథమునో చూచి పొన్నకవి తెలుఁగున నాది పురాణమును రచించి యుండును. లభ్యము లగుచున్న ఆంధ్రాది పురాణమునందలి మూఁడు పద్యములలో నీ క్రింది కంద పద్యము పంపకవి యాది పురాణమునందలి యొక పద్యములోని పదములను భావమును గూడఁ వన్నిహితముగా ననుసరింపఁ గున్నది.

1. నం. I. మె. 1936 ఫుట 395.

2. కాంతి 1. ఆశ్వా. 41, 44, 45 పద్య.

క. కాళి హరినీల మణి కిర

కాళి పొదటెసె యె రాహుగెత్త గిదిద్ద

టాళి గెగ శల్లి నాడెయు

మాళోచం బెరసు తడెడు నడెవం దినపం .

అది పు.

హరినీల మణి విరాజిత

సురుచిర గోపురము దగిలి చూచి తమి స్రా

కరుడు విధుంతుడ మండల

పరిశంకం జేసి పురముపైఁ జన నోడున్ ||

ప్రబంధ రత్నావళి.

దీనినిబట్టి పొన్నకవి పంపని యాది పురాణమునే యనుసరించె నేమో యను సందేహము కలుగుచున్నది.

లభించిన పద్యములలో రెండు పురవర్ణనమునకును ఒకటి వాయువర్ణనమునకును సంబంధించి యున్నవి ఇవి శబ్దాలంకార భూయిష్ఠములై ప్రాధమ్యేన రచన గలిగి తరువాత వెలసిన ప్రబంధము లందలి పద్యములను బోలియున్నవి. పద్యములందలి నడక కుంటుపోక ధారాశుద్ధి శోభితమై యొప్పురుచున్నది. కీ.శే. ప్రభాకర శాస్త్రిగారు “ఉన్న పద్యములం జూడగాఁ బ్రాచీనతర రచనముగాఁ దోపకున్న” దని వ్రాసియున్నారు. కేవల రచనాపద్ధతిని బట్టి కవి ప్రాచీనతనో అపరాచీనతనో విర్ణయించుట చాల కష్టము. పురాణ యుగమునఁ బ్రబంధ రచనా క్రమముకూడ సాగెననుటకు నన్నిచోడుని కుమారసంభవము ప్రబలసాక్ష్యముగా నున్నది. మఱియుఁ బంపపొన్నాదులు ప్రధానముగాఁ గన్నడ కవులగుటచేతను వారు రచించిన తెలుఁగు కావ్యములలోఁ బ్రబంధ పరిపాటి కానవచ్చుటలో వింత లేదు. అంతమాత్రమున వారిప్రాచీనతను శంకింపవలసిన పని లేదు.

సర్వదేవుడు భారతము నందలి విరాటపర్వమును గూడఁ దెనిగించి యుండె ననుటకుఁ బ్రబంధరత్నావళిలో నుదాహరింపఁబడిన యా సీసపద్య మొక్కటి దక్క వేఱు సాక్ష్యములు లేవు. ఆ పద్యము పురసరోవరములను వర్ణించు చున్నది. ఇందలి శైలి సులభ జాతీయపదములతోఁ గూడి తిక్కన సోమయాజి శైలిని దలఁపించు చున్నది. పొన్నకవియే యీ సర్వదేవుడైనచో నా కాలమునకే తెలుఁగున సీసము సుందరగతి శోభితమై యొప్పురు చుండెనని

చెప్పవచ్చును. ఈ పద్యమున యతులును బ్రాసయతులును గూడ వేయఁబడి యున్నవి. అందుచే వన్నయ పీసపద్య నియమము లిందుఁ బాటించఁ బడలేదని తెలియుచున్నది. ఈ విషయము వర్వదేవుని ప్రాచీనతను సంశయాస్పద మొనరించు చున్నది.

తెలుఁగునఁ గల ఛందోగ్రంథములలోఁ గవిజనాశ్రయము మొదటిదిగాఁ గనవచ్చుచున్నది. దీని కర్తృత్వమును గూర్చి భిన్నములైన యభిప్రాయము లున్నవి. దీనిని వేములవాడ భీమకవి రచించెనని ప్రతీతి. అంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తువారు ముద్రించిన ప్రతిలో గ్రంథాంతమున “ఇది వాదీంద్ర చూడామణి చరణ సరసీరుహ మధుకరాయమాన కవిజనాశ్రయ శ్రావకాభరణాంక విరచితమైన కవిజనాశ్రయ చందంబునందు దోషాధికార”మని గద్యమున్నది. దీనిని బట్టి దానిని రచించిన కవి విరుదములును, గురువుపేరును తెలియుచున్నవే కాని యాతనిపేరు తెలియవచ్చుట లేదు. గద్యకుఁ బైనున్న కందపద్యములో “మల్లియరేచన సుకవి జనాశ్రయఁ డీ ఛందంబుఁ జెప్పె”ననియు, గ్రంథారంభము నందలి - మూఁడవ పద్యమున “కవి జనాశ్రయఁడు మల్లియరేచన సుకవి కవిజనాశ్రయ మను ఛందము దెనుఁగు బాస నరుదుగఁ జెప్పె” ననియు నుండుటచే మల్లియ కుమారుడైన రేచన కవిజనాశ్రయమునకుఁ గర్తయని తేలుచున్నది. అతనికిఁ గల (సు) కవిజనాశ్రయ విరుదమును బట్టి గ్రంథము నకుఁ గవిజనాశ్రయ మను పేరు కలిగియుండవచ్చును. గ్రంథమునం దెడనెడ ‘మల్లియ రేచా’యను సంబోధన ముండుటచే నాతఁ డాత్మసంబోధనము కావించు కొని కొన్నికొన్ని పద్యములు రచించెనని యూహింపవచ్చును. కాని వేములవాడ భీమకవియే యీ గ్రంథమునురచించి ద్రవ్యలోభముచే రేచన పేరుపెట్టి యుండునని పలువురు పండితు లభిప్రాయ పడుచున్నారు. అంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తువారికి దొరకిన పది ప్రతులలో నొకదాన మాత్రముండిన యేడు పద్యములు ముద్రిత ప్రతియం దవతారికగా ముద్రింపఁబడినవి. అందులో

శ్రీ కరముగ రేచనపై

లోకంబున సుకవివరులు లోలతఁ బొగడన్

బ్రాకటముగ నీ ఛందము

లోకం బొ ననఁగఁదెలుఁగులో నొనరింతున్॥ (2)

వేమనవాదను వెలసిన
భీమేశ్వరు కరుణగల్గు భీమ సుకవి నే
కోమటి రేచన మీదను
వీ మహి కవులెన్న చంద మెలమి రచింతున్॥ (5)

రేచన సంతోషిల్లగ
భూచక్రములోన భీమ పురహరు కృపచే
వీ చందము సుకవులు బ్రది
కే చందము తెరువు దానినే రచియింతున్॥ (6)

నిను నీవె పొగడు వైఖరి
నొనరించెదఁ దెనుఁగు బాస నొప్పఁగ చందం
బున.... .. (7)

మున్నగు పద్యములందు వేములవాద భీమకవియే యీ చందో గ్రంథమును రేచనపేర రచించెనని చెప్పఁబడుటయే వార ట్లభిప్రాయపడుటకుఁ గారణము. ఆ ప్రతిలోనే కల మఱియొక పద్యము లా యవతారికలోఁ గాక పీఠికలో మఱొక చోట ముద్రింపఁ బడినవి. ఇందలి మొదటి పద్యమున

“పరఁగిన విమల యశోభా
మరనిరతుఁడు భీమనాగ్రసుతుఁ డఖిల కళా
పరిణతుఁ డయ్యె.

నని భీమనాగ్ర సుతుఁడు పేర్కొనఁబడి యున్నాఁడు. ఈ పద్యము లన్నిప్రతుల లోను లేక యొక్క ప్రతిలో మాత్రమే కానవచ్చుట చేతను, మొదటి యేడింటిలో భీమ సుకవి యెదియుఁ దరువాతి రెండిటిలో భీమనాగ్రసుతుఁడనియుఁ జెప్పఁబడి యుండుటచేతను ఈ పద్యముల నెవ్వరో లేఖకులు వ్రాసి యా ప్రతిలోఁ జేర్చి యుండురను సందేహ ముదయించుచున్నది. మఱియు నా యేడు పద్యములలో మొదటి దిండుక మార్పుతో ననంతరి చందమునఁగూడఁ గవఁబడు చున్నది. ఇదియు నా పద్యములు కవిజనాశ్రయ కర్తకాక మఱి నెవ్వరో వ్రాసి యందుఁ జేర్చి రనుటకుఁ దార్కాణముగా నున్నది. వేములవాద భీమకవిని స్తుతించిన శ్రీనాథాదులెవ్వరు కాని యాతఁడు చందోగ్రంథకర్త యని కాని కవిజనాశ్రయ కర్త యని కాని చెప్పి యుండలేదు. అప్పకవి కవిజనాశ్రయములోని పద్యము

లను, భీమకవి పేరును గొప్పిచోట్ల సుదాహరించెను గాని యాతఁడు వేముల వాడ భీమకవి యని యెచ్చటను స్పష్టముగాఁ జెప్పియుండలేదు. కవిజనాశ్రయ తాళ ప్రతులపై భీమన చందస్సని యుండ వచ్చును. దానిని భీమనయో భీమ నాగ్రసుతుఁడో వ్రాసి యుండ వచ్చును. కాని వేములవాడ భీమకవియే దాని కర్త యనుటకుఁ బ్రక్షిప్తములని చెప్పఁదగిన యవతారికతోని యేడుపద్యములలో నొకదానఁ గల “వేమన వాడను వెలసిన” యను భాగము తక్క మఱి యాధారమును లేదు. అందుచే దానిని వేములవాడ భీమకవి రచింప లేదనియే భావింప వచ్చును.

అయినచోఁ గవిజనాశ్రయ కర్త యెవ్వరు? శ్రీ చిలుకూరి పీఠభద్ర రావుగారు వర్తమాన పురాధీశుఁడును భీమన సోదరుఁడనై వ గోకర్ణుఁడు వాదీంద్ర చూడామణి యను జైన సమయాచార్యుని శిష్యుఁడనియు నాతఁడు కవిజనాశ్రయ మను చందోగ్రంథమును రచించి కళ్యాణ పురాధిపతి యైన చాళుక్య జగదేక మల్లుని పేనాపతి యగు రేచ భూపాలున కంకితము చేసెననియుఁ గాకతీయాండ్ర రాజయగ చరిత్రలో వ్రాసియున్నారు. కాని కవిజనాశ్రయమున రేచన పేనాధిపతి యని సూచించు విశేష మొక్కటియుఁ గానరాదు. చాళుక్య జగదేక మల్లుని రేచన యను పేనాని యుండె ననుటకును నాధారములు మృగ్యము. “కస్తూరి రంగకవి గోకర్ణుని చందస్సనియు, భీమన చందస్సనియు వేఱు వేఱుగా వ్రాసి వేఱువేఱుగాఁ బద్యముల సుదాహరించి యున్నాఁడు.” అప్పకవి కూడ గోకర్ణ చందమును గవిజనాశ్రయమునని వేఱువేఱుగా సుదాహరించి యున్నాఁడు.¹ గోకర్ణుడే రెండు వేఱువేఱుచందోగ్రంథములను రచించెననుట యుక్తియుక్తము కాదు. అందుచే గోకర్ణుఁడు కవిజనాశ్రయ కర్త యనుట కవకాశము లే కున్నది. “వేములవాడ భీమకవి గాక మఱొక భీమన దీనిని రచించి యుండ వచ్చు”² ననియు, నప్పకవ్యాదు లీ భీమ కవుల విరుద్ధి నొక్కరుగా భ్రమించి యుండ వచ్చుననియు నాండ్రకవి తరంగిణి కర్తల యూహ. కవిజనాశ్రయము వకు భీమన చందస్సను ప్రతీతి యుండుట తక్క నీ యూహ కింకొక యాధారము లేదు.

1. ఆం. క. త. 8 పుట II Pt.

2. Do. 7 పుట II Pt.

శ్రీ. శే. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు రాజరాజ వరేంద్ర పట్టాభిషేక సంవికలోఁ నన్నయఁకుఁ బూర్వము చందస్సును వ్యాసమునఁ గవిజనాశ్రయము రేచన కృతమే యనియు, నది శ్రీ. శ. 11 వ శతాబ్దికిఁ దరువాతిది కాకుండు ననియు నిరూపించి యున్నారు.¹ అటవ భాషలో యాప్పిరుంగలమ్ కారికై యను చాల ప్రసిద్ధమైన చందోగ్రంథ మొకటి యున్నది. ఇది శ్రీ. శ. 11 వ శతాబ్దికిఁ జెందినది. కారికా రూపమున నున్న దీనికిఁ దరువాత నొక వృత్తి కూడ రచింపఁ బడినది. ఆ మూల గ్రంథమునఁ (పుట 490) దత్కర్తకుఁ బూర్వంబైన ద్రవిడాంధ్ర కర్ణాట చృందో గ్రంథకర్తలు పేర్కొనఁబడి యున్నారు. “వీని నంతయు చరణాశ్రయమును జయదేవమును, మిత్రాకృతియను (మిత్రాకృతియను) పింగళమును, మా పింగళము, రణమా మంజూపా చంద్రకోటి చృందస్సును, గుణహంకి యనేది కర్ణాటక చృందమును, రేచి (కొ) యారు శైవద వడుగ చృందమును, ఆయినవానిలోను మా పురాణము మొదలైన అటవ గ్రంథముల లోను ప్రవేశము గలవారి నడిగి తెలుసుకొనునది, దీని నంతయు వివరించి చెప్పిన యెడల విస్తార మగును” అను నర్థము గల భాగ మిందుకు దృష్టాంతము. రేచియారు శైవద వడుగ చృంద మనఁగా రేచియ రచించిన తెలుఁగు చందో గ్రంథ మని యర్థము. ఈ గ్రంథము కవిజనాశ్రయమే యని వేటుగాఁ జెప్ప నవ సరము లేదుగదా. రేచియ (రేచన) యాప్పిరుంగలమ్ కర్తకుఁ బూర్వంబుఁ దగుటచే శ్రీ. శ. 11 వ శతాబ్ది లోనివాఁడు. అనఁగా నన్నయఁకు వమకాలికుఁడో

1. రా. రా. న. ప. సంవిక. పుట 80.

ద్రావిడ భాషలో యాప్పిరుంగలమ్ అను చందో గ్రంథము పదునొకండవ శతాబ్దికిఁగలదు. అందు సంస్కృత కర్ణాటాంధ్ర చృందస్సు ప్రస్తావమున్నది. “వాంచి యార్ శైవద వడఘు చందఘు” అని యందున్నది. అనఁగా వాంచియ రచించిన తెలుఁగు చందమును జూచి తా నా గ్రంథమును రచించినట్లు గ్రంథకర్త చెప్పుకొనుటలోఁ గలదు... ప్రాచీన లిపి రీతిని బరిశీలించినవారు వాంచియార్ అను పదము రేచియార్ గా మండఁదగు ననిరి. కొన్ని సంస్కృత శబ్దములు కూడ నిందిత్యై వికృతిని బొరసి యున్నవి. రేచియార్ అని యగునేని యా గ్రంథము (రేచియ) రేచన రచించిన కవి జనాశ్రయ మగును. ఆ ద్రవిడ గ్రంథకర్త డైనఁడు. ఈ రేచియయును డైనఁడే. ఇది యొక పొందిక యగును. ఇట్లుగనేని కవి జనాశ్రయము 11 వ శతాబ్దికి తర్వాతిది కాక పోవును.

యించుక తరువాతి వాడో యని చెప్పవచ్చును. ఈతని ప్రాచీనతను నిర్ణయించుటకు మఱికొన్ని యాధారములు కూడఁ గనవచ్చుచున్నవి.

కన్నడ భాషలోఁ గవిరాజు కులహంస బిరుదాంకితుఁ డగు నాగవర్మ ఛందోఽంబుది యను సుప్రసిద్ధ ఛందోగ్రంథమును రచించియున్నాఁడు. ఇతఁడు క్రీ. శ. 10వ శతాబ్ది తుది పాదమున నున్నవాఁడు. ఛందోఽంబుది ఆఱు ప్రకరణములుగా విభజింపఁ బడినది. కవిజనాశ్రయము నందలి అయిదధికారములకును వీనికిని బెక్కు విషయముల సాదృశ్యము కానఁ బడుట చేతను, నాగవర్మ నుండిన “జయదేవద్యర ఛంద” మును (షష్ఠాధికారము మొదట) రేచన గూడ గ్రంథాంతమునఁ బ్రస్తుతించి యుండుటచేతను, అతఁడు నాగవర్మ ఛందోఽంబుది వనునరించినట్లు వ్యక్తమగు చున్నది. మఱియుఁ గవిజనాశ్రయము నందలి దోషాధికారము మొదట నున్న “శ్రీ శ్రీతవక్షః” డిత్వాదిగాఁ గల కంద పద్య మొకటి నన్నిచోడుని కుమారసంభవ సప్తమాశ్వాసాదిని స్వల్పములైన మార్పులతో ననుసరింపఁ బడియున్నది. నన్నిచోడుఁడు క్రీ. శ. 12వ శతాబ్ది పూర్వార్థమున నున్నవాడని విమర్శకులు తలంచుచున్నారు. దీనిని బట్టి రేచన నాగవర్మ నన్నెచోడులకు నడిమి కాలమున నున్నట్లు నిశ్చయము చేయవచ్చును.

కవిజనాశ్రయ గద్యలో రేచన వాదీంద్ర చూడామణి చరణ సరసీరుహ మధుకరాయమానుఁ డని చెప్పఁబడి యుండుటచే నతఁడు వాదీంద్ర చూడామణి శిష్యుఁడని తెలియుచున్నది. ఈ వాదీంద్ర చూడామణిని గుమారసంభవ కృతిపతియైన జంగమ మల్లికార్జునుఁడు వాదమున నోడించి నట్లందలి నవమాశ్వాసాంత పద్యములం దొక దాన నున్న “పర వాదీంద్ర ఘనా ఘనానిలు” డను విశేషణము ధ్వనింపఁజేయుచున్నదని శ్రీ విదుదవోలు వేంకటరావుగారు చెప్పుచున్నారు.¹ ఇదియుఁ గవిజనాశ్రయకర్త క్రీ. శ. 11 వ శతాబ్దిలో నివసించి యుండె నను విషయమునే వ్యక్తికరించు చున్నది.

రేచన రచించిన యీ ఛందోగ్రంథము వలన నన్నయఁకుఁ బూర్వము తెలుఁగునఁ బద్యరచన బాగుగా సాగుచుండెనని చెప్పట కవకాశము కలుగుచున్నది. సాధారణముగా లక్ష్యములు విస్తారములుగా నున్నప్పుడే లక్షణ

గ్రంథములు బయలుదేలును. అట్టి లక్ష్యములు లేకుండనే లాక్షణికులు “కుమ్మర వాడు కుండలను వలె” లక్షణములను వ్రాసి వానిని లోకు లనుసరింప వలె నని యాజ్ఞాపింపఁజాలరు. వా రట్లు చేసినను వాని ననుసరించువారు పలువు రుండరు. అందుచే శ్రీ. శ. 11 వ శతాబ్దిలోనే కవిజనాశ్రయమువంటి యుత్తమ చ్చందోగ్రంథ మవతరించె ననఁగా సంతకుఁ బూర్వ మందలి లక్షణములకు లిక్ష్యములుగాఁ దగిన కావ్యములు కొన్ని యుండెనని నిస్సందేహముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఆ కావ్యము లేమైన వను ప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పఁజాలము. మతవైషమ్యముచేతనో, దేశ భాషలందు పండితుల కంతకుఁ బూర్వ మధిక మైన యాదరము లేమిచేతనో యా గ్రంథములు నష్టములై పోయి యుండును.

కవిజనాశ్రయము శ్రీ. శ. 11 వ శతాబ్దిలోని దగుట నిజమైనచో నందుఁ జేర్కొనఁబడిన జయదేవుఁడును, వాడింద్ర చూడామణియు నన్నయకుఁ బూర్వము నివసించిన కవులని చెప్పవలసివచ్చును. కవిజనాశ్రయమునఁ గల

జయదేవాది చ్చందో

సయమున సంక్షేపరూపునం జెలువుగ మ

ల్లియ రేచన సుకవి జనా

శ్రయుఁ డీ ఛందంబు చెప్పె జనులకుఁ దెలియన్ ॥

అను పద్యమునుబట్టి తత్కర్త జయదేవ చ్చందము నొజ్జబంతగాఁ గైకొనె నని తెలియుచున్నది. కర్ణాట చ్చందోఁబుది కర్తయైన నాగవర్మకూడ నీ జయ దేవుని నుతించి యుండుటచే నతఁడు నాగవర్మకుఁ గూడఁ (శ్రీ. శ. 10వ శతాబ్ది తుది పాదము) పూర్వఁడని చెప్పవలయును. కస్తూరి రంగకవి యానంద రంగ రా బ్బందమున,

రహిగ లళలకు డళలకుఁ బ్రాస యతులౌ

నరుప నవి యభేద ప్రాస విరతులగును

గళల విలసిల్లు నీ నిండు నెలయనంగ

(జాడనేసె రాముఁడు నప్తతాళములన)

నను పద్యము జయదేవ చ్చందములోనిదిగాను సుదాహరింపఁ బడుటచే నా గ్రంథము తెలుఁగు గ్రంథమేయని తెలియుచున్నది. సంస్కృతమున జయదేవ నామధారులైన కవులు మువ్వురు నలుపు రున్నారు. వారికిని ఛందోగ్రంథకర్త

యైన జయదేవునికిని నేమైన సంబంధమున్నదో లేదో తెలియదు. చింతలపూడి యెల్లయ రాధామాధవమున రాధామాధవ కర్తయైన జయదేవు నొకని నన్నుతించి యున్నాడు. ఆ జయదేవుడే యీ ఛందోగ్రంథ కర్తయై యుండునని ఆంధ్రకవి తరంగిణి కర్తగా రూపించుచున్నారు.¹ కాని యట్లుహించుట కాధారము లేనియును లేవు. కవిజనాశ్రయ చృందోంబుధులలో జయదేవుడు ప్రస్తుతింపఁ బడుటచే నాతడు నన్నయకుఁ బూర్వుడే యై యుండునని తలంపవచ్చును. ఇంతకంటె నాతని గూర్చి యేమియుఁ దెలియదు. అప్పకవి యీతనిని జేర్చొని యుండలేదు.

రేచన గురువైన వాదీంద్ర చూడామణి తనపేరనే యొక లక్షణ గ్రంథ మును రచించినట్లు తెలియుచున్నది. అప్పక వీయారంభమునఁ జెప్పఁబడిన యాంధ్ర లక్షణగ్రంథములలో వాదీంద్ర చూడామణి కలదు. కాని యాతఁడందలి పద్యముల నెవ్వరును ఉదాహరించి యుండలేదు. పంసక్రూత భాషలో కవి కర్పణిక యను చిత్రకావ్యమును రచించిన వాదీంద్ర చూడామణి యొకఁడు కలఁడు.² కాని యీతనికిని రేచన గురువునకును గల సంబంధ మెట్టిదో తెలియదు. శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు వాదీంద్ర చూడామణి ఛందో గ్రంథమునే కాక ఆదిపురాణమును గూడ నాంధ్రమున రచించెనని వ్రాసి యున్నారు.³ కాని యీ గ్రంథ మిప్పుడు లభ్య మగుటలేదు. అందుచే నీ వాదీంద్ర చూడామణి నన్నయకుఁ బూర్వముండిన యొక పండిత కవి యనియే కాని యీతని గూర్చి యంతకంటె నేమియుఁ జెప్పటకు వీలు లేకున్నది.

నన్నయకు సహాధ్యాయుఁడును, నందంపూడి అగ్రహార దాన పరిగ్రహీతయు నగు నారాయణభట్టు నన్నయ కాంధ్ర భారత రచనమునఁ దోడ్పడి యుండెనని “పాఠక పాకశాసనికి” అను పద్యము వలనఁ దెలియుచున్నది. నందంపూడి శాసనములో నన్నయ యాతఁడు పంసక్రూత కర్ణాట ప్రాకృత పైశాచి కాండ్రాది భాషలలోఁ గవితఁ జెప్పఁజాలి కవి రాజశేఖర, కవీభ వజ్రాంకుక విరుదములను వహించి సరస్వతీ కర్ణావతంసుఁ డనియు, అష్టాదశావధారణ

1. ఆం. క. త. పుట 3.

2. సం. వా. చ.

3. ఆం. క. త. పుట 5, Part II.

చక్రవర్తియనియుఁ బ్రసిద్ధి పడసెనని వర్ణించి యున్నాఁడు. ఈతఁ డాంధ్రమున వ్రాసిన గ్రంథమేదియు లభ్యమగుటలేదు. శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావు గారు తెలుఁగు కవుల చరిత్రలో పాఠ్య పాఠశాలని కిక్కాది పద్యము భారత తాళపత్ర ప్రతులు పెక్కింటిలో లేదనియు నప్పకవి నిత్య సమాన విశ్రాంతులలో నారాయణ శబ్దమున కుదాహరణముగా (3-170) నా పద్యము నిచ్చియుండుటచే నది యాతని నాటి తాళపత్ర ప్రతులలో నుండి యుండవలె ననియు, నవి యిప్పుడు లభ్యములు కావు కాన నందలి సత్యము విరూపింపఁ జాలమనియు, నొక్క యీ పద్యమునఁదప్ప నన్నయ భారతము నం దింకెక్కడను నిత్య సమాన విశ్రాంతి కుదాహరణములు లేవనియు, నప్పకవికిఁ బూర్వమును భారతము నుండియే మూఁడు వంతులకుఁ బైఁగా నుదాహరణము లిచ్చి యున్నవాఁడు వగు ముద్దరాజు రామన్న కవిసంజీవరిలోఁ బైపద్యము నుదాహరింప లేదనియుఁ దెల్పి యవతారికలోఁ బైపద్యమును నన్నయ వ్రాసెనో లేదో యని యనుమానించుచున్నారు. నిజమున కా పద్య మచ్చట లేకపోయినను సందర్భమునకుఁ గాని అరమునకుఁ గాని యెచి భంగమును బాటిల్లదు. మఱియు

మును నారాయణ దీరుఁడు

తనకు సహాయుఁడుగ సంస్కృతము వాగనుకా

సనుఁడు రచించె దానిం

దెనిఁగింపఁగ నీకుఁ దోడు నే నిపుడగుదున్ ||

అని అప్పకవి నన్నయకు భారత రచనముననే కాక ఆంధ్రశబ్ద చింతా మణి రచనమునఁగూడ నారాయణభట్టు సాయ మొనరించెనని వ్రాసి యుండిన పద్యము నన్నయయే యాంధ్రశబ్ద చింతామణి రచించెనని స్థిరపఱుచుటకై యాతఁడు సృష్టించినదేమో యను సనుమానమును గలిగించు చుండుటచే భారతము నందలి పద్యముకూడ నట్టిదే యేమో యను సూహజింపఁ జేయుచున్నది. ఈ విషయము నారాయణభట్టు భారత రచనమున నన్నయకు సాయ మొనరించె నను సంశయమునకే బాధకముగా నున్నది కాని నారాయణభట్టకాలమున నుండె నను సంశయమునకు బాధకము కాఁజాలదు. ఏలయన దాని కీ పద్యముకాక సందం పూడి శాసనము ప్రబలితరమైన సాక్ష్యము.

సందంపూడి శాసనము వేయింపఁబడిన కాలము క్రీ. శ. 1053. నారాయణ భట్టు కూఁతురు కుపమ యను నామె ద్రాక్షిరామ భీమేశ్వరునకు అఖండ దీపము

వత్తై లోహపు దివియ నొనఁగి శ్రీ. శ. 1055లో వ్రాయించిన శాసనములో¹ “తైలోక్య మల్లదేవర ప్రధాని నారాయణ భట్టు కూంతురు కుపమ” యని యున్నది. శ్రీ. శే. కామత్తాళా వేంకట లక్ష్మణరావు పంతులుగారు శ్రీ. శ. 1044 మొదలు 1058 వఱకు కళ్యాణ కటకము నేలిన ప్రథమ సోమేశ్వరునకు తైలోక్య మల్ల, ఆహవ మల్లయను బిరుదు లుండుటచే నాతనికి నారాయణ భట్టు మంత్రి యనియు, నందమపూడి దాన పరిగ్రహీతయైన నారాయణ భట్టు కూడ నా కాలమునందే యుండుటచే నా యిరువురు నారాయణ భట్టులు నొక్కరే యనియు వ్రాసియున్నారు.² శ్రీ నేలటూరి వేంకట రమణయ్యగారు కూడ నా యూహతో నేకీభవించుచు “ప్రధాని నారాయణభట్టు విజ ప్రభువగు తైలోక్య మల్ల సోమేశ్వర చక్రవర్తి యొక్క స్థానాపతియై యతని కరిగపైన రాజరాజ నరేంద్రుని యాస్థానమునకు వచ్చెననియు, నన్నయ భట్టారకునికి భారత రచనయందుఁ దోడ్పడెననియు దానికిఁ బ్రతిఫలముగ రాజరాజ నరేంద్రుఁడతనికి నందమపూడి గ్రామము సగ్రహారముచేసి ఇచ్చెననియు” భారతిలో వ్రాసియున్నారు. నందమపూడి శాసనములో నారాయణభట్టు కవియు, బండితుఁడు ననియే కాని యొక రాజావకుఁ బ్రధానిగా నుండెననుటకు సూచనయైన లేకపోవుటచేతను, దైలోక్యమల్లఁడు వేంగీదేశమును జయించెననుటకును రాజరా జాతని కరిగపగు నుండెననుటకును బ్రబల తరములైన యాధారములు లేకపోవుటచేతను, నన్నయకు సహాధ్యాయుఁడై భారత రచనలో నాతనికిఁ దోడ్పడిన నారాయణభట్టును దైలోక్య మల్లదేవరకుఁ బ్రధానిగా నుండిన నారాయణభట్టును భిన్నులైయుండురనియు యాద్యుచ్చిక్రముగాఁ గాలసామ్యము కుదురుటచే నా బ్రాంతి కవకాళము కలుగుచున్నదనియు నాంధ్రకవి తిరంగిణి కర్తగారు వ్రాసియున్నారు.³ కాని నందమపూడి శాసనమున నారాయణభట్టు తండి శంకనామాత్యుఁడనియు, దాతయగు కంచెనను అరిగణములు యమునిగా భావించు చుండిరనియు, (యం మన్యంతే యమ మరిగణాః) వ్రాయఁబడి యుండుటచే వారెక్కడనో మంత్రులై యుండిరనియే తోచుచున్నది. అట్టియెడ నారాయణభట్టుకూడ మంత్రిత్వము నెఱపి యుండుటలో నచ్చెరు

1. S. I. 4. No. 1010.

2. రా. రా. న. పట్టా. పుట 114-115.

3. ఆం. క. త. I పుట 189,

వేమియును లేదు నందమపూడి శాసనములో నా సూచన లేనంత మాత్రమున నా విషయమును శంకింపఁబనిలేదు. అందుచే మంత్రి నారాయణభట్టును, గవి పండిత నారాయణభట్టును నొక్కరేయని చెప్పవచ్చును.

నారాయణభట్టు గృహనామము వాసన. గోత్రము హరీత గోత్రము. మడికి సింగన పద్మపురాణకృతిపతియైన కందనమంత్రి యింటిపేరుకూడ వాసనవారే. ఆతని గోత్రము కాళ్యప గోత్రము. హైదరాబాదు ప్రభుత్వమువారు ప్రచురించిన నాగాయి శాసనములో దాతలయిన గోవిందరాజాదులు కూడ వాసనవారే. వారు వసిష్ఠనగోత్రులుగాఁ గన్పట్టుచున్నారు. దీనినిబట్టి వాసన వారిలో మూఁడు భిన్న గోత్రములవా రుండినట్లు గోచరించుచున్నది. నారాయణ భట్టు కర్ణాట భాషలో నొక భారతమును వ్రాసెననియు దానికిని నన్నయ భారతమునకును జాలచోట్ల సామ్యము లున్నవనియుఁ జెప్పుదురు కాని యా భారతము లభ్యమగుట లేదు. కర్ణాట కవిచరిత్ర ప్రథమ భాగమున (పుట 74) “ఇవను కన్నడదల్లి ఆవ గ్రంథ వన్ను బరదిద్దాన యో తీయ” దని వ్రాయఁ బడి యున్నది. ఈతఁడు తెలుఁగునఁ గూడ నేవైన గ్రంథములను వ్రాసెనో లేదో తెలియదు. రెట్టఁడను కవి కన్నడమున రెట్టమతమును రచించెను. ఆతఁడు తన గ్రంథమున నారాయణభట్ట విరచిత శాస్త్ర మాధారమని చెప్పినట్లు ఆయ్యల భాస్కరకవి రెట్టమత శాస్త్రము నందలి “ఉడిత కీర్త్యాఖ్యచే నొనరు నారాయణభట్ట మతంబును” అను పద్యోపాదమువలనఁ దెలియుచున్నది.¹ ఈ నారాయణ భట్టునకును నన్నయ మిత్రుడైన నారాయణ భట్టునకును గల సంబంధ మెట్టిదియో నిర్ణయించుట కవకాశము లేదు.

పైని పేర్కొనఁబడినవారు కాక యాంధ్రమున నన్నయకుఁ బూర్వ మింకను గొందఱు పండిత కవులుండిన ట్లాధారములు కానవచ్చుచున్నవి. క్రీ. శ. 9 వ శతాబ్ది యుత్తరార్థమునఁ బరిపాలించిన గుణగ విజయాదిత్యుని కాలమునందలి సాతలూరి శాసనమందు సంస్కృత భాషలో నొక చంపకమాలా

1. ఆం. శ. త. I పుట 189,

వృత్తమున్నది.² ఈ వృత్తమునకు సంస్కృత భాషలో నంత ప్రాచుర్యము లేదు. క్రీ. శ. 8, 9 శతాబ్దాలలో నుండిన రాజశేఖరాది సంస్కృత కవులు దీనిని వాచినను అంతకుఁ బూర్వ లెవ్వరును ఆ భాషలో దీనిని వాడి యుండ లేదు కన్న డాంధ్రములందు దీనికి ప్రచార మెక్కువ. అందుచే దాక్షిణాత్య వాఙ్మయము నుండియే యిది సంస్కృతమున కెక్కియుండునని తలంప వచ్చును. పై శాసనములందలి చంపకమాలలోఁ బ్రాస నియమము కానవచ్చు చున్నది. మొదటి రెండుపాదములలో యతినియమము కూడఁ బాటించఁ బడినది. సంస్కృతమున గణనియమమే కాని ప్రాసనియమము లేదు. అందు యతిస్థానమునఁ బదము విఠిగినఁ జాలును. పాదాద్యక్షరమో తన్మిత్రాక్షరమో యతి స్థానమునఁ బునరావృత్తము కావలసిన యక్కఱ లేదు కన్నడమునఁ బ్రాస నియమ మున్నది కాని యతి నియమము లేదు. అందుచేఁ బై శాసన కావ్యకర్త తెలుఁగు కవిత్వముతోఁ బరిచయము కలవాఁడనియు నందు చేతనే సంస్కృత భాషలో నా నియమము లేక పోయినను బ్రాసనియమము నా చంపకమాలలోఁ బాటించినఁ డనియుఁ దోచు చున్నది ఆ శాసనమున కాజ్ఞప్తి పండరంగఁడు. కర్త యెవ్వరో తెలియదు. పండరంగఁడే శాసనకర్త కూడ నై యుండునని శ్రీ వేంకటరావుగారి యూహ. అది విజమో కాదో విశ్వయముగాఁ జెప్పఁజాలము కాని యా శాసనకవి తెలుఁగు కవి కూడనై యుండుననుటలో నందేహము లేదు.

క్రీ. శ. 973-1000 మధ్య నుండిన రెండవ యుద్ధమల్లుని కుమారుఁడైన బాదప మహారాజు వేయించిన ఆరుంబాక శాస్త్ర శాసన మంతయు సంస్కృతము లోనే యున్నది. కాని యందు యతిప్రాసలతోఁ గూడి సరిగాఁ దెలుఁగుపద్యమే

2 భారతి I. 1 పుట 90-110

అరి నృపవాళి వారణ పరాతి మహాశ్ర విరామ మూరుకః

పర కరికార సుస్థిత సిఖావ్రవివాళిత భాసు సన్నిభః

గురుతర దీన భాగవత మానవ మానిత కల్ప పాదపః

సరకరిగల్గి భూమిప భుజానీ రిహాతి భువి ప్రభాసతే

యని దగిన కందపద్యము కూడ నున్నది ¹ కందము సంస్కృతమునకు సహజమైనది కాదు. కావునఁ దెలుఁగు పద్యమే సంస్కృతమున వ్రాయఁ బడిన దనియు దానిని రచించిన యాతఁడు తెనుఁగు కవిత్వముకూడఁ జెప్పనేర్చిన వాడనియుఁ దెలియు చున్నది. దాని కర్త అయ్యనభట్టు. పై శాసన కాలమును బట్టి చూడ నీతఁడు నన్నయకుఁ బూర్వమే యున్న వాఁడగుచున్నాఁడు. కాని యాతఁడు రచించిన తెలుఁగు గ్రంథము లేవియుఁ గానవచ్చుట లేదు.

రాజరాజ కోరుమిల్లి దానశాసనమున కాజ్ఞప్తి కటకేతుఁడు. కర్త భీమనభట్టు కుమారుడైన బేతనభట్టు. ఇది క్రీ. శ. 1022లో రాజరాజ నరేంద్రుఁడు పట్టాభిషిక్తుడై నప్పుడు చంద్ర గ్రహణ కాలమునఁ జీదమార్కుఁడను బ్రాహ్మణునికిఁ గోరుమిల్లి గ్రామ మగ్రహారముగా నొసంగిన విషయమును దెల్పు చున్నది. ఇందు 24 పాదములు 40 రగడ యొకటి యున్నది. ఈ పాదము లన్నింటను అంత్యాను ప్రాస మున్నది. నాలుగు పాదములలో (2, 3, 4, 16) దప్ప మిగిలిన వాని యం దాది ప్రాసము పాటింపఁ బడినది. 1, 4, 6, 7, 9, 11, 20, 21, 22 పాదము లం దాద్యక్షర పునరావృత్తి రూపమై యె తెలుఁగు యతి కనఁబడుచున్నది. 13 వ పాదమునఁ బ్రాస యతియు 18 వ పాదమున నఖండ యతియు గోచరించు చున్నవి. ఈ రగడకు విజయభద్ర రగడ యని పేరు. ఇం దొక్కొక్క పాదమున నైదు మాత్రలతోఁ గూడిన నాలుగేసి గణము లుండును. రగడలు కర్ణాటాంధ్ర భాష లందుఁ గలవు. సంస్కృత భాషలో క్రీ. శ. 940 ప్రాంతమున సోమదేవ సూరి రచించిన యశస్తిలక చంపువున నొక రగడ యున్నది. కాని మఱెవ్వరును దాని నందు వ్రాసి యుండలేదు. బేతనభట్టు వ్రాసిన పై రగడలో తెలుఁగు రగడ లక్షణములు చాలఁ గానవచ్చుటచే నాతఁడు తెలుఁగునఁ గూడఁ గవియై యుండెనని చెప్ప వచ్చును. ఇతఁడు రణస్థిపూడి శాసనకర్తయైన భీమనభట్టు కుమారుడనియు, నన్నయభట్టు జనకుఁడనియు నాండ్రకవి తరంగిణి యందు సూచింపఁ బడినది. నన్నయభట్టు భారతమునఁ దాను రాజరాజ కుల

1. కం ధవళ గుణో ధవళ యశో

ధవళిత దిబ్బందలో 2 వదమి శారాతిః

భవభక్తో భవకరుణో

ధ్వన భవ భోగాన్వితో విభాతి ముక్తి ర్తిః॥ ఆంధ్ర. ఉగాది. పం. 12 1921,

త్రాహ్మణుఁడని చెప్పుకొని యుండుటచే నాతని తండ్రి తాతలు కూడ రాజరాజు పూర్వుల కడ నంది విగ్రహాలై యుండురని యూహింప వచ్చును. కాననము నందలి యక్షరములను నరిగాఁ బరిశీలింపక పోవుటచే మొట్టమొదట నా కానన మును బ్రకటించిన స్త్రీలు దొరగారు చేతనభట్టని చదివి యుండిరి అందుచే వారి ననుసరించి యితరులు కూడఁ గొందఱాతని జేతనభట్టనియే పేర్కొని యుండిరి. మఱి కొందఱ తనని చెట్టనభట్టని చెప్పుచున్నారు. కాని 'జే' యను నక్షరము స్పష్టముగా గోచరించుటచే నతని పేరు జేతన భట్టనియే నిశ్చయింపఁ బడినది. ఈతఁడు తెలుఁగున వ్రాసిన కావ్యములు కాని పద్యములు కాని లభించుట లేదు.

పైవి పేర్కొనఁ బడిన కవులందఱును మంచి వ్యుత్పన్నులు. వారు దేశి మార్గ పద్ధతులు రెండింటఁ గవితఁ జెప్పనేర్చిన వారు. వారివలెఁ బండితులుగాక సామాన్య జనులకు మాత్రము ప్రీతి కలిగించు పాండిత్య నిరపేక్షములైన పాటలు, పదములు, ఏలలు, జోలలు, మున్నగు గేయముల రచించిన వారుకూడ నన్నయకు ముందుండి రనుటకుఁ గొన్ని యాధారములు కానవచ్చు చున్నవి. అసలు సంతోష విషాదాది భావములు ముమ్మరముగాఁ గలుగు నప్పుడు మానవుల నోట లయాన్నితమైన భాషయే వెలువడు నని విమర్శకులు చెప్పుదురు. వ్యాధుఁడు క్రొంచ మిథునమునం దొక దానిని వధింపఁగాఁ జూచి శోకోద్రిక్తుఁడైన వాల్మీకి నోట నయత్న పూర్వకముగా చందోసుయమైన వాక్కు వెలువడుట యందఁ జెఱిఁగి నట్టిదే. అట్లే నన్నయకుఁ బూర్వముండిన యాంధ్రులు కూడ సంతోషమో విషాదమో యతిశయముగాఁ గల్గినప్పుడు దానిని బాట రూపము ననో పదము రూపముననో వెలువరించి యుండు రనుటలో విప్రతిపత్తి యుండదు. పాల్కురికి సోమనాథుఁడు పండితారాధ్య చరిత్రలో పండితుఁడు వెలనాటి చోడుని బౌద్ధగురువుతో వాదించుటకై యా రాజు సభకేగు నందర్ప మునఁ ద దనుయాయులగు శిష్యులు

“పదములు తుమ్మెద పదముల్ ప్రభాత

పదములు శంకర పదముల్ నివాళి

పదములు వాలేకు పదములు గొబ్బి

పదములు వెన్నెల పదములు నంజ

వర్ణన మఱి గుణ వర్ణన పదములు

ఫాడుదు నాడుచు”

నరిగి రని వ్రాసియున్నాడు అట్లే శివరాత్రి జాగరణ సమయ మందలి వేడ్కల వర్ణించుచు

“ప్రమథ పురాతన పటు చరిత్రములు
గ్రమమొంద బహు నాటకము లాడువారు
ఆదట గంధర్వ యక్ష విద్యాధ
రాదులై పాడెడు నాడెడు వారు
వెండియు భవు బహువిధ చరిత్రము ల
ఖండితగతి నాటకంబు లాడుచును”

అని కొన్ని నాటక ప్రదర్శనములను వర్ణించి యున్నాడు. బహుశః ఇవి దేశమార్గమునకుఁ జెందిన యక్షగానముల వంటివే యయి యుండునని తోచుచున్నది. మఱియు నాతఁడు బసవ పురాణమును బ్రాచీన శివభక్తుల చరిత్రమును బురాతన గీతములను బట్టి రచించితి నని చెప్పకొని యున్నాడు. అతని నాటికి బహుశ ప్రచారము నందుండిన యా గీతములు, పదములు, యక్షగానములు మున్నగునవి యాతని కాలముననే పుట్టినవి గాక తఱ్ఱపూర్వము నుండియుఁ (అనఁగా నన్నయకుఁ బూర్వము నుండియు) గూడ జన వ్యవహారికమున నుండి వట్టివే యని యూహింప వచ్చును.

పండితరాధ్య చరిత్ర కృత్యవతారికలో సోమనాథుఁడు ద్విపదనుగూర్చి చెప్పుచు “అనియతగజైః, ప్రాసోవా, యతిర్వా” యని సంస్కృతోక్తులను మూడింటి సుదాహరించినాడు. ఇది యతిప్రాసలను గూర్చియు మాత్రా గణములను గూర్చియుఁ జెప్పనచ్చి వగుటచేఁ దప్పక తెలుఁగుభాషకు సంబంధించిన ఛంద స్సూత్రములే యై యుండు ననియు, గణములు నియతముగా నుండ నక్కఱలే దనియు, ప్రాసముగాని యతిగాని యుండినఁ జాలుననియు వానివలన స్పష్టమగుచున్నదనియు, కీ.శే. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు తెల్పియున్నారు.¹ మఱియు నా సూత్రములుగల ఛందోగ్రంథము నన్నయకు నమకాలమో, పూర్వమో యై యుండునని కూడ వా రభిప్రాయ పడి యున్నారు. దీనినిబట్టి నియతములు కాని గణములతోఁగూడి, యతియో ప్రాసయో కలిగియుండిన ద్విపదలును దత్పద్యములైన యితర రచనలును అప్పుడుండెడివని తలఁచుట కవకాశము కలుగుచున్నది. తెలుఁగున ము విభక్తిక యతియనియు ముకార యతి యనియు

రెండు యతి భేదములున్నవి అందు మొదటిదానిని బట్టి ప్రథమావిభక్తి ముకారమునకును పు పు బు భు లకును యతి చెల్లును నన్నయ యీ యతిని వాడియుండెను. తరువాత విభక్తిప్రత్యయము కాని పదమధ్య ముకౌమునకుఁ గూడ పుపు బుభులతో యతివేయు పరిపాటి పెచ్చినది దీనికే ముకార యతి యని పేరు. నన్నయ భారతమున నీ యతి కుదాహరణములు లేవు దీనినిబట్టి ప్రాచీన కాలమున నీ రెండింటిలో నొక్క ము విభక్తిక యతి మాత్రమే యుండెనని తెలియుచున్నది. ఇప్పటి వారి కిది యచ్చెరువుగాఁ దోపవచ్చును కాని యసలు ము విభక్తిక యతి యెట్లేర్పడెనో పరిశీలించినచో నీ యాశ్చర్యమునకుఁ గారణ ముండదు. ప్రథమావిభక్తి ము వర్ణమున కిప్పుడు ంబు, మ్ము అను వానివలెనే ప్రాచీనకాలమున బు అను రూపాంతరము కూడ నుండెననుటకు శాసనములును ఇతర ద్రావిడభాషలందలి శబ్దములును సాక్ష్య మిచ్చుచున్నవి శాసనములందలి మరబు, ఎనబు, వక్రబు, నాగబు మున్నగు రూపము లిందుకుఁ దార్కాణము. దీనినిబట్టి విభక్తి మువర్ణమునఁగా బువర్ణమే యని తెలియ వచ్చుటచే దానికి పు, పు, బు, భులతో యతి చెల్లుటలో వింతయేమియు నుండదు. “మీఁదఁ జెప్పఁబడిన ము విభక్తిక యతి (వనమునకు) వనబు అన్న రూపమున్న కాలమున నేర్పడిన దగును. వనబు అను రూపము పోయిన తరువాత చందోగ్రంథకర్తలు దానికి ము విభక్తిక యతి యని పేరిడిరి. నన్నియ నాటికి వనబు అనురూపము పోయినది. భారతమునఁ గానరాదు. ఈ సాధనము యతిప్రాసలు, పద్య రచనము నన్నయకుఁ బూర్వమే కలవని స్పష్ట ముచు చున్నది ”

సన్నెచోడుఁడు కుమార వంశవ కావ్యమున దేవతా గురు సంస్కృత కవుల స్తోత్రము కావించిన పిమ్మట

మును మార్గ కవిత లోకం

బున వెలయఁగ దేశికవితఁ బుట్టించి తెనుం

గును నిలిపి రంధ్ర విషయం

బునఁ జనఁ జాళుక్య రాజు మొదలుఁ బలువుర్

అను పద్యమును వ్రాసి యుండెను “తెనుంగు నిలిపి రంధ్ర విషయమునఁ జన సత్యాశ్రయునిఁ దొట్టి వాళుక్య నృపుర్” అను పాదము శ్రీ కవిగారు ముద్రించిన

ఋషాః సంభవ ప్రతిలోః గిసవచ్చు చున్నది. ఋషాః సంభవమునకుఁ దంజా పూరు సరస్వతీ గ్రంథాలయమున నున్న రాశపత్ర ప్రతి తప్ప మఱియొక ప్రతి లభ్యము కాకపోవుట చేతను, అందుఁ జాతుర్యరాజు మొదలుగఁ బలువుర్ ఆనుపారమే యుండుట చేతను, మన మిదియే యథార్థమైనదని గ్రహింప వలయును. ఇందుఁ జెప్పఁబడిన మార్గదేశ కవిత్వము లేవి యను విషయమును గూర్చియు, నా చాతుర్య రాజెవ్వరిను విషయమును గూర్చియు వేఱు ప్రకరణ మున వివరింపఁ బడును. సంస్కృత కవులను స్మరించిన పిమ్మట నన్నెచోడుఁ దీ పద్యమునఁ దెలుగు కవులను బ్రత్యేకముగాఁ గాక సామాన్యముగా స్మరించి నట్లు కానవచ్చుచున్నది. మార్గకవిత లోకమున వెలసి యుండఁగాఁ జాతుర్య రాజుడు లనేకులు దేశికవిత్వమును బుట్టించి యాంధ్రదేశమునఁ దెలుగును నిల్పిరని పై పద్యమునందలి భావము. దీనిని బట్టి చాతుర్యరాజుల కాలమునఁ దెలుగు దేశములో దేశికవిత పెంపొందింపఁ బడె నని తెలియు చున్నది. ఆ కవిత్వమునకుఁ బైని పేర్కొనఁబడిన కాననములలోని పద్యములు తక్కువేఱు నిదర్శనములు కానవచ్చుటలేదు. కాని నన్నయకుఁ బూర్వము దేశికవిత దేశమున సాగె ననుటకు మాత్ర మీ పద్యము నిశ్చితమైన నిదర్శనమై యలరారు చున్నది నన్నె చోడుఁడు సంస్కృత కవులలోఁ గొందఱిని వలెనే తెలుగు కవులలోఁ గూడఁ గొందఱిని బ్రత్యేక నామములతోఁ జేర్కొని యుండినచో నా విషయము మఱింత స్పష్టముగా వెల్లడి యైయుండును. కాని తనకు ముందున్న దేశికవులలో సుప్రసిద్ధ కావ్య రచనచేఁ జేర్కొనఁదగినవా రెవ్వరును గానరాకపోవుట చేతను మార్గకవులలోఁ గొందఱు జైన మతమును మఱి కొందఱు వైదిక మతమును నవలంబించిన వారగుటచేతను, ఆ రెండు మతములును గూడ తైవుఁడైన తనకు విరుద్ధములైన వగుటచేతను, అతఁడు వారిలో నెవ్వరిని గాని ప్రత్యేకముగాఁ జేర్కొని యుండ లేదని తోచుచున్నది.

ఈ విధముగా నన్నయకుఁ బూర్వమున్న కవిత్వమిట్టిదని వస్తు రసాలంకార వివేచన చేసి విమర్శించుటకుఁ దగిన యాధారము లేవియు లభింపక పోయినను అప్పు డాంధ్రమున నేదో కొంత కవిత్వ ముండె ననుటకు మాత్రము నిదర్శనములు గోచరించు చున్నవి. ఈ కవిత్వమును కానన కవిత, పదగేయ రూపమైన దేశికవిత, మార్గపద్ధతికిఁ జెందిన కావ్యకవిత యని మూడు తెలింగులుగా విభజింప వచ్చును. ఇందు కానన కవిత యారంభమున దేశీయ

మార్గమునకును దరువాత (అనఁగా పదవ శతాబ్దినుండి) మార్గపద్ధతికిని (విరియాలకామసావి గూడూరు శాసనము) జెందినదిగాఁ గానవచ్చుచున్నది. పదగేయ కవిత్వకు సోమనాథుఁడు పేర్కొన్న గీతములును, బదములును, ఉదాహరణములు కావ్యకవిత్వమునకు పద్మాదులగు జైనకవులు రచించిన కావ్యములు తార్కాణము ఇవియు శ్రీ. శ. 10వ శతాబ్ది యుత్తర భాగమున రచింపఁ బడినవే. దీనిని బట్టి దెలుఁగునఁ గవిత మొదటఁ జాతుక్య రాజుల ప్రేరణ ప్రోత్సాహములచే దేశీ రూపముగా నారంభమైనదనియుఁ దరువాతఁ గన్నడకవుల ప్రభావముచే మార్గ కవిత్వకూడఁ గొంత వెలువడి నన్నయ భారతమున సమగ్రరూప సౌష్ఠవము నొందెననియుఁ దెలియు చున్నది. ఈ రెండు రకముల కవితయు నారంభము నుండి నేటివఱకు దేశకాలమతాది పరిస్థితుల ననుసరించి యొకప్పుడొక దానికిని మఱొకప్పు డొకదానికిని దోహదము చేకూరుచుండ నధికముగనో యల్పముగనో పాగుచునే యున్నది. అందు నన్నయకుఁ బూర్వ మందలిది యుండియు నుపలబ్ధము కాక పోవుటచేఁ బ్రకటయు గూఢయునైన నరస్వతీనది వోలె మన పాలి కసత్ప్రాయమేయై పొడఁగట్టు చున్నది.

3 చాళుక్య యుగమునందలి భాష :

ప్రాకృతాళుక్య యుగమునఁ దెలుఁగులో వ్రాయఁబడిన శాసనములు లేనప్పటికిని అప్పటి సంస్కృత ప్రాకృత శాసనములందుఁ గనవచ్చిన గ్రామ నామములనుబట్టియు, మఱికొన్ని యితరాధారములనుబట్టియు నప్పుడు తెలుఁగు భాష యితర ద్రావిడభాషలనుండి విడివడి వ్యవహారమున నుండి యుండవలెనని తెలిసికొంటిమి. పూర్వ చాళుక్యులును రేనాటిచోళులును రాజ్యాధికారము వహించిన కాలమునఁ గొన్ని శాసనములను దెలుఁగు భాషలోనే వ్రాయించి యుండిరి. ఇతర శాసనములు సంస్కృత భాషలో వ్రాయఁబడినను గ్రామ సీమాదులను దెల్పు సందర్భమునందు మాత్రము పెక్కింటిలోఁ దెలుఁగు భాషయే వాడఁబడియున్నది. క్రీ. శ. 6, 7, 8 శతాబ్దాలలోని తెలుఁగు శాసనములు పదనమునందే యున్నప్పటికిని అందలి పదములు కొన్ని యతి ప్రాచీన రూపములతోఁ గూడి దుర్బవగాహములుగాఁ గానిపించుచున్నవి. అయ్యు నవి యితర దక్షిణ దేశభాషలందలి పదములతో నన్నిహిత సంబంధము కలిగి తెలుఁగుభాషా పరిణామ ప్రకారమును సూచించుచునే యున్నవి. ఈ శాసన ములలో సంస్కృత ప్రభావముకంటెఁ బ్రాకృతభాషాప్రభావము హెచ్చుగాఁ గానఁ బడుచుండును. ఉదా ఆసివైరువు లికితమ్ (చోళమహారాజు ఉరుటూరు శాసనము, పొట్లదుర్తి మాలెపాడు శాసనము). అణపొతులు (అజ్ఞప్తి) పుణ్య కుమారుని మాలెపాడుశాస. దుగరాజు, దుగిరాజు (యువరాజు) చోళమహారాజు ఇందుకూరు శాస. దమ్మపు, దమ్మపులు (ధర్మము) అద్దంకి శాసనము. బెజయరాజు [విజయ (యాదిత్య) రాజు] ధర్మవరశాస. బెజయిత్త భటురకు (విజయాదిత్య భట్టారక) కపిలేశ్వర పుర శాసనము. క్రీ. శ. 740. సర్వబాద పరియారువు (సర్వబాదాపరిహార) నవ్వలోకశ్రయ మహాసత్థా వళి. అహదనకర శాసనము. మున్నగున విందుకుఁ దార్కాణములు. “ఊరిస్వామున్, మహానఖియాన్, పెద్ద పదుపున్, పెద్దకోన్, పరుక్షేపుల కొట్టుకన్. మొదలగు పదములు తెలుఁగున

నన్నయ భాషలో మనకుఁ బరిచితములగు రూపములతో వింకను స్థిరపడక ప్రాకృతము మూలముగా నీ భాషలోనికి వచ్చు మార్గములో నున్నట్లుగవడు చున్నవి. కావుననే యీ రూపములు సులభముగా నర్థమగుట లేదు. ఇవి భాష యొక్క ప్రాచీన స్థితిని దెలుపుచున్నవి. ఈ కాలమున తెలుఁగు పలుకుబట్లు ప్రాచీన ద్రావిడ సంప్రదాయములనుండి ప్రాకృత భాషా సంస్కర సహాయముచే నూతన పరిణామమును బొందుచున్న సంధిస్థితిలో నున్నవని చెప్పవలసి యున్నది ¹ తరువాతి శాసనములలో వలె వీనియందుఁ దత్సమీకృతములై తెలుఁగు భాషలోఁ గలసిపోయిన పదములు కావి, దీర్ఘ సమాసములు కాని యంతగాఁ గనఁబడవు. కాలక్రమమునఁ దెలుఁగుభాషలోఁ బ్రాకృత ప్రభావము సన్నగిల్లుటయు సంస్కృత ప్రభావ మధిక మగుటయు సంభవించెను. అందుచే శాసనములందలి బిరుదాదులు దీర్ఘ సమాసములుగా వ్రాయఁబడుట గోచరించును యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనములో నా రాజునకుఁ గల బిరుదాదులు మొదటి పద్యమున దీర్ఘ సమాసములతో వివరింపఁ బడినవి. ఇట్లే చోళరాజులును వైదుంబరాజులును, బాణరాజులును పేయించిన శాసనములలోఁ గూడ బిరుదాదులు దీర్ఘ సమాస రూపములుగానే కన్పట్టుచున్నవి ² చాళుక్యభీముని కొఱవి శాసనములో³ దీర్ఘ సమాసము లంతగా లేక పోయినను అందలి భాష తత్సమ పదబహుళమై పరిగా నన్నయ భారతమునందలి వచన తైలిని బోయున్నది. గుంటూరు జిల్లా బాపట్ల తాలూకా చేఁబ్రోయిలోని నాగేశ్వరస్వామి ఆలయమున

1 ఆంధ్ర భారత కవిశా విమర్శనము పుట 80, 81

2 చోడ మహారాజు సూర్య గ్రహణ కాల శాసనము

స్వస్తి హరి రథ౯ రావ భుజానీ భాసుర చరణ్ణ ప్రద్యోతిరదితకర
కులనన్దన కాస్యవ గోత్ర కరికాలాన్వయ మహారాజు

వైదుంబ రాజుల శాసనము .

స్వస్తి శ్రీ స్వప్రసాదేక సమర సంఘట్ట నోవ లబ్ధి జయశ్రీ సమా
లింగితవక్షతల కండ త్రిణేత్ర వైదుంబ మహారాజుల

బాణరాజుల శాసనము .

స్వస్తి శ్రీ వల్లభ మహారాజాధి రాజ పరమేశ్వర భట్టరక

S. I. I. X 604.

3 తెలంగానా శాసనములు. 12 పుట. 168.

లభించిన శ్రీ మదాహవమల్లదేవుని శాసనము నందలి యారింప బిరుదావళి నన్నయ భారతాద్యంతములందు రాజరాజును సంబోధించిన పద్యములను స్మరింపఁ జేయుచున్నది. ఈ శాసనము రాజరాజు పటాభిషేకమున కింతుక పూర్వము (క్రీ. శ. 1006) వ్రాయఁ బడినది.

“స్వస్తిశ్రీ సకళ భువన వల్లభ శ్రీ మదాహవమల్లదేవ శ్రీ పాద పద్మా రాధక, పరిమణ్ణక సాధక, సకళ జగదుత్తంస, విప్రు వంశాళంకారి, సత్తిగ నంకకాఱు, సాహిత్య విద్యానిధి, వినయ రత్నాంబుధి, శంకర కింకర, కొంకణ భయంకర, సమదారాతి మత్త మాతంగ మస్తక స్థక విదారణ దారుణ ఖర నఖర పంజర, సామస్త వజ్ర పంజర, విజ భుజ పరాక్రమ నిర్జిత ప్రతిమల్ల, దుగ్గఁత్రయ మల్ల, పర బళ జలనిధి కబళన బద వాన లోదంగ దావానల”.

విరియాల కామసావి గూడూరు శాసనము నందును, బద్మ సర్వదేవుల రచనలుగాఁ బ్రబంధ రత్నావళిలో సుదాహృతములైన పద్యము లందును గలకై లికివి నన్నయ కై లికివి భేదమే లేదు. ఈ విధముగాఁ బ్రాకృతకవ్య యుగమునఁ గేవల గ్రామనామ రూపమునఁ గనవచ్చిన తెలుఁగుభాష చాళుక్య యుగారంభమునఁ బ్రాకృత భాషా సంపర్కమును బొంది, తరువాతఁ గ్రమక్రమముగాఁ దత్సమ పదజాలమును గూర్చుకొని, క్రీ. శ. 11వ శతాబ్దినాటికి నన్నయ భారతభాషతో సదృశమైన భాషగాఁ బరిణమించినదనియు, నన్నయ యందలి లోప వైకల్యములను సవరించి దానిని లాక్షణికమును శ్రుతి మనోహరమునైన యుత్తమ భాషగా సంస్కరించె ననియుఁ జెప్పవచ్చును

క్రీ. శ. 6వ శతాబ్ది నుండియుఁ గానఁబడుచున్న కేవల తెలుఁగు శాసనములలోవలెనే సంస్కృత శాసనములలో పీమాదులను జెప్పు వందర్పమున నుండు తెలుఁగు భాగములలోఁగూడ దేశ్యపదములు ప్రయోగింపఁబడియే యున్నవి. పీవిలో నారంభ కాలము నందలివి నన్నయ భారతమునందు స్థిరపడి పునఁబడి బరిచితములైన రూపములకంటె భిన్నములైన రూపములతో నుండుటచేతను, వివిధ కాలములందు వివిధ ప్రదేశములలో వివిధరూపములతోఁ గానవచ్చుచుండుటచేతను అర్థప్రహణ విషయమునఁ గొంత క్లేశము కలిగించుచు వింతగా గోచరించుచున్నవి. ఇట్టి వింతరూపములు క్రీ శ. 11వ శతాబ్ది నడుమ వ్రాయఁబడిన పద్యశాసనములలోఁ గూడఁ గొన్నికానివింను చున్న వానిసంఖ్య

యప్పటికిఁ దగ్గిన దనియే చెప్పవచ్చును. అందుచేతనే యప్పటి శాసనముల నర్థముచేసికొనుట కొంచెము సుకరముగాఁ గానిపించును. మధ్యకాలమునందలి యీ శాసనములలోఁ దత్సమదేశ్యపదము లించుమించు సమాన సంఖ్యక ములుగా నుండును. తరువాత దేశ్యపదములకంటెఁ దత్సమ పదముల సంఖ్య పెరుఁగుట సంభవించినది. ఆ యున్న దేశ్యపదములలో నైత మప్పుడుకూడ నర్థక్షేత్రము కలిగించునవి కొన్ని లేకపోలేదు. విరియాల కామసాని గూడూరు శాసనమునందలి తుదిపద్యము తత్సమపద బహుళమయ్యు నర్థము కాకపోవుట కదియే కారణము.

వింతపదములు :

నివబుకాను ఎఱ్ఱగుడి పారు శాసనము. (క్రీ. శ. 6వ శతాబ్ది చివర)
వన్నన.

ఇరువది యాదినాల్క ముటులు.

ఓకున తిప్పలూరి శాసనము

పూల్లవట్టిమ్మన చోళమహారాజు రామేశ్వర స్తంభ శాసనము.

కాటుకున చిలంకూరు శాసనము. (8వ శతాబ్ది ఆరంభము)

రట్టగుళ్లు.

ఎఱుంబొది విప్పర్ల శాసనము. క్రీ. శ. 641.

ఇఱుకాను.

గాణంబు.

వేల్డుము లక్ష్మీపుర శాసనము. క్రీ. శ. 685-705

బోళ.

ముడ్లు.

కడువండ్లు.

దత్తి కపిలేశ్వరపుర శాసనము. క్రీ. శ. 740.

బోయ చందలూరు తామ్రశాసనము క్రీ. శ. 673.

తెఱె రేయూరు శాసనము క్రీ. శ. 669.

అరియుదగు అహదనకర శాసనము.

గజ్జులు.

ప్ర. శ. 9వ శతాబ్ది తరువాతి శాసనములందలి యుదాహరణములు

గొఱలుపు అద్దంకి శాసనము

బాణ.

టస్సి యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనము.

మట్టి మొక్క (ముంక) చిస్త. [మట్టి = bent (Kittel) The young tamarind tree that is bent పంగిన చింతమొక్క.]

కోడమదుపు (A sluice of a tank with a top sill or a sluice on the hill side.

మడువ = a sluice (Tamil) తెలుగున మడవయను శబ్దమున్నది. మళ్లకు నీరు పెట్టెడి కాలువ ముఖమని యర్థము. "అడుసుఁ దుంపురు చెక్కుటద్దంబులను బిర్వ మళ్లకు మడవలు మార్చిమార్చి" కళా పూర్వోదయము. చతుర్థాశ్వాసము.

గోగుతేపు = గోగుచెట్లు పండింపఁబడు క్షేత్రము. (A plot of land in which generally గోగు plants are cultivated)

కడము కోపు = conical trunk of a Kadamba tree

కలవెలగురి (కల్వెలగురి) పెద్దచిస్త = Big tamarind tree adjoining the stone fencing కల్లు = తాయి.

వెలుగు = లోపల పశువులు లోనగునవి చొరక తోట మొదలగువాని చుట్టు ముండ్లచెట్లుపెట్టి యెదిగించిన ఆవరణము (శబ్దకర్తాకరము.)

మద్దలు = మద్దిచెట్లు. చిఱుకోడి మద్దలు.

గొరగ వల్లము = కైవసన్నాసులకుఁ జెందిన వల్లపుభూమి.

కట్టమొడ్డలు = Artificial embankments or fences made of natural bushes కట్ట అను పదము కృత్రిమమైన (కట్టఁబడిన, artificial) అను నర్థమున నిప్పుడును వ్యవహారమునఁ గనవచ్చుచున్నది. కట్టపండ్లు = artificial teeth.

బడియ బొం యజ్ఞ పేదరి యాకు చిస్త.

బొం (పొం) boundary.

అజ్ఞ = by the side of, touching.

పేదరి యాకు చిస్త = poor leafed tamarind.

పైపదములు రెండవ కాళుని పిరిపుర తామ్ర శాసనమునందలివి,

ఇతఁడు రెండవ యుద్ధమల్లుని (క్రీ. శ. 930) కొడుకు బాడపుని సోదరుఁడు.

గుణ్డేటియ కఱితి పేములగోసు (రెండవ అమ్మరాజు పేమలూరుపాడు తామ్ర శాసనము. క్రీ. శ. 945)

పరువులు = salt marshes Do.

పటు (పట్టు = స్థలము) రెండవ అమ్మరాజు మచిలీపట్టణ శాసనము. క్రీ. శ. 945-70.

పుసియిల్ల దాష్ట్య = మోసములేని తాల్మి; వెంకయ చోళుని చొంగల సాని కనుమ శాసనము

గద్యవంబు : విరియాల తామసాని శాసనము క్రీ. శ. 1000.

రూప వైవిధ్యము గల పదములు .

1. ఏబిది చోళమహారాజు ఉరుటూరు శాసనము. క్రీ. శ. 1వ శతాబ్ది ఆరంభము.

ఏభది వెలుదుర్తి శాసనము.

ఏమ్మదియె తిప్పలూరి శాసనము.

ఏంభాది వెలుదుర్తి శాసనము. (క్రీ. శ. 8 వ శతాబ్ది.)

2. తేని ఉరుటూరు శాసనము.

తీనికి సాలెపాడు శాసనము.

దేనికి No 403—1904.

దినికి No 401—1904.

3. అచ్చినవాస్తు ఉరుటూరు; అగస్త్యేశ్వర దేవాలయ శాసనము.

చిలంకూరు; దిమ్మగుడి శాస.

డచ్చిన, డచిన పెల్లూరి శాసనము.

వ్రచ్చిన ఉరుటూరు శాసనము.

అఱిసినవారి బూడిదగడ్డపల్లి శాసనము.

1. తక్క-శాపుచోల పుణ్యకుమారుని తిప్పలూరి శాసన.
వైదుంబి వ్హోలు మురుసుపల్లి శివాలయము 346.
గొట్టిప్రోలు మొదటి అమ్మరాజు మచిలీపట్టణ తామ్రశాసన.
క్రీ శ. 918—25

5. తాంబూర్ విజయాదిత్యచోళుని చామలూరు శాసన
తబుణ్ణు (తమ్ముడు) కపిలేశ్వరపుర శాసన క్రీ.శ. 740.

6. మఱున్తుఱు ఎఱ్ఱగుడిపాడు శాసన. క్రీ. శ. 6 వ శతాబ్ది.
మరుతుణ్ణు చిలంకూరు శాసన. క్రీ శ. 8 వ శతాబ్ది.
మాఱుత్రు సత్యాదిత్యుని మాలెపాడు శాసన.
మఱుతూ క్రీ విష్ణుర్ల శాసనము. 7 వ శతాబ్ది.
మఱుతుణ్ణు విక్రమాదిత్య బలికుల దాణరాజుల శాసన.
బికిరాజు శాసన. S. I I X 594.
ప్రితుణ్ణు రేమయ్య శాసన. .. 593.
మఱుతు మోహురు భైరవ దేవాలయ శాసన 615.
మఱుతుంఱు దిమ్మగుడి శాసన. నెం. 364

ఈరు (దిహవచన రూపములు)

ఈర్లందు జయసింహ వల్లిభుని విష్ణుర్లశాసన.
పాన్తుఱు సత్యాదిత్యుని మాలెపాడు శాసన.

8. ఏడు

ఏ ఱు వేల నేల బికిరాజు శాసన. S I I No 594.
ఏఱు వేల నేల చోడమహారాజు సూర్య గ్రహణ కాల శాసన. No 595.
కొపినేపల్లి శాసన. S. I I. X No. 598.
ఏకువేళు చెన్నరాయనిపల్లి కుత్తరమున నున్న శాసన. No 639.

9. తూర్పు.

తూఱువ్వు నూర్ల No 408—1904

తుఱుగు నుద్ద }
 తుఱుమ్ము నుద్ద } No 408 A 1904.
 తూపు కాన No 340—1905.

10. పాఱుఁడు = బ్రాహ్మణుఁడు.

పాఱువారికి No 338-1922

పాఱుళ్లు No 287-1905

పాఱుళ No 384-1904.

పాఱు రామేశ్వర స్తంభ కాననము.

పాఱు చిలంకూరు కాననము.

వఱాను లక్ష్మీపుర కాననము.

11. పొడుచు దాతువు క్త్వార్థక రూపము.

పొడుచి బూడిదగడ్డపల్లి కాన

పొడిచి వైదుప్ప రాజుల కాన.

పొడిచ్చి చిన్నతిప్ప సముద్ర కాన. No 621 S I I X
 కురుదిలకోట కాన No 625

12. కవిల గోవు.

గవిలం చోళమహారాజు సూర్యగ్రహణ కాల కాన.

కవిళ విష్ణువర్ధనుని సాలెపాడు కాన.

గవిలక No. 401-1904

కవిలకాను No 403-1904.

13. పన్నన ఎఱ్ఱగుడిపాడు కాననము.

పన్నాన ఉరుటూరు కాన.

పన్నవీన వెలుదుర్తి కాన.

పన్నకా.

14. పెండ్లంబు (= భార్య) S I I. X 598

పెండ్లాంబులు No 408-1904

15. రెడ్డి.

రెడ్డి-రెడ్డి No 341-1905.

రట్ట గుళ్లు	రామేశ్వర స్తంభశాసన, చిలంకూరు శాసన.
రట్ట గుడ్డు	No. 400-1904.
రట్టదు	No 400B-1900.
రాడ్డు	No 408A-1904.

ఇట్లే రూపవై విద్యమును బొందిన దేశ్యశబ్దము లింకను బెక్కు గలవు. ఈ దేశ్య శబ్దముల వలెనే కొన్ని తత్సమ శబ్దములు సైతము వివిధ రూపములతో వ్రాయబడి యున్నవి. కొన్నిటిలో వర్ణక్రమము చాల దుష్టముగా నున్నది. దీని కప్పు రా శబ్దములు రూప వై విద్యమును బొంది యుండుటే కాక శాసన లేఖకుల యజ్ఞత కూడఁ గొంతవఱకుఁ గారణమై యుండవచ్చును. రూప వై విద్యముతోడను వర్ణక్రమ దోషముతోడను గూడిన శబ్దములు కొన్ని యీ క్రింద నొసంగఁ బడుచున్నవి.

1. సాక్షి ఎఱ్ఱగుడిపాడు శాసన. క్రీ. శ. 8 వ శతాబ్ది చివర.
సక్షి చిలంకూరు అగస్త్యేశ్వరాలయ శాసన. నెం. 401.
శాక్షి ఎఱ్ఱగుడిపాడు శాసన.
చక్షి (చాక్షి) ఉత్తమాదిత్య చోళమహారాజు వెలుదుర్తి శాసన.
2. భటార శాకు బుడమనారాయణపాడు శాసన.
భటరికి బసినికొండ శాసన, వెంకయ చోడుని దొంగలసాని కనుమ శాసన
భటారల లకు నెం. 405.
భటారశకున్ దిమ్మగుడి శాసన. No 384.
భటరశకు మైలవర శాసన. No 306.
కపిలేశ్వరపుర శాసన.

3. బారనాసి (= వారణాసి) రామేశ్వర స్తంభ శాసన.
బారణా నల్ల చెఱువుపల్లి శాసన.
బారణాసి బుడమ నారాయణపాడు శాసన.
బారాణసి జయసింహవల్లభుని విష్ణుర్ల శాసన.
బారనాసి బికిరాజు శాసన.
వారణాసి చిలంకూరు శాసన.

4. శ్రీ పద్మకాతంబు వెంకయ చోడుని చొంగలసాని కనుమ కాన.
శ్రీ పద్మకాతంబు పెట్టారి కాన.
- 5 వగ్రబు కపిలేశ్వరపుర కాన. క్రీ. శ. 740.
వక్రంబు విష్ణువర్ధనుని సాలెపాడు కాన.
వక్రబు చిలంకూరి ఆగస్త్యేశ్వర దేవాలయము. No 405.
6. బ్రాహ్మణులను రాష్ట్రకూట విత్యవరుని కాన. మాలెపాడు కాన
ఇలపకుఱ్ఱు కాన.
బ్రాహ్మనులను కుసుమాయుధుని కాన.
కూజ్యగ్రహన విమిత్య (త్ర)ం బున రేమయ్య కాన. నెం. 593.
ప్రితివి రాజ్యంబు ముదిపేడుచెఱువు దగ్గఱనున్న కాన.
కొల విస్తారకుండు లక్ష్మీపుర కాననము.
ద్రుగ్గాదేవి
చంద్రాయిత్రకాలంబు విష్ణువర్ధన మహారాజు బుడమనారాయలపాడు కాన.
ప్రతిష్ఠితః పార్తీశ్వరః ఇంద్రకీలపర్వత చాళుక్య కాన
సృపాజాం క్కాలేక్కారే ..
జయలక్ష్మి సమాలింగిత వక్షతల వైదుమ్మ రాజుల కాన. క్రీ. శ. 850.
వదిసిన వాన్లు వల్లచెఱువుపల్లి కాన. క్రీ. శ. 8 వ శతాబ్ది.
పుత్రవద్య. శ్రీ వద్య. గోవద్య. సత్యాదిత్యుని మాలెపాడు కాన.
అత్మాన్మతంబున. ధర్మవర కాన. (నెల్లూరు కాన.)
పైని పేర్కొనఁబడిన పదములలో, గొన్నిటి యర్థము నీ విధముగా నూహింప వచ్చును.

పన్నస. కిరెల్ గారి కన్నడ విఘంటువులో పఞ్చెయ, పణ్య అను పదములు కానవచ్చుచున్నవి. అందు పఞ్చెయ యను పదమునకు పెద్ద పొలము. సేరి అను వర్ణము లొసంగఁ బడియున్నవి. పణ్య పదమునకు కిసంవార్ గ్లాసరీ యను విఘంటువులో (మంగుళూరు 1891, 1895) “పూర్వము రాజుల యధీనములో నుండి తిరిగి వాలెప్పు డడిగిన నప్పు డిచ్చివేయు పద్ధతిమీద కొలు కిచ్చు భూమి” యను నర్థము వ్రాయఁబడినది. ఆరవమున వ్యవసాయ మను వర్ణమున పఞ్చెయ అను పదము కనఁబడుచున్నది. పణ్య, పఞ్చెయ, పఞ్చెయి. పన్నాస శబ్దము లన్నియు సమానార్థకములే యని తోచుచున్నది. సత్యాశ్రయ మహారాజు పుత్రుఁ

దురు గీర్తివర్మ పౌత్రుడు నైన ఆదిత్యవర్మ వ్రాయించిన యొకశాసనములో¹ రేవళమఁ, అగ్నిశమఁ అను నిరువురు బ్రాహ్మణుల కాదిత్యవర్మ ముణ్ణకట్లు, పొగ్గితె యను గ్రామములను “ఉజ్జయిని పన్నాస” అను వృత్తిగా విచ్చెనని తెల్పఁబడి యుండుటచే బై కిసంవార్ గ్లాసరీలో పణ్య శబ్దమున కీఁ బడిన యర్థము నరియైనదిగానే కనఁబడుచున్నది. సంస్కృతము నందలి పంచాశత్ శబ్దము నుండి ప్రాకృతమున నేర్పడిన పణ్ణాసా యను శబ్దము తెనుఁగున వనన యను ప్రాకృత భవముగాఁ గనఁబడుచున్నది. దానికిని ఈ పన్నాసకును సంబంధమున్నట్లు లేదు.

దత్తి : ఈ శబ్దము పెక్కు శాసనములలోఁ గనఁబడుచున్నది.² దానమని దీని కర్థము. దత్తము (= ఈయఁ బడినది) అను రూపము నుండి యిది యేర్పడి యుండును. ఇదియే కొన్ని శాసనములలో దత్తిడి యను రూపాంతరముతోఁ గనవచ్చుచున్నది.³ ఈ రూపము చాల విరళముగా మాత్రము కనఁబడు చుండుటచే దీని సాధుత్వము నందిగముగా నున్నది. దత్తి శబ్దము నన్నయ తరువాతి శాసనములలోఁ గూడఁ బ్రయోగింపఁ బడియున్నది. (గణపతిదేవ మహారాజు విధించిన దత్తి: దేవదత్తి = దేవ భోగము) దీనికి బహువచనము దత్తులు. (అ. సా. వ. వ. సంపుటము 1 పుట 361 ఇట్లు సప్త సంతానంబులు దేవ బ్రాహ్మణ దత్తులు).

మఱుతు : మఱుతు : ఈ శబ్దమునకుఁ గల రూపవైవిధ్యము పైని చూపఁబడినది. ఇది మత్తరు అను కన్నడ శబ్దము యొక్క అసాధు రూపమనియు నొకా నొక భూమి కొల మానమును సూచించుననియు రాజరాజ వరేంద్ర సంచికలో శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు వ్రాసి యున్నారు. మఱుతురు లేక మఱుస్తురు అనునది దీని యేక వచన రూపమై యుండవచ్చును. బహువచనమున మఱుతుడు, మఱుతులు, మఱుస్తులు, మఱు

1 Madras Museum C P grants of Western Chalukyas No 1 Sewell's list of Inscriptions No 95.

2. నల్లపల్లి శ్రీ లెఖిత భటరళ నిర్మిత దత్తి (కవిలేఖరపుర శాసనము. క్రీ. 740).

ఉలిరీశ్వర భటరళాకు ఇచ్చిన దత్తి (విష్ణువర్ధన మహారాజు బుడమ నారాయణపాడు శాసన).

3. Nellore Inscriptions D. 13 పుట 297.

తుట్లు అను రూపములు కానవచ్చుచున్నవి. మఱుతురు అను దానికి బహు వచనమున మూర్ధవ్య కకారము పరము కాఁగా దాని సాహచర్యమున నందలి రేఫము కకట రేఫముగా మారాయుండును. కకట రేఫకకార సమ్మేళనము పూర్వము డ్లు (drlu) అనునట్లుగా నుచ్చరింపఁ బడుచుండెను. కొంత కాలమునకు రేఫము పోయి మఱుతుట్లు అను రూపమేర్పడి యుండును (cf డీరు, డీడ్లు). కొన్ని కాసనములలో నీ కట్టి మేకవచన బహువచనములందు మఱుతు, మఱుతులు, అను రూపములతోఁ గనఁబడుచున్నది విశ్వత్తి కాసనమున ముప్పది మఱుతూ అనియు, మోపూరు ధైరవ స్వామి దేవాలయమున “నూఱు మఱుతు” అనియుఁ బ్రయోగములు చూపట్టుచున్నవి. కాకతీ గణపతి దేవుని పాకాలకాసనములో¹ మఱులను బహువచన రూపము ప్రయోగింపఁ బడినది. దీనిని బట్టి మఱుతు, మఱు అనున వేకవచన రూపము లనియు మఱుతులు, మఱులు అనునవి బహువచన రూపము లనియు స్పష్టమగుచున్నది. మఱుతురు అను రూపమే కాలక్రమమున నంత రువర్ణము లోపించుటచే మఱుతు అను రూపమును జెందిన ట్లుహింప వచ్చును.

పూర్వము భూ పరిమాణమును మఱుతుల లెక్కతోఁ గొల్పెడివారు. “కాకతీయుల కాలమునను ఆట పిమ్మటను నీరు నేలను (పల్లపు నేలను) మఱుల లెక్కను, వెలి చేనును (మెట్ట నేలను) పుట్ల లెక్కను గొల్పెడి వారు”.² పై పాకాల కాసనమున నొక మఱు తొక నివర్తనమునకు సమానమని సూచింపఁ బడినది. పంక్తుత శ్లోకమున,

తస్మై శ్రీ గణదాళ ముమ్మడి రచా దస్యాం పురి ప్రోన్నతం
సాధం పంచ నివర్తనాని చ సచా శ్లిష్టాని సస్య శ్రీయా

అని చెప్పఁబడిన విషయమే తరువాత “ఈ కాసనమునఁ జెప్పిన కతి చక్రవర్తికలుకు ముమ్మడయంగారు ఇచ్చిన వ్రిత్తి అయిదు మఱు” లని వివరింపఁ బడినది. ఈ నివర్తనము పరిమాణము విషయమునఁ గూడ భిన్నాభిప్రాయము లున్నవి. కాకతీయ సామంతుడైన సారంగధరుని సారంగపుర కాసనమునఁ బది హస్తముల దండముతో ముప్పది దండములైన

1. Nellore Inscriptions Vol I C. P grant No. 17. పుట 187.

2. రాజరాజ వరేంద్ర వట్టాభిషేక సంచిక పుట 84

నొక నివర్తన మగునని తెల్పుచున్నది.¹ కాని శుక్రసీతి సారమున నాలుగు లేక యైదు కరము లొక దండ మనియు, బ్రజాపతి మనువు బభయుల మతమున విరువది యైదు దండము లొక నివర్తన మనియుఁ జెప్పఁ బడియున్నది.²

పొల గరుసు, కీ. శే. జయంతి రామయ్య పంతులు గారి పదమునకుఁ బొలిమేర యని యర్థముచెప్పి యిందలి పొలి శబ్దము పొరపాటున పొల యని అకారాంత ముగా లిఖింపఁబడిన దనియు, నది బలిశబ్దభవ మనియుఁ దెల్పియున్నారు. (నందమపూడి కాన) ఇప్పుడు పొలిమేర శబ్దము జన వ్యవహారమున నున్నది. శబ్దరక్షాకరమునఁ గూడఁ బొలిమేర యందలి లకార మిదంతముగానే కనవచ్చు చున్నది. దాని కందు గ్రామద్వయ మధ్య సీమ, ఎల్ల అను నర్థము లొసంగఁ బడి యున్నవి. ముద్రితమైన కాశీ ఖండమున (3.116) నొక సీన మందలి గీత పద్యములోఁ బొలిమేర సీమ యను పద మున్నది. కాని యిది యతి స్థానము ననో ప్రాస స్థానముననో లేని కారణమున శ్రీనాథుఁడు పొలిమేర యని వ్రాసెనో పొలిమేర యని వ్రాసెనో నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁ జాలము. అతఁడు పొలిమేర యనియే వ్రాసినను అర్వాచీన లేఖకులో అచ్చు వేయించుటకు ముందు పరిష్కరించిన పండితులో వ్యవహారము నందలి రూపమును బట్టి యిందలి లకారమును లికారముగా దిద్దియుండు రన్నచో నచ్చెరువు పొంద నక్కఱలేదు. నన్నయభట్టు నందమపూడి కానములలో సీమలను వివరించిన సందర్భమున వ్రాసిన యెనిమిది వాక్యములలోను పొల గరుసని లకారముతోఁ గూడిన రూపమే గోచరించుచున్నది. ఈ యెనిమిది చోట్లను కానన లేఖకుడైన గండాచార్యుఁడు ప్రమత్తుడై లివర్తమును లవర్తముగా మార్చి వ్రాసి యుండు ననుకొనుట యుక్తి యుక్తముగా నుండదు ఒక్కచోట నైనచో నెవ్వరైనఁ బొరపాటు పడి యుండిరనుట సందాభము కాదు. నన్నయ తరువాత వ్రాయఁ బడిన పెక్కు కానములలో నా శబ్దము లకార యుక్త రూపముతోనే కనవచ్చుచున్నది. “నే నెరిగి నంత మట్టుకు ప్రాచీనుల వ్రాతలలో ఎక్కడా పొలిమేర కానరా” దని కీ. శే. గిడుగు

1 దశహస్తేన దండేన త్రింశ ద్దండా నివర్తనమ్.

2. చతుఃకరాత్మకో దండో లఘుః పంచకరాత్మకః అధ్యా 1 స్లో 19.
పంచ వింశతిభి ర్దండై రుభయో స్తు నివర్తనమ్ అధ్యా 1 స్లో 200.
రా. రా. న పట్టాభిషేక సంచిక పుట 84.

రామమూర్తి పంతులుగారు రాజరాజ నరేంద్ర పట్టాభిషేక సంచిక (పుట 123) లోఁ దెల్పియున్నారు. కొన్ని ప్రాచీన కన్నడ కాసనములలోఁ గూడ పౌల శబ్దము లకార యుక్తముగానే వ్రాయఁబడి యున్నది.¹ కిచెల్ కన్నడ విమంటపురో పౌల శబ్దము కనఁబడుచున్నది. అందు దానికి దిక్కుని యర్థ మొనంగఁ బడి నది. అందుచేఁ బౌలశబ్దము కాక పౌలశబ్దమే సరియైనదని నిర్ణయింప వచ్చును. గరుసు శబ్దమునకు మేర మర్యాద అను నర్థములు శబ్ద రత్నాకరములో నీయఁ బడినవి శ్రీనాథుఁడు పీఠ బంధమున (ఆ ౫-వ 88) “ఏక భోగంబుగాఁగ నేలేము గరు” పని గరుసు శబ్దమును పీఠ యను నర్థమున వాడియున్నాఁడు. శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు రా. రా. న. ప. సంచికలో (పుట 66) తిక్కవ సోమయాజి ద్రోణ పర్వమునందలి పంచమాశ్వాసములోని యీ క్రింది పద్యము నుదాహరించి యాతఁ డిందు గరుసు శబ్దమును మోమోటమి యను నర్థమున వాడి యుండెనని తెల్పి యున్నారు.

కం. గురునకు నాకును బాండవు

లరయఁగఁ గూరిమికిఁ బాత్ర మగుదుర యైనన్

దురమునఁ జాట్టఱికంబను

గరు పిడికొనుచేల గలుగుఁ గౌరవనారాః

కాని యిచ్చట గరుసు శబ్దమునకు మేర, మర్యాద యను నర్థమే చెప్పు కొనుట కాటంక మేమియుఁ గానఁబడదు. శబ్ద రత్నాకరమున నా శబ్దమునకుఁ గల యా యర్థమున కి వద్యమే యుదాహరణముగాఁ జూపఁబడినది. అందుచే పౌలగరుసు శబ్దమునకు పౌలము నీమ, పౌలము సరిహద్దు అను నర్థము చెప్పుటయే సమంజసముగా నుండును. మఱియొక కాసనములో (E. I. Vol V పుట 139) చేరి గరు సను శబ్ద మీ యర్థముననే వాడఁబడి యున్నది. కఱుత • దీనికిఁ దీరమున లేక ఒడ్డున అని యర్థము. (గంగ కఱుత గవిలం జంపిన పాపానం బోదురు) దీనికి సమానార్థకముగా నరవమున కత్తె యను శబ్దము కానవచ్చుచున్నది. ఇది కులోత్తుంగ చోడుఁడు, వీరచోడుఁడు మున్నగు వారి కాలమునుండి (క్రి. శ. 12 వ శతాబ్ది) తెలుగు కాసనములలోఁ గానవచ్చు చున్న దనియు, వైదికమతము పునరుద్ధరింపఁ బడిన నాటి నుండియు

గంగకును వాఙ్మయము కల్గినదని యూహించ వచ్చుననియు శ్రీ
 రోమశేఖరశర్మగారు వ్రాసియున్నారు.' కాని కఙ్కత అనునది శ్రీ. శ. 10 వ
 శ్లోకంలో గూడ గానవచ్చుచున్నది (రెండవ అమృరాజు పేమలూరుపాడు
 కామ్రాజనము శ్రీ. శ. 945. గుణ్ణేటియ కటితి పేములగోను) జయసింహ
 వల్లభుని విప్రుర్తి కాననమున (శ్రీ. శ. 7 వ శ్లోకం) "వ్రచ్చినవారు భారనా"
 అని వారణాసి శబ్దము కూడ రూపాంతరముతోఁ గానఁబడుచున్నది.
 శ్రీ. శ. 11 వ శ్లోకంలో కఙ్కతకు గట్టున అను నర్థము రూఢమై యుండెను.
 (ఏంటి కట్టిపుట్ట. E I Vol V. పుట 70) అంతకు ముందున్న రెండవ
 అమృరాజు కాననములోఁ గూడ నది యా యర్థముననే వాడఁ బడినది. కాల
 క్రమమున కఙ్కతలోని శకట రేఫము పాదు రేఫ మైనట్లు తోఁచుచున్నది.
 శ్రీ. శ. 12 వ శ్లోకంఁ దరువాతి కాననములలో నది కట్ట కర్త అను
 రూపాంతరములను జెందినది 2

రట్టగుడి - రట్ట గుళ్లు :- ఈ శబ్దములు శ్రీ. శ. 7 వ శ్లోకం నుండియుఁ గాన
 వచ్చుచున్నవి.

అరవళ మహేంద్ర రట్టగుడి Ep. Collection No. 798 of 1917

వల్లవ రట్టగుడి No. 400 of 1904.

చర్మి రట్టగుడి Do.

తొల్పకామి రట్టగుళ్లు విశ్రమాదిత్య చోళ మహారాజుల చిలంకూరుకాన.

చోళియ రట్టగుళ్లు Do. Do

అతిశయ రట్టగుళ్లు శ్రీ శ. 8 వ శ్లోకం.

మాఱ్ఱిదుగు రట్టగుళ్లు Ep. Coll. No. 384 of 1904.

పై యుదాహరణములను బట్టి రట్టగుడి శబ్ద మేకవచన రూపమనియు రట్టగుడ్లు
 లేక రట్టగుళ్లు అనునది బహువచన రూపమనియుఁ దెలియుచున్నది. రట్ట

1. రాజరాజ వట్టాభిషేక పంచిక పుట 84. "వారణాసి వ్యవృవారు. గంగ
 కఙ్కత. ఇయ్యచి శ్రీ శ 11 వ శ్లోకంనుండి కానవచ్చు పదములు.
 వారణాసి యనునది శ్రీ శ. 7 వ శ్లోకం వాఙ్మయ తెలుగు కాననములలోఁ
 గానరాదు "

2. రాజరాజ సరేంద్ర పంచిక. పుట 84

(రట్ట) అనున దొక తెగయొక్క పేరై యుండుననియు, దానినిబట్టియే రట్ట పాడి, ఇరట్ట మండలము, రట్ట రాజ్యము అను పదము లేర్పడినవనియు, నొకా నొక రాజు రట్టల పక్షమున నొకరి మీదికి యుద్ధమునకు పేల్లినట్లొక కావనమునఁ (Ep Coll No 562 of 1915) జెప్పఁబడిన దనియు, నా తెగను సూచించుటకై రట్ట పదము వివిధ రూపములతోఁ బేల్ల చివరఁ గానవచ్చుచున్నదనియు శ్రీ సోమశేఖరశర్మగారు వ్రాసి యున్నారు.¹ విపరధుఁడు, అతని తండ్రి దెసెరధుఁడు (Ep. Coll. No. 754 of 1916) ప్రోలయ రట్టోటి (No. 675 of 1917) ముప్పిరటి (No 673 of 1917) అనునవి వా రొసంగిన యుదాహరణములు. రట్టలను బట్టియే రాట్ట మను పేరు వచ్చెననియు (కమ్మక రాట్టము) నదియే సంస్కృతమున రాష్ట్రముగా మాఱెననియు వారి యభిప్రాయము. కుట్టు అను శబ్దమును గూర్చి రాజరాజనరేంద్ర పట్టాభిషేక సంచికలో వా రిట్లు వ్రాసియున్నారు (పుట 68) “కుట్టు” అనునది కూడ నొక తెగయొక్క పేరని నా అభిప్రాయము. కుట్టు అను నొక తెగ యుండెననియు, కాత వాహన వంశము రాజకీయముగా పతనము నొందిన తరువాత ఆంధ్ర సామ్రాజ్యములో చాలభాగము కుట్టు తెగవారి వశమయ్యెననియు, వారు మహారథులవలెనే కాతకర్ణులను బిరుదములను తమ నామముల చివర నుంచుకొనుచు వచ్చిరనియు దుద్రెయిల్ దొరగారు వ్రాయుచున్నారు.¹ ఉదా: విష్ణు కడ కుటు శతకర్ణి. రట్ట పదము వలెనే కుట్టు పదము శ్రీ. శ. 3, 4 శతాబ్దులలోనే కాక యిటీవలి కాలమున కూడ పేల్ల చివర నుండుచు వచ్చెననుటకీ క్రింది నిదర్శనములను చూపవచ్చును. పిరగుట్టి (Ep Coll. No 735 of 1917) ఆయ్యకుట్టి (Ep Coll No. 735 of 1917) కాలము గడచినకొలంది రట్టపదము రట్టి అయినట్లే కుట్టు పదము కుట్టి అయినది. కుటుపదము క్రమ క్రమముగా కుట్టు, కుట్టి, కుడిగా మాఱెనని యూహింప బచ్చును. ఈ రట్ట కుట్టు తెగల అన్యోన్య సంబంధమే రట్ట గుడి యను పద మేర్పడుటకు కారణ భూతమై యుండును. ఇంకను పరిశోధనము వలన తేలవలసిన విషయ మిది. ఈ రట్టకుడు, రట్టగుడి అను పదమే సంస్కృతమున రాష్ట్రకూట పద మయ్యెను. ఇయ్యది పూర్వ చాళుక్య కావనములందుఁ గాననగును.

1 రాజరాజన రేంద్ర పట్టాభిషేక సంచిక. పుట 68.

2. Ancient History of the Deccan. Page 48

“గుర్రహార విషయ నివాసిన్ రాష్ట్రకూట ప్రముఖన్ కుటుంబిన స్సర్వాస్సమా హూయ.” పూర్వ చాళుక్యశాసనములందలి రాష్ట్రకూటపదముకంటె రట్టకుడు అను పదమే పురాతనమైనదిగా గానవచ్చుచున్నది. వీరియన విషయ నివాసిన్ రాష్ట్ర కూట ప్రముఖన్ అని పూర్వ చాళుక్యులు దేశీయులను సంబోధించుట రెండవ విజయాదిత్యుని కాలము నుండియో (క్రీ. శ. 799-843) లేక నల్లవ విష్ణువర్ధనుని కాలము నుండియో (క్రీ. శ. 864-799) ప్రారంభమైన ట్టాహింపవచ్చును అనగా రమారమి 8 వ శతాబ్ది మధ్య కాలము నుండి యారంభమయ్యెను.

ఈ పై ప్రమాణముల వలన రాష్ట్రకూట పదము కంటె రట్టకుడు పదమే పురాతనమైనదని నా అభిప్రాయము రట్టలే రరులు రదులు అయిరి. వీరిని బట్టియే రట్ట రాజ్యమునకు మహారాష్ట్ర మను పేరు కలిగెను. (మహారథుల దేశము) ఈ రట్ట లేక రరు అను పదమే రాథోడు పద మయ్యెనని కొందఱి మతము. రాథోడు అనునది రాజపుత్ర స్థాన మందలి రాజ వంశములలో నొక దానికి పేరు. రట్టకుడు, రట్టగుడి అను జాతి పదము నామములచివర కదవ. అనంతపురము మండలము లందలి ప్రాచీన శాసనములలో కనవచ్చుచున్నది. ఉదా. మాట్టిదుగు రట్టగుడి. మాట్టిదుగు అనునది యొకా నొకని నామము. పిడుగు అంతమునఁ గల పేళ్ళు పల్లవుల కాలమునఁ బెక్కు శాసనవచ్చుచున్నవి. ఉదా: కడుంబిదుగు (S I I Vol I పుట 63) పెరుంబిదుగు (పుట 155) విడె ల్విదుగు. శ్రీ కంఠ చోళుని పూర్వుల పేళ్ళలో అగ్రణి పిడుగు అను పేరు కాన వచ్చుచున్నది రట్టకుడి అనునది రాష్ట్రకూట రూపముతోఁ బూర్వ చాళుక్యుల శాసనములలో క్రీ. శ. 8 వ శతాబ్దిము నుండి విశేషముగా కనఁబడుచున్నది. ఈ రాష్ట్రకూటులు, కుటుంబు లని శాసనముల ననుసరించి తెలియుచున్నది కుటుంబు లనఁగా వ్యవసాయదారులని అర్థము. తమిళమున కుడి అను శబ్దము నుండి కుటుంబి అను పదము పుట్టెనని శబ్ద శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పుదురు.” కాలక్రమమున రట్టగుడిలోని గు లోపించుటయు నది వివిధరూపముల నందుటయు సంభవించెను. ఉదా:

రట్టోడి. Nellore Ins K 67 పుట 606. EP. In. Vol. V పుట 139.

రట్టాడ్లు, రట్టొడ్లు. Ep. Coll. 363 364 of 1905.

రద్దోడి, రాద్దోడి, రాద్దొడ్లు. Nellore Ins. P 22

రట్టయ Nellore Ins P 38 Page 1201.

రట్టర్శ No. 403 B of 1900.

రాష్ట్ర No. 408 A of 1904 ముందూరు రాష్ట్ర.

లెడ్జి Nellore Ins A 24 Page 230. K 31 Page 724 K 22 Page 716.

రెడ్డి Nellore Ins O 67 Page 1039, O 58 Page 994

రట్ట కుట్టు శబ్దముల సంయోగముచే రట్టగుడి, రిట్టకుడు అను పదము లేర్పడుట కవకాశ ముండుట నిజమేయైనను శ్రీ శర్మగారిన్నట్టి విషయ మింకను బరిశోధనము మీదఁ దేలవలసి యున్నది. రాట్ట శబ్దము రాష్ట్ర శబ్దము కంటఁ బరాశన మనుట సందేహస్పదము. మనుస్మృతిలో రాష్ట్ర (7.109 - 10.61) మహారాష్ట్ర (7.32) శబ్దములు కనఁబడుచున్నవి రాష్ట్రక, రాష్ట్రకూట శబ్దముల నుండి రట్టకుడను శబ్ద ముత్పన్న మగుట క్రమబద్ధముగా నుండును. శ్రీ జయంతి రామయ్య పంతులుగారు రట్టగుడి రట్టి మున్నగు వానికి రాష్ట్రకూట శబ్దమే మూలముగాఁ దోచుచున్నదనియు, రాష్ట్రమునకుఁ బ్రధానుఁడు లేక ముఖ్యుఁడు అని దాని కర్థ మనియు ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రికలో సూచించి యున్నారు.¹

వేవాన్తు = వేయవాఁడు.

కోట్టము (కొట్టము) = దుర్గ పురము.

ప్రతిరవలు. విష్ణువర్ధనమహారాజు బుడమనారాయలపాడు శాసనము. (దీనికి ప్రతి రవలు వచ్చువారు) ఇది యాటంక మను నర్థమున వాడఁబడినట్లు తోచుచున్నది

వక్రము అనునదియు విడియు సమావారకములే యని చెప్పవచ్చును.

వెమ్మొడుచు = వెంటడించు.

వర్ధవారము = శుక్రవారము.

కుడిపివాన్తు = కుడుపువాఁడు; అనుభవించఁ జేయవాఁడు.

వర్ధచి = వక్రంగి (వర్ధకి).

లజ్జాంబు గౌను = అవహరించు.

కొచ్చు = శిరాదులపైఁ జెక్కు; తరువాతఁ ద్రవ్వు అను నర్థము కూడ దీనికిఁ గలిగినది.

హరి (రెండవ అమ్మరాజు మచిలీపట్టణ శాస్త్ర శాసనము. Ep. Ind. Vol. 24 పుట 274) రాతిగుట్ట.

బూరువు పడువ = బూరుగుచెట్ల గుంపు (Cluster of silk-cotton trees).

పై శాసనముననే తప్పరాల పడువ అనుచోట పడువ శబ్దమునకు శ్రీ భావరాజు పేంకట కృష్ణారావుగారు a marshy swamp అను నర్థము నూహించి యున్నారు. అన్ని (ఇయ్యెట్లు అన్ని యుద్ధములు నిజవాద శాసన.) ఇది అయ్యు ధాతువు యొక్క క్త్వార్థక రూపము. ఈ యొట్టు క్షీణింపఁజేసి యని యిచ్చట నిది నక ర్థముగా వాడఁబడినది.

గొరగలు = కైవ మతావలంబకులగు భిక్షకులు. (యుద్ధములు నిజవాద శాసనము గొరగల్గొ కొరులిందు, రెండవ కాకుని నిరిపుర శాసనము. క్రీ. శ 940 ప్రాంతము. గొరగ పల్లము).

ఇది సన్నెచోడుని కుమార సంభవమున శకట రేఫముతో ముద్రింపఁ బడి నది. “గొఱగఁ గలుచుఁగా కాతనిఁ గోరి తపము పేసెదట గొరి నీ వెంత చేట్ల పురుటో” నప్త. 38. శ్రీనాథుని కాశీ ఖండమునఁ గూడ గొరగ శబ్దము ప్రయోగింపఁ బడియున్నది. ఆచ్చట నది సాధు రేఫముతోనే కనఁబడుచున్నది.¹ తాన పతులు = స్థానికులు, ధర్మికర్తలు. (స్థానాపతి యను శబ్దము మధ్యవర్తి యను వర్థమున శబ్ద రత్నాకరములో నున్నది. దానికిని దీనికిని సంబంధము లేనట్లు తోచుచున్నది).

మొగ మాడుపు (యుద్ధములు నిజవాద శాసన.) మొగ నుండు మాడుపు (మేడ). వేరలు = గొప్ప ధర్మము. ఆ. సా. వ. ప. 8 సం. IV. పుట 283.

కాలు, కాల్లు ఇది పూజ్యార్థమునవాదఁబడుచుండినట్లు కనఁబడుచున్నది. పూజ్యులను గూర్చి చెప్పనప్పుడు పాద, చరణ శబ్దములను జీవర వాడు నాచార మిప్పుడుకూడ నున్నది. ఉదా. శ్రీ శంకర భగవత్పాదులు, గురుచరణులు. కాలుశబ్దమును బాద చరణ శబ్దములును సమానార్థకములే. అందుచే సంస్కృతమునఁ బాద చరణ శబ్దములను వాడుచోటఁ దెలుఁగున కాలు, కాల్లు శబ్దములు వాడఁబడు చుండెనని చెప్పనగును. సంస్కృతమునఁ బాద చరణ శబ్దములు పూజ్యార్థమున సాధారణముగా బహు వచనాంతములుగానే ప్రయోగింపఁబడును. తెలుఁగున కాలను వేక వచన రూపము కూడఁ గానవచ్చుచున్నది. మన మిప్పుడు పూజ్యార్థమున వాడు

1. గొరగయై మైలారుఁ గొనియాడు నొకవేళ వాసటిపై బండారు వసువు చాల్చి, కాశీ 2 ఆశ్వా

చుండు 'గారు' అనునదియు విదియు సమానార్థకములే. కల్, కల్ అను బహువచన ప్రత్యయపే యిట్లు రూపాంతరమును జెందినదనియైనఁ జెప్పవచ్చును.

కలాకణ్ణగుమ్, పదువారమ్ము : భూమిపైఁ జెల్లింపవలసిన వన్నులపేర్లు (జయసింహ వల్లభుని విప్పర్ల శాసనము) కలా యనఁగా సంస్కృతమునఁ బదునాటవ భాగ మను నర్థమున్నది. దీనిని బట్టి కలాకణ్ణగు మనఁగా రాజానకుఁ జెల్లింప వలసిన పదునాటవ భాగ మను నర్థము స్ఫురించుచున్నది.

టోయ, టోకు, టోళ ; ఇది సంస్కృతము నందలి టోజక శబ్దము నుండి యేర్పడి యుండును. గ్రామము నందలి భూ భాగమును ఒండించుచు దాని ననుభవింపు వాఁడని దీని యర్థము. S I. I X నెం. 597 లో చాంగెయ టోయుణ్ణను రూపము కూడఁ గాన వచ్చుచున్నది. దీనికి బహువచనమున టోళ, టోకు అను రూపములు వాడఁబడినవి. (అలపాక టోళ, వెల్లెక్కి టోళ, మారటటోళ, ఇంద్రవర్మ కొండనగూరు శాసనము)

ముకుద, (మునుద) గ్రామాధికారి. గ్రామమున నుండి రాజు శాసనముల విర్వహించు వధికారి. దీనికి బహువచనమున ముట్టు, ముట్లు అను రూపములు కనఁబడుచున్నవి (విప్పర్ల శాసన మ్లావిండి రాజుల ముట్టు, లక్ష్మీపుర శాసనముగి దొంగరజుల ముట్లు)

రేనాడు; కన్నడమున ఎర అనఁగా dark red, dark brown colour అను నర్థము లున్నవి. ఎర యనునది వర్ణ పులిచే రేయైనది. రేనా డనఁగా వర్ణ రేగడి భూమి గల ప్రదేశమని యర్థము చెప్పవచ్చును.

పెక్కు శాసనములలో లళ, నణ, నళ, తద అను నక్షరము లొకదాని కొకటి తారుమాటుగా వ్రాయఁబడి యున్నవి. దీని కప్పటి జనుల యుచ్చారణ మందలి భేదము కాని. ప్రాకృత భాషా సంవర్గ ప్రభావము కాని, కొన్ని చోట్ల శాసన లేఖకుల యజ్ఞత కాని కారణమై యుండవచ్చును. కొన్నియెడల మూల రూపములందలి వర్ణములు కాల క్రమమున మార్పుచెందుట చేతను, మాత్రిన రూపములు మాత్రమే మనకుఁ బరిచితములై యుండుటచేతను అంతకుఁ బూర్వమున్న రూపము లిప్పుడు వింతగా గోచరింప వచ్చును. పెక్కు చోట్ల వర్ణ యుక్కులును వర్ణ ప్రథమ తృతీయాక్షరములును నొందొంటితోఁ

దారుమా అగుట రూడఁ గనవచ్చుచున్నది. ఈ వ్యత్యాసమునకుఁ జాలచోట్ల శాసన లేఖకుల యజ్ఞతయే హేతువని తలంపవచ్చును.

ల క

ఏకన్ ధనంజయుని కలమళ్ల శాసనము శ్రీ. శ. 575.

చోళమహారాజు ఇందుకూరు శాస.

.. ఉరుటూరు శాస.

ఏళుచుట్టి No. 338.

ఏలుచు పుణ్యకుమారుని తిప్పలూరు శాస.

శ్రీ. శ. 4 వ శతాబ్ది యందలి శాలంకాయన విజయదేవవర్మ ఏలూరు ప్రాకృత శాసనములో ఏళురు అనురూపము కానవచ్చుచున్నది. ఏలు + ఊరు అను వాని కలయికచే ఏ రూప మేర్పడినది. ఏలు రాకువున కితర ద్రావిడభాషలలో ఆళ్ అను శకార యుక్తమైన రూపము కానఁబడుచున్నది ఇదియే ఏళుగా మూటి తరువాత ఏలు అను రూపమును బొందినది.

వేళుగుడ్లు : (జయసింహ వల్లభుని విష్ణుర్తి శాస.) యజ్ఞార్థకమైన వేళ రాకువు నందలి శ కారమే యీ ప్రయోగమునఁ గానఁబడుచున్నది. ఇది క్రమముగా వేల్గా మారుటచే మన మిప్పుడు వేల్పు అని వ్రాయుచున్నాము.

కళరేని ఆహదనకర శాసనము; లక్ష్మీపుర శాస.

కళవస్తు కామనూరు S. I. I X నెం. 610.

కయ్యంబుకోన బసినికొండ శాస. S I I X 623.

నల్పాద్యది యొకటి వెంకయ చోళుని దొంగలసాని కనుమ శాస.

గణపతి స్తంభ No 408 A కొప్పినేపల్లి దగ్గఱ.

ఏనియందలి శ కారమునకుఁ బ్రాకృత భాషా సంస్కరముకాని శాసనలేఖకుల పౌరపాటుకాని కారణమై యుండును.

న జ

పణికేసిరి S. I. I. X 47.

నిజేపేసిన విష్ణుర్ల శాస.

తమిళ కన్నడములందు వణ్, పణ్ణ అనువానికి చేయు అను నర్థమున్నది ఇందలి మూర్ధన్య ఇకారమే పై పణి శబ్దమునందుఁ గానవచ్చుచున్నది. ఎణుంటొది విప్లవ కాన.

ఎణుంటొది (ణ్ణ) పెద్దముడియం శివాలయము S. I I X 612.

నూటయెణ్ణ విత్యవర్షవి మాలెపాడు కాన.

తమిళ కన్నడములలో ఎట్టు, ఎణ్ణ అనురూపములును తుళులో ఎణ్ణ అను రూపములును గలవు. ఎణ్ అనునది మఱియుఁ బ్రాచీన రూపమై యుండును.

పణ్ణెణ్ణ గొణి అర్ధంకి కాన. చికిరాణ కాన. S. I I X 674.

గొణ్ణవాను పెద్దముడియం శివాలయ కాన. S I I X 611.

తోగొణ్ణ వాన్లు Do

గ్రహణార్థకమైన కొణ్ ధాతువు దీనికి మూలరూపము. తమిళ కన్నడము లందు కొణ్ ధాతువున్నది. తుళులోనది కొన్ అను రూపముతోను, తెలుఁగులో కొను అను రూపముతోను గఱచిడు చున్నది.

పణ్చిన అర్ధంకి కాననము.

తెలుఁగున విప్పుడు పనుచు, పంచ అనునవి పోవు ధాతువునకుఁ బ్రేరణార్థక రూపములుగా వాడఁబడు చున్నవి. పై మూర్ధన్య ఇ కారము ప్రమాద పతితము కావచ్చును. లేదా కరణార్థకమైన పణ్ ధాతువునుండియే పై రూప మేర్పడి యుండవచ్చును.

కావన్ బూవి కొఱవి కాననము.

తమిళ కన్నడములందు పూణ్ (to undertake, to consent) ధాతువున్నది అది తెలుఁగున పూను అని దంత్య నకారముతోనే చూపట్టుచున్నది. చేకొవి ఎనుబొది వుడ్ల అనుదంత్య నకారయుక్త రూపములు కూడఁ జాతుక్యం కాననములలోఁ గానవచ్చుటచే నప్పు డీ మార్పు క్రమముగా జరుగుచుండెనని యూహింప వచ్చును.

అణి రామేశ్వర స్తంభ కాననము.

వినియణ Do.

నణమ్ చిలంకూరు కాననము.

సంఘట్టణోపలబ్ధ గాలివాండ్రపల్లె S I I X 635.

మణిసి

కొఱవి కాన.

సంఘట్టణ

Do

వీనియందుఁ బ్రాకృత భాషా సంవర్క ప్రభావము గోచరించుచున్నది.

కొన్నిచోట్ల మూర్ధన్య ఉకారమునకు బదులు దంత్య నకారము తప్పుగా వ్రాయఁబడి యున్నది. దీనికి కానన లేఖకుల పొరపాటే కారణము.

గ్రహవస్తితి: చోళమహారాజా సూర్యగ్రహణకాల కాన. S. I I X 595.

బ్రాహ్మనులకు: కుసుమాయుధుని కాన. ఉగాది సంచిక. భావ సంవత్సరము.

పుట 287.

వైశ్రవను

కపిలేశ్వరపుర కాననము. క్రీ.శ 740.

కన

కొన్ని కాననములలో కనలు తారుమాటుగా వ్రాయఁబడియున్నవి. అనలు ప్రాచీన వ్రావిడ భాషలో క న ష ల ను నూష్ణము లున్నట్లే లేదు. తమిళమున నీ ధ్వనులకు బదులు చకారమే వాడఁబడుచుండును. ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణిలో హల్వర్గమున నకారము పేర్కొనఁబడి యుండుట చేతను, ఉబుసు, పసిడి, పన, ఎకనక్కెము మున్నగు మూల పదము లందును, చేసెను, చేసిరి మున్నగు క్రియా రూపము లందును అది కానఁ బడుచుండుట చేతను, దెలుగునఁ బ్రాచీన కాలము నుండియు నకార ముండెననియే యూహింపనగును. అందుఁ దాలవ్యము లైన కచ వర్ణములకును గొన్ని చోట్ల షకారమునకును బదులుగా దంత్య నకారమే వాడఁబడుచుండును. ఈ క్రింది పదములలో కవర్ణమునకు బదులు నకారము వ్రాయఁబడి యున్నది.

సక్తిత్రయ సంవత్సరము

ధర్మవర కాననము S. I I X P. 2

Nellore Ins. Page 968

ఇసాన శివులు

వెంకయ చోడుని దొంగలసాని కనుమ కాన.

సానన బిదిగల్లు

S I I X 598

మేగి దేవము

కొఱవి కాన.

కలస నిర్వహణమ్ము

కళా విసారదుడు

కాస్యవగోత్ర కరిశాలాన్వయ

చోడ మహారాజు సూర్యగ్రహణకాల

కాన

సూద్రకుండు

గురిందగుంట కాన.

అస్య మేదంబున

అద్దంకి కాన.

సవ్య లోకాన్రయ

విష్ణువర్ధనుని సాలెపాడు కాన

క్రీ. శ. 7, 8 శతాబ్ది లందరి కొన్ని కాననములలో దంత్య సకారమునకు బదులు శవర్ణము వాడఁ బడినది.

వశున్దరా

లక్ష్మీపుర కాననము.

యశ్య యశ్య తశ్య తశ్య

Do.

'పెదళిన రెండు వట్టి

Do.

కాక్షి

ఎఱ్ఱ గుడిపాడు కాన.

మశ్యజిత

కొఱవి కాన.

కూజ్యక గ్రహాన నిమిత్తంబున

బికిరాజు కాన.

చకారమునకు బదులు సవర్ణము వాడుట పూర్వపు కాననములలోఁ బెక్కు చోట్లఁ గనవచ్చును. దీనినే తరువాత వ్యాకరణ కర్తలు గ న డ ద వాదేశ సూత్ర మునఁ జేర్చి యుండిరి ఈ విధముగా వచ్చు సకారమునకు బదులు కూడ నొందు రెండు చోట్ల శవర్ణము వాడఁ బడినది.

వే చెఱువులు—వే సెఱువులు—వే శెఱువులు. మంగి దొగరాజు లక్ష్మీపుర కాన

ఈ గనడ దవాదేశము ప్రథమాంతములగు కళల పైని. సమాన మధ్యము నను గనవచ్చుచున్నది తమిళమునఁ బద మధ్యము నందలి 'కటత'లు గడద లుగా నుచ్చరింపఁ బడుచుండును. అచ్చుల నడుమ న్నుండుటచే వాని నాద స్వభా వము వీని మీఁదికిఁగూడఁ బ్రాకుట వలన మొదట నీ పద్ధతి యేర్పడి క్రమముగాఁ బ్రచురమైనది అదియే తెలుఁగునఁ గూడ తల్లిదండ్రులు, కూరగాయలు మున్నగు సమానముల నడుమఁ జూపట్టుచున్నది. ఇంక సవల సంగతి—చకారమును సకార మును బ్రాచీన తమిళమునను నేఁడును సాధారణముగా పరస్పరము మాఱుచుండును. ప్రాచీన భాషలో శవర్ణ సకారములే లేవు. కావుననే తమిళమున చకారమే యొక వృదు పరుషముగాను, సామాన్యముగా తత్త్వాన మగు నూష్ణముగను గూడ బలుకఁబడుచుండును. శ్రమ యక్కఱ లేకయే వ్రాతలోని చకార ముచ్చారణ ఘన శకార మగు చుండును (సంధి. పుట. 128). చవర్ణము శాలవ్య స్పర్శము.

శవర్ణము తాలవ్యమగు నూష్యము. శషలు డిష్ణము లగుటఁ బరస్పరము మాటు ననుట అనుభవ సిద్ధము చవర్ణము సవర్ణముగా మాటి శ స లకుఁ గల భేదమును నిరూపించునట్లుచ్చరింపఁ బడక పోవుటచేతను, సకారము మాత్రమే తెనుఁగున నున్నట్లు లాక్షణికు లంగీకరించుట చేతను చ స లే మాటుపడినట్లు ప్రామాణిక మైనది. వాగ్యవహరములో శవర్ణము వినఁబడును పయి మార్పు అనవధాన ముచే స్థాన కరణముల మాటుపాటు వలనఁ గలిగిన దనుట స్పష్టము. ఇట్లు పదా దిని గూడ గలిగిన మార్పు సమాన మధ్యమున నిల్చి వై యాకరణులచే నంగీక రింపఁ బడి సూత్ర గ్రహితమైనది. . . ఇంకఁ బద మధ్యమున నున్న పకారము బకారముగా మాటి పకారమయి యుండవచ్చును. ఇట్లు పకారము పకారమగుట మిక్కిలి ప్రాచీన కాలముననే జరిగి యుండుటచేత నద్దాని క్రమము నిరూపించు టకు ప్రామాణిక భాషలో నుదాహరణములు లభింపవు. "(ఆంధ్రభాషా విశాసము. పుట 334). దీని సామ్యముచేఁ గాఁబోయి బికిరాజా శాసనములో (S I I X 594) 'ప్రచంద' యను సంస్కృత పదములోఁ గూడ చకారము సకారముగా వ్రాయఁ బడినది.

పత్సరము అను పదము నందలి త్స- చ్చ, చ్చ అను రూపములతోఁ గనఁ బడుచున్నది.

వచ్చరమ్మ

విజయాదిత్య చోళుని చామలూరు శాసన.

విజయరాజ్య పంచచ్చరంబు

విష్ణువర్ధనుని సాలెపాడు శాసనము.

త ద.

కొన్ని శాసనములలో దేని యనుటకు బదులుగా తేని యను రూపము కానఁ బడుచున్నది. ద్రావిడ భాషలలోఁ బ్రథమ పురుష సర్వనామ రూపములు అ, ఇ, ఉ, ఎ అను వానికి లింగ చిహ్నములను జేర్చుటచే నేర్పడినవి. అవన్, ఇవన్, ఎవన్ అను పుంలింగ (మహాత్) రూపములును, ఆదు, ఇదు ఎదు అను నమహా ద్రూపములును నిర్లేర్పడినవే ఈ రూపము లితర భాషలలో నిర్లే నిల్చి పోఁగా తెలుఁగున వేఱు రూపములను బొందినవి. అవన్, ఇవన్ అను రూప ములు తెలుఁగునఁ బ్రాచీన శాసనములలోఁ గూడఁ గానరావు. ఆ నాటికే యివి స్వర పరివర్తనముచే వాన్, వీన్ అను రూపములను బొంది వాన్లు, వీన్లు అను శబ్దములుగా నేర్పడినవి. ఇవియే తరువాత వాణ్లు, వీణ్లు (వాడు, వీడు) అను రూపములను బొందినవి. ఒక్క ప్రశ్నార్థక సర్వనామ విషయమున మాత్రము

ఈ పరిణామము కొంత యాలస్యముగా జరిగినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఏలయన ఎవణు, ఎవని అను రూపములు తెలుఁగులో నివృటికిని వాడఁబడుచునే యున్నవి. వేఁడు, వేనిని (ఎవనిని) అను రూపములకు వాడుక చాల తక్కువ ఇట్లే అమహా ద్రూపములైన అదు, ఇదు, ఎదు అనునవి మొదట అది, ఇది ఎది అను రూపములను బొంది వాని, పీని అను మహా ద్రూపముల సామ్యముచే అది-ని = దాని; ఇది-ని = దీని; ఎది-ని = దేని అను రూపములను దాల్చినవి రేనాటి చోళుల శాసనములలో (క్రీ. శ. 7, 8 శతాబ్దాలు) లేని, దేని అను రూపములు రెండును గానవచ్చుచున్నవి. ఇవి ఎతు (దు)-ని అను దాని నుండి పరిణమించినట్టివి. ఇందు దేని కంటె లేని ప్రాచీన తరమైన రూపము. ఈ ప్రయోగము అతు, ఎతు అను వానిలోని హల్లు తెలుఁగులోఁ గూడ సర్వముగాఁ గక పరుషముగానే యుచ్చరింపఁ బడుచుండిన కాలమును సూచించుచున్నది

లేని శ్చ మహాపాతకగు

చిలంకూరు శాస.

లేని అచ్చిన వాస్తు

చోళ మహారాజు ఇందుకూరు శాస

దేనికి వక్రమ్ము వచినవాస్తు

ఉడుటూరు శాస.

లేని అచ్చినవాస్తు

పొట్లదుర్తి మాలెపాడు శాస. క్రీ. శ.

మఱికొన్ని పదములలోఁ గూడ దకారమునకు బదులు తకారము వ్రాయఁబడి యున్నది.

చోళ మహారాజుల తేవుళ్

నల్ల చెఱువుపల్లి శాస.

ఇన్ద్రలోకం బేగె చిన్న

తిప్పనముద్ర శాస. S I I X 621

ఋ, రి

పెక్కు శాసనములలో ఋ అను నచ్చు రి గా వ్రాయఁబడినది. బహుశః ఆ రోజులలో దాని కట్టి యుచ్చారణ ముండి యుండవచ్చును. నన్నయ కాలమునఁ గూడ నిట్టి యుచ్చారణ ముండుట చేతనే కాబోలు నాఁడు ఋ, రి అను వానికి యతిమైత్రి పాటించి యుండెను.

ఋత్విజాండని విచారించి పూజించితే — నఖా ౨. 11.

గ్రహంబు

రేమయ్య శాసనము.

అశ్వత్థ ప్రతేన

కుసుమాయుధుని శాస.

స్వస్తి శ్రీ ప్రతివి

విశ్వశ్రీ శాస.

నైరిత్యతః
క్రిత్య (కృత్య)
ప్రితివి
ప్రితివి రాజ్యంబు
గుణాలంక్రిత
ఉద్ధితముగ
అభిప్రితి

రణస్థిపూడి శాసనము
Do
బాణరాజుల శాసనము.
ముదివేడు శాసనము. S I I X 628.
చా. భీ. ధర్మవర శాసనము.
విరియాల కామసాని గూడూరు శాసనము.
విక్రమార్క మాలేపాడు శాసనము.

తాలవ్యకరణము:

తాలవ్యములైన ఇ, ఎ అను నచ్చులు పరమైనప్పుడు పదాది యందలి క గ లు చకారముగా మారుట యిదివఱకు సూచించఁ బడినది. ప్రాకృతకృత్య యుగము నందలి పెదవేగి శాసనములలో గల చెన్నెఱువు, కమ్మరాన్నెరువు అను వాని యందలి చెన్, చెఱువు పదములును స్కందవర్మ కంఠేరు శాసనము నందలి చిన్న (చిన్న పురము) యను పదమును తాలవ్యకరణము వలన నేర్పడినవే. ఇవి తెమ్ (ఎఱ్ఱవి) తెరె (చెఱువు) కిఱు (చిఱు, చిన్న) అను మూల పదముల నుండి యేర్పడినవి. తెమ్, కిరు, తెరు మున్నగు కంఠ్య యుక్తములైన రూపము లిప్పటికిని కన్నడాది భాషలలో నిల్చి యున్నవి. తెలుఁగునఁ గూడ తెంపు, తెందమ్మి మున్నగు పదములలో చకారము కానఁబడుచునే యున్నది. తమిళమున కంఠ్యము నిల్చిన రూపములును, తాలవ్యకరణము జరిగిన పదములును గూడ నున్నవనుట కీ క్రింది పదము లుదాహరింప వచ్చును.

చెఱు (చెఱువు) చిఱు (చిన్న) చెమ్మిన్ (ఎఱ్ఱవి లోహ పాత్ర. ఇది తెమ్ పొన్ నుండి యేర్పడినది).

కిరి (చిలుక) కెఱ్ఱి (స్నేహము - చెలిమి) కుళిర్ (చలి) కెడు, కెట్ట (చెడు, చెట్ట).

చకారముతోఁ గూడిన రూపములు తెలుఁగునఁ జాల తక్కువగను కన్నడమునఁ జాల ఎక్కువగను గానఁ బడును.

తాలవ్యచ్చు పరమైనప్పుడే యీ తాలవ్యకరణము జరుగుచుండును. ఇతర రాచ్చులు పరమగు నపుడు మూల పదము నందలి చకారమే నిల్చి పోవును.

కాల్—కాలు; కోట్ల—కోడి; కార్—కారి; కళ—కల్లు; కణ్—కన్ను. మొద

రైవ విందు కుదాహరణములు. తాలవ్యీకరిణము తమిళ పదము లందుఁ గూడ గనఁబడుటచే నీ పరిణామ క్రమము చాల ప్రాచీన కాలము నుండియు జరుగుచుండె నని చెప్పవచ్చును.

చాళుక్య యుగము నందలి శాసనములలోఁ గూడ పులిగి చెఱువ, వేసెఱువులు మున్నగు పదములలో చెఱువు పదము కనఁబడుచున్నది. చేసిన, చేసిరి అనురూపములు చేయు దాతువునుండి యేర్పడినవి. ఈ దాతువు కన్నడమున కెయ్, గెయ్ అని కంఠ్యాదిగాఁ గానవచ్చుచున్నది. తెలుఁగున సైతము కొన్ని శాసనములలో పణికేసిరి (I I I X 47) కేసివణి (S I I X 54) బ్రాహ్మణులకు భరన (మ) బు గెసిరి (కుసుమాయుధుని శాస.) పృథివి రాజ్యం గెయె (య్యె) (వైదుంబి మహారాజ గండత్రిణేత్రుని శాస. E I XXIV పుట 192) మున్నగు కంఠ్యయుక్త పదములు చూపట్టుచున్నవి. కేలు, కెంపు, కయి మున్నగు కకారాదులగు పదములిప్పటికిని వాడఁబడుచున్నవి. అయినను తెలుఁగునఁ బెక్కు పదములలోఁ దాలవ్యీకరణము జరిగిన దనియే చెప్పవలయును.

చేకొను (కైకో)

చెడు చెఱుఱు అనునవి కెడు దాతువునుండి యేర్పడినవి.

చేను (బుడమనారాయలపాడు శాస.) కన్న. కెయ్, తమిళము చెయ్ (పొలము).

చెవి (కొఱవి శాస.) కన్న. కెకె; తమి. గెకె (స్నేహితుఁడు).

విష్టవర్తన మహారాజ బుడమ నారాయలపాడు శాసనములో రెండు చోట్ల జరిగించు అరుటకు బదులు చరిగిస్తువారు అనురూపము వాడఁబడియున్నది. తమిళమున వరుక్కు అనుదాతువు చకారాదిగానే యున్నది.

జయసింహ వల్లభుని విష్ణుర్ల శాసనమున జయసింఘ వల్లభ మహారాజ లాకున్ అను రూపము కనఁబడుచున్నది. ఇందు ప్రాకృత ప్రభావము కనవచ్చుచున్నది. సంస్కృతమున వాక్ + హరి = వాగ్హరి అనుచోట హకారము ఘకారముగా మారుచున్నది. సింహ శబ్దమునకు వికృతిరూపము సింగము. సింహము - సింఘము - సింగము అనునది పరిణామ క్రమమై యుండును.

వికర్షము.

ఉచ్చారణ సౌలభ్యమునకై సంయుక్తాక్షరముల నడుమ నొక యచ్చు చేర్చుట పెక్కు వికృతి శబ్దములలోఁ జూపట్టుచున్నది. చంద్రుఁడు-చందురుఁడు; ద్వారము - దువారము; హర్షము - అరుసము ఇట్టిమార్పును స్వరభక్తి, వికర్షము, లేక విప్రకర్షము అని చెప్పుదురు. ఇంద్ర శబ్దము కొన్నిచోట్ల ఇందర అని యుచ్చరింపఁ బడుటచే నీ మార్పు వేదకాలమునఁ గూడ నుండినట్లు తెలియుచున్నది. స్వరభక్తిచే విప్టిమార్పులను తొందిన రూపములు చాళుక్య యుగము నందలి శాసనములలో నచ్చటచ్చటఁ గానవచ్చుచున్నవి.

పరుష — నిత్యవర్షుని మాలెపాడు శాసనము.

ప్రవర్ధమాన (బాణరాజుల శాసనము) పట్టభద్దుండయి (S I I. X 636 వైదుమ్మరాజుల శాసనము. క్రీ. శ. 849) వజ్జిరాజు. మున్నగు చోట్ల వర్ణనమీ కరణముచేఁ గలిగిన మార్పు కానవచ్చుచున్నది.

వర్గయుక్కులకు బదులు వర్గప్రథమ తృతీయాక్షరములను వాడుట పెక్కు శాసనములలో గోచరించుచున్నది. ఇది జనుల యుచ్చారణ భేదము చేతను, శాసన లేఖకుల యజ్ఞత చేతను గలిగి యుండవచ్చును. ఇందుఁ బెక్కు తత్సమ పదములే.

త్రితోచన ప్రముకాకిల - వెంకయచోడుని దొంగలసాని కనుమ శాసనంగట్టజోప లద్ది S I I X 639 చెన్నరాయని పల్లిశాసనము.

స్తీతి పాలపట్టు శాసనము, యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనము.

స్తానంబు S I I X 99 595.

ప్రతమ రాజ్యంబున - లక్ష్మీపుర శాసనము.

ప్రితివివర్ణధ విత్యవర్షుని మాలెపాడు శాసనము.

అదిత్య బటరనికి అద్దంకి శాసనము.

అన్యమేదంబున Do

కొన్నిచోట్లఁ బ్రథమ తృతీయాక్షరములకు బదులు వర్గయుక్కులు వాడఁ బడి యున్నవి.

ఇష్టవిషయము

కొఱవి శాసనము.

శిలాస్థమ్మంబు

కొఱవి శాసనము.

ఉభయ సన్మతము - అగ్గప్పరాజు పొదిలి శాస. 968 క్రీ. శ.

దామోధ రేళ్వరము S I I X 41.

వెణ్ణ వద్ద S. I I X 612.

గణ్ణకాల రెండవ అమ్మరాజు మచిలీ పట్టణ శాస.

గుణ్ణ రణస్థిపూడి శాస.

కుమ్మఱ్ఱుణ్ణ - చోడమహారాజు సూర్య గ్రహణకాల శాస. No 595.

అగు నేటి.

తొంభనూట నల్వొది ఏడువాడల పాలెపు శాస క్రీ. శ. 1018.

చాళుక్య యుగమునఁ గొన్ని యచ్చుల యుచ్చారణమునఁ గల వైలక్షణ్యము నీ క్రింది పదములనుబట్టి గ్రహింప వచ్చును. ఏడువాడల పాలెపు శాసనములో నల్వొది యనుమాటయు, అగ్గప్పరాజు పొదిలి శాసనమున ఇరువోది నాలుగు అనుమాటయుఁ గానవచ్చుచున్నవి. నలు, పది, ఇరు + పది; అను పదములందలి వకార మారేఖముగా రాఁగా నలువది, ఇరువది యను రూపము లేర్పడును. దంత్యోష్ఠ్యమైన వకారముయొక్క సాహచర్యముచే విందలి అకార మొకారముగా మారినది. అందుచేతనే నలువోది, ఇరువోది యను రూపము లేర్పడినవి.

ఏజ్, ఉమ్, పది అను పదముల కలయికచే నేర్పడిన సమాస మెనుంబది కావలసి యుండఁగా ఎనుంబోది యనురూపముతోఁ గానవచ్చుచున్నది. (జయ సింహవల్లభుని విష్ణుర్ల శాస.) ఉమ్ అను సముచ్చయార్థక ప్రత్యయమునందలి ఓష్ఠ్యమైన ఉకారముయొక్క సంవర్గ ప్రభావముచే పదిలోని అకారము ఒకారముగా మారినది. ఇట్లే పుణ్యకుమార చోళమహారాజు రామేశ్వర స్తంభ శాసనమున విరివఱితిపులొమ్మన అనురూపమునందు ఒత్వవిశిష్టమైన లకారము కనఁబడుచున్నది ఈ పదమిప్పుడు పొలమని వాడఁబడుచున్నది. ఈ పదమునకు మేర, గరు, మున్నగు నుత్తర పదములు పరమైనప్పుడు మువర్ణమునకు లోపము కలుగుచున్నది. పొలమేర, పొలగరును అనుపదము లిట్లేర్పడినవే.

కొన్నిచోట్ల అకారము ఒకారముగా నుచ్చరింపఁ బడుచుండెనేమో యను ననుమానమును గలిగించు కొన్ని ప్రయోగములు కనఁబడుచున్నవి.

పెడకన రెండు వట్టి పదేస్తుంబు (మంగిదొగరాజు లక్ష్మీపుర శాస.)

పదయు ధాతువుయొక్క ఘాతకాల క్రియాజన్య విశేషణము పడసిన. ఇందలి ఆకార మెకాఁముగా మాటుటచే పెడసిన అను రూప మేర్పడినది. ఇది లేఖకుని ప్రమాదమైనను గావచ్చును కాని ఏడువాడలపాలెపు శాసనమున కాపాడువారు అనుటకు కాపెడువారను రూపము కనవచ్చుచున్నది. (దీని గాపెడవారు తాంమిల్లవరు) అందుచే నాకాలమునఁ గొందఱి యుచ్చారణములో ఆకార మెకారముగా మాఱిన మాండలిక భేదము బుందెనేమో యని తోచు చున్నది.

దీర్ఘములు హ్రస్వములు నైన ఆకారములు తారుమాటుగా వ్రాయఁ బడుచుండుట పెక్కుచోట్లఁ గనవచ్చుచున్నది.

ఆకారమునకు బదులు ఆకారము.

వనిద ధర్మపు . వాని దధర్మపు.

బచ్చువరు . బచ్చువారు.

వరి కొడుకు . వారి కొడుకు (కపిలేశ్వరపుర శాస 740 A. D)

ఆదిత్యవరమ్మునాణు . ఆదిత్యవారమ్మునాణు.

వెంకయ చోళ మహారాజు . వెంకయ చోళ మహారాజు.

సత్యదితును . సత్యాదిత్యును.

ఆకారమునకు బదులు ఆకారము.

భటాఁకాకు . భటాఁకకు.

వెంకయచోష్ట . వెంకయచోష్ట.

పడుమాటి కోట . పడుమటి కోట.

తాటు తోంటలాయు . తాటు తోంటలయ.

నల్వరాయు తోట . నల్వరాయు తోట.

మహారాజులకున్ . మహారాజులకున్ విప్పర్లశాస.

నల్పాద్యది . నల్పది.

ధర్మాపురమ్మున . ధర్మవరమ్మున.

జేవురాను . జేవురను. అగస్త్యేశ్వరాలయ శాసనము. చిలంకూరు.

ఇతరాచ్చుల వ్యత్యస్త ప్రయోగము.

దెని బచ్చువాఁడు . దేని బచ్చువాఁడు.

ఎఱ్ఱ అగునేటి - ఏఱ్ఱ అగునేటి

విని - వీని ఆద్యంకి కాన.

అ కారము.

సంస్కృతా ద్యార్య భాష లందుఁ గానరాక ద్రావిడ భాషలకు మాత్రము విలక్షణమైన అ యను వింత యక్కరము ప్రాకృతుక్య యుగమునందలి కొన్ని కాననములలోఁ గానవచ్చుచున్న దనియు, దాని యునికి యప్పటికే ద్రావిడ భాషలు దేశమునఁ బరనలేఖన వ్యవహారమునం దుండె నని రుజువు చేయుచున్న దనియు నిదివఱకుఁ జెప్పఁబడినది ఈ యక్షరము నన్నయకుఁ బూర్వమునందలి చాతుక్య చోళరాజుల కాననములలోఁ గూడఁ బలుచోట్లఁ గాన వచ్చుచున్నది. నన్నయ తరువాత వ్రాయఁబడిన కొన్ని సంస్కృతభాషా కాననములలోని దేశీయశబ్దములలో పైత మీయక్కరము పొడగట్టుచునే యున్నది. శ్రీ. శ. 1127 లోని విక్రమ చోళుని చేత్రోలుకాననములో నాగరలిపి మధ్య చోడ శబ్దమునందలి రెండవయక్షరము అ అను రూపముతోనే వ్రాయఁ బడి యున్నది. మఱియు దానవిషయమును దెలుపు వాక్యము లందలి భాష తెలుఁ గైనను అవి నాగరలిపిలోనే వ్రాయఁబడినవి

(శ్రీమాన్ మహాకవిశ్రీ నరసింహ విశ్వనాథాయ నమః)

ఇందు గోల య లనుపదమున అ కారము కనఁబడుచున్నది. ఇట్లే శ్రీ శ. 12వ శతాబ్ది యారంభమునందలి రాజరాజ చోడగంగు లేకికాననమున విజయవాడలోని తెలిక కులమునందలి భిన్నకాలిలను దెలుపు సందర్భమున నీ వర్ణము వ్రాయఁబడి యున్నది.¹ రాజరాజరేంద్రుని తండ్రియైన విమలాదిత్యుని రణస్థిపూడి కాన నమున (1011) పాఞ్చవటినామ గ్రామేణ పాఞ్చవటి కట్ట, కటి పట్టి, జుల్ల సీమైవ సీమా, కాంకటి పొలము మున్నగుపదములలోఁ గూడ నీ యక్షర మున్నది. కాని నన్నయ భారతమునఁ గాని తరువాతి గ్రంథము లందుఁ గాని యా యక్షరము కానవచ్చుట లేదు. నన్నయ యాంధ్ర భాషకుఁ గలిగించిన సంస్కారములలో నీ యక్షరమును బరిహరించుట యొకటని చెప్పవచ్చును. అట్లాతఁడు దానిని బరిహరించినను అతని తరువాతఁ గూడ నది కొంతకాలము

1. విజయవాటాయః యే వాస్తవ్యకుటుంబినః యే చ వేలమనూలులు సరి యూలు కుముడాలులు మఱి నూలులు అడ్డనూలులు ఇత్యాదికుల సహస్రభేద ప్రసిద్ధాః తేలికకుల లబ్ధిశాస్త్రానః

విరిళముగాఁ బ్రయోగింపఁ బడుచుఁ గ్రమముగా నదృశ్యమై పోయిన దనుటకు శ్రీ. శ. 12వ శతాబ్ది యందలి పై శాసనములలో నది కానవచ్చుటయే తార్కాణము. నన్నయ భారతమందును, బహుళః అతని కాలపు శిష్టల భాషా వాఙ్మయములందును బ్రమాణముగా గ్రహింపఁబడని హేతువున నది యాంధ్ర వర్ణ సమామ్నాయమునఁ జేర్చఁబడి యుండలేదు. ఇది తరువాతి భాషలో ద, శ, ర, అ, య అను నక్షరములుగా మారినట్లు తెలియుచున్నది.

తమిళ మలయాళ భాషలలో నిప్పటికి నీ యక్షరము వ్యవహార మందున్నది. కాని యందుఁ గూడ స్థిరమైన యుచ్చారణములేక వేఱువేఱు ప్రదేశములందు వేఱు వేఱు ధ్వనులతో నుచ్చరింపఁ బడుచున్నది. కన్నడమున నిది శ్రీ. శ. 13వ శతాబ్ది వఱకును వ్యవహారముననుండి తరువాతఁ దెలుఁగున వలెనే రూపాంతరమును బొంది యదృశ్యమై పోయినది. కన్నడ వైయాకరణులు దానిని శకటరేఫము వలెనే ప్రత్యేక వర్ణముగాఁ జాటించిరి. కాని యప్పటికే యది రూపాంతరమును బొంద నారంభించుటచేఁ గాఁబోలు కేళిరాజు శబ్దమణి దర్పణమునఁ దన నాటి కా యక్షరములతోఁ గూడిన పదములన్నియు సేకరించి యొక పట్టిక విచ్చి యున్నాఁడు. అది తరువాత నా భాషలో శకారముగా మార్పునొందినది.

నన్నయకుఁ బూర్వము వ్రాయఁబడిన కావ్యము లేవియు లభ్యములు కాక పోవుటచే నందీ లకారము వాడఁబడెనో లేదో చెప్పట కవకాశములేదు. కాని యప్పటి తెలుఁగు శాసనములలోను, సంస్కృత శాసనములలో గ్రామ నామము లను సరిహద్దులను దెలుపు సందర్భము లందును బలు చోట్లఁ గానవచ్చు చుండు టచే నది యప్పుడు జన వ్యవహారమున నుండెనని చెప్పటకు మాత్రము సందే హింపఁ బనిలేదు. ఈ యక్షరముతోఁ గూడిన శాసనములందలి పదములు కొన్ని యిచ్చట నొసంగఁ బడుచున్నవి.

చోట మహారాజులు ఉరుటూరు శాసన ; ఇందుకూరు శాసన.

రామేశ్వర స్తంభ శాసన, చిలంకూరు శాసన.

ఇందలి లకారము తెలుఁగున చోడ, చోళ అని దళ కారముల రూపమునొందినది. తమిళ కన్నడములలో నీ పదము లకారముతోనే యున్నది.

ఇప్పుట్లో అజపొతులు — సత్యాదిత్యుని మాలెపాడు శాసన.

“ఇందలి పుఠోలు శబ్దము పు పర్ణమునందలి ఉకారము లోపించుటచే ప్థోలు, ప్థోలు

అనురూపములను బొందినది. తెలుగు నందలి క్రావడి కీ ట్ల కార శకట రేఫములే మూలరూపము లని చెప్పవచ్చును. కాల్వెస్టో పండితుడు తమిళము నందలి కీత్ న్ద మిటుంగు శబ్దములు తెలుగున క్రింద మ్రింగు అని మాటుటచే నీ ధ్వని తెలుగులోఁ గూడ నుండవలయు ననియు, నది తమిళములో కీత్ అయి నట్లుగాఁ గాల క్రమమునఁ దేల్చి పలుకఁ బడుటచే నీ భాషలో జాటిపోయి యుండుననియుఁ" దెల్చి యున్నాడు. ప్రాచీన తమిళము నందు వలెనే ప్రాచీన తెలుగునందుఁ గూడ నీ వర్ణముతోఁ గూడిన పదము లనేకము లుండినట్లు శాసనములు దృష్టాంతముగా నున్నవి. కాల్వెస్టోగారు చెప్పిన స్త్రీది తెలుగునఁ గేవలము జాటిపోయినది కాక తొలుత రేఫముగా మూడి తరువాతఁ బదాద్యక్షరము నందలి అచ్చు లోపించుటచే దానితో సంయోగమును బొంది క్రావడిగా మూటిన దని చెప్పవచ్చును

కీత్ న్ద - కీర్న్ద - క్రింద.

మిటుంగు - మిటుంగు - మిరుంగు - మ్రింగు.

ఇట్లే క్రావడిగా మూటిన శబ్దములు తెలుగున వింకను బెక్కు గలవు.

పొటుదు - ప్రొద్దు.

కుటుకు - క్రుంగు.

ము అంగు - మ్రోగు.

ద్రావిడ భాషలలోఁ బదాద్యందు సంయుక్తాక్షరము నుచ్చరించు సంప్రదాయము లేమిచేఁ గొంతకాలమునకు మొదటి సంయుక్తాక్షరము నందలి క్రావడి విడువఁ బడినది. ఈ విధముగనే మింగు, కింద, ప్రొద్దు మొదలైన రూపము లేర్పడినవి. దీనినిబట్టి అ కారము దశ శకట రేఫములుగా మాటుటయేకాక కొన్ని చోట్ల లోపించుటకూడ జరుగు చుండెనని చెప్పవచ్చును.

అచ్చిన వాస్తు : ఇందుకూరి శాసనము.

అచ్చు రాతువు నన్నయకుఁ బూర్వ మందలి శాసనములలో వివిధ రూపములతోఁ గనవచ్చుచున్నది.

అచ్చు వాస్తు — దిమ్మగుడి శాసనము.

అమవరు కళారేవి — మంగి దొగరాజు లక్ష్మీపుర శాస. క్రీ. శ. 9.

ష్టచ్చిన పాపంబు గొణ్ణవాస్తు - పెద్ద ముడియం శాస. వికిరాజు శాస.

దచ్చిన వానికి—నెల్లూరు శాసనములు Vol. II. పుట 676

ఒట్టు అస్తి యర్థ మల్లని బెజవాడ శాస.

లింగం బటిసిన Do

అటిపుట వాపంబు (వాబు) గాన క్రీ. శ. 890.

ఈ రూపము లన్నిటిలో అటిసిన, అటిపుట అనునవి మిక్కిలి ప్రాచీన ముల వలె గానఁబడుచున్నవి. తమిళ కన్నడము లందు అటి అను చాతు పున్నది. తమిళమున దానిని సకర్మకముగను అకర్మకముగను గూడ వాడెదరు. Winslow's Tamil English Dictionary లో దీనికి to blight blast, run, injure damage, annihilate destroy demolish, exterminate, efface అను నర్థము లొసంగఁ బడినది కన్నడమున కేళిరా జీ చాతుపురకు " వినాశే " అను నర్థము చెప్పెను. కితెల్ విమంటువు నందీ యర్థమునందే అటిసు అను చాతువు కూడఁ గనఁబడుచున్నది. బహుళః ఇది అటి చాతువు యొక్క ప్రేరణార్థకమై యుండును. అటిచాతువునకు యువర్థము చేరఁగాఁ దెలుఁగున అటియు అను చాతు వేర్పడి దానినుండి అటిసిన అను చేదర్థక రూపము కలిగియుండును. లేదా కన్న డము నందలి అటిసు చాతువే తెలుఁగునఁ గూడ నుండెననియు, దానినుండి అటి సిన అను చేదర్థక మేర్పడె ననియుఁ జెప్పవచ్చును అటిసిన, అటిసి అనునవి వర్ణ వ్యత్యయముచే జ్ఞప్తిసిన, అస్తి అను రూపములను బొందును. వీనిని బట్టి తరువాత ఒయ్య అను చాతు వేర్పడుటయు, అ కారము తెలుఁగున డకార ముగా మాఱును గావున నిది డయ్య అను రూపమును బొందుటయు జరిగి యుండును. తెలుఁగున నిప్పుడు డయ్య అకర్మకమే కాని సకర్మకముకాదు. దీనికిఁ గృశించు, బలహీనమగు అను నర్థములు శబ్ద రత్నాకరములో నొసంగఁ బడినవి.

తెలుఁగున చాతువులపఁ ప్రేరణార్థమున ఇంచు, పి, పు అను ప్రత్యయ ములు చేర్చఁబడు చుండును. వీనిలో చు పు వర్ణములు ప్రాచీన తపములు. తరువాతఁ గ్రమముగా ఇంచు అను ప్రత్యయము కూడఁ జేర్చఁబడుచు వచ్చెను. ఇది ఈ చాతువు నుండి యేర్పడి నట్టిది. ప్రాచీన శాసనము లలోఁ గొన్ని చోట్ల విడి ఇచ్చు అనురూపముతోఁ గూడఁ గనఁబడు చున్నది. (వరి యిచ్చువారు (S I I V 1011. క్రీ. శ. 1063) అని చాతుపురకు ఇచ్చు

అను ప్రత్యయము చేరగా అతిచ్చు అను రూపమును, పు అను ప్రత్యయము చేరగా అతిపు అనురూపమును ఏర్పడును. అతిపు అను దానికి భావార్థక రూపము అతిపుట. అతిచ్చు అనునది వర్ణ వ్యత్యయముచే అచ్చు, డచ్చు అను రూపములను బొందును. డచ్చు అనునది డయ్యు యొక్క ప్రేరణార్థక రూపమని యైనఁ జెప్ప వచ్చును. ఈ విధముగా అతి పిన, అటి పుట, అ స్పి, డచ్చిన అన్న రూపము లన్నియు అతి ధాతువు నుండియే యేర్పడి నట్లు కనఁబడుచున్నది. యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనము కాలమును బట్టి అతి ప్రాచీనమైనది కాక పోయినను అతి ధాతువు యొక్క ప్రాచీన రూపముతోఁ గూడియుండుటచే దాని స్వరూపమును నిర్ణయించుటకుఁ జాలఁ దోడ్పడు చున్నది.

తెలుఁగున నశించు అను వర్ణమున అఱు అను ధాతువొకటున్నది. ఇది సాధారణముగా బలము, ఉక్కు, క్రచ్చు మున్నగు విశేష్యముల మీఁద క్త్వార్థక రూపముతోఁ గనవచ్చుచుండును. (బలమఱి, ఉక్కుఱి, క్రచ్చఱి) ఇది తమిళ కన్నడము లందలి అతి ధాతువున కర్థమునందును ఆకృతియందును గూడ మిక్కిలి నన్నిహితముగా నున్నది. అతి యందలి అ కారమిందు శకటరేప ముగా మాఱిగది.

వింత యక్షరమైన అ కారమును బదాదిని బలుకుట క్లేశకరమగుటచేఁ గాఁబోలు అచ్చు ధాతువు కాలక్రమమున వచ్చు అనురూపమును బొందిన దనియు, నిందలి శకటరేపమే సాధురేపముగాఁ గూడఁ గనఁబడుచున్న దనియు (వ్రచ్చిన - జయసింహ వల్లభుని విప్లవశాసనము) శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్య గారు తెలిపియున్నారు. (Journal S. V. O Inst XII - I - 35) దీనిని బట్టి వ్రచ్చు ధాతువుకూడ అతిధాతువు నుండి యేర్పడినదే యని తెల్లమగుచున్నది.¹

1. పై ధాతువులకే కాక తెలుఁగునందలి మఱికొన్ని యితర ధాతువులకుఁ గూడ అతి ధాతువే మూలమై యుండునని యూహించుచు ఆచార్య శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం గారిట్లు తెలిపి యున్నారు.

“తెలుఁగు నందలి అడఁగు ధాతువుకూడ అతి నుండి గు వర్ణము చేర్చుటచే వేర్పడి యుండును అడఁచు దీని ప్రేరణార్థక రూపము. అడఁగుట (స్వార్థము) అడఁచుట అశపుట (ప్రేరణార్థకము) అనునవి వైచాని నుండి యేర్పడిన

అఁ యను భాతువు వంటిదే క్టొచ్చు అను మఱియొక భాతువు కాన వచ్చుచున్నది.

క్టొచ్చిన వాస్తు - పెద్దముడియం శివాలయ కాననము.

క్రొచ్చిన వస్తు - బికిరాజు కాననము.

క్టొడె - తుపాకులపల్లి కాననము

తమిళ మళయాళ కన్నడము లందు కుటి యను భాతువున్నది. కేరళాజి దీనికి భవనే అని యర్థము వ్రాసియున్నాఁడు. కుటి - కుటిట్టు - కుటిచ్చు > కొటిచ్చు > క్టొచ్చు - అను పరిణామము జరిగి కుటి నుండి క్టొచ్చు అనుభాతు పేర్పడినది. ఇందలి య కారము కాలక్రమమున ముందు శకటరేఫము

భావార్థక రూపములు. అటి మీఁద యు చేరఁగా నేర్పడు అటి యు అను నకర్మక రూపము నేఁడు వాడుకలో లేదు. కాననములందైనను అటి నైన వంటి రూపముల నుండి యూహ్యముగానే యున్నది అటి యనునది అడి యను రూపమునఁ దెలుఁగులోఁ బ్రవేశించినట్లు కనఁబడును. 'అడియాన కొలువు' అను నప్పుడు నశించిన యాళ, వ్యర్థమైన యాళ అను నర్థము భాసించుచున్నది అనలు అటి భాతువు యొక్క ప్రాథమిక రూపము లి మాత్రముగా నుండెననియు నావర్ణ మును విచారి నుచురించుట కష్టమగుటచే రాజ - అరసు రక్తము-ఇరత్తం అను వానియందువలె దత్పూర్వ మొక అకారమును తమిళులు చేర్చుకొని యందురనియుఁ దలంపవచ్చును. అప్పుడు తెలుఁగునందలి దాయు డయ్య అను రూపములు వ్యర్థవ్యవ్యయముచే నేర్పడినవి కాక మూల రూపమునుండి సూటి గా నేర్పడిన యత్యంత నన్నిహిత రూపములుగా భాసించును. దాయు, డయ్య అనువానిలో నేది మొదలింటి రూపమును విషయమున భేదాభిప్రాయము లుండ వచ్చును వైని సూచించఁ బడినట్లు అ లేక తా అనునదే మూల ప్రాచీన రూప మైనచో దానిమీఁద యవర్ణాగమముచే దాయు అనునది ముందుగానేర్పడి అదిదీర్ఘము ప్రాస్థమగుటచే రెండవ వర్ణము ద్విత్వము పొంది డయ్య అను రూపమేర్పడుట క్రమ పరిణామమునకుఁ దగియుండును. మొట్ట మొదటనే ద్విత్వ యవర్ణాంత భాతువేర్పడి యందలి యొక యవర్ణము లోపింపఁగాఁ దత్పరిహారముగ దకారమునందలి అకారము దీర్ఘమయ్యెనని (compensatory lengthening) చెప్పుట సాధ్యమైనను అంత యుక్తి యుక్తముగాఁ దోఁపదు ఇట్టి దా భాతుమూల రూపము మీఁద గువర్ణ మాగమముకాఁగా 'నిలినమగు'నను నర్థముగల దాగు, (దాగు, దాచు) అను భాతువు కూడ నేర్పడినట్లు తోచును. దాగుట యందు నశించునట్లుగుట అదృశ్యమగుట అను భావ మిమిడి యున్నది.

గను దరువాత క్రావడిగను మాటుటచే వ్హచ్చు, వ్రొచ్చు అనురూపములు కలిగి నవి. శ్వాసములు నాదములుగా మాటుచుండుటకు కడచు - గడచు, కడప - గడప; జెముడు - జెముడు; బ్రతుకు - బ్రతుకు; కార్ - గాలి, మున్నగు తార్కాణము లనేకము లున్నవి. ఈ పద్ధతిని బట్టి (క్లొచ్చు) క్రొచ్చు అను రూపమే గ్రొచ్చు అని గకారాదిగా మాటుటలో వింతలేదు. దీనికిఁ ద్రవ్యి గొయ్యి తీసి యిది యర్థము తిక్కన గ్రొచ్చి పాతెదన్ అనియు పోకన గ్రొచ్చి కోరాడి త్రవ్యిరి కుతలమెల్ల (భాగ. ౯ స్కంధ) అనియుఁ బ్రయోగించి

వ్రయ్యు, వ్రచ్చు ధాతువులు మూలధాతువైన తా (అటి) నుండి యేర్పడి నవి కావచ్చును. వ్యస్తముగ అను పలుకుట కష్టముగుటచేఁ దమిళులు 'అ ను సహాయముగా గ్రహించినట్లే తెలుగు చారంతస్థ వర్ణమై లఘూచ్చారణముగల వ కారమును సహాయముగ గ్రహించి యుండును అప్పటికి వ - వ్ర - వ్రయ్యు అనునట్లుగా మాణియుండును సంయుక్తవర్ణమును ముఖ్యముగ రేఫసంయుక్త వర్ణమును ఉచ్చరింపఁ గల్గుట తెలుగు భాషప్రత్యేకత దీనినుండి వ్రక్క వక్క వ్రక్కలగు మొదలగు రూపములు పుట్టెను. గీటుట అను వర్ణముగల అక్కు అను ధాతువుకూడ నీ కుదుటనుండియే పుట్టియుండవచ్చును ఇది సాధు రేఫాగి కూడ నయి యుండవచ్చును. అప్పుడు రక్కు ధాతువు నుండి రక్కెన రక్కసి, రాకాసి అను రూపములు కలుగవచ్చును ఆ పదములను రాక్షస శబ్ద భవము లనియే చెప్ప వక్కఁబలేదు.

“తా (డా) అను అటి ధాతు పూర్వ రూపము నుండి డాయు డయ్యు వలెనే వ్రయ్యు వ్రాయు అనురూపములు కూడ నుండెనా యని శంకింప వచ్చును. కాని ఈయర్థమున వ్రాయు ధాతువునకు వాడుక కనిపించుటలేదు దీని వంటిదే యగు రాయు ధాతువొకటున్నది. ఇది దేశ్యము, అకర్మకము అని శబ్ద రత్నాకరము చెప్పుచున్నది. ఇప్పటి వ్యవహారమున నిది సకర్మకముగా గూడఁ గన్పించుచున్నది. (ఉదా - చేతిని నేలకు రాయుము) లేఖనార్థమున వ్రాయు ధాతువు ప్రచారమైయుండుటచే నర్థసంబేదమును నివర్తించుటకై మొదటి వ్రాయు ధాతువులోని వకారము లోపింపఁగా మిగిలిన రాయు అను రూపము వాడుకలోనికి వచ్చియుండును. అటి ధాతువునకు మూలార్థమైన నశించుటయను భావము తజ్జన్యములైన యితర ధాతువులలోఁ బల్కింపడుచుఁ దత్సంబంధమైన యితరార్థము నిచ్చుచుండుటలో వింతలేదు రాసి అంపానఁ జెట్లు వంటి ప్రయోగములలో సూక్ష్మముగ ఖండించి నశింపఁ జేయుట అనుభావము తోచు చునే యున్నది ”

యున్నారు. ఈ ధాతువు నుండియే గ్రొయ్యి అను నామవాచక రూప మేర్పడినది సంయుక్తాక్షరములను బదాది నుచ్చరించు సంప్రదాయము ద్రావిడ భాషలకు విరుద్ధమగుటచే గ్రొయ్యియందలి క్రావడి జాతి గ్రొయ్యి, గోయి యను రూపము లేర్పడినవి ఈ విధముగాఁ గొన్ని తెలుఁగు పదముల (వ్రేలు, ప్రాఁత, మ్రోగు ప్రోలు, కోవి, త్రిప్ప) మొదట సంయుక్తాక్షరములలో ద్వితీయాంగముగాఁ గనఁబడు రకారము పదాదినన్న రెండక్షరములలోని స్వరముల వ్యత్యయముచే నేర్పడినదే కాని సహజము కాదనియు, నిది మూలపదము నందలి అకారము పొందిన పరిణామ రూప మనియు గ్రహింపవచ్చును

వేంగి నాణ్ణిం గొఱల్పియ — అద్దంకి శాసనము.

ఇందలి కొఱల్పి యను క్షార్వర్యక రూపము కూడ కుఱి ధాతువు నుండియే యేర్పడి యుండవచ్చును. అప్పుడు వేంగినాణ్ణి ద్రవ్య నాశనము చేసి యని వైవాక్యమున కర్థము కుదురును కొఱల్పి అనునది పై క్రొచ్చు (గ్రొచ్చు) ధాతువు లకుఁ బూర్వ రూపమై యుండును. వర్ణ సమీకరిణముచే కొఱల్పి, కొఱచ్చు అగును. తరువాత వర్ణపుటి వలన క్షొచ్చు, క్రొచ్చు అనియు నాదత్వముచే గ్రొచ్చు అనియు రూపము లేర్పడుట సహజమే.

కన్నడమున కుఱ్ఱి = కలఁత (Confusion perplexity) అను పదమున్నది. తమిళమున కుఱై, కన్నడమున కొఱై (to become putrid rotten) తుకులో కురై అను పదము లున్నవి. వీనికిని గొఱల్పి ధాతువునకును సంబంధ ముండ వచ్చును. దీని నుండి క్రుళ్లు ధాతువు వచ్చిన దనియు గొఱల్పి యనఁగా క్రుళ్ళుఁ జేసి, క్షీర్ణమైన దానినిగాఁ జేసి, శక్తిలేని దానినిగాఁ జేసి (స్వాధీన పఱచుకొని) అని యర్థము చెప్పవచ్చుననియు శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు ద్రావిడ అకారమును వ్యాసమున సూచించి యున్నారు.¹

1 Journal of S V O Institute XII Page 37

కొఱలు అను ధాతువునకు ఉండు, ప్రకాశించు అను నర్థములు కలవు (శ. ర. 202) కొఱకొఱలాడు అనఁగాఁ గోపగించు అను నర్థమును కొఱకంచు, కొఱకచ్చు అనఁగాఁ గొఱవి అను నర్థమును గనఁబడుచున్నవి కొఱలు అనఁగా బూర్వము ముందు అను అర్థముండె ననియుఁ గొఱల్పి దాని ప్రేరణార్థక రూప మనియు నూహించినచో దానికి దహించుట యను నర్థము చెప్ప వచ్చును. క్రమ ముగా దహించుట యను నర్థము మాఱి భారత కాలమునకు దానికి వెలుఁగుట, ప్రకాశించుట అను నర్థము లేర్పడి యుండును

ఎఱువేరి ఏలుచున్ది—సత్యాదిత్యుని మాలెపాడు శాస.

పదియేఱుగునేణు—చాళుక్య భీముని యింద్రకీరి పర్వత శాస.

ఆం. సా. ప. ప. VII 4 పుట 227—231.

ఏఱు అను పదమునందలి ఱ కారము తరువాత డకారముగా మారినది.
(తెలుఁగు - ఏడు). తమిళ తుళు కన్నడములందు ఏఱు అను రూపమే నిల్చి
యున్నది. (Dr Cog 58).

తాటి తోటకాయ - తాడి తోటలయ

తాటి శర్మణః పుత్రాయ - తాడి శర్మణః.

ఈఱు వల్దురాయతోట (నెల్లూరు జిల్లా శాస).

అలరామ విభుతోట - చాళుక్య భీముని ధర్మవర శాస.

రాఱుంచి తోటి కయ్యంబున - వైదుంబి గండ త్రినేత్రుని

శాస. E I XXIV P 192.

తోట అనునది తెలుఁగుననున్న సహార్థకమైన తోడ అను తృతీయా
విభక్తి ప్రత్యయమునకుఁ బూర్వ రూపము వలెఁ గానవచ్చుచున్నది. తమిళ
భాషలోఁ దృతీయార్థమున ఓడు అను ప్రత్యయమున్నది. ఇది తోట్ల. తోడ
అనువానికి రూపాంతరమై యుండవచ్చును తమిళ కన్నడములందు తోడు అను
ధాతు వున్నది.

త. తోడు to touch, to come into contact with to take hold of,
join to an arrow

కన్న. తుడు = to join ; తోడు = to put on to wear as shoes

తెలు. తోడు. touch, to put on as clothes or shoes

తొడి, పూసి, కట్టి. తిక్కవ.

తొడుగు = to fix an arrow

స్పృహార్థకమైన యీ తోడు ధాతువు నుండియే సహార్థకమైన తోడ ప్రత్యయ
మేర్పడి యుండును. నొల్లంబి తోట్టి కయ్యంబున అను వాక్యము తోడఁగల
స్పృహార్థమును మఱింత స్పష్టము చేయుచున్నది. ఇరువురు వ్యక్తులు గాని

ఇరుపక్షములు గాని కలిసివచ్చుదే - స్పృశించి వచ్చుదే - కయ్యము సంభవించును. సంస్కృతము నందలి యుద్ అను ధాతు వీ యర్థముననే యేర్పడినదని శబ్దశాస్త్రజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు. యు = to join, to unite to detach, to separate (మిశ్రణా మిశ్రణే) ధా to seize, to take hold of, to wear, to put on అను రెండు ధాతువుల కలయికచే యుద్ అను ధాతు వేర్పడినదని వారిమతము స్పృశార్థమైన తోడు అను విశేష్యము చివర ఇ చేర్చుగానే అది విశేషణమగు చున్నది. (మట్టి తోడి తాటి యొద్ద - నందంపూడి శాస. చిస్త తోడి పుట్టయ సీమా. మందతామ్ర శాస. కొఱపుట్ట తోడి గుంటయ సీమా - మందతామ్ర శాస.) ప్రాథమికమైన స్పృశార్థము క్రమ క్రమముగా విస్మృతమై పోవుటచే (తోడు + అన్) తోడన్ అనునది విభక్తి ప్రత్యయముగా మఱి వది. కొన్నిచోట్ల తోడ అను దానియందలి రెండవ యక్షరము లోపించుటయు తో అను నక్షర మొక్కచే తృతీయార్థమును సూచించుటయుఁ గనఁబడు చున్నది. ఇట్లున్నప్పుడు దీని మూల రూపమును గనుఁగొనుట మఱియుఁ గష్ట సాధ్యముగా నుండును. తో అను దానికిని తోడు అను దానికిని రూపమునఁ జాలవ్యత్యాసము గోచరించుటయే యందుకుఁ గారణము.

అహదవకర శాసనమున కొస్తకక్ కొణ్ణకక్, కొస్తకక్ అను రూపములు కనఁబడుచున్నవి. ఇవే తరువాత కొడుకులను రూపమును బొందినవి. తమిళమున కుల్లకన్ అను పదమునకు యువకుఁడు, అందఁగాఁడు అను వర్థములున్నవి. కన్నడమున కొడ యనఁగా యౌవనము; తామిళము అను వర్థములున్నవి. ఇవి కుల్ల యను మూల ధాతువునుండి యేర్పడినవి. తెలుఁగు నందలి కొదమ, కొడలు, కోడె మొదలైన వన్నియు దీనినుండియే యేర్పడియుండును. కొణ్ణకకు అను దాని యందలి కకు బహువచన ప్రత్యయము. ఇందలి క అను నక్షర మనుచిత విభాగముచే మూల శబ్దముతోఁ జేరఁగా కొడుకను నేకవచన రూప మేర్పడు చున్నది. తెలుఁగు నందలి చిలుక, ఎలుక, పినుఁగు, పీనుఁగు, మ్రాకు, రేగు మొదలగు క గ వర్ణాంత శబ్దము లిట్లనుచిత విభాగముచే నేర్పడి వట్టివే.

నేంకయ చోడుని దొంగలసాని కనుమ శాసనమున చోష్ట మహారాజా. పుసియిల్ల దాష్ట్య అను రూపములు కనఁబడుచున్నవి. ఇందలిష్ట అనునది అశా

రమునకు బదులు వ్రాయఁబడినదే. చోష్ట—చోఱ—చోడ—చోళ అనునవి సమాన రూపములే. తాల్మ శబ్దము తెలుఁగున కాల్మయైనదని యనుకొనవచ్చును పునీయిల్ల దాష్ట్ర యను దానికి మోసము లేని, తక్కువ కాని, తాల్మి కలవాఁడని యర్థము చెప్పవచ్చును. తెలుఁగున సహించు, నిదానించు అను నర్థములు గల తాకు ధాతు వున్నది. ఇది తమిళ కన్నడము లందుఁ గల తాతో అను ధాతువు నుండి యేర్పడియుండును. ఈ తాతో ధాతువునకు to fall low, to stop to stay అను నర్థములున్నవి. దీని నుండి తాత్తే, తాల్మ శబ్దములును అందుండి తాల్మి అను శబ్దమును నేర్పడి యుండును. తాకు యొక్క కృదంత రూపమే తాల్మి. కన్నడమున తాళిమె, తాకుమె, తాళై అను శబ్దములకు కిరెర్ నిఘంటువున సహనార్థ మొసంగఁబడి యున్నది. ఇవి కూడ తాతో ధాతువు నుండి యేర్పడినవే. ఇందలి అకారము కన్నడమున శకారముగను, తెలుఁగున ల. శ కారములుగను మూలీకరని చెప్పవచ్చును.

మేఠాంబా విజయాదిత్య వందనః (మేఠాంబ) రెండవ చాళుక్య భీముని

మచిలీపట్టణ శాసనము E. I. V P 134

నొంబది

పఱకి విషయే (ప్రక్క)

వైదుంబ గండ త్రినేత్రుని శాస. నొంబది

మొదటి విష్ణువర్ధనుని తిమ్మాపుర శాస.

E. I. IX P 317

దళినాండు (దళినాడు)

పెద్ద గాటిడిపట్టు

కోడగాటి పత్తయ్య

కల పత్తయ్య

పాఱువ ల నామ గ్రామేణ.

తాంక ల పొలము

ఱుల్ల పీమైవ సీమా

చాళుక్య భీముని ధర్మవర శాస.

రెండవ అమ్మరాజు మచిలీపట్టణ శాస.

రెండవ అమ్మరాజు మచిలీపట్టణము శాస.

రణస్థిపూడి శాస E. I. VI P 347.

Do

Do

Do.

క్రీ. శ. 740 ప్రాంతమునందలి కపిలేశ్వరపుర శాసనమున శక వైశ్రవనుకొడుకు త్పోలయ యనురూపమున్నది. త్పోలయ, త్పోలయ యనుటకు బదులుగా నిందు త్పోలయ యని పొరపాటున వ్రాయఁబడినట్లు తోచుచున్నది. అ కారము క్రావడికిఁ బూర్వరూప మగుట యిదివఱకే నివరింపఁబడినది.

పై యుదాహరణములను బట్టి ట కారము తెలుఁగున నొకప్పుడు డకారముగను, ఒకప్పుడు శకారముగను, ఒకప్పుడు శకట రేఫముగను, ఒకప్పుడు రేఫము లేక క్రావడిగాను మాఱుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఇది కొన్ని పదములలో ఐకారముగా మాఱుటయుఁ గలదని కార్ద్యైర్ పండితుఁ డీ యుదాహరణముల నిచ్చియున్నాఁడు.

ముఱుగు (sink) ముఱుగు, మునుగు (ములుగు)

కు ట (ho e) కన్న.కుటి (గ్రొచ్చుదాతు విందుండియే యేర్పడి యుండవచ్చును. గ్రొయ్యి పడునట్లుచేయు, శ్రవ్వ ఆను నర్థము కూడ దీనికి సంబంధించినదే.)

ఈ క్రింది యుదాహరణములను బట్టి చూడ ట కారము కొన్నిచోట్ల డ, య, న, అను నక్షరములుగాఁ గూడ మాఱుచున్నట్లు తెలియుచున్నది.

అవిత్ = అవియు, ఉమిత్ = ఉమియు, కటల్ = కడలు;

అఱుండు = అడ్డు, ఓటు = ఓడపు, కు ట = కొదమ; తుఱుల్ = దోయలి;

పఱుప్పు = పసుపు.

శబ్దమణి దర్పణకారుడైన కేశిరా జీ క్రిందిశబ్దముల నుదాహరించి కొన్ని సంస్కృత శబ్దములు తద్దవ రూపమునఁ గన్నడమునఁ జేరినపు డందలి ట త త శ అను కొన్ని యక్కరములు ఐకారముగా నుచ్చరింపఁ బడుట కనఁబడు చున్నదని చెప్పి యున్నాఁడు.

నం	కన్న	తెలు.
ఘటికా	గటిగె	గడియ
ఘెటికా	గొట్టిగె	గోడిగ
దాటి	దాటి	దాడి
కుక్కుటః	కోట్టి	కోడి
మరికా	మట్టిగె	మడిగ (తెలంగాణము)
ప్రతిహార	పట్టిహారి	పడిహారి
క్రూర	కూల్ల	కూళ

తాళ

తాళి

తాడి

ఏళిదం¹

ఏళిదం

ఏలిదము.

సంస్కృత శబ్దము లందలి కొన్ని యక్కరములను దేశీయులు బద్ధరింప లేనప్పుడు వానికి బదులుగాఁ దమకుఁ బరిచితములైన ధ్వనులను బ్రవేశపెట్టుటలో నచ్చెరువు లేదు. త మొదలైన మహాప్రాణముల నుచ్చరింప వలసి వచ్చినప్పుడు వారట్లు చేసి యుండవచ్చును. కాని ట, త, క మున్నగు వానిని వారు మార్చ వలసిన యక్కఱలేదు. ఏలయన నా ధ్వనులు వారి భాషలకు సహజములై నట్టివే. ఈ అకారము భిన్న ప్రాంతము లందు భిన్నరూపములుగా మాఱుచుండుట చేతను, భిన్న భాషల వ్యవహరించు జనులకు సంపర్కము గల్గినప్పు డవి యొందొంటిలోఁ బ్రవేశించుట (పరస్పర సంక్రమణము చెందుట) సహజ మగుటచేతను, ఈ వింత యక్కరముతోఁ గూడిన దేశీయపదములే సంస్కృత మునఁజేరి యుండవచ్చునని శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు రూపించుచున్నారు.² రోమకాడి మ్రేచ్చ భాషలనుండి ఏకనేమ దీనారాది శబ్దములు సంస్కృత మున సంక్రమించి యుండెనని ప్రాచీనులే యంగీకరించి యున్నారు. అట్టివానికి వ్యుత్పత్తులను గల్పించునప్పుడు సంస్కృత పండితులు శబ్ద సామ్యమునుబట్టి వానికి సంస్కృత జన్యత్వమునే విరూపించి యా క్రమము ననుసరించియే యర్థ నిర్ణయము కావించియున్నారు. అట్టివాని సంస్కృత వ్యుత్పత్తులను విర్దిష్టమగుముగా సంగీకరింపరాదని కుమారిభట్టు తంత్రవార్తికమున హెచ్చరించి యున్నాడు. కేళిరా జిచ్చిన కన్నడ శబ్దములలోని అ కారమును బరిశీలించి చూడఁగా నది యందు స్వతస్సిద్ధముగా నున్నదే యనియు సంస్కృతము నందలి యక్షరము నుచ్చరింపలేక దానికి బదులుగా దేశీయులు తెచ్చిపెట్టినది కాదనియుఁ దోచుచున్నది. అందుచే ద్రావిడ శబ్దములే రూపాంతరమును బొంది సంస్కృతమునఁ బ్రవేశించెనని చెప్పవచ్చును. దీనికిఁ దరువాత ద్రావిడ భాషలలో నా శబ్దములకు సజాతీయములైన శబ్దములు కానవచ్చుచుండుటయే దృష్టాంతము.

1 ఇది శబ్దరత్నాకరమున దేశ్య విశేషముగాఁ జేర్కొనఁ బడినది.

ఎల్లిదము అనునది దీనికి రూపాంతరము

2. Journal of the S. V. Oriental Inst. XII - I పుట 44, 45.

తమి	కన్న	తె	తు. మళ	సం
కోటి	కోటి	కోడి	కోడి (మళ)	కుక్కుటః
			కోరి (తుకు)	
కుదిరె	కుదురె	కుదిర		మోటికా
	గోటి గె	గుట్టము		
కూటె	కూట	కూళ		క్రూర
తాన్తి	తాటి	తాడి		తాళ
మాదం	మాద	మాడుగు	మాదం (మళ)	
		మేడ		

శకట రేఫము:-

ప్రాకృతకర్త యుగము నందలి అత్తివర్మ గోరంట్ల శాసనము నందును, శాలంబాయన హస్తీవర్మ పెదవేగి శాసనము నందును తాన్తికొన్తి, అఱుతొరె అను పదములలో మొదటిసారి శకట రేఫము కనవచ్చుచున్నది. దీనిని బట్టి శ్రీ. శ. నల్లవ శతాబ్ది నాటికి ఆంధ్ర కర్నాటక లిపిలో శకటరేఫము ప్రవేశించిన దని చెప్పవచ్చును. వల్లవ శివస్కందవర్మ మైదవోలు శాసనమున విరివర అని పాదు రేఫములతో వ్రాయఁబడిన శబ్దమే రెండవ పులికేళి కొప్పరపు తామ్ర శాసనము నందును (విర్బటు పథాత్ 631) జయసింహ వల్లభుని విప్పర్ల శాసనము నందును (విత్పత్తి ఆత్తరంబున) శకట రేఫముతో వ్రాయఁబడి యున్నది. ఇందుద్దేశింపఁబడిన గ్రామములు రెండును సమానములైనవే. దీనిని బట్టి ప్రాచీన ప్రాకృత శాసనముల కాలము నాటికి ద్రావిడ భాషలకు సహజమైన యీ ధ్వని యింకను ఆంధ్ర కర్నాటక లిపిలో, బ్రవేశింప లేదనియు, శాసనములు సంస్కృతములో వ్రాయఁబడుట మొదలైనప్పటి నుండియు (సుమారు శ్రీ. శ. 4వ శతాబ్ది నుండియు) నాగరాక్షరముల నడుమ దానికి స్థాన మొసంగఁబడు చుండెననియు వ్యక్తమగు చున్నది. చాళుక్య యుగము నందలి పెక్కు శాసనములలో నీ యక్కరము కానఁ బడుచున్నది.

పెన్ పాట, సత్యాదిత్యుని పొట్లదుర్తి మాలెపాడు శాసనము.

ప్రస్తుతము తెలుగు భాషలో బ్రాహ్మణుఁడను నర్థమున, పాఱుఁడను పదము వాడఁబడు చున్నది నన్నయకుఁ బూర్వ మందలి శాసనములలో ప్రథమా

విభక్తి దుప్రత్యయముతోఁ గూడిన యీ రూప మెచ్చటను గానరాదు. అది యందు పాఠయని స్త్రీ సమముగానే ప్రయోగింపఁ బడియున్నది. జయసింహ వల్లభుని విప్పర్తి కాసనమున (S. I. I Vol vi - వెం. 585) పాఠము అను ద్వితీయా విభక్తి రూపము కనఁబడుచున్నది. చోళ మహారాజు ఉరుటూరు కాస నమున తిరువుళ పాఠకు ఇచ్చిన యని షష్ఠీవిభక్తి రూపము చూపట్టు చున్నది ¹ పాఠుని, పాఠునికి మొదలైన తరువాతి విభక్త్యంత రూపము లందుఁ బ్రయో గింపఁబడి యుండలేదు. పాఠకు బహు వచనమునఁ గూడ నదే రూప ముండె ననుట కీ క్రింది ప్రయోగములు దృష్టాంతము లగుచున్నవి.

వేవురు	పాఠను	బుడమనారాయలపాడు కాస.
వేవురు	వఱాను	మంగిదొగరాజు లక్ష్మీపుర కాస.
వేవురు	పాఠ	రామేశ్వర స్తంభ కాస.
వేవురు	వఱ	గొడ్డులోళ్ళవల్లి కాస. వెం. 437

తమిళమున పాఠు ధాతువునకు దర్శించు (to see) అను నర్థ మున్నది దానిని బట్టి పాఠ అను దానికి ద్రష్ట (seer) అను నర్థ మేర్పడుచున్నది. ప్రాచీన బ్రాహ్మణులు క్రాంతదర్శులైన ద్రష్టలుగా నుండెడివారు కావున నాపదము వారిని సూచించునదిగా స్థిరపడి యుండవచ్చును. పాఠ శబ్దము బ్రాహ్మణ శబ్ద భవమని తలంచినచో సాధు రేఫము వికృతిలో శకట రేఫముగా మాఱెనని చెప్పవలయును ఇతె తేనికిన్, సత్యాదిత్యుని పొట్లదుర్తి మాలెపాడు కాస.

ఈ కాసనమున విది ప్రతిగ్రహీతయైన బ్రాహ్మణుని పేరుగాఁ గని వచ్చుచున్నది. ఇది ఈశ్వరునికి అను దాని వికారమై యుండును. కాని యప్పు డిందు శకట రేఫ ముండుట శవకాళము లేదు, శకట రేఫముతోఁ గూడిన పై రూపమునకు ఇతెరాజునకు అను నర్థము వచ్చుచున్నది. తే అనఁగా రాజు. తరు వాతి భాషలోఁ బాఠ శబ్దమునకు వలెనే దీనికిని బ్రథమావిభక్తి దు ప్రత్యయము చేర్చఁబడుటచే తేఁడు అను రూప మేర్పడినది. చాళుక్య యుగము

1. కొట్టంబున పాఠకు - ఎఱ్ఱగుడిపాడు కేశవస్వామి దేవాలయపు టుత్తర ప్రాకారమున. క్రి. శ. 8 వ శతాబ్ది చివర

నందలి శాసనములలో నిది యే ప్రత్యయ విరహితముగానే కనబడుచున్నది. (పాలటే గారికి) కన్నడమున రాజను సర్థమున ఇతెయ యను శబ్దమున్నది. అత్తై - తాయి; ఉరల్ - రోలు, ఎలక - తెక్క అను వానివలెనే వర్ణప్రతిచే ఇతెయ - తే యను రూపమును జెందియుండును.

పాలటేగారికి అను ప్రయోగమును బట్టి యా కాలమున నీ శబ్దమునకు మొదట యే ప్రత్యయము లేకుండెననియు, గ్రమముగా దానికది చేర్చబడుచుండెననియు నూహింపవచ్చును

తో గొంబు వాస్తు - పెద్దముడియం శివాలయం శాస. S. I I X 612. తో అనగా ధనము. ఇందలి శకటరేఫమిది దేశ్యమని నూచించుచున్నది. కాని సాధారణముగా నిది సంస్కృతము నందలి రై శబ్ద భవమని చెప్పుదురు.¹ అగుచో నిందలి శకటరేఫము లేకుక ప్రమాదమని కాని అవ్యాజముగా నందుఁ జొచ్చినదని కాని చెప్పవలయును.

వీరప్పట్టి - జయసింహ వల్లభుని విప్పర్తి శాస.

కలుచువుం బిలితి - రెండవ అమృరాజు కలుచంబిట్టు శాస. E I VII 177.

దేనంబిలితి

అలపటితి

కలపట్టి - రణస్థి పూడి శాస.

పోతుంబట్టి - కలిదిండి శాస.

మున్నగు పదములలో పటితి యనురూపము కనబడుచున్నది. ఇది పట్టు యొక్క ఔప విధక్తిక రూపము. ఇది పటు, పట్టు (to hold), పట్టు (to take) అను చాతువునుండి యేర్పడినది. తెలుఁగున పట్టు అను నామవాచకమునకు స్థలమని యర్థము. పట్టు అనుచాని యర్థముకూడ నదియే వేఱెఱువులు - మంగి దొంగరాజు లక్ష్మీపుర శాసనము.

వే చెఱువులు అనునది గ న ద ద వాదేశముచే వే పెఱువులు అగును.

-
1. శబ్దరత్నాకరమున రో శబ్దముసాధురేఫముతో గ్రహింపఁ బడినది. ఇది (వై. వి) వైకృత విశేష్య మైన రోయి శబ్దమునకు రూపాంతరము.

దంత్యమైన సకార మిచ్చట తాలవ్య శవర్ణముగా వ్రాయఁ బడుట ప్రమాద జనితము. కన్నడము నందలి కెతె యను పదమే తాలవ్యీకరణముచే చెఱువుగా మాఱినది తాలవ్యాచ్చు పరమైనప్పు డిట్లు తాలవ్యీకరణము జరుగుట పెక్కుచోట్లఁ గనఁ బడుచున్నది.

మఱుస్తుఱ్ఱు - ఎఱ్ఱ గుడిపాడు శాసనము.

దీనికిఁగల రూప వైవిధ్య మిదివఱకు సూచింపఁ బడినది. ఇది మొదట పాదు రేఫాంతముగానే యుండి బహువచన శ కార సాహచర్యముచే శకట రేఫాంతముగా మాఱి యుండును. ఆచాఱ్ఱు S II X 47, 54 ఆఱ్ఱ పట్టుసేను, పాన్ఱుఱ్ఱు మొదలైన విందు కుదాహరణములు. ఈ శకట రేఫ శకార సంయోగ మప్పుడు ద్వు అనున ట్లుచ్చరింపఁబడుచుఁ గ్రమముగా ద్వు గా మాఱియుండును. విక్రమాదిత్య బలికుల బాణరాజుల శాసన మందును, బికిరాజు శాసన మందును మఱుతుడ్లు అను రూపము కనఁబడు చున్నది.

ఇఱ్ఱకాను. జయసింహ వల్లభుని విప్లవ శాసనము.

ఇటులు + అ = ఇటుల = ఇట్ల అనునది యిచ్చట ఇఱ్ఱ అను రూపముతో వ్రాయఁబడినది. అందుచే బహువచన శ కార సాహచర్య ప్రభావముచే మూర్ధన్య టకారము శకట రేఫముగా మాఱినట్లు తోచుచున్నది.

కొట్టంబుల్ వడ్డెఱ్ఱు. (అద్దంకి శాసనము) దీని యరివాణంబు వడ్డెఱ్ఱు పుట్లు (బికిరాజు శాస. S II. X 594) ఇందలి వడ్డెఱ్ఱు అను పదము (పన్-పత్. పది + రెండు) అను పదముల కలయికచే నేర్పడినది. రెండులోని ర కారము పాదు రేఫమే కాని పన్ అను దానిలోని పదాంత సకారము దీనిని శకట రేఫముగా మార్చుటయే కాక డ యను సహాయ ధ్వనిని గూడఁ జేకూర్చినది.

వచ్చిన, చేట్టోల నుండి : తరువాతి భాషలో, వీని యందలి శకటరేఫము స్థానమును క్రావడి యాక్రమించినది. (వచ్చిన, చేట్టోలు) వ్రచ్చు ధాతువు నకు అ టి + చ్చు అనునదియు, ప్రోలు శబ్దమునకు పుట్టోలు అనునదియుఁ బ్రాచీన రూపములు. అందుచే నా రూపములందలి ట కారమే మొదట శకట రేఫముగను దరువాత క్రావడిగాను మాఱియుండునని యూహింపవచ్చును శాలంకాయన నందివర్మ పెదవేఁగి శాసనములో (క్రీ. శ. 4th) సర్వపరిహారై అపరిహారైవ్యాని అను వాక్యము కనవచ్చుచున్నది. (సర్వపరి

హారై : పరిహర్తవ్యాని) ప ప లకు వెనుకనున్న విసర్గ కుపధ్యాసీయముని పేరు. ఇది దేశీయ పదములలో నుండదు. కాని శాసన లేఖకునికి శకటరేఫము పరిచితమై యుండుటచే నాతఁడిచ్చట వింత ధ్వనియైన ఉపధ్యాసీయము నా యక్కరముతో సూచించి యుండును. సంస్కృతమున శకట రేఫమునకుఁ బ్రవేశము కల్గుట కింతకంటె వేఱు కాండము కనఁబడదు

మెఱసి-వైదుంబరాజుల శాసనము శ్రీ. శ. 850. తమిళ కన్నడములందు ప్రకాశించు అను అర్థమున మెఱి అను ధాతు వున్నది. అదియే తెలుగున మెఱయు అయి తరువాత మెఱయు అను రూపమును బొందినది.

పేరలు (ఆ సా. ప. ప. VIII సం. 4 పుట 263) పేరు + ఆలు అను పదముల కలయికచే విది యేర్పడినది. పెద్ద ధర్మముని యర్థము కన్నడమున ఆలు అను పదమునకు ధర్మము, దానము అని యర్థము.

తూఱు : ఇది ప్రవేశించు అను నర్థము గల తూఱు ధాతువు నుండి యేర్పడి నది. సూర్యుఁడు షిరిజమును (Horizon) బ్రవేశించు స్థలముని యర్థము.

ఉత్తరమ్మున నేలకు గుఱువ (వెంకయచోడుని దొంగలసానికనుమ శాసనము) ఉత్తరపు తెల్లకు గుఱుతని యర్థము. తమిళ కన్నడము లందు కుఱి, కుఱితు (= a mark, a sign an aim) అను పదములున్నవి. వీనివలెనే తెలుఁగున గుఱువ గుఱుతు అనుపదము లేర్పడినవి.

ఆలుపుట్లు : ఆలుశబ్దము తమిళ మలయాళములలోఁ గూడనున్నది. ఆలు + పది యను శబ్దములుకూడి ఆలుపది యను సమాసమైనది. గ న డ ద వా దేశముచే ప, వ యైనది. సమాసమున ఆలులోని దీర్ఘము ప్రాస్యమైనది. ఇట్లే ఏడు + పది = దెబ్బది యను రూపమును బొందినది. ఏడునందలి ఏకారము ప్రాస్యమైనది. ఏమ్మట వర్ణపులివలన ఎడు = దె అను రూపమేర్పడినది.

ఎనుబొన్

ఎనుబొన్ + రు + ఆ అనువాని కలయికచే నీ రూపమేర్పడినది. ఎనుబొన్. ఎనుబొది అనునవి యెనిమిది యొక్క పూర్వరూపములు. ఎబ్, ఎట్టు అని తమిళ కన్నడము లందున్న రూపములు మఱియుఁ ద్రాసము రై వవి. ఎనుబొన్ అనుదానికి బహువచన చిహ్నమైన రు చేరినది. ఇది పాదురేఫమే యైనను

పన్ (పాన్) లోని పదాంత సకార సాహచర్యముచే శకటరేఫముగా మారుటయే కాక ద యను సహాయ ధ్వనిని గూడఁ జేర్చుకొన్నది.

కొణ్ణ (బూపిదగడ్డపల్లి. అపిమాన గంగుకేసరాజు శాసనము S I I X 633) తమిళ కన్నడము లందు కొక అను ధాతు వున్నది. దాని నుండియే తెలుఁగున కొను ధాతు వేర్పడినది. పెద్దముడియం శివాలయమునఁగల శాసనములో మూర్ధన్య ఇకారముతోఁ గూడిన కొణ్ణ అనురూపమున్నది. కొణ్ణ + దు + రు. మూర్ధన్య ఇకార సాహచర్యముచే దంత్య దకారము మూర్ధన్య దకారముగా మారినది. కొణ్ణ + రు పిమ్మట బహువచన చిహ్నమైన సాధు రేఫము శకట రేఫమైనది. లేదా యిచ్చట శకటరేఫమే బహువచన చిహ్నమని చెప్పవచ్చును దీనికి ముం దుత్వలోపము కలిగినది.

తెలుఁగున సాధు శకట రేఫములు రెండును బహువచన ప్రత్యయములుగాఁ గన వచ్చుచున్నవి. ఉదా. అల్లురు, పగతురు, వారు, అందఱు, ఇందఱు, విరుకాఱు, చెయువుఱు మొదలైనవి. ఎటికల్ ముతురాజు ధనంజయుని కం మళ్ళ శాసనములో (E I Vol. XXVII Page 221) ధనంజయుఱు అను రూపము కనఁబడుచున్నది. శాసనములలో రాజుల పేర్లు పూజ్యార్థమున బహు వచనాంతములుగా వాడఁబడు చుండును.

ముత్తురాజుల్ల కుణ్డికాళ్ళు — ఎఱ్ఱ గుడిపాడు శాస.

చోళ మహారాజు ల్లేళన్ — ఇందుకూరు శాస.

పుణ్యకుమార వృథివీ వల్లభ చోళ మహారాజులకు — రామేశ్వర స్తంభ శాసనము.

అట్లే ధనంజయుఱు అనునది కూడఁ బూజ్యార్థమున బహు వచనాంతముగాఁ బ్రయోగింపఁ బడినదని తలంప వచ్చును. దు ప్రత్యయ హీనముగా నేక వచన రూపములను వారు పరిపాటి రేనాటి చోళుల శాసనముల లోను చాకుక్కుల శాసనముల లోను గనఁబడు చున్నది.

పాతకు అగు. ఉరుటూరు శాస.

పణ్డరజ్జ-నెల్లూరు జిల్లా శాస. పుట 3168. ధర్మవర శాసనము

పై యాకరణులు వృద్ధాదుల దుజ్జనకు లోపంబు విభాష వగునని చెప్పి వృద్ధాది గణమును చెర్క్కిని యున్నారు ఆలోచించి చూడఁగా విట్టి పట్టల దుజ్జ వచ్చి

లోపించిన దనుట కన్న దుర్బీరహితరూపమే ప్రాచీన కాల సిద్ధమని తలంచుట సమంజసముగా నుండును. తెలుఁగున కుదంత సహజమని తోచిన కాలములో జనులు సంస్కృత శబ్దములను దత్తమీకరించుటకు ఉకారము మాత్రము చేర్చెడి వారు. (వృత్త + ఉ = వృద్ధుః; జ్ఞానమ్ + ఉ = జ్ఞానము.) కాలాంతరమున మహద్వివక్ష చేయఁ దలంచి దుర్బీర కూడఁ జేర్చి యుండుట. అందుచే ధనంజయు అనునది యేకవచన రూప మనియు ధనంజయుఁ1 అనునది బహు వచనాంత రూప మనియు భావింప వచ్చును. ధనంజయుఁ అనఁగా ధనంజయుఁడు గారని యర్థము.

చోళ మహారాజు ఉరుటూరు శాసనమున చోళ మహారాజుఁ అనియు తుగరాజుఁ అనియు అను నక్షరముతో ముగియు రూపములు కనవచ్చు చున్నవి. ఇందు ఁ, లు అను రెండు బహువచన చిహ్నములును సంయుక్త ములై యున్నవి. రాజులుంగారు అను నట్టిచ్చట బహువచనముపై వింకొక బహువచనము వాడఁబడి నట్లు తోచుచున్నది. చోళ మహారాజు ఇందుకూరు శాసనమున రాజు లేకన్ అని ద్విత్వ ల కారముతోఁ గూడిన రూపము వాడఁ బడినది. ఇచ్చటఁ గూడ బహువచన చిహ్నము ద్విగుణముగా వాడఁ బడినదనియే చెప్పి వచ్చును. లేదా ఉనికి కొఱకు ద్విత్వము వచ్చినదని యూహింపవచ్చును. పొట్లదుర్తి మాలెపాడు శాసనమున రాజుల్లోన అను రూపము కలదు. చోళ మహారాజు సదీనత యందున్న యని యర్థము. రాజుల + ఒకన అని వైదానికిఁ బదవిభాగము. అన్ + ఇష్టసఖి యను చోటవలె విచ్చటఁ గూడ సూనిక కొఱకు ద్విత్వము వచ్చినట్లు కనఁబడు చున్నది.

దీని చెఱుఁచువారు - పెట్లూరి శాసనము వెట్లూరు జిల్లా శాసనములు సం. 2. పుట 606.607.

తెలుఁగున చెడు దాతు వున్నది. తమిళ కన్నడము లందలి కెడు దీనికిఁ బూర్వ రూపము. ఇది తాలవీకరణముచే చెడు అను రూపమును బొందినది.

1 ప్రాచీన భాషలందు అన్, అన్ అనునవి ఏకవచన బహువచన ప్రత్యయములు. అందుచే ధనంజయు శబ్దము బహు వచనమున ధనంజయన్ అయి, ఉకారము చేర్చుటచే ధనంజయురు - ధనంజయులు అను రూపమును బొంది యుండును.

దీనికి చు చేబ్బటచేఁ ప్రేరణార్థక రూపము కలిగినది. అప్పుడు చెడు లోని ద కారము శకట రేఫముగా మారినది.¹ కెడు అను దానికిఁ బూర్వ రూపము కీద (below, beneath base degraded) అను దాతువు కావచ్చును. ఇందలి అకారమే స్వార్థమున ద కారముగాను ప్రేరణార్థమున శకట రేఫము గాను మారెనని యూహింప వచ్చును. చెఱుఱు అను దానిలోని యానునాసిక్య మెట్లు వచ్చెనో చెప్పఁ జాలము. ౩ ఈ యానునాసిక్యము యుద్ధమల్లుని జెజవాడ కాననములోని వెల్వజించు అను రూపము నందుఁ గూడఁ గవవచ్చు చున్నది. వెలి + పడు— వెల్విడు-వెల్విడు (గ న డ ద వా దేశము). ప్రేరణార్థమున చు చేరఁగా ద శకట రేఫముగా మారి వెల్విఱుచు అను రూప మేర్పడును. వెల్వజించు అను నాను నాసిక్యముతోఁ గూడిన రూప మిప్పుడు కూడ వాడఁ బడుచునే యున్నది. కాని దానికి వాడుక కొంచెము తక్కువ. చెఱుంచు అను రూపము తరువాతి భాషలోఁ గనఁబడనే కనఁబడదు. అందుచేఁ ప్రేరణార్థమునఁ గొన్ని దాతువులలోఁ బ్రాచీన కాలమున వచ్చిన ఆనునాసిక్యము తరువాతఁ గ్రమముగాఁ దొలఁగి పోయినదని భావింప వచ్చును.

ఎ ఱు గు.

తమిళ కన్నడము లందు అఱి అను దాతువునకు ఎఱుఁగుట అని యర్థము అందుఁ బదాది నున్న ఆకారము తెలుఁగున ఎకారముగా మారినది. తమిళము నందలి ఆకార మిట్లు తెలుఁగున ఎ కారముగా మారుచుండు ననుటకుఁ జాల దృష్టాంతము లున్నవి.

1 కెడునకుం జక్కుగాగమంబులు దా కలిఱు రేఫంబు నగును బాం వ్యాకరణము. క్రియా ప్ర. 81.

2 ప్రేరణార్థమున దాతువులకుఁ జేర్చఁ బడు చు ఇచ్చు యొక్క అవశిష్ట రూపమని చెప్పఁబడు చున్నది. ఇచ్చు దాతువునే కాక ఉంచు దాతువును గూడ ప్రేరణార్థమున సహాయ దాతువుగా స్వీకరించి యుందురని భావించినచో కీట్ + ఉంచు, కీటుంచు అయి శాలవ్యీకరణముచే చెఱుఱు అను రూపమును బొందెనని చెప్ప వచ్చును కాని ప్రేరణార్థమున ఉంచు చేర్చు విధానము మజెచ్చటను గాన వచ్చుట లేదు అందుచే ద్రావిడ భాషలం దానునాసిక్యము నిర్వీణముగా వచ్చుచుఁ బోవుచుండుట కలదు గావున నిది యట్టిదే యని చెప్పవలయును.

కమిశము.

తెలుగు.

అటి

ఎఱుగు

అటివు

ఎఱుక

అడు

ఏట

అమై

ఎన్న

అఱ్

ఏఱు

యాన్, అన్

ఏను

యార్, ఆర్

ఏరు

యాణు, ఆణు

ఏణు, ఏరు.

యానై

ఏనుగు

కమిశ భాషలో యి అను ధ్వని విల్పియున్న చోట్లఁ బూర్వ ద్రావిడ భాషలోని రూపములం దుండిన ధ్వని కేవల - ఎ కారము కాదనియు, నది అ, ఎ (ae) అను ధ్వనుల సమ్మేళనమై యుండుననియు, నందు అ య లలో నేది మొదట నున్నను తెలుగున మాత్రము ఎ అనునచ్చుతోఁగూడిన రూపములే కనవచ్చుచున్నవనియు, ఏ మార్పు క్రిస్తు శకారంభము నందలి శాసనముల కాలము నుండియుఁ గన వచ్చు చున్నదనియు, శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్య గారు తెల్పి యున్నారు. (Journal S. V. Or. Inst. XV-1 Page 74, 75) తెలుగునఁ గూడ వ్యావ హారిక ప్రయోగములలో (చూచాను, మఱ్ఱాకు) అ, ఎ ల కలయికతోఁ గూడిన ధ్వనివినఁబడుచునే యున్నది. కొందఱు చూశాను, చూశేను అను రీతిగాఁ గూడ నుచ్చరించుట కలదు. మఱియుఁ బదాది యకార మొకప్పుడు శిష్ట ప్రయోగము నందే యుండెననుటకు చింతామణి యందలి "అద్యః క్రియాసు భూతార్థద్యోతివ మాద్యగం వినా నర్వః" అను సూత్రము విదర్శనమగుచున్నది అందుచేఁ దమిళమున యకారాదులుగా నున్న పదములు తెలుగునఁ గూడ మొదట వచ్చే యుండి క్రమముగా ఎకారాదులుగా మాతెనని యూహింప వచ్చును.

రెండు తేవులు (వెంకయ చోళుని దొంగరిసాని కనుమ శాస.) రేవనగా ఏటి లోనికి దిగు చోటు. రేక పముద్ర తీరమున వెగుమతి దిగుమతులకు పీఠ గరి చోటు. క్రీ. శ. 5 వ శతాబ్దికిఁ జెందిన విక్రమేంద్రవర్మ చిక్కుళ్ళ తామ్ర శాసన నులో థాని రేవన పద మున్నది. అందు రేవను పదము సాధు రేఫాదిగానే

వ్రాయఁబడినది. రేఫాదులగు రూపములు ద్రావిడ భాషలకు సహజములు కాక పోవుటచే విది ప్రాథమిక రూపము కాక పరిణామము పొందిన రూపమని భావింపవచ్చును. తమిళమున ఇఱంగు = to descend, to get down, అను దాతు వున్నది. దీనిని బటి సులభముగా దిగుట కనుపై న స్థల మను స్థమున ఇఱవను నామవాచక మేర్పడినది. దాని నుండి తెలుఁగులో ఎఱవు-వర్ష వృత్తిచే తేవు-అను పదము లేర్పడినవి. ఎఱగు దాతువు తెలుఁగునఁ గూడ నున్నది దానికి దిగు నమస్కరించు అను స్థములు శబ్ద రత్నాకరములో నొసంగఁ బడినవి. దీని నుండియే ఎఱక — తెక్క అను పదము లేర్పడినవి. ఇఱంగు, ఎఱగు అను దాతువులకు తమిళమున విప్పుడు కూడ నిల్చియున్న ఇఱి అను దాతువు పూర్వ రూపమైయుండును. ఈ ఇఱి అనుదాతువునుండియే ఇఱి గు-ఇడిగు-ఇదిగు-దిగు అను తెలుఁగు దాతు వేర్పడి యుండునని తలంపవచ్చును. ఇఱి దాతువునందలి ఖరారమే ఇఱంగు, ఎఱగు అను దాతువు లందు శకట రేఫముగా మారినది చిక్కుళ్ళ తామ్ర కాసనమున నది సాధు రేఫముగా వ్రాయఁబడుటకు శకట రేఫ చిహ్ను మప్పటి కింకను ఆంధ్ర కర్ణాటక లిపిలోఁ బూర్తిగాఁ బ్రవేశింపక పోవుటయే కారణమై యుండును. క్రీ. శ. 10 వ శతాబ్ది యందలి దొంగలసాని కనుమ కాసనమున నది శకట రేఫముతోఁ గానఁబడుట మొదటి నుండియు నది శకట రేఫాది గానే యుండెననుటకు నిదర్శనము. (గోగుతేవు — సిరిపుర తామ్ర కాసనము) తరువాతి భాషలో నది సాధు రేఫాదిగా మార్పు చెందినది. శబ్ద రత్నాకరమున నది సాధు రేఫముతోనే గ్రహింపఁబడినది.

వైయ దాతువు కొన్ని కాసనములలో శకట రేఫముతోఁ గనవచ్చుచున్నది. (ఉత్తమాదిత్య చోళ మహారాజు వెలుదుర్తి కాసనము - ఎఱమ స్థిసిరి) ఇది ప్రమాద జనితమై యుండును. తమిళ కన్నడములలో విది సాధు రేఫము తోనే యున్నది. తమి. వరై; కన్న. బరె.

ను.

ఋ అను దానికిఁ బూర్వ రూపమైన యీ ద్వవి ప్రాప్తాకుక్య యుగము నందలి కాసనములలో వలెనే చాకుక్య యుగమునందలి కాసనములలోఁ గూడఁ గానవచ్చుచునే యున్నది. ఇది తెలుఁగు ధేశమునందలి యాంకర భాగములలోఁ

గంటెఁ దీర ప్రదేశము లందు ముందుగా ణ్ణ గా మాతీనట్లు తలంప వచ్చును. ఏలయనఁ జాళుక్యుల శాసనములలోఁ గంటెఁ రేనాటి చోళుల శాసనములలో నీ రూపము బహుశముగాఁ జూపట్టుచున్నది.

పుణ్య కుమారున్లు—గణ్య మానున్లు—మద ముదిరును

అవిన వాన్లు—తిప్పలూరి శాసనము.

పశ్చిమహాపాతక సంయుక్తున్లుగు . ఇందుకూరి శాస. వెలుదుర్తి శాస. సేలపాడులో శివ విగ్రహము చెక్కఁబడిన రాతిపైఁ గల విష్ణువర్ధన మహారాజు శాసనమున క్రీ.శ. 742. (నెం 116) ముప్పది మూన్లుకు నేజ్జను రూప మున్నది. మూన్లు అనునదే మూణ్ణ—మూఁడు అను రూపములు పొందినది. సత్యాదిత్యుని మాలెపాడుశాసనమున ఏలుచున్లు అను రూప మున్నది. ఇది తరువాత ఏలుచుట్టి— ఏలుచుండి అనునట్లుగా మాతీనది. ఇట్టితర శబ్దములలోఁ గూడ నచ్చ బచ్చట ణ్ణ అనుటకు న్లు అనునది పూర్వ రూపముగాఁ గాన వచ్చుచున్నను . సాధారణ ముగా నది ప్రథమా విభక్త్యేక వచన రూపముల నుండు ణ్ణ అను దానికి బదులుగా మాత్రమే కానవచ్చుచున్నది. ఇతర పదము లందలి ణ్ణ — ణ్ణ అను రూపముతోనే వ్రాయఁబడి యున్నది. వేడికొని.

ఆనుస్వారము :

తెలుఁగులో నిప్పు డనుస్వార మర్థాను స్వారపూర్ణాను స్వారములను రెండు రూపములతోఁ గనవచ్చు చున్నది. ఇందలి యర్థానుస్వార మొక తెలుఁగులోఁ దప్ప మఱియే యితర ద్రావిడ భాష లందును లేదు. పూర్ణానుస్వారము కన్నడ మునఁ గూడ నున్నది. తమిళమున ననుస్వారమునకు బదులు వర్గ పంచ మాక్షరమే వ్రాయఁబడును. వర్గపంచ మాక్షరము వ్రాయు నాచారము తెలుఁగు నందును ద్రాచీన శాసనములలోఁ గనఁబడు చున్నది. మకారము వ్యంజనముల ముందు ఆనుస్వారముగా మాటుటను బాణిని సూచించెను. (మోఽనుస్వారః) వర్గ పంచ మాక్షరములలో మకారము ముందుగను దక్కిన యను నాపికములు గ్రమముగను ఆనుస్వార రూపము వంది యుండును. ఈ విధముగా ద్రావిడ భాషలలో నెల్ల నొక్క తెలుఁగు వందే యర్థానుస్వార పూర్ణాను స్వారములు రెండును గోచరించు చున్నవి. ఆంధ్రమున మొదటి వ్యాకరణమైన ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణి కాలము నుండియు నెల్ల లక్షణ గ్రంథములందుఁ బూర్ణార్థ బిందువుల నిధారము చేయఁబడి యున్నది. ప్రాత వ్రాతల యందెచ్చటను అర్థ బిందువు

కానవచ్చుట లేదు. శిలా శాస్త్ర శాసనములందలి వ్రాఁతలలోనే కాక సుమారు మూడు శతాబ్దాల కంటె నెక్కువ పాఠవి కాఁజాలని తాళపత్ర ప్రతులలో గూడ నది కానవచ్చుట లేదు.

తమిళమున నర్జ్వరహితమైన పౌల్లక్షరమును సూచించుటకు దానిపై నొక్క చుక్క పెట్టు నాచారము కలదు. ఈ విషయమును తొల్కాప్పియరు తన గ్రంథమునఁ జెప్పి యుండుటచే నీ యాచార మా భాషలో క్రీస్తు శకారంభము నుండియు వచ్చుచుండెనని తలంప వచ్చును. సంస్కృతమున నిట్టి చుక్క పొల్లును గాక అనుస్వారమును సూచించుచుండును. సంస్కృత ప్రభావమున నాంధ్ర కర్ణాటక లిపిలో నీ పద్ధతియే వాడుక లోనికి వచ్చెను. తమిళ మాంధ్ర కర్ణాట భాషలవలె సంతగా సంస్కృత ప్రభావితము కాక పోవుటచే నందు మాత్రము ప్రాచీన సంప్రదాయమే నిల్చి పోయినది. ఆంధ్ర కర్ణాటక లిపిలో నీ చుక్కను వ్రాయు పద్ధతిలో నొక వైలక్షణ్యము గోచరించును. సంస్కృత మున ననుస్వార సూచకమైన చుక్క తత్సూర్యాక్షరము నెత్తిపైఁ బెట్టిఁ బడుచుండును. ఆంధ్ర కర్ణాటక లిపిలోఁ గొన్ని చోట్ల నది యట్లు పూర్వాక్షరముపైఁ గాక పరాక్షరముపైఁ గానవచ్చుచుండును. వర్గాను నాసికాక్షరమునకు బదులుగా ననుస్వారము వ్రాయఁబడు చున్నదని యెఱింగిర వారగుటచే నప్పటి లేఖకులు తత్సూచకమైన చుక్కను సరిగా నది యుండు చోటనే అనఁగాఁ బరాక్షరము పైనే యుంచుచుండిరి. (ఉదా : ఒడ్గోడు, కొడిక్కి అను వానిని ఒ గోడు, కొ డి కి అని వ్రాయుట సంస్కృత పద్ధతి. కాని అనునాసికాక్షర మాంధ్ర కర్ణాట లిపిలో గ, క కారములపైఁ గానవచ్చు చుండుటచే లేఖకులు చుక్కను వానిపైనే పెట్టుచుండిరి. అప్పుడవి ఒగోడు, కొడికే అను పట్లుగాఁ గానఁబడును. అందుచేతనే కొందఱు శాసన ఫారకులు వానిని ఒగోండు, కొడికిమ్ అని తప్పుగాఁ బఠించి యుండిరి) ప్రాక్రామక్య యుగమువందలి కొన్ని శాసనములలో వలెనే చాకుక్య యుగమువందలి శాసనములలోఁ గూడఁ గొన్నిచోట్ల నీ పద్ధతిని బరికింపవచ్చును. అహదనకర శాసనమున వక్రంబు అనుటకు బదులు వక్రణమ్ అని రెండుచోట్లఁ గనవచ్చు చున్నది. అద్దంకి శాసనములో పట్టు గట్టిన ప్రథమము నేణు బింగర్య బొప్పగ అని చుక్కలు పరాక్షరములపైనే వ్రాయఁబడి యున్నవి. యద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనమున 41 వ పంక్తి మొదట విందువు కానవచ్చుటకు మూలమునఁ జక్క

బు పైఁ బెట్టఁబడుటయే కారణము. గ్ర.మ 41బు న. సర్వలోకాశ్రయ మంగి యువరాజు సూతలపట్టు శాసనమునను, రెండవ విష్ణువర్ధనుని రేయూరు శాసన మునకు నిడుబమ్మ, పసిడ్డిపమ్మ, వేగిమ్మబోయస్య అను రూపములు కన వచ్చుచున్నవి నిజమున కివి నిడుమ్మ, పసిడ్డిమ్మ, వేగిమ్మబోయస్య అను భావముతో లేఖకుఁడు వ్రాసియుండును. పమ్మ, బమ్మ అనువాని కెట్టి యర్థ మును లేదు. పట్టు, పటు అనునవి ప్రాచీనకాలము నుండియు గ్రామనామముల చివరఁ గానవచ్చు చున్నవి. తరువాత ప, బ అనునవి వెనుకనున్న మకార ములో లీనమగుటచేతనో, లోపించుటచేతనో నిడుమ్మ పసిడిమ్మ మొదలైన రూపము లేర్పడినవి. ఇట్టి గ్రామముల యౌప విభక్తిక రూపములే యిప్పటికిని గొందఱి గృహనామములుగా గోచరించుచున్నవి. దిగుమర్తి, పసుమర్తి మొ॥

ఈ విధముగా ననుస్వారమును వ్రాయు పద్ధతి ద్రావిడ భాషలకు సహజ మైనది కాక సంస్కృతము నుండి తెచ్చుకోఁ బడిన దగుటచే నారంభ కాలమున దానిని వ్రాయుటలోఁ గొంత యవ్యస్థిత స్థితి గోచరించు చున్నది. తరువాత సంస్కృత ప్రభావ బలమున నది పూర్వాక్షరముపైనే వ్రాయఁ బడుచుండెను. క్రమముగా నా చుక్కపైనుండి ప్రక్కకు మాటి బిందు రూపమును దాల్చినది. అదియే మన మిప్పుడు వ్రాయుచున్న పూర్ణానుస్వారము.

చాళుక్య యుగము నందలి శాసనములలో ననుస్వారమును వ్రాయు పద్ధతి రెండు విధములుగాఁ గనఁ బడు చున్నది. అంచొకటి పూర్వాక్షరముపైఁ జుక్క రూపమున వ్రాయఁబడు సంస్కృతపద్ధతి. రెండవది పరాక్షరమునకు సంబంధించిన యనునాసికాక్షరముగా వ్రాయఁబడు ద్రావిడ పద్ధతి. ఒకే శాసన మందే యీ రెండు పద్ధతులును గావఁబడు చుండుటచే నప్పటి కింకను దీనిని వ్రాయు పద్ధతి స్థిరత్వమును గాంచలేదని చెప్పవచ్చును. సంస్కృతమున దంత్యోష్ఠ్యము లైన యను నాసికములు రెండును కొన్నిచోట్ల అనుస్వారములుగా మాటు చుండును. (మోనుస్వారః నశ్చాపదాంతస్య రులి). మిగిలిన జ, ఞ, ణ అను నను నాసికాక్షరములు మూఁడును వితర పరాక్షరములు పరమైనప్పు డట్లే యుండి పోవును. ప్రాచీన కాలమున ద్రావిడ భాషలలో ననుస్వార ధ్వని సర్వత్ర పరాక్షరమునకు సంబంధించిన యను నాసికాక్షరము తోడనే సూచింపఁ బడుచుండెను. తమిళమున విప్పటికిని ఆ పద్ధతియే యనుసరింపఁ బడుచున్నది.

చాకుక్య యుగమున గురుస్వారము బిందువుగను వర్గాను నాసికాక్షరము గను గూడ వ్రాయఁబడు చుండెననుట కీ క్రింది రూపములు తార్కాణములు.

ధనంజయుని కలమళ్ళ కాసనము. క్రీ. శ. 575.

ధనంజయులు; రేనాణ్ణు, చిరుమ్మూరి; పంపుచే పచ్చ మహాపాతక,

చోళ మహారాజు ఉరుటూరు కాసనము. క్రీ. శ. 625.

రాచమానంబున, వక్రంబు; పచ్చ మహాపాతక.

చోళ మహారాజు ఇందుకూరు కాస.

పచ్చ మహాపాతక; సంయుక్తుస్తుగు.

పుణ్య కుమారుని తిప్పలూరు కాసనము.

ఉత్త మోత్త ముణ్ణయిన, కొణ్ణ కార్తికాయ; సోమవారంబు; పునరు పుష్యంబు, ఏమ్మదియె,

రామేశ్వర స్తంభ కాసనము.

సంవత్సరమ్మూర్; నాణ్ణు; వసన్తి పోటి; వసన్తిశ్వరంబున; వట్టమ్మూర్; పులొంబున, రెణ్ణు; రిహితంబు; రాచమానంబున, వక్రంబు; జమ్మిన.

రెండవ విక్రమాదిత్య చోళ మహారాజు వల్లచెఱువువల్లి కాసనము.

ఇన్దైదివాడి; కణ్ణూన్టు, ఉణ్ణేలు; గోణ్ణపుల్య; మంభి.

ఉత్తమాదిత్య చోళ మహారాజు వెలుదుర్తి కాస. c. 730.

రాజ్యంచేయ, వెన్దరంబు; వక్రంబు

పుథివీ వల్లభ విజయాదిత్య చోళుని చామలూరు కాస.

ఇరువదిరెణ్ణు; వచ్చరంబుల్; పాంబుట్టిగ్గి; కాంబుల్; రాచమానమ్మున;

స్వదత్తాంపరదత్తాంవా; వసుంధరాంచిన్త; కొణ్ణేల్య; విష్టాయాం జాయతే.

బూడిద గడ్డవల్లి కాసనము.

మహేశ్వరన్; మంగు.

పొట్లదుర్తి మాలెపాడు కాస.

పచ్చ మహాపాతక స్థగున్.

సత్యాదిత్యుని మాలెపాడు కాసనము,

కాశ్యప గోత్రుణు, రేవాణు, చిఱుమ్మూరి, పుణ్యమ్మ, లోకమ్మ; ఉణ్ణు.
 రేవాటి చోళుల కాలమునకుఁ జెందిన యీ శాసనములలో తాలవ్యమూర్త్యన్యక్ష
 రముల వెనుకనున్న యనుస్వార మెల్లయెడల ననునాసికాక్షరము గానే వ్రాయఁ
 బడినది కంఠ్యాక్షరములకు వెనుకఁగూడ నది యనునాసికముగానే వ్రాయఁబడి
 యున్నది కాని మంఖి యను రూపమున ననుస్వారిమే కానవచ్చు చుండుటచే
 నా వర్తతి సార్వత్రికముగా లేదని చెప్పవలసి వచ్చుచున్నది. దంతోష్ఠ్యములైన
 హల్లులకు వెనుక ననుస్వారము రెండు తెఱఁగులుగాను వ్రాయఁబడిన చుండినట్లు
 పై యుదాహరణములవలన వ్యక్తమగుచున్నది వెలుదుర్తిశాసనమునఁ బ్రథమా
 విభక్తి మువర్ణమునకు బిమ లనుస్వారము వ్రాయఁబడినది (రాజ్యం చేయ).
 ఇచ్చట ననుస్వారము తాలవ్యాను నాసికముగా మార్పుచెందలేదు. సత్యాదిత్యుని
 మాలెపాడు శాసనమున సరిగా నిట్టి సందర్భముననే మువర్ణక మనుస్వారముగను,
 చకార పరకమగుటచే నది తరువాతఁ దాలవ్యానునాసికముగను మార్పుచేయఁ
 బడినది (పాతక జ్ఞేసినవాని). వెలుదుర్తి శాసనమున “విష్టాయాం జాయతే
 క్రిమిః” అనుచోటఁ బదాంత మకార మనుస్వారముగా మాఱినది కాని
 జకారము పరమైనను దాలవ్యానునాసికముగా మార్పఁబడి యుండలేదు. పెన్నాఱు,
 ఇన్నుతోలి అనుచోట్లఁ బూర్వ శబ్దములు మకారాంతములు కాక సకారాంత
 ములను భావము శాసన లేఖకుని కుండుటచేఁ గాఁబోయఁ బరమైనను
 దంఠ్యాను నాసికమట్లే నిల్చిపోయినది.

ఈ శాసనములలో నంతస్థములైన యవలకు వెనుకనున్న యనుస్వారము
 నందు రూపముననే వ్రాయఁబడి యున్నది

సంయ్యక్తుణ్ణః సంవత్సరమ్ముక్. దత్తంవా.

చాళుక్య రాజులయు బాణ వైదుంబులయు శాసనములలోఁగూడ ననుస్వార
 లేఖన విషయమున స్థిరత్వము కనిపించుట లేదు. అది పైని పేర్కొనఁ బడిన
 ద్వివిధ రూపములతోడను వ్రాయఁబడి యున్నది.

ధహిజ్ఞేన—ధర్మవరము శాసనము,

వెల్వరించివ—	యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాస
నమయించిన—	ధర్మవర శాసనము. నెల్లూరు జిల్లా శాస. పు. 968
కారంచేదు—	రెండవ అమ్మరాజు వేమలూర్పాడు శాస.
అణ్ణణ్ణూరు—	Do.
మట్టిమొక్కిచ్చి న్త—	రెండవ తాళుని సిరిపుర తామ్ర శాస
చింకముడిపె—	చాళుక్య భీముని ధర్మవర శాసనము.
త్రిభువనాంకుశబాణ—	అద్దంకి శాసనము
గుణ్ణ—	రెండవ అమ్మరాజు తాడికొండ శాస.
చూంటూరి—	.. మచిలీపట్టణ శాస
మంటపంబును—	ధర్మవర శాసనము.
కోమ్మలు—	మొదటి జయసింహుని పెదవేగి తామ్ర శాస
కమ్మరి గుట్ట—	రెండవ అమ్మరాజు కలుచుంబిట్టు శాస
వట్టంబు—	అద్దంకి శాస.
అమరలోకప్పేల్గె—	నాగపూటి చాల్వ శాస. S I I X 624
పెద్దచ్చి న్త—	రెండవ తాళుని సిరిపుర తామ్ర శాస.
ఇన్దు బృన్దంబు—	యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాస
మేల్తామ్నా విజయాదిత్యనన్దనో—	రెండవ చాళుక్య భీముని
	మచిలీపట్టణ తామ్ర శాసనము
ఇన్దువీచెలువు—	రెండవ అమ్మరాజు మచిలీపట్టణ తామ్ర శాస.
చింతూర్పొయన్య—	రెండవ విష్ణువర్ధనుని రేయూరు శాస.
వోంకాల పూట్టి—	Do.
సిన్తెరి, ఉల్లం గాంతురు—	వీధువాడల పాలెపు శాస

అనుస్వారము దేశీయ పదములలో ననునాసికాక్షర రూపమునను దత్తమ పదము లలో వీందు రూపమునను వ్రాయఁబడుచుండె నని చెప్పుటకుఁ గూడ నవకాళము లేదు. పై యుదాహరణములను బట్టి చూడ రెండు రకములైన పదము లందును రెండు విధములైన వర్తతులును గానవచ్చుట తెల్లమగును. ఒక్కడ కారమునకు వెనుకనున్న యనుస్వారము మాత్రము అను నాసికాక్షర రూపముననే గోచ

రించుచున్నది. పండరంగవి ధర్మవర శాసనమున (నెల్లూరుజిల్లా శాస. పుట 968) పచ్చిన అనియు, అద్దంకి శాసనమున దిచ్చిన అనియు చక్కారమునకుఁ బూర్వము దంత్యమూర్ధన్యాను నాసికములతోఁ గూడిన రూపములు కానఁబడు చున్నవి. ఈ పదము నిప్పుడు మనము పంచిన అని పూర్ణానుస్వారము తోడనే వ్రాయు చున్నాము పెన్నాట యందలి పెనుశబ్దము నందువలెనే పన్ను రాతువునకు మూల రూపమైన పణ్ రాతువు నందలి ఇ కారమును అనుస్వార ధ్వని కాక నహజాను నాసికాక్షరమై యుండుటయే యిందుకుఁ గారణమై యుండును.

సన్నయకుఁ బూర్వ మీ విధముగా వసుస్వారము వర్గ పంచమాక్షర రూపమునను బిందు రూపముననుగూడ వ్రాయఁబడుచుండఁగా నాతని తరువాతఁ గ్రమముగా బిందువు వాడుక యధికమై వర్గ పంచమాక్షర ప్రయోగము తగ్గి పోయినది.

హంతు సరియె పోల్పం గాంత లెందు - సోమలదేవి శాస. క్రీ. శ. 1065

ముందటం గడు ఘనతరముగ మండప మెత్తించె - వనపతి

దీర్వాసి శాసనము క్రీ. శ. 1075.

బిన్ను మిత్ర జనతామణి గొంక్క నరేంద్ర మంత్రి ప్రోత్సారిక

కొమ్మాసాని భ్రమరావతి శాస. క్రీ. శ. 1108.

పరిమహీకులు భక్తులై బంప్పం బనులు సేయుచుండ

మండలిక భీమన శాస. 1124.

ఆచంద్రార్కముగా నడపం గలవారు-గోకర్ణదేవుని శిలాశాస. క్రీ. శ. 1127.

పేమ్మితోడం గరము ధిక్కువు గాంగ నఖండ దీప మఖిల మండనముగ.

S I. I. VI 645.

దీవికిం జతుస్సీమములునుం, తోణ్ణ S I. I. VI 1018 క్రీ. శ. 1085.

దేవరకుంబెట్టివ, సరింప్పంగలవారు, బోయంగల వణ్ణ

క్రీ. శ. 1080 S I. I. V 68.

సంద్రి విగ్రహిదణ్ణనాయక; రెణ్ణ; రెంకి, పోయంగల వాండు

క్రీ. శ. 1095 S I. I. V 68.

క్రమముగాఁ బూర్ణబిందువు తరువాత ద్విత్వాక్షరము వ్రాయు నాచారము ప్రబలమయ్యెను. నేఁడు మన మర్థానుస్వార ముంచుచోట్లను, దేల్చి పల్కవలసిన చోట్లను గూడఁ బూర్ణబిందువే వ్రాయఁబడును గాని యచ్చియెడఁ దరువాతి హల్లు ద్విత్వ యుక్తముగా వ్రాయఁబడదు. అనుస్వారమును వర్గానునాసికముతో వ్రాయు పద్ధతికూడ నన్నయ తరువాత లేకపోలే దనుటకుఁ బై యథాహరణములే సాక్ష్యము. చాళుక్య యుగము నందలి శాసనములలో ననుస్వారమును బిందువుగా వ్రాసి తరువాతి హల్లును ద్విత్వ యుక్తముగా వ్రాయు సంప్రదాయము మూఁడు నాఁగుచోట్లఁ గనఁబడు చున్నది

మహాపాతక సంయుక్తున్తుగు శ్చోళ మహారాజ ఇందువూరు శాస

బెడంగరాజు . ఏడువాడలపాలెపు శాసనము.

వేంగి మణ్డలమ్ . త్రిక లింగ్గాటవి . మొదటి అమృరాజు

మచిలీపట్టణ శాస్రశాసనము.

అను నాసికాక్షరముతో సంయుక్తమై యున్నప్పటి ఊనికను (Stress) విచ్చుటకే బహుళః బిందువు తరువాతి హల్లును ద్విత్వయుక్తముగా వ్రాయు నాచార మేర్పడి యుండును. వర్గ పంచమాక్షరమునకు వర్గాక్షరత్వమును నాసిక్యమును గూడ సమాన ధర్మము లనియు నందు నాసిక్య మనుస్వార రూపమును బొందఁగా వర్గాక్షర ధర్మము తరువాతి హల్లురూపమును బొంది దానితోఁగూడి ద్విత్వముగా వ్రాయఁబడుచున్న దనియు ఆంధ్రభాషా వికాసము కిరీవ పుటలోఁ దెల్పుఁబడి యున్నది.

పద్య శాసనములలోఁ బ్రథమావిక్రి ము ప్రత్యయము బిందుప్రాయక బు వర్ణముగా వ్రాయఁబడిన కొన్నిచోట్ల యథాస్థితముగా గురు లఘు నిర్దేశము చేసి చూచినచో గణభంగము చేకూరుచున్నది.

అద్దంకి శాసనము.

బలగర్వంబొప్పగ . కొట్టంబుల్ వజ్రెబ్బు

చాళుక్యభీముని ధర్మవంశశాసనము.

భూలోకం బెఱుంగ.

యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనము.

నెగి దీచ్చెన్ మరంబు, ఫలంబుపేక్షించిన; మరంబునుం గాత్రికేయునకుః కృమంబువ దానిక కలశ.

ఇట్టిచోట్ల నా పూర్వానుస్థాపనమును దేల్చి యది లేనట్లే పలుక వలయును. పూర్వపు వ్రాతలలో నతనున్న వ్రాయనాచారము లేదని యిదివఱకుఁ జెప్పఁ బడినది. దాని స్థానమునఁ గొన్నిచోట్లఁ బూర్వ బిందువును వర్గాను నాసికాక్షరమును వ్రాయఁబడి యున్నవి అట్టి యెడలఁ గూడ నాపూర్వబిందువునో వర్గాను నాసికాక్షరమునో తేల్చి పలుక వలయును. లేనిచో గణభంగము కలుగును. కొన్నిచోట్ల ద్రుత ప్రకృతికములకు బదులుగావచ్చు నర్థ బిందువు శాసనములలో వదలివేయఁ బడినది.

శాసనము	పూర్వబిందువువ్రాయఁ బడినచోట్లు	వర్గానునాసికము వ్రాయఁబడినచోట్లు	విడిచిపెట్టఁ బడినచోట్లు
అద్దంపి శాస.	ప్రథమం బందరం గుం బట్టిన.		బలగర్వం బొప్పగబై
	పేంగినాణ్ణంగొల్లియ		లేచి

చాళుక్య భీముని	ఎల్లనెఱుంగ	
ధర్మవర శాసనము	వెన్నాటిలోం జూపె, దఱెనాదు	
	లోక మెఱుంగ, పన్నింబణ్ణరంగ	

యుద్ధమల్లుని	బెజవాడంగొమరు 7	మల్లుణ్ణరవద్య 3	విడిసిన్న
బెజవాడ శాసనము.			త్రోల్లగల
	నలియంబైవారల 18	ఓక్తుడై 7	చేట్టోల
	దీనింజేంబ్రోలు 29	రాముడైత్తిశ్చె 9	
	బెడంగును 38	సుతుణ్ణొణ్ణు 24	పాపంబుగాగ
	దాసుంగట్టించెంగ్రమం	మల్లుడైత్తిశ్చె 28	
	ఋన 40, 41	మల్లుడైత్తింజె 43	
	ధర్మవోడంబడి		

జయసింహ వల్లభుని	నాకు బజ్జి
విష్ణుర్ల శాసనము.	సేసిన
పందరంగుని ధర్మవర	కాత్తికేయుణ్ణు
శాసనము.	బోలె
పందంపూడి శాస.	పెద్దపూజ్జి

కామసానిగూడూరు	వెన్నుండనుసంభ	చనినదొరంటి
శాసనము.	పుండయ్యెనతి	ఉద్దిగతముగ
	ప్రసిద్ధుండై	జంపి
	వెన్నుండు వెన్నుండవోరె	వల్లభుచిన్నవాని
	ఘనుండగు భీముండో	పరగంగజే త
	ఘన్నరుండై	బట్టి
	భూషణుండెట్టి	నాయకుజంపి
	నరేంద్రుండుత్తమ	
	బంధుజన సేవ్యుండు	
	సూరందవ్వేలుపు	

బెజవాడ యుద్ధమల్లుని శాసనమున మొదటి పద్యము చివర ఏడవ పంక్తిలో అర్థి అనుపదము తరువాత ద్రుతము వ్రాయబడినది దానిని గూడ లేనట్లే పరిగణింప వలయును. లేనిచో గణభంగ మగును. అర్థస్ఫూర్తికై యదియట్లు వ్రాయబడియుండును. 36 వ పంక్తి చివర గాను అను పదమున్నది దానితరువాత నచ్చట సముచ్చయార్థముండవలసిన యక్కఱ కనబడదు. అయినను 36 వ పంక్తి “నమ తాత (గాను నమ తాత) యని యారంభించు చున్నది గాను ద్రుతప్రకృతికము కాబట్టి తరువాతి ‘త’ ‘ద’ గా మాటవచ్చును. అచ్చట నఱుసున్నగాని విండుసున్నగాని ద్రుతముగాని యుండవలసిన యావ శ్యకము లేకపోయినను వకార మెందుకు వ్రాయబడినదో తెలియదు 46 వ పంక్తిలో నృపులకున్ద అనుచోట ద్రుతము విండువుగా మాటక ప్రకృతిభావ ముతో (స్వత్వ రూపముతో) వ్రాయబడినది. నందంపూడి శాసనములో సరిహద్దులను తెప్ప వందర్పమున ‘ఇయ్యూరియుం’ అని పెక్కుచోట్ల సముచ్చ యార్థకము చివర విండువు కనవచ్చుచున్నది. 57 వ పంక్తిలో మాత్రము ఇయ్యూరియు విల్లెమ పెద్దపూణ్ణి యని నిర్బిందుకమైన రూప మున్నది ఇది లేనిక ప్రమాదజనితమై యుండును.

రెండవ అమ్మరాజు మచిలీపట్టణ తామ్ర శాసనమున (క్రి. శ. 10) 58 వ పంక్తిలో జూంటూరియుం ముయ్య బ్బట్టున అనియు, 61 వ పంక్తిలో కోడగడిటిపత్తయుం (వలివేరియుంము) య్యబ్బట్టున అనియు సముచ్చ

యార్థకముల చివరఁ బరుష సరశేతరములై న యక్షరములు (మ, వ) పరమై వప్పుడు కూడ బిందువులు కనవచ్చు చున్నవి. దీనినిబట్టి అప్పుడు (క్రీ. శ. 10వ శతాబ్ది) సముచ్చయార్థకము ఓమ్, ఓం అను రూపములతో వాడఁబడుచుండె నని తెలియుచున్నది. క్రీ. శ. 649 లో జయసింహపల్లభుఁడు వేయించిన విప్లవ శాసనములో ఎవ్వరయ్యును అను సర్థమున ఎవ్వరయ్యము అను రూప మున్నది. యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలా శాసనమున 16 - 18 పంక్తులలో పోలగల శాసనములును రాజపట్టంబు గట్టిన పతియు నలియంబయ్యారల అనియు, 38 వ పంక్తిలో బెడంగును గక్షయంగును అనియు, 40 వ పంక్తిలో శానుం గట్టించె అనియు సముచ్చయార్థకము ద్రుతాంతముగానే కనఁబడు చున్నది. క్రీ. శ. 1000 ప్రాంతము నందలి కామసావి గూడూరు శాసనమున మొగడుపల్లియు పండ్రుడనేలు అనియు, తోతి పాడునుం మేలుగ అనియు సముచ్చయార్థకములతోఁ గూడిన రెండు రూపములు వ్రాయఁబడినవి ఇందు మొదటిదాని చివర మకారముకాని ద్రుతముకాని శాసనవచ్చుట లేదు. అదియందు ఓ అను రూపముతో నున్నది. దీని తరువాత వచ్చిన ప సరశత్వము పొంద లేదు. స్థితియు పరమైనను రెండవదాని చివర బిందువు కన వచ్చుచుండుటచే సముచ్చయమప్పుడు కూడ ఓం అను రూపముతో నుండెనని తోచుచున్నది. క్రీ. శ. 10వ శతాబ్ది పూర్వార్థము నందలి బెజవాడ శాసనమున సముచ్చ యము ద్రుతాంతముగా నుండుటయు, నొక శతాబ్ది తరువాత వేయింపఁబడిన గూడూరు శాసనమున నది ఓం అనురూపముతో నుండుటయుఁ జూడ నది యింకను బూర్తిగా ద్రుతాంతముగా మాతీయుండ లేదనియు రెండు రూపము లును గూడ క్రీ. శ. 11వ శతాబ్ది యారంభ కాలమువఱకు వాడుకలో నుండె ననియుఁ జెప్పవచ్చును. రెండవ అమ్మరాజు మచిలీ పట్టణ తామ్ర శాసనమున నొకే పంక్తిలో (57) ఆలపత్రియుం జాంటూరి యుం చుయ్యె బ్బట్టిన అను రూపములుండుటచే ఓం లోని బిందువు (మ్) తరువాతఁ గూడఁ బరుష ములకు సరశము లాదేశములగు చుండెనేమోయను సందేహము కలుగుచున్నది. లేదా ఓమ్, ఓన్ అను రూపములు లండును ఒకే వాక్యమునందు వాడఁబడెనని చెప్పవలయును. (ఆలపత్రియుం + చాంటూరి = ఆలపత్రియుం జాంటూరి.

వందంపూడి కానవములో నీ సముద్రయము తరువాతఁ బెక్కుచోట్ల వకారము బికారముగా మాఱినది. (పెద్ద పూణ్ణియుం బొలగరుసున, నెరపుల యుం బొలగరుసున) నకార మకారములు పరములైనప్పు డా సముద్రయము చివర ద్రుతముకాని బిందువుకాని కానవచ్చుట లేదు. అనఁగా నిచ్చట స్థిరములు పరములగుటచే ఉన్లోని ద్రుతములోపించిన దప్పు మాట.

ఇయ్యూరియు నెరపుల యుంబొలగరుసున

ఇయ్యూరియు నెరపులయు మందరమున యుంబొలగరుసున

ఇయ్యూరియు మందరమునయు మడకుటితియుం బొలగరుసున

ఇయ్యూరియు మడకుటితియుం బిల్లమ పెద్ద పూణ్ణియుం బొలగరుసున

దీనిని బట్టి నన్నయభిట్టు తనఁబూర్వము ఆం, ఉన్, ఉన్ అను రూపములతో నున్న యీ సముద్రయమును భాషలో ద్రుతాంతముగా స్థిరపఱిచె నని భావించవచ్చును. ఏడువాడల పాలెప్పకానమున (రాజరాజనరేంద్ర ప. సం. పుట 187) మానవ్యం న అను రూపమున్నది. ప్రథమా విభక్తి ము వర్ణమును బూర్వము బు, ంబు, మ్ము, మ్ము, ము అను రూపములతో వ్రాయు చుండిరి. అందు మ్ము తరువాత మరల బిందువు వ్రాయవలసిన యక్కఱలేదు అందుచే విడి ప్రమాద పతితమై యుండును. లేదా లేఖకుఁడు 'ంబు' అందలి బు వర్ణమును మ్ముగా వ్రాసి అనుస్వారమును బరాక్షరముపైఁ జొక్కగా వ్రాయ నాచారమును బట్టి దానిపైఁ జొక్క పెట్టఁగాఁ బాఠకులు మ్ము అని చదివి యుండవచ్చును. య. వ. శ. వర్ణముల వెనుక ననుస్వారము బిందురూపము ననే వ్రాయఁబడి యున్నది.

సంవత్సరంబు - చాళుక్యభీముని ధర్మవర కాన.

అంతే - నర్వలోకాశ్రయిని చందలూరు కానవము.

అంశ - రెండవ విష్ణువర్ధనుని రేయూరు కాన.

సంయుక్తుస్థు - చోళమహారాజు ఇందుకూరు కాన.

కర్ణాటలాక్షణికుడైన కేశరాజు(క్రీ.శ. 1250) శబ్దములందలి బిందువుల కొన్ని నిత్యములనియుఁ గొన్ని వైకల్పికము లనియుఁ జెప్పెను. నిత్యములైన బిందువు రెప్పుడును బూర్ణానుస్వారములుగానే వ్రాయఁబడి చుండును.

ఉదా. తోటం, బేంబె, కుసుంబె, కుంబె, కుంబెలు. వికల్పము లైనచోట నవి పూర్ణబిందువులుగా వ్రాయఁబడుటయో లోపించుటయో జరుగుచుండును. 1 ఉదా కదపు - కదంపు, జీనుగు - జీనుంగు. అంతేకాని యం దర్థానుస్వారము యొక్క ప్రయోగ మెద్దుటను గావరాదు. ప్రాచీన కర్ణాట శాసనములలో ననుస్వారములను బూర్ణబిందువులుగా వ్రాయుటయు వర్గ పంచమాక్షరములుగా వ్రాయుటయుఁ గూడఁ గానఁబడుచుండును

సురచాపం బోలె విద్యుల్లత గళతెఱవోల్ మంజువోల్ తేఱబోం
పత్వన్ నంది సేర ప్రవరమునివరన్ దేవలో కక్కె నర్దాఁ.

క్రి. శ. 8 వ శతాబ్ది క్రావణ తెగ్గో Ep 11. 88

హాకుక్యయుగమునందలి శాసనములలో సాధురెప సంశ్లేష్టములైన యక్షరములను వ్రాయుపద్ధతికూడ ద్వైవిధ్యమును దాల్చియున్నది. మనమిప్పుడు వ్రాయు నట్లు సంయుక్తాక్షరములోఁ బూర్వాంగమును లకారముగా వ్రాసి దానిక్రింద మఱొక హల్లు చిహ్నమును వ్రాయుట యొక పద్ధతి. ఉత్తరాంగమైన హల్లును ద్విత్య రూపమున వ్రాసి దానిఘ్రక్క వలపలికిలుక నుంచుట రెండవ పద్ధతి. కాల క్రమమున హల్లునకు ద్విత్యము కల్పించుట మాని ఆద్విరుక్తమైన హల్లు పక్కనే వలపలికిలుక వ్రాయు పద్ధతి యేర్పడినది. ఈ రెండు పద్ధతులును శాసనములలోఁ గానఁబడుచున్నవి. కాని యందు రెండవ పద్ధతికే ప్రాచుర్య మెక్కువగా నున్నది. ఇప్పటికిని దాటాకుల వ్రాతలందును వృద్ధుల వ్రాతలందును ఈ పద్ధతి కనఁబడుచునే యుండును

కొచ్చియపాటరేవశమ్మారెకి - చోళమహారాజు ఇందుకూరి శాసనము

అతిశయ రక్తికూట నర్కుపు - వెలుదుర్తి శాస,

మానపూజ్జామి - ..

పాలశమ్మారెకి - ..

కెలపు నిజబిందుగళ్ కెల కెలపు వికల్పార్థ బిందుగళ్ - శబ్దమణిదర్పణమున సంజ్ఞా ప్రకరణము. 28 వ సూత్ర వికల్పార్థబిందుగళ్ అనఁగా వికల్ప మైన యర్థబిందువు గలవని చెప్పవచ్చునుగాని దాని కందుఁడికలో వికల్పబిందు నబిందుక మెబిందుక ముగిరప్పు అని యర్థము స్పష్టము చేయఁబడినది.

- చిర్పలియ పటుకాను . తిప్పలూరు శాస.
 తక్కా వొరి పాటదాయ ..
 కట్టి శమ్మడు . ..
 తిప్పలూర వనాన . ..
 కొణ్ణ కాత్తియ ..
 ప్రవర్థా మాన . రామేశ్వర స్తంభ శాస.
 ఆచన్దార్కంబు . చిలంకూరిశాస.
 పూవ్వము . ..
 ప్రపత్తిల్లన్ . చామలూరి శాస.
 చూప్పవన . సత్యాదిత్యుని మాలెపాడు శాస.
 సమత్తుణ్ణవి . ధర్మవర శాస.
 కాత్తి రేయుణ్ణబోలె . ..
 కట్టెపు దుర్గంబు . అద్దంకి శాస
 కణ్ణురు ర్పెజవాడ . ..
 కీత్తి' (3) యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాస.
 నెగిదీరె మరంబు
 వేవుగ్గానిరల . చోడమహారాజు సూర్యగ్రహణకాల శాస. S I I V 595.
 ఎవ్వోక పున్నమ
 వర్దంబు . సంగమేశ్వర దేవాలయ శాస.
 పూర్వకః . రెండవ అమ్మరాజు కలుచుంబిట్టు శాస.
 సకవర్షమ్మ . ఉప్పరపల్లి సమీపమునందలి శాస. S. I I. X 636
 కూజ్యగ్రహన . రేమయ్యశాస. S. I. I. X 593.
 ఆచంద్రాకస్తా ఇ
 సమపణ, కణ్ణాటక A D 1563. S I I VI 698.
 అంకి, అజ్జ, ఆయ్య, ఆయ.

సంస్కృతములోఁ బూజ్యార్థమున నామముల చివర వాడఁబడు నార్య శబ్దము కొన్ని ప్రాకృత శాసనములలో అజ్ఞ అను రూపమును తొందినదని యిదివఱకుఁ జెప్పఁబడినది (దామోదర వర్మ మట్టిపాడు శాసనము) ఈ అజ్ఞ అనునది తరువాత అయ్యి, ఆయ అను రూపములతోఁ గనఁబడుచున్నది.

దినకరయ్య - అహదనకర శాసన.

అయ్య వయ్య—ధర్మవర శాసన.

రేమయ్య—S I I X 593

నల్లజెరయ కొడుకు—కొఱవి శాసన.

ఈ అయ్య అనుదానికిఁ బూజ్యార్థమున మరల అర్ అర్ అనురూపములు చేర్చఁబడెననుట కీ క్రింది పదములు దృష్టాంశములు.

రేమయ్యరు S I I X 593

పొట్టియారు—నల్ల చెఱువుపల్లి శాసన.

బిణ్ణయారు—అగస్త్యేశ్వర దేవాలయము నెం 400 A.

అయ్య అను శబ్దము లేనిచోటఁగూడఁ బూజ్యార్థమున అర్ అను ప్రత్యయము వాడఁబడినది.

పాలశమ్మారీకి—వెలుదుర్తి శాసన.

రేవశమ్మారీకి—ఇందులూరి శాసన.

ఇరశమ్మారీకి—దిమ్మగుడి శాసన.

కాలు, కాళ్లు అనునవి పూజ్యార్థమున వాడఁబడు చుండెనని యిదివఱకుఁ జెప్పఁబడినది (రేవణకాలు, పుద్దణకాలు—పొట్లదుర్తి మాలెపాడు శాసనము). పాలతేగారికి అనుచోట నిప్పటివలె గారను పదముగూడఁ బూజ్యార్థమున వాడఁబడి యున్నది.

సంస్కృత భట్ట శబ్దమునకు భట్టార, భట్టారక అనురూపాంతరములు కనవచ్చుచున్నవి. ఈ ఆర (భట్ట + ఆర) అనునది ఆర్య శబ్దము నుండి కలిగినదే కావచ్చును. చాళుక్య యుగము నందలి పెక్కు శాసనములలో భటారశకున్ (దిమ్మగుడి శాసన.) అను దానికి వివిధ రూపములు వాడఁబడియున్నవి. ఆ ఆరకు మరలఁ బూజ్యార్థమున బహు పదన ప్రత్యయమైన కు కూడఁ జేర్చఁబడుట కలదు,

పై ఆరయే తెలుగునఁ బూజ్యార్థమున వాడఁబడి యుండును లేదా యది వారు శబ్దము నందలి వ లోపింపఁగా మిగిలిన రూపము కావచ్చును.

బహువచన ప్రత్యయము.

తమిళ కన్నడములందిప్పటికిని క్ అనునదే బహువచన ప్రత్యయముగా నిల్చి యున్నది తెలుగున నిది మొదట క్, ఈ అను రూపములుగా మారి క్రీ. శ. 9వ శతాబ్ది నాటికి లు అను రూపముగా స్థిరపడి, యప్పటి నుండి యట్లే వాడఁబడుచున్నది. ఇది బహుళః కచ్, కచ్ (to go or pass beyond) అను మూలచారువు నుండి యేర్పడి యుండును. మొదటనిది జడవాచక నామ వాచక మొలకుఁ జివర మాత్రమే వాడఁబడి తరువాతఁ గ్రహముగా నన్ని నామవాచక ముల చివరను వాడఁబడుచు వచ్చెను. క్రీ. శ. 9వ శతాబ్ది యందలి చిక్కుళ్ల తామ్ర కాసనమునందలి విజయ రాజ్య సంవత్సరంబు క్ అను పదములో మొట్ట మొదటఁ దెలుగు బహువచన ప్రత్యయము కనవచ్చుచున్నది. క్ ప్రత్యయమే అనుచిత విభాగముచే మొదట క్ ఈ అను ప్రత్యయములుగాను బిమ్మట లు అను దానిగాను చూడెనని యిది వఱకుఁ జెప్పఁబడినది. సంవత్సరమువంటి తత్వము పదము తరువాతఁ గూడ నిది క్ అను రూపముతోఁ గానవచ్చుటచే నప్పటికే యీ యనుచిత విభాగము జరిగి యుండునని యూహింప వచ్చును.

పంస్కృతమున ఏక, ద్వి, బహు వచనములను మూడు వచనము లున్నవి. ద్రావిడ భాషలలో ద్వి వచనము తప్ప మిగిలిన వచనములు రెండే యున్నవి 'నామ్' 'మనము' అను ద్వి వచన రూపములందుఁ దరువాత నేర్పడినవిగాఁ దోచు చున్నది. అవియైన వొక్క యుత్తమ పురుషమందే కలవు. పురుష సర్వనామములలో మొదట మ్ అనునదే బహువచనమును సూచించుచుండెను. నాన్ - నామ్; నీన్ - నీమ్, తాన్ - తామ్. ఇది బహుళః ఉమ్ అనేడు పూర్వసముచ్చయ రూపముయొక్క యవశిష్ట చిహ్నమై యుండవచ్చు నని డా. కార్త్యాయక రభిప్రాయపడి యుండిరి. అదే విజమై యుండినచో నేను + (ఉ)మ్ = నేనుమ్ అనునది నేనును అను సముచ్చ యార్థమునే యొసంగునుగాని బహువచనమును సూచించుట యెట్లు సంభ వింతును : అందుచే ఆచార్య శ్రీ శిందవల్లి లక్ష్మీరంజనముగారు తెల్పినట్లు నాన్, యాన్, నేన్, ఏన్. అవన్ ఇత్యాది నకారాంత శబ్దములందలి నకార

మేకవచన బోధకమై యుండఁగా బహువచన ఏకైకము చేయుటకు ఏర్పాఠంబు మైన మకారము చేకొనఁబడి యుండు ననియుఁ ననునాసికములలో సులభ తరోచ్చారణము లల నకార మకారములలో నొకటి యేకవచన బోధకమును మరొకటి బహువచన బోధకముగాను గుదురుకొని యుండు ననియు, ఒహు వచన మందలి మకారమే తరువాత నైకతా సూచకమైన నముచ్చయార్థకమునఁ గూడ వాడఁబడి యుండు ననియుఁ దలంచుట యుక్తముగా నుండును. అవన్ - అవర్, సీన్ - సీర్, తాన్ - తార్ అను రూపములనుబట్టి తరువాత ద్రావిడభాషలలో ర్ అనునది బహువచన సూచక ప్రత్యయముగా గ్రహింపఁ బడినట్లు తెలియుచున్నది. ఇది రెండు అను నర్థముగల ఇర్ అను సంఖ్యా వాచకము యొక్క యవశేషము కావచ్చును. ఉత్తమపురుష సర్వనామము లలోమాత్ర మీ ర్ కనిపింపదు నాన్ - నామ్. అమహద్వాచర ప్రథమపురుష సర్వనామ బహువచన రూపమున మీ కు బదులు వ్ అనునది కానవచ్చు చున్నది. 'అవి'. ర్ అనునది కక్ కంఠఁ గూడఁ బూర్వతర రూపముగా గోచరించుచున్నది. అదంత దీర్ఘ పూర్వలోపధములకు బహువచనమున వచ్చు ప్రత్యయమిదే బహువచన లకారమునకు రేఫమగునని నైయాకరిణులు చెప్పు వృత్తి చరిత్ర విరుద్ధమైనది. మరినురై ఇయ్యొట్టు అ స్పి అను చోట రు అనునది బహువచన ప్రత్యయముగా వాడఁబడినది. (యుద్ధమల్లుని బెజవాడ కాస.) కొన్నిచోట్ల 'క'కటరేఫముకూడ బహువచన ప్రత్యయముగా గానఁబడు చున్నది. అందఱు ఇందఱు, కొందఱు, నిత్యవర్షుని మాలెపాడు కాసనమున (S I I X పుట 0) ఇందొఱును అను రూపమున్నది.

చాతుర్య యుగమునందలి కాసనములలోని కొన్ని బహువచనాంతములును, బాహ్యార్థకరూపములు నీక్రింద నొసంగఁ బడుచున్నవి.

ముత్తురాజుల్ల	— ఎఱ్ఱగుడిపాడు కాస.
కుట్టికాళ్లక	— "
చోళమహారాజుల్ల	— ఉరుటూరు కాస.
చోళమహారాజులాకు	— రామేశ్వర స్తంభ కాస.
రాజులేకన్	— ఇందుకూరు కాస.
సంవత్సరంబుక్ యేనగు	— రామేశ్వర స్తంభ కాస.
రేవకమ్మకొరికి	— వెలుదుల్ల కాస.

మంత్రిపొట్టియారు
గండిపాట మాదియారికి

శర్మారీచిన దతి
రాజుల్లో శన
కుడిపినవారు
బాదెయ్య రట్టాడు
గుడ్లు ఎత్తిచ్చేరి
సోడుశతోడ
మహారాజులాకున్
రాజుల్ల దేవుళ్
ప్రితివి పకుల్ల
వేవురు పఠాను
పదేస్తుంబు ఆడ్లు
వేగవిశాకు
కడువండ్లు
కొనుకళ్
పణికాకు
పెర్దళ్
ముద్దకంఠికొళ్
కొరిని కొళ్
గొరపకైచ్చి
వేయుగుళ్లువు
వెయిగవిలాకు
వేవుకన్నుళను
భోగంబుల
రాజుల్లరేని
చెఱువులు
వేకవిలకాను
భటారకకున్
ఇరళమ్మారీకిన్

— వల్లచెఱువుపల్లి శాసన
— ..
— చామలూరు శాసన.
— పొట్లదుర్తి మాలెపాడు శాసన.
— వెలదుర్తి శాసన.
— గుడ్లు నెం 408-1904
— S I I X 598.
— బసినకొండ శాసన.
— విప్పర్ల శాసనము.
— విత్పత్తి శాసన
— ..
— మంగిదొగరాజు లక్ష్మీపుర శాసన
— ..
— ..
— ..
— అహదన కర శాసన.
— ..
— ..
— ..
— ..
— విష్ణు వర్ధనమహారాజు బుడమనారాయలపాడు శాసన.
— ..
— ..
— ..
— కొఱవి శాసన.
— ..
— ..
— అగస్త్యేశ్వర దేవాలయము నెం 403
— దిమ్మగుడి శాసన.
— ..

పసురాచమి	—	ఒంగోలుదగ్గఱ విడుమానూలు శాసనము.
దేవానాజులు	—	గురింద గుంట శాసనము.
వేయిగావిలల	—	విడువాదల పాలెపు శాసనము.
వేయి గుళ్లను	—	..
అటువది వేలేండు	—	..
మహారాజులయు	—	వైదుంబి రాజుల శాసనము.
సంవత్సరంబు కిరువాది మూండు	—	విక్రమాదిత్య బలికుల బాణరాజుల

శాసనము

వేపుర బ్రాహ్మణులను	—	మైలవరము శాసనము.
వేగవిలలను	—	..
కొట్టంబుల్	—	అద్దంకి శాసనము.
నృపులకున్	—	యద్దమల్లువి బెజవాడ శాసనము.
నందకుల్ ననిన	—	కామసాని గూడూరు శాసనము.
కాడరేవ	—	నందంపూడి శాసనము.

ఒక్క అహదనకర శాసనమునఁ దప్ప నింతెక్కడను జాతుక్య యుగము నందలి శాసనములలో కర్, కొర్, కొకు అను బహువచన ప్రత్యయములు కానవచ్చుటలేదు. కొండుకర్ మున్నగు అహదనకర శాసనము నందలి ప్రయోగములలోఁ గర్త కొండుక + క్ అను నభిప్రాయముతో వ్రాసెనో, కొండు + కర్ అను నభిప్రాయముతో వ్రాసెనో తెలియదు. కాని క్రీ. శ. 740 లోని కపిలేశ్వరపుర శాసనమున శకవైశ్రవసు కొడుకు అను నేకవచన రూపము వాడఁబడి యున్నది. దీనిని బట్టి కొండుకర్ అను బహువచనరూపములోని క అనునది ప్రకృతిలోని భాగముగాను, క్ అనునది ప్రత్యయముగాను గ్రహింపఁబడినట్లు తోచుచున్నది. ఇట్లే విత్సత్తి శాసనమున (E. P 351 of 1905) అడుగు అను నేకవచన రూపము వాడఁబడినది. అది + గక్ అను దానినుండి అనుచిత విభాగముచే నేర్పడిన రూపమే యిది. ఇదియును జాతుక్య యుగారంభము నాటికే కర్, గక్ అనువానిలోని కగలు మూలపదములందుఁ జేరి క్ అనునదే బహువచన ప్రత్యయముగా నేర్పడినవి సూచించు చున్నది. కాని పణికొకు, ముద్దకళ్ళెకొకు (అహదనకర శాసనము) అను పదములందలి కొకు, కకు అనుదాని రూపాంతరమే యగుటచే

నప్పటి కింకను కక్, కకు అను ప్రాచీన ప్రత్యయములుగూ, గూడ వికళ పరియోగము కలదని చెప్పవగును. రేవణకాలు. కుద్దే కాళ్లు మొదలగు పదములందలి కాలు. కాళ్లు అనునవి సంస్కృతము నందలి పాదకర్ణము వండిపోయి యిదివఱకుఁ జెప్పఁబడినది. ఇవి కక్ అను పూర్వబహువచన ప్రత్యయము యొక్క రూపాంతరములే అని చెప్పినను అసమంజసముగా నుండదు క్రీ. శ. 7, 8 శతాబ్ది లందలి మిగిలిన శాసనములలో క్, కు అనునవే బహువచన ప్రత్యయములుగాఁ గనవచ్చుచున్నవి. కొఱవి శాసనమున చెఱువులు, రాజులల రేని అను రూపములలో ల్, లు అనునవి బహువచన ప్రత్యయములుగా నున్నవి క్రమముగా వివిధ భాషలో బహువచన ప్రత్యయములుగా స్థిరపడి పోయినవి

జయసింహ వల్లభుని విప్పర్తి శాసనమున (S I I VI 585) గుడ్లు అను రూపమును ఏడువారలపాలెపు శాసనమున వేయిగుళ్లు అను రూపమును గానవచ్చుచున్నవి. గుడి + లు = గుడులు ఉకార లోపముచే గుడ్లు అను రూప మేర్పడినది. ఉకారము లఘు ఉకారంబుగా మాత్రే నప్పుడు గుళ్లు అను రూపము కలుగును. చాళుక్య యుగము నందలి శాసనములలో డ్లు క్కు వర్ణాంతము లైన రూపములు రెండును గానవచ్చుచున్నవి కావి డ్లు వర్ణాంతములైన వాని సంఖ్యయే హెచ్చు. నన్నయ డ్లు వర్ణాంత రూపములనే సాధించెననియు నేటి ముద్రిత భారత ప్రతులలోఁగల డ్లు వర్ణాంత రూపములు నన్నయ యంగీకరించి నట్లు నిరూపించుట కష్టమనియు, చింతామణిలోని దలటాముదితాంతస్య చవాక్ అను సూత్రమున త్రాడులు, త్రాడ్లు అను రూపములే సాధింపఁ బడినవనియు, చింతామణి విషయ పరిశోధనమున నిరూపింపఁబడినది. (విష 33, 34 పుట 33, 34, 35) నన్నయ తరువాతి కాలపు శాసనములలోఁ గూడ డ్లు వర్ణాంత రూపములు కానవచ్చుచున్నవి.

పెక్కు గుడ్లు విల్పి క్రీ. శ. 1146 (S. I I. Vol. IV. 749).

వంజుడ్లు, ఎంగిడ్లెత్తి, వీడ్లు తెచ్చు (1084. S I I Vol. IV. 1015).

కాహడ్లు క్రీ. శ. 1140 (S I I Vol. IV నెం. 675).¹

-
1. నన్నయ కావ్యకర్తగాఁ గల మండ కావ్రు శాసనమున మూర లనుటకు మూడ్లు అను రూప మున్నది గృహశాస్త్రమున మూడ్లు నలువది,

తరువాతఁ గ్రమముగా క్లుప్తములకు రూపములకే ప్రాచుర్య మధికమైనది. కాలు + లు; కాయ్లు; కాళ్ళు. ఈ విధముగా కాళ్ళు అనునదే బహువచన రూపమైనను మరల దానిపై బహువచన రూప మొక్కచోఁ జేర్చఁబడినది.

కొద్ది కాళ్లు శ ఇచ్చిన పన్నన - ఎఱ్ఱగుడిపాడు కాన.

వేగుడ్లు శను

ఇలపకుఱ్ఱు కాననము S I. I X 35.

ఇట్లు బహువచన ప్రత్యయముపై మఱియొక బహువచన ప్రత్యయము చేరుట సంస్కృతమున సైతము వేదకాలము నుండియుఁ గలదని ప్రయోగములను బట్టి శాస్త్రజ్ఞులు నిర్ణయించి యున్నారు. దేవాన్ అను బహువచన రూపమునకు మరల అన్ అను బహువచన ప్రత్యయము చేరఁగా దేవాన్ అను రూప మేర్పడిన దఁట.

పూజ్యమున బహువచన ప్రత్యయము చేరుట ప్రాచీనకాలమునుండియుఁ గనవచ్చుచున్నది. రెండు మూడు కాననములలో రాజ శబ్దమునకుఁ బూజ్యమున ట్లు, ఱ్లు అనునవి వాడఁబడినవి.

ఎఱతల్మత్తు రాజల్లు కుండికాళ్లు — ఎఱ్ఱగుడిపాడు కాన.

(క్రీ. శ. 6 చివర).

చోళమహారాజులు }
కుగరాజులు ఇచ్చిన }

చోళమహారాజు ఉరుటూరు కాన.

(క్రీ. శ. 7 వ శతాబ్ది చివర).

చోళమహారాజు ల్లేశన్

— చోళమహారాజు ఇందుకూరు కాన.

రాజు ల్లోకన

— పొట్లదుర్తి మాలెపాడు కాన.

ఇట్టిచోట్ల ట్లు, లు అనునవి బహువచన ప్రత్యయము లనియు వానిపై మరల లు అను బహువచన ప్రత్యయము చేరఁగా ట్లు, ల్లు అను వంతరూపము లేర్పడిన వనియుఁ జెప్పవచ్చును.

రట్టాడి. రట్టగుడి శబ్దములకు రట్టాడ్లు - రట్టాళ్లు; రటగుడ్లు - రటగుళ్లు అను నవి బహువచనరూపములు.

రట్టాడ్లు అను దానిలోని డకారము శకారముగా మఱియై రట్టాళ్లు అను రూపమేర్పడినది. దీనినుండి యొక్కచో రట్టోళి యను నేకవచన రూపము కల్పింపఁబడినది. (రట్టోళి యిచ్చినది. ఒంగోలు దగ్గఱనున్న

నిడుమానూరు కాన.)

ఊరునకు ఊళ్లు, ఊడ్లు అను బహువచన రూపములు కనఁబడుచున్నవి.
 ఊడ్లందు (జయసింహవల్లభుని విప్లవశాసన. S I I Vol. VI 585)
 పాన్డులు (సత్యాదిత్యుని మాలెపాడు శాసనము.)
 బహువచన ప్రత్యయము పరమైనపుడు కొన్నిచోట్ల పూర్వాచ్చనకు దీర్ఘము
 వ్రాయఁబడినది.

వేగవిళాకు — లక్ష్మీపుర శాసనము.

వెయిగవిలాకు — విష్ణువర్ధన మహారాజు బుడమ నారాయలపాడు శాసన
 బహుళః ఇది లేఖక ప్రమాదము కావచ్చును.

పాఠశబ్దము వేఱు బహువచన ప్రత్యయము లేకుండనే బహువచనమున
 వాడఁబడినది.

వేపురు పఠాను — లక్ష్మీపుర శాసనము.

వేపురు పాఠజమ్మిన — రామేశ్వర స్తంభశాసన.

ద్విగుణమాసము పెక్కుచోట్ల నేకవచనాంతముగానే కనఁబడుచున్నది.

పదేస్తుంబు — లక్ష్మీపుర శాసనము.

మున్నూఱునేల — రామేశ్వర స్తంభ శాసన.

ప్రథమపురుష బహువచనమున వారు అను సర్వనామ రూపము కనఁబడు
 చున్నది. వాఱు అనుదానికిది బహువచనము. ఇది క్రీ. శ. 7 వ శతాబ్ది
 నుండియు శాసనములలోఁ గానవచ్చుచున్నది.

దీని కాచి కుడిపిన వారు — వెలుదుర్తి శాసన.

వట్టంబున వారికి — రామేశ్వర స్తంభ శాసన.

వే శబ్దమునకు వేయి యనునది రూపాంతరము. దీనికి శాసనములలో వేఱు
 అనునది బహువచన రూపముగా వాడఁబడినది. ఇది వేయికే బహువచన
 రూపమైనచో తాయి, రేయి అనువాని యందు వలె బహువచన ప్రత్యయము
 పరమైనప్పు డంత్యాక్షరము లోపించినదని చెప్పవలెను.

లింగము :

సంస్కృతమున లింగమర్థముతో సంబంధించి యుండక శబ్దముపైనే
 యాధారపడి యుండును. పదాంతములఁ జేర్చఁబడు విభక్తి ప్రత్యయములఁ
 జూడఁగనే యర్థము తెలియకపోయినను అందు లింగమును గనుఁగొన వచ్చును.

ద్రావిడభాషా పదములలో, దొలు, దొల్ల నీ లింగభేదము లేనట్లే కనబడును. అర్థమును బట్టియే యందు లింగభేదమును నిర్ణయించుకొనవలెను పదముల రూపమునుబట్టి యిది తెలిసికొనుట కష్టము. తల్లి, తండ్రి, అన్న, అక్క, చిలుక, ఏనుగు, చెట్టు మొదలగువానిలో లింగభేదమును దెలుపు గుర్తు లేమియును లేవు. తుద, కోట యను ననాగరిక భాషలయందు నేటికిని లింగ భేదము లేకుండనే అదమ్ (అది, ఆమె, వాడు) ఇదమ్ (ఇది, ఈమె, పీడు) అను పదములు వాడఁ బడుచున్నవని డా. కార్వెస్టర్ గారు చెప్పి యున్నారు. (పుట. 222) శబ్దమణిదర్పణమున కేకరాజా కన్నడ మందు లింగ మర్థము నాశ్రయించినదే కాని శబ్దము నాశ్రయించినది కాదని చెప్పి యున్నాడు. అందుఁ బురుషవాచక శబ్దములే పుంలింగములు. స్త్రీవాచక ములే స్త్రీలింగములు మిగిలినవి నపుంసక లింగములు. ("పురుషరే పుంలింగం స్త్రీ యరే తాం స్త్రీ లింగ ముళిదువెల్లం నప్పాగిరె నల్లం కన్నడదోళ" శ. మ. ద. 91 సూత్ర.). సంస్కృతమున జననీ, జనకః, భ్రాతా, సోదరీ, భుక్, గజః, వృక్షః, మిత్రమ్ మొదలగు రూపములను జూచినంతనే యవి యే లింగమునకుఁ జెందినవో చెప్పవచ్చును. ఈ సంస్కృత ప్రభావముచేతనే కాఁబోలుఁ దరువాత ద్రావిడ భాషలలోఁ గూడ లింగభేదమును సూచించుటకుఁ బ్రయత్నములు చేయఁబడఁ జొచ్చెను. మొదట ఆడు, మగ అనువానిని బిదముల ముందు చేర్చుటచే నీ భేదము సూచింపఁబడు చుండెను. ఉదా - ఆడుపిల్ల; మగ పిల్ల, ఆడుగుఱ్ఱము మగగుఱ్ఱము తరువాత సంస్కృత సామ్యముచే ఆడు, మగ యను నర్థములను సూచించు పదములు శబ్దముల తరువాతనే చేర్చఁబడుచుఁ గ్రమముగా లింగమును సూచించు ప్రత్యయములుగాఁ స్థిరపడినవి. మగన్ = మగబిడ్డ, మగళ్ = ఆడుబిడ్డ, రామన్ (తమి) రాముడు (తెలు). ఇల్లాళ్ (తమి) ఇల్లాలు (తెలు). ఈ లింగ భేదము మొట్ట మొదటఁ బ్రథమ పురుష సర్వనామ ములలో సూచింపఁ బడినది. అ, ఇ, ఉ అనువానికి వరుసగా అన్, అల్, తు అనువానిని జేర్చుటచే నందు పుం స్త్రీ నపుంసక లింగ భేదమును సూచించు రూపము లేర్పడినవి. అవన్, అ + అల్ = అవళ్; అ + తు = అదు అను పదములిట్లే రూపొందినవి. అన్ అనునది ఆణ్ అను పూర్వరూపము నుండి యేర్పడి యుండును. దీని నుండియే తెలుఁగున దు అనునది పరిణమించి తరువాతఁ బుంలింగ నామముల ప్రథమా విభక్త్యేక వచనముగా స్థిరపడినది. కాని తమిళ కన్నడములలో వలె నందు స్త్రీ లింగ చిహ్నముగా ఆల్ అను ప్రత్యయమును

జేర్చు సంప్రదాయ మధికముగాఁ గానవచ్చుట లేదు. అందు ది (దు) అను వ మహచ్చిహ్నమే యేకవచనము నందును, అర్ అను పుంలింగ చిహ్నమే బహువచనమందును శ్రీలింగమును సూ చి ం చు చు ం డు ము. అది అను మాట యేకవచనమునఁ దిర్విగ్ధములనే కాక శ్రీని గూడ సూచించును అట్లే ఆవర్.వారు అనునది పురుషులనే కాక శ్రీలనుగూడ సూచించును. శ్రీయా రూపములను వాడు విషయమున పైత మీ పద్ధతియే యనుసరింపఁ బడుచున్న దనుట కీ క్రింది యుదాహరణములు దృష్టాంతములు.

వారు (పురుషులు) వెళ్లరి	}	బహువచనము.
వారు (స్త్రీలు) వెళ్లరి		
వాడు వెళ్లినాడు		ఏక.
ఆమె వెళ్లినది		..
అది (అమహత్) వెళ్లినది.		..
అవి (అమహత్) వెళ్లినవి.		బహు.

దీనివిబట్టి బహువచనమున శ్రీలింగ పుంలింగ రూపములకును ఏకవచనమున శ్రీలింగ నపుంసక రూపములకును సమానత్వ మున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. తమిళ కన్నడములలో నిట్లుగాక శ్రీలింగములకుఁ గూడఁ బ్రత్యేక రూప ములున్నవి¹

అవన్ వస్తాన్ (పుం,) అవ్ వస్తాన్ (స్త్రీ) అదువస్తదు (నపుం.).

ఈవరిస్థితిని బరిశీలించి చూడ నీ భాషల చరిత్రలో అది (అదు) అను సర్వనామమే శ్రీ నపుంసకలింగములు రెండిటికిని సమానముగా వాడఁబడు చుండెననియు ఆ అనునది శ్రీలింగ ప్రత్యయముగా నేర్పడకముందును అన్ అనునది పుంలింగ ప్రత్యయముగా నేర్పడిన పిమ్మటను దెలుఁగితర ద్రావిడ భాషలనుండి విడిపి యుండెననియుఁ దెల్లమగుచున్నది.

1 నామముల తుది వెల్లున్నను గ్రియావిభక్తి రూపముల తుదిని ఆరవము నను, గన్నడమునను మలయాళమునను మహాత్మివాచకమును నిహ పించుటకు శ్ అను ప్రత్యయము వాడఁబడుచునే యున్నది.

ద్రావిడ భాషలకు సంస్కృత భాషతో సన్నిహిత సంబంధ మేర్పడిన పిమ్మటనే అన్ అనునది యందుఁ బ్రథమావిభక్త్యేక వచనమునఁ బులింగ ప్రత్యయముగాఁ జేర్చఁబడుట సంభవించి యుండును. ఏలయన నది సాధారణముగా రామఁ, కుమారన్, వరదన్ మొదలైన తత్సమపదముల చివరనే కాననగుచున్నది. ఇది కాలక్రమమున వివిధ భాషలలో వివిధ రూపములకు బొందినది.

రామన్ (తమి) రామన్ (కన్న).

రాముణ్ణ, రాముఁడు (తె) అవస్థ (తుకు).

ఈ విధముగాఁ దమిళమున అన్ అనునదియుఁ, తెలుఁగున దానినిబట్టియే మేర్పడిన ణ్ణ, డు అనునవియుఁ బ్రథమావిభక్తిలోఁ బులింగమును సూచించు ప్రత్యయములుగాఁ బరిగణింపఁ బడుచున్నవి. తెలుఁగున ది అనునది స్త్రీ వస్తుసక లింగ చిహ్నముగా వాడఁబడుచున్నది. తమిళమున స్త్రీ లింగమునకు ఆ అను ప్రత్యేక చిహ్నమున్నది. ఈ భేదము తొలుదొల్లఁ బ్రథమపురుష పర్వనామమునం దేర్పడి క్రమముగాఁ గ్రియారూపములకుఁ గూడఁ బ్రాకినది. కాని తెలుఁగున నివృత్తికిఁగూడ చేసెను (భూత, ప్రథ, ఏకవచనరూపము) చేయును, చేసెడును, చేపెడివి (తర్థ, ఏక, ఏకవచన రూపములు) వంటి రూపములు లింగత్రయ సాధారణములుగా వాడఁబడు చుండుట చూడ నీ భాషలలో లింగభేదము మొదటినుండియు లేక కాలక్రమమున నేర్పడెనని యూహింపవచ్చును

తత్సమ పదములలోఁ గూడఁ గొన్నిటి చివర లింగ భేదమును సూచించు చిహ్నములు కానరావు.

రాజు; దుగరాజు; పండ్లరంగు, పాతకు; సాక్షి; ఉజ్జయిని; శక్తి; వారణాసి; స్థితి; భూపతి; పూర్ణామి; సముద్ధరకై (సముద్ధరణకై)

ప్రాకృతకృతి యుగమునందలి భాషపదములలో పమాపక క్రియలతోఁ గూడిన వాక్యములు తక్కువ. ఉన్నచోటనవి పులింగ పద కర్తృకములుగానే యుండుటచే నప్పుడు క్రియలలో లింగభేద మెంతవఱకుఁ బాటింపఁ బడెనో చెప్పుట కష్టము.

తత్సమములలో స్తు, ణ్ణ వర్ణాంతములు పుంలింగపదము లనియు, ము
బు, ంబు వర్ణాంతములు నపుంసకలింగ పదములనియు గ్రహింపవచ్చును.

ధనంజయుఁ (కలమళ్ళ కాస.) రాచమానంబు (ఉరుటూరు కాస.) వక్రమ్ము
(ఉరుటూరు కాస.) సంయుక్తుఁ (ఇందుహరు కాస.) దానంబు ఫలంబు
సంవత్సరంబు (వెలుదుర్తి కాస.) మహేంద్రున్ (బూడిదగడ్డపల్లి కాస.)
సముద్రంబు (విప్పర్తి కాస.) ప్రాణసమానుఁజ్జవైన, (కొఱవి) కలశబిడ్డలు
(యుద్ధమల్లుని బెజవాడ కా.) దేశ్య పదములలో లింగసూచక చిహ్నములు లేని
వాని సంఖ్యయే హెచ్చు వానినే, శ్రీ సమము లందురు. ఈ క్రింది పద
ములను బరిశీలించినచో నా విషయము వ్యక్తమగును.

చిఱుమ్మూరు (కలమళ్ళ కాస.) పాఱ (ఉరుటూరు కాస.) పన్నన (ఎఱ్ఱగుడి
పాడు). మాట్టిదుగు (రామేశ్వరస్తంభ కాస.) మఱుస్తుఱు, (ఎఱ్ఱ గుడి
పాడు). అమ్మ, చిస్త (చామలూరు) పటు, చీటు, కొణ్ణ (తిప్పలూరు కాస.).
దన్తియమ్మ మంగు (బూడిదగడ్డపల్లి కాస.).

కొడుప — సత్యాదిత్యుని మాలెపాడు కాస.
తేవు, దొంక — వెంకయచోడుని దొంగలసాని కనుమ కాస.
పుట్టి, చేను, తోట — విష్ణుర్ల కాస.
పణి, గొరవ — విష్ణువర్ధన మహారాజు బుడమనారాయలపాడు కాస
చెలి, ఒజ్జ — కొఱవి కాస.
పదువ, బాణ — అద్దంకి కాస.
ఒట్టు, చేట్టోలు, చోటు, బెడంగు — యుద్ధమల్లుని బెజవాడ కాస.

చెయ్యిస్తు (వైదుంబరాజుల కాస.) మగస్తు (బూడిదగడ్డపల్లి కాస.) తబ్బు
(కపిలేశ్వరపుర కాస.) మగస్తు (చిన్నతిప్పనముద్రము కాస.) మున్నగు పద
ములలో, బుంస్తవ్య సూచకమైన స్తు, ణ్ణ అను ప్రత్యయములు కనవచ్చు
చున్నవి. (ఇక తేనికిన్ — ఇక తేడు ప్రథమావిభక్తి) కొండయ్య (బుడమ
నారాయలపాడు కాస.) తోలయ, బాదయ, రేవణ, పుద్దణ, వినియణ
మున్నగు పదములలోని అయ్య, అయ, ఆణ అను పదములు పుంస్తవ్య సూచక
ములుగా నున్నవి.

కొన్ని పదములలోఁ బురుషనామముల చివరఁ గూడ అను అను పదము కన వచ్చుచున్నది. (కన్నమ - వీడువాడల పాలెపు శాసన, ఎఱమ - వెలుదుర్తి శాసన; యలమ్మయ - నిత్య వర్షుని మాలెపాడు శాసన) గోపాలకృష్ణమ్మ మున్నగు పదములలో విప్పటికిఁ గూడ నిట్టి రూపము గోచరించుచున్నది. కొట్టంబు (గోష్ఠము) పరియారము (పరిహారము) వట్టంబు (రామేశ్వర స్తంభ శాసన.) దింకము (చా. థీ. దర్మవర శాసనము) కయ్యంబు మున్నగు పదములలోఁ జివరఁ గలంబు, ము అనునవి వాని యమహద్వాచకత్వమును దెల్పుచున్నవి. చెఱు వను పదములోని పు వర్ణము కూడ నిట్టిదే కావచ్చును. కొసినేపల్లి శాసనములో పెండ్లంబు అనుమాట యున్నది. పెండ్లికి అము అను తద్దిత ప్రత్యయము చేర్చుటచే నిది యేర్పడినది. ఇది మహాతీ వాచకమే కాని అమహద్వాచకముకాదు. దీని కాచి కుడిపినవారు, వక్ర పల్కినవారు అను చోట వారు అనుపదము ప్రీ పురుష సామాన్యముగా నున్నది. కాని యిది వాస్తు, వాణు అనుదానికి బహు వచనముగా వాడఁబడి నట్టిదే. వానికి, దేనికి అనునవి స్పష్టముగా మహత్త్వమును అమహత్త్వమును సూచించుచున్నవి.

విభక్తులు - విభక్త్యంగములు:

తెలుఁగున విప్పుడు యు, ము, పు లు అనునవి ప్రథమావిభక్తి ప్రత్యయములుగా శాసనఁ బడుచున్నవి. అందు యు అనునది ప్రథమైక వచనమునఁ గొన్ని మహద్వాచకములకుఁ జేర్చఁబడుచుండును. తొలుదొల్త ద్రావిడ భాషాపదము లందు లింగ భేదమును సూచించు చిహ్నములు లేకపోయినను దరువాత ఆన్, ఆక్ (ఆక్) తు అనునవి పుంప్రీ వపుంసక లింగ సూచకములుగాఁ బదముల చివరఁ జేర్చఁబడుచుండెను. ఇందు ప్రీత్యమును సూచించు ఆక్ ప్రత్యయ మేలొకో తెలుఁగున వధికముగా గ్రహింపఁబడి యుండలేదు. ఇల్లలు, కోడలు, చెలియలు, మఱుదలు మున్నగు స్వల్ప పంఖ్యాకములైన పదము లందు మాత్రమే యది కనఁబడుచున్నది. ఆక్, తు అను ప్రత్యయములు రెండు నుండగాఁ దెలుఁగువారు తు ప్రత్యయ వికారమైనది అనుదానిని అమహాన్యహాతీ వాచకముల కధికముగా వాడఁ జొచ్చిరి. (చిన్నది). తు అను మూల ప్రత్యయము కూడ నించుక భేదముతో చాకిత, మాలెత, ముట్టుత మున్నగు వానియందుఁ గనఁబడుచున్నదని చెప్పవచ్చును. వీనిలో మరుబర్థమును మహత్కర్థమును గూడ విమిదియున్నది. వీ చార్థమున త, ది వర్ణకములే మహత్కర్థ బోధకములుగా వాడఁబడినను ఆదరార్థ

మున ఆ శ్రత్యయము కూడ స్వల్ప సంఖ్యాకములైన ఇల్లాలు మున్నగు పదములందుఁ గనఁబడుచున్నది. కాని యిట్టి పదము లర్వాచీన కాలమున నేర్పక పట్టుగాఁ దోచుచున్నది.

పుంస్త్య సూచకమైన అన్ శ్రత్యయము తొలుత విధేశసూచక సర్వనామ శ్రకృతులకుఁ జేర్పఁబడి తరువాతఁ బుంలింగము వందలి తత్వము పదములకుఁ గూడ వాడఁబడఁ జొచ్చెను. అవన్, రామన్, కుమారన్, దేవన్ మొదలైన రూపము లిట్లేర్పడినవే. పీవి యందలి పదాంత వకారము పరుషమైన శకట రేఫమును దన తరువాత సహాయ ధ్వనిగాఁ జేర్చుకొని స్థు (స్థ్ n : r) అను రూపమున వ్రాయఁబడుచుండెననియు, నదియే పిమ్మట ణ్ణ అను రూపముగా మఱి నవియు నిదివఱకుఁ జెప్పఁబడినది. శ్రీ. శ. 849 నాఁటి అద్ధంకి శాసనములో పరిమ మాహేశ్వరుణ్ణ అనియు, నా కాలమునకే చెందిన కందుకూరు శాసనములో నివద్యుణ్ణ, చిత్తజాతసముణ్ణ అనియు ణ్ణ తోఁ గూడిన రూపములు కావవచ్చుచున్నవి. కందుకూరు శాసన మందలి సీసపద్య ద్వితీయ పాదమున (ఖిలుణ్ణ నన్మతరిపు బిలుణ్ణ నాహవరావ. రణ్ణమోద్యసి ఘనను ణ్ణగణిత) ఖిలుణ్ణ, నన్మతరిపు బిలుణ్ణ అను పదములలో మూర్ధన్యఙకారము కూడ నున్నచో గణభంగము కలుగుచున్నది. 'ఖిలుఁడు నన్మతరిపు . బిలుఁడు నాహవరావ' అని చదివినప్పుడే యచ్చట గణములు పరిపోవును. దీనివిబిట్టి గణానుసారముగ ననునానికిమును దొలగించిన రూపముకూడ శ్రీ. శ. 91వ శతాబ్ది మధ్య కాలమునకే యేర్పడెనని తెలియుచున్నది. ఈ మూర్ధన్య ఙకారమునకుఁ దరువాత ననుస్వారము వ్రాయఁ బడుచుండెను. దానినుచ్చరింప వలసినప్పుడు పరమైన హల్లును ద్విరుక్తముగను ఉచ్చరింప వలసిన యక్కఱ లేనప్పు డద్విరుక్తముగను వ్రాపెడివారు. ముద్రణ సౌకర్యములేర్పడు కాలమువఱకును అట్టి యనుస్వారముతోఁ గూడిన వ్రాతలే వాడుకలో నుండెననుటకుఁ దాళపత్ర గ్రంథములే తార్కాణము. అనుస్వారము తరువాత ద్విరుక్తమైన హల్లుండుచో నాయనుస్వారము నుచ్చరింపవలె ననియు, నది యద్విరుక్తముగా వ్రాయఁబడుచో ననుస్వారము నుచ్చరింప రాదనియుఁ

బారకులు గుర్తిండు చుండిరి. ముద్రణ విధానము ప్రచురము అరువార నుచ్చరింప నక్కఱలేవి యనుస్వారమునకు బదులు అఱసున్నను నెలకొల్పు నాచారమేర్పడినది ఈ యర్ధానుస్వారముతోఁ గూడిన దుష్పర్ణమే క్రమముగాఁ బ్రథమా విభక్త్యేకపదన ప్రత్యయముగాఁ బరిణామము పొందినది.

చాళుక్య యుగమునందలి శాసనములలో నాంభమున (6. 7. 8 శతాబ్దాలలో) స్థుతోఁగూడిన రూపములును, మధ్యకాలమున (8 9 శతాబ్దాలలో) ణ్ణతోఁ గూడిన రూపములును, అంత్య కాలమున (10. 11 శతాబ్దాలలో) ణ్ణు, ండు, ఁడులతోఁ గూడిన రూపములును గనవచ్చు చున్నవి

పచినవాన్లు	—	ఉరుటూరు శాస.
సంయ్యుక్తున్లు గు	—	చోళమహారాజు ఇందుకూరు శాస.
అచ్చినవాన్లు	—	పొట్లదుర్తి మాలెపాడు శాస.
పుణ్యకుమారున్లు	—	పెరుదుర్తి శాస.
గణ్యమానున్లు, మదముదితున్లు	—	తిప్పయారి శాస
వదిసినవాన్లు	—	వల్లచెఱువుపల్లి శాస. క్రీ. శ. 120.
రక్షిణ్ణుకుడిపినవాన్లు	—	విత్పర్తి శాస.
చెయ్యన్లు	—	వైదుంబరాజుల శాస. క్రీ. శ. 850.
పరమ మహేశ్వరుణ్ణు	—	అద్దంకి శాస. క్రీ. శ. 848.
శ్రీ విరవద్యుణ్ణు	—	కందుకూరి శాస.
చిత్తకాతనముణ్ణు	—	
రాజసేవితుణ్ణు	—	
దానమాన్యుణ్ణు	—	
దయానిలయుణ్ణు	—	
నంకిలాణ్ణు - వల్లభుణ్ణు	—	చా. భీ. ధర్మవరశాస. క్రీ. శ. 91 వ శతాబ్ది చివర.
మల్లుణ్ణునపద్య కీర్తిక	—	(మల్లుడనపద్య) బెజవాడ యుద్ధమల్లుని శాస. క్రీ. శ. 10వ శతాబ్ది యాంభము.
ప్రస్తుత రాజాశ్రయణ్ణు -	—	..
క్రిభువనభరిణ్ణు—సమేతుణ్ణు -	—	..
భూవల్లభుణ్ణు.	—	..

భక్తుడై (ఁదె) — నృపరాముడై (ఁదె) త్రి శ్లో బెజవాడ యుద్ధమల్లుని కాస
క్రీ. శ. 10 వ శతాబ్ది యారంభము

శ్రీయుద్ధమల్లు డై (ఁదె) త్రి శ్లో

..

నమిత తేజాణు

..

వెన్నం దను సంభవుండయ్యె

..

నతి ప్రసిద్ధుండై

కామసావి గూడూరు

వెన్నుండు, వెన్నుండువోరె

కాసనము. క్రీ. శ. 1000.

ఘనుండగు, భీముండో

బూచిదగడ్డపల్లి కాసనములో శ్రీమహేష్ఠిన్ అనురూపమున్నది. ఇందుఁ బ్రాచీన ప్రత్యయమైన ఆన్ అనురదియే కానవచ్చుచున్నది. చామియన్ (268 of 1822) త్రిభువనాదిత్యన్ (271 of 1922) అను రూపము లిట్టివే. విత్పత్తి కాసనమున (Ep 35 of 1905) దేవి అచ్చు వాన్లు పశ్చిమహాపాతక సంయుక్తురగున్ అనువాక్యమున్నది. సంయుక్తురు + అగున్ అను చోట రు ప్రథమా విభక్త్యేక వచన ప్రత్యయముగాఁ గనవచ్చు చున్నది అగున్ అను క్రియా పదమును బట్టి యిది యేకవచన ప్రత్యయమే యని నిర్ణయింప వచ్చును ఇట్టి రూపము మఱి యెక్కడను గాన రాలేదు.

ఈ కాసనములలోఁ గొన్ని పదములు ప్రథమా విభక్త్యేక వచన ప్రత్యయములు లేకుండనే వాడఁబడినవి అందుఁ గొన్ని తత్పములు కూడ నున్నవి పఞ్చరంగు, మహాపాతకు.

పాఠ. తే మొదలైన కొన్ని దేశ్య శబ్దములలోఁ గూడఁ బ్రథమా విభక్త్యేక వచన ప్రత్యయము కానవచ్చుట లేదు.

పాలతో గారికి.

పెన్నాఠ ఇతేవేనికిన్.

ప్రస్తుతము తెలుఁగులో నమహద్వాచకముల చివరఁ బ్రథమా విభక్త్యేక వచనమున ము, పు అను ప్రత్యయములు కనఁబడు చున్నవి. ఇందు ము అను దానికి మ్ము, మ్ము, బు, పు అనునవి పూర్వ రూపములని యిదివఱకుఁ జెప్పఁ బడినది. (పామ్ము-పామ్ము-పాము; నాగబు-నాగంబు-నాగమ్ము-నాగము) మొదట నీ ప్రత్యయము లమహత్తురైన దేశీయ పదములకే వాడఁబడు చుండునను గ్రహ

ముగాఁ దత్సమీకరింపఁ బడినపు డదంతములైన కొన్ని సంస్కృత పదములకుఁ గూడఁ జేర్పఁబడు చుండెను. కొన్ని శబ్దములు సంస్కృతమునఁ బుం లింగము లైనను దెలుఁగున నమహద్వాచకములుగాఁ బరిగణింపఁ బడును. అట్టివాని చివరఁ గూడ నీ పై ప్రత్యయములు చేర్పఁబడు చుండును. ఇట్లమహత్తులైన అదంత పదములకు ము్పు అను దానిని బ్రథమైకవచనమునఁ బ్రత్యయముగాఁ జేర్చుట చిక్కుకల్గ తామ్ర కాసనము నాఁటినుండియుఁ గనవచ్చు చున్నది. (విజయ రాజ్య సంవత్సరముక్). రే నాటి చోళుల కాసనములలో ము్పు, ంబు లతోఁ గూడిన పదములు పెక్కు గోచరించు చుండుటచే క్రీ. శ. 9వ శతాబ్ది నాఁటికే యిట్టి రూపములు భాషలో స్థిరపడెనని తెలియుచున్నది.

కొట్టంబున — ఎఱ్ఱగుడిపాడు కాస.

వక్కమ్ము వచినవాఱు — ఉరుటూరు కాస.

దానంబు పలంబు, మహా

పాతకంబు — వెయిదుర్తి కాస.

సోమవారంబు * — తిప్పలూరు కాస.

పుణరు పుష్యంబు — Do

వట్టమ్మున — రామేశ్వర స్తంభ కాస.

ఫలంబున — Do

విజయరాజ్య సంవత్సరముక్ —

కిత్తరంబున

పడువారంబు — విప్పర్ల కాసనము.

ష్టావిండిశ్వరంబున

క్రీ. శ. 9వ శతాబ్దినుండి 9వ శతాబ్ది వఱకుఁ గల కాసనములలోఁ గొన్నిచోట్ల ననునాసికములేవి కేవల బువర్ణముతోఁ గూడిన రూపములు కూడఁ గనఁబడు చున్నవి. కాని ము్పు తోఁగూడిన రూపముల సంఖ్యయే చాలపెచ్చు.

నివబుకాను — ఎఱ్ఱగుడిపాడు.

సిద్ధాయబు, పట్టనబు — అహదనకర కాస.

కల్పిట్టనబు — C. P. No 2 of 1914 క్రీ. శ. 8వ శతాబ్ది.

క్రీ. శ. 9వ శతాబ్ది తరువాత ము్పు అను రూపము సమీకరణముచే ము్పు అను రూపముగా మారినది. మఱికొంత కాలమునకు ము్పు లోని ద్విత్వము, పోయి వట్టి ము అను రూపముకూడ నేర్పడినది. అప్పటినుండియు ంబు, ము్మ.

ము అను మూఁడింటితోఁగూడిన రూపములును గానవచ్చుచుండును. తెలుఁగున మొదటి పద్య శాసనమైన అద్దంకి శాసనములో పట్టంబు గట్టిన ప్రథమంబునేఁబ్బ బలగర్వంబొప్పగ బైలేచి సేన

కొట్టంబు ల్వఁజెట్టు గొణి పేంగి నాఁజేం

అనురూపములు ప్రయోగింపఁబడినవి. ఇందు బలగర్వం బొప్పగ, కొట్టంబుల్ అనువానినింబు అను రూపముతోఁ గూడినవానిఁగనే పరిగఁ డించినచో గణ భంగము కలుగును. అందుచే వీనిని బలగర్వ బొప్పగ, కొట్టంబుల్ అనికాని బలగర్వ మొప్పగ—కొట్టంబుల్ అని కాని చదువ వలయును. దీనినిబట్టి శ్రీ. శ. 91వ శతాబ్ది నడిమి భాగమునకే పూర్వరూప మైన బు అనుదాని ముందుచేరిన అనుస్వారమును లోపింపఁ జేయుచో లేక తేల్చిపలుకుచో జరుగుచుందెనని చెప్పవచ్చును. కొందఁము తరువాతి కాలము నకుఁ జెందిన చాళుక్య భీముని ధర్మవరశాసనములో స్పష్టముగా మ్ము, ము అను వానితోఁ గూడిన రూపములు కనఁబడుచున్నవి.

ఉదా.

ధర్మపురమ్మునః — బింకముడిచె7 — కిరణపురముః — అవలంపురమ్మ
ఈశాసనమునందే లోహాసనంబెక్కి నిరుకంబు అనుంబు తోఁ గూడిన రూపమును, చేకొని కాచె భూ, లోతంబైఱుంగ అని గణమునకై యనుస్వార మును దేల్చి పలుకవలసిన రూపమును గూడఁ గానవచ్చుటచేంబు, మ్ము, ము అను మూఁడును గూడ నప్పుడు ప్రత్యయములు గా వాడఁబడు చుందెనని తెలియు చున్నది.

శ్రీ. శ. 725 ప్రాంతమునందలి కపిలేశ్వరపుర శాసనములో తమిష్ట అను రూపమున్నది. విజయాదిత్య చోళుని చామలూరి శాసనమున తాంబుల్ అను బహువచన రూపము కానఁబడుచున్నది. శ్రీ. శ. 848 లోని ధర్మవర శాసన మున తమ్ముణ్ణు బెజయరాజా అనుచోట ద్విత్వ మువర్తముతోఁ గూడినరూపము ప్రయోగింపఁ బడినది. దీనినిబట్టి బు అనునది మొదట మ్ము, ంబు గా మాత్ర శ్రీ. శ. 850 నాటికి మ్ము గా మాత్రెనని తెలియుచున్నది. ఈవిధముగా మతబు మతమ్ము, మతమ్ము, మతము అను రూపముల పరిణామ మేర్పడుటయు, గుణ

రామవాచకముల నేర్పఱచుటకై మొదటి రాజపులకుఁ జివరకు, దరువాతి వందఁములును అమహాత్ములు నైన సంస్కృత నపుంసక లింగముల చివరకు నేర్పఱచుట చుండిన బు, ౦ బు అను రూపములే ము అను రూపముగా మాఱుటయు, నది తెలుఁగున నమహాత్మ్యమైక వచన ప్రత్యయముగాఁ బరిగణింపఁ బడుటయు సంభవించినది.

సంస్కృతమున అకారాంత నపుంసక లింగ శబ్దములు ప్రథమైక వచనములో జ్ఞానమ్, ధనమ్, ఫలమ్ అనునట్లుగా మకారముతో ముగియుచుండును. వానికి ఓ చేర్చఁగా జ్ఞానము, ధనము, ఫలము అనురూపము లేర్పడి యుండునని పురిణముగాఁ జెప్పవచ్చును. కాని ముప్పవర్ణాంతములగు దేశ్య పదముల సామ్యముచేఁ బై తత్సమ పదములు కూడ మొదటి ఫలము, జ్ఞానము, ధనము అని ముప్పవర్ణాంతములుగానే వాడఁబడుట సంభవించినది. క్రీ. శ. ౩వ శతాబ్ది చువ్వు కాలము వఱకు ఫలము, జ్ఞానము, ధనము వంటి ముప్పవర్ణాంతరూపములు వాడుకలోనికి వచ్చియుండ లేదు. అంతకుఁ బూర్వము నందలి శాసనములలో నవి చాల చోట్ల ముప్పవర్ణాంతములుగను, గొన్ని చోట్ల బు వర్ణాంతములుగను గోచరించుచున్నవి.

రాజకర్మ యుగమునందలి శాసనములలోని అమహద్వాచకములు పెక్కు ప్రాసములుగానే (ప్రథమైకవచన ప్రత్యయ రహితముగానే) కానవచ్చుచున్నవి. బు, ము అను వానితో ముగియు శబ్దము లిదివఱకుఁ జూపఁబడినవి. వెలుదుర్తి శాసనము నందును, సత్కాదిత్యుని మాలెపాడు శాసనము నందును ప్రిదివీ రాజ్యం చేయ, పాతకఞ్ఞేసిన వానికి అను రూపములున్నవి. పాతకం అను పదములోని అనుస్వారమే చకారము పరమగుటచేఁ దాలవ్యాసు నాసికముగా వ్రాయఁబడినది. క్రీ. శ. 1018లోని యేడు వాడల పాలెపు శాసనములో “జ్యేష్ఠ మావమ్మంన కృష్ణవక్షం నవమీ అదిత్య వారం” అని అనుస్వారముతోఁ గూడిన రూపములు కానవచ్చుచున్నవి. దీనిని బట్టి యిప్పటివరకే యప్పుడు కూడఁ గొన్ని చోట్లఁ బ్రథమైక వచన ప్రత్యయమైన ము వర్ణము ననుస్వారముగాఁ బఱచుచుండిరేమో యను సందేహము కలుగుచున్నది.

వణం పరియారము

చిలంకూరి శాసనము.

పట్టం కట్టబడి

— ముదిపేడు శాస.

జయసింహ వల్లభుని విప్లవ శాసనమున ప్లావిండి సముద్రరతై అను రూపమున్నది. తై అను చతుర్థీ విభక్తి ప్రత్యయము తీసివై చినచో సముద్రర అను విభక్త్యంగము మిగులును. ఇది యెట్లు లేప్పడెనో చెప్పఁజాలము. వెలుదుర్తి శాసనమున వక్రపల్కినవారు అనియు, చిలంకూరి శాసనమున ప్రసాద చేసిరి అనియు మువర్ణరహితములైన రూపములు కనవచ్చు చున్నవి. పద్మాదులు పరములగునపుడు ము వర్ణమునకు లోపముకాని పూర్ణ బిందువుకాని వచ్చు రూపములు తరువాతి భాషలోఁ బ్రయోగింపఁ బడినవి. అట్లే యిచ్చటఁ గూడ పల్కె. చేయు అను క్రియలు పరముకాఁగా వక్రము, ప్రసాదము అను వానిలోని ము వర్ణము లోపించినట్లుగాఁ గనఁబడు చున్నది.

సంస్కృతమునందలి ఉకారాంత శబ్దములు తత్సమీకరింపఁ బడునపుడు వాని చివర వు అను ప్రత్యయము చేరుచుండును. (విష్టువు, వధువు, మధువు) కొన్ని శబ్దములు తెలుఁగునకు సంస్కృతమునుండి ప్రత్యక్షముగా రాక అందుండి మొదటఁ బ్రాకృతమునకును, ప్రాకృతము నుండి తెలుఁగునకును వచ్చి యున్నవి. పరియారో (పరిహారః) దమ్మో (ధర్మః) మొదలైన శబ్దములు పరియారువు, దమ్మువు అని వు వర్ణాంతములుగాఁ బ్రయోగింపఁ బడి నవి. నిజమునకు పరిహార ధర్మశబ్దములు సంస్కృతమునఁ బులింగములైనను తెలుఁగున నమహత్తు లగుటచే పరిహారము ధర్మము అనురూపములను బొంది యుండవలసినది. కాని యవి సంస్కృతమునుండి ప్రత్యక్షముగాఁ బ్రయోగింపఁ బ్రవేశింపక ప్రాకృతము ద్వారా ప్రవేశించుటచే సంస్కృతమునందలి ఉకారాంత శబ్దములవలెఁ బ్రథమైక వచనాంతమున వు అను ప్రత్యయముతో వాడఁబడి యున్నవి. వీని సామ్యముననే కౌంటోలు సాసనపు (C P No 10 of 1908) అచ్చర్వు (బూడిదగడ్డపల్లి శాసనము) అనురూపములు కూడ వు వర్ణాంతములు గానే ప్రయోగింపఁ బడినవి. ఆశ్వర్య శబ్దము ప్రాకృతమున అచ్చేరం అనురూప మును బొందును. అందుండి ఆచ్చెరువు అనురూప మేర్పడినది. నెం. 384/1904 లో దమ్మువు అను శబ్దము షష్ఠీ విభక్తిలో దమ్ముకాకు అని వాడఁబడినది. ఇక్కడ వు అను ప్రత్యయము లోపించినది. నన్నయ ధర్మువు అర్థువు అను రూపములను వాడెయ్యనాఁడు.

చెఱుపు, మడుపు మొదలైన దేశ్య శబ్దముల చివరఁ గూడ వు వర్ణము కాన వచ్చుచున్నది.

ఈవిధముగా దేశ్య తత్వము శబ్దములు పెక్కు ప్రథమైక వచనమున వు వర్ణాంతములుగాఁ గానవచ్చుటచే వైయాకరణులు వును గూడఁ బ్రథమా విభక్త్యేకవచన ప్రత్యయముగాఁ బరిగణించి యుండిరి.

గో. ఆ అనువాని నిప్పుడు మనము గోవు, అవు అని వాడుచున్నాము. వీనికి గోవులు అవులు - అలు అనునవి బహువచన రూపములు. గోళ కోటి అనురూపము కానవచ్చుటచే జాతుక్య యుగమున గో శబ్దము వు వర్ణరహిత ముగానే వాడఁబడుచుండె నని తెలియుచున్నది. ఇప్పుడు గోవులు అనురూపమే కాని గోలు అనురూపము కానరాదు.

తెలుఁగున వైయాకరణులు లు అనుదానిని గూడఁ బ్రథమా విభక్తి ప్రత్యయముగాఁ బరిగణించి యున్నారు. విజమునకది బహువచన సూచక ప్రత్యయమే కాని ప్రథమావిభక్తి ప్రత్యయము కాఁజాలదు పరిశీలించి చూడఁగా ద్రావిడ భాషలలోఁ బ్రథమావిభక్త్యేక వచనమునఁ బ్రత్యేక ప్రత్యయ ములతోఁ గూడిన పేజురూపములు లేకుండెననియు, మూలపదములే ప్రథమా విభక్త్యేకవచన రూపములుగా వాడఁబడు చుండెననియు, దరువాత సంస్కృత వ్యాకరణానుకరణముచే డు, ము, వు అనునవి తెలుఁగునఁ బ్రథమా విభక్త్యేక వచన ప్రత్యయములుగాఁ బరిగణింపఁబడె ననియుఁ దోచుచున్నది.

ప్రథమా విభక్తి వలెనే మిగిలిన విభక్తులుగూడ సంస్కృత సామ్యముచేఁ దెలుఁగున వన్నయకుఁ బూర్వమే స్థిరపడిపోయినవి. తరువాతి భాషలోఁ గనఁ బడు కూర్చి, గుఱించి, కొఱకు, కంటె, యొక్క మున్నగు విభక్తిప్రత్యయములు వన్నయకుఁ బూర్వమందలి కాసనములలోఁ గానరాకున్నను మిగిలిన ప్రత్యయములన్నియు నందుఁ జూపట్టుచునే యున్నవి. అందు తోడ, వలన, లోపల, అందు, ఉండి మున్నగునవి మొదటఁ బ్రత్యేక పదములే యైనను గాలక్రమమునఁ దమ ప్రత్యేకతను గోల్పోయి కేవల విభక్తి ప్రత్యయములుగా స్థిరపడి పోయినవిః తెలుఁగిత్తర ద్రావిడ భాషలనుండి విడివడిన విమృతము, తెలుఁగున కాసనములు వ్రాయఁబడిన కాలమునకుఁ (క్రి. శ. 15వ శతాబ్ది)

గొన్ని శతాబ్దాలు పూర్వమునను ఈ పరిణామ మంతయు జరిగియుండును తమిళమున తొల్లాప్పియరు కాలమునకే అనగా క్రీస్తు శకారంభము నాటికే సంస్కృతము నుండి సప్తవిభక్తులును గ్రహింపఁ బడినట్లు తెలియుచున్నది

తెలుఁగునఁ గొన్నిపదము లితరపదములు పర మగునప్పుడును, విభక్తి ప్రత్యయములు చేరునప్పుడును గొంత మార్పు చెందుట గోచరించుచున్నది కాలు + ప్రేలు = కాలిప్రేలు; కన్ను + రెప్ప = కంటిరెప్ప; నేయి + వెల = నేతివెల; కంటియందు, కాలితో, నేతికై, ఊరినుండి మొదలైనవిందుకు దృష్టాంతములు. ఇందామా ర్పాదేశాగమాత్మకములైన ఇ, టి, తి వర్ణములవలన సూచింపఁ బడుచున్నది. ఇట్టి మార్పు చెందుపదము లౌపవిభక్తికము లనియు, ఆదేశాగ మాత్మకములుగా వచ్చు నా ప్రత్యయము లౌపవిభక్తిక ప్రత్యయము లనియుఁ బిలువఁ బడుచున్నవి. ఈ ప్రత్యయములు పూర్వపర పదములకుఁ గల సంబంధమును దెల్పుచున్నవి.

కొన్ని పదములు విభక్తిప్రత్యయములు కావి, యితర పదములు కావి పరములగు నప్పు డెట్టిమార్పును జెందక యట్లే యుండిపోవును. ఉదా - తండ్రి పేరు; అన్నమాట; తల్లివలన; గోడకు మొద. ఇట్టి పదము లౌపవిభక్తిక ములని పిలువఁబడుచున్నవీ. ఇవి పరములైన పదములకును బ్రత్యయముల కును ముందు తమకుఁగల స్థితిచేతనే వానితోడి సంబంధమును సూచించు చుండును. ఈ సంబంధము కొన్నిచోట్ల విశేషణత్వమును, గొన్నిచోట్ల 'యొక్క' అను భావమును (Possession) వ్యక్తముచేయు చుండును. వెండి చెంబు, చెట్టుకొమ్మ యను వానికి వెండితోఁ జేయఁబడిన చెంబియుఁ జెట్టు యొక్క కొమ్మ యనియు నర్థము. ఆరంభకాలములోఁ బై సంబంధము పూర్వ పదముల స్థితిచేతనే సూచింపఁబడుచుండినను గాలక్రమమున దానిని సూచించు టకుఁ బ్రత్యేక పద్ధతి యవలంబింపఁబడఁ జొచ్చెను. దానిని బట్టియే కొన్ని శబ్దముల చివర ఇ, టి, తి అను ప్రత్యయము లాదేశాగమాత్మకములుగా వచ్చు చుండును. వీనితోఁ గూడిన రూపములే విభక్త్యంగములుగను సమాస పూర్వ పదములుగను ఏర్పడినవి. తెలుఁగు నందలి విభక్త్యంత రూపము లన్నియు నొక విధముగా సమాసములే యని యిదివఱకుఁ జెప్పఁబడినది.

తెలుగు నందలి యౌప విభక్తికముల పూర్వరూపములను బరిశీ
 లించినచో వానివివర ఇ, టి, తి వర్ణములు కలుగుట యే స్లేర్పడెనో తెలియ
 వచ్చును. కొన్ని పదముల తుదనున్న శకట రేఫము ద్వితీయై ట్ట వర్ణ
 ముగా మాటి సమీకరణముచే ట్ట - అను రూపమును, ఇ చేరుటచే ట్టి
 రూపమును బొంది యొక ట కారము లోపించుటచే టి అను
 రూపమును దాల్చు చున్నది. తెలుగు నందలి ఏఱు శబ్దమునకుఁ దమిళ
 మున అత్ అనునది సమానరూపము. అతిప్రాచీన కాలమునఁ దెలుగునఁ
 గూడ నది యా రూపముతోడనే వాడఁబడి యుండవచ్చును. ద్రావిడభాష
 యందలి ఆ తెలుగున ఏ గా మార్పు చెందుట కుదాహరణము లిదివఱ
 కొసంగఁబడినవి. (అక్—ఏలూరు) తమిళమున అత్ శబ్దమునకు కరై-అను
 పదము పరముకాఁగా నవి రెండును గలిసి అట్టు + కరై. అట్టుక్కరై అను
 సమాసముగా నేర్పడుచున్నవి. అట్లే తెలుగు నందలి ఏఱు, ఏఱ్ఱు—ఏట్టు అను
 రూపమును బొంది విశేషణత్వము కలిగించు ఇవర్ణము చేరఁగా ఏట్టి అయి,
 సమీకరణముచే ఏట్టి గను. ఒక టకారము లోపించుటచే ఏటి గను మఱు
 చున్నది. సమాస పూర్వపదముగాఁ గాని, ద్వితీయాది విభక్త్యంగముగాఁ గాని
 వాడఁబడునప్పు డదియే దానిరూపము. (ఏటికట్ట - ఏటియందు). తమిళమున
 కాదు శబ్దము నందలి డకారము పరుషత్వమును ద్విత్వమును బొంది కాట్టు
 అగుచున్నది. తెలుగున నందలి డకారము పరుషత్వమునొంది ఇవర్ణము
 చేరఁగా టి యగుచున్నది. (కాటి). ఇచ్చట ద్విత్వము కలుగలేదు. ఈ
 విధముగాఁ దెలుగున అదాంతములైన కొన్ని పదములందు అదలు పరుషమైన
 టకారముగా మఱుటయు, దాని కికారము చేరఁగా విభక్త్యంగ రూపము
 లేర్పడుటయు సంభవించినది. (ఉదా :- ఏఱు - ఏటి; నూఱు - నూటి; వీరు -
 వీటి; నాడు - నాటి) ఈ పదముల సామ్యముచే ఇల్లు, పల్లు మొదలైన అన్య
 వర్ణాంతములైన పదములకుఁ గూడ టి వర్ణము చేరిన రూపములు కానఁబడు
 చున్నవి. (ఇంటి, పంటి, వింటి, నోటి) కొన్ని శబ్దముల విభక్త్యంగ
 రూపము లొక్క ఇవర్ణము చేరుట చేతనే యేర్పడు చున్నవి. చూసు + ఇ =
 చూసి; కాలు + ఇ = కాలి; ఊరు + ఇ = ఊరి; అవన్ + ఇ = అవని -
 వాని; ఇవన్ + ఇ = ఇవని - వీని; అవర్ + ఇ = అవరి - వారి. అదు,
 ఇదు అనువానిలోఁ జివర వకారము లేకపోయినను వానికి దాని, దీని అను
 విభక్త్యంగ రూపము లేర్పడుట పైవానితోడి సామ్యముచేతనే యని చెప్ప

వలయును. తమిళమున గొన్ని శబ్దములకు విభక్తిప్రత్యయాదులు చేర్చబట ముందు అట్లు అనునది చేర్చబడు చుండును.

మరమ్ - మరట్టు; మరట్టై (ద్వితీ) మరట్టార్ (తృతీ).

ఒకొకప్పు డీ అట్టుతో ఇన్ అనునది కూడఁ గలియుచుండును. (మరట్టినార్) తెలుఁగునఁ గొన్నిపదములకు విశేషణత్వమును గాని యొక్క భావమును గాని కలిగించుటకుఁ జేర్చబడు ఇవర్ణమీ ఇన్ నుండి యేర్పడినది కావచ్చును

నేటి తెలుఁగున దు, డి వర్ణము లంతమందుఁగల పదములు ప్రాచీన కాలమున టకారంతములే యై యుండవలె ననియు కాట్ (కాడు) రాట్ (రాడు) వానిపై ఇవర్ణము చేరఁగా కాటి రాటి మొదలైన ద్వితీయాద్యంగము లేర్పడి యుండుననియు నాంధ్రభాషావికాసమునఁ జెప్పఁబడియున్నది. (పుట 417). తెలుఁగున కన్ను, మిన్ను, మన్ను మొదలగు ద్విత్య సకారముతోఁ గూడిన రూపములు తమిళమున కణ్, మణ్, విణ్ అవి ఐకారాంతములుగాఁ గనవచ్చు చున్నవి. ఈ ఐకారమున కందుఁ బరుషములు పరమైనప్పుడు టకార మాదేశ మగుచున్నది.

మణ్ + కుడమ్ = మట్కుడమ్ (మట్టికుండ).

ఇట్లే పదాంతకారము కూడఁ బరుష పరకమైనప్పుడు టకారముగా మాలు చుండును.

ముళ్ + కుటై = ముట్కుటై (ముంటిముక్క).

ఈ సంప్రదాయము ననుసరించియే తెలుఁగున కన్ను, మిన్ను, మన్ను మొదలైన వానికి సమానమందును, విభక్తిప్రత్యయములు చేరుటకు ముందును (ట + ఇ) టి వర్ణముతోఁ గూడిన రూపము లేర్పడి యుండును.

తొల్కొప్పియమున మరమ్, కుళమ్, మొదలైన సకారాంత శబ్దముల కచ్చు పరమైనప్పుడు అత్తు అనునాగమము కలుగునని చెప్పఁబడినది (అం. భా. వి. పుట 418).

మరమి + ఇర్ = మరత్తిర్

కుళమ్ + ఇర్ = కుళత్తిర్

ఇడమ్ + ఇర్ = ఇడత్తిర్

ఈ అత్తు అనునదే తెలుగు శబ్దముల ప్రాచీన రూపములలో నుండి నేటి, తివర్ణముగాఁ బరిణమించెనని చెప్పవచ్చును. క్షుష్ణ, పక్షు మొదలగు శబ్దములతో ముగియు గ్రామనామములు విభక్తిప్రత్యయములకు ముందును సమానములందుఁ బూర్వాంగములుగా నుండునప్పుడును ఈ తి చేరుటచేతనే కుర్తి, పర్తి అనునట్లుగా మాత్రీ తరువాత ననుచిత విభాగముచేఁ బ్రథమైక వచనరూపములుగాఁ బరిగణింపఁ బడుచున్నవి. ఉదా. వనపర్తి; గంగలకుర్తి.

తత్పదములలోఁ గొన్ని శబ్దముల కేకవచనమున డు, ము, వు అను ప్రత్యయములు చేర్చఁబడు చుండును. ఈ ప్రత్యయము లేవియుఁ జేరివి శబ్దములు కూడఁ గొన్నికలవు. దేశ్యములందలి స్త్రీ సమ శబ్దముల తరువాత వలెనే వీనితరువాతఁ గూడ విభక్తి ప్రత్యయములు గాని యితరపదములుగాని చేరునప్పుడెట్టి మార్పులును గలుగవు. వానివ్రక్కనే యీ పదములును, బ్రత్యయములును అవ్యవధికముగాఁ జేర్చఁబడు చుండును. ఉదా: హరిజాడ, పీతమేను, రాతచేత; అగ్నియందు, రాముఁడు మొదలైన డు మంత శబ్దములకు రెండు విధములైన విభక్త్యంగ రూపములు కానఁబడుచున్నవి. రాముని, రామునిని, రాముచేత, రామునిచేత, రామువలన, రామునివలన, రామునందు, రామునియందు.

ప్రథమా విభక్తిప్రత్యయమైన డు లోపించి వైకల్పికముగా విగాగమము వహఁ దావిచ్చుటచే నీవిభక్త్యంగ రూపములేర్పడినవని వ్యాకరణ కర్తలు చెప్పుదురు ప్రాచీనకాలమున రాము, రామన్ అనునవే ప్రథమైకవచన రూపములగుట చేతను, డు వర్ణము కాలక్రమమునఁ జేరినదగుటచేతను, అట్లుచెప్పుట చరిత్రానుగుణమైన పద్ధతి కానేరదు. రామన్ అనుదాని కికారము చేరుటచే రామని యనురూపమేర్పడును. దేవని, చోళని, గరుడని మొదలగు సకారమవ్యయములైన రూపములే ప్రాచీనము లైనవి. కాలక్రమమునఁ బ్రథమైక వచన రూపము తుదనుండు డు లోని అంశ్యకారము యొక్క అక్షరముచే నడిమి అకారముకారముగా మాతీనది. ఈ విధముగా దేవుని, చోళుని, రాముని మొదలైన విభక్త్యంగ రూపము లేర్పడినవి. ఇప్పుడు వ్యవహారమున డు మంతములకు రాముడి, దేవుడి ఇత్యాదిగా డి అంతమందుఁగల విభక్త్యంగ రూపములు వివఁబడుచున్నవి. రాముఁడు అను ప్రథమైకవచన రూపమున కికారము

చేరఁగా రాముడి అను రూపమేర్పడినదని చెప్పవలయును. కాని యీ మంత్రమైన ప్రథమైకవచన రూపమే ఇకారము చేరుటచే ద్వితీయాది విభక్త్యంగముగా నేర్పడినదని చెప్పుట యిష్టము కామిచే వ్యాకరణ కర్త యిచ్చుట యీ లోపించి డి అగమముగా వచ్చినదని చెప్పవచ్చును. విజమునకు యీ మేది ఇకారము చేరి డి అంతమందుఁగల రూపము లేర్పడినవని చెప్పుటయే సహజమైన పద్ధతి.

అకారాంత వపుంసకలింగ రూపములును, పుంలింగములయ్యు సమహత్తులైన శబ్దములును, ఉకారాంత శబ్దములును దత్వమీకరింపఁ బడునపుడు వాని చివరము, పు వర్ణములు చేర్చఁబడుచుండును (వనము, సంపిచ్చిరము, దేనుపు విష్ణుపు, మధుపు) ఈ ప్రథమైకవచన రూపములకే విభక్తి ప్రత్యయములు చేర్చఁబడు చుండును గావున నివియే యీ శబ్దముల విభక్త్యంగ రూపములని చెప్పవచ్చును. వనము వలన; విష్ణుపుచేత; వధువును; మధుపు కొలకు

దేశ్య శబ్దములందలి యమంతములు మగదు లనియు బల్లిదాదు లనియు రెండు విధములు మగ, మనుమ మున్నగువాని చివర అకారమే యున్నది మగనిచేత, మనుమని వలన అను రూపములనుబట్టి యిచ్చట మగని, మనుమని అను నివర్తాంతములే విభక్త్యంగము లని తెలియుచున్నది పీని వెనుకనున్న అకార ముకారముగా మాఱియుండలేదు. ప్రాచీనమైన మగన్ అను సకారాంత రూపమునకు ఇకారము చేరఁగా మగని యను విభక్త్యంగ రూపమేర్పడినదని తెలియుచున్నది. బల్లి దాదులు యమంతములైన తిత్తిమములతో సామ్యమును బొందుటచే వానికి బల్లిదు, బల్లిదుని అను రెండువిధములైన విభక్త్యంగ రూపములును నేర్పడినవి. బల్లిదుచేత, బల్లిదునిచేత.

బహువచన ప్రత్యయమునకు సంబంధ బోధకమైన ఆ చేర్పుటచే ల అను రూప మేర్పడుచున్నది. ఇదియే బహువచనమున నెల్ల శబ్దములకు ద్వితీయాది విభక్త్యంగముల చివరఁ గానవచ్చుచున్నది. వారు, పీరు అను ప్రథమ పురుషనర్వాహముల చివరనున్న బహువచన రు ప్రత్యయమునకు సంబంధార్థమున ఇవర్ణము చేరుటచే వారి, పీరి అను విభక్త్యంగరూపము లేర్పడినవి. అల్లరు మల్లరు మొదలైన శబ్దములకు బహువచనములో సంబంధార్థమున ఇకారమునకు బదులు అకారమే చేరుచున్నది. మల్లరివలన, అల్లరచేత. ఇది ల వర్ణసామ్యముచే నేర్పడియుండును.

తమిళమున యాన్, పీన్, తాన్ అను సర్వనామములకు విభక్తి ప్రత్యయములు చేరునప్పు డందలి దీర్ఘము హ్రస్వ మగుచున్నది. అందుచే నందు ఎన్, వీన్, తన్ అను విభక్త్యంగ రూపము లేర్పడుచున్నవి. తెలుఁగునఁ గూడ నివియే ద్వితీయా విభక్త్యంగములుగా వాడఁబడు చున్నవి. చివర ఉకారము చేరఁగా వన్ను, విన్ను, తన్ను అను ద్వితీయా విభక్త్యంత రూపము లేర్పడినవి. తరువాత వి వి వశా, ను; వీన్, ను; తన్, ను అవి విభజింపఁ బడుటయు, ను ద్వితీయావిభక్తి ప్రత్యయముగాఁ బరిగణింపఁబడుటయు సంభవించినది. మిగిలిన విభక్తులలో పీ, నా అనునవియే విభక్త్యంగములుగా వ్యవహరింపఁ బడుచున్నవి. తన్ అను దానికి విభక్తి ప్రత్యయములు చేరునప్పుడు సంబంధ ర్థమున అకారము చేరుటచే తన అను రూప మేర్పడు చున్నది. నావలన, పీచేత, తనయందు.

చాతుర్యయుగమునందలి శాసనములలోఁ గొన్నిచోట్ల సమానాధికరణ (attributive) విశేషణాది సంబంధములు పదముల స్థితి మాత్రముచేతనే (అనఁగా నెట్టి యాగమాదేశములు లేకుండనే) సూచింపఁబడుచున్నవి. కొన్ని చోట్ల ఇ. అ. టి. తి. పు అను ప్రత్యయములు చేరి యా సంబంధములను వ్యక్తము చేయుచున్నవి.

కాళ్యపగోత్రుఁడు సత్యదిత్యుఁడు	— మాలెపాడు శాస.
కొచ్చియ పాట రేవళమ్మారెకి	— ఇందుకూరి శాస.
విజయతీతి కమ్మరి వినియణ	— రామేశ్వర స్తంభ శాస.
తెంకణాదిత్యుఁడు కొమరురీ భీముఁడు	
వెంకయా చోష్టమహారాజు	— వెంకయచోడుని దొంగల పావి కనుమ శాస.
ఉత్తరంబు కట్ట	— చామలూరు శాస.

పై యుదాహరణములలో నెట్టి ప్రత్యయమును జేరియుండలేదు. మొదటి మూఁడింటిలో సమానాధికరణ సంబంధమే యున్నది. ఇట్టియెడ విశేషణత్వ సూచక వికార ముండనక్కఱలేదు. ఆగు భాసుసంబంధము చాలును. అది యిచ్చటి లోపించినది. కాళ్యపగోత్రుఁడు సత్యదిత్యుఁడు అనఁగా కాళ్యపగోత్రుఁడగు సత్యదిత్యుఁ డని యర్థము.

ఇ.

చిటుమ్మూర్తి రెవణకాదు
కూచపోజియార్తి తాంబూర్
ఇన్నుతోర్తి అనపోరులు
పల్లెయార్తి కొడుకు

— కలమళ్ళ శాస.
— చామలూరి శాస.
— పొట్లదుర్తి మాలెపాడు శాస
— నలజానంపాడు శాస E L

XXVII P. 203

నిడుప్తుని కయ్యంబున
తేన్ది వింకముడిచె
...బుదోటి గొరగలు
వాన్దివైరి
వాన్ది లోకమ్ము
దీన్ది యరివాణంబు
వార్తి పెణ్ణంబు
చూంటూరి యమ్మ పోట్లవ్వగుడి

— మైలవరము శాస.
— చా. భీ ధర్మవర శాసము
— యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాస
— కామసాని గూడూరు శాస.
— మాలెపాడు శాస.
— దివీరాజు శాస. S I I X 594
— కొనినేపల్లి శాస. నెం 598
— రెండవ అమ్మరాజు మచిలీ పట్టణ
శాసనము.

అ.

ముత్తురాజుల్ల కుట్టికాళ్ళు
తక్కాపుతోరి పారదాయ
చోటమహారాజుల అమ్మ
విక్రమాదిత్యుల కొడుకు
1 అశ్వమేధమ్మున ఫలమ్ముగు
వట్టంబునవారికి

— ఎఱ్ఱగుడిపాడు శాస
— తిప్పలూరు శాస.
— చామలూరు శాస.
— మాలెపాడు శాస.
— నల జానం పాడు శాస
— రామేశ్వర స్తంభ శాస.

-
1. అశ్వమేధము ఫలమన్నను వట్టర్థము వచ్చుచునే యున్నది. దీనికే తరువాత విశేషణవ్యర్థోత్తకముగా పుంపాది వికారము కలిగినది. అశ్వమేధపు ఫలము. అశ్వమేధంబు ఫల మనునపుడు సంబంధము సుస్పష్టము కాలేదను భావముచే గాఁబోలు సంబంధ మాచకమైన ఆకారము వచ్చినది అప్పుడు సంధిచే అశ్వమేధంబు ఫలము అను అనిష్టరూప మేర్పడుచుండుటచే ప్రకృతి భావమును దొలగించుటకు న్ చేరినది.

హూవిండిరాజుల ముట్టు
దొంగరాజులముట్టు విట్టజుల ప్రతప

— విష్ణుర్ల కాన.

రాజ్యంబున

— లక్ష్మీపురి కాన.

బెజ ఇత్తభటుల విల్పినదత్తి

— కపిలేశ్వరపుర కాన.

తి.

విడిపటిలి కమ్మరి

— రామేశ్వరస్తంభ కాన

విత్పత్తి ఉత్తరంబున

— విష్ణుర్ల కాన

దేనప్పటిలి ముదుల్ల పొండయారి

టి.

కాటి యొద్ద

— వందంపూడి కాన

కొప్పేటి తూపుకాసీమ

— అమ్మరాజునమ్మూరుదాన కాన.

రేనాణ్ణి ఏకువేకు

— చెన్నరాయనిపల్లి కాన.

ఏనగునేణ్ణి ఉత్తరాయన

— చా టి. — ధర్మవర కాన.

పశ్చిమతః రేటి పడుమిడిదరి

— రెండవ అమ్మరాజు మచిలీ
పట్టణ కాన.

ప్రాచ్యచాళుక్య యుగమునందలి కావ్యములలో, గూడ వేత్రిపాటి విషయే
ఆవి టి ప్రత్యయము కనబడుచున్నది. ఇది సంస్కృతసమాసమున నుండుటచే
వసుచిత విభాగమువలన నేత్రపాటి అనునదే ప్రథమైక వచనాంతముగా,
బాటింపఁబడెనని తోచుచున్నది.

పు.

కర్ణాపు దుర్గంబు

— అద్దంకి కాన.

మిరియంపు బోళజుప

— లక్ష్మీపుర కాన

మ్మవర్ణాంతములు విశేషణత్వము నొందినపు డందలి బువర్ణము పరుషత్వము
నొంది పువర్ణముగా మారును. ఉత్తరంబు కట్ట అనుచోట చిట్టి మార్పురాలేదు.

విభక్తి ప్రత్యయములు

చాకుక్య యుగమునందలి శాసనములలో గనవచ్చు ప్రథమైక పదన రూపము లిదివఱకుఁ జూపఁబడినవి. ఇతర విభక్తి ప్రత్యయములతో ముగియు రూపముల క్రింద నొసంగఁబడుచున్నవి.

జడవాచకముల ద్వితీయకుఁ దఱచుగాఁ బ్రథమా విభక్తియే వాడఁబడు చుండును.

రేనాణ్ణ ఏకన్

— కలమళ్ళ శాస.

దానంబు ఫలంబు పశ్చమహా

పాతకంబు పదు

— వెలుదుర్తి శాస.

పుత్రవద్య, శ్రీవద్య, గోవద్య, పశ్చమహాపాతక జ్ఞేసివ

వానిలోకమ్ము

— మాలెపాడు శాస.

గుడ్లు ప్రాకారంబు మంటపంబును

ధర్మవర శాసనము.

నమయించిన

నెల్లూరు జిల్లా శాస. 968

పట్టంబు గట్టిన

— అద్దంకి శాస.

— దొంగల సావి కనుమ శాస.

నేలయెల్ల సర్వ పరిహారుపుఇచ్చె

Do

బణిచేసిన

— విప్పర్ల శాస.

పదువారంబు ఇచ్చిరి

— Do

ప్రత్యుపకారంబు చేయవలయును

— కొఱవి శాస.

శిలాస్తంభంబు ప్రతిష్ఠించి

— Do

కొట్టము ల్వడ్డొడ్డు గొవి

— అద్దంకి శాస.

దుర్గంబు కడు బయల్పేసి

— Do

ఒట్టు అ.స్సి, లింగ మఱి సి న, ఫల ముపేక్షించిన, చోటు మెచ్చక

— యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాస.

వేయుదేవ బ్రాహ్మణులు, వేకవిల శాను అచ్చువస్థు పోన్దు.

అగస్త్యేశ్వర దేవాలయము, చిలంకూరు.

విదరద్ది వెటవివారు బరనసియు చెఱుపు కవిలయు నఱిసినవారి పాపంబు —

వానపల్లి దగ్గరనున్న బుదిరెడ్డిపల్లి లోని శాసనము. నెం. 811.

(విదర + అక్తి + పెట్టనివారు = Those who do not stop the slips or breaches)

పై రెండు శాసనములలో బ్రాహ్మణులు అనునది అచ్యుతము అనుదానికిని, కవిలయు అనునది అజీసిన అనుదానికిని కర్మలుగా వాదబడినవి. ఇవి రెండును జడవాచకములు కావు. ప్రథమా విభక్తితో నున్నవి. మొదటి శాసనమున బ్రాహ్మణులు అనుపదమునకు వెనువెంటనే వేకవిల శాను అను ద్వితీయాంతమైన పదము కనబడుచుండుటచే నది ప్రమాద పతితము కావచ్చును. లేక కవిలయు అనునది భారతము నందలి ' అచ్యుత నాగ మెదిర్చి' ఁంబి ప్రయోగము కావచ్చును.

ద్వితీయా విభక్తి 'వి':

తేవి అచ్చినవాన్లు—

దీవి కాచికుడిపినవారు

దేవినల్లిన వానికి

వేంగినాణ్ణం గొలుచ్చియ

పీవి రక్షిచ్చిన వారికి

చోడవి చేకొని కాచె

దీవిన్దారు విల్చిన వారు వి

దేశభూవిభుని గాకతివల్లభు

ను':

వేపురుపాజ్జుమిచ్చిన వాన్లు

దొరనానివేపుర వధిసినవాన్లు

లింగంబునప్పిసి

వేపురు పతాను

కన్యకలను

వేపురాను. వే కవిల శాను

ప్రభుం బిడ్డలంగుంబిచ్చిన

చోళమహారాజు ఇందుకూరు శాస.

పొట్లదుర్తి మాలెపాడు శాస.

— వేలుదుర్తి శాస.

— మాలెపాడు శాస.

— అద్దంకి శాస.

— Do

— వా. భీ. ధర్మవర శాస

— యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాస.

— కామసాని గూడూరు శాస.

— రామేశ్వర స్తంభ శాస.

— నల్ల చెఱువు పల్లి శాస.

— వెంకయ్యదొంగి దొంగల -
సాని కనుమ శాస.

— మంగి దొంగ రాజు
లక్ష్మీపుర శాస.

— విష్ణువర్ధన మహారాజు
బుడమ నారాయణపాడు శాస.

— అగస్త్యేశ్వర దేవాలయ శాస.

వెం. 403.

— అద్దంకి శాస.

భోగంబుల ననుభవించుచు

— కొఱవి కాన.

వేయిగుళ్లను

— ఏడువాడల పాలెపు కాన

గవిలరాను బ్రాహ్మణులను అటేసిన

— దాణరాజుల కాన

వేపుర బ్రాహ్మణులను, వేగవిలలను, వేగుర్లుకను— ఇలపళ్లు కాన.

క్షేత్రంబును--నాప ఇచ్చిరి

— నలజానంపాడు కాన

తృతీయా విభక్తి 'తోడ, తో':

దన్తియమ్మ మంగు తోటన్ పొడిచి

— బూడిదగడ్డపల్లి కాన

విష్ణువర్ధనుతో నడ్డి

— కొఱవి కాన.

అగ్రహారంబుల తోడి పాడి చేసి

— ఏడువాడల పాలెపు కాన

మట్టితోడి తాటియొద్ద

— సిరిపుర తామ్ర కాన.

ఉదయించె గీర్తితోను

— కామసానిగూడూరు కాన

సోడూళతోడ

— కురుబలకోట కాన S. I. I. X 626

నాటంబితోటి కయ్యంబున

— వైదుంబ మహా రాజు గండ

తిన్నేత్రుని కాన.

పామంత పదువతో

— అద్దంకి కాన.

ఈర్లు నల్వరాయు తోట

చా. భీ. ధర్మవర కాన.

నలరామ విభుతోట

— యుద్ధమల్లుని బెజవాడ కాన.

రమనతో బెజవాడకెల్లి

— S. I. I. X 629. ముదివేడు కాన.

వారి చేత పట్టం కట్టబడి

— Do. 640 Do

వైదుమ్మల చేతం బట్టం కట్టబడి

పైరెండు ప్రయోగము లందును చేత (న్) అను ప్రత్యయము కనబడుచున్నది

నిల్పివానిచే

— గూడూరు కాన.

అగ్గప్ప రాజు పొదిలి కాననమున చేతంగొని అనియున్నది. అట్లే కామసాని గూడూరు కాననమున చేత(బట్టి) యను ప్రయోగమున్నది. ఈ రెండువోట్ల చేత ప్రత్యయము కాదు.

(అన్). స - తృప్తీయాత్మున :

రాచమానంబున	— రామేశ్వర స్తంభ శాస.
ఆత్మన్మతంబున	— S. I I. X పుట 2 ధర్మవర శాస.
బంపరాక్రమంబునం దచ్చియ	— కొఱవి శాస.

ఉదంతజడంబు తృప్తీయకు నవర్ణకంబగునవి బాలవ్యాకరణము చెప్పుచున్నది. సుఖముతో ఉండి యను నర్థమున సుఖంబుండి యను ప్రయోగము కనవచ్చుచున్నది (కొఱవి శాస.) సుఖంబు మనుమను ప్రయోగము కూడనిట్టిదే (కొఱవి). ఇట్టివానిని సమర్థించుటకే చిన్నయసూరి ఒకానొకచో నొకవిభక్తికి మఱియొక విభక్తియు నగునని సూత్రించెను. (బాల కారక. 21)

చతుర్థి విభక్తి 'తై':

హ్లావిండి సముద్రరక్తై — విష్ణుర్ల శాస.

కి. కు.

పెన్నార ఇళై రేనికిన్ — పొట్లదుర్తి
మాలెపాడు శాస.

కాళ్యవగోత్రనికి ఇచ్చిన. సర్వినవానికి పుణ్యంబు — మాలెపాడు శాస.

పాటకు కుణ్డికాల్ల ఇచ్చిన — ఎఱ్ఱగుడిపాడు. శాస.

తిరువులపాటకు ఇచ్చిన — ఉరుటూరు శాస

దేనికి వక్రమ్ము వచినవాన్లు — Do

రేవళమ్మాకారికిన్ — ఇందుకూరు శాస.

పూలవట్టంబున వారికి — రామేశ్వర స్తంభ శాస.

చేదికర్మ కిచ్చిరి — వెలుదుర్తి శాస.

కేశ్వరునకుం ాత్రికేయుణ్ణుబోలె — ధర్మవర శాస.

భటారకకున్ — దిమ్మగుడి శాస.

తీతెవ్విక్వంబునాకున్ — నెం. 282.

చెఱువుకు — పాలపఱ్ఱు పోమేశ్వరాలయ
శాస. నెం. 798.

బిలరవికి ఇచ్చిన — అద్దంకి శాస.

సృష్టలకున్

— యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాస

జాత్రకు

— Do

వానికిని దానుదయించె

— కామసాని గూడూరు శాస

చాళుక్యభీమునకు శౌచకంద ర్పునకు

— కొలివి శాస.

పంచమివిభక్తి — పలన :

గద్యంబులవలన కాళ్ళతమ్ము

— గుణగవిజయాదిత్యుని ధర్మ
వర శాస

ఉట్టి :

జనసుత చేట్రోలనుట్టి బెజవాడ జాత్రకువచ్చి — యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాస.

షష్ఠివిభక్తి — అ :

విక్రమాదిత్యుల కొడుకుల్

— మాలెపాడు శాస.

తన పూర్వపుత్రికి

— నెం. 183. క్రీ. శ 1వ
శతాబ్ది నడుమ.

1 హ్లావింకి రాజుల ముట్టు
లోన్.

— విప్పర్ల శాసనము.

వెన్నాజిలోం జాచె

— చా. భీ. ధర్మవర శాస.

కయ్యంబు కోన

— బినివికొండ శాస.

భూమిలోన.

1. "సంబంధార్థ బోధకమై అవర్ణ మేకవచన బహువచనములు రెంటును గాన్పించుచున్నది. (తన, తమ) అకారాంత శబ్దముల మీద నిది 'ఇ'గా కరణిదు చున్నది. ఉకారాంతముల మీద 'ఇ' బహుళము గురుని యాజ్ఞ; గురునాజ్ఞ. గురు + అజ్ఞ అన్నప్పుడు ప్రకృతి శాసమును తొలగించుటకై నుగాగమము వచ్చియుండును. షష్ఠిప్రత్యయమైన కు వర్ణమును అగు, అకు, ధాతువుయొక్క యవశిష్ట రూపముగా గ్రహించినచో నది విభక్తి ప్రత్యయ స్థానమునుండి తొలగ వచ్చును. శేష షష్ఠియందలి యొక్క కు కారకత్యము లేదు. దానికి గావ్యములందు ప్రయోగమును విరళ విరళము. కావున షష్ఠి ప్రత్యయములు ఇ, అ అనుట ఉచితతరముగా నుండును. కి కు, యొక్క, లో, లోపల అనునవన్నియు బహుళాధికములు"

— శ్రీ 40 ల. ౧౦ గారు.

లోపల.

దొంగలసాని

— వెంకయ చోటని దొంగలసాని
కనుమ శాసనము.

వీరలోకంబునకేగె అనుటకు వీరలోకమేగె అను ప్రయోగము కనవచ్చుచున్నది. ఇచ్చి లోక మేగె (చిన్న తిప్పనముద్రము. S I I. X నెం. 374) అను ప్రయోగము కూడ విట్టిదే. ఏగురాతువు అకర్మకమైనను సకర్మకమను ద్రవమును గొల్చి యుండుటచే వీరలోకము నేగె అను రూప మేర్పడి జడంబు ద్వితీయకుఁ బ్రథమ బహుళముగా నగును గావున వీరలోకమేగె అను రూపమును బొందియుండును.

సప్తమీ విభక్తి అన్. న :

చీకున	తిప్పలూరి శాసనము.
కయ్యంబున జచ్చిన	- మైలవరము శాసనము. నెం. 308.
వన ప్రీత్యరంబున	- రామేశ్వర స్తంభ శాసనము.
దమ్మపురంబున దమ్మపులు	- అద్దంకి శాసనము.
పురమునీశానంబున గుడివిల్వె	- చా. ధీ - ధర్మవర శాసనము.
హోలగం తానపతులు	- యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనము.
బెజవాడం గొమరుస్వామికి	- Do.
పడుమటన్ గొడ్డయు గరుసుగాను	- దొంగలసాని కనుమ శాసనము.
స్వర్గంబున నుల్లం గాంతురు	- ఏడువాడలపాలెపు శాసనము.

అన్యః

అకారవిదేశమునందు ప్రతిష్ఠచేసి - గూడూరు శాసనము.

చిత్తడి పెమ్మనస్తానమునందు నాదిత్యవారమునందు తృతీయాస్తమ్యర్థము లందుఁ బెక్కుచోట్ల న్, వి ప్రత్యయము కానవచ్చుచున్నది. చిన్నయసూరి జడంబు తృతీయాస్తమ్యలకు ద్వితీయ బహుళంబుగా నగునని చెప్పియుండెను. (తార. కారక. 22).

అర్థిన్ - (అర్థిత్)

- యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనము.

బారనాసి వేపుర వదిసిన వాన్లు (బారనాసియందు) వల్లచెఱుపుపల్లి శాస.
అనుపమ దుష్టయాన్వయ సుధాబ్ధిననేకులు (సుధాబ్ధియందు) గూడూరు శాస
భావిత కీర్తి నాతనికి

Do

ఉదయించె నున్నతి (ఉన్నతితో)

Do

లోకంబునందు అనుటకు మాలెపాడు శాసనమున “చేసిన వానిలోకంబునుణ్ణు
వాన్లు” అని ద్వితీయావిధక్తి ‘ను’ వాడఁబడినది.

భీమనలుకియ స్థనేక వస్తువాహనంబు ల్పడయుచు (కొఱవి శాసనము) ఇచ్చట
అందనఁగావలసిన ననియర్థము. లేదా యిచ్చట నందు స్థల వాచకముగా వాడఁ
బడినదని చెప్పవచ్చును. అప్పుడు భీమనలుకి యను సాసమునం దను రు
మేర్పడును.

ను (ద్వితీయ) కు (చతుర్థి) లు (బహువచన) ప్రత్యయములను వెనుకఁ గొన్ని
చోట్ల ప్రాసమైన అకారము దీర్ఘము చేయఁబడినది.

వేపురాను, వేకవిరాను. అగస్త్యేశ్వరదేవాలయ శాసనము నెం. 403.

తీతెన్నిశ్వంబు నాకున్

- నెం. 267.

పసులాచమ్మిన

- తుపాకులోల్లపల్లి శాస.

వేగవిరాళు

- మంగిదొగరాజు లక్ష్మీపుర శాస

భటారాళు

- బుడమనారాయలపాడు శాస.

సంబంధార్థమున వచ్చు అకారము పెక్కుచోట్ల వినంది నడ్డుటకై వచ్చిన న్
తోఁగూకిన అనురూపముతోఁ గానవచ్చుచున్నది. అశ్వమేధమున పలము
అన్వయంబున వారు, పులొంబున చెఱుపు. కొట్టంబున పాట మొద

సర్వనామములు :

దేవునకుఁగాని దేవాలయమునకుఁ గాని విద్వాంసునకుఁ గాని గురువునకుఁగాని
యొసంగఁబడు దానమును సూచించుటకో, యుద్ధమున బలపరాక్రమములతోఁ
బోరి విహతుడైన మహావీరుని శౌర్యమునకు స్మారకముగనో సాధారణముగా
శాసనములు వేయింపఁబడుచుండును. దాత, ప్రతిగ్రహీత, దానము అను
మూఁడు విషయములే యందుఁ బ్రాధాన్యము వహించియుండును, ఇను లందఱి

కిని సామాన్యముగను దత్తమైన గ్రామమున నివసించువారికిఁ బ్రత్యేకముగను దానవిషయమును బ్రకటింపుటయే యీ కాసనముల ముఖ్యప్రయోజనము. అం దాజ్ఞా భాగము సాధారణముగా సంస్కృతభాషలో నుండుటచే నుత్తమ మధ్యమ పురుషప్రయోగ మందే యుండిపోవుట సంభవించెను.¹ అందుచే మధ్యమోత్తమ పురుష లందలి తెలుఁగు సర్వనామముల నా కాసనములలోఁ గాంచుట కవకాశము లేదు. ప్రథమ పురుష సర్వనామములు మాత్ర మవృతపృట గోచరించుచుండును. క్రియలలోఁ గూడ నిల్లే మధ్యమోత్తమ పురుష రూప ముల కీ కాసనములలో నంతగా నావశ్యక ముండదు. అసలు పూర్వపు కాసనము లలో నమావక క్రియలతోఁ గూడిన వాక్యములే చాల తక్కువగా నున్నవి. ఉన్నచోటఁ బ్రథమ పురుషకు సంబంధించిన రూపములే కనఁబడుచున్నవి.

విరిపటితి కమ్మరి వినియణ వ్రాసె	రామేశ్వర స్తంభ కాస.
వక్రమ్ము పచిన వాస్తు పజ్జి మహాపాతకు ఆగు (ను)	ఉరుటూరు కాస.
ప్రసాద చేసిరి	విక్రమాదిత్య చోళ మహారాజు చిలంకూరు కాస.
పసిడ్డిమితె కొటొచె	నల్ల చెఱువుపల్లి కాస.
కచేఱుపాట ఎఱుమవ్వాసిరి కొణ్ణాకువాస్తు కొట్టె	వెలుదుర్తి కాసనము.
అరివరజమున్లు అన్వాన్లు పడియెన్	బూడిదిగడ్డపల్లె కాస.
కణ్ణకు ర్పెజవాడ గావిశ్చె మెచ్చి	అద్దంకి కాస.
పొన్నె. చూపె, ఉడిచె, కాచె, చొచ్చె	చా. భీ. ధర్మవర కాస.
గుడియు విరుపమ మతి వృవధాము డైత్తిశ్చె	
నెగిరీచ్చె మరంబు	యుద్ధమల్లుని బెజవాడ కాస.
ఎఱ్ఱభూపతి జగద్విదితుం దుదయించె కీర్తితోన్	కామసాని గూడూరు కాస.

1. సర్వలోకాశ్రయ శ్రీ విష్ణువర్ధన మహారాజాధిరాజ రాజవరమేశ్వరః రాష్ట్రకూట ప్రముఖా నిత్య మాజ్ఞాపయతి తస్మై మధ్యక్రాయ వజ్జీయ ప్రెగ్గడ ఇతి ప్రసిద్ధాభిధానాయ, భవద్విషయే — రణస్థి పూడ్డి నామగ్రామోగ్ర హరికృత్య మత్సంవర్ధిక్యా నిమిత్తే మయా రత్న ఇతి విదితమస్తుతః — రణస్థిపూడి కాస.

మిగిలిన వాక్యములలో వక్తవ్యాంశము

ఎఱిగర్ తుగరాజాజ్ఞ ఇచ్చిన పన్నాన

ఉరుటూరు శాస.

బెజయిత్త భటరళ విల్పిన్ద్రత్తి

కపిలేశ్వరపుర శాస.

అనునట్లుగా భూతకాల క్రియాజన్య విశేషణము చేతనో.

వక్రమ్ము వచ్చు వాస్తు పుత్రవద్య చేసినవాని లోకమ్ము నుస్తువాస్తు

మాలెపాడు శాసనము.

అనునట్లుగా అధికరణాత్మక యోజనము గల (appositional construction) వాక్యముల తోడనో తెలువఁ బడుచుండును.

చాళుక్య యుగమునందలి శాసనములలో నెల్ల నొక్క చాళుక్య భీముని కొఱవి శాసనమున మాత్రము మధ్యమోత్తమ పురుషములకు సంబంధించిన కొన్ని సర్వనామ రూపములు కనవచ్చుచున్నవి. "అందు కుసుమాయుధు పెద్ద కొడుకు రాజ్యము చేయుచు విష్ణ విషయ కామ భోగంబుల ననుభవించుచు సుఖంబుండి యొకనాఁడు కొఱవి వల్ల జెఱియ కొడుకు పెద్దనను రావించి "నీవు నా ప్రాణ సమానుణ్ణ వైన చెలివి. నీ చేసిన యుపకారంబునకు ప్రత్యుపకారంబు సేయ వలయుంగాన నీ కేమి .. నాకెల్లం గల దేమి మెకునవెట్టి కొణ్ణ మయ్యను" ఇత్యాదిగాఁ జెప్పినట్లు కలదు. ఇచటఁ బ్రత్యక్ష వాక్యప్రయోగము చేయఁబడుటచే మధ్యమోత్తమ పురుష సర్వనామముల కవకాశము కలిగినది. నీ వనునది మధ్యమ పురుష ప్రథమా విభక్త్యేక వచన రూపము. నీ, నీకు అనువానిలో దాని విభక్త్యంగ రూపమైన నీ కానవచ్చుచున్నది. నా అనునది (తృతీయా విభక్తి నుండి) ఉత్తమ పురుషైక వచన విభక్త్యంగ రూపము. ఈ కాలము నందలి శాసనములలో నెక్కడను ఉత్తమ పురుష ప్రథమావిభక్త్యేక వచన రూపము కానరాదు. చిన్నయిసూరి నా, నీ అను వానినే యుత్తమ మధ్యమ పురుష సర్వనామముల ప్రాతిపదికములుగా గ్రహించెను.

తమిళమునఁ బ్రాచీన భాషలో (తొల్కాప్పియమున) నేకవచనమున యాన్ అనునదియు, బహువచనమున యామ్, నామ్ అనునవియుఁ బ్రామాణికములైన రూపములు. అర్వాచీన భాషలో నాన్ అను నేకవచన రూపము కూడ వాడఁబడుచున్నది. అట్లే కన్నడమునఁ బ్రాచీన కాలమున అన్ (ఏక) ఆమ్ (బహు) అనియు, నర్లాచీన కాలమున నాను (ఏక) అవు, నావు (బహు)

అనియు నేకవచన బహువచనములందుఁ బ్రామాణిక రూపములు గోచరించుచున్నవి. మలయాళమున జాన్ (ఏక) ఎజ్జ్, నమ్మక్ (బహు) అనునవి యేకవచనబహువచనములందలి రూపములు. ఈ మూఁడు భాషలలోఁ గూడ ఎన్ అనునది యేకవచనమున ద్విత్వీయాది విభక్త్యంగరూపముగా వాడఁబడుచున్నది దీనిని బట్టి విభక్త్యంగ రూపమున మొదటి దీర్ఘము ప్రాస్వమైనదనియుఁ దుది (న్) నకారము విల్చియున్నదనియు స్పష్టమగు చున్నది. తెలుఁగున నకారము లోపించుటయు మొదటి దీర్ఘమట్లే యుండిపోవుటయు జరిగినది. ఈ విధముగ నేకవచనమున నా యను విభక్త్యంగ రూపమేర్పడినది. ఇట్లే మధ్యమ పురుష విషయమునఁ గూడఁ దమిళ కన్నడములలోఁ దుది నకారము విల్చి తొలి దీర్ఘము ప్రాస్వమగుటచే విభక్త్యంగ రూపమేర్పడఁగాఁ (ఏన్.విన్) దెలుఁగునఁ దొలి దీర్ఘమట్లే విల్చి నకారము లోపించుటచే విభక్త్యంగ రూప మేర్పడినది. (సి) ప్రాచీన ద్రావిడ భాషకు మాండలికములైన గోండు, కు భాషలలోఁ గూడ మధ్య మోత్తమ పురుషముల ద్విత్వీయా ద్వేకవచన విభక్త్యంగ రూపములలో నీ, నా అను రూపములే కాననచ్చు చున్నవి. మఱియుఁ దెలుఁగున వలెనే వాని యుండుఁగూడఁ బ్రథమ పురుషైక వచనమున స్త్రీ లింగమును సూచించు ప్రత్యేక రూప మేదియును లేదు. వపుంసక లింగైక వచన రూపమే స్త్రీని సూచించుటకుఁ గూడఁ వాడఁబడు చుండును. తెలుఁగున అది అనునది స్త్రీ తిర్యగ్బాధుల నన్నిటిని సూచించును. తమిళ కన్నడములలో నట్లుకాక ఆ అను నిర్దేశ సర్వనామమునకు ఆఁ అను ప్రత్యయము చేరుటచే అవఁ అను స్త్రీవాచకరూప మేర్పడునని యిదివఱకుఁ జెప్పఁబడినది. పై రెండు విషయములలోఁ దెలుఁగునకును గోండుకు భాషలకును సామ్యము కానఁ బడుచున్నది అవియును దెలుఁగు వలెనే పూర్వ ద్రావిడభాషలో స్త్రీని సూచించుటకు ఆఁ అను ప్రత్యయము ప్రత్యేకముగా వాడఁబడు నాచార మేర్పడక పూర్వమే యితర ద్రావిడ భాషలనుండి విడివడి యుండవలయును.¹

1 "తెలుఁగున ఆమె, అవిడ (ఆ+విడ, అవిడ అవిడ) యనునవి పూర్వార్థక స్త్రీ వాచకములుగ వాడఁబడుచున్నవి. ఆ + అమ్మ అనునది మొదట అయమగా మాటి తరువాత ఆమెగాఁ బరివర్తనము చెందియుండవలెను. స్త్రీవాచక శబ్దములైన అమ్మ, ఆక్క, అప్ప విడ వంటివి నిర్దేశక సర్వ నామమువైతేరి రూపాంతరమంది స్త్రీవాచక సర్వనామము లగుట కన్పించును. మైత్రీయందును నీచస్త్రీని జెప్పునప్పుడును అది యను అనునా

చాతుర్య యుగమునందలి కాననములలో వాస్తు, వారు అను ప్రథమైక వచన బహువచన రూపములు కానఁబడుచున్నవి. ఆ అను విద్వేశ సర్వనామ మునకు అన్, అర్ అను ప్రత్యయములు చేరుటచే నీ రూపము లేర్పడినవి ఆ + అరు - అ (వ) రు - వారు. ఆ + అన్ - అ (వ)న్. తెలుఁగునకు సహజమైన అజంతత్వమును బొందునప్పు డిందలి పదాంత నకారము దంతమూల జన్యమైన (alveolar) శకటరేఫమును సహాయధ్వనిగా గ్రహించుటచే అవన్ ఱు అను రూపమేర్పడి తరువాత వర్ణవ్యత్యయ, లోపదీర్ఘతలచే వాస్తు అనునట్లుగా మాణినది. పదాంతనకారముతోఁ గలియునప్పుడు దంతమూలజన్యమైన పై శకట రేఫము బికార ధ్వనితోఁగూడ నుచ్చరింపఁబడుటచే ణ్ణ (n : r) అను క్రొత్త ధ్వని యేర్పడెను. దీని సూచించుటకై యప్పుడు తెలుఁగుకన్నడ లిపిలో శకటరేఫమునకును ఆ కారమునకును భిన్నమైన యొక క్రొత్త యక్షరము (ఁ) వ్రాయఁబడుచుండెను. కాలక్రమమున నిందలి దంతమూలజములైన ధ్వనులు మూర్ధన్యములుగా ఘాటుటయు, నప్పుడు ఇకారముయొక్క సాహచర్యముచే ట్ట (r) డగా ఘాటుటయు సంభవించుటచే వాణ్ణ అను రూపమేర్పడినది దీని సామ్యముచేఁ గొన్ని దేశ్యశబ్దముల తరువాతను, బుంలింగమునకుఁ జెందిన కొన్ని తత్సమముల తరువాతను జేర్పఁబడిన అన్ అను ప్రత్యయము స్టు (n : ru) గాను భిమ్మట ణ్ణ గాను బరిణామమును జెందినది. క్రీ. శ. 1 వ శతాబ్ది యందలి పద్య కాననములలో ణ్ణ తోఁ గూడిన రూపములు కానవచ్చు చుండుటచే నీ పరిణామ మంతకుఁబూర్వమే జరిగియుండును.

పుణ్యకుమారున్లు గణ్యమానున్లు మదముదితున్లు తిప్పలూరి కాన.

కాశ్యపగోత్రున్లు, సత్యదితున్లు మాలెపాడు కాన.

దర్శక ప్రథమపురుషైక వచనమే వాడఁబడుచున్నది. దీనిని బట్టియే ఆళ్ ప్రత్యయ మర్వాచీనమనియు, అది యనునదో లేక యట్టిది మఱేదియో ప్రథమపురుషైక వచనమున సర్వద్రావిడ భాషాసామాన్యమైన స్త్రీవాచక ముగా వాడఁబడుచుండి యుండవలెననియు నూహింపఁదగియున్నది. అని కొందఱు భాషావేత్త లూహించుచున్నారు. దీనినిబట్టి తెలుఁగున స్త్రీ వాచక ప్రథమపురుషైకవచన రూపము లేనేలే దను విషయ మింకను నిచారించవలసి యున్నది.

పాతకమున వాస్తు
పుదలి ఏలవాస్తు
మగన్లు
తమన్లు
చెయ్యన్లు

రామేశ్వరస్తంభ కావ్యము.
బూడిదగడ్డపల్లె కావ్యము.
చిన్నతప్ప సముద్ర కావ్యము. S I. I. X.
కపిలేశ్వరపుర కావ్యము.
వైదుంబరాజుల కావ్యము. 850. A. D

జ్ఞానవర్ణనరూపములు :

పరమ మహేశ్వరుణ్ణు అద్వైత కావ్యము.
శ్రీనివాసద్వైత చిత్తజాత సముద్రము కందుకూరు కావ్యము.
అచలరుణ్ణు వల్లభుణ్ణు చా. భీ. ధర్మవరము కావ్యము.
వృషభ ముద్వేగిణ్ణు యుద్ధమల్లుని బెజవాడ కావ్యము.

దీనినిబట్టి తెలుగునఁ బ్రథమైకవచన రూపమైన యీ వర్ణన మీకాలమునఁ బరిణామ దశయందుండెననియు, అట్లే నుండియేర్పడిన అన్ అను ప్రత్యయమే కాలక్రమమున స్థు గాను, శ్రీ. శ. తొమ్మిదవ శతాబ్ది తరువాత ణ్ణుగాను, ఏమృత యు, యు గాను మఱి అట్లే భాషలో స్థిరపడినదనియుఁ దెలియుచున్నది.

తేని అచ్చిన వాస్తు పశ్చిమ హాసాతక సంయుక్తులుగు. ఇందుకూరి కావ్యము.
న క్తుగున్ (విత్పత్తి కావ్యము.)
కొట్టి కుణ్ణులు వాస్తు కొట్టె (వెలుగుత్తి కావ్యము).

అన్యాయ పొడిచి పడియెన్ — బూడిద గడ్డపల్లె కావ్యము.
రక్షిణ్ణు కుడిచిన వాస్తు అశ్వమేధమున పల్లము కావ్యము.
మగన్లు ఇంద్రలోకం బేగె — చిన్న తప్పసముద్ర కావ్యము.
చంద్రాద్రికున్లు పసులకు పొడిచి వీరలోకంబు పడియె - మదనపల్లె పదమఱి
కాలము - S I I X.

అను రూపములన్నియు నేకవచనమునందున్న పనుటకుఁ దత్కర్తృకము లైన క్రియా రూపములన్నియు నేకవచనమునందు వాదఁబడుటయే తార్కాణము. ఆ కాలమునఁ బూర్వార్థమెట్లు చూపఁబడెనో సూచించు ప్రయోగము లనేకము లిదివఱకుఁ గొనంగఁబడినవి.

ఆ అను, నిర్దేశ సర్వనామమునకు అర్ తనునది చేర్చఁగా ఆ (వ) ర్ - వారు అను రూపమేర్పడెనని చెప్పఁబడినది. ఇందు బహువచనమును సూచించు (ర్) రకారము రెండను వర్ణముగల ఇర్ యొక్క అవశిష్టరూపమై యుండవచ్చును కింక అనుదాని ననుచిత విభాగముచేయఁగా నేర్పడిన క్ అను బహువచనరూపములు తరువాత నేర్పడినవి. వీనికంటె ర్ అనునదే పూర్వరూపము. అంతకంటెను బూర్వతరమైన బహువచన ప్రతయ్యమున మీ కానవచ్చు చుండెను అది సముచ్చయార్థకమైన ఉమ్ నుండి యేర్పడి యుండునని కాల్యైర్ మున్నగు వారి యూహ. నాన్ - నామ్; నీన్ - నీమ్; తాన్ - తామ్ అను సర్వనామముల ప్రాచీన రూపముల బహువచన రూపములలో మీ చూపట్టు చుండుట యిందుకు దార్కాణము. వీర్, తార్ అను మధ్యమ పురుష ఆత్మార్థక సర్వనామముల బహువచన రూపము లందుఁ గనఁబడు ర కారము నీమ్, తామ్ అను వానిలోని మకారము కంటె నర్వాచీన రూపము. నీమ్ అనునది పూజ్యార్థమున నేక వచనము నందే స్థిరపడఁగా బహువచనమును సూచించితిమి వీర్ అను క్రొత్త రూప మేర్పడి యుండును.¹ ప్రథమపురుష బహువచన రూపము నందు (ప్రీ-పుం) అవర్ అను రకారాంతరూపమేకాని మకారాంత రూపము కానవచ్చుటలేదు దీనిని బట్టి అవరను ప్రథమ పురుష బహువచన రూపము కంటె తామ్, నీమ్, నామ్ అను నాత్మార్థక మధ్యమోత్తమ పురుష బహువచన రూపములు పూర్వతరము లని యూహింప వచ్చును.

ప్రథమ పురుషైక వచన రూపమైన అవన్ అనునదియే తమిళమున ద్వితీయాది విభక్త్యంగ రూపముగా నున్నది. అందు దానికే విభక్తి ప్రత్యయములు చేర్చఁబడు చుండును. (అవనార్, అతనోడు, అవనుక్కు మొద)

-
1. ఉపపత్తులు కల్పించ లేనప్పుడు పూజ్యార్థ మని చెప్పిచేయుట పరిపాటియైన దనియుఁ బ్రజాసామాన్యమునం దీ పూజ్యార్థ భావన లేదనియే చెప్పవచ్చుననియు, భార్య భర్త నుద్దేశించి పల్కు నప్పుడును అగ్రవర్ణముల వారి నుద్దేశించి యవర వర్ణముల వారు పల్కు నప్పుడును నీవని ప్రయోగించుటయే పెక్కు ప్రాంతముల్య గానవచ్చుట యిందుకు దార్కాణ మనియు, నీమ్ నీర్ అను రెండు బహువచన రూపములును వాడుకలో నుండఁగా, వానిలో నొకటి కాలాంతరమునఁ బూజ్యార్థకముగా మాత్రే ననియు అచార్య శ్రీ లక్ష్మీరంజనముగారు తలంచుచున్నారు

తెలుగున నట్లుకాక ప్రథమైక వచన రూపమునకు ఇ అను సంబంధార్థమును జేర్చుటచే విభక్త్యంగ రూపము కలుగుచున్నది. (వాని - వానిచేత, వానికై). ఇట్లు ఇ చేరుట తెలుగునకు మాత్రమే ప్రత్యేకమైన సంప్రదాయముగాఁ గాన వచ్చుచున్నది. ఇతర ద్రావిడ భాషల నుండి విడివడిన పిమ్మట నీ పద్ధతి యందు స్వతంత్రముగా నేర్పడి యుండును. ఇట్లే అవర్ అను దానికి ఇ చేర్చఁగా వారి అను బహువచన విభక్త్యంగ రూప మేర్పడినది.

తెలుగున స్త్రీ తిర్యగ్దశములను సూచించు సర్వనామైకవచన రూపము అది అనునది అదు అను ప్రాచీన రూపమునుండి యేర్పడినది. చివరి ఉకార మికారముగా మారుటకంటె నిం దెక్కువ భేద మేదియుఁ గానిపింపదు. కాని దాని ద్విత్వీయది విభక్త్యంగ రూపములలో మాత్రము వాని యను పులింగ రూపముయొక్క సామ్యముచే నెక్కువ మార్పు కలిగినట్లు కనఁబడుచున్నది. అది అను దానిలోఁ జివర నకారము లేనప్పటికిని దాని విభక్త్యంగ రూపము లలో నది కనఁబడుటకు పులింగ రూపసామ్యము తప్ప వేఱు కారణము గోచ రించుట లేదు. అది, ఇది, ఎది అనువానికి దాని, దీని, దేని అనునవి విభక్త్యంగ రూపములు. ఈ రూపములు చాతుర్య యుగమునందలి కాననములలోఁ బెక్కు చోట్లఁ గానిపించుచున్నవి కాని ప్రథమైక వచన రూపములు మాత్ర మెచ్చటను బ్రత్యేకముగాఁ గానవచ్చుట లేదు ఈ క్రింది ప్రయోగమున నది భూతకాల క్రియాజన్య విశేషణముతోఁ గూడి వాడఁబడి యున్నది.

వన నిప్రోటి చోళమహాదేవుడు పూర్ణవట్టమ్మన వారికి
విరిపటితి పులొంబున రెండుతోటకు స (రి) హితంబి రావమానంబున
మున్నూఱునేరి మాత్పేరుగు రట్టగుల్ల ఆణిగిగాను వన ప్రీత్యరంబు నా కిచ్చినది.
(రామేశ్వర స్తంభ కాననము) ఇచ్చినది - మున్నూఱునేరి అనున విచ్చట
అధికరణ (appositiona) సంబంధములో నున్నవి. స్వార్థముననే యున్నను
ఇచ్చట ఇచ్చినది (ఈఁబడినది) అను కర్మణ్యర్థమును సూచించుచున్నది.
“దేవుడే నీఁబడినది మున్నూఱునేరి” యని యర్థము.

రేనాటి చోళుల కాననములు కొన్నింటిలో దేని యనుటకు బదులు లేని
యను రూపము కానవచ్చుచున్నది. తమిళమున వదు అనునది దకారాంతము

గానే యుచ్చరింపఁబడినను ఆతఱు ఆవియే వ్రాయఁబడుచుండును అందు దాని విభక్త్యంగరూపము అత్తు అగుటయు దాని పూర్వరూపము తకారాంతముగానే యుండె నను విషయమును వ్యక్తము చేయుచున్నది తెలుఁగున విభక్త్యంగ రూపమునకు ఇ అనునది చేరు నాచార ముండుటచే నది - అది, అతి యవి యేర్పడి యుండవలసినది. కాని 'వాని' యను పులింగ విభక్త్యంగరూపము సామ్యముచే నది నకారమును గూడఁ జేర్చుకొని, వర్ణవ్యత్యయముచే దాని యను రూపమును జొందినది (అదు, ని - దాని) ఇట్లే ఎది, ఎతి యనువానికి దేని, తేని యనునవి విభక్త్యంగ రూపములుగా నేర్పడియుండును. అది, ఇది ఎది యనునవి తెలుఁగున విప్పు దేసందర్భమునను బరుషాంతములుగా నుచ్చ రింపఁబడవు. కాని వానికిఁ గూడఁ దమిళమునవలెఁ బరుషాంతత్వ మొకప్పు డుండెనుటకు రేనాటి చోళుల శాసనములలోఁ గనవచ్చు తేనియను రూపము తార్కాణముగా నున్నది.

తేని అచ్చిన వాన్లు పచ్చమహాపాతక సంయుక్తులుగు ఇందుకూరు శాసనము
తేని అచ్చు మహా పాతక గు విక్రమాదిత్యుని చిలంకూరు శాస.
తేని (ని)కి స్తు గోణ్ణపుల్ల వల్లచెఱువువల్లి శాస.
తేని అచ్చిన వాన్లు పచ్చమహా పాతకున్లుకున్ పొట్లదుర్తి మాలెపాడు శాస

ఈ పైవానిలో తేని యనునది సంబంధార్థక సర్వనామముగా (Relative Pronoun) వాడఁబడి యున్నది. ఇట్లు యత్, తత్ అను సర్వనామములను సంబంధార్థక ములుగా వాడు సంప్రదాయము సంస్కృతములో నున్నది. ఆ ప్రభావమే యీ శాసనములలోఁ గూడఁ గనవచ్చుచున్నది. తెలుఁగుననే కాక ద్రావిడ భాష లన్నిటనుగూడ నిట్టి వాక్యయోజనము సంస్కృతము నుండి వచ్చినదే తెలుఁగున సహజముగా వ్రాయునప్పు డిట్టి వాక్యమును "ఇచ్చిన పన్నస, తేనివి ల్లిచ్చువాన్లు" అనునట్లు కాక "ఇచ్చిన యీ పన్నసను అచ్చు వాన్లు పచ్చమహా పాత కున్లుగు" నని వ్రాయఁబడు చుండును. పులింగమున నేకవచన బహు వచనములందు ఎవ్వణు, ఎవ్వరు అనునవి సంబంధార్థమున వాడఁబడియున్నవి ఎవడేని రక్షిచ్చు వానిద ధర్మవు గురిందగుంట శాస.

వేగ్గినాటి కెవ్వరు రాజులైరి వారు బూవ్వక్ స్థితిం దప్పక పాలించువారు -
క్రి. శ. 1006 ఆహవమల్లదేవుని శాసనము. (S. I I. VI. నెం ?)

ఏ అను ప్రశ్నార్థక వర్తనామమునకు వాణ్ణు, వారు అనునవి చేరగా నీరూపము లేర్పడినవి. ఏ యందలి దీర్ఘము హ్రస్వముకాఁగా వకారము ద్వైరుక్త మగుట సంభవించినది.

చాళుక్యయుగము నందలి శాసనములలోని సర్వస్వము రూపముల కీ క్రిందఁ బ్రయోగములు చూపఁబడుచున్నవి. వాన్లు వాణ్ణు అనువాని కిదివఱకే పెక్కు ప్రయోగములు చూపఁ బడినవి.

దీని రక్షించిన వానికి నలకానంపాడు శాస. E I XXVII పుట 203.

దేవి సర్విన వానికి మాలెపాడు శాస.

వాని జీవితంబు దణ్ణపు కొఱవి శాస.

ఉదయించె వానికిన్, వానిచే కామసాని గూడూరు శాస.

వారు :

దీని కాచి కుడిపినవారు, వక్ర పర్కనవారు పెరుదుర్తి శాస.

కళా కట్టగ మిచ్చి కుడుచువారు, పిప్పర్ల శాస.

ప్రతిరవలు వచ్చువారు, దీని గాచినవారు, ఇచ్చినవారు, నడచినవారు, చరిగిస్తువారు

విష్ణువరస మహారాజు బుడమ నారాయణపాడు శాస

కాపెడువారు ఏడువారం పాలెపు శాస.

ఏవ్వోక పున్నమం బెట్టువారు, S. I. I. X వెం. 598.

వారిచేత పట్టం కట్టబడి కురుబరి కోట శాస.

పూర్ణ వట్టమ్మన వారికి రామేశ్వర స్తంభ శాస.

యుద్ధమల్లని బెజవాడ శాసనమున వారు అను దానిపై మరల బహువచన లు వర్తము చేరిన రూపము కనఁబడుచున్నది. నలియం బయ్యారల వెల్వఱించిన (ద్వితీ - బహు).

ఏవణ్ణు గురిందగుంట శాస.

ఏవ్వరు రాజులైరి ఆహవ మల్లదేవుని శాస. S. I. I. VI వెం. 2.

అది :

వసన్తీశ్వరంబున కిచ్చినది

రామేశ్వర స్తంభ కాస.

వానిద ధర్మపు

గురింద గుంట కాస.

భటరకట రద్దొడి యిచ్చినది

మైలవరము కాస.

చాళుక్య యుగమునందలి కాసనములలో ఇది, అవి, ఇవి, ఎవి అను రూపము లెచ్చటను వాడఁబడి యుండలేదు కొఱవి కాసనమున “ మఱియు యెవ్వయేని నాతని చేయఁబడి” యనుచోట్ల ఏవి యను దానికి రూపాంతరమైన ఎవ్వి యను రూపము కనఁబడు చున్నది.

దాని, దీని, తేని, దానికి, దీనికి అను వాని పదాహారము లిదివఱ కొనంగఁ బడినవి.

దేనికి వక్రమ్ము పచినవాన్లు

ఉరుటూరు కాసనము.

రామేశ్వర స్తంభ కాసనము.

తేని ఒచ్చినవాన్లు

ఇందుకూరు, చిలంకూరు, పొట్లదుర్తి
మాలెపాడు కాసనములు.

దేని సల్పినవానికి

మాలెపాడు కాస.

దానికి కలశబిడ్డట్లు

యుద్ధమల్లని బెజవాడ కాస.

దీనిం జేత్రోధ యేలెడు

Do

ఇది యుచుదానికి ఇవి యుచునది బహువచన రూపము. ‘ఇది’ కి . దీని యను విభక్త్యంగ రూప మేర్పడినదే ఇదికి వీని అను రూపమేర్పడినది. ఈ రూప ముద్దానికి కాసనమునఁ గనఁబడుచున్నది.

దమ్మపురంబున దమ్మువులు. విని (వీని) రక్షిచ్చినవారికి ఆశ్వమేధంబున ఫలంబు ఆగు.

అశ్మార్థక సర్వనామమున కేకవచనమున తాను బహువచనమున తాము తారు అనునవి రూపములుగా నున్నవి. వీనికి వరుసగా తన, తమ అనునవి విభక్త్యంగ రూపములు.

తాను గట్టించెం గ్రమంబున యుద్ధమయిని బెజవాడ శాసనము.

దీనినారు నిల్వినవారు Do

తనధర్మవాదబడి రాచు నృపులకు Do

పాపంబు దమకు Do

రాజ్యము (ము) నన్నన పూర్వవృత్తికి వక్రము వచ్చిన
కాడువెట్టి దత్తియాచ న్నన్ను నెం. 183. క్రీ. శ. 650.

ఁన్నవాని దానిరంగంగ జేతబట్టి
బంధుజన సేవ్యుండు దానుదయించె కామసాని గూడూరు శాసనము.

తమయన్న రాజ్యశ్రీకెల్ల కొఱవి శాసనము.

నానయ ఈశుడై కొఱవి శాసనము.

ద (త) ను + అ = తాన + అ = తానయ.

అతని కొట్టింది, అతని చేయంది - కొఱవి శాసనము.

అతడు (ప్రథమావిధ క్రిత రూపము) అతని (విధక్రమంగ రూపము)

గుణగ విజయాదిత్యుని ధర్మవర శాసనమున "ప్రచ్చిన వారు దంబునల్విన (నిల్విన) వారు" అను రూపమున్నది. ఇచ్చట తంబు అనునది తానుయొక్క బహువచన రూప మనియు, తాము అను నది దానికిఁ దరువాత నేర్పడిన రూప మనియు శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు తెల్పుచున్నారు.

తత్తమ మధ్యమ పురుష సర్వనామ రూపములు .

నాకు బడిసేసిన విప్పర్ల శాసనము.

నీవు నా ప్రాణనమానుడవైన చెరివి కొఱవి శాసనము.

నీ చేసిన యువకారంబునకు, నాకెల్ల Do.

సంఖ్యా వాచకములు :

చాళుక్యయుగమునందలి శాసనములలోఁ బెక్కు సంఖ్యావాచక రూపములు కానవచ్చుచున్నవి. ఇవి యితర దాక్షిణాత్య భాషలందలి సంఖ్యా వాచకములతో

నన్నిహిత సంబంధమును సూచించుచు వాని చరిత్ర పరిణామమున నన్వేషించు వారికెన్నియో విధములఁ దోడ్పడుచున్నవి.

ఒణ్ణ - ఒక్కటి, ఒక్కటి - యుద్ధమయిన బెజవాడ కాననమున “త్రినయన సుతు ణ్ణోణ్ణ సోంట పెచ్చక” అనుచోట నుండు అను రూపము కనపచ్చుచున్నది అది యిచ్చట నన్వయమైన యను నర్థమున వాడఁబడినను సహజమైన దాని యర్థ మొక్కటి యనియే. పై శాసనమందే “గొరగల్గ కొరులిందు విడిసి” అనునెడ ఒరుడు అను పదమునకు బహువచనమైన ఒరులను రూపము కనపచ్చుచున్నది ఈ రెండు రూపములును ఒక అను మూల దాతువు నుండి యేర్పడినవి. తమిళమున ఒరు అను విశేషణ రూపము సాధురేఫముతోనే వ్రాయఁబడుచున్నను ఒణ్ణ, ఒట్టై (తమి), ఒణ్ణ (తెలు) ఒన్ణి (తుళు) మున్నగు రూపములు మూలరూపము నందలిరేఫము వల్లనమే రేఫమనియే సూచించుచున్నవి. ఈ రేఫము నాసిక్యమును బొందినప్పుడు ఒణ్ణ అను రూపమును, వాన్ణ వాణ్ణ అయినట్లే దానినుండి ఒణ్ణ అను రూపమును గలుగుచున్నవి. ఒంటి యనునది ఒణ్ణ నుండి యేర్పడిన యౌపవిభక్తిక రూపము. ఒక దాతువునకు అగు దాతువు యొక్క ప్రాచీనావశేషమైన క చేరఁగా ఒక్క అను రూపమును బిమ్మట నమీకరణ ముచే ఒక్క అను రూపమును ఏర్పడుచున్నవి. ఒక్క, ఒక అను రూపము లేర్పడిన పిమ్మటనే ఒండు అర్థాంతరములందు వాడఁబడఁ జొచ్చెను. ఒక అను ప్రాతిపదికకు డు ప్రత్యయము చేరఁగా ఒకడు అను రూప మేర్పడుచున్నది ఇది మహాద్రావముగాను అమహాద్రావముగాను గూడ వాడఁబడును. దీనికి మహద్వాచకమైనప్పుడు ఒకనిన్, ఒకనిచేత అను రూపములును, అమహద్వాచకమైనప్పుడు ఒకటిన్, ఒకటిచేత, ఒకటికి మొదలైన రూపములును గలుగుచున్నవి. అమహద్వాచకమైన ఒకడు అను రూపమునుండి ఒకటి యను నౌపవిభక్తిక విభక్త్యంగ రూపమేర్పడఁగా ననుచిత విభాగముచే నదియే విశేష్యముగాఁ గూడ గ్రహింపఁబడినది. ఒకడు అను రూపమునందు డు ప్రత్యయ మెట్లు వచ్చెనో చెప్పుట కొంచెము కష్టము. అది అర్థాచీన రూపమగుటచే ఒండు యొక్క సామ్యమున డు అను ప్రత్యయమును జేర్చుకొని యుండు ననియు, లేదా ఒక + ఒన్ణు - ఒకొన్ణు - ఒకొణ్ణ అనునట్లుగా నేర్పడిన పద సమ్మేళనజన్యమైన (pleonastic) రూపమై యుండుననియు శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు చెప్పుచున్నారు.¹ ఒక్క, ఒక్కందు, ఒక్కటి అను

ద్విరుక్తకకారముతోఁ గూడిన రూపములలో సమీకరణ పరిణామము కాన వచ్చుటచే నవి ఒక, ఒకఁడు, ఒకటి అను రూపములకంటెఁ బ్రాచీన తరములని చెప్పవచ్చును.

ఒకనాడు

కొఱవి శాస.

పల్నాద్యది యొకటి యగునేణి

వెంకయచోడుని

దొంగలసానికనుమ శాస.

ఒక్కటికి'

వీమేశ్వరస్వామి దేవాలయమునకుఁ

దూర్పుననున్న శాస.

S I I X నెం. 17.

ఒఱు పోటు

గొరగల్గొకొరులిందు విడిసి : }

యుద్ధమల్లుని చెజవాడ శాస

రెండు అను సంఖ్యావాచకము తమిళమున ఇరండు కన్నడమున ఎరడు మలయాళమున రెణ్ణు అను రూపములతోఁ గానవచ్చుచున్నది ఇరణ్ణు-ఎరణ్ణు-రె అణ్ణు (అకారలోపముచే) రెణ్ణు అను రూపములు క్రమముగా నేర్పడెనని చెప్ప వచ్చును. తెలుఁగులోనేకాక యితర ద్రావిడభాషలలోఁ గూడ ఇరు అను రూపములతో నారంభించు పదములు పెక్కు కానివింను చుండుటచే నీ రూపములు ఇర్ అను మూలరూపునుండి కలిగెనని తోచుచున్నది. (తమి. ఇరుదిదు - తెలు. ఇరువది - కన్న. ఇప్పట్టు.) ఇరణ్ణులోని డవర్ణము ఒణ్ణు. మూణ్ణు - ఒణ్ణు, మూణ్ణు అనువాని సామ్యమునే గలిగి యుండును. ఇర్ రూపులలోని తొలి యచ్చు ప్రాప్త్యేకారముగానే కనఁబడుచున్నను ఈరేడు (=14) ఈరారు మున్నగు రూపములలో నది దీర్ఘముగానే గోచరించు చున్నది.

ఇరవది యాది నాల్కామఱుస్తుణ్ణు

ఎఱ్ఱగుడిపాడు శాస.

రెణ్ణుతోటకు

రామేశ్వరస్తంభ శాస.

ఇరువాది రెండు వచ్చరమ్మక

చామలూరు శాస.

రెణురేవులు

ఇరువుప్తి ఆళ్ల పట్టుకుటిరి
రెండువటి, రెండువట్టి
ఇరుబాదిమూండు ప్రవత్తిల్ల

ఇరువోదినాలుగు
నూటయిరువది మతుడ్లు
పట్టెణ్ణు వుట్టు
రెణు గద్యలు

రెణ్ణెరులనడిమి
ఇరుభది ఎణ్ణు అగు
రెణు వాడల
పట్టెణ్ణు
పండ్లెరు వేళి

వెలుదుర్తి కాననమున ఇమ్మడి అనురూపము కనవచ్చుచున్నది
ఇర్ + మడి (సమీకరణముచే) ఇమ్మడి అనునట్లు మాతీయుండును. మకార
మునకు ముం దిర్ లోని రేఫము పెక్కుచోట్ల నకారముగా మాటుచున్నది
ఇనుమడి, ఇనుమాలు, ఇనుమిక్కిలి మొద.

మూడను సంఖ్యావాచకము పూర్వపు కాననములలో నీ క్రింది రూపములతో
గనవచ్చు చున్నది.

మూన్లుపుటు ఆల్ల పట్టు క్షేత్రంబు
మున్నూలు నేల
మూటికి
ముప్పది
ఇరుబాదిమూండు ప్రవత్తిల్ల

వెంకయచోడుని
దొంగలపావికనుమ కాన
విప్పర్తి కాననము.
మంగిదొగరాజు లక్ష్మీపుర కాన
విక్రమాదిత్య బలికుల
బాణరాజుల కాన.
అగ్గపరాజుపొదిలి కాన.
దికరాజు కాన. S I. I X 509

Do

చోడ మహారాజు సూర్య గ్రహణకాల కాన
S I. I X 595

నందంపూడి కాన.
దిమ్మగుడి కాన.
అహదవకర కాన.
ఆద్దంకి కాన.
కామసాని గూడూరు కాన.

నలజానం పాడు కాన.
రామేశ్వర స్తంభ కాన.
జయసింహ వల్లభుని విప్పర్ల కాన.
విత్పత్తి కాన

ఇరుబాదిమూండు ప్రవత్తిల్ల విక్రమాదిత్య బలికుల బాణరాజుల కాన.

మూనూలు బాణరాజుల శాస. భా.రతి V-II పుట 792.
 మూణ్ణుద్రమ్మములు గురిందగుంట శాస
 మూడముప్పయిని కామసాని గూడూరు శాస.
 వీనిలో మూణ్ణు అనునది ప్రాచీనరూపముగాఁ గాననగును.

ఓణ్ణు అనుదాని వలెనే యిది మూణ్ణు మూణ్ణు మూణ్ణు మూఁడు అను రీతిని బరిణామము చెంది యుండును. దీనికి వల్లినమ్ రేఫముతోఁ గూడిన మూత్ అనునది మూలధాతువు. కన్నడమున మూరు అను సాధురేఫముతోఁ గూడిన రూపమున్నను ప్రాచీన శాసనము లందలి మూణ్ణు అను రూపమును బట్టి అందలి రేఫము శకట రేఫమే యని చెప్పవచ్చును. మూత్లోని రేఫము పర హల్లుతో సమీకరణము చెందునప్పు డందలి దీర్ఘోకారము హ్రస్వ పగుట సంభవించు చున్నది.

మూత్ + పది = ముప్పది.
 మూత్ + నూలు = మున్నూలు.

నాళ్ల పరమైనప్పుడు మూన్నాళ్ల. మూనాళ్ల అను రూపములు కనఁబడుచున్నవి ఇచ్చట దీర్ఘోకారము హ్రస్వము కాలేదు. పై బాణ రాజుల శాసనములోని మూనూలును రూపమునఁ గూడ వది దీర్ఘాచ్చముగానే ప్రయోగింపఁ బడినది.

ప్రాకృతకర్మ యుగము నందలి శాసనములలో ముయ్యూర్ కూటువ అను పదము వాడఁబడి యుండుటచే నప్పటికే దీర్ఘోకారము హ్రస్వమైనట్లు తోచుచున్నది. రాతకర్మ యుగము నందలి శాసనములు పెక్కింటిలో ముయ్యల్కుట్టు (రెండవ అమృరాజు మచిలీపట్టణ తామ్ర శాస) అను పదియు దాని రూపాంతరములు గనవచ్చుచున్నవి

నాల్గు అనునది కన్నడమున నాల్క, తమిళ మలయాళము లందు వామ్మ, నాన్గు అను రూపములతోఁ గనఁబడుచున్నది. తెలుఁగునఁ గూడ ఎఱ్ఱ గుడిపాడు శాసనములో (క్రి. శ. 8) ఇరవది యాది నాల్క అను కువర్ణముతోఁ గూడిన రూపము ప్రయోగింపఁ బడినది. అకు, ఆగు (to become) అను రాతువు యొక్క అవశేషమైన కు అప్పటికే ప్రత్యయముగా వాడఁబడుచుండెనని తెలియుచున్నది. తమిళ మలయాళములలో కుప్రత్యయ విహీనమైన నార్ అనునదే

విశేషణ విశేష్య రూపముగా వాడబడుచున్నది. కొన్నిచోట్ల సందరి దీర్ఘ కారము ప్రాప్తమగుట యందును గాన వచ్చుచున్నను దీర్ఘయుక్త రూపములే హెచ్చు.

తమి. నాల్పదు; 40 నాన్నూలు.

కన్న. నాల్పట్టు; నాల్పూలు.

మల. నాల్పదు.

తెలుఁగున విట్టి సమాసములలో ప్రాప్తాకారముతో గూడిన రూపములే గోచరించు చున్నవి. నలువది, నన్నూలు.

ఇరువది యాది నాలుగు ముఱుస్తులు	ఎఱ్ఱగుడిపాడు కాస.
నల్సా ర్యది యొకొటి యగునేటి	దొంగలసాని కనుమ కాస.
నాలుగు పుట్టు	బుడమనారాయలపాడు కాస.
ఇరువోడినాలుగు	అగ్గవరాజు పొదిలి కాస. శ్రీ. శ. 968.
నాలుగు స్తానంబులవారును	చోళమహారాజు సూర్యగ్రహణకాల కాస
నాలుగు పుట్టు పద్మంబు	బోదనపాడు కాస. శ్రీ. శ. 7.

ఐదు, ఆయిదు అను రూపములు ప్రాచీన శాసనములలో నెచ్చటను గన వచ్చుటలేదు. ఏను, ఏన్ అను రూపములే యందు వాడబడి యున్నవి కొన్నిచోట్ల నను నాసికము కూడ లోపించుటచే ఏ అను రూపమొక్కటి చూపట్టుచున్నది. నన్నయ భారత భాగములోఁ గూడ ఆయిదు, ఐదు అను రూపములు ప్రయోగింపఁ బడియుండలేదు.¹ కాని యవియే కాలక్రమమున విశేషణ విశేష్య రూపములుగాఁ బ్రచారములోనికి వచ్చినవి. కొన్ని సమాస రూపములలో మాత్రమిప్పు డేను అను రూపము వినఁబడుచున్నది.

ఆయిదు అను సంఖ్యావాచకమున కితర ద్రావిడ భాషలలోఁ గల రూపములను బట్టి చూచినచో (తమి. ఐన్దు eindu అన్దు (వ్యవహార) ఐవర్

-
1. ఏదు నూట డెబ్బదియైదు శ్లోకంబులు ఆది. ౧-54 ఏనూట యిరువది యైదు శ్లోకంబులు ఆది. ౧-58 మున్నగు రెండు మూఁడు చోట్ల నైదు శబ్దము ముద్రిత ప్రతులలో నున్నది కాని వ్రాతప్రతులలో ఏను అను పదమే యిచ్చటఁ గనఁబడుచున్నది.

(e var); కన్న. ఐదు (aidu) అయ్దు; ఐవట్టు (eivattu) 50, చుకు. ఐవ (eiva); తెలు. ఏఁబది, ఏపురు) దీని మూలరూపమగు ఐన్ (ein) లోని మొదటి యచ్చు ద్వ్యచ్ఛంయోగాత్మకమైన (d phthong) దనియు, నది ఏను, ఐన్దు (eindu) అన్దు రూపములుగాను, ఎయ్దు, అయ్దు అను రూపములుగాను బరిణమించెననియుఁ జెప్పవచ్చును. ఉత్తమ పురుషసర్వనామైకవచన రూపమునను మఱి కొన్ని యితర రూపము లందును ద్వ్యచ్ఛంయోగాత్మకమైన యాద్యచ్చు రెండు విధములైన రూపము లకుఁ దావిచ్చుట యిదివఱకు సూచింపఁబడినది.

తమి. యాన్—ఆన్ (నాన్) తెలు. ఏను—నేను.
యార్—ఆర్ ఏవరు—ఏరు.
యాణ్డు—ఆణ్డు ఏన్దు—ఏడు.

యైనై మల. ఆన కన్న. చుకు ఆనె ఏనుఁగు.

ఐన్దులోని టె అనునది నపుంసకలింగ రూపము లేర్పడునప్పుడు చేరు ప్రత్యయమనియు, నది ఒణ్డు, రెణ్డు అను సంఖ్యావాచకములలోఁ గనఁబడు డు ప్రత్యయముతో సమానమైనదనియు కార్వెల్లర్ గారాహించి యుండిరి. కాని ఒణ్డులోని డుదంత మూలజములైన (alveolar) పదాంత సకార కకల రేఫముల నమ్మేకనముచేఁ (ఒన్దు—ఒణ్డు—ఒణ్డు అను వట్లుగా) గల్గి నదే కాని తు ప్రత్యయము చేరుటచేఁ గలిగినది కాదు. ఐన్ అనునది అజంత రూపమును బొందునప్పుడు ల్ అను దానిని సహాయధ్వనిగా గ్రహించి యుండును. లేదా అది కార్వెల్లర్ గారని న ట్లమహదర్థకచిహ్నమైన ప్రత్యయ మైనను గావచ్చును. అనునాసికలోపముచేఁ బిమ్మట ఎయ్దు అయ్దు అను రూపము లేర్పడియుండును.

ఏబది తిరువుల పాఠకు
సంవత్సరమ్ముక్ యేనగు నాణ్డు
ఏడాది మఱుస్తాణ్ణు నేల
ఏను మాఱుత్తు
ఏనువుట్లు

ఉరుటూరు కాస.
రామేశ్వరస్తంభ కాస.
చామలూరు కాస.
మాలెపాడు కాస.
విప్పర్తి కాస.

పదేనుంబు లక్ష్మీపుర శాస.

ఏనుండ్రమ్మలు, ఏనూలుండ్రమ్మలు కొలువి శాస.

(రెండవ దానిలో నానునాసిక లోపము.)

ఏనూలు దాణ రాజుల శాస. భార. V-II పుట 792.

ఏనువుట్లు ఇలపకుట్లు శాస.

ఏనగునేణి చా. ధీ. - ధర్మవర శాస.

తిప్పలూరు శాసనములో ఏమ్మదియె అను రూప మున్నది.

ఏన్ + పది. పరమైన ఓష్ఠ్య పకార ప్రణావముచే దంత్యానునాసికము మకార ముగా మారినది.

అటు అను రూపము పెక్కు ద్రావిడ భాషలలో సమానముగానే యున్నది తుకులో మాత్ర మాజి యను రూప మున్నది. ఒన్లు, మూన్లు అను వానిలో వరె విందు శకటరేఫమునకు ముందను నాసిక మేర్పడి యుండలేదు. సమానము లం దాటు లోని దీర్ఘము హ్రస్వ మగుచున్నది. తమి. ఆరుదిదు, కన్న. ఆరువట్టు తుకు. అజివ తెలు. అటువది. ఏడువాడలపాలెపు శాసనములో అటువది వేలేండ్లను ప్రయోగ మున్నది. కొన్నిచోట్ల దీర్ఘము నిల్చిన సమానములును గన్నట్లు చున్నవి. కన్న. ఆరునూరు తుకు ఆజినుడు, తెలు. ఆర్నూలు అటును సంఖ్యావాచకమునకు అటు అనువది మూలరాతువు. విడివదు (to break-off) అను నర్థము గల అటు అను ద్రావిడ రాతువే యిది యని కార్లెస్టర్ గారణి ప్రాయపడుచున్నారు. ఏలయన దీని నుండి సంఖ్యావాచకములను మొదటి చేతిని విడిచి రెండవ చేతి వ్రేళ్ళతో లెక్కింప వలసి వచ్చుచున్నది.

పాళివ శాసనములలో ఏడు, ఏటు, ఏరు, ఏకు అను రూపములతో గానబడుచున్నది.

పదియేడగు నేణ్ణ

ఇంద్రకిం పర్వతముమీది శాస. క్రీ. శ. 809.

రేనాణ్ణేలు వేలునేల

సూర్యగ్రహణ కాల శాస.

ఏటు వేటు నేలుంగా

S. I. I X 595

కొనినేపల్లి శాస.

రేనాణ్ణి యేకువేకు

చెన్నరాయనిపల్లి శాస.

రేనాణ్ణి ఏటువేలు

భికిరాజు శాస. S. I. I X 599

తమిళమునందుఁ గూడ ఏఱు అను రూపమే గోచరించుచున్నది. ఆఱులోని ఆకారమువలెనే ఏఱు లోని ఏకారము సమాసములలో హ్రస్వ మగుచున్నది. తమి. ఎఱు బదు కన్న. ఎప్పదు తుళు. ఎళ్ళ. కన్న. ఏళ్ళురు. తుళు. ఏళ్ళురు అను వానిలో దీర్ఘమే విలీయున్నది. ఏఱు లో టి కారము డకారముగా మారిన ఏమ్మట వర్ణవ్యత్యయముచే ఏడు + పది, ఏడు + బది; డెబ్బది యను రూపమేర్పడినది. అచ్చు హ్రస్వమై పోవుటచేఁ బరహల్లు ద్విరుక్త త్వము నొందినది. ఏఱు లో టి కారము శ, ఱ అను సత్కరములుగా మారిన రూపములు కూడఁ బై నొసంగఁబడిన ప్రయోగములలోఁ గనవచ్చుచున్నవి.

ఎనిమిదికి సంబంధించిన శాసనములలోని రూపము లీ క్రింద నొసంగఁబడుచున్నవి.

ఎఱుంబొది అన్నేట్టి

విప్పర్ల శాస.

ఎఱుంబొది పుట్టు

Do.

నూట ఎఱ్ఱ

బాణరాజుల శాస.

నూట ఎనుబొడ్డెఱ్ఱ

పెద్దముడియం

శివారయ శాస. S I. I X

ఎనుబొది పుర్ల

అద్దంకి శాస.

తెలుఁగున నిప్పు డెనిమిది యను రూపము కనవచ్చుచున్నది. తమిళ మలయాళములలో ఎట్టు అనియు, కన్నడమున ఎణ్ణ అనియు, తుళులో ఎణ్ణ అనియు దీనిరూపములు. వీనికిఁ బ్రాచీనరూపమైన ఎబ్ అనునది (తమి) ఎణ్ణదు (80) ఎణ్ణారు (800) తుళు. ఎణ్ణ అను సమాసములలోఁ గవఁ బడుచున్నది. ఇకారము కన్నడమున మకారముగను (ఎమ్మట్టు) తెలుఁగున నకారముగను మారినది. (ఎనుబది). పూర్వశాసనములలో న ఇ కారములతోఁ గూడిన రూపములు రెండును చూపట్టుచున్నవి. ఎఱుంబొది (విప్పర్ల) ఎనుబొది (అద్దంకి). ఎఱుంబొది అనురూపము ఎనిమిది (8) కంటె ఎనుబదికే (80) పన్నిహిత తరముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. కాని శాసనమున నెనుబది యనునర్థము సందర్భమునకు విరుద్ధముగా నుండును. ఏరియన నది జయసింహవల్లభుని యెఱుంబొదవనిజయరాజ్యసంవత్సరమున వేయఁ బడినది. జయసింహ వల్ల

భూడు శ్రీ. శ. 641 నుండి సుమారు ముప్పదియేండ్లు మాత్రమే పాలించి యుండెను. అందుచే ఎనుబదవ యేట నది వేయింపఁ బడెననుట యసందర్భముగా నుండును. ఇందలి (బొది-బొది-పది) బొది పదియొక్క వికార మనుటలో సందేహము లేదు. ఎడ్ + ఓమ్ + బొది అని పై శబ్దములను విడఁ దీసివచో ఎనిమిదియును బదియు = మొత్తము పదునెనిమిది యను నర్థము వచ్చును. అప్పుడు శాసనము నందలి సందర్భమునకుఁ గూడ వైరుధ్యముండదు కాని పదికిని ఇరుపదికిని గల రూపములన్నియుఁ బదితోనే యారంభించుచున్నవి కాని యా రెండవ సంఖ్యతో నారంభించుట లేదు. (పదునొకటి పదుమూడు, పదునెనిమిది, పందొమ్మిది) అందుచేఁ బై రూప మెనిమిదినే సూచించుచున్నదని యనుకొనుట యుక్తముగా నుండును. అప్పుడిది ప్రస్తుతము వాడుకలో నున్న ఎనిమిదికిఁ బూర్వరూపమై యుండు నని యూహింపవలెను. తమిళ కన్నడములందు ఇట్లే. ఎడె అను శబ్దములకు జంట యను నర్థమున్నది. తెనుఁగున ఎన యనఁగా జోడు. దీనిని బట్టి ఎఱుంబొది యనఁగా రెండు తక్కువ పది లేక పదికి వెనుక రెండవది యను నర్థము చెప్పవచ్చును. (అం. భా. వి. పుట 453). కాని యప్పుడు ఓమ్ అను దానికి సార్థక్య మేమియు నుండదు. అందుచే నీ శబ్దము యొక్క వ్యుత్పత్తి యిదమిత్య మని నిర్ణయించుటకు వీలు లేకున్నది. పది వఱకుఁ గల సంఖ్య వాచకములలోఁ దొమ్మిది యనునదొక్కటే సమస్తపదముగా నున్నది. ఇది పది శబ్దము నుండియే వ్యుత్పన్నము చేయఁబడినది. తొమ్మిది యనఁగా బదికి వెనుకనున్నది లేక ఒకటి తక్కువ పది యని యరము చెప్పఁబడుచున్నది. తమిళమునందలి తొమ్మత్తు, ఒమ్మడు అను శబ్దములు కూడ విశ్లేర్పడినవే ఈ తొమ్మిదియొక్క సామ్యముచేతనే ఎనిమిది యను శబ్దముకూడ నేర్పడినదని చెప్పవలయును. తుఱులో ఎఱ్ఱ అను రూపమున్నది. ఎడ్ + మ అని విడఁదీసి పదిలోని పకారమే యిచ్చట నానునాసిక్యమును బొంది మకార మైనదని తలంపనగును. ఇతర ద్రావిడభాషలలో నెనిమిదిని బదితో సంబంధము గలదానినిగా వ్యుత్పన్నముచేయు నాచారములేదు. మఱియుఁ బది శబ్ద మీ తొమ్మిది. ఎనిమిది యను రెండురూపములలో మాత్రమే మిది గా మాఱుచున్నది. పెఱుదోట్ల నది పదిగానే కానిపించుచున్నది.

క్రి. శ. 349 నాటి అర్ధంకిశాసనములో ఎనుబొది యను రూపమున్నది. ఇచ్చట ఇకారము దంత్యనకారముగా మాఱినది. ఇట్టి మార్పితర

శబ్దములలోఁగూడఁ గనవచ్చుచున్నది. తమి. పణ్ = to do, పని (తెలు) తమి. మణ్ తెలు. మన్ను. ఎణ్ + ఉమ్ + బొది లోని ఉమ్ కూడ నిచ్చట లోపించినది. ఈ శాసనమునఁ గూడ నీ శబ్దమున తెనిమిది యని యర్థము చెప్పవలయునో, యెనుబది యని యర్థము చెప్పవలయునో విశ్వయముగాఁ దెలియకున్నది. నూట యెనుబొట్ట అను పెద్దముడియం శాసనములోని రూపమునఁ గూడ నెనుబొది యను రూపమే నిల్చియున్నది. ఎణ్ + ఉమ్ + బొది లోని ఉమ్ ప్రభావముచే పది బొదిగా మారియుండును.

తొమ్మిది యను సంఖ్యావాచకము తమిళమున తొమ్మత్తు, ఒమ్మదు అను రూపములతోను, గన్నడ తుళు భాషలలో ఒమ్మత్తు, ఒన్న అను రూపముల తోను గనవచ్చు చున్నది. తమిళమున ఒర్ప్ప (orppa) అను రూపము కూడ నున్నది. ఇవన్నియు సమస్తపదములే ఒర్ప్పలోని పూర్వార్థ మేకార్థక మైన ఒరు అనియు, నొకటి తక్కువ పది యను నర్థమునఁ బైనమాన మేర్పడె ననియుఁ జెప్పఁబడుచున్నది. తొన్నూరు, తొల్లాయిరమ్ అను సమాసములలోఁ బూర్వపదములుగా తొన్, తొల్ అనునవియే వాడఁబడినవి కాని ఒన్ అనునది వాడఁబడియుండలేదు తెలుఁగున నైతము తొల్లేక తొన్ అనునదియే సమాస పూర్వపదముగా స్వీకరింపఁబడినది. తమిళకన్నడములలో తొన్లోని తకారము లోపించుటచే ఒన్, ఒమ్ పదు = ఒమ్మదు అను రూపమేర్పడినది. ఒమ్లోని యేకార్థమును బురస్కరించుకొని దానికిఁ దరువాత నొకటి తక్కువ పదియని యర్థము చెప్పట పరిపాటి యైనది.

వీరువాడలపాలెపు శాసనములో “తొంబనూటానల్వొది యగు నేటి” యనుచోట తొంబనూట అను ప్రయోగమున్నది. తొంబ నూట నల్వొది యనఁగాఁ దొమ్మిది వందల నలుపది (శక 940 + 78 = క్రీ. శ. 1018) యని యర్థము. ఇందలి బి యనునది పదియొక్క అవశిష్ట రూపము. దీనిని బట్టి యా కాలమున తొంబది యనఁగాఁ దొమ్మిది యను నర్థముకూడ నుండెననియు, (లే ఎనిమిది = ఎఱుంబొది) నొకే పదమునకు రెండర్థములుండుటచేఁ గలుగు భ్రాంతిని దొలఁగించుటకై తరువాత నవార్థమునఁ దొమ్మిది యను పదమును సవత్కర్థమునఁ దొంబది యను పదమును స్థిరపడి యుండుననియు, శ్రీనాథుఁడు కాశీకండమున

తొంబనూలును దొంబది తొమ్మిదియును

జలజములఁ బూజసేసెను శార్వపాణి
గ్గి.

యని తొంబ పదమును దొమ్మిది యను నర్థమున వాడి యుండుటచే శ్రీ. శ. 15వ శతాబ్ది వఱకును గూడ పది యా యర్థమున విరళముగనైన వాడఁబడు చుండవచ్చుననియు నూహించుట కవకాశమున్నది. కాని చాళుక్యశాసనము లలోఁ దొమ్మిది యను నర్థమునఁ దొంబది యని వ్యస్త ప్రయోగ మెచ్చటను గానవచ్చుట లేదు. అది సమావహార్యాంగమున మాత్రమే తొంబ యను రూప ముతోఁ గానవచ్చుచున్నది. మఱియు పది తొమ్మిదికిని తొంబదికిని భేదము చేయలేది ప్రాథమిక కాలము కాదు. అందుచే నీ విషయమును విశ్వయముగాఁ జెప్పటకు వీలులేకున్నది. తొంబ నుండియే సమీకరణముచే తొమ్మియను విశేషణరూపమేర్పడినది. తొంబదికి 'తొన్నూరు' అను పదము తెలుఁగునఁ బ్రవేశించి యుండలేదు.

పది యను సంఖ్యావాచకము ద్రావిడభాషలలో పత్తు . పదు అను రూపములతోఁ గానవచ్చుచున్నది. అదు, ఐదు, ఎదు అనునవి తెలుఁగున విదంతములుగా మాళినల్లే పదు అనునది పది యనురూపమును బొందినది గాంధికప్రయోగములలో నుదంతములతోఁ గూడిన రూపములు కూడఁ గానఁబడు చున్నవి. పదునాలుగు, పదునేను, పదునాలు మొదలైనవి. లేదా యివి పది + ఉన్ + నాలుగు, పది + ఉన్ + ఏను, పది + ఉన్ + అఱు అనునట్లుగాఁ బదిశబ్దమునకు సమచ్ఛయార్థకమైన ఉమ్ నుండి యేర్పడిన ఉన్ అనునది చేరుటచేఁ గలిగినదని యైనఁ జెప్పవచ్చును. కొన్నిచోట్ల పర పదాద్యక్షరముమీఁది యూనికచే నీ ఉన్ లోపించుటయు రెండుపదములవడును హకారము చేరుటయు సంభవించుచున్నది. పదిహేను, పదహారు, పదిహేడు మొదలైన రూపము లి ఛ్లేర్పడినవే. పదులోని ఉకారము లోపింపఁగా నా ఉకారలోపమును బూరించుటకై హకారము కలుగు చున్నదనియు, పద్నాలుగు, పదహైదు, పదహారు, పదిహేడు, పద్దెనిమిది, పందొమ్మిది మొదలైన రూపము లీ రీతిగా నేర్పడినవే యనియు నాంధ్రభాషావికాసమునఁ జెప్పఁబడినది. (ఆం. భా. వి. పుట 458.) పదులోని ఉకారము వ్యవహార మునఁ గొన్నిచోట్ల ఇకారముగను గొన్నిచోట్ల అకారముగను మాఱుచున్నది. (పదిహేను, పదమూడు, పదహారు, పదిహేడు) పత్తు లేక పది యనునది

సమాసాంగముగా నున్నప్పుడు పెక్కు మార్పులు చెందుచున్నది. సమాసము నందలి పూర్వపదముగా నున్నప్పుడు పత్తు. పన్ గా మార్పు చెందుచుండును. (పన్—దుబు, పడ్డెల్లిణ్ణు, పన్ దొమ్మిది; పన్నిచ్చరు) సమా సోత్తర పదముగా నున్నప్పుడు పది పది. బది, బొది అను రూపములను బొందుచుండును. (వలుపది; ఏబది, ఎఱుందొది, ఎనుబొది) కొన్నిచోట్ల పదిలోని పకారము భకారముగా మార్పు చెందుచున్నది. ఇట్టి రూపములు లేఖకప్రమాద జనిత ములైన(గావచ్చును. లేక మాండలికవ్యవహారసిద్ధములైన నై యుండ వచ్చును. ఉచ్చారణమునఁ బదిలోని పకారముపైఁ గలుగుచుండిన యూనికచే పది యట్లొత్తక్షరముగా మఱియుండును. ఈ యూనికపలననే పదిలోని దకారము లోపించుటయు, ఏభది, ఏభఇ, ఏభై, ముప్పది, ముప్పఇ, ముప్పై; డెబ్బది, డెబ్బఇ, డెబ్బై వంటి రూపములేర్పడుటయు గూడ సంభవించి యుండును. కాని యిట్టి రూపములు చాళుక్య యుగమునందలి కావనములలో గోచరించుటలేదు.

ఏబది తిరువులపాఱకు

ఏమ్మదియె చామణి కాలధ

ఇరువదిరెండు వచ్చరంబు

ఏరాది మఱున్తుల్లు నేల

వల్పాద్యదియొకటి

ముప్పది

పదేనుంబు

పదియేడగునేణ్ణ

కోంభమాటనల్వొది యగునేణ్ణి

అఱువది వే లేండ్లు

ఉరుటూరు కాస.

తిప్పలూరు కాస

చామలూరు కాసనము. దీర్ఘము లేఖక

ప్రమాదము కావచ్చును

దొంగలసాని కనుమ కాస.

చిత్తతి కాస.

లక్ష్మీపుర కాస.

ఇంద్రకీల పర్వత కాసనము

909 క్రీ. శ.

ఏడువాడలపాలెపు కాస.

Do

ఎఱుందొదిలో, బదికి మాఱుగా పొది, బొది యను రూపములు కానఁబడు చున్నవి. గనదదవాదేశముచే నందలి ప వకారముగా మాఱుగా వల్వొది యను రూప మేర్పడి యుండును.

ఇరువది మూండు

విక్రమాదిత్యబలికుల బాణరాజుల కాస.

పన్నులు

పెట్టారు కాన.

ఇరువోదినాలుగు

అగ్గపరాజు పొదిలి కాన.

నూటయిరువది ముఱుతుడ్లు

బికిరాజు కాన. S I I X 599

పడ్డె ణ్డుపుట్లు

Do

పందెడువేలు

కామసాని గూడూరు కాన.

మూడముప్పయిని

Do.

నూటానల్వొది, ఇరువోదినాలుగు, ఇరుబాది మూండు అను ప్రయోగములు మాండలిక వ్యవహారసిద్ధములై యుండును.

ద్రావిడ భాషలన్నిటియందు శతమునకు నూటను పదము కనబడుచున్నది. ప్రాచీనకాలపు శాసనములలో వైత మీ పదమే యున్నది. మనమిప్పుడు వాడు వంద యను పద మెచ్చటను గానరాదు. నూటుయొక్క విశేషణరూపము నూట, విభక్త్యంగరూపము నూటి. నూటులోని శకటరేఫము ద్విరుక్తము చేయబడుటచే నూట్లు అను రూపమేర్పడును. అది చిటు, చిట్టు, చిట్టు అను వానివలె నూట్లు అని యుచ్చరింపఁ బడుచుండును. పండితార్థమైన అకారమును జేర్చఁగా నది నూట్లు అనియు, ఇకారము చేర్చఁగా నూట్టి అనియు మాత్ర తరువాత నూట, నూటి అను రూపములను బొందినది. శకటరేఫము ద్విరుక్త మగుటచే నేర్పడిన యీ ట + ఇ = టి అనుదానినే వ్యాకరణకర్త లొపవిభక్తిక పృత్యయముగా వ్యవహరించుచుండురు.

ఏనూటుండ్రమ్మలు — కొఱవి కాన.

తోంభనూట నల్వొదియగునేటి ఏడువాడల పాలెపు కాన.

మూనూటు }
ఏనూటు }

బాణరాజుల శాసనము భారతి V-II-792వ పుట.

నూట యిరువది ముఱుతుడ్లు బికిరాజు కాన. S. I. I. X 599.

నూట (ట్ట) యెనుబొన్న ఇడ్డ పెద్దముడియం శివాలయ కాన

నూటుమాటు మోహూరు భైరవాలయ కాన.

ఇచ్చట నూటు అనునదియే విశేషణముగా వాడఁబడినది.

సహస్రమునకు ద్రావిడ రూపమైన వే అను పదమొక్క తెలుగులోనే కనబడుచున్నది. ఇతర ద్రావిడ భాషలలో సహస్రమునుండి యేర్పడిన (తమి. మల.) ఆయిరమ్ (కన్న) సవిర, సావిర (తుళు) సార అను రూపములు వాడబడు చున్నవి. వే అనుదానికి బహువచన రూపము వేలు (తు) విశేషరూపమును బ్రథమైకవచనరూపమును సమానములే. వేగవిలంసు (ఇలపకుట్టు కాన.) వేచెఱువుకు (లక్ష్మీపుర కాన.) వేవాన్ఱు (మాలెపాడు కాన.) వే శబ్దము వేయు వేయి అనురూపములతోఁ గూడఁ గొన్ని కాన సములలో వాడబడినది.

వేయు గుళ్లువు

బుడమ నారాయల పాడు కాన.

వేయు చెఱువు

Do.

వేయి గవిలాకు

Do

వేయి గావిలం

ఏడు వాడల పాలెపు కాన.

వేయి గుళ్లను.

పిడివేయు రేనాణ్ణ ఏళ్లి వేల ఏలుచున్ది — మాలెపాడు కాన.

వేయులోని ఉకారము సముచ్చయార్థకమైన ఉమ్ (ఉన్) అనుదాని యవశేషము కావచ్చును. వేయిలోని యి (వే, ఇ. వేయి) శ్రవణ సౌష్ఠవమునకై యేర్పడినదేయై యుండును. ఇప్పుడు వేయి అను రూపమే విశేషణ విశేష్య ములుగా వాడబడు చున్నది. కార్వెల్ గారు అధికముగా నుండుట, ఉష్టముగా నుండుట అను నర్థము గల వే దాతువు నుండియే యీ పదము వచ్చియుండెనని భావించియుండిరి.

పురు (గురు).

తెలుగున సంఖ్యా వాచకవిశేషణములకు మంది. గురు అను ప్రత్యయములను జేర్చుగా నిప్పుడు మహాన్మహాతీవిశేషణము లేర్పడుచున్నది. చాతుర్య కావసము లందలి రూపములలో పురు అను ప్రత్యయమే కాని గురు - మంది అనునవి కానబడుట లేదు.

వేపురు

రామేశ్వర స్తంభ కాన.

వేపుర

నల్ల చెఱువు పల్లి కాన.

వేపురు

కపిలేశ్వర పుర కాన.

ఇన్నుల్వరు

ఏడువాడలపాలెపు కాస.

ఇన్నుల్వరు పాక్షి

బాణరాజుల కాస.

ఋ అను ప్రత్యయముతోఁ గూడిన ప్రయోగ మొకటి తుపాకులవల్లి కాసన ముతో నున్నది. పదున్లు S I. I X నెం. 627.

పదు + ఉన్ = పదున్ + ఱు = పదుణ్ణు + ఱు = పదుణ్ణు ఇందరి శకట రేఫము తరువాత పాదురేఫమైనది.

నూటెనమణ్ణుకును

నిత్యవర్షుని మాలెపాడు కాస.

ఇది నూటెనమణ్ణుకు అను దాని వికారము.

నన్నయ భారతమునఁ గూడ వకారయుక్త రూపములే కానఁబడు చున్నవి (ఇరువుర - ఆది - V 146. మువ్వరు ఆది III - 63 - 71. నలువురన్, సభా II - 196) కన్నడమున కేర్రాజు పర్, బర్, ంబర్ అను ప్రత్యయములే సంఖ్యావాచకములకుఁ జివరఁ జేరునని చెప్పి యుండెను. (శబ్దమణి. నామ ప్రకరణ 99 సూత్ర) అంతకంటెఁ బూర్వము నందరి కన్నడ కాసనములలో “ఓర్వన్, ఒర్వన్, సాసిర్వర్, ఏఱ్ఱుర్వర్” అను ప్రయోగములు కలవని తెలియుచున్నది. (ఆం. భా. వికా. 457 పుట) దీనివిబట్టి వకారయుక్త రూపమే ప్రాచీనమైనదని తలంపవచ్చును. ఈ వురు క్రమముగా గురుగా మాత్ర గ్రంథములలోని కెక్కినది.

సంఖ్యావాచకములకు అగు అను తద్ధర్మక్రియాజన్యవిశేషణమును జేర్చిఁగాఁ దెలుఁగునఁ బూర్వార్థకము లేర్పడుచుండెను. నన్నయ రెండగు పర్వము, ఏనిమిది యగు పర్వము అని అగుతోఁ గూడిన రూపములను వాచి యుండెను. అగు - అవుగా మాతినచోట్లు కూడఁ గొన్ని కలవు. ముద్రిత ప్రతులలోఁ గొన్నిచోట్ల అవతోఁ గూడిన రూపములు గూడఁ గనఁబడు చున్నవి. కాని వానిని నన్నయ యట్లే వాడెనో లేదో తెలియదు. (అయంబు నందు నాలవభాగమొందె మూఁదవభాగమొందె సభా I - 46. సూర్యాయాంధ్ర విమంతువు) కాలక్రమమున అగు, అవు అనునవి అవ, ఓ అను రూపములను బొందినవి. ఓ తోఁగూడిన రూప మిప్పుడు వాడుకతోఁ దఱచుగాఁ గావచ్చును. నిరంకుశోపాఖ్యానమున (II - 102) మూఁదో జా మయ్యె

అవి ఓతోఁ గూడిన రూప మున్నది. చాతుర్య యుగమునందలి భాషనములలో అగు తోఁగూడిన రూపములే వాడఁబడినవి.

సంవత్సరమునకు యేనగునాణు	రామేశ్వరస్తంభ భాష
వర్షాది యగునేటి	ఏడు వాడల పాలెపు భాష.
యేవగు నేటి	చా. ఖీ. ధర్మవర భాష

విశేషణములు.

ప్రాచీన ద్రావిడ భాషలో విశేష్యవిశేషణములకు రూపమునం దెట్టి భేదమును ఉండినట్లు కనఁబడదు. పదముల రూపునందలి పౌర్వా పర్యమును బట్టియే యొకటి విశేషణముగను రెండవది విశేష్యముగను భావింపఁబడుచుండెను. ఒకే పదము ముందు వాడఁబడినచో విశేషణత్వమును దరువాత వాడఁబడినచో విశేష్యత్వమును బడయుట కవకాశమున్నది. మేకపిల్ల (మేక యొక్క పిల్ల) పిల్ల మేక (పిల్లయైన మేక) బట్ట రంగు (బట్టయొక్క రంగు) రంగు బట్ట (రంగుగల బట్ట) ఇందుఁ బూర్వపదము పరపదమును గూర్చి కొంత చెప్పుచున్నది. దీనినే అంగమున గుణసూచకము (attribute) అని చెప్పుదురు. అన్ని భాషలలోను గూడ విశేష్య విశేషణముల నొందొంటితో మార్పవచ్చుననియు, వ్యాకరణ దృష్టితోఁ జూచినచో వానికి విశ్చికమైన భేద మేదియు లేదనియు, వానిని రెండింటిని గూడ విశేష్యములుగనే వర్గీకరింప వచ్చుననియు వెన్సింగ్సగారు Language అను గ్రంథమునఁ జెప్పియున్నారు.¹

కాలక్రమమునఁ బూర్వపదముయొక్క గుణ సూచకత్వమును లేక విశేషణత్వమును స్పష్టతరము కావించుటకై దానికి అ. ఇ అను ప్రత్యయములను జేర్చునలవాఁడెరుదెను. కాల + గోరు = కాలిగోరు; పాలు + వాడుక = పాలవాడుక. ఇట్టి మార్పుతోఁ గూడిన పదములు చాతుర్యయుగమునందలి భాషనములలోఁ గూడఁ గానవచ్చుచున్నవి. బహువచనాంతములైన పదము

¹ Substantives and adjectives are inter-changeable in all languages and from a grammatical point of view there is no clear cut boundary between them. They may both be grouped together in a single category Language-Vendryes Page 117.

లను విశేషణములుగాఁ జేయుటకై ఆ చేర్పుఁబడిన ప్రయోగములు పెక్కిది
వఱకుఁ జూపఁబడినవి.

చిఱుమ్మూరి (రు + ఇ) రేవణకాలు కలమళ్ల కాస.

కూచపోతీయారి తాంబూల్

చోళమహారాజుల అమ్మ

చామలూరు కాస.

ఇన్నుతోలి అణపోతులు

పొట్లదుర్తి మాలెవాడు కాస.

వ్లవిండిరాజుల ముట్టు

విప్పర్ల కాస.

వారి (రు + ఇ) కొడుకు

కపిలేశ్వరపుర కాస. 740 క్రీ. శ

అఱువదివే లేండ్లు

ఏడువాడలపాలెపు కాస.

ఎనుబొది వుర్ల అడ్లు

అవ్వుకి కాస.

గోరన్లల పేరయ

విశేషణత్వమును గలిగించుటకై యేకవచనము లందలి పదములకుఁ
గూడ ఆ చేర్పుఁబడిన ప్రయోగములు తమిళ గ్రంథములలోఁ గానఁబడు
చున్నవి. మలై + య (= hilly) సునై + య (of spring) కో. రా
Tel. Lang. XIII-2 Page 79)

మట్టితోడి తాటియొద్ద

నందంపూడి కాస.

దొంకలోపలి నేల

దొంగలసాని కనుమ కాస.

నొలంబితోటి కయ్యంబున

వైదుంబరాజు గండత్రినేత్రుని కాస

పై ప్రయోగములలో తోడ లోపల అనువానికి ఇవ్రత్యయము చేర్పుఁబడినది
ఇవి ఇప్పుడు విభక్తి ప్రత్యయములుగా భావింపఁ బడుచున్నను ఒకప్పుడు
లోపలు + అన్ = లోపలన్, తోడు + అన్ = తోడన్ అను స్వతంత్రపదములు
గానే యుండెను. అందుచే వీని చివరనున్న నకారము లోపించినదనియు
విశేషణత్వము కలిగించుటకై ఇవ్రత్యయము చేరినదనియుఁ జెప్పవచ్చును

అథాంతములైన కొన్ని పదముల కణంతపదములు పరములగు
నపుడు వాని చివరఁగల అడలు ద్విత్వమును బరుషత్వమును బొందుచుండును
చిఱు + ఎలుక; చిట్టు + ఎలుక, చిట్టు + ఎలుక; చిట్టెలుక; నడు + ఇల్లు
నడ్డు—నట్టు + ఇల్లు = నట్టిల్లు. హలాదులగు పదములు పరములగునపు డవి
యే మార్పును జెందకుండ నట్లే యుండిపోవును. కడు + దవు = కడుదవు

పరు + రేయి = నడురేయి (నడిరేయి) చిలు + నగవు = చిలునగవు (చిర్నగవు).

ఏడు మొదలైన శబ్దములందు డకారము పరుషత్వమును బొందుటయే కాక దానిపై ఇకారము చేరుటయుఁ గనవచ్చుచున్నది.

ఎఱుబొది అన్నేటి అమ్మ పూజుమ విప్పర్ల కాన
అగునేటి వై శాఖ పుణ్ణమి అగ్గప్పరాజు పొదిలి కాన.
పదేనగునేటి ధనుమానమున బీమేశ్వర స్వామి ఆలయమునందలి
కాననము. S I I X

విప్పర్ల కాననమున “పదుమాటికోట” అను ప్రయోగమున్నది. ఇచ్చట టకారము టకారముగా మాటలేదు కాని ‘ఇ’ ప్రత్యయము చేర్చబడినది. ఏడువాదలపాలెవు కాననమున నమానమునఁ గాకపోయినను ‘పదుమటం గొట్టి యను ప్రయోగమున పదుమఱ శబ్దమునందలి ట — టగా మాటుట కానవచ్చుచున్నది. నూలు శబ్దము విశేషణమైనప్పుడు నూట యను రూపమును బొందుచున్నది “నూటెన్నట్టకు” నిత్యవర్షుని మాలెపాడు కాన.

పఱు దాతువు కొన్ని స్థలనామముల చివర పఱు అను విశేష్య రూపమును బొందుచున్నది. ఈ పఱు పట్టుగా మాటిన చోట్లును గొన్ని గలవు. (చెంగల్పట్టు - పూతలపట్టు) అట్లు మాటనిచోట్ల పఱు విశేషణత్వమును బొందునపుడు ద్విత్వమును గోల్పోయి తి అను ప్రత్యయముతో వాడబడి యున్నది. తి యందలి ఇకార సాహచర్యమున నప్పుడు ట లోని ట కూడ ఇకారముగా మార్పు చెందును.

విరిపఱితి కమ్మరి వినియణ వ్రాపె రామేశ్వర స్తంభ కానః
దేవంబఱితి ముదుల్ల కొండయ
ఱు లోని టకారము లోపించుటయుఁ గలదు.
విత్పత్తి ఉత్తరంబున-విత్పత్తి గాణంబు విప్పర్ల కాన.

ఈ పై ప్రయోగములోఁ బదాంతమైన శకటరేఫము టకారముగా మాటి యుండలేదు.

కొన్ని ధాతువులలో ప్రాప్తములుగా నుండు తొలి యచ్చులు విశేషణ రూపములలో దీర్ఘత్వము నొందుచున్నవి.

పెరు . పేరు + ఉరము = పేరురము; ఇరు . ఈరు + ఏరు = ఈరేరు
కలు . కౌలు + మబ్బు = కౌలుమబ్బు. జయసింహవల్లభుని విష్ణుర్తి
శాసనమున పెరువేల్పుగు ధ్లను ప్రయోగమున పెరు ప్రాప్త్యకారముతోనే
కనఁబడుచున్నది. పెర్ ధాతువు చాళుక్య యుగమునందలి శాసనములలో,
గొన్నిచోట్ల పెన్ అను రూపముతోఁ గనఁబడుచున్నది. (ఇట్లే ఇరు అన
చాలిలోని రు . ను గా మాఱి ఇను అను రూపమును బొందుట యిదివఱకు
సూచింపఁబడినది).

పెన్పాట ఇకలేవికిన్

పొట్లదుర్తి మాలెపాడు శాస.

పెన్పాట రేవళమ్మాణ పుత్రస్య

(చామలూరు శాస.)

కొలవి శాసనమున “కుసుమాయుధు పెద్దకొడు కనుచోట పెద్దయను విశేషణము
ప్రయోగింపఁబడును. (వీరి పెద్దకొడుకు . మైలవరము శాస). ఇదియ
పెర్ ధాతువు నుండి యేర్పడినదే. పెర్ + దు (which is big) సమీకరణ
ముచే పెద్దు అయి అకారము చేరుటచే పెద్ద అను రూపమును బొంది
యుండును. ఇట్లే తెర్, నర్, పెర్, చెడు మొదలైన గుణవాచక
ములకుఁ గూడ అకారము చేరుచున్నది. తెల్ల, నల్ల, పెల్ల, చెడ్డ
అకారమునకు ముం దా పదములందలి తుదిహల్లు ద్విరుక్తత్వమును బొందినది
అదంతములైన యీ విశేషణముల కొక్కొక్కప్పుడు ని అను ప్రత్యయము
చేరి వాని విశేషణత్వమును స్పష్టము కావించుచుండును. తెల్లని, నల్లని మొదఁ
నిప్రత్యయముతో ముగియు నీ రూపములకు మరల అగు ధాతు భూత తర్థ్య
కాల త్రియాజన్యవిశేషణములైన అయిన, అగు అనునవి చేరుటయుఁ గలదు
తెల్లని + అయిన = తెల్లనయిన; తెల్లనగు; నల్లని + అయిన = నల్లనయిన
నల్లనగు.

‘అయిన’ యను ధాతుజవిశేషణము ని ప్రత్యయంతములకే కాక
మఱికొన్ని యితర విశేషణములకుఁ గూడఁ బరమై వానికిని దరువాత వచ్చు
విశేష్యములకును గల సంబంధము చక్కఁగా వ్యక్తిము చేయుచున్నది.

ఉత్తమోత్తమునయిన వాస్తు తిప్పలారి కాన.
 వీవు నాప్రాణనమానుజువైన చెలివి కొఱవి కాన.

అయిన అనుదానిలోని ఇకారము లోపించుటచే గలుగు అయ్య అనురూపము
 కూడ రెండు మూడు చోట్ల గనవచ్చుచున్నది.

అగ్ని తనయుణ్ణయ్య చాలుకృభీమునకు
 సంప్రాప్తంది య్నుర నమర్దకశ్రీ. కొఱవి కాననము.
 నకలకాస్త్రోత్త పారగులయ్య పందరంగని ధర్మవర కాననము.

ఐ యొక్క రూపాంతరమైన ఆయి లోని యికారము లోపించిన
 రూపములు యుద్ధమయ్యని బెజవాడ కాననములో రెండు చోట్ల జూపట్టుచున్నవి.
 వలియం (బయివారల) బయ్యారల.

ఇప్తవ్రత్యక్ష (బయియున్న) బయ్యన్న.

ఆ గు, అను ధాతువుల తద్దర్మార్థక విశేషణములు కూడ గొన్ని
 నామవాచకములకుఁ బరమై వానిని విశేషణములుగా నొనరించు చున్నవి.

బదిరాజు అను వాస్తు బదిరాజనువాస్తు నలజానంపాడు కాన.
 అరివరజము స్థ సు వాస్తు బూడిదగడ్డపల్లి కాన.
 ఎఱుంబొది అను నేటి ఎఱుంబొది అన్నేటి విప్పర్ల కాన.
 పదియేడు అగుపిణ్ణ పదియేడగునేణ్ణ ఇంద్రకిరి పర్వత కాన.
 శ్రీ. క. 909.

సంవత్సరమునో యేనగునాణ్ణ రామేశ్వరస్తంభ కాన.
 వక్రాద్యది యొకటి యగునేటి దొంగలసాని కనుమ కాన.

ఇతర ధాతువుల భూతతద్దర్మకాలక్రియాజన్య విశేషణములు ప్రత్యేకవిశేష
 ణములుగా వాడఁబడిన చోట్లనేకములున్నవి.

ఇచ్చిన పన్నన ఎఱ్ఱగుడిపాడు కాన.
 అచ్చిన వాస్తు ఇందుకూరి కాన.
 కాచి కుడివినవారు వెలుదుర్తి కాన.
 చమ్మిన వాస్తు రామేశ్వరస్తంభ కాన.
 వీరిగావెడవారు (గాపాడు) ఏడువాడలపాలెపు కాన.

ఒడంబడి కాచునపులకు

యుద్ధమల్లుని బెజవాడ కాస.

దీనిం జేట్రోలు యేలెడు రతిరబేలు

Do.

దీనినారు విల్పినవారు

Do.

దీని చెఱుజువారు

పెట్టారి కాస.

అగ్గపరాజు పొదిలి కాసనములో (క్రీ. శ. 969.) వస్త్రతి నడపేవారు అను రూపమున్నది. నడపెడు అను తద్దర్మకాలక్రియావిశేషణమునుండి నడపే వారు (డి లోపము — ఎకారమునకు దీర్ఘత్వము) అను రూపము క్రీ. శ. 10వ శతాబ్ది యుత్తరార్థమునకే యేర్పడినట్లు దీనినిబట్టి తెలియుచున్నది.

ముప్పవర్ణాంతములైన కొన్ని నామవాచకములు విశేషణములుగా మాత్ర నప్పుడు ముప్పలోని బికారము పరుషత్వము నొందుచున్నది.

మిరియమ్ము

మిరియమ్ము బోళజకు

లక్ష్మీపుర కాస.

కట్టెమ్ము

కట్టెపు దుర్గమ్ము

అద్దంకి కాస.

దీనినే తరువాత వైయాకరణులు కర్మధారయంబులందు ముప్పవర్ణకమునకు పుంపులగునని సూత్రించి యున్నారు. అలపుచిస్త ఉత్తరంబుకట్టు (చామలూరు కాస.) అనుచోట బుప్పవర్ణము పరుషత్వము చెందక యథాస్థితముగా వాడబడి యున్నది.

ప్రథమావిభక్త్యేకవచనమునఁ బుంలింగతత్వము పదముల చివరవచ్చు న్ను, ణ్ను, డు అను ప్రత్యయములు లోహించుటచే నా శబ్దములు విశేషణత్వమును బొందుచున్నవి. ఇట్టిచోట్లఁ బ్రాతిపదిక రూపములపై సంబంధార్థమున ఉ చేరిన దనియైనఁ జెప్పవచ్చును.

వైశ్రవను కొడుకు తోలయ

కపిలేశ్వర పుర కాస.

కుసుమాయుధు పెద్ద కొడుకు

కొఱవి కాస.

వల్లభు కొల్లున

చా. ధీ. ధర్మవర కాసనము.

తరతమ భావము:

సంస్కృతమున విశేషణముల తరతమ భావములను సూచించుటకు వాని తరువాత తరవ్, తమవ్ ప్రత్యయములు, కొన్నిచోట్ల ఈ యస్. ఇష్టన్

ప్రత్యయములు చేర్చబడు చుండును. (అల్ప, అల్పతర, అల్పీయాన్, అల్ప తమ, అల్పిష్) ద్రావిడ భాషలలో నీ తరతమ భావమును సూచించుట కిట్టి ప్రత్యేక పద్ధతి యేదియును గానరాదు. తెలుఁగున తరవ ప్రత్యయార్థమున న్యూనతా సూచకమైన శబ్దమునకు కంటె వర్ణకమును, తమవ ప్రత్యయార్థమున నముదాయ వాచకమునకు లో, లోపల, అందు అనువానిలో నొకటియుఁజేర్చబడు చుండును. అంతేకాని విశేషణముల రూపములో నెట్టి మార్పును గలుగదు. ఉదా. జానపదులకంటె నాగరులు వివేకులు. గోవులలోఁ గవిల బహుశీర. గోవులలోపల, గోవులందు అనియుఁ జెప్పవచ్చును. పై పంచమీ షష్ఠులకు విద్వారణ పంచమి, విద్వారణషష్ఠి అను నామములను సంస్కృత కారక విధానము ననుసరించి చిన్నయసూరి విధించి యున్నాఁడు.

తమిళమున అవత్రీర్ ఇదు నల్లదు = వానిలో నిదిమంచిది. ఇదఱ్ఱు అది పెరిను = దీనికది పెద్దది అనియుఁ గన్నడమున నక్కెరగి న్న నవి ఇల్ల = చక్కెరకంటె రుచి లేదు; అదక్కెన్తలూ దేవమాన హన్నెరదు అఱ్ఱు హెచ్చు = దానికంటె దేవమానము పండ్రెండు రెట్లు హెచ్చు; పురుషరోళ్ (పురుష రల్లి) క్షత్రియం శూరం అనియుఁ దెలుఁగున వలెనే విభక్తి ప్రత్యయముల మూలముననే తరతమ భావము తెలుపబడు చున్నది.

చాళుక్య యుగమునందలి కావనములలో కంటె, లో, లోపల, అందు అను ప్రత్యయము రెచ్చటను దరతమ భావసూచకములుగా వాడఁబడి యుండ లేదు. ఈ భావమును సూచించుట కితర పద్ధతియు నం దెచ్చటను గానరాదు. కుసుమాయుధు పెద్దకొడు కనేక రిపు నృపతి మణి మకుట మకరికారేఫణ మశృణిత గల రలావత్తఁబు రాజ్యంబు పేయుచు —కొఱవి కావ. నీవు నా ప్రాణసమానుఁడవైన చెలివి —కొఱవి కావ.

దోచయ్యమానిసి యెమ్మకార మెఱిసి ప్రభూ చెల్వెన్ఱు మహారాజలయు నొలంబియు సొరెమటి కయ్యంబున మెఱిసి నాగు తానికి పొడిచి వీరలోకా.... వోయె వైదుంబమహారాజ కావనము.

మున్నగుచోట్లవలె పందర్పమును బట్టియుఁ బదముల యర్థ గాంభీర్యమును బట్టియు నుదాత్తతా శ్రేష్ఠతాదులు వ్యక్తము చేయఁబడి యున్నవి.

క్రియలు :

పూర్వపు శాసనములలో సమాపక క్రియలతోఁ గూడిన వాక్యముల సంఖ్య తక్కువ యని చెప్పియుంటిని. ఉన్న సమాపక క్రియలు భూత తద్ధర్మములలో మాత్రమే వాడఁబడి యున్నవి. వానికైనను ఒక్క ప్రథమ పురుషమునందేకాని యితరపురుషములందలి రూపములు కానరావు. శాసనము లందుఁ జెప్పఁబడు విషయము యొక్క స్వభావమే దీనికిఁ గారణము. వర్తమాన భవిష్యత్కాలములను సూచించు ప్రత్యేక క్రియారూపము లందెక్కడను గానవచ్చుట లేదు. వర్తమాన భవిష్య దర్థములనే కాక ఆశీరాద్యర్థములను గూడఁ దద్ధర్మ రూపములే సూచించు చున్నవి.

భూతకాలమునఁ గొన్ని శాసనములలో చేసెన్, పడెన్, ఏగె, కాచె, మున్నగు, ఎన్, ఎ అను ప్రత్యయములతో ముగియుచుఁ బురుష సర్వనామ చిహ్న రహితమైన రూపములు కొన్ని కానఁబడుచున్నవి. ఇట్టి రూపము లొక్క తెలుఁగులోఁ దప్ప వికర ద్రావిడ భాషలలోఁ జూపట్టుట లేదు. ఈ రూపములు ప్రథమ పురుషమున నేక వచనమునందన్ని లింగములకును అనుహద్వాచకములకు దిహావచనమునందును వాడఁబడుచుండును. ఇప్రత్యయముతో ముగియు చ్చైవర్థక రూపములకుఁ బ్రథమపురుష సర్వనామరూపమైన అన్ అనునది చేరుటచే నీ రూపము తెలుఁగున స్వతంత్రముగా నేర్పడిన దని తోచు చున్నది. కవి + అన్; కవి - య - అన్ = కవియెన్, కనెన్ కనె. చేసి + అన్; చేసి - య - అన్, చేసెన్, చేసె. పశ్చిమము వాడుకలోఁ గానఁబడుచున్న చేశాడు (చేశ్యాడు). కొట్టాడు (కొట్ట్యాడు) మున్నగు రూపములు ప్రాచీన కాలముననే గ్రంథస్థములైన చేసెన్, కొట్టెన్, కవియెన్ మున్నగు వానితో సంబంధించి యున్నట్లు తోచు చున్నది. పూర్వపు శాసనములలోని భూతకాల సమాపక క్రియారూపము లీ క్రింద నొసంగఁబడు చున్నవి.

ఇచ్చె

సంజానంపాడు శాస; దొంగలసావి కనుమ శాస.

కుసుమాయుధుని శాస.

వాగె

రామేశ్వరస్తంభ శాస.

చేసిరి

చిలంకూరు అగస్త్యేశ్వర దేవాలయ శాస.

	పెట్లూరి శాసనము.
కొటొచె	నల్లచెఱుపుపల్లి శాస.
ఇచ్చిరి, వ్వాసిరి, కొట్టె	వెలుదుర్తి శాస. విప్పర్ల శాస. బుడమ నారాయణ
	పాడు శాస.
పడియెన్	బూడిదగడ్డపల్లె శాస.
పడియె	ముదివేడు శాస.
ఐరి	ఆహవ మల్లదేవుని చేఁబ్రోలు శాస.
ఇచ్చిరి	మాచెర్ల శాస.
	భారతి - వ్యయ శ్రావణ. పు. 183.
కాగిరి	మాలెపాడు శాస.
కెసిరి	కుసుమాయుధుని శాస.
పడిపిరి, నెఱపిరి	ఏడువాడలపాలెపు శాస.
కావిశ్చె	అద్దంకి శాస.
చొన్నె, చూపె, ఉడిచె, కాచె, చొచ్చె	చా. భీ. ధర్మవర శాసనము.
ఎత్తిశ్చె, తీర్చె, కట్టిశ్చె	యుద్ధమల్లుని బెజ్జాడశాస.
అయ్యె, ఉదయించె, జనియించె,	
వినుతించె పడనె	గూడూరు శాప.
ఎత్తిశ్చెరి - పెట్టిశ్చె	కొనినేపల్లి శాస. S I I X 594
కట్టిశ్చె	408. A.
ఏగె, ఏగ్గె	చిన్నతిప్పనముద్రము, నాగపూటికొల్వ.
	కురుబలకోట, గంగిరెడ్డిపల్లి మద్దెమ్మ
	దేవాలయ, చెన్నరాయనిపల్లి శాసనములు.
వనియె	మదనపల్లి శివాలయ శాస.
కొచె	తుపాకులపల్లి శాస.
చేసె	బూడిదగడ్డపల్లి శాస.
ఏంగె, వ్రాసె	రామానాయునికోట శాస.
విల్చె	చిలంకూరు అగస్త్యేశ్వరాలయము;
	400. A.
ఇచ్చెను	గోపాలపురమునందలి బంగారమ్మ
	రాయిపైఁ గల శాస.

ఇచ్చిరి

దిమ్మగుడి పేరిపాడు కావ.

శీతెన్

S. I I X నెం. 287.

ఏడువాడలపాలెపు కాసనమున నడిపిరేని, నెఱపిరేని అను రూపములున్నవి ఇవి నడిపిరి, నెఱపిరి అను భూతకాల ప్రథమపురుష బహువచన రూపములకు ఏని అను ప్రత్యయము చేర్చఁగా నేర్పడినవి. ఇవి -చేదర్థమును భవిష్యద్దర్థమును గూడ సూచించుచున్నవి. ఆహవమల్లదేవుని బాపట్లతాలూకా చేత్రోద నాగేశ్వరాలయము నందలి కాసనములో పేంగినాటి కెవ్వరు రాజులైరి వారు బూవ్వకాస్థితిం దప్పక పాలించువారు అను వాక్యమున భూతకాలక్రియ భవిష్యద్దర్థమున వాడఁబడినది. పేంగినాటి కెవ్వరు రాజులగుదురో వారని యిక్కడ నర్థము. కుసుమాయుధుని కాసనమున కేసిరి అను రూపమున్నది. ఇది కేయి-కె అను ద్రావిడ ధాతువునుండి యేర్పడిన రూపము. ఇదే తరువాత కాలవ్యీకరణమునొంది చేయు అను రూపమును బొందినది. S. I I X నెం. 47 లో పణికేసిరి; నెం. 54 లో కేసినపణి అను రూపములు ప్రయోగింపఁ బడినవి. దీనినిబట్టి ప్రాక్రాకుక్యయుగము నందువలెనే చాకుక్య యుగమునఁ గూడఁ దాలవ్యీకరణము జరుగుచునే యుండెనని తెలియుచున్నది.

చేసిన, వ్రచ్చిన, చంపిన, మున్నగు క్రియాజన్య విశేషణములకుఁ దచ్చబ్ది రూపములగు వాన్లు, వారు, అది అనువాని ననుప్రయుక్త మొన రించుటచే నొక విధమైన భూతకాల క్రియా రూపము లేర్పడుచుండును. ఇట్టి క్రియారూపములు నన్నయ భారతమున ననేకములున్నవి. అను ప్రయుక్తమైన తచ్చబ్దిమునందలి వకారము లోపించుటచేఁ గలుగు చేసినాఁడు, వ్రచ్చినాఁడు చంపినాఁడు మున్నగు రూపము లిప్పుడు భూతకాలమున బహుళముగా వాడఁ బడుచున్నవి. చాకుక్య యుగమునందలి కాసనములలోఁ దచ్చబ్దిను ప్రయోగముతోఁ గూడిన రూపములు పెక్కున్నవి కాని యవి యన్నియుఁ గ్రియారూపములుగా వాడఁబడినవని చెప్పటకు పీలులేదు. అవి కొన్ని విశేషణ మాశ్రములు. వాక్యార్థము పూర్తియగుటకు వాని కగు ధాతురూపములు చేర్చఁబడుచుండును. అగు ధాతురూప విరహితముగఁ గూడ వాక్య మర్థము నీయఁగల్గును గాని సంస్కృతము నందువలెఁ బూర్ణ క్రియారూపమును సిద్ధింపఁజేయుటకై నన్నయ కొన్నిచోట్ల నగు ధాతువు ననుప్రయుక్తము చేసి యుండెను.

దేవికి వక్రము వచ్చువాన్లు బారనాసి

వేపురు పాట జమ్మినవాన్లు (అగును) రామేశ్వర స్తంభ శాసనము.

దేవికి వక్రము వచ్చిన పాటను వేయుకవిలలాను వ్రచ్చినవారు (అగుదురు) ఈశ్రీంది వాక్యమునఁ దచ్చబ్బాను ప్రయోగముతోఁ గూడిన రూపమే క్రియా రూపముగా వాడఁ బడినది.

వారి పెద్ద కొడుకు నిదుమని కయ్యంబున జచ్చిన వాన్లు. మైలవరము శాసనము క్తార్థకమునకు ఆన్ అను సర్వనామము చేరునపుడు మధ్య నంది నాపుట కై యీ అగమముగా వచ్చును. పడి + అన్; పడి + య్ + అన్ = పడియెన్. చిన్నయసూరి యిట్టి రూపములను “గురు విరహితంబులయి యయాంతంబులైన యేకస్వర ద్వి స్వరంబుల యించు గ్వక్రంబుల కియుడాగమంబువిభాషనగు” నను సూత్రముచే సాధించెను. ఇట్టి యి యుడాగమము గల రూపములు చాళుక్య యుగము నందలి శాసనములలోఁ బలుచోట్లఁ గానిపించుచున్నవి.

పడియెన్ (బసినకొండ శాసనము) చనియె (మదనపల్లి శివాలయము నందలి శాసనము) పడియె (గంగిరెడ్డిపల్లి మద్దెమ్మ దేవాలయము నందలి శాసనము) పల్కి-పడియె (మద్దె నాయనిపల్లి శివాలయము నందలి శాసనము) జనియించె (కామసాని గూడూరు శాసనము) చాళుక్య యుగము నందలి శాసనములలోఁ బెక్కు ప్రేరణార్థక సమావేశాన మాపక క్రియా రూపములు భూత కాలముననే వాడఁబడి యున్నవి.

పిత్తిళ్ళేరి పెట్టిళ్ళేరి కొసినేపల్లి S. I. X 598.

కట్టిళ్ళేరి చెఱిచిన నెం. 408 A.

పెట్టిళ్ళేరి గంగిరెడ్డిపల్లి మద్దెమ్మ దేవాలయము.

అఱిపినవారి బూడిద గడ్డపల్లి శాసనము.

అచ్చినవాన్లు గాలివాండ్రపల్లె శాసనము.

ఓడిచిన గొడ్డలోళ్ళపల్లె శాసనము.

చంపిన చిలంకూరు అగస్త్యేశ్వరాలయ శాసనము.

విల్లె నెం. 400 A.

మునిగిళ్ళేరి గోవింద పురమునందలి బంగారమ్మ

రాయిపైఁగల శాసనము.

కుడిపిన వెలుదుర్తి శాసనము.

టిచ్చిన
పన్నిన
అటిపిన వాణు

పొట్లదుర్తి మాలెపాడు కాన.
ధర్మవర కాననము.
వెంకయ చోడుని దొంగలసాని కనుప
కాన.

ఇందలి షకారము సకార స్థానీయముగాఁ దోచును.

అటు దాతువునకుఁ బ్రేరణమున అట్టిచిన అటిపిన అను రూపములు కానరపి
యుండఁగా నిచ్చట స్వార్థమున యువద్దాంత దాతువులకువలె నకారము వచ్చుట
విశేషము. లేదా యిచ్చట ఇను అను ప్రత్యయము చేరినదని చెప్పవలయును

వుచ్చిన
కుడిపిన
చంపిన
విల్చిన
చరిగిస్తువారు

విప్పర్ల కాననము.
విప్పర్తి కాన.
లక్ష్మీపుర కాన.
కపిలేశ్వరపుర కాన.
బుడమ నారాయలపాడు. ఇది తద్ధర్మ
మున నున్నది.

రావించి, విల్చి, కొట్టించిన, చొచ్చి
నడిపిరేవి
దచ్చిన
కట్టిళ్ళు, పన్నిన, నిల్చి, కావిళ్ళె
చొన్నె, బడిచిన, చూపె, ఉడిచె,
పన్నినన్

కొఱవి కాన.
ఏడువాడలపాలెపు కాన.
పెట్లూరి కాన.
అద్దంకి కాన.
చా. బీ ధర్మవర కాననము.

ఎత్తిళ్ళె, తీర్చె; టిస్సి, వెల్వరించిన;
నిల్చిన; అఱిపుట, కట్టిళ్ళె

యుద్ధమల్లుని బెజవాడ కాన.

సాధారణముగా దాతువునకు ఈ దాతు రూపములైన ఇను, ఇంచు అప
వానిని జేర్చుటచేఁ బ్రేరణార్థక రూపము లేర్పడుచుండును. కొన్నిచోట్ల ఇ లోపింప
టచే నొక్క చు అనునదే ఆప్రేరణార్థమును సూచించును. అది యక్కడ
క్రియలను సకర్మకములుగా నొనరించును. కొన్ని ద్రావిడ దాతువులకు స్వార్థ
మున చు చేరఁగా నేర్పడు రూపములు తెలుఁగున మరల రెండవ తరపు భా
వులుగాఁ బరిగణింపఁ బడుచుండును.

వర్ అను ద్రావిడ భాతువునకు స్వార్థమున చు చేరఁగా వర్, చు, సమీ కరిణముచే వచ్చు అనురూప మేర్పడినది. ఇదియే తెలుఁగున భాతువుగాఁ బరి గణింపఁ బడుచున్నది. వర్ + ఇంచు; వర - ఇంచు > రావించు (వర్ణ వ్యత్య యము) అనునది దాని ప్రేరణార్థక రూపము. ఇచ్చట వర్ణ వ్యత్యయ సూత్రము వాక్రయింప నక్కఱ లేకుండ వేఱు విధముగాఁ గూడ దీనిని సాధింప వచ్చును. తెలుఁగున వర్ భాతు మధ్యమ పురుష రూపము రా. రమ్మ అనునది దీనికి రూపాంతరము. కన్నడమున నిది బా అను రూపమునఁ గాన్పించును. వర్ భాతువును గన్నడమువారు వకార ప్రధానముగా గ్రహింపఁగాఁ దెలుఁగువారు రివర్ణ ప్రధానముగా గ్రహించినట్లు తోచును. అప్పు డాగమనార్థకమైన రా భాతు వున కించు చేరు నందర్పమునఁ బ్రకృతి భావమును దొలఁగించుటకై 'వ' వచ్చి రావించు అను రూప మేర్పడినది. దీర్ఘాకారము హ్రస్వమగుటయు వకారము పరుషత్వము పొందుటయు సంభవించుటచేఁ దరువాత నిది రావించు-రప్పించు అను రూపమును గూడఁ బొందినది.

ఏరు (to rise) ఏరు + ఇంచు, ప్రేరణార్థక రూపము ముందర ద్విత్వము కలుగు టచే ఏట్టించు, ఏట్టించు, - ఎత్తించు అను రూప మేర్పడినది. ఆ అంతమందుఁ గల కర్ణములు విశేషణత్వము పొందు నప్పుడును, మఱి కొన్ని యితర సమ యము లందును వాని తుది ఆ కారమునకు ద్విత్వము వచ్చుట కప్పించును. చిఱు + ఎలుక = చిట్టెలుక; దీనినుండి పునర్విభజనముచే చిట్టి రూపము సిద్ధించి నది. అట్లే ఏరు ప్రేరణార్థమున ఎత్తించు కాఁగా దానినుండి తిరిగి ఎత్తు అను భాతు వాహరింపఁబడి యుండును ¹

కట్టు, పెట్టు, చ (జ) రుగు, కొట్టు, మున్నగు భాతువులకు ఇంచు చేరు టచే కట్టించు, పెట్టించు, జరిగించు, కొట్టించు అను ప్రేరణార్థక రూపము లేర్పడినవి.

1 ఏరునుండి ఏట్టు - ఏట్టించు - ఏట్టు-ఎత్తు అను ప్రేరణ రూప మేర్పడినదనియు దాని కించు చేర్చుటచే మరల నింకొక ప్రేరణ రూపము కలుగుచున్న దనియు శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు S. V O. పత్రికలో వ్రాసి యున్నారు. ఎత్తిఱు-ఎత్తించు.

వెలి-వెల్, పడు = వెలిపడు, వెల్పుడు, వెల్వడు అను ధాతువున కింపు చేర్చగా వెల్పుడు + ఇంచు = వెల్వరించు అను ప్రేరణార్థక రూప మేర్పడినది. వెలి + వర్ + ఇంచు = వెలువలికి వచ్చునట్లు చేయు, అని వర్ ధాతువు నుండి కూడ దీని విష్పన్నము చేయవచ్చును. అప్పటిది వర్ ధాతువు తెలుగున స్వతంత్రముగా (అనగా చు అనునది చేర్చబడకుండనే) వాడబడె ననుట కుదాహరణము కాగలదు.¹ ఇంచు కాక వట్టి చు వర్ణ మేర్పడగాఁ గలుగు వెల్వలుచు అను రూపము కూడ వాడుకలో నున్నది.

మునుఁగు ధాతువున కింపు చేరగా మునిఁగించు అను రూప మేర్పడినది. మునుచు > మంచు అను రూపము కూడఁ బ్రేరణార్థమున బహుళ వ్యవహారములో నున్నది. ఇట్లే ఉడుగు ధాతువునకు చు చేర్చగా ఉడుచు అను రూప మేర్పడుచున్నది. మునుఁగు, ఉడుగు అను వానికి చు చేరునప్పుడు తుది గు వర్ణము లోపించుచున్నది.

ఓడు ధాతువున కిప్పు డింపు చేర్చగా వచ్చిన ఓడించు అను రూపమే ప్రేరణార్థమునఁ దఱచుగా వాడబడు చున్నది. దీనికి ఓడుచు, ఓర్పు అను రూపములు కూడ గ్రంథములలోఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఈ రెండును ఓడు ధాతువునకు చు చేర్చగా నేర్పడిన రూపములు. “అదోడు కూడుల దకారంబునకుఁ జొక్కు పరంబగునపుడు రేఫంబగు” నని - బాల వ్యాకరణము చెప్పుచున్నది. ఓడుచు, ఓరుచు, ఓర్పు.

పెట్టారు కాననమున చెలుఱ్ఱువా రను రూప మున్నది. చెలుఱ్ఱు అనునది చెడుధాతువు యొక్క ప్రేరణార్థక రూపము. ఇచ్చట చెడు నందలి దకారము శకటరేఫముగా మారినది. కన్నడమున నీ ధాతువు కెడు అని దవర్ణ సహిత రూపముతోనే కనవచ్చు చున్నది. దాని ప్రాచీన రూపమున శకటరేఫమే యుండినట్లు తెలియుచున్నది. చెడు నుండి తెలుగున నేర్పడిన చెలుపు అను కృదంత రూపము నందలి శకటరేఫ మీ విషయమును ద్రువ పఱుచు చున్నది. చెలుఱ్ఱు అనునప్పుడు ప్రేరణార్థక ప్రత్యయమైన ఇంచు

1. ఇది ఆచార్య శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనము గారి యభిప్రాయము.

లోని ఇకారము లోపించినది తరువాత ననునానికిము కూడ లోపము నొందుటచే చెఱుచు అను రూపము నిల్చిపోయినది.

పడ అను ద్రావిడ భాతువు నుండి పడ + ఇచు - పడిచు - పన్ను - పన్ను అను ప్రేరణార్థకరూపము లేర్పడినవి. తెలుఁగున నీ భాతువు వ్యవహారికము నుండి తొలఁగినది. కాని పని వంటి నామవాచక రూపములలో నిది కనఁబడుచునే యున్నది. పంచులోని చువర్ణ మొక్కొక్కప్పుడు పు వర్ణముగా మారుట కలదు. (పంపు). పడ భాతు ప్రేరణార్థక రూపమైన దీని కూరక పోవునట్లుచేయు అను నర్థముకంటెఁ బనిచేయునట్లు వియోగించు అను నర్థము చెప్పుట యుక్తముగా నుండును. అప్పుడు పడ భాతువు నర్థముకూడ పం దిమిడి యుండుట సంభవించును. పుచ్చు అనునది కూడఁ దెలుఁగునఁ బంపునకుఁ బర్యాయముగా వాడఁబడు చున్నది. ఇది పోవు భాతువు యొక్క ప్రేరణార్థకము. తమిళ మలయాళ కన్నడములందు పుగు = to enter in, to go అను నర్థముగల భాతు వున్నది. తుకు లో పొగు అను భాతు వున్నది. అదియే తెలుఁగున పోవు అయినది. పుగు + చు = పుగ్గు (ఉకారలోపము) పిమ్మట సమీకరణముచే పుచ్చు అను రూపమును బొంది యుండును పంపు అనఁగాఁ బోవునట్లు చేయు అను నర్థము వాడుకలోఁ బ్రవేశించుటచే అది కూడ పోవు భాతువు యొక్క ప్రేరణార్థకమే అని చెప్పఁబడు చున్నది.¹

నిర్ అను ద్రావిడ భాతువునకు స్వార్థమున చు ప్రత్యయము చేరఁగాఁ దెలుఁగున విచ్చు అను భాతు వేర్పడినది. (ఁ వర్ + చు = వచ్చు) ప్రేర

1. ఆచార్య శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనముగారు వసుచు = వెళ్లనట్లు చేయు అను దానిని చను = పోవు అను భాతువు నుండి నిష్పన్నము చేయవచ్చునని యభిప్రాయపడుచున్నారు చనునకు చు చేర్చుగా చనుచు, చంచు అను రూప మేర్పడును ఈ రూపమున రెండు చకారములవ్యవహితముగా వచ్చుటచే నొక చకారమున కుపకార మార్దేశముగా వచ్చె నని చెప్పవచ్చును చూచు + ఇంచు = చూపించు అయినట్లు చంచు లోని రెండవ చకారము పకారముగా మారుకుండుట కప్పుడు చంచు అను నిట్టిరూప మేర్పడుచుండుటే హేతువు. పంచు భాతువు విభాగము చేయు (divide) అను నర్థమునఁ గూడ వచ్చుచుండుటచే సంబంధ నివృత్తికై పంపు అను రూప మేర్పడి యుండును.

జేంచుక్కని కవశేష రూపమైన చు కంటె నిది భిన్నముగాఁ దోచు చున్నది పొచ్చిన ద్రావిడ ధాతువుల కర్థవైశద్యమునకై సహాయముగాఁ జేర్చబడు ఉతు - తు అనునదే చు గా మాతీయుండును. ద్రావిడ ధాతువుల కిట్టి చువర్ణము చేరఁగా నేర్పడిన తెలుఁగు ధాతువులు చాలఁ గలవు. తర్, తెర్ + చు = తెచ్చు; విర్ + చు = విచ్చు > విచ్చు; మెర్ + చు = మెచ్చు > మెచ్చు చా + చు = చచ్చు. ఇచ్చట దీర్ఘము ప్రాస్వమై చువర్ణము ద్విత్వము నొందినది. విశేషముగాఁ బరిశీలించినచో వీచువర్ణము కూడఁ గొన్ని చోట్లఁ బ్రేరణార్థమును సూచించుచున్నట్లే కనిపించును పూపు విచ్చినచో నది తన రేఖలను దెలుచును. ఒక రెవ్వరైన వింకొకరిని మెచ్చుచో వారిని మెఱయఁ జేయుదురు. వచ్చు, చొచ్చు. నిచ్చు మున్నగువానిలో మాత్రమట్టి ప్రేరణార్థము కనఁబడదు. వీనికిఁ బ్రేరణార్థమున ఇంచు అను దానికి బదులు పువర్ణము చేరుచుండును. నిచ్చు - నిచ్చు; చూచు - చూపు, చచ్చు - చంపు; చొచ్చు - చొప్పు; వీనిలో మరలఁ బ్రేరణార్థమున ఇంచుఁకు చేరుచుండును. చూపు + ఇంచు = చూపించు; చంపు + ఇంచు = చంపించు; చొప్పు + ఇంచు = చొప్పించు, చొప్పించు దీనివిబట్టి చూడఁ బైపువర్ణము క్వద్రూపముల నేర్పఱచుటకు జేర్చబడు పువర్ణమేయనియు, దానిపై ఈ ధాతు రూపమైన ఇంచు చేరఁగా చూపించు (చూపు + ఇచ్చు) నోయ్. నొచ్చు - నొప్పి + ఇంచు = నొప్పించు (నొప్పి + ఇచ్చు) అనురూపము లేర్పడినవనియుఁ గొందఱు భాషా తత్వజ్ఞానిభిప్రాయ పడుచున్నారు. కాని చు వర్ణకరములైన యు, నుదు డు అను వర్ణములతో ముగియు ధాతువుల విషయమున నీ విధి యవ్యయింపఁజాలదు వీనిలోఁ గ్వద్రూపములపై వింతుగాగమము వచ్చినట్లు కన్పించదు. అందుచేఁ గ్వద్రూపముపై వింతుగాగమము వచ్చుట సార్వత్రికము కాదు. చు వర్ణాంత ధాతువుల కించుగాగమము కలుగునప్పుడు పు వర్ణమువచ్చుట కన్పించును ఈ ధాతువుల క్వద్రూపమునందును పు వర్ణము నిలుచుచున్నది. కావున వీనిలో క్వద్రూపమునవచ్చు పువర్ణమును ప్రేరణార్థమునవచ్చు పు వర్ణాదేశమును నమాన ములయి క్వద్రూపము మీఁదనే ఇంచుఁకు వచ్చినట్లుతోచును. ప్రేరణార్థమున వచ్చు పు వర్ణాదేశమునకు హేతుపు నిల్లారయవచ్చును చూచు + ఇంచు = చూచించు అని కావలసి యుండఁగా నేక వర్ణపునరావృత్తిని వారించుటకై పకారఘువచ్చి యుండునని భావింపవచ్చును. చూపించు. ఇట్లేచ్చట సహేతుక

ముగా వచ్చిన పవర్ణదేశము చు వర్ణేతర ధాతువులపైఁ గూడఁ సామ్యత్రాంతి (false analogy) వలన వచ్చుచున్నది. ఇట్టి రూపములు పెక్కు తెలంగాణమున వ్యవహారములో నున్నవి. వ్రాయు-రాపించు. కాయు-కాపించు; కొన్నిచోట్ల ప వర్ణ మాగమముగా వచ్చుచున్నది. తిను-తినిపించు ఇదియును సామ్య త్రాంతిచేతనే. ¹

మాలెపాడు కాసనమున దేని సల్పినవారికి అనురూపము ప్రయోగింపఁ బడినది. ఇది జరిగించినవారికి అను వర్ణమున వాడఁబడి యున్నది సర్ (చర్) = కదలు, జరుగు అను ధాతువునకు పు వర్ణము చేరఁగా వీరేరజార్థక రూప మేర్పడినది. సల్పు అనుదానికి కబ్బ రత్నాకరమున చేయు కదపు అను రెండర్థము లీయఁబడినవి. ఇది తఱచుగా చేయు అను వర్ణముననే యిప్పుడు వాడఁబడు చున్నది.

కుడుచు, నడచు అనువానికిఁ జ్రేరజార్థమున పు వర్ణము చేరుచున్నది. అది చేరునప్పుడు విలుచు మున్నగు వానియందు వలెనే వీని చివరనున్న చు వర్ణము లోపించుచున్నది. చిన్నయ సూరి చుట్టుగాగమంబుల దంగ్వది మాయ్వాదుల కగును. అగుచో వానికద వ్రాలు లోపించునని సూత్రించి యుండెను. (కుడుపు, నడపు)

యద్దమల్లుని బెజవాడ కాసనమున తీర్చె మతంబు అను ప్రయోగ మున్నది. తీర్ + ఇచు, తీర్ + చు = తీర్చు అని యిది సుందరముగా నుండు అను తీర్ ధాతువునుండి యేర్పడినది. తీర్ ధాతువు రమ్యార్థమునఁ దెలుఁగులోఁ గన్పడుటలేదు. కన్నుతీరు, తీరుబొమ్మలు మొదలగుచోట్ల నది విశేష్య విశేషణ రూపములతోఁ గానవచ్చుచున్నది.

ఈ కాసనములలో అటిసిన, అస్సి; ట్లచ్చువారు, డచ్చిన; అచ్చిన; వ్రచ్చిన అనురూపములు పెక్కు పలుచోట్లఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఇవి అటి =

2. ఈయలిప్రాయమును ఆచార్య శ్రీ ఖాడవల్లి లక్ష్మీరంజనముగారు తెల్పి యున్నారు. (వ్రేరజార్థమున ఇచ్చు పహాయ ధాతువయ్యెననుటకుఁ దెలంగాణము నందలి వ్యవహారమునఁ గానవచ్చు చేచ్చు, తినిపించు (తినిపించు) అను రూపముల సురాహరణములుగాఁ జూపవచ్చును.

పాదగు అను ధాతువునుండి యేర్పడినవి.¹ వీవి విష్పత్తిక్రమ మిదివఱకు విరూపింపఁబడినది. అఱి + చ్చు; అచ్చు; డచ్చు అనునవి ప్రేరణార్థక రూపములు. అఱిపుట యను యుద్ధమల్లుని బెజవాడ కాసనము నందలి భావార్థక రూపమును బట్టి అఱిపు అను పువర్ణాంతమైన ప్రేరణార్థక రూపము కూడ నప్పుడుండెనని తెలియుచున్నది.

ఈ కాసనములలో ఇ చేర్పఁగావచ్చు క్షార్థక రూపములును, ఇన చేర్పఁగావచ్చు భూతకారి క్రియాజన్య విశేషణములును విశేషములుగా నున్నవి.

క్షార్థక రూపములు

క్రియాజన్య విశేషణములు.

వరిజానంపాడు కాస.	ఱిచ్చిన, రక్షిణ్ణ
ఎఱ్ఱగుడిపాడు కాస.	ఇచ్చిన
ఉరుటూరు కాస.	ఇచ్చిన
ఇందుకూరు కాస.	వచ్చిన
	ఇచ్చిన
	అచ్చిన
వెలుదుర్తి కాస.	టడిపిన
	వక్రపల్కిన
తిప్పలూరి కాస.	అయిన
రామేశ్వర స్తంభ కాస.	చంపిన
వల్లచెఱువుపల్లి కాస.	వధిసిన ²

1 అఱి ధాతువునకు యు చేర్పఁగా అఱియు అను రూప మేర్పడును. దీని నుండి అఱిసిన - ఱిస్సి అను రూపములేర్పడి యూడవచ్చును నన్నయ భారతమున 'అవియు' అను ధాతువు వాడఁబడినది (ఈయందంబి యించిన యవినీతవు) అఱియు - అవియుగా మాత్రనాయని సందేహింపఁ దగియున్నది.

2. కన్నడమున ఇంచు, ఇను అనురూపమునఁ గూడఁ గానఁబడును ఇచ్చట ఆ ప్రత్యయము చేరినట్లున్నది వధించిన అనునదే వధిసిన అను రూపమున ప్రయోగింపఁ బడినది.

ఇచ్చి	చామలూరు శాసన.	
పొడుచి	బూడిదగద్దపల్లి శాసన.	
	పొట్లదుర్తి మాలెపాడు	అచ్చిన
	మాలెపాడు	చేసిన, సల్పిన
కలసి	ధర్మవర శాసన.	నమయించిన
అని		పన్నిన, అయ్య
	దొంగలసాని కనుమ శాసన.	కట్టిన, అష్టి(సి)న
	విప్పర్ల శాసన.	చేసిన
విల్చి	విప్పర్తి శాసన.	వచ్చిన, వ్రచ్చిన
రక్షిచ్చి	విత్పత్తి శాసన.	ఘడ్డిపిన
	లక్ష్మీపుర శాసన.	పెడగిన
		చంపిన
	కపిలేశ్వరపుర శాసన.	నిల్పిన
పెచ్చి	బుడమనారాయలపాడు శాసన.	కాచిన
		ఇచ్చిన, నడచిన
కట్టి, ఎత్తి, పూని	కొఱవి శాసనము.	
ఊడ్డి, రావించి,		అయ్య
గెల్చి, ఐ, చేకొని,		చేసిన
విల్చి, ప్రతిష్ఠించి		ఇచ్చిన
చేయంబడి, చొచ్చి		కొట్టించిన
		మడిసిన
ఇచ్చి	ఏడువాడలపాలెపు శాసన	అయ్య, అయ్యి
		అటిసిన
పెత్తెసి; తాన్ని (తాకి)	వైదుంబరాజుల శాసన.	
పొడిచి, పోయి		
	వైదుంబరాజు గండ త్రినే	
	త్రువి శాసన.	వధించిన, ఏలిన
	విశ్వవద్దుని మాలెపాడు శాసన.	అటిసిన
	మైలవరపు శాసన.	చచ్చిన
	పెట్లూరి శాసన.	దచ్చిన

నిల్పి, వేట్టికొని.

అగ్గపరాజు పొదిలి కాన. వ్రాసిన
రేమయ్య కాన. SIIX 593 వచ్చిన
బికిరాజు కాన. నెం. 594 నిల్పిన, ఇచ్చిన
ష్టచ్చిన, వ్రాసిన,
కొచ్చిన.

చోళమహారాజు సూర్య
గ్రహణకాల కాన. వ్రచ్చిన
408 A చెఱచిన
పెద్దముడియం శివాలయ
కాన. కొణ్ణు, ఇద్ద
కొణ్ణుచిన.

పొదుచ్చి

ముత్తుకూరు చెన్న కేశవ
స్వామి కాన. తప్పిన, నిల్పిన
మైసూరు భైరవస్వామి కాన ఇచ్చిన

గొడ్డలోళ్లపల్లి కాన. వాడిచిన
ముదివేడు కాన. కట్టంబడిన

పొడిచి, పెట్టిచ్చి

గంగిరెడ్డిపల్లి మద్దెమ్మ దేవా
లయ కాన.

గారివాండ్లపల్లి కాన. అచ్చిన
చెన్నరాయనిపల్లి కాన.

ఏళుచుట్టి, అలిగి
తలగొని, బగిచి,

ముదివేడు కాన.
రామానాయని కోట కాన.

ఏలి
పోయి, కుడిచి

చిలంకూరు అగస్త్యేశ్వర కాన.
400 A.

కట్టి

వగచి

పెన్నేరు నదిలోని కాన.

పల్కి-

మద్దినాయనిపల్లి శివాలయ
కాననము

	వెలిగల్లు శాస. నెం 314	వధించిన.
లేచి, కట్టిచ్చి, కొణి,	అద్దంకి శాస.	కట్టిన
గొట్టిచ్చి, విచ్చి, చేసి, మెచ్చి		
ఎక్కి, చేకొని	చా. భీ. ధర్మవర శాస.	అయ్య (ఐన) ఎడతిన ఉన్న
ఐ, విడిసి, కొని	యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనము	అటిన, ఇద్ద
అస్సి, వచ్చి, చేకొని		
ఇచ్చి, ఒడంబడి		
ఐ, చేకొని, పట్టి, కని	కామసాని గూడూరు శాస.	చనిన

ఇ. ఇన అను ప్రత్యయములు పరములగునపుడు అగు, పోవు దాతువుల కడ వ్రాలకు యకార మగును. అయి, అయిన; పోయి, పోయిన. అయి అనునది కొన్నిచోట్ల ఐ గా మాఱును. అయిన అను దానిలోని ఇకారము లోపింపగా నేర్పడు అయ్య అను రూపము కొన్ని శాసనములలో వాడఁబడి నది. పడు, ఇడు, చెడు, కను, కొను, మొదలగు దాతువుల భూతకాల క్రియా జన్య విశేషణ రూపములగు పడిన, ఇడిన, చెడిన, కవిన, కొవిన అను వానికి పడ్డ, ఇడ్డ, చెడ్డ, కన్న, కొన్న అను రూపములు కననచ్చు చున్నవి సూరి "పద్మాదుల నవర్ణంబున కత్వంబును గడహల్లునకు ద్విత్వంబు నగు" నను సూత్రముచే నీ రూపములను సాధించెను. ఉండు దాతువునకు భూతకాల క్రియాజన్య విశేషణమైన ఉండిన అనునది ఉన్న అను రూపమును బొందు చున్నది.

తద్ధర్మకాలము :-

దాతువునకు (ఉమ్) ఉన్ అను ప్రత్యయము చేర్చుగాఁ దద్ధర్మకాల పోతమపురుషైకవచన రూప మేర్పడును. హలవసానంబులు పరంబు లగు నప్పుడు చివర నున్న ద్రుతమునకు వైకల్పికముగా లోపము కలుగు చుండును. తద్ధర్మకాల క్రియాజన్య విశేషణ రూపమునకును దాతురూపమునకును భేదమే లేదు. ఎదు, ఎది అను ప్రత్యయములను

జేర్పఁగా నేర్పడు రూపములు కూడఁ దరువాతఁ దద్దర్మకాలక్రియాజన్య విశేషణములుగా వాడఁబడు చున్నవి.

క్రియా రూపములు

క్రియాజన్య విశేషణములు

అగు. ఉరుటూరు, ఇందుకూరు, వెలుదుర్తి

రామేశ్వర స్తంభ శాసనములు

బూడిద గడ్డపల్లి శాస.

నలజానంపాడు శాస.

వచ్చు

ఏను, అన్వాస్తు

అన్వాస్తు

అకున్ పొట్లదుర్తి మాలెపాడు శాస.

మాలెపాడు

ఉట్టు వాస్తు

ఉండు దొంగలసావి కనుమ శాస.

విప్పర్ల శాస.

అగు, కల

అన్నేట్టి, ప

అగున్, కాచ్చున్ విప్పర్తి శాస.

కలరు లక్ష్మీపుర శాస.

ఎఱుగు, కుడు

అచు వరు

బుడమ నారాయలపాడు శాస.

చరిగిస్తువారు

వలయున్ కొఱవి శాస.

కొస్తురు ఏడువాడల పాలెపు శాస.

కాపెడవారు

ఉండుదురు

అగున్ బాణరాజుల శాస.

విక్రమాదిత్య దిలికుల బాణరాజుల శాస.

అగ్గప్పరాజు పొదిలి శాస.

వచ్చు వాస్తు

ఏను వారి

రక్షిచ్చు గురింద గుంట శాస.

రెండవ జయసింహుని పెణుకపట్టు శాస.

నడవేవారు

పోవు పంధా

కలరు అహదనకర శాస.

దికీరాజు శాస S I. I. X 594

చోడ మహారాజు సూర్యగ్రహణ కాల శాస.

భీమేశ్వరాలయ శాస.

అగు

వచ్చు వాస్తు

చెడు వాస్తు

అగు నేట్లు

కొట్టు బూడిద గడ్డపల్లి శాస.

అపిమన గంగు కేశరాజు

చిలంకూరు అస్తేశ్వరాలయ శాస

పొస్తు

అగు అద్దంకి శాస.
చా. భీ. ధర్మవర శాస.

అగు నేటి
ఏయి. అను.

కొండ్ల) యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాస.

ఉల్లు వారు
ఏరెడు

కామసాని గూడూరు శాస.

ఏరెడు (ఏరెడు)

మాచర్ల శాస. భార. వ్యయ. శ్రావణ 183

చిన్ని

తద్ధర్మమునఁ బ్రథమ పురుష బహు వచనములో రాకువునకు దు. రు అను ప్రత్యయములు చేరును. కాంచుదురు, ఉండుదురు, కొనుదురు. చు వర్ణము తోడి దుగ్ధకారము తకారముగా మారిన రూపము ఏడువాడల పాలెపు శాసనమున మన్నది. కాస్తురు. తిడుటలు పరంబులగు నపు డన్వాదులను స్థానంబునఁ బూర్వ బిందు వగును. కొనుదురు - కొందురు. బిందువు మీఁది డ కారము వై కల్పిక ముగా డ కార మగును. కొందురు. ఉత్వ లోపము రాఁగా కొండు అను రూప మేర్పడును. శాసనములలో విచ్చటి రేఫము శకట రేఫముగా వ్రాయఁ బడినది. బహువచన రు ప్రత్యయము శకట రేఫమైనఁ గావచ్చును. కొన్ - టు. ఇచ్చట వ కారమునకు దంత మూలజమైన (alveolar) రేఫము సహాయ ధ్వనిగా రాఁగా కొన్ + టు అను రూపము వచ్చును. న్న్ తెలుఁగునఁ బెక్కు చోట్ల ణ్ణ గా మాటుట కలదు దానిని బట్టి కొండ్లు అను రూప మేర్పడినదని చెప్పవచ్చును.

చిన్నయసూరి కలుగున క స్త్యర్థమున కలయగునని సూత్రించెను. దీనినిబట్టి కలఁడు, కలరు, అనునవి వర్తమాన కాల రూపములే యగుచున్నవి. కాని ప్రయోగమును బట్టి చూడఁగా నివి తద్ధర్మమును గూడ సూచించుచున్నవి. (ఈ రెండుట్టి అచువరు గళరేవి ధారనాసి వేగవిశాఖ లక్ష్మీపుర శాసనము)

రాకువున కెడు అను ప్రత్యయము చేర్చఁగా నేర్పడు తద్ధర్మ క్రియా జన్య విశేషణము యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసన మందును, కామసాని గూడూరు శాసన మందును దప్పఁ జాశుక్య యుగమునందలి శాసనములలో మఱెచ్చటను గానవచ్చుట లేదు. కాని ఎదులోని దు లోపింప ఎకారమునకు దీర్ఘత్వము కలిగిన రూపము లొందు రెండు చూపట్టుచున్నవి. (నడపే వారు, ఏరేవారు) అను రాకు తద్ధర్మ విశేషణమైన అనులోని ఉకారము కొన్ని చోట్ల లోపించు

చున్నది. (అన్వాన్తు - నరిజానరిపాడు - బూడిద గడ్డపల్లి). కలుగు ధాతువునకు కల యను రూపము తద్దర్మ క్రియాజన్య విశేషణముగా వాడఁబడినది (కం వారు) సూరి క్రద్ధంబునం గలా దేశంబు విభాషనగుననియు నెడి యెడుల కిది లోపంబు విత్యంబనియుఁ జెప్పి యుండెను. (క్రియా 106) పుణ్య కుమారుని వెలుదుర్తి శాసనమునఁ జివర “వక్ర పల్కినవారు పచ్చ మహాపాతకంబు పడు” అని యున్నది. కర్త బహు వచనమున నున్నను ఇది పడు అను క్రియారూప మేక వచన మందే యున్నది. పల్కిన అను భూతకాల క్రియాజన్య విశేషణము భవిష్య దర్థమున వాడఁ బడినది.

తచ్చట్లాను ప్రయోగముతోఁ గూడిన తద్దర్మ విశేషణములు పెక్కు కవఁ బడుచున్నవి. “వేంగి నాటి కెవ్వరు రాజులైరి వారుం బూర్వ స్థితిం దప్పక పాలించువారు” అను అహవ మల్లదేవుని బావల్ల తాలూకా చేత్రోలు శాసనమున (1008) పాలించు వారనునది పాలించు గాక లేక పాలింపవలయును అను నర్థమున వాడఁబడి యున్నది.

భవిష్యద్వర్త మాన కాలములు :

ఈ శాసనములందు భవిష్య ద్వర్తమాన కాల క్రియ లెచ్చటను గాన వచ్చుట లేదు. కామసాని గూడూరు శాసనము నందలి మూఁడవ పద్యమున “మొగుడుపల్లియు పండ్రు నేలు విప్పుదే” అని యున్నది. ఇప్పుడేయను విదానీ మర్థకమైన శబ్దముచే ఏలునను క్రియ తద్దర్మమునం దున్నను వర్తమానార్థమును సూచించుచున్నది. తిప్పలూరు శాసనమున ఏళుచు, చామలూరు శాసనమున ఏళుచు, మాలెపాడు శాసనమున ఏలుచున్ది, కొఱవి శాసనమున చేయుచు, అను భవించుచు, పడయుచు, వైదుంబి గండత్రినేత్రుని శాసనమున ఏలుచున్, చెన్న రాయని పల్లి శాసనమున ఏలుచున్ది, దొంగలసాని కనుమ శాసనమున వార్తిలుచు నుండు అను రూపములు కనవచ్చుచున్నవి. వై ప్రయోగములన్నియు ధాతువు నకు చు చేర్చఁగా నేర్పడు శక్తర్థక రూపములతోఁ గూడియున్నవి. కొఱవి శాసనమున చేయుచున్నయను వర్తమానకాల క్రియాజన్య విశేషణము ప్రయోగింపఁ బడియున్నది.

“రట్టగుళ్ల అన్వయంబున వారెవ్వరై యుమ్ రక్షింపనున” (మాచెర్ల శాస. భారతి. వ్యయ. భావణ. పు 183) అను ప్రయోగమున రక్షించు ధాతువు

శుభ్ర రూపమైన రక్షింపన్ అను దానికి ఉన్న అను క్రియాజన్య విశేషణము చేర్చుటచే భవిష్యదర్థము సూచింపఁబడు చున్నది. “రక్షిగుళ్ల వంశమునందలి వారెవరై న రక్షింపఁబోవుచో” నని యీ వాక్యముయొక్క యర్థము. పై సుదా హరింపఁబడిన అహవ మల్లదేవుని శాసనమున ‘రాజురైరి’ అనుచోటఁ గల ఐది అను భూతకాల క్రియ భవిష్యదర్థమునందే వాడఁబడినది. “ఎవ్వరు రాజులగు డురో” వారని యర్థము.

కొన్నిచోట్లఁ దద్దర్థ రూపమే భవిష్యదర్థమును సూచించుచున్నది. దీనికి వక్రమ్మువచ్చువాన్టు పుత్రవద్య . చేసినవాని లోకమ్ము నున్తువాన్టు” మారె పాడు శాసనము. ఉండఁగలరని యర్థము. “దేనికి వక్రమ్ము వచినవాన్టు పశ్చా మహాపాతకు అగు” ఉరుటూరుశాస. కాఁగలఁదని యర్థము.

విద్యర్థకము.

కొఱవి శాసనమున సుఖంబు మనుము అను ప్రయోగ మున్నది. ఇందలి మనుము మనుదాతువు యొక్క విద్యర్థక రూపమువలెఁ గానవచ్చుచున్నది ఇంకెక్కడను నిట్టి రూపములు కాన రాలేదు.

కొన్నిచోట్లఁ దుమున్నర్థక రూపమునకుఁ దద్దర్థము వందలి వలయు దాతురూపమును జేర్చుటచే విద్యర్థకము సూచింపఁబడినది. “నీ చేసిన యుప కారంబునకుఁ బ్రత్యుపకారంబు చేయవలయు” కొఱవి శాస. పై సుదాహృత మైన అహవమల్లదేవుని శాసనములో “వారుం బూర్వస్థితిం దప్పక పాలించు వారు” అను వాక్యమున తప్పక అను పదముచే విద్యర్థము వ్యక్తము చేయఁ బడినది.

కొన్నిచోట్ల నిట్టి పదాంతరము లేమియు లేకుండనే తచ్చుటాను ప్రయోగ ముతోఁ గూడిన తద్దర్థ విశేషణములు విద్యర్థమును సూచించు చున్నవి. “దీనిని కాపులు కాచువారు” పెట్లూరు శాస. కావలయు నని యర్థము.

ఆశీరాద్యర్థకములు :

ఆశీశ్శాపాదులను గాని యిచ్చను గాని తెలియఁజేయుటకు సాధారణముగా ధాతువున కెదు తలు చేర్పఁబడు చుండును. కొన్ని యెడలఁ దద్దర్థ క్రియా

రూపమునకుఁ గాక యనునది చేర్చఁబడుచుండును. కొన్నియెడలఁ గేవల తద్దర్మ క్రియయే యీ యర్థములను సూచించుటయుఁ గలదు. చిన్నయసూరి తద్దర్మాదులందు లాట్టగు నని చెప్పి తచ్చీరి సంభావనా సంప్రక్క సాతత్య వర్తమాన భావ్యాశీరాదు లాది పద గ్రాహ్యము లని సూచించెను. చాళుక్య యుగమునందలి శాసనములలో ఎదు, త, కాక లతోఁ గూడిన రూపము లెక్కడను గానరాలేదు. తద్దర్మ క్రియలో తచ్చబ్ధాను ప్రయోగముతోఁ గూడిన తద్దర్మ విశేషణములో యీ యర్థములను సూచించుచున్నవి.

దీని రక్షిణ్వున వానికి అడుగడు గళ్వమేధమ్ము నా ఫలం బగు. (నలకానంపాడు శాస.) అగుఁగాక యని యర్థము.

దేవస్వంబు లచ్చంబు గొణ్ణవాన్తు వారణాసి వచ్చిన పాపంబు గొణ్ణవాన్తు (వెద్దముడియం శివాలయము శాస) అగునుగాక అనున దధ్యాహార్యము. అటువది వే లేండ్లు వరక యోని నుండుదురు. (ఏడువాడలపాలెపు శాస) ఉందురుగాక యని భావము.

చేదర్థకములు :

చేసిన, వచ్చిన మున్నగు రూపములకు చో. ఎడల అను వానిని జేర్చిన రూపము లిప్పుడు చేదర్థమును సూచించు చున్నవి. చేసినన్, చేసిరేని అను నవి కేవల గ్రాంధిక రూపములు. చేసికే, చేస్తే, వచ్చితే, వస్తే అనునవి కేవల వ్యవహార రూపములు. భూతకాలమున మధ్యమపురుషైక వచనమున ధాతువునకు తివి చేరును. చేసితివి, వచ్చితివి. వీనికి ఏని లేక ఏన్ చేర్చినచో చేసికేని చేసికేన్ అను రూపము లేర్పడును. ఇవే చేస్తే, వస్తే అను రూపములుగా వ్యవహరింపఁ బడుచున్నవి. ప్రథమ పురుషమున ధాతువునకు తి అను ప్రత్యయము చేరకపోయినను మధ్యమ పురుష రూపముల సామ్యమున నా పురుషమునఁ గూడ నీ రూపములే వాడఁబడుచున్నవి; వాడు వస్తే; నీవు చేస్తే. మొదలైనవి.

చాళుక్యయుగము నందలి శాసనములలోఁ జేదర్థమును సూచించుటకుఁ గొన్నిచోట్ల భూత తద్దర్మ క్రియలకు ఏని అను ప్రత్యయము చేర్చఁబడి యున్నది. ¹

1. ఒక్కొక్కప్పుడేని అనునది క్రియకుఁగాక కర్తకు జేర్పఁబడు చుండును

అచువరు గళరేని లక్ష్మీపుర శాసనము.
 కట్టను గావను రక్షింపను వలయునేని కొఱవి శాస.
 దీని నెడపక నడిపిరేని, దీని నెఱపిరేని ఏడువాడలపాలెపు శాస.
 వచ్చినవారు గళరేని అహదనకర శాస.
 దాతువునకు ఇనన్ చేర్చఁగా వచ్చురూపములు కూడఁ గొన్నిచోట్లఁ జేదర్థమును
 సూచించు చున్నవి
 పజ్జిన సామంత పదువతో అద్దంకి శాస.
 వెల్వరించిన నక్కమేధంబు ఫలంబు.
 తపేక్షించి నా లింగంబిఱిసిన పాపంబు యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాస.
 చేయకున్న నే చా. ఖి. ధర్మవరశాస.
 దీనికి వక్రంబు వచ్చిన పాఱును వేయు విప్పర్తి శాస.
 చెఱిచినను చురియ వెఱకినను కొఱవి శాస.

వ్యతిరేకార్థకములు :

అహదన కర శాసనమున లేదు అను రూపమున్నది. ఇల్ అను దాతువునకు
 (10 bc) అవి యర్థము. తెఱఁగుననే కాక ద్రావిడ భాషలన్నింటి అ అనునది
 వ్యతిరేకార్థక చిహ్నముగాఁ బరిగణింపఁ బడుచున్నది. ఇల్ + అ + దు;
 ఇల్ + అదు: వర్ణవ్యత్యయముచే లేదు అను రూపమేర్పడినది.

ఇల్ అనుదాతువు నర్థములోనే వ్యతిరేకార్థ మున్నదని కొందఱి అభిప్రాయము.
 కామసాని గూడూరు శాసనమున కోటి పేయదే అను వాక్యమున్నది. చేయదు
 అనునది చేయదాతువునుం వియేర్పడిన వ్యతిరేకార్థక క్రియారూపము. దీనికి
 ఏ అను ప్రశ్నార్థకము చేరుటచే విది వ్యతిరేకార్థమునుగాక సామాన్యార్థమునే
 (స్వార్థమునే) యొనంగు చున్నది కోటిపేయదే యనఁగాఁ దప్పక కోటిపేయ
 నని భావము.

యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనమున గొరగల్గొక అనుచో కాక అనునదియు,
 ఏడువాడల పాలెపు శాసనమున ఎడపక నడిపిరేని అనుచో ఎడపక అనునదియు
 వ్యతిరేక రూపములే. ఇవి దాతువునకు ఆక చేర్చఁగా వచ్చిన వ్యతిరేకత్వార్థక
 ములు. అగు + ఆక వర్ణవ్యత్యయముచే కాక. ఎడపు + ఆక = ఎడపక.

కర్మార్థకము:

కర్మణి ప్రయోగము తెలుగునకుఁగాని యితర ద్రావిడ భాషలకుఁ గాని సహజమైనది కాదు ఇది సంస్కృతాను కరణముననే యీ భాషలలోఁ బ్రవేశించి యుండును. తెలుగున అన్నంతమైన తుమర్థరూపమునకు బదు ధాతువును జేర్చినచోఁ గర్మార్థక ధాతువేర్పడును. ఇట్టికర్మార్థక ప్రయోగములు చాళుక్య యుగమునందలి శాసనములలో మూడు నాలుగు కంటె హెచ్చుచేపు

ఎవ్వియేని నాతని చేయబడి

కొఱవి కాన.

వైదుమ్ముకచేత పట్టం కట్టబడి

ముదివేడు S I I X 640.

వారిచేత పట్టం కట్టబడి

S I I. X 629.

నన్నయ భారతమున కర్మణి ప్రయోగములు కానవచ్చుచునే యుండును కాని తరువాతి కవుల గ్రంథములలో నవి చాల నరుదుగాఁ గానవచ్చును. అంగ్లేయ భాషాభ్యాస ప్రభావముచే విప్పటివారి రచనలందును మాటలందును గర్మణి ప్రయోగములు తఱచుగనే గోచరించు చుండును.

తుమున్నర్థకములు.

ధాతువునకు అన్ చేర్చఁగాఁ దుమున్నర్థక రూపమేర్పడును. ఏలు + అన్ = ఏలన్. ఈ అన్ లోని ద్రుతము తఱచుగా లోపము చెందుచుండును ఇప్పటి వ్యవహారమున నీ తుమున్నర్థకములకు బదులు భావార్థములకు కు చేర్చఁగా, వచ్చురూపములు వాడఁబడు చుండును. చేయుటకు, చేయదానికి మున్నగు రూపములు మనమిప్పుడు తఱచుగా వినుచుందుము. అగు ధాతు తుమున్నర్థక రూపమైన కాన్, కన్ (గాన్, గన్) అనునది మాత్రము విశేషముగా వాడుకలో నున్నది.¹ దీనిని వాడునప్పుడు చివరనున్న ద్రుతమును లోపింపఁ జేయుటయే తఱచు. చాళుక్య యుగమునందలి శాసనములలో నీ తుమున్నర్థకముల చివర ద్రుతము లోపించిన రూపములును, న్, ను అను ద్రుత చిహ్నములతోఁ గూడిన రూపములును గానవచ్చుచున్నవి.

ఏకన్ కలమళ్ల, ఉరుటూరు, ఇందుకూరు, చిరింకూరు

1. కాన్, గాన్ అనువాని నానంతర్యార్థ సూచకములుగాఁ గూడ వాడుచుందురు వెళ్లఁగాన్ = వెళ్లిన యనంతరము.

శాప ఎఱ్ఱగుడిపాడు, తిప్పలూరు. రామేశ్వర స్తంభ శాసనములు, దొంగలసాని కనుమ. యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనములు.

చేయ వెలుదుర్తి. బాణరాజుల శాస. గంగిరెడ్డిపల్లి మద్దెమ్మ గుడి శాస.

సృష్టికల్లన్ చామలూరు. విక్రమాదిత్య బలికుల బాణరాజుల శాస.
అచ్చెర్వుగను బూడిదగడ్డపల్లి శాస.

నిల్వను రెండవ చోళమహారాజు చిలంకూరు శాస.

కాపన్, కట్టను, కావను, రక్షింపను కొఱవి శాస.

ఓడంగ చెన్నరాయనిపల్లి శాసనము.

వెలయంగ, వలియన్ యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాస.

అనంగా, పరగగ కామసాని గూడూరు శాస.

ఒప్పగ, వెలయంగ, అనంగా, పరగగ, ఓడజ్జ మున్నగు రూపములలో, దుమున్నర్థకములపై ఆగు భాతు తుమున్నర్థక రూపములైన గన్, గా (కన్, కా) అనునవి కానఁబడుచున్నవి.

ఈ శాసనములందలి క్రియలలో, గొన్ని తత్సమములు కూడ నున్నవి.

రక్షించిన (నలజానంపాడు) రక్షించి (విప్పర్తి) రక్షింపను (కొఱవి)
రక్షించున్ (గురిందగుంట)

వధిసినవాఱు (నల్ల చెఱువుపల్లి) వధించిన (వైదుంబి రాజుల శాస.)

రక్షించిన (అద్దంకి) వధించిన (వెలిగల్లు) నెం. 314.

సృష్టికల్లన్ (చామలూరు) (విక్రమాదిత్య బలికుల బాణరాజుల శాస)

అనుభవించుచు, ప్రతిష్ఠించి. (కొఱవి).

ఉపేక్షించిన (యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాస.)

ఉదయించె, జనియించె, వినుశించె కామసాని గూడూరు శాస.

తత్సమ పదపూర్వములైన దేశ్య క్రియా రూపములు కొన్ని చూపట్టుచున్నవి.

వక్రపల్కిన (వెలుదుర్తి) ప్రసాదచేసిరి. (చిలంకూరు) ఈ రెండింటి మువర్ణము లోపించినది.

దయచేసిరి పెట్లూరి శాస.

ఈ క్రిందివి శబ్ద పల్లవ ధాతువులు.

చేకొని (కొఱవి, చా. భీ. ధర్మవర గూడూరు శాసనములు).

నులుకాడినను (కొఱవి).

తలగొని (చెన్నరాయనిపల్లి).

కృత్తద్ధిత ప్రత్యయములు :

దాగ్రిద భాషలలో మొదట ధాతురూపములే విశేష్యములుగాఁ గూడ వాడఁ బడుచుండెను. అట్టివిప్పటికిఁ గూడఁ గొన్నికలపు చాళుక్య శాసనములలో నట్టివి రెండు మూఁడు చూపట్టుచున్నవి.

చీకు (నిస్సారమగు—పాదైపోవు) ఇది తిప్పలూరి శాసనమున కొండ కార్తికాయ చీకున అను నెడఁ గృష్ణ పక్షమున అను స్థమునందు నామ వాచకముగా వాడఁబడినది.

కట్టు = బంధించు—సృష్టివల్లభ విజయాదిత్య చోళుని చామలూరు శాసనము ఉత్తరము కట్టు — (విశేష్యము) ఇదే కొన్నిచోట్ల గట్టు. కట్టి అనియు వాడఁ బడుచున్నది. రెండవ అమ్మరాజు మచిలీ పట్టణ తామ్ర శాసనము (కట్టరి చేటువున) కొన్నిధాతువుల తుది సరళము పరుషత్వము నొంది ప్రాస్వాచ్చు దీర్ఘమగుటచే నామవాచక రూపమేర్పడు చున్నది.

పొడు—పోటు—వైదుంబ గండత్రినేత్రుని శాస.

నిర్—నేరి—చామలూరు శాస.

వడు—నాణ్డు (దేశము) గండ త్రినేత్రుని శాస.

తోణ్డు—తోణ్డు—తోఁట—రామేశ్వర స్తంభ శాస. (తోండు v tr to dg excavate (తమిళ) Dr Cognates page 130)

ధాతువులకు వు, వు, దు, ఇ మొదలగు ప్రత్యయములు చేర్చుగా నామవాచక రూపము కేర్పటకు కొన్నియెడలఁ జూపట్టుచున్నది.

తూఱు (ప్రవేశించు) తూఱు—తూర్పు మాలెపాడు శాస

వేళ్, వేల్పు (యజించు) వేల్పు (విప్పర్తి శాస.)

పెర్, పెన్ (పెనుచు) పెంపు.

కొల్వు — కొలెవు, కొలుచు (పేవించు) కొల్పు.

వల్లభు కొల్లున

చా. వీ ధర్మవర శాసనము.

కా—కాదు కామ్మ (రక్షణ) కాపు = (రక్షించువాడు) కొలువి శాస.

పోవు — ప్రోవు కొసినేపల్లి S. I. I: X 408 A.

పాగు — ప్రాపు Do

కాలు — కాల్య . వెంకయచోడునిదొంగలసాని కనుమ శాసనము నందలి దాష్ట్యమును పదమిదియే యని శ్రీ వెంకట రామయ్యగారు సూచించి యున్నారు. (త్రిలింగ రజతోత్సవ సంపుటము).

కుడి (త్రాగు) కుడుపు.

కె (స్నేహముగా నుండు) కాలవీకరణము చెల్వ = అందము.¹

చేటు — చేటువున . అమ్మరాజు II మచలీపట్టణ తామ్ర శాస

కుటీ = లక్ష్మముచేయు—గుఱువు (గుర్తు) దొంగలసాని కనుమ శాస.

మేర్ — మేన్—మీన్—మీన్డు (ఎత్తు)

పడ — పని.

కృత్సృత్యములు పరములగు నప్పుడు కొన్ని తెలుఁగు భాషాపుల తుదివర్ణ ములకు లోపము కలుగుచున్నది.

తద్దిత రూపములు.

ఈ శాసనములలో, గొన్ని తద్దిత రూపములు కూడఁ గనవచ్చుచున్నవి.

బిడియ బొలయట్టి పేదరి యాకుఁ జి న్త—రెండవతాళవి నిరిపురపు శాసనము.

ఇచ్చట పేదరి + ఆకు అనఁగా (poor leafed) విరళపత్రమైన అనునర్థము

చెప్పఁబడినది. పేద అను పదమునకు అరి ప్రత్యయము చేరఁగా పేదరి

అను రూపమేర్పడును. ఇప్పు డరి ప్రత్యయము పెక్కు చోట్ల

మఱుబర్థమున వాడఁబడు చున్నది. కాని యది యిచ్చట స్వార్థము

ననే వాడఁబడినట్లు తోచుచున్నది. పేదరి = పేద. తక్కువ ఆకులతోఁ

గూడిన చింతచెట్టు అని యర్థము.

1. చెలువు, చెలువ చెలువుడు అనుపదములందు సౌందర్యమును నర్థమే

ప్రధానము. అందమైనవాడు అను భావమునుండి చెలువుడు అనఁగా

ప్రియుడు మిత్రుడు అను భావముకూడ వచ్చియుండును చెలి, నెచ్చెలి =

ప్రియ మిత్రుడు. చెలిమి = స్నేహము.

చెల్వడు - చెల్వ కలవాడను నర్థమున అనఁగా మతుబర్థమున డు ప్రత్యయము చేరినట్లు కవిపించుచున్నది. చెల్వ + డు = చెల్వడు. కాని వైదుంబరాజుల శాసనమున నీ పదము ప్రభుచెల్వడు అను సంజ్ఞానామవాచకము (Proper Noun) గా వాడఁబడినది.

కురుబలకోటకు దక్షిణమున నెం. 300రు. గల శాసనములో గండసజ్జ-
వీస్తు అను రూపమున్నది. ఇదియును సంజ్ఞావాచకమే. "స్వస్తిశ్రీ గండ
సజ్జవీస్తు" సంకలె (సంకలియ) శబ్దమునకు మతుబర్థమున ఈ ప్రత్యయము
చేర్చఁగా నీ రూపమేర్పడినదని చెప్పవచ్చును. శబ్దరత్నాకరమున సంకెల
అను రూపమేకాని సంకలె అను రూపములేదు.

తూము + ఎణ్ణు; మాన + ఎణ్ణు = మానెణ్ణు

బాణరాజుల శాస.

ఇచ్చట మానార్థమున ఎణ్ణు (ఎడు) ప్రత్యయము చేరినది. పెండ్లి శబ్దమునకు
మతుబర్థమునం దము ప్రత్యయము చేర్చఁగా పెండ్లము రూపమేర్పడును. కొనినే
పల్లి S I. I X 598. శాసనమున వారి పెణ్ణంబు అను రూపమున్నది ఇది
పెండ్లముయొక్క పూర్వ రూపము.

సముచ్చయార్థకము:

ఇప్పుడు ఉను అనునది సముచ్చయార్థక ప్రత్యయముగా వాడఁబడుచున్నది.
దీనికిఁ బూర్వ రూపము ఉమ్, ఉము. ఇది ఉ. యు అను రూపములతోఁగూడఁ
గనవచ్చుచున్నది.

ఉము, ఉమ్

ఆగ్నేయతః ఆలపర్తియుం జూంటూరియుం ముయ్యల్కుట్టున బూరువు
పడువ, రెండవ అమ్మరాజు మచిలీపట్టణ శాసనము

పూర్వతః ఇయ్యూరియుమ్ బిల్లెమపెద్దపూడ్డియుమ్

తొలగరుసున పల్లమున కొణ్ణియ గుంట (నందింపూడి శాస)

రట్టగుళ్ల అన్వయంబున వారెవ్వరైయుము రక్షింపనున్న (మాచెర్లశాస)

వేగవికాకు వేడ్లము వేళెఱువుకు లక్ష్మీపుర శాస.

రేనాణ్ణెలు వేయుమ్ ఏకుచుమ్.

గండశ్రీనేత్రుని శాస.

య

ఇసరయ విల్పిన గుడియు

కవిలేళ్ళరపుర కాస. 740.

శ్రీకృష్ణుని అచాల్లు కేసిన పణియు

S I I X 54.

ద్రుగ్గదేవి నేలయు ఉలుపుటురి బోక రెండుట్టియు లక్ష్మీపుర కాసనము.

అంగరయ్యయు, మాదవయ్యయు,

చాముణ్ణియు, దుగ్గయ్యయు

బాణరాజుల కాస.

మహారాజులయు నొలంబియు

పొరెమటి కయ్యంబున

వైదుమ్మరాజుల కాసనము.

ఉన్, ఉ, ఉను.

ధమ్మకవులు ననంబును నేగట్టను

గవను రక్షింపను వలయునేని

కొలువి కాస.

మానెణ్ణు నెయును, గొల్లణ్ణును,

చాముణ్ణియును, ఎఱ్ఱపుమ్మయును,

చిరయనయును, ఇన్దొణును ఇచ్చిన దత్తి

బాణరాజుల కాసనము.

వాదియు దేగుళంబులను

బుడమ నారాయలపాడు

ఈ సముచ్చయార్థము కొన్నిచోట్ల దానిచేగలవలదు నన్నిపదముల చివరను, గొన్నిచోట్ల నొకేపదము చివరను గనబడుచున్నది.

కొమరుస్వామికి భక్తుడై గుడియు నిరుపమమతి నృపధామ డైత్తిజ్ఞై మరంబు

(యుద్ధమల్లుని బెజవాడ)

ప్రొలగల తానపతులున్న రాజు పట్టంబుగట్టినపతియు

నలియం బయ్యారల వెల్పుటించిన.

కవి మల్లజైత్తించ్చె గుడియు మతంబునుం గాత్తికేయునకు. ఇందు మతంబు మన్ అనుచోట సముచ్చయముపై మరల సముచ్చయము వాడబడినది.

అన్యములు :

ఏల్ల—ఇది సర్వపర్యాయము. ద్రుతాంతము.

దొంకరోపలినేల యెల్ల

సర్వపరిహారువు ఇచ్చె

{ వెంకయచోటని
దొంగలపాని కాస.

శిర్గసహాయుడై నేలయెల్లంగావంబూని

కొలువి కాస.

రమనతో బెజవాడ తెల్ల బెడంగును

రక్షయంగాను

{ యుద్ధమల్లుని
బెజవాడ కాస.

అంత.

జెవియంత యేనియు తోగొన్న వాన్లు

పెద్దముడియం శివాలయ కాస

వేల్పు పాల అజెవి యంత

మీన్లు

పుకూరు మీన్లు మిన్ని

మహిమిన్లు

ఏని (చేదర్థకము).

గళరేవి

లక్ష్మీపుర కాస.

నడిపిరేని — నెఱపిరేని—

ఏడువాడల పాలెపు కాస.

రట్టొడ్లు నెవ్వందేని రక్షిచ్చు

గురిందగుంబ కాస.

ఉమ్ (ఉన్) నముచ్చయము (దీనికుదాహరణము లొనంగఁబడినవి)

ఇల్లు.

కుమరువారు యిల్లు కాను ఏనెఱుగువారు, విప్పర్ల కాస.

ఇది తరువాత ఇట్లు ఇటులు అను రూపములతోఁ గనవచ్చుచున్నది.

అట్లు.

దానిక కలక బిడ్డట్లు

యుద్ధమల్లుని బెజవాడ కాస.

అ (ఏవార్థకము).

దానికి + అ = దానిక

గుణ్ణేటియు కటితి వేములగోను . రెండవ అమ్మరాజు వేమలూర్పారు కాస

పశ్చిమతః ఏటియ కట్టితి చటలలు

Do

కాల్గరేవసీమా, ముయ్యలి కుట్ర సీమా; గొల్లజేవ సీమా;

యేఱువగడ్డయసీమా; చింతయ సీమా

నందంపూడి కాస.

ఇప్పుడు

కామసాని గూడూరు కాస.

పోరె (వరె)

ఈశ్వరునకుం గాత్తి కేయుణ్ణు పోరె

ధర్మవర కాస.

వెన్నుఁడువోరె వానికిన్

గూడూరు కాస.

ఓ (ఉత్పేక్ష వాచకము)

భీముఁడో యనంగ

కామసాని గూడూరు కాస.

పై

బంగర్వం బొప్పగ బై లేచినేన అద్దంకి కాన.

కడు . కట్టెపు దుర్గంబు కడుబయల్నేసి Do.

చూవె (చూడవె)

పక్షరంగ చూవె (చూరె) పక్షరంగు

కొన్నిచోట్ల నామ వాచకములే అవ్యయములుగా వాడఁ బడినవి.

సుఖంబుండి (సుఖముతో) సుఖముగా నుండి యని యర్థము కొఱవి కాన.

పదం పరియారము మరుతుణ్ణు . ప్రసాద చేసిరి

రెండవ చోట మహారాజు చిలంకూరు కాన.

నర్వణద పరియారువు డిరుదయ చేసి ఇచి అహదనకర కాన.

నర్వణదా పరిహారముగా నని యర్థము.

నెగి

నెగి దీచ్చె మరంబు యుద్ధమల్లుని బెజవాడ కాన.

ఓగి, మొగి అనువాని వలెనే యిదియు నవ్యయము వోలెఁ గానవచ్చు చున్నది.

శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు దీనికి "నెగయఁ దీర్చె. నెగయ = ఎడయః

తీర్చు = ఏర్పఱుచు. కట్టించెనని భావము" అని వ్రాసి యున్నారు.

యుద్ధ. బెజ కాన. పుట 30.

కుమున్నర్థకము, క్షౌర్థకము, చే దర్థకము మున్నగు వనంపూర్ణ క్రియలు కూడ

నవ్యయములే. అట్టివాని కుదాహరణము లొసంగఁ బడినవి. వీనినే లాక్షణికావ్య

యము లందురు.

సంది.

భావకృత్య యుగమునందలి వచన కావనములలో సంది చేయఁబడిన చోట్లును.

విసంధిగా వ్రాయఁబడిన చోట్లును, యదాగమము వచ్చిన చోట్లును గూడఁ గాని

పించుచున్నవి. వీనిలో విసంధిగా వ్రాయఁబడిన చోట్లే చాలి హెచ్చు. సంది

పాటంపఁబడిన చోట్ల వైకము విశ్చితమైన వియమ మేమియుఁ గాన వచ్చుచి

లేదు. పద్య కావనములందు సంది పాటంపఁ బడుటయే సార్వత్రికముగాఁ గన

వచ్చుచున్నది.

పూర్వ పదము హరింతమై పరపద మచ్చుతో నాంబించు నప్పుడా హల్లును అచ్చును గలిపి వ్రాయుట యిప్పుడు పరిపాటి. పద్య కావ్యములందు మాత్ర మొక పాదము చివర హరింతమైన పద ముండుచోఁ దరువాతి పాదము మొదట నజాదియైన పదము వచ్చినను ఆ రెండింటిని విడివిడిగా వ్రాయు పద్ధతి కొన్ని చోట్లఁ గానవచ్చుచున్నది. చిన్నయసూరి వాక్యవసానంబున సంధిలేమి దోషముకా దనియు నట్లు సంధి విరహము కావ్యము లందుఁ బాదాంత మందే చూపట్టననియు వ్రాసి యున్నాఁడు. చాళుక్య యుగము నందలి కావ్యములలోఁ బాదాంత స్థితమైన హల్లును విరహపాదమైన అచ్చుతోఁ గలపకుండ విడివిడిగా వ్రాసిన చోట్లు కొన్ని కనఁబడుచున్నవి

ఏళన్ ఎరిగల్, రాజల్ ఇచ్చిన

సంవత్సరంబుఁ ఎఱుంబొది

సంవత్సరంబుఁ ఇరుభది

ఊరి స్వాముఁ ఇచ్చిన స్థితి

మున్ ఇచ్చిరి

పడుమాటి కోటన్ ఎనుంబొది

ఇట్టి చోట్ల వచ్చును హల్లుతోఁ గలిపి వ్రాయక పోవుటయే కాక యథాగమము చేసిన చోట్లు కూడఁ గొన్ని చూపట్ట చున్నవి.

సంవత్సరంబుఁ యేనగు

శ్రీమత్ యిమ్మడి

విసంధిగా వ్రాయఁ బడిన చోట్లు.

రేనాణు ఏళన్

కాను ఇచ్చిన

కాళ్ళు ఇచ్చిన. ఏళ ఎరిగల్

రాజులు ఇచ్చిన. రాచ మావంబున ఏబది.

పాటకు ఇచ్చిన. పాతకు అగు

కుమారున్లు అతిశయ

రట్టగుళ్ళు ఆసతిగాను

చిరుమ్మరు ఏళన్

రట్టగుళ్ళు అతిశయ

ఇందుకూరి కాన.

విప్పర్ల కాన.

దిమ్మగుడి కాన.

అహదనకర కాన.

దిమ్మగుడి కాన.

విప్పర్ల కాన.

రామేశ్వర స్తంభ కాన

ఏడువాదల పాలెపు కాన

కలమళ్ళ కాన.

ఎఱ్ఱ గుడిపాడు కాన.

ఉరుటూరి కాన.

ఉరుటూరి కాన.

వెలుదుర్తి కాన.

రామేశ్వర స్తంభ కాన.

చిలంకూరు కాన.

శేనాణు ఏళ	నల్ల చెఱువుపల్లి కాన.
పరిహోరువు ఇచ్చె	వెంకయచోకుని దొంగలసాని కనుమ కాన.
అడుగు అడుగు	విప్పర్తి కాన.
ఉడ్డేలు ఉజ్జయిని.	నల్ల చెఱువుపల్లి కాన.
రాజు అచ్చర్వుగను అరివరజమున్లు అన్వాన్లు	బూడిద గడ్డపల్లి కాన.
పుద్గళకాలు ఇచ్చిన	పొట్లదుర్తి మాలెపాడు కాన.
శేనాణ్ణి ఏళువేళు ఏళుచుణ్ణి	చెన్న రాయనిపల్లె
ఓడగ్గ ఎగిచి.	చెన్న రాయనిపల్లి ఉత్తరము S I I X 342.
రాజుల అన్లు. నాకు ఇచ్చిరి	నలజానంపాడు కాన.
పదేస్తుంబు ఆడుపట్టు, నేలయు ఉరువు టురిబోళ	లక్ష్మీపుర కాన.
పెన్నార ఇళే తేనికిన్	పొట్లదుర్తి మాలెపాడు కాన.
మహారాజుల్లోన ఇన్నుల్లోలి అనపోతులు	పొట్లదుర్తి మాలెపాడు కాన.
చిరుంబూరి ఉత్తరదిళ	మాలెపాడు కాన.
ఎమంబొది అన్నేణ్ణి	విప్పర్ల కాన.
పమథుండని అత్మన్మతంబున	ధర్మవర కాన.
కళ్యాప గోత్రునికి ఇచ్చిన	మాలెపాడు కాన.
దీనికి ఇమ్మలూరి కాపులు	నెల్లూరు జిల్లాకాన.
దేనికి అహితంబు,	మాచెర్లకాన.
అదిత్యభటారానికి ఇచ్చిన	అద్దంకి కాన.
ఠిరిఇంద్ర బాణరాజుల్లు	కొండుపల్లి గ్రామకాన.
ఇరుభది ఎణ్ణు అగు	దిమ్మగుడి కాన.
శివాప్పరాజు ఇచ్చినదతి	బుడమ నారాయలపాడు కాన.
యదాగమము వచ్చినచోట్లు	
పేదరియాకు జిన్న	సిరిపుర తామ్రకాన.
ఓకొటియగు నేణ్ణి	వెంకయచోకుని దొంగలసాని కనుమ కాన.
అల్లపట్టు కుజీతి యీ (ఊ) ధ్లందు	విప్పర్తి కాన.
సులింబుణ్ణి యొక నాణు; తమయన్న; నేలయెల్లం గావంబూని; భీమసయికి	
య్యనేక; నాయకుణ్ణి యీ కాపులయ్య; నీ చేసిన యువకారంబునకు;	
	కొఱవి కాన.

అధిపతి యాయువలు
మళాయాధిపతి యయ్యి: తోడిపాడి
యిచ్చి, దయచేసి యిచ్చిన
దివియ యొక్కొటికి
ఇరువది యాటగు
ఏటియ కఱితి
మఱితోడికాటి యొద్ద
నూటయెన్న
రట్టో? యిచ్చినది
మానిసియెమ్మెకాల

సంధిపాటింపఁ బడినచోట్లు:

రాజుల్లేకన్
ఉత్తమోత్తము స్వయిన; రేనాణ్డేలుచు-
వినగు
చోళమహారాజు లేకన్
ప్రాణసమానుణ్డవైన
గలరేవియు; సుఖంబుణ్డి యొకనాడు;
భీమసలుకి యన్దనేక
అటువది వే రేండ్లు
రేనాణ్డేలుచున్
పాపంబగు
సంయుక్తున్వగున్
సంవత్సరంబు కిరువది మూండు
తూమెన్దు; మానెన్దు; మాచెన్మణ్డుకు
రేనాణ్డేలువేలనేం
గొణ్ణువాన్లు నిచ్చినవాన్లు
ఇన్ద్రలో కంబేగె
భద్రుణ్ణయి
స్థితి

ఏడువాడల పాలెపు కాన.
ఏడువాడల పాలెపు కాళ.
విష్ణువర్ధనుని భీమేశ్వరాలయ కాన
Do
వేమలూర్పాడు కాన.
నందంపూడి కాన.
బాణరాజుల కాన.
ఓంగోలుదగ్గట నిడుమానూరు కాన.
వైదుంబరాజుల కాన

ఇందుకూరి కాన.
తిప్పలూరి కాన.
రామేశ్వర స్తంభ కాన
చిలంకూరు కాన.
కొటవికాన.
కొటవి కాననము.
ఏడువాడల పాలెపు కాన.
వైదుంబరాజుల కాన.
పెట్లూరి కాన.
బాణరాజుల కాన.
విక్రమాదిత్య బలికుల బాణరాజుల కాన
బాణరాజుల కాన.
S I I X 595.
పెద్దముడియం
చిన్నతిప్ప సముద్రము
ఉప్పరవల్లి

పాతకుణ్డుగు

మదనపల్లి పోతురాజుగూడి

S. I. I X 287.

గ్రామమిచ్చెను

గోవిరదపురం బంగారమ్మరాయి

S. I. I X 403.

పై యుదాహరణములను బట్టి చూడ ఉత్తనకుఁ బెక్కుచోట్ల నందియగు చున్నట్లును, ఆత్తనకు వైకల్పికముగా నగుచున్నట్లును, ఇత్తనకు నందిలేనట్లును దెలియుచున్నది. నందిలేనిచోట్లఁ గొన్నియెడల యదాగమము చేయఁబడినది.

ఉత్తనకు ఆచ్చు పరమగునపుడు నందిలేకుండుటయే కాక యదాగమము కల్గినచోట్లు కూడఁ గొన్ని కానఁబడుచున్నవి. ఇవి లేఖక ప్రమాద జనితములైనఁ గావచ్చును. లేదా చింతామణిలోఁ జెప్పఁబడినట్లు యకారాదులైన పదములప్పుడు వాడుకలో నుండియైన నుండవచ్చును. హరింత పదముల తరువాతఁ బడి యకారము చూపట్టుట కూడ నీ విషయమునే స్థిరపఱుచుచున్నది.

వాయుజ్ఞకాను

విప్పర్ల కాన.

విషయంబు యేకువారి

విక్రమాదిత్య బలికుల బాణరాజుల కాన.

వేట్రోలు యేలెడు

యుద్ధమల్లుని వెజవాడ కాన.

షష్ఠివిభక్తి ప్రత్యయములైన కి కు అనునవి ద్రుతాంతములుగాఁ బ్రయోగింపఁ బడినవి. వీని కచ్చు వరమైనప్పుడు పండియైన రూపములును, ద్రుతము లోపింపఁగా వినంది పాటింపఁబడిన రూపములును గనవచ్చుచున్నవి. కాని ద్రుతముతోఁ బరాచ్చు సంశ్లేషము నొందిన రూపములెచ్చటను గానవచ్చుట లేదు.

పెన్నాజు ఇకలేవికిన్

పొట్లదుర్తి మాలెపాడు కాన.

ఏలినతేవికిన్

గండత్రినేత్రుని కాన.

మహారాజులకున్

విప్పర్ల కాన.

ఠటారకపున్

దిమ్మగుడి కాన.

తీతెన్నిక్వంబు నాకున్

S. I. I X 287

పాతకు ఇచ్చిన

ఉరుటూరు కాన.

వస వీశ్వరమ్మువ కిచ్చినది	రామేశ్వర స్తంభశాస.
నాకెల్ల; వీకేమివలయు; శ్రీకెల్ల నైనయ	} కొఱవి శాస.
చేది శర్మకిచ్చిరి.	
గోజవలకిచ్చిన	వెలుదుర్తి శాస.
శమ్మూరి కిచ్చిన దతి	S I I X 594.
ఆదిత్య బటరనికి ఇచ్చిన	చామలూరు శాస.
నాకు ఇచ్చిరి	అద్దంకి శాస.
కశ్యపగోత్రనికి ఇచ్చిన	నరిజానంపాడు శాస.
	మాలెపాడు శాస.

చోళమహారాజు ఇందుకూరు శాసనమందును ఉత్తమాదిత్య చోళమహారాజు వెలుదుర్తి శాసనమందును ఉత్తవ కచ్చు పరమగునప్పుడు పరాచ్చులోపించిన ప్రయోగములు కనఁబడుచున్నవి. ఇవి లేఖక ప్రమాద జనితములలో యప్పు ధర్మ సంధి వాడుకలో నుండెడిదో చెప్పఁ జాలము.

సంయుక్తుస్థు + ఆగు = సంయుక్తుస్థుగు ఇందుకూరు శాస.
పెచ్చమహాపాతకుస్థు + ఆగు = పెచ్చమహా పాతకుస్థుగు - వెలుదుర్తి శాస
ఇందు, అందు అనున విప్పుడు సప్తమీ విభక్తి ప్రత్యయములుగను ద్రుతాంత ములుగను బరిగణింపఁ బడుచున్నవి. ఈ శాసనముల కొలమున నవి యుదంతము లైన ప్రథమా విభక్తి రూపములుగాఁ గనఁబడు చున్నవి.

గొరగల్గ కొరులిందు విడిసి. యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాస.
ఇస్తు ప్రత్యక్ష బయన్న Do.

నముచ్చయమునకు (తీన్) అచ్చు పర మైనప్పుడు ద్రుతము లోపించు టయు యదాగమము వచ్చుటయుఁ గనఁబడు చున్నది.

గల రేనియు యీ స్థితి. కొఱవి శాస.
మఱియు యెవ్వియేన్. Do.

నన్నయ భారతము వందును దరువాతి గ్రంథము లందును ద్రుత ప్రకృతి కములకుఁ బరమైన పరుషములు సరళములుగా మాఱుట కనవచ్చుచున్నది. అప్పు

ద్రుతమునకు బిందు సంశ్లేషములు విభాష నగును. ఈ శాసనములలో గొన్ని చోట్ల సరళాదేశము కనవచ్చుట లేదు. కొన్నిచోట్ల సరళాదేశము చేయఁబడినను బిందువు లోపించుచున్నది.

శేషకామ్యం రికిన్ తేవి	చోళ మహారాజు ఇందుకూరి శాస.
శేషకామ్యం రికిన్ తేవి .	పొట్లదుర్తి మాలెపాడు శాస.
మహారాజు లాకున్ ప్రవర్ధమాన	విష్ణుర్ల శాస.
మా . . డియారికి తేవి	నల్ల చెఱువుపల్లి శాస.
ఏయి వల్లవాది రాజుల	చామలూరు శాస.
మంగుతోటన్ పొడుచి	బూడిదగడ్డపల్లి శాస.
ప్రాపును ప్రోపు	S. I. I. 598
మాఱుక్ర గాను తాగిరి	మాలెపాడు శాస.
నకు బడి పేసిన	విష్ణుర్ల శాస.
పేసేసిన యుపకారంబునకు బ్రత్యుపకారంబు	కొఱవి శాస.
నాచేత పట్టం కట్టబడి	ముదివేడు శాస.
కయ్యంబున జచ్చిన	మైలవర శాస.
పాఱ జమ్మిన వాస్తు	రామేశ్వర స్తంభ శాస.
పీ గాచినవారు	బుడమ నారాయణపాడు శాస.
సరళాదేశమైన పిమ్మట ద్రుతము బిందువుగా మారిన రూపములు.	
పడుమటం గొడ్డ	దొంగంసావి కనుమ శాస.
పరియుంగాన; నేరియెల్లం గావంబూవి; } చేయంబడి }	కొఱవి శాస.
పున్నమం వెట్టువారు	S. I. I. 595
ఉత్తంగాంతురు	ఏడువాడల పాలెపు శాస.

సంఖ్యా వాచకమైన ఏను పన్నయ భారతమునఁ గళ గానే వాడఁబడినట్లు శోచుచున్నది. ఏరియన ఏను తీర్థములు అది. (8.148) ఏను ప్రకారంబులు

(అది 7 274) మున్నగు చోట్ల దాని తరువాత సరళాదేశము చేయఁబడి యుండలేదు.

అక్షిపుర శాసనమున పదేస్తుమ్ము అను రూప మున్నది. ఇందేను లోనికి లోపించుటయుఁ బిమ్మటఁ బరమైన త కారము ద కారముగా మారుటయుఁ గన వచ్చుచున్నది. దీనిని బట్టి యుత్వ లోపము కలుగు నప్పు డది ద్రుత ప్రకృతికపే యని భావింపవచ్చును.¹ ఏను కళయైనను ఏను + పది = ఏఁబది; ఏను + తుము = ఏఁదుము అను రూపములను బ్రాతాది సూత్రముచే సాధింప వచ్చును. ఇంప ఖట్టు శాసనమునను విప్పర్తి శాసనమునను ఏనువుట్లు అని ఏను తరువాత గన దదవా దేశము చేయఁ బడినది. అందుచే నప్పుడది కళగా నుండెనని భావించుటయే యుక్తముగాఁ దోచుచున్నది.

గనదదవా దేశము బహుళమని చిన్నయసూరి సూచించెను ఇప్పుడీ యా దేశము చాల నరుదై పోయినది. ఒక్క అగు ధాతు తుమున్నర్థక రూపమైన కాన్, కన్ అను వానిలోని క కారమునకు మాత్రము గాదేశము విత్యముగాఁ గనవచ్చుచున్నది. చాళుక్య కాలపు శాసనములలోఁ గొన్ని చోట్ల నీ క కారము నకు గాదేశము కనఁబడుట లేదు. మిగిలిన చోట్ల గనదదవా దేశము నియత ముగాఁ గలుగుచున్నట్లే భావింప వచ్చును.

నివబుకాను (ఎఱ్ఱ గుడిపాడు) వారుయిల్లుకాను (విప్పర్ల) చిర్పలియపట కాను (తిప్పలూరు శాస.) బృహన్నతి హోరకాను (తిప్పలూరు శాస.)

అఱితిగ్గాను (ఇట గ దేశమైనది)

రామేశ్వర స్తంభ శాస.

అచ్చర్వగ్గను Do

బాడిదగడ్డపల్లి శాస.

స్వస్తిశ్రీ సోక మహారాజా ల్లోకన

పొట్లదుర్తి మాలెపాడు శాస.

వేగ్గళపు. వేనెఱువుకు. వేవాన్ఱు

మాలెపాడు శాస.

పట్టంబు గట్టిన

దొంగలసాని కనుమ శాస.

1. నాలుగేన్ బ్రాడికుట్టుల నీఁడె పినికి" ఛార. అది x-218 లో (చింతా. విష

వరి పుట 191 పాఠము)

నాలుగైనను అనియేకాక నాలుగైదను నర్థముకూడఁ జెప్పవచ్చును అప్పుడిది కూడ ఏన్ ద్రుత ప్రకృతిక మనుట కుచాహరణ మగును.

వశుదత్తే నేసివ

అట్ల పట్టు సేను

ఇరువుర

అచువరు గర్భరేని

వేగవికలు

నలుగు వుట్టు అట్ల పట్టునేను

వెయిగవిలాకు, రాజ్యంబు నేయించు

ప్రత్యుపకారంబు నేయ వలయున్

వెయి వెలుపుకు వేయిగావిలల

ఇరుగట్టు గాడ్ల పట్టుసేను

రయ సేసిరి

మాన్యు వుట్టు

వజ్రేణు వుట్టు

రిశ్యంబు గొణ్ణువాన్లు

స్థితివిరాజ్యమ్ముసేను

వేదబ్రాహ్మణ గురు భక్తులు నక్తిత్రయ

విప్రుర్ల కాన.

Do

విప్రుర్ల కాన.

రిశ్యంబు కాన.

Do

బుధమ నారాయణ పాడు కాన.

కౌఠవి కాన.

Do

ఏదువాదల పాలెపు కాన.

మైలవర కాన.

పెట్టూరి కాన.

నలకానంపాడు కాన

రికిరాజ కాన.

పెద్దముడియం శివాలయ కాన.

ముడివేడు చెలుపు దగ్గర కాన

ధర్మవర కాన.

ఇప్పుడు పై పయి అను నవ్యయములు ద్రుకాంతములుగా వాడఁబడుచున్నవి. రామానాయవికోట (S L I. X 842) కాననములో వాణరాజుపై వోయి వాడిచి అను ప్రయోగము కనఁబడుచున్నది. దీనిని బట్టి యప్పుడు 'పై' క్కయైన యవ్యయముగానే పరిగణింపఁ బడుచుండెనేమో యను సందేహ మొదలు చున్నది.

ఇప్పుడుదంతమైన భాతువును యథాస్థితముగా వాడినచోఁ దద్దర్శ విశేషమగు చున్నది. దీనికచ్చు పరమగునప్పుడు ముగగు మగునని వ్యాకరణములు చెప్పుచున్నవి. పూర్వము భాతువునకు ఉమ చర్మఁగా నీ తద్దర్శ విశేష మేర్పడుచుండెనని తెలియుచున్నది. (అగుమ్, పోగుమ్, చేయుమ్) ఈ ఉమ కాలక్రమమున ఉన్ గా మఱివది. హల్లు పరమైనప్పు డిందలి ద్రుతము రోపించును. అచ్చు పరమగునప్పుడు దానితో సంశ్లేషము నొందును. ఈ కాసన

ముల కాలము నాటికే యిట్టి రూపములు కనవచ్చుటచే ఉమ్మలోని మకార మచ్చ
టికే ద్రుతముగా మాతెనని తెలియుచున్నది.

అగు + నాణు

రామేశ్వర స్తంభ శాస.

వచ్చు + వాన్లు

Do : మాలెపాడు శాస.

నల్పాద్యది యొకటి యగునేటి

దొంగలసాని కనుమ శాస

ఎఱుంబొది అన్నేటి.

సంవత్సరంబు పదియేడగు నేటి

ఇంద్రకీల పర్వత శాస.

నూటానల్పాది యగునేటి

ఏరుబాదల పాలెపు శాస

అగపరాజ సవత్స (౮౯౦) యగు

నేటి

} పొదిలి శాస.

కొన్నిచోట్ల అనురాతు తద్దర్మ క్రియాజన్య విశేషణమునందలి ప్రత్యయ
ముతో రాతువు నందలి ఉకారము కూడ లోపించుచున్నది.

అన్వాస్తు (బూడిద గడ్డపల్లి) బాదిరాజన్వాస్తు (నలకానంపాడు శాస.)

శత్రుత్వ చువర్ణము ద్రుతాంతము. దీనికచ్చు పరమైనప్పుడు ద్రుతము లోపించి
సంది యగుటయు, ద్రుతమచ్చతో సంశ్లేషము నొందుటయు, గూడ గానవచ్చు
చున్నది.

ఏలుచుట్టి

మాలెపాడు శాస, చెన్నరాయనిపల్లి శాస.

రాజ్యంబు చేయుచు నిష్ఠ విషయ

భోగంబులు

} కొఱవి శాస.

అచంద్రార్క తారకంబును వాడ్డి
లుచు నుండు

} దొంగలసాని కనుమ శాస.

అపదాద్యచ్చు పరమగునపుడు సందియైన రూపమే కనబడు చున్నది :

మాన + ఎఱు = మానెఱు

విత్యవర్షుని మాలెపాడు శాస.

వది + ఇంచు = వధించు

గండ త్రినేత్రుని శాస.

పద్య శాసనములందలి వచన భాగములలో, గూడ విసంది పాటింప
బడిన ప్రయోగములే హెచ్చుగానున్నవి. యదాగమాదులు కూడ, బైవచన
శాసనములందువలెనే కనవచ్చుచున్నవి.

అద్దంకి శాసన :

పరమ మహేశ్వరుణ్ణు ఆదిత్య బటరనికి ఇచ్చిన భూమి ఎనుబొది పుట్ల ఆడు
పట్టనేల

వారికి అన్యమేదంబున ఫలంబు అగు

చా. ధీ. ధర్మవర శాసనము :

విజయరాజ్య సంవత్సరంబు యేనగునేటి ఉత్తరాయన, నల్లతణ్ణెయ్య అయ్యప
రాజు, బెజయరాజు ఈ పురము.

బెజవాడ శాసనము (యుద్ధమల్లునిది)

చేంట్లోయ యేలెడు.

ఓణ్ణుసోటి (గనడదవాదేశము).

యి ప్రితిపేకొటి Do

దీనినారు నిల్వినవారు .. దప్పి యటి పుట.

పద్య శాసనములందలి పద్య భాగములలో గనడదవాదేశము వియ
తముగాఁ జేయఁబడినది.

అద్దంకి శాసన.

పట్టంబుగట్టిన, పట్టంబు గట్టి శ్చే; కొట్టం బుల్వడై ణ్ణు గొణి; దుర్గంబు గడు
రియల్పేసి; బెజవాడ గావిశ్చే.

కందుకూరు శాసన.

శ్రీనిరవద్యుణ్ణు సి త్త జాతవముణ్ణు

చా. ధీ. ధర్మవర శాసనము.

ఆదవి సొన్నె; అచలపురము పొచ్చె.

యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసన.

రాజాశ్రయణ్ణు ద్రిభువనాభరణుణ్ణు, పట్టంబుగట్టిన పతి.

సావంబు దమకు; ఓణ్ణుసోటు; అనముట్టుపేకొవి; ఇన్ఱు వ్రత్యక్ష బయన్నవిచ్చు;
ప్రితిపేకొటి; వేరడు దానుం

గూడూరు శాసన:

రాజవందనుల్ సనిన; పేవ్కుండు దానుదయించె; ప్రతిష్ఠపేసి; కోటిపేయదే.

ఇందు తెలుగు మీఁది సాంస్కృతిక పరుషమునకు గ న డ ద వా దేశ
మైనది ఇం ద వ్వుడు కళగా మం దెననుటకుఁ గూడ నిది యొక నిదర్శనము.

ఉకార సంధి:

బలగర్వం బొప్పగ (అద్దంకి).

సేవితు ఇవిలుణ్ణనృతరిపు బలుణ్ణాహవ (కందుకూరు)

లోహసనందైక్కి; వెన్నాజిలో; సంకిలాణ్ణను, బింకముడిచె, బెణ్ణెన;

భూలోకంబెఱుంగ. చా. భీ. ధర్మవరశాస.

మల్లుణ్ణనవద్య; వల్లభుండత్తికా భక్తుణ్ణె, నృపదాముణ్ణెత్తివే, ఒరులిందు
మలినురై; ఫలం బుపేక్షించినా; లింగబతీసిన; సుతుణ్ణొణ్ణు; మల్లణ్ణెత్తించ్చె
కలక బిడ్డ; మాడువమరంగ; ధర్మనాదంబడి. (యృద్ధ. బెజవాడ శాస)
వెన్నుండను సంభవుండయ్యె; ప్రసిద్ధుండై; పునుండగు; జగద్విదితుం దుదయించె
భీముండో; భూషణుండైట్టి, నరేంద్రుండు త్తమ, అతంద్దవి; అరుత్తగు.
కాలుండై - కామసాని గూడూరు శాస.

ఇతర సంధులు :

గొరగల్గక + ఒరులు = గొరగల్గొరులు (అకార సంధి).

కొని + ఉణ్ణు వారు = కొనియుణ్ణువారు (యదాగమము).

పతి + ఉ = పతియు.

తివిరి + ఇన్నెలవ = తివిరి యిన్నెలవ (యదాగమము)

బెజవాడకు + ఎల్ల = బెజవాడకెల్ల.

దానికి + అ = దానిక.

ఇద్ద + అట్లు = ఇద్దట్లు.

భీముండో + అనంగా = భీముండో యనంగా (గూడూరు శాస.)

దేశము + అందు = దేశము నందు.

అట్టి + ఎల్లు = అట్టి యెల్లు.

కామమసాని + ఒక్క = కామమసాని యొక్క.

చంపి + అ కొరవి = చంపి యా కొరవి.

అత్తనకు సంధి యైనది. ఇత్తనకు సంధి లేదు. క్షార్థకమైన యిత్తనకు
సంధి లేదు. ఉత్తనకు సంధియైనది; దేశము నందు అను ప్రయోగమును బట్టి

గూడూరు శాసనమునాటికి (క్రీ. శ. 1000) అందు విభక్తిప్రత్యయముగా మాణివదని తెలియు చున్నది. దేశమునకిది పరిమితమైనది.

ద్రుత ప్రకృతిక నంది;

ఒప్పుగ బైలేది; ప్రభుం బిడ్డరింగుం బట్టిన, వేంగి నాట్టిం గొఱ్ఱియ (అన్తంకి శాసన)

అజిలోం జూపె, చోఱనింజేకొని, (చా బీ. ధర్మవర శాసన)

పరగంగ; బెజవాడం గొమరు స్వామికి, వెలియంగ, విడిసిస్త్రోల్లగల. మతంబునుం గాత్రికేయునకు, రక్షయుంగాను తానుం గట్టించెం గ్రమంబున; అమరంగ; (యుద్ధ. బెజవాడ శాసన)

వానికిం పునుండగు, ఉదయించె గీత్రితో, అనంగా, పసుదాభిపుం జేకొని, ఉద్ధృతముగ జంపి; నాయకు జంపి (గూడూరు శాసన.)

ద్రుత ప్రకృతికము మీది పరుషములకు పరకము లగును అదేక సరికమునకు ముందున్న ద్రుతమునకు బిందు వగును ఈ బిందు వున్న చోట్ల నెల్ల నిందు సున్న గనే వ్రాయఁ బడినది. కొన్ని చోట్ల వర్త బిందువు విడిచి వేయఁ బడినది. కొన్ని చోట్ల బిందు సున్నగనే వ్రాయఁ బడినది. వర్గ యుక్కు పరిమితమైనది గూడూరు శాసనమున ద్రుతమునకుఁ బూర్వ బిందువైన ప్రయోగ మున్నది. (వానికిం పునుండు) అరుదగు + అట్టి = అరుదగు నట్టి (గూడూరు) ఉదంత తద్వర్మ విశేషమున కచ్చు పరమై నప్పుడు సుగాగమ మైనదని వ్యాకరణము చెప్పు చున్నది. నిజమునకు అగునట్టి అను నప్పుడు (అమ్) ఉన్ లోని ద్రుతము, పరమైన యచ్చుతో సంక్షేపమొందిన దని చెప్పవలయును,

నృపు + అంగన = నృపు నంగన (గూడూరు శాసన.) షష్ఠి సమాసమున సుత్తన కచ్చు పరమై నప్పుడు సుగాగమ మైనది. వేలుపు + కొండ (గూడూరు శాసన.) ఉదంత ప్రి నమమునకుఁ బరుషము పరమౌటచే సుగాగమ మైనది. విమ్మట వరకా దేశము. బిందువు విరువఁ బడినది. వేలుపు గొండ.

అకు + చింత (రెండవ తాళని నిరిపుర తామ్ర శాసనము)

అకు జింత, పొలయెల్ల పేదరి యాకు జింత)

అద్దంకి కాసనమున ప్రథమంబు నేజ్ఞను ప్రయోగ మున్నది. ఇది కర్మ ధారయ నమానము. నన్నయ తరువాతఁ గర్మధారయము నందు ము వర్ణము నకుఁ బుంపులగుటయు నుత్తన కచ్చు పరమగు నప్పుడు టుగాగమమగుటయు గనఁబడు చున్నది. ఇచ్చటనుగాగమమైనది.

పై కాసనము నందే కట్టెము + దుర్గము అనుచోట పుగాగమము చేయఁ బడినది. ఇట్లే లక్ష్మీపుర కాసనము నందు (875) మిరియంపు బోళ అనుచోట ంపు గాగమము కన్పట్టుచున్నది. వైయాకరణులు ము వర్ణమునకు పుంపు లగునని చెప్పుదురు కాని యీ పుంపులు ము వర్ణము యొక్క పూర్వ రూపములే. ఉత్తమా దిత్య చోళ మహారాజు వెలుదుర్తి కాసనమున (750 A.D.) ఉత్తరంబు కట్ట అను ప్రయోగమున ము వర్ణమునకుఁ బూర్వ రూపమైన బు వర్ణము కనఁబడుచున్నది వాని + అది = వానిది (గురింద గుంట కాస.)

ఇచ్చట అది శబ్దము యొక్క అత్తనకు వృత్తిని లోపమైనది.

ఉరుపు టు రిచోళ (లక్ష్మీపుర కాస.) ఉరుపు + ఊరి, ఇచ్చట నుత్తన కచ్చు పరము కాఁగా టుగా గమమైనది. యుద్ధమల్లుని బెజవాడ కాసనమున ఈ + నెంపు = ఇన్నెంపు; ఈ + ఓట్టు = ఈ యొట్టు; ఇయ్యొట్టు అను రూపము లున్నవి. దీనికే త్రిక నంది యని పేరు ఈ నంది వచన కాసనములలోఁ గూడఁ జూపట్టు చున్నది. ఏ + వాణ్ణ; ఎవ్వణ్ణ (గురింద గుంట కాస) ఈ + నల్వరు; ఇన్నల్వరు; (బాణరాజుల కాస) మూఁడు + నూరు = మున్నూరు (రామేశ్వరస్తంభ కాస.)

ఇచ్చట మూఁడు శబ్దము నందలి దుజ్జనకు లోపంబును, మీఁది హల్లునకు ద్విత్వ మును, విమ్మట దీర్ఘో కారమునకు ప్రాస్యమును గలిగినవి. బాణరాజుల కాసన మున మూసూఅను ప్రయోగము కూడఁ గలదు.

అశ్వమేధమ్మున ఫలమ్ము (విత్పత్తి కాస.) (నలకానం పాడు) (అద్దంకి) ఇట్టి రూపములు నన్నయ భారతము నందును దరువాతి భాషలోను గూడఁ గనవచ్చు చున్నవి. ఇచ్చటి న కారము సప్తమీ విభక్తి ప్రత్యయము కాదు. సంబంధార్థమున వచ్చిన ఆకారమునకు ముందు ప్రకృతి భావమును నివారించుటకై నకారము చేరఁగా నా రెండును గలిసి 'స' యైనవి. అశ్వమేధమ్మున అనునది దిక్కడ గుణ సూచకముగా (attributive) వాడఁబడినది. అశ్వమేధమ్మున ఫల మనఁగా

వశ్యమేధ యాగము చేయఁగాఁ గలుగు ఫలమని యర్థము.

పై చర్చనుబట్టి వచన శాసనములలో నందివిషయమున స్థిరమైన వియమములేవియుఁ గానరాకపోయినను బిద్యములందుమాత్రము తరువాత నేర్పడిన నంది విధానమంతయుఁ జాశుక్యయుగము నాటికే క్రమముగా నేర్పడుచుండె నని చెప్పబడు పీలగుచున్నది.

వాక్యములు :

పెక్కు వాక్యములలో సమాపక క్రియలు లేనేలేవు అట్టిచోట్ల భూత తద్దర్శ క్రియాజన్య విశేషణములతోఁ గూడిన విశేష్యములతోడనో, తచ్చర్తాను ప్రయోగముతోఁగూడిన భూతతద్దర్శ క్రియా విశేషణములతోడనో యర్థము వ్యక్తము చేయఁబడుచుండును. కొన్నియెడలఁ గ్రియాజన్య విశేషణములు లేకుండఁ గూడ సందర్భమునుబట్టియే యర్థము సూచితమగుచున్నది.

భూతకాల క్రియాజన్య విశేషణముతోఁ గూడిన విశేష్యము.

కుణ్డికాళ్లు వివబుకాను ఇచ్చిన పన్నన.

వసప్రియ ముత్తరాజులు సాక్షికాను } ఎఱ్ఱగుడిపాడు కాన.
ఇచ్చిన పన్నన

కొట్టంబున పాటకు కుణ్డికాళ్లు శ ఇచ్చిన పన్నన.

ఎఱిగర్ తుగరాజులు ఇచ్చిన పన్నన ఉరుటూరు కాన.

ఎఱిగర్ దుగరాజర్ ఇచ్చిన పన్నన

కొచ్చియపాటలేవ శమ్మారకిన్ ఇందుకూరు కాన.

బెజజత్తబిటర శ విల్పినదత్తి కపిలేశ్వరపుర కాన.

ఇశరయ విల్పిన గుడియు Do

తద్దర్శ క్రియాజన్య విశేషణముతోఁ గూడిన విశేష్యము :

పశకుపోవు పన్య-రెండవ జయసింహవి పెణుకపట్టు దాన కాన. A D 707.

దక్షిణతః పెంజెలువు కట్టడిగ్గు నాలిత్రోవ - రణస్థిపూడి కాన.

తచ్చర్తాను ప్రయోగముతోఁ గూడిన భూతతద్దర్శ క్రియాజన్య విశేషణములు,

వసన్తిపోటి చోళమహా దేవుడు... . రాచమానంబున మున్నూలు నేల

మాట్టిదుగు రట్టగుళ్లు అనతిగాను వసన్తిశ్వరంబు నాకిచ్చినది.

దేనికి వక్రమువచ్చు వాస్తు బారిజాపి వేవురు } రామేశ్వర స్తంభ కావ
పాఞ్జమివవాస్తు

దీనికి వక్రమువచ్చు వాస్తు పుత్రావద్య. వ్రీవద్య. గోవద్య పశ్చిమహాపాతక
ఘోసిన వాని లోకంబు నుణ్ణు వాస్తు మాతెపాడు కావ

వేంగినాణ్ణి కెవ్వరు రాజులైరి వారుం బూర్వక స్థితిందప్పక పాలించు వారు-
అహవమల్లదేవుని బాపల్ల తాలూకా చేత్రోలు నాగేశ్వరాలయ మందలి కావనము
(క్రీ శ. 1006)

తోగొణ్ణువాస్తు విచ్చినవాస్తు చెడువాస్తు పెద్దముడియం శివాలయ కావ

ఇరుగణ్ణు గాడ్ల పట్టుపేను భటరకకు } మైలవర కావనము
రత్నాళి యిచ్చినది

వీరియందుఁ గర్తృను గుణముగా నగుదాతు రూపమును జేర్చినచో నర్థము
విన్నపమగును. ఇట్టి వాక్యముల కూర్పు నధికరణాత్మకమైన కూర్పు
(appos t onal construction) అని చెప్పుదురు.

ఈ క్రింది వాక్యమున తచ్చట్లాను ప్రయోగముతోఁ గూడిన భూతకాల క్రియా
జన్య విశేషణమే సంపూర్ణ భూతకాలార్థమును సూచించు చున్నది

వీరి పెద్దకొడుకు విడువ్రుని కయ్యంబున జచ్చిన వాస్తు మైలవర కావనము
క్రియాజన్య విశేషణ రహితముగా నర్థము వ్యక్తము చేయఁబడిన
ప్రయోగములు

వెల్వొంచిన నశ్వమేధంబు ఫలంబు పేక్షించినా లింగం బటసిన పాపంబు
తమకు. (యుద్ధమల్లుని బెజవాడ కావ) ఇచ్చట నగు అధ్యాహార్యము
పూర్వతః మణ్ణ్యారి పౌలగరుసున యిసుకట్టలు చేటువున దూబ.

రెండవ అమృరాజు మచిలీపట్టణ కావ

పశ్చిమతః రేటి పడుమటిదరి. Do

ఆగ్నేయతః పరువులగుణ్ణి. దక్షిణతః చాకిచెఱువు- మొదటి చాకుక్కభీముని
బెజవాడ తామ్ర కావ (888-918)

ఇట్టి స్థలములలో కలదు. ఉన్నది మొదలగు క్రియారూపముల నధ్యాహార్యము
చేసికోవచ్చును.

తూఱునకట్ట (శ) లిద్ది పుట్టరాట వెలుంగ గుంజ చింతలు C P No 13

నీవు నా ప్రాణ సమానుణ్ణవైన చెలివి కొఱవిశాస ఇది ప్రథమాంతమైన యుష్మ దర్శమగుటచే (ఏకవచనము) వు ఆగమముగా వచ్చినది ఇది (వు) ఇకారము మీద వి గా మాఱినది.

కొన్నిచోట్లఁ బై వాక్యముల తరువాత తేని లేక దేని అను దానితో నారంభించు వట్టియు, అగునను సమావక క్రియతోఁ గూడినట్టియు సంబంధ బోధక వాక్యములు వాడఁబడియున్నవి ఒక్కొక్కప్పు డీ సంబంధ బోధక వాక్యము లలోఁ గూడ సమావక క్రియలకు బదులు తప్పట్లాను ప్రయోగముతోఁ గూడిన క్రియాజన్య విశేషణములే కనిపించుచున్నవి. రాచమానంబున ఏబది తిరువుల పాఠకు ఇచ్చిన పన్నానదేనికి వక్రమ్ము వడినవాన్లు పశ్చిమహాపాఠకు అగు. ఉరుటూరు శాసన.

ఎరిగల్ దుగరాజుల్ ఇచ్చిన పన్నున కొచ్చియ పాఠలేవ శమ్మూరికిన్ తేని అచ్చినవాన్లు పశ్చిమహాపాఠక సంయుక్తున్లుగు
లేవణకాలు పుద్దణకాలు ఇచ్చిన పన్నున పెన్నాట ఇతేరేనికిన్ తేని అచ్చినవాన్లు పశ్చిమహా పాఠకునకున్.

పనన్తిపోటి చోళమహాదేవుడు పనన్తిళ్ళరంబునా కిచ్చినది దేనికి వక్రమ్ము వచ్చువాన్లు బారణాసి వేవురు పాఠ జమ్మినవాన్లు.

ప్రధానవాక్యమునందును సంబంధ బోధక వాక్యమునందును గూడ సమావక క్రియలు వాడఁబడిన చోట్లను గలవు.

కోసియపాఠ చేదిశర్మకిచ్చిరి ...దేనికి వక్రమ్మువచ్చు వాన్లు పశ్చిమహాపాఠ కున్లుగు. ఉత్తమచోరుని వెలుదుర్తి శాసన

ప్రధానవాక్యము సమావక క్రియతోఁ గూడియుండ సంబంధ సూచక వాక్యము క్రియారహితమై యుండుట కీ క్రింది ప్రయోగము నిదర్శనము.

ఏనుమాటుత్రుగాను లాగిరి దేనినల్పిన వానికి వేగళవు వేపెఱువుడు. వేవాన్లున్లు నిల్పినమ్ పుణ్యమ్ము మాలెపాడు శాసన.

ఈ సంబంధ బోధక వాక్యములు సంస్కృత శాసనములలోఁ జీవరఁ గవఁబడు "స్వదత్తం పరదత్తం వా యోహరేత వసుంధరాం పప్తివర్ష పహ ప్రాణి విష్టాయాం జాయతేక్రిమిః" అను శ్లోకమునకు బదులుగా వ్రాయఁబడి నట్లు తోఁచుచున్నది. ఈ రెండింటి ప్రయోజనోద్దేశములును సమానములే.

పు థివీవల్లభ విజయాదిత్యచోళుని చామలూరు శాసనమున తెలుగులో శాసనమంతయు వ్రాయఁబడిన పిమ్మట తేని, దేని అనువానితో నారంభించు వాక్యము లేకుండుటయు దానికిబదులు స్వదత్తామిత్యాది శ్లోకముండుటయు నిందుకుఁ దార్కాణము. ఈ సంబంధ బోధక వాక్య సంఘటనము సంస్కృతమున విరివిగాఁ గానిపించును. అట్టి వాక్యములందందు సంబంధ బోధకములగు యత్తచ్చబ్దములు కనఁబడు చుండును. తెలుఁగునఁగాని యితర ద్రావిడ భాషలలోఁగాని యిట్టివాక్యములను వ్రాయుట సహజమైన పద్ధతికాదు సంస్కృతానుకరణము వలననే యిట్టివాక్యము లీ భాషలలోఁ బ్రవేశించినవి. ఇప్పికూర్పు తెలుఁగునకు నైజము కాకపోవుటచేతనే తరువాత తేనికి, దేనికి అను సంబంధ బోధకములతోఁ గూడిన యుపవాక్యములకు బదులు దీనికి అను విదేశ సర్వనామవాచకముతోఁ గూడిన పేరు వాక్యములు వ్రాయుట సంభవించినది.

దాయనంబు నాకు ఇచ్చె. దీని రక్షింపైన వానికి అడుగడు గళ్వమేధమ్ము నా ఫలమ్ముగు. దీని అచ్చినవానికి శ్రీపవ్వకంబు అచ్చిన పాపంబగు (నలకానంపాడు శాస. E I Vol 27 Page 203)

దీని కాచి కుడిపినవారు భూమిదానంబు ఫలంబు - వక్రపల్కినవారు పళ్ళ మహాపాతకంబువడు. (ఎరికల్ మురురాజు పుణ్యకుమారుని వెలుదుర్తి శాస) ఇచ్చట పడుదురు లేక పడువారు అని యుండవలెను. లేదా వారునకు బదులు వాన్లు వాణ్లు అనియైన నుండవలెను. పడు = పొందు అను నర్థమున విచ్చట వాడఁబడినది. దీనికి వక్రమ్ము వచ్చువాన్లు పళ్ళ మహాపాతక జ్ఞాపిన వానిలో కమ్ము నున్దువాన్లు మాలెపాడు శాస.

నన్నయ భారతమున నిట్టి సంబంధ బోధక వాక్యములచ్చటచ్చటఁ గాననగును గాని తరువాతి కవుల గ్రంథములలో వానికిఁ బ్రాచుర్యము క్రమముగాఁ దగ్గి పోయినది.

సాధారణముగా వాక్యములందుఁ బదములు కర్త కర్మ క్రియ అనువరుసలోఁ గానవచ్చుచుండును. విశేషణములు విశేష్యములకు వెనుకను అవ్యయములు క్రియలకు వెనుకను వాడఁబడుచుండును. కాని వీని కపవాదములు కూడ నచ్చటచ్చటఁ జూపట్టుచున్నవి. పద్యములందుఁ బదముల పదవ గణానుసారముగా వ్యవస్థితమై యుండును.

ఒక్కొక్కప్పుడు - విశేషణములు విశేష్యముల తరువాత వ్రాయఁబడు చుండును

కొమ్మటి పాఠరేవకమ్మక కళ్యపగోత్రినికి ఇచ్చిన — మాలెపాడు కాన.

శ్రీమహేంద్రాన మానరవి కాపిబోటి ముత్తురాజు అచ్చవృక్షగను
అరివరజమున్లు అవ్వాన్లు బూడిదగడ్డపల్లి కాన.

చాళుక్యభీమునకు శౌచకందర్పునకు వేగీశ్వరునకు — కొఱవి కాన

కొన్నిచోట్ల కర్మ క్రియ తరువాత వాదఁబడినది

రేవణకాలు పుద్గణకాలు ఇచ్చిన పన్నస } పొట్లదుర్తి మాలెపాడు కాన
పెన్నాట ఇతరేనికిన్

దన్న వయళ్ చేసి నిల్వె విద్దమయ్య విప్రకవచమ్ము No 183 650A D

కల్యాణ దళనుల ఇచ్చిరి. అరహస్త భటారకకు ఆరు పుల్ల సుక్షేత్రంబు

సాధారణముగాఁ దచ్చబ్బిన ప్రయోగముతోఁ గూడినక్రియాజన్య విశే
షణములకుఁ గర్మలైన పదములు వాని తరువాతనే వాదఁబడు చుండును కొన్ని
చోట్ల నవి వానికి ముందున్న ప్రయోగములు కూడ లేక పోలేదు.

స్వస్తిశ్రీ దుగిరాజు మగన్లు కొండివిల్లు రచ్చ యిట్టికి ఇచ్చినది పన్నులు
అల్లపట్టు పేను పెట్లూరి కాన (తరువాత నున్నది)

ఇరుగడ్డ గాడ్ల పట్టుపేను భటారకకు రద్దొడి యిచ్చినది - మైలవర కాన.

(ముందున్నది)

అసంపూర్ణ వాక్యములలోఁ దు మున్నర్థకములు గాని క్త్వార్థకములు గాని
చేదర్థకములుగాని కనఁబడు చున్నవి.

స్వస్తిశ్రీ చోళ మహారాజుల్లెళన్ ఇచ్చిన పన్నస - ఇందుకూరు కాన.

నక్కడితిన్లు సిద్ధివేయు రేనాణ్ణు ఏలువేలు ఏలుచున్లు ఏనుమాఱుత్రు గాను
కాగిరి.

డినికి వక్రమ్ము వచ్చిన పాఱను వేయు కవిలరా వ్రచ్చినవారు-విప్పర్తి కాన.

పవియం బయ్యారల వెల్వణించిన నళ్వమేదంబు ఫలమ్ము పేక్షించివా లింగం
బటిసిన పాపంబు దమకు యుద్ధ. బెజవాడ కాన.

ఏనితోఁ గూడిన సమాపక క్రియలు కూడఁ జేదర్థకముల వలెనే యసంపూర్ణ వాక్యములలో వాడఁబడి యున్నవి.

ఈ రెణ్ణుట్టి టిచువరు గళరేవి

లక్ష్మీపుర కాస.

దీని నెడపక నడిపిరేవి

ఏదువాదల పాలెపు కాస.

ఏరాశ్రయము లగు క్రియలు పెక్కున్నప్పుడు చివరి దానికి సమాపక క్రియా రూపములును మిగిలిన వానికి క్త్వార్థకే కారమును గానఁబడుచున్నవి సామంతపదువతో టోయ కొట్టంబు ల్వజ్జెణ్ణు గొణి, వేంగి నాట్టిం గొఱల్పియ, త్రిభువనాంకుళ బాణ నిల్పి, కచ్చెపు దుర్గంబు కడు బయల్పేసి, కణ్ణుకు ర్పెజివాద గావించె మెచ్చి— అద్దంకి కాస.

పద్యములలోఁ గర్తృకర్మ క్రియల క్రమము గణానుసారముగా మాఱుచుండును గుడియు నిరుపమమతి నృపధాము జెల్లించె - యుద్ధ బెజవాద కాస మొదటఁ గర్మయుఁ దరువాతఁ గర్తయుఁ గ్రియయుఁ బ్రయోగింపఁ బడినవి కవిమల్లజెల్లించె గుడియు మరంటు (కర్త. క్రియ. కర్మ.)

శ్రీయుద్ధమల్లజెల్లించె పమిత తేజాణు (విశేష్యము తరువాత విశేషణము)

పెక్కుచోట్లఁ గర్తృవద ప్రథమకు ప్పి వాడఁ బడినది.

ఎరిగో తుగరాజాల్ల ఇచ్చిన పన్నాన— ఉరుటూరు కాస.

ఎరికల్ ముత్తరాజాల్ల కుణ్ణికాల్ల నివణుకాను ఇచ్చినపన్నన. ఎణ్ణు గుడిపాడు కాస.

బెజయిత్త బిటరళ విల్పిన దత్తి - కపిలేశ్వరపుర కాస.

ప్రితివి పతుల్ల ఇచ్చిన పన్నాన విత్పత్తి కాస.

కూదాన కాసనములలో పరిపాద్ధులు వివరించి వ్రాసిన వాక్యములందు ఏ వార్ధక మైన ఆకాఁము ప్రయోగింపఁ బడియున్నది.

దక్షిణతః ఇయ్యూరియు నెరపులయుం టొంగరుసున తాడతేవ సీమా

(తేవు + ఆ = తేవ)

యేఱువ గడ్డయ సీమా (గడ్డ + ఆ)

తాటియొద్ద చింతయ సీమా (చింత + ఆ) నందంపూడి కాస.

కాసన రచనలో నిట్టి సంప్రదాయ మున్న దనుటకుఁ దరువాతి కాసనములు కూడఁ గొన్ని సాక్ష్య మిచ్చుచున్నవి.

“పిరాపుర మందున్న మల్లిదేవుని కాసనములో (E. I IV P 92) నందంపూడి

కావ్యములో నన్నయ వ్రాసినట్లే ఎనిమిది దిక్కుల సరిహద్దులు తెల్పు వాక్యము లలో కొనను వరుసగా ఎఱ్ఱ గుంటయ సీమా, కాలియ సీమా, గుణ్ణయ సీమా, గుంటల సీమా, వంకయసీమా అని ఏవార్థ కాకార సహితముగానే శబ్దము లున్నవి¹. అదే సీమ యని చెప్పుట కి యే వార్థకము నుపయోగించు చుండిరని చెప్పవచ్చును. సంస్కృత భాష వాడఁబడి నప్పు దిట్టి చోట్ల సీమైవ సీమా అని ఏవ శబ్దమును వాడుట కూడ విందుకు నిదర్శకముగా నున్నది విశేష్య విశేషణములకు నడుమ అగు, అయిన మున్నగు భవత్యర్థకములు లేని ప్రయోగ ములు పెక్కు కనఁబడు చున్నవి.

స్వస్తిశ్రీ ఎరికల్లు ముతురాజు పుణ్య కుమారున్లు. గణ్య మానున్లు, మాఱున్లు పిడుగు. మద ముదిరు స్తుతమోత్తమునయిన వాన్లు. తిప్పలారు కాన.
చోట మహారాజుల శేవుఁ మంఖి పొట్టియారు నల్ల చెఱువుపల్లి కాన.
విక్రమాదిత్యుల కొడుకుఁ, కాళ్యవ గోత్రున్లు, సత్యదితున్లు - మాలెపారు కాన.
కొమరిపాఱు రేవళమ్మక కళ్యవ గోత్రినికి Do
తమ అన్న గాణగయ్య చేసిన కొఱవి కాన.
యుద్ధమల్లని బెజవాడ కానన మందలి మొదటి పద్యములోని విశేషణములు.
తమ తాత మల్లపరాజు యుద్ధ. బెజవాడ కాన.
అయిన (అయ్య) అను భవత్యర్థకముతోఁ గూడిన విశేషణ విశేష్యముల కుదాహరణములు.

శ్రీ విక్రమాదిత్య నృపాగ్ర తనయుణ్ణయ్య చాళుక్య భీమునకు - కొఱవి కాన.
రసమద్దాన్వయ కుల తిలకుణయ్య కుసుమాయుధుణ్ణు Do
స్వస్తిశ్రీ మళయాళాది పతి యయ్యు చోడయ రాజులు. పిడువాడల పాలెపు కాన.
విశేష్యము షష్ఠి విభక్తి యందుండఁగాఁ బూర్వ ప్రయుక్తమైన విశేషణము ప్రతమాంతముగాఁ నుండుట కొన్ని యెడలఁ జూపట్టు చున్నది.

పెప్పాఱు ఇక రేనికిన్ పొట్లదుర్తి.
కొల్లియపాఱు రేవళమ్మకరికిన్ ఇందుకూరు కాన.
తక్కా పుణ్ణిం పారదాయ కిజేవురు కట్టికమ్మకకు - తిప్పలారు కాన

కోపియపాట చేదిశమ్మకాకు ఉత్త, చో. వెలుదుర్తి కాన.
 కొమరిపాట రేవళమ్మకా కళ్యవ గోత్రివికి మాలెపాడు కాన.
 అను ప్రయోగమున విశేషణమునకే షష్ఠివిభక్తి ప్రత్యయము చేర్చబడినది
 విశేష్యము ప్రథమాంతమై యున్నది.

చిన్నయసూరి సంప్రదానంబునకుఁ జతుర్థియగునవి చెప్పి చతుర్థికి మాఱుగా
 షష్ఠియే తఱుచుగాఁ బ్రయోగంబులఁ గానందియెడి నని సూచించెను. ఈ కాన
 నములందుఁ గూడ సంప్రదానమునకు షష్ఠియే కానవచ్చుచున్నది

తిరువుల పాటకు ఇచ్చిన పన్నాన — తిరుటూరు కాన.

ఇట్టివి పెక్కు ప్రయోగములున్నవి.

కొఱవి కాననమునఁ బ్రత్యక్ష వాక్య ప్రయోగమున్నది. (Direct speech).
 కుసుమాయుధు పెద్ద కొడుకు పెద్దన రావించి “నీవు నాప్రాణ నమానుణ్ణ
 వైన చెలివి.” మొద.

నమానములు.

కొన్ని కాననములలో రాజులబిరుదావళులు దీర్ఘ సంస్కృత సమాస
 ఘటితములై యున్నవి. (చికిరాజు కాన. S I I X 594). చోడమహారాజు
 సూర్యగ్రహణకాల కాన. నెం. 595. భీమేశ్వరాలయ కాన. పుల్లగజ్జి వారివల్లి
 కాన. యుద్ధమల్లుని బెజవాడ కాన.) అక్కడక్కడ రెండు మూడు పదము
 లతోఁ గూడిన తెలుఁగు నమానములుకూడ నున్నవి.

మాఱున్ఱ పిడుకు (గు) తిప్పలూరు. Thunderbolt to hostile k ngs
 మాఱురా పిడుగు బూడిద గడ్డపల్లి కాన.
 వేవాన్ఱాల్లు మాలెపాడు.
 ముయ్యలికుట్టు రెండవ అమ్మరాజు వేచులూర్పాడు కాన
 కలవెలగుల (కల్వెలగుల) పెద్ద చిన్న (B g tamarind tree & adjoining the
 stone fencing)

గొరగపల్లము: కట్టమ్మోడలు రెండవ తాళుని పిరిపుర తామ్ర కాన
 పొలయెట్ట పేదరియాకు జి న్న.

నానైదుచోట్ల శుద్ధ సంస్కృతముతోఁ దెలుఁగు పదములు కలిసిన వైరి
సమాసములు కనఁబడుచున్నవి

త్రిపువణసింగంబు

(త్రిభువన సింహము) చెయ్యేటి యొడ్డున
పాంటూరు.

అరివర జమున్లు

బూదిద గడ్డపల్లి.

పాసన బిదిగల్లు

కొసినేపల్లి S I I X 598.

అపిమన గొరవలు

బికిరాజు కాన నెం. 594. అభిమాన

గొరవలు.

అశోయరట్ట గుళ్లు

విక్ర చో. చిలంకూరు కాన.

త్రికోణ మడుపు

No C P 13.

విడుంగట్ట తటాకః

రెండవ జయసింహుని పెణుకపట్టు కాన.

పాపిత శిరాగుడ్డ సీమ

అమ్మరాజు నమ్మూరుదాన కాన.

మణిప్రవాళ చిహ్నములు.

కొన్ని కాసనములలో సుబాద్యంతములైన సంస్కృత పదములు కూడ
నాఁబడియున్నవి. కాసనమునఁ గొంత భాగము తెలుఁగున వ్రాయఁబడిన
పిమ్మట నొండు రెండు సంస్కృత శ్లోకము లుండుటయో, కాసనమంతయు
సంస్కృతమున వ్రాయఁబడిన పిమ్మట సీమావదులను జెప్పనవచ్చును తెలుఁగు
పదములను వ్రాడుటయో యచ్చటచ్చటఁ గానఁబడును. ఇందు వైపరీత్యమేది
యను లేదు. కాని తెలుఁగు వాక్యములలోనే సుబాద్యంతములైన సంస్కృత
పదములను రు జూది విభక్త్యంతములైన తెలుఁగు పదములను గలపి వ్రాయుట
పితృ పద్ధతి. ఇట్టి శైలికే మణి. ప్రవాళశైలి యని పేరు. ఈ శైలి దేశమున
వొకప్పు డుండెనని యూహించుట కవకాశము లున్నవి. పాల్లారికి సోమనాథుఁడు
వృషాదిప శతకమున మణి ప్రవాళ శైలిలో వొకపద్యమును వ్రాయుట యందుకుఁ
ఁగొనినాడు. చాతుర్య యుగమునందలి తొలి శతాబ్దంలోని కాసనములలో
విక్రశైలి యక్కడక్కడఁ గనఁబడుచుండుట యది యా రోజులలో నుండె
నేమో యను సందేహమును బలపఱచు చున్నది. పశ్చిమతోటవదిః ఓం గోడు
మట్టి శిగదేబువళకు పోవువస్తాః - రెండవ జయసింహుని పెణుక పట్టు కాన.
నాచ్యోతాళ కొడుకు పల్లవాచార్యస్య లికితం-నలజానంపాడు.

అపిన్నెరువు లిఖితమ్.

ఇందుకూరు కాస.

ఉత్తరము కట్టు కొట్టిల్ల గోత్రస్య పెన్నాట రేవకర్మాణ పుత్రస్య అగ్ని శర్మ
కిచ్చిన దతి చామలారు కాన. శ్రీ విష్ణువర్ధన మహారాజుల ప్రవర్ధమాన
విజయరాజ్య సంవత్సరంబు పదియేడగునేజ్జ విక్రమాదిత్య, తనయ శ్రీ విష్ణు
వర్ధన ప్రసాదచట్టపాఠ్యేన యిచ్చకిం ప్రతిష్ఠితః పాత్రీశ్వరః - ఇంద్రకిం
పర్యత చాతుక్య కాన. 909.

కొన్ని కాననములం దెల్లలు తెలుగునఁ జెప్పఁబడినను దిక్కుం పేర్లు
సంస్కృతముననే వ్రాయఁబడియున్నవి. పూర్వస్యాందికి త్రికోణ మడుపు పీఠా
పొట్టేరి వెలుపున కోటలువు. దక్షిణతః మద్గాణ్డు - ఉత్తరతః మున్నట్టున గట్ట
గట్ట దూర్పునకట్టు. (క) లిప్తి పుట్టరాట వెలుంగ గుంజ చింతలు
No C P 13 (709 A D).

ఈ పద్ధతి కూడ నప్పుడు సంస్కృత సుబాద్యంతములను తెలుగు పదములను
గలిపి మణి ప్రవాళకైరీ వాడు పద్ధతి కొంత యుండినట్లు వ్యక్తము చేయు
చున్నది.

ఈ విధముగాఁ జాతుక్య యుగమునందలి కాననములలోని భాషను బి
శీలించి చూడఁగా మొదట స్థిరత్వము లేక యా యా ప్రాంతములందలి వాడుక
లోని వైవిధ్యమును బట్టి లిన్న రూపములతో నుండిన శబ్దములే క్రమముగా
11వ శతాబ్ది నాటికి స్థిరరూపములను బొంద నారంభించిన వనియు నిప్పుటి
తెలుగును బట్టి చూచినచోఁ జాలవంతగాఁ గనఁబడుచు దురవగాహములుగా
దోచు పదములు పెక్కు నన్నయనాటికిఁ బూర్వ గ్రంథముల ద్వారా మనకుఁ
బరిచితములగు రూపములను బొందినవనియు, మొదటఁ బ్రాకృత పద బహుళ
మైన భాష క్రమముగా సంస్కృత పదములను జేర్చుకొని నన్నయ భారతము
నందలి భాషకు నన్నిహితమైన స్థితిని బడపినదనియు, దెలియ వచ్చుచున్నది
కొఱవి కాననమునందలి పెదవ శైలియు, కామసాని గూడూరు కాననమునందలి
పద్య శైలియు నన్నయ భారతము నందలి గద్య పద్యముల శైలితోఁ దులనాగు
చున్న వసుధలో నతిశయోక్తి లేదు. తన నాటి కి విధముగాఁ బరిణత రూప
మగుచున్న భాషను బరిశీలించి యుండింకను విర్భయున్న కొన్ని వికృతులను
వైకల్యములను దొలఁగించుటచే దానికి మహాకావ్యోచితమును సమగ్రసుందరము
నైన రూపమును దీర్చి దిద్ది నన్నయ భారతాంధ్రీకరణోద్యమమునకుఁ
బానుకొనెను.

4. సన్నయకుఁ బూర్వము చందస్సు

మనకిప్పుడు లభ్యములైనను గాకపోయినను జాతుక్య యుగమున దేశి మార్గమునకుఁ జెందినవియు, మార్గ వద్దతికిఁ జెందినవియు వగు కొన్ని రసన లందెనవి యూహించి యుంటిమి. అందు క్రీ. శ. 10 వ శతాబ్దికిఁ బూర్వము లభించిన దంతయు దేశిరచనయే. ఇందుకు అద్దంకి, కందుకూరు, బెజవాడ అనుచోట్ల వేయఁబడిన కాననములే తార్కాణము. ఇందు వ్రాయఁ బడినవన్నియుఁ బద్యములే యైనను ఆ కాలమునఁ బాఠ్యునికి సోమనాథుఁడు పేర్కొనియుండిన పద వాఙ్మయముకూడఁ గొంత యుండెనని భావించ వచ్చును. క్రీ. శ. 10వ శతాబ్దికిఁ బిమ్మట రచితములైనట్లు కొందఱు చెప్పు కైవకవుల కావ్యములును, విరియాల కామసావి గూడూరుకాననమును మార్గ వద్దతినే యవలంబించినట్లు తెలియుచున్నది. అంతకుఁ బూర్వమునుండియు వచ్చుచున్న పదవాఙ్మయ మప్పుడుకూడ సాగుచునే యుండెనని తలచ వచ్చును. దీనినిబట్టి చాతుక్య యుగమున క్రీ. శ. 10వ శతాబ్దికిఁ బూర్వము కేవల దేశి కవిత్వమును దరువాత దేశిమార్గకవిత్వములు రెండును వ్రాయఁ బడుచుండెనని తెలియుచున్నది. ఆ కవిత్వములందలి చందోవిషయముల వికఁ బరిశీలించుము

పద్యములు వృత్తములు. జాతులు అవి రెండు విధములు. వృత్తము లక్షర గణములతోఁ గూడినవి; సంస్కృతమునుండి గ్రహింపఁ బడినట్టివి. జాతులు పాంసృతికములనియు దేశ్యములనియు రెండు రకములు. సంస్కృత జాతులు మాత్రాసంఖ్యా వియమముగల నాదుగు పాదములతోఁ గూడియుండును. దేశ్యజాతులు మాత్రాగణ బద్ధములైన పాదములతోఁ గూడియుండును. సంస్కృత వృత్తముల వసునరించి తరువాత వీనికిఁ బద సంఖ్యా వియమ మేర్పడినను మొదట వట్టి వియమ మేమియు లే వట్లే తోచుచున్నది. దేశ్య జాతులు, జాతులు, ఉప జాతులు అవి మరల రెండువిధములు. జాతులలో వృత్తము లందువలె యతి ప్రాస వియమములు రెండును గావ నగును. ఉపజాతులలో యతి యొక్కటే యుండును. ఒకప్పు

డిందు యతికి బదులు ప్రాసయతి విల్పవచ్చును. అనఁగా విందుఁ బ్రాస మున్నచోఁ బాద ద్వితీయాక్షరముగాఁ గాక యతి భేదముగా మాత్రము కావచ్చును. జాతులలోఁ బ్రథమ పాదము మొదట గురులఘువులలో నేడి యుండునో మిగిలిన మూఁడు పాదముల యారంభములఁ గూడ నదే యుండ వలయును. గురులఘువులు సమముగా నున్నచో గణములు మాత్రము దోషములేదు. ఒకపాదము మొదట న గణ మున్నచో రెండవ పాదముమొదట నల ముండవచ్చును. ఉపజాతులలో నాల్గుపాదములందుఁ బ్రథమాక్షరములు యథాసంభవముగా మార్పు చెందవచ్చును ఈ విషయమునే యప్పకవి యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

జాతులు కందాదిక ముప

జాతులు గీతాదికములు సరవిజనయనా

గురులఘువులలో నెయ్యది

మొరసంహార ప్రథమ పాదముఖమున విలిచెన్

ధర నుపజాతులు దక్కఁగఁ

బరఁగ విలుచు నదియె నాల్గు పదముల మొదలన్.

ధరణిన్ జాతుల కాదివర్ణ మొకఁడే తప్పంగ రా దెల్లదన్

హరిః తజ్జాతిగణంబు లె న నరి యి ట్టెనఁ గా వచ్చు మం

దరధారీ యుపజాతులం బ్రథమవరంబున్ యథేచ్ఛంబుగా

సారిదిం తెప్పఁగవచ్చుఁ బ్రాసములు విల్పన్ వక్లకై యొక్కచోన్

చందో విషయమున ద్రావిడ భాషలలో సంస్కృతమున లేని యొక విశేషమున్నది. సంస్కృతమున శ్లోకము వ్రాయవలెనన్న గణములొక్కటి కుదిరినఁ జాలును. యతియున్నది కాని యది విశ్రాంతి రూపమైనది అనఁగా నందు యతి స్థానమునఁ బ్రథమ వితీగినఁ జాలును పాదాద్యక్షరముకాని తన్నిత్రమగు వింకొకయక్షరముకాని పునరా వృత్తము కావలె నను నియమ ముండలేదు. ద్రావిడభాషలలో వృత్తములందును జాతు లందును ప్రాసనియమమున్నది. అనఁగా నాలుగుపాదములందలి ద్వితీయాక్షర ములును సమానములై యుండవలెను తెలుఁగున నుపజాతులుగాఁ బరిగఁ జింపఁబడు సీన గీతములందు మాత్ర మీ పాసనియమము లేదు పీఠిలో

దురికి బదులుగాఁ బ్రాసయతి వాడవచ్చును కన్నడమున గీతికెయందుఁ గూడఁ బ్రాసవియమ మున్నది కాని యందు వృత్తములలోఁ గాని జాతులలోఁ గాని యతివియమ నిర్బంధములేదు అరవమున యతి కొన్నిట వియత పైవను గొన్నింట నైచ్చికముగా మాత్రమే పాటించఁబడును. మొత్తము మీద నీ ప్రాసక్లను నవి సంస్కృత ప్రాకృత సంప్రదాయ సిద్ధములు కావనియు దేశీయ సంప్రదాయ సిద్ధములై కొన్ని దేశ భాషలలో వియతముగను. గొన్నిటిలో నైచ్చికముగను ఏక దేశముగను బాటించఁ బడిన వనియుఁ జెప్పవచ్చును. తెలుఁగు పద్యరచనమున సంస్కృత ములోఁ గాని కన్నడములోఁ గాని లేని వదీవియమ మొకటి విశేషముగాఁ గనవచ్చుచున్నది కన్నడ కవులు సంస్కృత వృత్తములలో నుండు ఏచ్చేద రూపయతిని గూడఁ బరిహరించి యుండఁగాఁ దెలుఁగు వారు దేశీయ సంప్రదాయ సిద్ధమైన ప్రాసము తోపాటు పాదాద్యక్షరమో తన్మిత్రాక్షరమో యతి స్థానమునఁ బునరావృత్తము కావలె ననువడి వియమమును గూడఁ బ్రవేశ పెట్టి నారు. కన్నడాంధ్రములకు సమానములైన యక్కరలలోఁ గూడఁ గన్నడ కవులీ యతిని బాటించి యుండలేదు దీనినిబట్టి యా రెండు దేశభాషలందు నైతము చిరకాలమునుండి దేశీయ కవితారచన కొన్నివిషయములలో భిన్న మార్గముల ననుసరించుచుండెనని తెలియుచున్నది ఇట్టి భేదము లేదనెద గోచ రించినను బాగవత్లను నవి ద్రావిడ భాషలకుఁ బ్రత్యేకములైన వని చెప్పవచ్చును ఈ భాషలందలి కవులు సంస్కృతమునందలి వృత్తముల నెరవు తీసికొన్నపుడు వానియందుఁ దమ ఛందమునకు సహజమైన యతి ప్రాసలను గల్పించుకొనియే యున్నారు. సింహాసన ద్వాత్రింశతిలో కొఱవి గోపరాజౌక పాంచాలిక భోజానికిఁ జెప్పిన కథలో నీ విశేషమును గూర్చి ప్రస్తావించియున్నాడు. ఆతని పురోహితుని కుమారుడు పితృవిందితుడై దేశాంతరమున కేగి విద్యలు నేర్పవచ్చి రాజాతో

సంస్కృతాదిభాషలు నేర్పి

కవిక యెఱిగి యెల్ల కదలఁ దిరిగి

తెలిసినాడ విచటఁ గల లక్షణముకంటె

మాతవంబు లేదు భూతరేంద్ర.

వ॥ అట్టి విధం బియ్యము సంధ్రమండలంబునం గోణదేశంబునం దెలుగు
కవితకుఁ బ్రాలు వల్ల నను నియమంబులు చూచినాఁడ. అవి యెయ్యెడం
దఱుచు కాకుంట నపూర్వం బవధరింపుము. ౪. 89

పుణ్యప్రీతి గుణంబు మంగళ గుణంబు న్నొమ్ములై యొప్పుఁగాఁ
బిణ్యప్రీతి సువర్ణ మౌక్తిక సుచూప వ్యక్తి భూషాకృతుల్
గణ్యం బౌ గతి సంస్కృతంబునకు వాగ్భావంబు శబ్దంబు లా
వద్యాకారములౌ, దెలుంగునకుఁ బ్రాల్పక్షం గడున్ వన్నియల్ 190

పలుదెలుంగు లైన పలుకులు గలిగియుఁ
బాగులు వల్ల లేని బేలుకవిత
వన్నెలెల్లఁ గూర్చి వ్రాయుచోఁ గాటుక
వన్నె లేని ప్రతిమవ్రాతఁ బోలు.

తప్పక వల్లను బ్రాలును
ముప్పిరి గొనఁ దగిన శబ్దములు మెఱుఁ గెక్కం
జెప్పిన కవితాచాతురి

యొప్పుము వెట్టన వసిండి యొలుపున మెఱయున్." 192

అవి చెప్పియుండెను. ప్రావళ్యవలనఁ దెలుగు కవితకొక వన్నె చేహరిన
దనుటలో సందేహములేదు.

సంస్కృతమున జాతులలో మాత్రం సంఖ్యతోడనే పాదము లేర్పడును
అనఁగాఁ బాదమున కిన్ని మాత్ర లుండవలెనని లక్షణము చెప్పఁబడును తెలుగు
జాతులలో మాత్ర గణములతోఁ బాదము లేర్పడును. అనఁగా పాదమున కిన్ని
యింద్రగణములు, ఇన్ని సూర్యగణములు అని లక్షణము చెప్పఁబడును ఇంద్ర
చంద్ర సూర్యగణములు మాత్రా సుటితములే యైనను వీనియందలి గణము
లన్నియు సమాన మాత్రా సంఖ్య గలిగి యుండవు. సూర్యగణములైన గలన
గణములు రెంటును మాత్రము మాత్రలు సమానమే. ఉదాహరణమున కొక
తేటగీతి పాదము తీసికొందము. ఇందు ప్రతి పాదమునందుఁ గ్రమముగా నొక
సూర్యగణము, రెండింద్ర గణములు, రెండు సూర్యగణములు నుండవలయును
మాత్రం సంఖ్యనుబట్టి చూచినచో విందు పదునేడు కాని పదునెనిమిది కాని
పందొమ్మిది కాని మాత్ర లుండవచ్చును. ఇట్లే సీస పద్యమునఁ బాదమునకు

ముప్పది మొదలు ముప్పదియాఱు మాత్రలవఱకు నుండుట కివకాళమున్నది ఇం దిన్ని మాత్ర లుండవలెనని విశ్చితముగా సంఖ్య చెప్పుటకు వీలులేదు. ఒక వేళ అట్లు చెప్పినచో బహువిధములుగా నుండు సీసములలో నొక్క విధము వకు మాత్రము లక్షణము చెప్పిన ట్లగును ఇందు కింద్ర గణములన్నియు పమాన మాత్రాకములు గాకుండుటయే కారణము ఈ విధముగా సంస్కృత జాతులును దెలుఁగు జాతులును మాత్రా పుటితములే యైనను వాని లక్షణము చెప్పుటలో మాత్రము కొంత భేదము గోచరించును సంస్కృత జాతిపాదములు మాత్రా సంఖ్యా విబిధములు, దేశ్య జాతిపాదములు మాత్రా గణ విబిధములు

మొట్టమొదట దేశభాషలలోని చందోరచనలకు లక్షణము విబంధించిన వారు సంస్కృత భాషాపండితులే. వారి దృష్టిలో సంస్కృత ప్రాకృతములే ప్రథానము లగుటచేతను, అందరి చందోరీతులే వారికి సుపరిచితము లగుటచేతను వారు వృత్తాదులను గూర్చి ముందు చెప్పి మాత్రా విబిధములైన పద్యములను గూర్చి తరువాతఁ జెప్పినారు మాత్రా సంఖ్యను నిర్దేశించుట సంస్కృత పద్ధతి. మాత్రా గణములను నిర్దేశించుట దేశీయపద్ధతి. మాత్రా సంఖ్యా విధములగు కొన్నిటిని మాత్రా గణవిబిధములుగాఁ గూడఁ జెప్పుట కవకాళమున్నది. ఉదా హరణమున కుత్సాహమును దీపికొందము. ఇందు పాదమునకేడు సూర్య గణములపై నొక గురువుండవలెను దీనినే మాత్రా సంఖ్యగా మార్చి త్రిమాత్రాకములైన యేడు గణములును బై నొక గురువును గూడిన ఉత్సాహపాద పేర్పరువని చెప్పవచ్చును. ఇట్లు చెప్పుటవలన నొక చి క్కేర్పరు చున్నది. సూర్యగణములైన గల వ గణములు రెండును ద్రిమాత్రాక గణములేకాని మూడు మాత్రల గణములన్నియు సూర్యగణములు కావు మూడు మాత్రల గణమన్నప్పుడు గల, వగణములతోపాటు లగమును గూడ వాడవచ్చును. కాని యది లక్షణమునకు విరుద్ధము. పైఁగా వట్లు చెప్పుటవలన దేశీయగణముల దేశీయత రూపు మాయుటయు, సంస్కృత లక్షణమునకు సంకుచితత్వ పేర్ప రుటయు సంభవించును సీస పాదమునకు దేశీయ పద్ధతిని ఆఱింద్ర గణములు రెండు సూర్యగణములు ముందవలెనని చెప్పుదురు. ఇంద్ర గణములలోఁ గొన్ని (క, వల) చతుర్మాత్రాకములును, గొన్ని పంచమాత్రాకములునునై యుండుటచే బై లక్షణమునుబట్టి యొక్కప్పుడన్నియుఁ జతుర్మాత్రా గణములే రావచ్చును. ఒకప్పుడన్నియుఁ బంచమాత్రా గణములే యై యుండవచ్చును. ఒకప్పుడన్నియు

వివియుఁగలపి రావచ్చును. వీనినే మాత్రా పంఖ్యతోఁ జెప్పినచో నాఱు చతుర్మాత్రా గణములో పంచమాత్రా గణములో అని చెప్పవలెను అప్పుడు లక్షణము సంకుచితమై పోవుటయు నొకప్పు డవ్యాప్తి దోషమునకు గుఱియగుటయు సంభవించును ఇట్లే లగడల విషయము కూడ నుదాహరింపవచ్చును. “నాలుగు మాత్రలు నాటిన గణములు నాలు” గని అప్పుకవి చెప్పఁగా వనంతుఁడు “అని గగ, వరి, భ స లను నాల్గిటిఁగృతి” అని విద్దేశించినాఁడు (అనం. పం అశ్వా. ౩. 57) స్థూలముగాఁ జూచినచో వీ రెండులక్షణములు నొకటే యనిపించును. కాని మాత్మముగాఁ బరికింపఁ గొంతభేదము లేకపోలేదు. నాలుగు మాత్రలగణములని చెప్పినప్పుడు గగ భ, స, వరి ములతో జ గణమును గూడ వాడవచ్చు నను సర్థము కలుగు ఇట్లు దేశీయములైన పద్యములకు లాక్షణికులు మాత్రాసంఖ్యా నియమముతోనో ఆక్షరగణ నియమముతోనో పాద్యమైనంత వఱకు లక్షణము విద్దేశించి కొన్నిటిని దాఁబర్థములని చెప్పి, యింకను గుదురని వానిని విడిచి వేసినాడు అందుచే నాప్రకారముగాఁ జూచినచో, గొన్నిటికి లక్షణము సరిపోదు దేశీయ పద్యముని జూచినచో సరిపోవచ్చును అందుచే దేశీయములైన తమిళచంద్ర చందోరీతులనుగూడ దృష్టియం దిడుకొని యట్టివానికి లక్షణము విద్దేశింప వలయును. ¹

గుణము స్వరూపముననే కాక గణప్రస్తార పరీక్షరజాది విషయము లన్నియుగూడ దక్షిణ దేశభాషలలోని చందోరీతికిని సంస్కృత చందోరీతికిని గ్గొంత యంతరము కానవచ్చును ఇటీవలి కాలమున దేశీయ భాషాచందో లక్షణముల నేర్పఱచిన పండితులు వానిని సంస్కృత చందోరీతుల కను

1. ‘సంస్కృత ప్రాకృతచందో రచనలలోని యక్షరగణవృత్త మాత్రా వృత్తాదుల లక్షణమును బరిశీలించి దేశీయజాతులకు మాత్రాగణ ప్రస్తారము మూలముగా లక్షణ మేర్పఱచిన మన లాక్షణికుల పద్ధతికి దేశీయ రచనలన్నియు లొంగకపోవుట తమిళచందోరీతికి దీనినిబోలి యున్నను ఇంతకంటె విపులమైనదిగా కనఁబడుచుండుట ఈ మొదలగు వానికి కారణ మేమియని విచారించినచో నందలి గురు లఘు సంతక ములలోనే కొంత భేదమేర్పడి యున్నట్లు గోచరింపక పోదు కో. రా. దేశ. పుట 197.

గుణముగా సంస్కరించి యుండుటచే నవి కొన్నివిషయములలో ననమగ్రము లగుట సంభవించినది మఱియుఁ బ్రాకృత చృందస్సునందలి మాత్రాఘటితము లైన జాతులలోఁ బెక్కు దేశీయములే యై యుండునని తోచుచున్నది. వానికి లక్షణము నేర్పఱచునప్పుడు లాక్షణికులు దేశీయ మాత్రాగణపద్ధతిని వాచి కన్వయింపఁ జాలక కేవల మాత్రాసంఖ్యా పద్ధతినే యవలంబించి యాలక్ష ణమునకు సంకుచితత్వము నాపాదించిరి. ఇట్లు సంస్కృత ప్రాకృత లాక్షణి కులచే మాత్రాచృందములుగా గ్రహింపఁబడిన దేశీయ సంప్రదాయసిద్ధములగు గేయ రచనలలో శీర్షకమునున దొకటి. ఇది తమిళమునందలి నేర్, విరై లను నక్షరముల ప్రస్తారమువలన నేర్పడిన యారిత్రైచ్చీర్లను గణములతోఁ గూడియుండు దాక్షిణాత్య రచనా విశేషమైన సీనమునకుఁ బూర్వరూపము భరతుఁడు శీర్షకమును పేర నొప్పు నొకగేయ విశేషమును నాట్య శాస్త్రమునఁ బేర్కొని, దానికి మాత్రల సంఖ్యతోను, అక్షరముల సంఖ్యతోను లక్షణమును తెప్పియుండుటచే నది దేశీయరచనమే యనియు నతని నాటికిఁ గూడఁ బ్రచార మొందియుండెననియుఁ దెలియుచున్నది శీర్షికమును తాళభేదముతోఁ గూడి యుండుటచే దాని తాళఁడు శీర్షకమును పేరు పెట్టియుండఁ దరువాత నది తెలుఁగున సీనమైనదని తోచుచున్నది భరతుఁడు చెప్పిన శీర్షక లక్షణము కొంచె మించుమించుగాఁ దెలుఁగునందలి యొక విధమైన సీనపద్యము లక్షణ ముతో సరిపోవుచున్నది. అందొక్కొక్క పాదమునకు నాలుగేసి గణములతో గూడిన రెండేసి దళము లుండుననియు, నాగణములు నాలుగు మాత్రలతోఁ గూడియుండుననియు, బాదమునకు ముప్పది మాత్రలును, ఇరువదియొకటికిని ఇరువది యాటింకిని నడుమ సంఖ్యగల యక్షరములును ఉండుననియు నాతఁడు చెప్పియున్నాఁడు. ఇంద్రగణములలో భ, నలములు చతుర్మాత్రాకము లైనవే. కాని సీపమునకుఁ జివరనుండు రెండు సూర్యగణములును ద్రిమాత్రాకములు

1. చతుర్మాత్రాగణో జ్ఞేయః పూర్వచ్ఛందో వికల్పకః

అర్థాష్టమ గణాః పారాః శీర్షకస్య భవంతి హి

త్రింశన్మాత్రా శ్చ విజ్ఞేయా యుగ్మౌ జాతరతైః పరైః

శీర్షకే హ్యేకవింశత్యా పద్వింశతి పర స్తథా

అక్షరాణాం భవే త్త్విండః పాదే హ్యేకత్రనిర్దిశః

మాత్రమే. అందుచే, శీర్షకపీఠ లక్షణములకుఁ గొంత భేదము కనవచ్చుచున్నది. కాని కన్నడమునందలి బ్రహ్మగణములలో నాలుగు మాత్రలతోఁ గూడిన న గగ గణములున్నవి. ఇట్లే తమిళమున రెండు నేర్లతోఁ గూడిన గణములతోఁ గూడ నాలుగు మాత్రలు గల గగమున్నది. వీనిలో నే రెండైన పీఠమునకుఁ జివర నుండు వసుకొన్నచో లక్షణము సరిపోవును సీసపాదమున విండ్రగణములన్నియుఁ జతుర్మాత్రాకములే గ్రహింపఁబడుచో ముప్పది మాత్రలే యుండును ఇతరములైన యిండ్రగణములను గ్రహించినచో నవి ముప్పదియాటింటి వఱకుఁ బెరుగును. ఇట్లే యక్షరముల విషయమున వైతము కొంత వ్యత్యాసము కనఁబడుచున్నది. తెలుఁగు పీఠమున ఏరువదిరెండక్షరముల కంటెఁ దక్కువయ్యుండుట కవకాళములేదు. భరతుఁ దిరువదియొక్కటి మొదలిరువదియాఱు వఱకు శీర్షకమున నక్షరము యిందవచ్చునని చెప్పెను కాని యీ శీర్షకము దేశీయ గేయ విశేషమగుటచే విందు పాట కనుగుణముగా నొండు రెం డక్షరములను తగ్గించుటకో హెచ్చించుటకో యవకాళమున్న కతమున నీ భేద మేర్పడి యుండవచ్చును దీనిని బట్టి ప్రాచీనదేశీయ గేయ రచన లనేకములు సంస్కృతప్రాకృత లాక్షణికులచే మాత్రాచ్ఛందములుగాఁ బరిగణింపఁబడినట్లును, వారు వానికిఁ దద్వాచాచ్ఛందోరీతుల కనుగుణముగా లక్షణము చెప్పినట్లును దెలియుచున్నది.

ఇట్లే దేశభాషా కవులు సంస్కృతచ్ఛందముల నుండి గ్రహించిన సంప్రదాయములును బెక్కుగలవు మన భాషలలోఁ గనవగు వృత్తములన్నియు సంస్కృతచ్ఛందమునుండి గ్రహింపఁబడినవే. మఱియుఁ దొలుత దేశీయ పద్యములందుఁగాని పాటలందుఁగాని పాదవియమ మున్నట్లు తోఁపదు. విషయ విస్తృతినిబట్టి పాదసంఖ్యయుఁ బెరుగుచుండెను. "తెలుఁగు కవిక యేకపదమై ద్విపదమై, త్రి పదమై, చతుష్పదమై పరిణతి చెందినట్లు కానవచ్చుచున్నది ఏక పదములగు పాటలును, ద్విపదములగు ప్రబంధములును, త్రి పదాది సంయుక్తములై సంపూర్ణ గాన యోగ్యములగు యక్షగానములును, సలక్షణ చతుష్పాద వృత్తకవితా సమన్వితములగు భారతాది గ్రంథములును, వాఙ్మయ వీధిని ప్రథమ ద్వితీయ తృతీయ చతుర్థ ఘట్టము"లని శ్రీ నిడుదవోలు పేంకట రావుగా రుదాహరణ వాఙ్మయ చరిత్రమున (పుట 3) తెల్పిన విషయ మిందుకు విదర్శనము. సంస్కృతమున వృత్తములన్నియుఁ జతుష్పాదములే యగుటచే

నావి జూచి దేశభాషా కవులు గూడ దేశీయ పద్యములను నాల్గు పాదములు గల నావినిగా వ్రాయఁజొచ్చిరి. మధ్యాక్కర, తరువోజ మొదలగు పద్యములు చతుస్పదములుగా స్థిరపడుట కీ సంస్కృత ప్రభావమే కారణము.

కొందఱు పండిత కవులు దేశీయచ్ఛందములతో సుపరిచయము కలవారగుటచే సంస్కృత భాషలోనే కవిత్వము చెప్పినను అందు దేశీయచ్ఛందములను దేశీయ సంప్రదాయములను బ్రవేశ పెట్టియుండిరి శ్రీ. శ. 8వ శతాబ్ది వాడైన సోమదేవ సూరి యశస్తికచంపువునఁ గొన్ని రగదలు కలవు అందుఁ గల

వికచ కర్ణోత్పలస్పర్ధి తరశేషజాః

తేఱి తాళకృణ త్కనక మయకంకజాః

ఇత్యాదియగు రగద తెలుఁగు వందలి ద్వీరదగతి రగదకు సరిపోవు చున్నది. తేవల సాంస్కృతికుఁ డగు యశస్తిక చంపూవ్యాఖ్యాత దేశీయ ఛందో విశేషమైన యీ రగద వైరిక్షణ్యమును గమనింపలేక పోయెను. అందలి పాదభేద విరహితమై వచన ప్రాయముగా వ్రాయఁ బడియుండుటచే నతఁడు దానిని గద్యముగానే భావించియుండును. సంస్కృతమున రగదకుఁ బ్రచారములేదు ఇది దాక్షిణాత్య సంస్కృత కవులచే మాత్రము వాడఁబడి యుండుటచే దక్షిణదేశీయ వాఙ్మయమునకే సహజమైనదని భావింపవచ్చును. శ్రీ. శ. 1022వ సంవత్సరమున రాజరాజ పట్టాభిషేకా సంతరము వేతనభట్టు వ్రాసిన కోరుమిల్లి శాసనములో సంస్కృత శ్లోకములును గొంత గద్యభాగమును నైన పిమ్మట నొక రగద కావవచ్చుచున్నది. ఇందుఁ గల 28 పాదములలో మొదటి ఇరువది నాలుగు పాదములందును సంఖ్యానుప్రాస మున్నది. మొదటి నాలుగు తుది నాలుగు పాదములలో నాదిప్రాస వియమము పాటించఁ బడలేదు. మిగిలినవానిలో నా వియమము గోచరించుచున్నది. 18వ పాదమున తత్ర యను పదమున కర్థమేమియు లేకపోవుట యటుండ యతి కూడఁ దప్పి పోవుచున్నది. మఱియు 15వ పాదము సకల అను పదముచే నారంభించుటచేఁ ద్రాస పూర్వాక్షరము లముపుగా నున్నది. 18వ పాదము మొదట తత్ర యని యున్నచోఁ ద్రాస చెడుటయే కాక ప్రాస పూర్వాక్షరము గురువగుట కూడ సంభవించుచున్నది. ఇట్టిరగదలో నాద్యంతములందలి రెండు పాదముల జంట లలో నాది ప్రాసవియమము పాటించఁబడక పోయినను ద్రాస పూర్వాక్షర

వియమోల్లంఘన మెచ్చటను లేదు. అందుచే తత్ర యనుచోట ప్రకటయని - కవి వ్రాసియుండునేమో యని నే సూహించుచున్నాను. పై కారణములు తప్ప విట్లుహించుటకు మఱి యాధారములును లేవు. పై యూహ సరియైనది కానిచో 15, 16 పాదములతోఁ గూడిన జంఘలోఁగూడ నాది ప్రాసవియమము పాటింపఁబడలేదని చెప్పవలయును. 2 5, 8, 10 12 14, 15, 16, 17, 18 23, 24 25, 26, 28 పాదములలో సవర్ణాక్షర పునరావృత్తి రూపమైన యతి కానవచ్చుటలేదు. 10, 12, 14, 15, 16, 17 23, 24, 28 పాదములలో సంస్కృత కవులు పాటించు విచ్ఛేద రూపమైన యతికూడ లేదు (8 వ పాదమున సుంభిత యనుచోట జృంభిత యని యుండుట లెస్స. అప్పుడు యతికూడ సరివడును.) 13 (హామ—అమి) 19 (నిత్య—సత్య) 25 (ధరా—హారీ) పాదములలోఁ బ్రాసయతియు 18, 26 పాదములం దఖండయతియు మన్నవి. ఇవి యాదృచ్ఛికములైవను గావచ్చును. 1, 6, 11 పాదములందలి యతి విచ్ఛేదరూపమున లేక కేవల సవర్ణాక్షర పునరావృత్తి రూపమున నున్నది. ఈ రగడకు విజయభద్ర రగడ యని పేరు. పాదమున కైదేని మాత్రలతో నాలుగు గణము లున్నవి. ఇట్టి రగడలోఁ దెలుఁగు రగడ లక్షణము కొంత లోపించినను దీనిని రచించిన కవికిఁ దెనుఁగు రగడతోఁ జాల వరిచయ మున్నదని మాత్రము విస్సందేహ ముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఇది నన్నయకుఁ బూర్వము రగడలు కొన్ని వ్రాయఁ బడుచుండె ననుటకుఁ దార్కాణ మగుచున్నది.

రగడ.

తనై నమస్త జనతా విశేషగుణాయ	1
లైసుతర్పిత మహిదేవదేవ గణాయ	2
విప్రాస్వయాద్ధి శశిభృత్రుతి చ్ఛందాయ	3
విదృజ్జనాధిక్యత విక్రతానందాయ	4
జన్మ ప్రభృతి గీత వేదాంత తత్త్వాయ	5
సన్మనోవసతి వాస్తవ్యాత్మ వత్తాయ	6
లంభితగురుత్వ పరిలాలిత చరిత్రాయ	7
సుంభితమతి స్థగిత జీవ భృగు పుత్రాయ	8

శ్రీ. ౪. 10 వ శతాబ్ది చివరఁ గన్నడమున చందోఽంబుదియను చందో గ్రంథమును రచించిన నాగవర్మ “అవతి పౌఱగె పుట్టువ మాలావృత్త దండక రఘట మాత్రార్య త్రివది చతుష్పది షట్పది అష్టపది శంఖా (సంఖ్యా) వృత్త. తాళవృత్తా”దులు జాతు లనియు అక్కర. చౌపది. గీతికె. ఏక. తిక్కాహ, షట్పది మొదలగునవి దేశీయ జాతులనియుఁ తెప్పియుండెను. దేశీయజాతులనఁగా బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రరూప మాత్రాగణ బద్ధములైన పద్యము లని యాతని యభిప్రాయమై యుండును. లేనిచో మాత్రాఘటికములేయైన రగదాది జాతులకును వీనికిని భేదమే లేకయుండును. సన్నయకుఁ బూర్వఁ దైన నాగవర్మ పేర్కొనిన యా జాతిభేదములన్నియుఁ గన్నడమున వలెనే తెలుఁగునఁ గూడ నుండెననియే భావింప వచ్చును. కన్నడమున రగదలు

నిర్దనిజనాధకృత సేవిత మనీషాయ	9
శుద్ధమతి దూషిత సమస్తజన దోషాయ	10
సంతకారాధిత నిజస్వామి పాదాయ	11
చింతిత మనస్త సుఖదాఘాత పాదాయ	12
హోమధూమ పిస్కాతామిత కలంకాయ	18
ధీమత్ప్రగీత రుచిరస్వనామాంకాయ	14
వకల మునిగణ సుతావస్తంజ సూత్రాయ	15
తత్రసంగీత తారదాఙ్గ గోత్రాయ	16
సప్తకంఠకృత యూవస్తంభ శోభాయ	17
ఎవ్రాశ్వరూప పద్యకావ్య తనులాభాయ	18
నిత్యజనతోచిత సుసత్కగుణ యశ్నాయ	19
సత్యభిలషిత కార్య సంపత్తిసక్తాయ	20
పరమ పురుషార్థ సంపాదన పటిష్ఠాయ	21
పరమేశ్వర స్మరణపాలన పరిష్ఠాయ	22
వకలార్థకాస్త్ర పరినిష్ఠిత వినోదాయ	28
సుకుమారతాధిక సరోజనిభ పాదాయ	24

కవిరాజమార్గమునకుఁ బూర్వమే (క్రీ. శ. 840) వాడఁ బడియుండె ననుటకవి యందుఁ బేర్కొనఁ బడియుండుటే తార్కాణము. నాగవర్మ లలిత మందాని లోత్సవములను మూఁడు విధములైన రగదలను చెప్పియుండెను. అతనికిఁ బూర్వఁదైన పంపకవి లలిత మందానిల రగదలను వాడియుండెను. లలిత మందానిలోత్సవములు మూఁడును గ్రమముగాఁ దెలుగు నందలి మధురగతి ద్వీరదగతి, తురగ వల్లనగతి రిగదలకు సరిపోవును. వన్నయకావి నన్ని చోడుఁడుకావి రగదను వాడియుండలేదు. ఉపలబ్ధములైన యాంధ్రచ్చందో గ్రంథములలో మొదటిదైన కవిజనాశ్రయమున రగదలు పేర్కొనఁ బడలేదు. క్రీ. శ. 14వ శతాబ్దియందలి పెద్దన కావ్యాలంకారచూడామణిలోఁ జతుర్థోల్లాసమున ముక్తకాదులగు చాటు ప్రబంధములను గూర్చి చెప్పచు రగదనుగూడఁ బేర్కొనెను.

అతఁడు

సరియౌ పది రేకులచేఁ

బరువడి ముత్తాహవృత్తఫదయుగళముచే

నిరవుగ వడిప్రాసంబుల

నడుదుగ రచియింప రగద యగుఁ దగు వృత్తిన్. ౪—40

అవి రగదకు లక్షణము చెప్పియుండెను. ఈ లక్షణము సమగ్రమైనది కాదు. ఇందుత్తాహ ద్వితీయముతోఁ గూడిన రగద యొక్కటే చెప్పఁ బడినది. అనంతఁడు రగదలను గూర్చి సమగ్రముగాఁ జెప్పుచుఁ దొమ్మిది విధములగు రగద భేదములను వివరించెను. అప్పకవి రగదలను వైతాళీయములలోఁ జేర్చి యవి యనేక విధములుగా నుండునని సూచించి, యందు నవ విధ రగదలకు మాత్రమే లక్షణము చెప్పెను. శిష్టకవులు వాదని కారణమునఁ గాఁ బోయి రగదలను గవి జనాశ్రయము పేర్కొని యుండలేదు. పెద్దన యొక్క ముత్తాహద్వితీయ రూప రగదనే సూచించెను. అనంతఁడు, అప్పకవి వానిని

ధారాగ్రపాదా గ్రహశీకృతః కోదు

25

మిల్లినామ గ్రామ మిందూపరాగేణ

26

దత్తోమయా చంద్రతారం హితీశ్చేత

27

తస్యావధివ్యక్తి రేషోచ్యతేద్యు

28

పమగ్రముగా వివరించిరి. దీనినిబట్టి కాలము గడచిన కొలంది వానికిఁ గ్రమముగాఁ బ్రచారిమధిక మగుచుండె నని తెలియుచున్నది.

నాగవర్మ "గణనియమ విపర్యాసముండినను సమములైన మాత్రలు గలిగి కాళబద్ధమై యుండునది రఘటా బంధమగు"¹ వని రగడ లక్షణమును విశేషించెను. దీనిని బట్టి యొక్కొక్క పాదమున మూడో నాలుగో యైదో మాత్రలు గల గణము లుండవలె నని తెలియుచున్నది. గణ సంఖ్యా నియమ మాత్రుడు కావించినట్లు లేదు. అనంతుఁడు

ఆద్యంత ప్రాసంబులు

హృద్యంబుగ రెంటి రెంటి నిడి పాదములు

ద్య ద్యతులఁ గూర్చు దగు నన

వద్యంబగు రగడలందు వారిజనాథా ౩. 52.

అని చెప్పిన లక్షణములో గణ సంఖ్య గాని యందలి మాత్రల సంఖ్యగాని కావదు. రెండేసి పాదముల కాద్యంత ప్రాసములును, బ్రతి పాదమునందు యతియు నుండవలె నని మాత్రము చెప్పఁబడినది. కాని తరువాతి లక్ష్యలక్షణ మలను బట్టిచూడ నొక్క హరిణగతిలోఁ దప్ప మిగిలిన యెనిమిది విధములైన రగడలందు సమాన మాత్రలు గల నాలుగో యెనిమిదో పదునాతో గణము లుండవలె నని తేలుచున్నది. ఒక్క హరిణ గతిలో మాత్ర మేదేసి మాత్రలు గల రెండు గణములే యుండును. ఈ పాదమును రెట్టించినచో వృషభ గతి రగడ వచ్చును. హయప్రచార రగడలోఁ బాదమునకు మూడు మాత్రల గణములు నాలుగుండును. దీనిని రెట్టింపుచేసిన తురగవల్గన రగడ పాదమగును. అనఁగా నిందు పాదమున కెనిమిది గణము లుండును విజయ మంగళ రగడలోఁ బాదమునకు మూడేసి మాత్రలు గల పదునాఱు గణము లుండును. నాలుగు పంచ మాత్రాగణములు కూడిన నొక ద్విరదగతి రగడ పాద

1. గణ నియమ విపర్యాస దౌ

కెడెవడె దొక్కసెయె మాత్ర సమనాగి గుణా

గ్రణియ మతదిందె కాళద

గణవెగొడం బట్టె దదువె రఘటాబంధం. ఛందోబుధి. ౩—223

మగును. దీనిని రెట్టింపుచేసిన జయభద్ర రగడ పాదమగును ఇట్లే నాలుగు నాలుగు మాత్రల గణములు గల మధురగతి రగడ పాదమును రెట్టిందినచో హరిగతి రగడపాద మేర్పడును. దీనిని బట్టి ఎనిమిది విధములైన రగడలలో నాలుగు గణములు గల పాదము కనిష్ఠ ప్రమాణమనియు, దానిని రెట్టింపుచేసి నచో నితర రగడ భేదముల పాదము లేర్పడుననియుఁ దెలియుచున్నది.

నాగవర్మ కర్తాట విషయజాతులని పేర్కొనిన అక్కర, త్రిపది చొపది, చందోవతంస, ఏక, గీతె కత్తాహ, షట్పది మున్నగువానిలోఁ గొన్ని తెలుఁగులోఁగూడ నున్నవే నామలక్షణములందుఁ గొంతభేదమున్నను అక్కరలు కన్న దాంధ్రములకు సమానములే ఇట్లే కత్తాహ విషయమున కన్నదాంధ్ర లక్షణములకు భేదము లేదు. షట్పదులు తెలుఁగున శిష్టకవితలోని కెక్కలేదు కాని పాటలు మున్నగువానిలోఁ గానవచ్చుచునే యుండును. నాగవర్మ చందోఽంబుదిలో నొక్క శరషట్పదిని మాత్రమే చెప్పెను. కాని తరువాతి వా రాఱు విధములైన షట్పదులను జెప్పియుండిరి. శరషట్పదికి నాగవర్మ చెప్పిన లక్షణములు తెలుఁగున స్త్రీలు పాడు తలుపు దగ్గటి పాటలోఁ గనఁ బడుచున్నవి. 8 విష్టగణములు 1 రుద్రగణము కూడినచో శరషట్పది యందలి మూడు పాదములతోఁ గూడిన సగమగునని నాగవర్మ చెప్పినలక్షణము అప్ప కవి తెనుఁగున షట్పదిపాదమున మూడు ప్రాసములతోఁ గూడిన ఆ తీంద్ర గణములు 1 చంద్రగణము నుండునని చెప్పెను : కన్న దాంధ్రము లందలి చివరి రుద్ర చంద్రగణములనుగూడ విష్టింద్ర గణములుగాఁ జెప్పినచో వింకఁ బై నొక్కగురువు మిగులును. అప్పుడు పాదమునకు 7 విష్టగణములు లేక ఇంద్రగణములును పై నొక్క గురువును వచ్చునని చెప్పినచో రెండింటను లక్షణము సరిపోవును. ఇట్లే కుసుమ షట్పదిలోఁ గూడ నేడు పంచమాశ్ర గణములపై నొక గురు వుండును. ఈ పై రెండు షట్పదులందలి చివరి గురువును సంపూర్ణగణముగాఁ జేసినచో నొక్కొక్క పాదమున నెనిమిదేసి గణము లేర్పడును. పాడుటకనువుగా నుండుటకై పాదాంతముల నొండు రెం దక్షరములు చేర్చుటయో తొలఁగించుటయో పెక్కుచోట్లఁ గాననగును ఈ

-
1. ప్రాసముల్ ముమ్మారు వానపు లార్గురు
పై సుధా దీధితితో నిర్భరీ.

యెనిమిదిగణముల షట్పది పాదమును రెండుగా విభజించినచో నాలుగేసి గణములు గల రెండు రగడ పాదము లగును.

భోగషట్పదికి మొదటి రెండు పాదములలో నాలుగేసి సూర్యగణములును మూడవ పాదమున నాలు సూర్య గణములపై నొక్క గురువును గానవచ్చును. ఇందలి మొదటి రెండు పాదములు ప్రత్యేకముగా హయ ప్రచార రగడ పాదములతోను, గలసి తురగ వల్లన రగడ పాదముల తోడను సరిపోవు చున్నవి. మూడవ పాదమున కొక్క లఘువును ఇంకొక సూర్య గణమును గలపినచో వదియుఁ బై రెండు పాదములకును సమాన మగును. అప్పు డందుండి యొక్క లఘువును దొలఁగించినచో నేడు సూర్య గణములపై నొక్క గురువుతోఁ గూడిన యుత్సాహ పాద మగును. మన యింద్లలో వృద్ధాంగనలు పాడుచుండు తులసిపాటయు, సువ్విపాటయు నీభోగ షట్పదులే.¹ పాడుట కనువుగా నించుక మార్పు చేసినచో, నీ క్రింది మంగళ హారతియు భోగ షట్పది జాతికే చెందును.

రామ, చం., ద్రాయ, జనక, రాజ, జామ, నోహ, రాయ
మామ, కా., భీష్మ, దాయ, మహిత, మంగ, శం.

ఇందు రెండు పాదము లందును రెండవ గణము లం దొక లఘువును జేర్చు కొనవలయును. మొదటి పాదము నందలి తుది లఘువును దొలఁగించి రెండవ పాదమున వింకొక సూర్యగణమును గలపినచో నుత్సాహ లక్షణము సరిపోవును.

మూడు నాలుగు మాత్రలతోఁ గూడిన రెండు గణములు చేరిన భామిని షట్పది యందలి యొక పాద మగును. ఇట్లు రెండు పాదములు చెప్పి మూడవ పాదమున సప్త మాత్ర గణములు మూడును పై నొక్క గురువును జేర్చిన నా షట్పదిలో నర్థభాగ మగును. మూడవ పాదమునఁ దుది గణమును బూర్తి చేసినచో విది హరిణగతి రగడకు సరిపోవును.

1. కులసి, ఇంట, మంచు వార్ని
తులసి, పూజ, చేయు, వార్ని
తులసి, యందు, భక్తి, యుంచి
సువ్వి, సువ్వి, రామ, చంద్ర
సువ్వి, సువ్వి, కీర్తి, పాండ్ర
సువ్వి, నీ -, తమ్మ, మాకు

మెలగు, వారి, నీ.

కుభము, లి -, మ్యా

గుమ్మదేదే, గోపిదేవీ, గుమ్మదేదే. కన్నతల్లీ
గుమ్మడిని పొడ, సూప గదవే, అమ్మగోపే, మ్మా

అను పాట యీ భామినీషట్పదికి దగ్గఱగానున్నది ఈ విధముగా శిష్టకవి లిలిక గ్రంథములలోని కెక్కకపోయినను జనవ్యవహారమున బహుళముగా వినవచ్చు పాటలు పెక్కు షట్పదీ భేదములుగానో రగదభేదములుగానో కానవచ్చుచున్నవి ఇవి యన్నియు నతి ప్రాచీన కాలమునుండి దేశమున వాడుకలో నున్నట్టివే

పాల్కురికి సోమనాథుఁడు భక్తులు బసవపురాణము నేలలుపెట్టి పాడి నట్లు చెప్పియున్నాఁడు. రెండేసి పాదములకో మూడేసి పాదములకో యొక సారి యే దేవునిపేరో రాగత్రయమున నుచ్చరించుచుఁ జదువుట యేలలుపెట్టి చదువుట యవి తోఁచుచున్నది. ఇట్టివి యక్షగానములలోఁ గొన్ని కానవచ్చు చున్నవి. కొన్ని ప్రత్యేక రచనలుకూడ నున్నవి. కందుకూరి దుద్రకవి రచించిన సుగ్రీవ విజయమున నీ యేల యున్నది.

భానువంశా మూనబట్టి
దానవాకాపీనిగొట్టి
పూనిమఖమువిర్వహింపావా - ఓ రామచంద్ర
మౌనివరులు సమ్మతింపాగాన్.
రాతినాతిజేసి పూరా
రాతిచేతి విల్లు విరిచి
భూతలేంద్రా) రెల్లమైచ్చాగా - ఓ రామచంద్ర
సీతనూ వివాహ మూడావా.

ఇందు పాడుట కనువుగాఁ గొన్ని యచ్చులు దీర్ఘీకరింపఁబడినవి. అందుచేఁ గొన్నిచోట్ల రెండు గురువుల గణములేర్పడుట సంభవించినది. కన్నడము నందలి బ్రహ్మగణములలోను దమిళమునందలి రెండునేర్లతో నేర్పడిన యీరళి చీర్లలోను గగముకూడ నుండుటచే దీనిని దక్షిణ దేశీయ సంప్రదాయమును బట్టి సమర్థింపవచ్చును. లేదా పై పాదములను

భనువంశముననుబుట్టి

దావంత్రామినినిగొట్టి

పూని, మఖము, నిర్వహింప, వా, ఓరామచంద్ర

మౌని, వరులు, సమ్మ, తింప,గా

రాతి, నాతి, జేసి, పురా

రాతి, చేతి, విల్లు, విఠిచి,

ఘాత, లేంద్రు, లెల్ల, మెచ్చ, గా, ఓ రామచంద్ర

సీత, నూని, వాహ, మాడ, వా.

ఆసురీతిగా వ్రాసి మూఁడు నాలుగు పాదముల యంతములఁ దప్ప మిగిలిన
చోట్ల వన్నియుఁ ద్రిమాత్రగణములని చెప్పవచ్చును. అప్పుడు వకా, పురా.
ఆసుచోట్ల లగములు వచ్చుచున్నవి. ఇవి సూర్య గణములు కావు కాని
కమికమునందలి యీరకీచ్ఛిర్లలో నున్నవి. (నేర్, నేర్) ఇట్లు మాత్రా సంఖ్యా
పటితములైన గణములతోఁ జెప్పిట దేశీయపద్ధతి కాదు.

పై ఏలలో మూఁడు నాల్గు పాదముల చివరఁగల గురువులను
శృతీయ పాదాంతము నందలి సంబోధనను విడిచినచో నాపాదములు వేఱు
వేఱుగా నాలుగు సూర్యగణములతోఁ గూడిన హయప్రచారరగద పాదము
లకును, రెండేసి కలసినచో తురగ వల్గన గతి రగద పాదమునకును సరిపోవు
చున్నవి. ఇట్లే

కావరాని యడవిలోన

వాసలేని మడుగునిందె

వాసలేని మడుగుమీదనూ, ఏగంటిలింగా.

మావరాని అగ్ని పొడమెరా.

ఆకులేని యడవిలోన

తోకలేని మృగముపుట్టె

తోకలేని మృగము కడుపునా, ఏగంటిలింగా

ఈకలేని పక్షిపుట్టెరా

ఆసు ఏగంటి వారి యేలకూడఁ దురగవల్గన రగదకే పన్నిహితముగాఁ
గనవచ్చుచున్నది. సారంగధర యక్షగానములోని యీ శ్రీందిపాట

కూడ నేలయే కాని దీనికిని బైదానికిని గొంచెము భేదము కనబడుచున్నది. ఇందు ప్రథమ చతుర్థ పాదాంతములందు సంబోధన లగపడుచున్నవి. అవికూడఁ బాదములలోనే యిముడుచున్నవి. ఆ సంబోధన వలకు ముందున్న రెండు గురువులకును ఒక్కొక్క లఘువునుజేర్చి వానివిగూడ సూర్యగణములుగాఁ జేసికొనవలయును.

పావురంబు ఎగురవేయుడి - ఓ బాలు లార (రా)

పావురంబు ఎగురవేసి పిలిచితే మల్లివచ్చు (ను)

ఓడు గెల్చు రెండు చూడవలెను గాక యిప్పుడు మీరు

పావురంబు ఎగురవేయుడి - ఓ బాలులార.

యతిప్రాసల నియమములను విడిచిచూచినచో వీ పాదములును తురగ వల్లన రగడ పాదములే యగును.

కిరెల్ సంపాదించిన చందోఽంబుదిలో అష్టపది, ఏకతాళ, త్రిపుట యనునవి కూడ రగడ భేదములుగా గ్రహింపఁబడినవి చతుర్మాత్రాకములైన రెండేసి గణములతో నేడు పాదములును, నాలుగు గణములతో నెనిమిదవ పాదమును, జెప్పి యెనిమిది పాదములందును బ్రాసనియమమును బాటించినచో నది యష్టపది యగును. ఇందలి రెండేసి పాదములను గలిపినచో నొక మధుర గతి రగడ పాదమగును. అందుచే నష్టపదికూడ నేకతాళముతో నొప్పు రగడ భేదమే. 1

త్రిపుటకు “మ గ నె నీ నిం, తళియపెయ్యె, నెంతో పేళయ్, శంకరా” యనున దుదాహరణముగా నొసంగఁబడినది. ఇందు నప్త మాత్రాగణములు మూడును, బింబ మాత్రాగణ మొకటియుఁ గలదు. నాల్గవ గణమునుగూడ నప్తమాత్రాకముగా నొనరించినచో విది వృషభగతి రగడ పాదమగును. పాట సౌకర్యమునకై యిందుఁబడిని రెండు మాత్రలు లోపింపఁ జేయఁబడినవి.

-
1. నాలుగేసి మాత్రల గణములతోఁ గూడిన మధురగతి రగడ ఏక తాళముతోఁ గూడి యుండును

అల్లానేరేళ్లుగూడ నాలుగేసి మాత్రల నాలుగు గణములతోఁగూడి
మధురగతి రగడకు సంబంధించినవిగాఁ గనవచ్చుచున్నవి. ఇందుఁగొన్ని
పాదముల చివరఁ బాడుట కనువుగా నొక్కొక్కగురువు లోపించుచున్నది.

పల్లవి. నెయ్యము, లల్లో, నేరే, ళ్లో
వొయ్యన, మారెడి, పువ్వి, ళ్లో

పరణము : పలుచని, చెమటలు, బాహూ, మూలలు
చెలమల, లోనా, జెలువము, లే
తళతళ, మనుము, త్యంపుజె, అంగూ
దులిపెచి నీళ్లు తుంపి ళ్లో.

అప్పకవి యే రగడ లే యే మూర్పులుచేసిన నే యే తాళములకు
సరిపోవునో తెల్పి యా తాళములతోఁగూడిన అర్థచంద్రికలు మున్నగునవి రగడ
భేదములే యవియు, వానిని యక్షగానములలో వాడవచ్చు ననియుఁ జెప్పి
యున్నాఁడు. ¹

1 తుద రెండులఘువులు తొలఁగించిచదివిన త్రిపుటకు వృషభగతి పదయుగము
లలిగడవలనొక్క లఘువుమానినజంపె మనుద్విరదగతి ననుపదము
గురుతురూపకమునకుఁ దురగవల్ల నా హ్వయమేకతాళి యా మధురగతికి
హరికినిర్వదినాలుగట తాళమున మాత్రలోలి విశ్రాంతి పదాలు గింట

తెలియనర్థంబు నర్థచంద్రికలువీన
యక్షగాన ప్రబంధంబు లతుక వచ్చు
రగడభేదంబులివి యంద్రు రసఁ గవీంద్రు
లవిక నిజసేవకస్తోమ యబ్ధిధామ

రంగాజమ్మ రచించిన మన్నారు దాసవిలాసమునఁ ద్రిపుటతాళమున కొక
యుదాహరణము కనవచ్చుచున్నది.

చందనాచల కంద రోదర మందమారుత బృందసోదర
నింద్యకోవిద నంద్యసద్రస తుంది లోదిత కందశోక్తివల
ఇందేడు మాత్రలతోడను మూఁడు చెబ్బలతోడను (8, 2, 2) గూడిన
నాలుగేసి గణములున్నవి. ఇవి వృషభగతి రగడ పాదములు

మల్లికార్జున దేవుని సేవించుటకై శ్రీశైలము చేరిన భక్తులు రాత్రి జాగరణఘటేయు సందర్భమునఁ జదువుచుండిన గ్రంథములను బాల్కురికి సోమనాథుఁడు బేర్కొనియున్నాఁడు. అందు శతకము, దీపకళిక, మహానాటకము, ఉదాహరణము, ముక్తకావళులు, గీత సూక్తములు, అష్టకములు ముఖ్యములైనవి. ఇవిగాక వారణువత్తు మూఱు చరితంబును ఏలలుపై చదువుచుండి రఁట. అందుఁగొందఱు పురాతన చారుగీతములు పకటించి పాడుకొనుచుండిరి ఈ రచనలన్నియు సోమనాథునికిఁ బూర్వమునందే కాక నన్నయకుఁ బూర్వమునఁగూడ నుండె నని చెప్పవచ్చును వీనిలోఁ గొన్నింటి లక్షణములు తరువాతి లక్షణ గ్రంథములలోఁగావింపును గాని యివి శిష్టకవితా మార్గముమందు నిలువలేక వెనుకఁబడిపోయినవి. ఆంధ్రమునఁ బండితారాధ్యుని శివతత్త్వసారమే శతక వాఙ్మయమునకు శ్రీకారము చుట్టిన దని చెప్పుదురు తరువాత నీ జాతికిఁ జెందిన వాఙ్మయము విరివిగాఁ జెరిగినది. మహానాటక స్వరూపమెట్టిదో తెలియదు. కాని శివరాత్రి జాగరణ సందర్భమునఁ బ్రదర్శింపఁ బడిన వేడుకలు వర్ణించునప్పుడు సోమనాథుఁడు నాటకములను బేర్కొని యుండెను. ఈ నాటకములు బహుశః యక్షగాన జాతికి జెందియుండును జక్కులపాటలను తెనుఁగు పదమునకు యక్షగాన మనునది సంస్కృతము కవిజనాశ్రయమునఁ గాని కావ్యాలంకారచూడామణిలోఁగాని యీ యక్షగానముల ప్రళంసయే లేదు. అంత మాత్రముచే, నంతకు ముందర్థవి లేకుండె నని మన మూహించుట తగదు. మార్గకవితా పద్ధతిపైఁ గలి మక్కువచే శిష్ట లెవ్వరును దేశిరచనల నాదరింప లేదు అందుచే లాక్షణికులు వానికి లక్షణము వివరించి యుండలేదు. చిత్రకవి పెద్దన యాకు మధుర చిత్ర విస్తరములను కవితా భేదములను బేర్కొని యక్షగానమున వచ్చు పదములు, దరువులు, ఏలలు మొదలైనవి దేశిరచన లందలి మధుర కవితా శాఖకుఁ జెందునని చెప్పినాఁడు. ఇట్లే క్రీ. శ. 1650 ప్రాంతము వాడైన వార్తాకవి రాఘవయ్య యను లాక్షణికుఁడు లక్షణ దీపిక యను గ్రంథమున నాకు

-
1. శతకంబు శివతత్త్వసారంబుదీప, కళిక మహా నాటకము సుదాహరణములు రుద్రమహిమయు ముక్తకావళులు గీతసూక్తములు శృంగీస్తంబులు పురాతనముని ముఖ్యరచితాష్టకములు అరుదొందఁ జదువుచు నంకించువారు

మధుర చిత్ర విస్తారములను నాలుగు తెలుఁగుల కవిత్యములను జేర్చొని నాట
కాలంకారంబులు, కళిక్తోక్తకలు విభక్త్యధి దేవతోదాహరిణములు, సప్త తాళ
పటనలు వట్టొట్లు, గీత ప్రబంధములు, చతుర్భుద్రికాష్ట భద్రికలు, విరుదావళి,
నామావళి, భోగావళి, రంగ ఘోష, జయ ఘోష, చతురుత్తర సంఘటనలు,
యక్ష గానంబున వెలయు పదంబులు, దరువులు, లీలలు, ధవళములు, మంగళ
హారతులు, శోభనంబులు ఉయ్యాల జోలలు, జమ్మల రేకు పదంబులు, చంద
మామ సుద్దులు, అష్టకంబులు, ఏక పద ద్విపద త్రిపద చతుష్పద షట్పదాష్ట
పదులు, వివి యాదిగా నన్నియు లయ ప్రమాణంబుల నొప్పి మృదు మధుర
వచన రచనలఁ బ్రసిద్ధంబైనవి మధుర కవిత్యంబులని వివరించెను. శ్రీ. శ. 2వ
కాశ్చియందలి పార్వతీయల్ అను తమిళ లక్షణ గ్రంథమునఁ గూడఁ గవిత్య
మిట్లే చతుర్విధముగా విభజింపఁ బడినది. పై లక్షణికులు నాటకములను యక్ష
గానములను వేలు వేలుగాఁ జేర్చొని యుండుటచే నవి ప్రత్యేకములైన రచన
శేషా యనిపించును. కాని తంజావూరు నాయక రాజుల కాలమున రచింపఁ
బడిన యక్ష గానములలోఁ గొన్నిటికి యక్షగానము లనియు (సుగ్రీవ విజయము)
కొన్నిటికి నాటకము లనియు (మన్నారు దాస విలాస నాటకము) కొన్నిటికిఁ
బ్రబంధము లనియు (వల్లకీసేవా ప్రబంధము) నామములు కనవచ్చు
చుండుటచే నామభేదములున్నను ఆవియన్నియు నొకతరగతికిఁ జెందినవే యని
తావింపవచ్చును. వీరి లక్షణమునఁ గూడఁ గించిద్దేదమండిన సుందరచున్న
గాని యవి యన్నియుఁ బ్రదర్శనోచితములైన రచనలే యనుటలో సందేహము
లేదు. వీనిలో ఏలలు, జోలలు, సువ్వాళులు, ఆరతులు, ధవళములు, వెన్నెల
పదములు, వివాళి పదములు, గొబ్బిపదములు, తుమ్మెదపదములు, అల్లానేరేళ్లు,
కీర్తంగులు, ద్విపదలు, త్రిపదలు, చౌపదులు, షట్పదులు, అష్టపదులు,
మంజరులు, జమ్మల రేకులు మున్నగు దేశరచన లెన్నియొకలవు. ఇవన్నియుఁ
బొప్పిన కాలమునుండియు వ్యవహారమున నుండినవే కాని హఠాత్తుగా నొక్క
మాటు వెలసిపట్టివి కావు. నన్నయ యవతారికలో రాజరాజ వరేంద్రుని
కొలుపున మృదుమధుర చిత్రవిస్తరనవరసభావ భాసుర పవవరచనా విభారదు
లైన మహాకవు లుండినట్లు వర్ణించి యున్నాఁడు. శ్రీనాథుఁడు నైషధమున
(1-11) మృదుమధుర చిత్రవిస్తరకవిశాఖిలాస వాగీశ్వరులగు కవీశ్వరులను

జేర్కొనియుండెను. పైని పేర్కొనఁ బడిన దేశ రచనలలో ఏలఁ
సువ్యాకులు, షట్పదాష్టపదులు, మున్నగునవి రగద వింతుక మార్పుచేయఁగా
వచ్చినరూపములే. మిగిలినవి పాల్కురికి సోమనాథుఁడు పేర్కొన్న అవియక
గజైః ప్రాసో వా యతిర్వా అను ఛంద స్ఫుత్రములకు సంబంధించి, యతి
ప్రాసలలో నొక దానితోఁ గూడి, యవియతములైన మాత్రా గణములచే
నిబంధింపఁ బడిన దేశ రచనలుగాఁ దోచు చున్నవి.

గొబ్బిళ్ల పాటలో పాదమున కెనిమిదేసి మాత్రలు గల రెండేసి గణ
ములు కనిపించు చున్నవి. సరిపాదముల చివర గొబ్బిళ్ల యని యుండుట
మాత్ర మా గణమున రెండు మాత్రలు తక్కువగు చున్నవి.

పల్లవి : కొలని దోవరికి — గొబ్బిళ్ల — యదు
కులము సామికిని — గొబ్బిళ్ల

చరణము : కొండ గొడుగుగా — ఆవుల గాచిన
కొందొక శిశువుకు — గొబ్బిళ్ల.
దుండగంపు దై — త్యులకెల్లను దల
గుండు గండనికి — గొబ్బిళ్ళి.

పెన్నెల పాటలోఁ గూడఁ జివరి పాదమునఁ దక్క మిగిలిన యన్నిటను
నాలుగేసి గణములే యున్నవి. కాని యీ గణములన్నియు సమాన మాత్రాక
ములైనవి కావు నాలుగు మాత్రల గణములు ఐదు మాత్రల గణములు కంపి
వచ్చు చుండును

కాకి కాకి గంతుల కాకి

కాకిని తీసుక గంగలో ముంచితే

గంగా నాకూ పాలా ఇచ్చే

పాలా తీస్కెళ్ళి అమ్మాకిస్తే (తీసుక)

-
1. నన్నయ శ్రీనాథు లిరువురును ఆశుకవిత్వమునకు బదులు మృదు కవిత్వము
నొక కవితాభేదముగాఁ జేర్కొనియున్నారు. అప్పకవివాఁటికి మధురవిస్తర
కవిత్వముల స్థానమును బంధగర్భ కవిత్వము లాక్రమించినవి అతని
మతమున కవిత్వమాకు, బంధ, చిత్ర, గర్భకవిత్వము లని నాలుగు
విధములు.

అమ్మా నాకూ డబ్బూ ఇచ్చే

..

పిల్లా పేరూ మల్లే మొగ్గా

నా పేరు జమీందార్

గంగలో, ముంచితె అని తుది యక్షరములను ప్రాస్వములుగాఁ బలికినచో పవియు నాలుగు మాత్రల గణములే యగును. నా.అ పేరూ జామీం దారూ అవి చదివినచో తుది పాదమునఁ గూడ నాలుగు చతుర్మాత్రా గణము లేర్పడును.

పాల్కురికి సోమనాథుఁడు దీపకళిక యను కావ్యభేదమును బేర్కొని యుండెను. ఈ పేరుగల ప్రత్యేక రచన లెచ్చటను గొనవచ్చుటలేదు. కావి యుదాహరణములందు కళికలు, ఉత్కళికలు అను దేశికరచనలు కానవచ్చుచున్నవి. చిత్రకవి పెద్దనయు వార్తాకవి రాఘవయ్యయుఁగూడ వీనిని మధుర కవితక్రిందఁ జేర్చియుండిరి. ఈ రెండు రగడ భేదములే. బస వోదాహరణ త్రిపురాంత కోదాహరణము లందలి కళికలన్నియు రగడలే. కళికలో నగ ముత్కళిక. అందుచే దీని సర్వ కళిక యనియు వాకొందురు. ¹ కావ్యాలంకార సూత్రవృత్తిలో వామనుఁ డుత్కళికను గద్య భేదముగాఁ బేర్కొని యది చూర్ణమునకు విసరీతమైన లక్షణము కలదని (దీర్ఘ సమాన రచన కలదని) వనించెను. కావి యుదాహరణము లందలి యుత్కళికలలో దీర్ఘ సమాన టూయిష్టమైన రచన కానవచ్చుటలేదు. ² శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు "తెలుఁగున నేక సమాసము, క్త్వార్థక క్రియలతో నడిపి చివఱ సమాపక క్రియతో సంతము నొందించి విభక్త్యంతముగాఁ జేయుటవలన నేర్పరు"పని (ఉదా వా. చ. పుట 59) చెప్పియున్నారు. కావి యీ వియమముకూడఁ బెక్కుచోట్లఁ గానఁబడుటలేదు.

పారజీవస్మృక్తి, కారణంబగు భక్తి

చేకూరుసమ్మత, మేకలింగవ్రతము.

1. పాశ్చాత్య కలికాన్ పాశాన్ కుర్యా ల్లిప్సుకరేషు చ భర. వా. కా. ఆధ్యా 31-318

2. కళికలు ప్రత్యేక దశము లెన్నిదిచేసి తత్పరార్థముల ముత్కళికలనఁగఁ నేకసమాసమై యేడు దశంబులు మదవిభక్త్యర్థంబు తోచఁ బలుక

త్రోవఁ బొందని పనుప, దైవజ్ఞులనుమనుప
నోపు ధీరునివలన, బాపహోరునివలన (బసవోదాహరణము)

ఇలయు నలిలంబు - వెలుగు ననిలంబు

దివియు మిత్రుండు - కువలయాప్తుండు

పరఁగుయజమాన - పరిపూర్ణుడైన

యష్టతను నందు. శిష్టనుతునందు. త్రిపురాంతకోదాహరణము.

మున్నగున విందుకు నిదర్శనములు

ఉదాహరణములు కూడ మధుర కవితా జాతికిఁ జెందినవే. ఇందు మార్గ దేశికవిత్వముల సమ్మేళనము కాన నగును. ఏలయన మార్గ పద్ధతికిఁ జెందిన వృత్తములకును దేశి మార్గమునకుఁ జెందిన కళికోత్కళికలకును గూడ నిందుఁ బ్రవేశము కలదు. ప్రాచీన కాలమునఁ గన్నడమునం దుండిన చెత్తాజె, బెదందె అను కావ్యములలోఁ గూడ నిట్లే వృత్త-జాతి సమ్మేళనము కాన వచ్చుచున్నది “ఒక కంద పద్యము తరువాత నొక వృత్తమును రచించి అచ్చటచ్చట జాతులను బొదిగిన నది బెదందె కావ్య మగునట. చెత్తాజె కావ్యమును గంద పద్య బహుళముగాఁ జేసి యక్కడక్కడ సుందర వృత్తములను, అక్కర, చౌపది గీతిక, తివది మొదలగు వాని నందముగాఁ జేర్చవలయునట.”¹ అప్పకవి యీ యుదాహరణములను జ్ఞాటు ప్రబంధములలోఁ జేర్చి యందు పద్దతి, బద్దతి ఉత్పల్లకము అను నాలుగు భేదములను జెప్పి యున్నాడు. అందుత్పల్లక మనునది ఇతర పద్యములు లేక కేవల కళికోత్కళికతోఁ గూడినది వలె

1 కందము మమళిన వృత్తము

మొందొదెడె గొందు జాతి జాడెనెయె బెదం

గొంది వళిరమరె పేట

ల్పుందర రూపిం బెదెడె గల్పమ దక్కుం.

కందళ్ళుల వాగిరె

సుందర వృత్తం గళక్కరం చవుపదిసు

త్తం గీతగె తివదిగ

శందంబు తైసెయెపే త్తొడదు చత్తాణం.

గనవచ్చు చున్నది ¹ ఇది కేవల దేశీయమైన యుదాహరణము. అనంతా హత్యఁ దుదాహరణములను బేర్కొనెను గాని యిందలి భేదములను వివరింపలేదు. అంతకుఁ బూర్వములైన కావ్యాలంకార చూదామణిలోఁగాని కవి జ్ఞాత్రయమునఁ గాని వీని ప్రసక్తిలేదు ఋగ్వేదమున కుంతాప సూక్తమున మదాహరణమును బోలిన రచన యున్నదట; కాళిదాసు ఽమువంశ చతుర్థ సర్గమునను (78)² విక్రమోర్వశీయ ద్వితీయాంకమునను³ ఉదాహరణమును రచన భేదమును బేర్కొని యుండుటచే నాతనికాలమున నచ్చి కావ్యము లందె నేమోయని సందేహము కలుగుచున్నది. కాని వానిస్వరూపమెట్టిదో తెలిసికొనుట కొఠారములలేవు. సంస్కృతమున లభ్యములగుచున్న మూఁడు నాలు గుదాహరణములును ఆంధ్రోదాహరణ లక్షణములతోనే కూడియున్నవి. ఆంధ్రోకటి పాల్కూరికి సోమనాథుఁడు సంస్కృతమున రచించిన బసవోదాహరణము. ఇదియే లభ్యములైన సంస్కృతాంధ్రోదాహరణములకెల్ల మొదటిదిగాఁ గనవచ్చుచున్నది. విద్యానాథునికి ముందుండిన సంస్కృత లాక్షణికు లెవ్వరును ఉదాహరణ లక్షణములను బేర్కొనియుండలేదు ఆతఁడైనను దెలుఁగువారి యుదాహరణములను జూచియే యీ లక్షణమును జెప్పి నట్లు విమర్శకుల యభిప్రాయము. కాని యాతఁడు చెప్పిన లక్షణమునకును బాల్కూరికి సోమ నాథుని యుదాహరణములందలి లక్షణమునకును గొంచెము భేదము కనఁబడు చున్నది. ఆతఁడదిజయత్యుపక్రమమై మాలిన్యాది ప్రాసవిచిత్రతమై⁴ విభక్త్య స్థక సంయుతమై యేదో యొక లాఁముతో గద్యపద్య సమన్వితమై యుండు శీఢ్రప్రబంధమని నిరూపించెను. సంస్కృతోదాహరణములు పై లక్షణ మున కనుగుణముగా మాలిన్సీ వృత్తముతోడను జయతి పదము తోడను ద్రారంభించుచున్నవి. తెనుఁగువానిలో నీ వియమములేదు. తెలుఁగుదాహరణము

1 కళిక లుత్కళికలు గమకింపఁ బలికిన కావ్యంబు మత్పుల్లికంబు ననఁగ అప్పు.

2 జయోదాహరణం బాహ్యో గ్లావయామాస కిన్నరాన్ - రఘు ౪. 78.

3 పత్రే నివేశిత ముదాహరణం ప్రియాయాః- విక్ర ౨-15

4 ఉదా నా చ. పుట 8.

యేగ కేనాపి తాళేన గద్యపద్య సమన్వితమ్

జయత్యుపక్రమమ్ మాలి న్యాదిప్రాస విచిత్రతమ్

కుదురాహరణం నామ విభక్త్యష్టక సంయుతమ్

లలో నెనిమిది విభక్తులైనపిమ్మట సార్వ విభక్తికమైన యొక పద్యముండును. విద్యానాథుఁ డీ విషయమును జెప్పలేదు. ఇట్లే సోమనాథుఁడు రచించిన తెలుఁగు బసవోదాహరణమున లేకపోయినను సంస్కృత బసవోదాహరణమున నుండిన అంకితాంకపద్యము విషయముకూడ నాతఁడు సూచించియుండలేదు అందుచే నాతఁడు సోమనాథుని యుదాహరణములను జూచెనో చూడలేదో చెప్పఁజాలము. ప్రతాపరుద్రీయ వ్యాఖ్యాతయైన కుమారస్వామి సోమయాజి “యత్సేత్యాదినా అత్ర సంబోధనవిభక్తి రష్టమీ ప్రబంధాంతే సర్వవిభక్త్యంకితో నవమ స్లోక శ్చేత్యాది విశేషాదాం సాక్షిశ్లోకా స్సాహిత్య చింతామణౌ ద్రష్టవ్యాః ” అనియు “అంతే కవిప్రబంధ నామాంకితాంక పద్య విశేషం కుర్యా త్తదుక్తం ” అంటేనుష్టభ మార్యాం వా కవికృత్యాఖ్యాయ్యావితాం. కుర్యా చ్చాటుప్రబంధానా మయం సాధారణో విధిః ” అనియు సార్వవిభక్తి కాంకితాంక పద్యములనుగూర్చి మూలమున లేని విషయములను సూచించినాఁడు. సాహిత్య చింతామణి శ్రీనాథుని కాశ్రయుఁడును సర్వజ్ఞ బిరుతాంకితుఁడు నైన పెదకోమటి వేమభూపాలుఁడు రచించిన యలంకార శాస్త్రము అదియు సంస్కృత భాషారచితమే యైనను గవి తెలుఁగు వాఁడగుటచే నందు దేశీయములైన రచనలను గూర్చి విశేషముగఁ దెల్పియున్నాఁడు అతఁడు విద్యానాథుని యుదాహరణ లక్షణమునందలి లోపములు సవరించి తన గ్రంథమున దానిని సమగ్రము కావించినాఁడు. ఈతని లక్షణములకు సోమనాథుని యుదాహరణములే లక్ష్యములని చెప్పవచ్చును.

ఇట్లు పైని పేర్కొనఁ బడిన దేశరచనా భేదము లన్నియు వన్నయకుఁ బూర్వము నుండియు నుండె నని యూహించుట కవకాశమున్నది కాని శిష్టులైన వారెవ్వరును వాని నాదరింపక పోవుట చేతను, అందుఁ బెక్కు గ్రంథస్థములు గాక ముఖస్థములుగా మాత్రమే ప్రచారము నొంది యుండుట చేతను, శిష్టకవి ప్రయుక్తములు కామిచే లాక్షణికులు వానికి నరిగా లక్షణములు విధింపక పోవుట చేతను, వాని యథార్థ స్వరూపము మఱుఁగుపడి పోయినది ఇప్పటికిని గ్రంథస్థములు కాక జనుల నోళ్లలో మాత్రము జీవించి యున్న గేయములు, పదములు, పాటలు, పెక్కు కానఁబడుచుండుటయే యిందుకు దృషాంతము.

శ్రీ. శ. 1000 వ సంవత్సరము ప్రాంతమున నుండిన విరియాల కామ పాని గూడూరు శాసనములో రెండు త్పల మాలలును మూడు చంపక మాలలును వ్రాయఁబడి యున్నవి. శ్రీ. శ. 10 వ శతాబ్ది మధ్య భాగమున నివసించిన సర్వ దేవుని యాది పురాణము నందలి మత్తేత మొకటి ప్రబంధ రత్నావళి యందును జంపకమాల యొకటి పెనుమర్తి వెంకటాద్వైత సంధావించిన లక్షణసార మను ఛందో గ్రంథ మందును నుదాహరింపఁబడియున్నవి. వీనిని బట్టి చూడఁగా వన్నయకుఁ బూర్వము దేశి మార్గమునకుఁ జెందిన జాతులు, పాటలు, గేయములు మాత్రమే కాక మార్గ వర్ణికిఁ జెందిన వృత్తములు కూడ రచింపఁబడుచుండె ననుట కవకాశము కలుగుచున్నది. శ్రీ శ. 9 వ శతాబ్ది యుత్తరార్థమునఁ జాళుక్య సామ్రాజ్యమును బాలించిన గుణగ విజయాదిత్యుని పాతలూరు శాసనములో నొక చంపక మాలావృత్త మున్నది ఇది సంస్కృత భాషలోనే రచింపఁ బడినను ఇందు సంస్కృత కవులు పాటించని ప్రాసనియమము కనఁబడుచున్నది. మొదటి రెండు పాదములలోఁ బాదాద్యక్షర పునరాసృత్తి రూపమైన తెలుఁగు వచి సంప్రదాయము కూడ గోచరించుచున్నది. అటు చంపక మాలా వృత్త మక్షర గణ బద్ధమే యైనను సంస్కృతమున దీని కంతగాఁ బ్రచారము లేదు. ప్రాచీన సంస్కృత కవు లెవ్వరును దీనిని వాడి యుండలేదు. శ్రీ. శ. 8, 9. శతాబ్దిలలో నివసించిన రాజశేఖరాది సంస్కృత కవుల గ్రంథములలో మాత్రము దీనికి విరళమైన ప్రయోగము కానవచ్చుచున్నది. తెలుఁగు కన్నడములలో నీ వృత్తమున కమితమైన ప్రచారమున్నది. దీనినిబట్టి పాతలూరు శాసన కావ్యకర్త యెవ్వరైనను తెలుఁగు కవిత్వముకూడ వ్రాయనేర్చినవాఁడే యనియు, నప్పటికే సంస్కృత వృత్తములు కొన్ని దాక్షిణాత్య వాఙ్మయమునకు సహజములైన యతిప్రాస లక్షణములతో వ్రాయఁబడుచుండె ననియుఁ దెలియుచున్నది. పాతలూరు శాసనమున కాజ్ఞప్తి సుప్రసిద్ధుడైన పండరంగుడు. దాని కర్త కూడ నాతఁడే యై యుండు నని శ్రీనిధుడవోలు వేంకటరావుగారి యాహ. అదియే విజయనచోఁ బండరంగుడు పేనానాయకుడే కాక తెలుఁగు సంస్కృత భాషలోఁ గవియై కూడ నుండెననియు, ససంస్కృత వృత్తములను తెలుఁగులోనికిఁ దెచ్చుట కతఁడే మార్గదర్శకుఁడనియుఁ దెల్పవచ్చును. అతఁడు సంస్కృతములోఁ దొలుత నొక తెలుఁగు లక్షణమును బ్రవేశపెట్టి వ్రాయఁగాఁ దరువాతివారు క్రమముగాఁ దక్కిన లక్షణములనుగూడఁ బ్రవేశపెట్టి వృత్తము

లను వాడఁజొచ్చి రనియు, వన్నయకూడ నా పద్ధతిలోనే కొన్ని సంస్కృత వృత్తములను గ్రహించి భారతమునఁ బ్రయోగించె ననియుఁ దోచుచున్నది.

కందము జాతులలోఁ జేరిన పద్యము. “దక్షిణదేశ భాషా సంస్కృతాయములకు సరివచ్చు మాత్రాగణచ్ఛందములోని ఆర్యాజాతిభేదమే యీ కంద పద్య మగుటచేతఁ బ్రాచీన దేశీయ కవిత్వములో దీనికిఁ బ్రాధాన్యము కలిగి యుండవచ్చును. ఆర్యాగీతియే ప్రాకృతమున ఖండనీ యను పేరు కలదై యుండినట్లును ఆంధ్ర కర్నాటకములలోని కందము ప్రాకృతము మూలముగా నీ భాషలలోఁ జేరినట్లును దలంపఁ బడుచున్నది. 1 ” ఈ భాషలలోఁ జేరఁగానే వానికి సహజములైన కొన్ని యితరలక్షణములు కూడ నందుఁ బ్రవేశించినవి. వానిలో యతిప్రాసలును బ్రాస పూర్వాక్షర వియమమును ద్విష్కానఁ దగియున్నవి. కన్నడిమునఁ బ్రాచీన రచనములైన చెత్తాజె, బెదందె యవ కావ్య భేదములలోఁ గంద పద్య భాహుళ్య ముండినట్లు తెలియుచున్నది. కవిరాజ మార్గమునఁ గొన్ని వృత్తములును గీతికలును గూడ నున్నను అందుఁ గంద పద్యముల సంఖ్యయే హెచ్చు. కాని కంద పద్యముల కప్పు డున్న ప్రాధాన్యము క్రమ క్రమముగాఁ దగ్గినట్లు పంపాదుల రచనలలో నవి యచ్చటచ్చట మాత్రమే కానవచ్చుచుండుట వలనఁ దెలియుచున్నది. తెలుఁగునఁ గందమునకుఁ బ్రయోగ వైరళ్యమే యుండెనో భాహుళ్యమే యుండెనో చెప్పట కాధారములు లేవు నన్నయ్యకు సుమా రొక శతాబ్ది తరువాతి వాడైన పండితారాధ్యుని శివ తత్త్వ సార మంతయుఁ గంద పద్య మయమే యని చెప్పవచ్చును. తరువాతఁ గంద పద్యములలో శతకములు వ్రాసినవారు పలువురున్నారు. కాని వన్నయ్య రచనలోఁ బంపాదుల రచనలలో వలెనే కంద పద్యము లక్కడక్కడ మాత్రమే కానవచ్చుచున్నవి. అంతకుఁ బూర్వము కూడఁ గందములు వాడఁబడు చుండె ననుటకుఁ దార్కాణము లున్నవి. సర్వదేవుని (క్రీ శ. 953) ఆది పురాణము నందలి దని

ప్రబంధ రత్నావళిలో నొక కంద పద్య ముధాహృతమై యున్నది : క్రీ. శ. 980 ప్రాంతమున నుండిన అయ్యనభట్టు రచించిన అరుండాక శాసన కావ్యములో సంస్కృత శ్లోకముల మధ్యఁ దెలుఁగునకు వినర్గములైన యతిప్రాస లక్షణము లతోఁ గూడిన కంద పద్య మొకటి కానవచ్చుచున్నది.

ధవళగుణో ధవళయశో

ధవళ దిబ్బిందలో ౨వ దమి తారాతిః

భవభక్తో భవ కరుణో

ధృవ భవభోగాన్వితో విభాతి సుకీర్తిః 22.

ఇది సంస్కృతభాషలో వ్రాయఁబడిన తెలుఁగు కందమే యనుటకు పందేహములేదు. దీనినిబట్టి అయ్యనభట్టు తెలుఁగులోఁగూడఁ గవియై యుండునని చెప్పనగును. కావి యాతని రచన లేమియు మనకు లభ్యము లగుటలేదు. నన్నయకుఁ బూర్వము కందములు కూడఁ బ్రచారమున నుండె ననుట కిదియొక ప్రబలమైన తార్కాణము.

కందుకూరు శాసనమం దొకటియు ౨ ధర్మవరశాసనమందొకటియు పీఠ పద్యములు కానవచ్చుచున్నవి. పద్యకవి జీనేంద్ర పురాణమునుండియు సర్వ

1. హరి నీలమణి విరాజిత

సురుచిర గోపురము దగిలి చూచి తమిస్రా

కరుఁడు విధుంతుడ మండల

పరిళంకం జేసి పురముపైఁ జననోడున్.

2. శ్రీనిరవద్యుణ్ణ - నిత్రజాతనముణ్ణ

శివవదవరరాజ్య - సేవికు ణ్ణ

ఖలుఁడు నన్యతరిపు - బలుఁడు నాహవరావ

రణ్ణ మోద్యసిఘాన - మ ణ్ణాణిత

దానమాన్యుణ్ణ (ద - యానిలయుణ్ణను)

బిణ్ణనపణ్ణన - పణ్ణరంగు

..... కోరిడిలేని

కొట్టముల్వోడిచి గొణకనల్ల

గీ. తని పక్షపాతి

.....

.....

.....విభవ గౌరవేంద్ర.

కందుకూరి శాసనము. శ్రీ కొమఱ్ఱాజు వేంకటలక్ష్మణరావుగారి పాఠము.

దేవుని విరాటమునుండియుఁ బ్రబంధరత్నావళిలో నుదాహరింపఁబడిన పద్యములలో రెండు సీసములున్నవి. ఇందు కందుకూరు శాసనమునందలి సీసమున గీతపద్యముపోయినది. సీసపాదముల పారమైనను విశ్చితముగాలేదు. ఇందు మొదటి పాదమందలి రెండు దశములలో యతి వియమము పాటించఁబడినది నాల్గవ పాదమునందలి యుత్తరార్థమునఁగూడ (కొట్టము లోవడిచి - గొణక నల్ల) యతియే కానవచ్చుచున్నది. ద్వితీయ తృతీయ పాదముల పూర్వోత్తరార్థములు రెంటిని బ్రాసయతి వేయఁబడినది. ఇట్టిది అప్పకవియు ననంతుఁడును జెప్పిన సీస భేదములలో నమసీస మను భేదమునకుఁ జెందుచున్నది ఏలయన విందుఁ గొన్నిదశములలో సామాన్యయతియుఁ గొన్ని దశములలోఁ బ్రాసయతియు వేయఁబడియున్నవి. ధర్మవర శాసనమునందలి సీసములో సీస పాదముల యేదర్థములందునుఁ (మొదటిపాదము పూర్వార్థము పోయినది) తరువాతఁ గలి ఆటవెరిఁది నాలుగు పాదములందును బ్రాస యతియే కలదు. ఇది అనంతుఁడు చెప్పిన అవకలిప్రాస సీస మను సీసభేదమునకుఁ జెందును. దీని నప్పకవి అవకలివడి సీసమని పేర్కొన్నాఁడు. కవిజనాశ్రయ కావ్యాలంకార చూడామణులలో విది నమసీసము లందలి పంచ విధములలో నొకటైన అవకలి సీస మని చెప్పఁబడినది పద్యకవి జినేంద్ర పురాణమునందలి సీసములోఁ జెప్ప పాదముల యెనిమిది దశములందును యతియుఁ బ్రాసయతియుఁ గూడనున్నవి శ్లేషతై యొకేసమాసమును బునరుక్తముచేయుటచే విట్టివర్సితి యేర్పడినది చివరఁ జెప్పఁబడిన తేటగీతలో రెండవ పాదమునఁ బ్రాసయతియు మిగిలిన మూఁడు పాదము లందు యతియు వేయఁబడినవి. అందుచే విదియు నమ సీస మనియే చెప్పవలయును. సర్వదేవుని విరాటమునందలి పురనరోవరములను పద్యముకూడ నమసీసమే. ఇందు రెండవపాదము పూర్వార్థమునను, మూడవ పాదమును త్రుార్థమునను, నాల్గవపాదము పూర్వార్థమునను, జివరఁ జెప్పఁబడిన తేటగీతిలోఁ దుదిమూఁడు పాదము లందును బ్రాసయతి వేయఁబడినది మిగిలినచోట్ల సామాన్యయతి వియమము పాటించఁబడినది. తేటగీతి చివరి పాదము “భరిత జలములై పుర సరోవరము లొప్పు” అని యుండుటచే నందు యతియుఁ బ్రాసయతియుఁ గూడ నున్నవని చెప్పవచ్చును.

నన్నయకుఁ బూర్వ ముండెనని విశ్వయముగాఁ జెప్పఁబడిన ధర్మవరశ శాసనములో సీసమున నాలుగు పాదముల తరువాత నాటవెరిఁది చెప్పఁబడినది

అతని కించుక తరువాత వ్రాయఁబడిన సోమలేవి కాననమునందలి సీనములలోఁ గూడ నాటవెలఁదులే యున్నవి. కందుకూరు కాననమునందలి గీతము సరిగాఁ దెలియవచ్చుటలేదు. కాని కీ. శే. కొమఱ్ఱాజు వేంకటలక్ష్మణరావు పంతులు గారు చూపిన పాఠములో నాగీతము నారంభావసానములు కానవచ్చుచున్నవి.

1 1 1 1 1
గీ త ని ప క్ష పా తి

.....

.....

... .. 1 1 1 1 1 1 1
... .. వి భ వ గౌ ర వేం ద్ర.

ఇందారంభ మాటవెలఁదికిని జెందదు. తేట గీతికిని జెందదు. బహుళః పార ములోఁ గొంత దోష మున్నట్లున్నది. అవసానమున నున్న పదముల క్రమమును బట్టి యిది యాటవెలఁదియుఁ గావచ్చును. తేట గీతియుఁ గావచ్చును. అందుచే శన్నయకుఁ బూర్వము సీనముల చివర నాటవెలఁదులను మాత్రమే వాడెడి వారని శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు చెప్పిన విషయమునా కిది యేమాత్ర మును భంగకరముగా లేదు. కాని పద్యసర్వ దేవుల వని ప్రబంధ రత్నావళిలోఁ దేల్పొనఁ బడిన రెండు సీనము లందును దేట గీతులే వ్రాయఁబడినవి. దీనిని బట్టి యాపద్యములు నన్నయ్యకుఁ బూర్వము వ్రాయఁ బడిన వనుట నందేహో ప్పద మగుచున్నది. విజముగా నవి పద్యకవి సర్వదేవులు వ్రాసినవే యగుచో శన్నయ సీనముల చివర నాటవెలఁదులే కాక తేట గీతులు కూడ వ్రాయఁ బడు తుండే వని చెప్పవలయును.

ఒక విధముగాఁ జూచినచో సీనమును గూడ రగద భేదమే యని చెప్ప వచ్చును. శీర్షిక మను కాళ భేదమును బట్టి భరతుఁడు దానికి శీర్షిక మను పేరు పెట్టి యుండు వనియు, నాతఁడు దానికి జెప్పిన లక్షణములనుబట్టి యందు నాలు గేసి మాత్రం నాలుగేసి గణములతోఁ గూడిన రెండు దళము లొక్క పాదముగా వేర్పడు వనియు నిదివఱకుఁ దెలుపఁ బడినది. దీనిని బట్టి కొన్ని రగదల వలె సీనము కూడ నాలుగేసి గణములు గల పాదములను రెట్టింపు చేయుటచే వేర్పడి వదే యని తెలియ వచ్చుచున్నది. కాని రగదలలో గణము లందలి మాత్రం

సంఖ్య యెల్లెడ సమానములుగా నుండ సీసమున నింద్ర గణములలోఁ గొన్ని చతుర్మాత్రాకము లగుటయుఁ గొన్ని పంచమాత్రాకము లగుటయు మాత్రమేకాక చివర రెండు సూర్యగణము లుండుచోట మూఁదేసి మాత్రం గణములే వచ్చుటయు సంభవించుచున్నది. “సంస్కృత లాక్షణికత గ్రహించిన మాత్రాసంఖ్యా నియమమును దెచ్చిపెట్టుకొనుటవలన నీ చిక్కు కలుగుచున్న ట్లగవడుచున్నది. కాని దేశీయగణములు పాదమునకు నాలుగేసి యుండవలయునన్నచో నా చిక్కు” తొలఁగిపోవును. (దేశీ. పుట 172) పాదమునకు నాలుగేసి దేశీయ గణములతోఁ గూడిన రెండు దళము లుండునని చెప్పినచో నప్పుడు సూర్యగణములుకూడ వాడుట కవకాశ మేర్పడును ఈవిధముగాఁ జెప్పినచో విదియు నొక రగడ భేదమే యగును.

తెలుఁగు నందలి ఆటవెలఁది తేటగీతి పద్యములలోఁ బాదమున కై దేసి గణములుండును. వీనిలోఁ బ్రాసనియమములేదు. ఇవియును సీసమును నుప జాతులని పేర్కొనఁ బడినవి. కన్నడమునఁ బ్రాసనియమములేని పద్యమే లేదు. అందు గీతమునకుఁగూడఁ బ్రాస నియమముండును. అందుచే దాని నుప జాతులలోఁ జేర్చుటకు వీలులేదు. తమిళమునందలి వెణ్ణా పద్య భేదములలోఁ గొన్నింటిలోఁ బ్రాస (యదుగై) యుండును. “ఇన్నితై వెణ్ణా” యను వెణ్ణాపద్య భేదము ప్రాసరహితముగాఁ గూడ నుండవచ్చును. దీనివిభిన్న తమిళమునందలి ప్రాసయుక్తములైన వెణ్ణాభేదములను గన్నడమువారును ప్రాసరహితము లైనవానిని తెలుఁగువారును నవలంబించిరని యూహించ వచ్చును. గణముల విషయమునఁగూడ వెణ్ణాపద్యములకును దేటగీతికిని సంబంధము కుదుర్ప వచ్చును. పాదమునకు మావిళ, కాయ్ చీర్లలోఁ (సూర్యేంద్ర చంద్రగణములవంటివి) నే వైన నాలుగు గణములు వచ్చుచో నొక వెణ్ణా పద్యపాద మగును. దీనిలో షిక్కడ సూర్యేంద్ర గణములు ఇక్కడ చంద్రగణము రావలెనను నియమములేదు. కావున నందలి యొక రక ములో నొక సూర్యగణము, రెండింద్రగణములు, ఒక చంద్రగణము వచ్చుటకవకాశమున్నది. తుది చంద్ర గణము రలమో నగలమో యైనచో దానిని రెండు సూర్య గణములుగా విభజించుటకు వీలగును. అప్పుడా పాదమున సరిగా నొక సూర్య గణము రెం డింద్ర గణములు చివర రెండు సూర్య గణములు ముందు ఁయు నది తేటగీతితో సమాన లక్షణము కలిగి యుండుటయు సంభవించును

తెలుగు నందలి అంతరాక్కరలోఁ గూడ విధే యొక సూర్య గణము, రెం డింద్ర గణములు. ఒక చంద్ర గణము వచ్చును గావున నది సరిగాఁ బైవి పోక్కనఁ బడిన వెట్లా పద్య భేదమునకుఁ జెందిన పాదమే యని చెప్ప వచ్చును. ఇందలి చంద్ర గణమును గూడ రెండు సూర్య గణములుగాఁ జేసి షో నొక తేట గీతి పాద మేర్పడును.

అటవెలఁదిలో బేసి పాదములందు మూడు సూర్య గణములు. రెం డింద్ర గణములును. సరి పాదములలో నైదు సూర్య గణములును నుండును. ఈ పాదములను గూడ వెట్లా పద్య పాదములతో సరిపెట్ట వచ్చును మొదటి మూడు సూర్య గణములును ఒక చంద్ర గణము, ఒక సూర్య గణముగాఁ గాని, ఒక చంద్ర గణము ఒక ఇంద్ర గణముగాఁ గాని, రెండింద్ర గణములుగాఁ గాని మార్పుట కవకాళ మున్నది. అందుచేఁ దెలుగు నందలి అటవెలఁదియుఁ దేట గీతియుఁ దమిళము నందలి వెట్లా పద్య భేద ముతో సరివచ్చునని చెప్పవచ్చును. కాని వీని గణముల సంఖ్యలో మాత్రము భేదమున్నది. వెట్లా పద్య భేదములోఁ బాదమునకు నాలుగేసి గణములు ; అట వెలఁది తేట గీతులలో నైదేసి గణములు తమిళమున నైదేసి గణముల నాలుగు పాదములతోఁ గూడిన కట్టకై కలిత్తురై యను కలిప్పా భేద మొకటి కలదు కాని యందు మొదటి నాలుగు గణములును రెండు దేశీయ చ్చందోఁడ కీరములు ప్రస్తరింపఁగా వచ్చు నీరకైచ్చీర్లుగను. తుది గణము మూడ కీరములు ప్రస్తరింపఁగా వచ్చు విళంగాయ్చీర్లలోవిదిగను. ఉండ వలెను. ఈ తుది గణము మన చంద్ర గణములను బోలినదిగా నుండును. తెలుగునందలి అటవెలఁది సరి పాదమునఁగాని బేసి పాదమునఁ గాని తేటగీతి పాదమునఁగాని చివరఁ జంద్రగణ ముండదు. అందుచే వివి తమిళమునందలి కలిప్పాభేదమునకుఁగాక వెట్లా పద్యమునకే సంబంధించి యుండునని చెప్పవచ్చును

తెలుగునందలి మొదటి పద్య శాసనమైన పండరంగవి అద్దంకి శాసన ములో నొక తరువోజయున్నది. “తరువోజవృత్తము ద్రువాపదమునుండి విష్ణున్నమైనది. ద్రువపద, దరువద, తరువద, తరువోజ అని దీని రూపాంతర ములు. కొఱవి గోపరాజు సింహాసద్వాక్రింకితో ద్రువాపద ప్రబంధములను

జెప్పినాడు. నన్నిచోడ మహాకవి తరువద నుపయోగించియున్నాడు. 1
తరువోజ దంపునప్పుడు పాడు పాటయని కావ్యాలంకార చూడామణిలో విన్న
కోటపెద్దన చెప్పియున్నాడు. 2 ప్రాచీనకవు లీతరువోజ నుపయోగించినను
దరువాతి ప్రబంధకవు లెవ్వరును దీనిని వాడియుండలేదు రెండు ద్విపద
పాదములను గలపదగా నొక తరువోజ పాద మేర్పడును. అనగా విండు
బాదమునకు మూఁ డింద్రగణములు నొక సూర్యగణము. మరల మూఁ డింద్ర
గణములు నొక సూర్యగణము మొత్త మెనిమిది గణము లుండును. మూఁడవ
బదవ, ఏడవ గణముల మొదట యతి విల్పవలయును. ఎనిమిది గణముల
పాదములు నాల్గింటిలోఁ బ్రాస యుండవలయును. అద్దంకి శాసనము నందలి
తరువోజలోఁగూడ నీ లక్షణమేయున్నది. కాని మూడవపాదమునందలి యైదవ
గణము " గొఱియిరు " అను నక్షరములతో నేర్పడుచున్నది ఇప్పటి పద్ధతిని
గురు లఘు విర్ధేశము చేసినచోనిది 'జల'గణమగును. ఇది యింద్ర గణములలో
నిదికాదు. ల్పి సంయుక్తాక్షరమైనను దానిని దేల్పి పల్కినచో నప్పు డిది సరి
గణమగుటయు, లక్షణానురోధ మేర్పడుటయు సంభవించును. ఆరోజులలో
ల కార క్లిష్టములైన సంయుక్తాక్షరములను గొన్నిచోట్లఁ దేల్పినట్లు నాచార
ముండెనని తోచుచున్నది. యుద్ధమల్లుని బెజవాడశాసనమందలి మధ్యాక్కరలలో
నొకపాదము మొదట గొరగల్గి అనునక్షరములతోఁ గూడిన గణమున్నది
ఇది సగమగును, సగమింద్ర గణములలోనిదికాదు. అందుచే విచ్ఛట గణ భంగ
మేర్పడినదని చెప్పవలయును. కాని ల్గ అను సంయుక్తాక్షరమును దేల్పి
పల్కినచో నది సగమగును. లేదా అప్పుడు జరి. సగములను రెండు పంచమా
త్రాగణములు కూడ వింద్ర గణములుగాఁ బరిగణింపఁబడు చుండె నవియైనఁ
దలంపవలయును. తమిళమునందలి నేర్ నిరై లను నక్షరములను బ్రస్తరించి
నచో నీ గణములు కూడ నేర్పడును. 3

1. తెలుగుఁ కవుల చరిత్ర పుట 27.

2. " తలకొని తలఁత్రాలు దంపెడు చోటఁ
దరుణులచే సొంపు దనరుఁ దర్వోజ " అష్టమోల్లాసము 50

3. ఈ విషయము "భారతములోని ఛందస్సు" అను ప్రకరణమునఁ జెప్పఁ
బడును.

సీన పాదమున నాలుగేసి గణముల రెండు దళము లుండుననియు, నొక విధముగా దానిని గూడ రగడభేదముగాఁ బరిగణింపవచ్చుననియు నిదివఱకుఁ జెప్పఁబడినది. ద్విపద పాదములను రెండింటిని గలిపినచో మొత్త మా ఊండ్ర గణములును రెండు సూర్యగణములును వచ్చును. అనఁగా నొక సీన పద్య పాద మగును. కాని గణముల క్రమములో మాత్ర మించుక భేదమున్నది. ద్విపదలో మూఁ డింద్ర గణముల తరువాత నొక సూర్యగణమువచ్చును. సీనమున నా ఊండ్ర గణములును వరుసగా రావలెను. దాని కనుగుణముగా ద్విపదలలోఁ గొంతమార్పుచేసి వానినొక సీనపాదముగాఁ జేయుట కంత కష్టపడవలసిన యవసరములేదు. ఏడవదైన నింద్రగణమున నొండు రెండు మాత్రలను దగ్గించి నాల్గవ దైన సూర్య గణమున కొండు రెండు మాత్రలు చేర్చినచో నీ మార్పు సంఘటిల్లును. అదిగాక ద్విప దలోవలె రగడలోఁగూడ మాత్రాసంఖ్యా వియమముతో సంబంధములేవి నాలుగు దేశీయ గణము లుండునని చెప్పినచో నదియు నొక రగడ భేదమే యగును. దానిని రెట్టింపు చేసినచోఁ దరువోజ యేర్పడును గావున విదియొక విధముగాఁ బాదమున కెనిమిదేసి గణములతోఁ గూడిన హరిగతి రగడను టోలి యుండునని చెప్పవచ్చును. 1

యుద్ధమల్లుని జెజవాడ శాసనములో నైదు పూర్తి మధ్యాక్కర లున్నవి. ఈ యక్కరలు పంచప్రకారములుగ నుండును. కన్నడమునఁగూడ నీ యైదు విధములైన యక్కర లున్నవి. ఈ రెండు భాషలందలి యక్కరలలో సాదృశ్యమే యెక్కువగా నున్నను గొంతభేదము కూడ లేకపోలేదు. రెం డక్కర లును జేర్గలో వ్యత్యాసము గోచరించుచున్నది.

తెలుఁగు	గణములు	కన్నడము
1 మహాక్కర	7	పిరియక్కర
2 మధ్యాక్కర	6	దొరెయక్కర
3 మధురాక్కర	5	వడువణక్కర
4 అంతరాక్కర	4	ఎడెయక్కర
5 అల్పాక్కర	3	కిరియక్కర.

1. శ్రీరామాకుచకుంకుమ పంకము

చేబొలువగు విపులోరః ఫలకము. హరిగతిరగడ.

తెలుఁగున రెండవది మధ్యాక్కర. కన్నడమున దీనితో సమానార్థకమైన పేరు మూడవ యక్కరకున్నది. పరిశీలించి చూచినచోఁ గన్నడమునందలి పేర్ల యెక్కువ సార్థకముగా నున్నట్లు కనఁబడును. గణముల సంఖ్యనుబట్టి చూచినచో మూడవది సరిగా మధ్యనున్నది. అందుచేఁ గన్నడమున దానికి నడువణ క్కరయను పేరుకల్గినది. తెలుఁగున నీ యర్థముగలపేరు రెండవయక్కరకేం వచ్చినదో తెలియదు. సరిగా యతి మూఁడు గణముల తరువాత (అనఁగా నాఱు గణములు గల పాదములలో నడుమ) నుండుటచే దీని కీ పేరు వచ్చినదని చెప్పవచ్చును గాని ప్రాచీన కాలమున యతి యైదవ గణము మొదటనే కాని నాల్గవ గణము మొదట వేసెడి వారు కారు. కన్నడమున దీనికి దొరె యక్కర యని పేరు. ఈ మాటకు సమాన భాగములు గల అక్కర యని యర్థము మధ్యాక్కర (కన్నడ దొరె యక్కర) పాదమును సమాన గణములు గల రెం డర్థములుగా విభజింపవచ్చును. అందుచే దానికి దొరె యక్కర యను పేరే సార్థకమై యుండును.

నన్నయ 39 మధ్యాక్కరలను ఒక మధు రాక్కరను వాడియుండెను తిక్కన అక్కరలను వాడనే లేదు. ఎఱ్ఱా ప్రెగడ ఆరణ్య పర్వ శేషమునఁ గొన్ని మధ్యాక్కరలన్నవి. తరువాతి కవులెవ్వరును వాని నుపయోగించి యుండలేదు. నన్నయ ఎఱ్ఱనల మధ్యాక్కరలకు గణముల విషయమున లక్షణము సమానముగానే యున్నది కాని యతి విషయమున నించుక భేదమున్నది. నన్నయ ఐదవ గణము మొదట యతి నిల్పుఁగా నెఱ్ఱన నాల్గవ గణము మొదట యతి వేసి యుండెను. కవిజనాశ్రయకొరెడు లగు లాక్షణికులు కూడఁ జతుర్థ గణాద్యక్షరమునే యతి స్థానముగా నిరూపించిరి. బహుశః ఈ మార్పు నన్నయ తరువాత వచ్చియుండును. ఎఱ్ఱన కవిజనాశ్రయ మతము ననుసరించి యుండును. అదియును గాక శ్రుతి సుభిగత్వమును బట్టి చూచినచో యతి యైదవ గణము మొదటఁ గాక నాల్గవ గణము మొదట నుండుటయే యుచితముగాఁ గన్పించును. యతి స్థాన విషయమున నన్నయ అక్కరలకును బెజవాడ శాసనము నందలి అక్కరలకును సాదృశ్య మున్నది. వానిలోఁ గూడ నైదవ గణము మొదటనే యతి కన్పించుచున్నది.

శాసనములో నున్న లిపి క్రమము ననుసరించియే చూచినచో నీ మధ్యాక్కరలలోఁ గొన్ని చోట్ల గణభంగము గోచరించుచున్నది. సూర్యగణ ముండ

వలసిన చోట గగ, స. జగణములును ఇంద్ర గణములుండ వలసిన చోట్ల సగ (బెడవాడం)మ(భక్తుడై) జగ (ఫలంబుపే) యల (సుతుదొడ్డు) జ (బయన్న) జల (బెడంగును) గణములును గానిపించుచున్నవి ఆఘనిక లిపి క్రమము ననుసరించి పై పద్యములను వ్రాసినచో నిందలి వ్యతిక్రమములు పెక్కు తొలఁగిపోవును.

ఛంక్తి	కాసన లిపి	ఆఘనిక లిపి
3	మల్లుణ్ణనవద్య	మల్లుఁ డనవద్య
7	వల్లభుణ్ణత్తిన్	వల్లభుఁ డత్తిన్
7	బెజవాడం గొమ	బెజవాడ గొమ
8	ర స్వామికి భక్తుడై	రు సామికి భక్తుడై
9	దాముడై త్తిచ్చె	దాము దెత్తించె
10	మరంబు	మరము
18	నలియం బియ్యారల	నలియఁ బై వారల
20	ఫలంబు పేక్షించి	ఫలముపేక్షించి
24	త్రిణయణు సుతుడొడ్డు	త్రిణయను సుతుడొడ్డు
27	బయన్న విచ్చ	బైయన్న విచ్చ
27	కవిమల్లడై త్తించె	కవిమల్లఁ దెత్తించె
29	మరంబు నుం	మరమును
38	బెడంగును	బెడఁగును
38	గాను న్దమ తాత	గాను దమ తాత
40	దానుం గట్టించెం	దాను గట్టించె

41 క్రమంబున

క్రమమున

43, 44 మల్లుడై త్రించె

మల్లుడై త్రించె

ఇట్లు వ్రాసినను లక్షణమునకు విరుద్ధముగా నున్న పదములు కొన్ని కాన వచ్చుచున్నవి. (అర్థిన్, కొమరు స్వామికి, గొరగల్గ.) అర్థిన్ అను దాని వ్యయవియు, కొమరు స్వామికి అను దానిని కొమరు సామి కనియు, దిద్దివ్రాసి యున్నారు. ఉన్నవాని నున్నట్లు చూచినచో నచ్చట సూర్య గణములు కాక గగనగణములు వచ్చుటయే యవి యట్లు దిద్దఁ బడుటకుఁ గారణము. కాని కన్నడమున గగ, సగణములు కూడ బ్రహ్మ గణములుగాఁ బరిగణింపఁ బడుచున్నవి అందలి బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర గణములకును మన సూర్యేంద్ర చంద్ర గణములకును జాలవటకు సామ్య మున్నది. అందుచే సూర్య గణమునకు బదులు బ్రహ్మ గణముండ వలెనని మన మనుకొన్నచోఁ బై పాదము లందు లక్షణము పరిపూర్ణము. కొమరు స్వామికి అనుచోట స్వానూది పల్కక తేల్చి పల్కినచో కొమరు అనునది సగణమే యగును గావున నప్పుడు లక్షణ విరోధమే యుండదు. గొరగల్గ అను చోట ల్గాను దేల్చి పలుకవలయును. అప్పు డా గణము సగము కాక సగ మగును. సగ మింద్ర గణమే కావున లక్షణ భంగ మగునేమో యను సందేహమే యుండదు. అద్దంకి శాసన మందలి తరువోజులోఁ గూడ గొఱల్చియ యను చోట నిశ్లే 'ల్చి' యనుదానిని దేల్చి పలుక వలె ననియు లేనిచో గణ భంగ మేర్పడు ననియు సూచించి యుంటిని. అట్లు కాక తమిళ కన్నడము లందలి దేశీయ గణములను గొన్నింటి వింద్ర గణములలోఁ జేర్చు కొన్నచో నట్లు తేల్చి పలుక వలసిన యక్కఱ యుండదు. వీలయిన నప్పుడు సగ, జలములు కూడ వింద్ర గణములలోఁ జేరుట సంభవించును.

ఇట్లు నన్నయకుఁ బూర్వ ముండిన శాసనములలో దేశీయ చంద్రమునకు జెందిన తరువోజు, సీసము మధ్యాక్కర అను పద్యములు మాత్రమే కానవచ్చుచున్నవి. పంప సర్వదేవుల రచనలలోఁ గందములును, సంస్కృత వృత్తములునుగూడ నుపయోగింపఁబడినవి. ఇవిగాక కొన్ని శాసనములలో వృత్తగంధి గద్యములని చెప్పఁదగిన భాగములు కానఁబడు చున్నవి. వామనుఁడు కావ్యాలంకార మాత్ర వృత్తిలో గద్యము వృత్త గంధి, చూర్ణము, ఉత్కలికాప్రాయము

అవి మూఁడు విధములుగా నుండునని చెప్పి వానిని నిర్వచించియున్నాఁడు. అందుఁ బద్య భాగవంతమైనది (అనఁగా ఇద్య భాగములతోఁ బ్రారంభమై వృత్త పాదమని తోఁపఁ జేయునది) వృత్త గంధి, అనావిధ్యలలిత పదము (అనఁగా దీర్ఘ సమాసములు లేని లలిత రచన) చూర్ణము. దానికి వ్యతిరేకమైనది. (అనఁగా దీర్ఘ సమాసములతోఁ గూడియుండు రచన) యుక్తలికా ప్రాయము. సన్నయ భారత భాగమున నీ మూఁడు రకములైన గద్యలను జూపవచ్చును.

అథునిక కాలమున గద్యమన్నను వచన మన్నను సమానమే. ఇవి యొందొంటికిఁ బర్యాయ పదములు చందో బద్ధత కాని పాద నియమముకాని లేకుండ భావ ప్రకటనమునకై మాత్రము కూర్చబడు వాక్యము నిప్పుడు మన మా పేర్లతోఁ బిల్చు చుందుము. పూర్వ మీ పదములు తాళలయాను గుణముగఁ జదువఁ దగిన పద పద్య రచనలకుఁ గూడఁ జెల్లుచుండెను ఇవి మాత్రా చ్ఛందము ననుసరించి నడచుచుఁ బాటగాఁ బాడుట కనువై యుండుటచేఁ చంద శ్వాసముననే కాక సంగీతమునఁ గూడ వీనికి లక్షణము చెప్పఁబడుచుండెను. ఇవి పాద నియమము కలవి, పాద నియమము లేనివి యవి రెండు రకములు. రగడ, కళిక, ఉత్కళిక మున్నగునవి పాదనియమముతోఁ గూడినవి. వీనిని గూడ సప్పుడు వచనముల వలెనే యఖండములైన పంక్తులుగా వ్రాయుచుండిరి. శ్రీ. శ. 940 ప్రాంతమున నుండిన సోమదేవ సూరి యశస్తిలక చంపువులో ద్వీరదగతి రగడ యొకటి వచన భేదముగానే ముద్రితమైనది. సోమనాథుని పంచ ప్రకార గద్య నిజమున తుత్కళికా రూపమే యైనను వచనమువలె వ్రాయఁ బడు చుండుట పరిపాటి. కోరుమిల్లి శాసనమందలి రగడ కూడ నట్లే వ్రాయఁ బడినది. అది గాక వామనుఁడు గద్య భేదములలో నొక దాని తుత్కళికా ప్రాయ మని స్పష్టముగాఁ జెప్పియే యున్నాఁడు. వచనములు, గద్యలు మొదలైనవి పాద నియమము లేనివి. కన్నడ భాషలో బసవాదులగు శివభక్తులు పెక్కు వచనములను రచించిరి. బసవేశ్వరుఁడు రచించిన పక్షస్థల వచన, కాలజ్ఞాన వచన, మంత్ర గోప్య వచనములు సుప్రసిద్ధము లైనవే. ఇవి పాటలవలెఁ బాడుట కనువుగా నుండును. ఇట్లే ఆక్కమహాదేవి, అల్లమప్రభువు, మోళిగ మారయ్య మున్నగు భక్తులు రచించిన వచనములెన్నో కలపు తెలుఁగున కృష్ణమాచార్యుఁడు (శ్రీ. శ. 1300 ప్రాంతము) రచించిన పింహగిరి వచన

ములు, తాళ్ళపాక పెద తిరుమలాచార్యుడు రచించిన (1468—1553) వేంకటేశ్వర వచనములు, ఏగంటివారి వచనములు, చిలుకపాటివారి వచనములు మున్నగున విజ్ఞప్తే. అనంతరుడు ఛందోదర్పణమున వానినే యిట్లు విర్యవించినాడు.

కనుఁగొనఁ బాదరహితమై

పనుపడి హరిగద్దెవోలె బహుముఖ రచనం

బునమెఱయు గద్యమది దాఁ

దెనుఁగుఁ గృతుల వచనమనఁగ దీపించుఁగడున్.

అన్నమాచార్యుడు సంకీర్తన లక్షణమున దీనినే తాళగంధి యని పేర్కొని యుండెను. ఇది గద్య భేదములలోఁ జూర్చికకు సంబంధించినది కావున దీనికే తాళగంధి చూర్ణకమని మఱియొకపేరు.

నన్నయకుఁ బూర్వము కన్నడమున గద్య పద్య మిశ్రితములైన చంపూ కావ్యములు వెలసియుండెను. నన్నయయు నన్నిచోడుఁడును గూడ నా పద్ధతి ననుసరించియే తమకావ్యములను గద్య పద్య మయములుగా నొనరించిరి వారి గద్యలలో వృత్తగంధులు, చూర్ణికలు, ఉత్కలికాప్రాయములు కూడఁ గానిపించును. సరస్వతీకంఠాభరణమున భోజుడు “యథాహి అటవీ వర్ణనాదో గద్యం ప్రగల్భితే” అని అడవి మున్నగువానిని వర్ణించుపల్లఁ బద్యముకంటె గద్యమే యుచితముగా నుండునని చెప్పియుండెను. ప్రాచీనులైన శిష్టకవుల యాలంకారిక వచనము ననుసరించియే కొన్నివర్ణనములను వచనములుగా వ్రాసియుండిరి. తిక్కన మాత్రము

“వచనము లేకయు వర్ణన

రచియింపఁగఁ గొంతవచ్చుఁ బ్రౌఢులకుఁ గథా.

ప్రపంచము పద్యములన పొం

దుచితంబుగఁ జెప్పటార్యు లొప్పద మవరే.

1. ధరఁగృష్ణాచార్యునిక పరి కల్పిత వచనము తాళ బంధచ్ఛందో విరహితమై చూర్ణాఖ్యం, బరఁగునది నిరుక్త నామ భాసిత మగుచున్ ఛందోగణముల నియతిం బొందక తాళప్రమాణమునఁ గడుఁజెల్పవై కొందఱిచేఁ దచ్చూర్ణం, బందముగాఁ దాళగంధియని పొగడొందున్.

కీ కీ ప్రభాకరశాస్త్రిలుగారి వేంకటేశ్వర వచనముల పీఠిక.

అని వచనము లేకుండనే నిర్వచనోత్తర రామాయణము రచించియుండెను. మరల సతఁడు భారతమున మాత్రము గద్య పద్యమయమైన చంపూ పద్యతినే యవలంబించి “మహా కవిత్వ దీక్షివిధి నొంది పద్యముల గద్యములన్ రచియించెదం గృతు” లని చెప్పియుండెను. ఈ గద్య పద్యమయమైన రచననే పాల్కరికి సోమనాథుఁడు “ఆరూఢ పద్య గద్యాది ప్రబంధ, పూరిత సంస్కృత భూయిష్ఠరచన, మానుగా నర్వసామాన్యంబుగామి” నని నిరసించి అంతము ద్విపదచ్ఛందో మయమైన కావ్యములను రచింపఁ బూనెను.

ఈ విధముగా విప్రుడు మనము వచన మనియు గద్యమనియు భావించు రచనలకును గొందఱు పూర్వులు వ్రాసిన గద్యవచనములకును గొంత భేదము గోచరించుచున్నది. ఇప్పటివచనము విషయప్రధానమై చదువుటకు మాత్ర మనువైనది. పూర్వపు వచనము భావ వర్ణనాప్రధానమై పాడుటకుఁగూడ ననువై యుండినది. నన్నయాయులు రచించిన చంపూ కావ్యములందలి వచనములు కొంచె మించుమించుగా విప్పటి వచనములను బోలిన్నవే. అవికూడఁ జదువుటకే కాని పాడుటకుఁ బనికిరావు. మన పద్య కావ్యములలోఁ గవు లాశ్వాసాంతములందు గద్యలు వ్రాసికొనుచుందురు ఇవి సంస్కృత సమాసభూయిష్ఠములై తాళబద్ధములై యున్నట్లు తోచును. వానిని గవులును వితరులును గద్యలనియేయందురు కానివచ నములని పేర్కొనరు. గ్రంథాంతర భాగమునందలి ఛందోబద్ధములు కాని రచనలకు ముందు వచనమునకుఁ జిహ్నమైన వ అను నక్షరమే గోచరించు చుండును. తిక్కన పద్యముల గద్యములన్ రచియించెదం గృతుల్ అను చోట గద్య శబ్దముచే విట్టి వచనములనే యుద్దేశించి యుండెను కాని వీనిని వచనములనియే తఱుచుగా నందఱును పేర్కొనుచుందురు. ఆశ్వాసాంత గద్య లందుండు వంత గేయశార్దూత లోపలి వచనముల కుండ కుండుటయే యీ వామ భేదమునకుఁ గారణమై యుండును.

గద్య పద్యోభయమైన కావ్యమును జంపు వందు రని దండి మున్నగు లాక్షణికులు చెప్పినను గన్నడమున నట్టి వానికి గద్యలనియే ప్రతీతి కలదని వ్యవతుంగుఁడు కవిరాజ మార్గములోఁ జెప్పిన యీ పద్యమునుబట్టి తెలియు చున్నది.

మిగెకన్నడ కబ్బంగళొ
 క గణిత గుణగద్య పద్య సమ్మిత్రతమం
 విగది సువర్గద్యకథా
 ప్రగీతియుం తచ్చిరంత నాచార్యర్క.

ఇట్లనుటకు బహుళః గద్యములుకూడఁ దాళబద్ధములై పద్యములవలెఁ బాడుటకుఁ దగియుండుటయే హేతువై యుండును. ఈ యాచారము తెలుఁగునఁ గూడఁ గొన్ని చోట్లఁ గానఁబడుచున్నది. హరిభట్టత్తరనార సింహ పురాణమునం దట్లే చెప్పినాఁడు. 1 లోకేరావు సోమన శివరాత్రి మాహాత్మ్యమును వచన కావ్యముగా రచించితి నని తన బలభద్ర విజయమునఁ జెప్పుకొన్నాఁడు. అది పద్య కావ్యము. “అరి శివరాత్రిమహత్త్వము తెలుఁగున వలనుగా వదన కావ్యమును జేసినాఁడ” నని యాతని వాక్యము (శిదా. వా. చ. పు 61) ఇప్పుడు కావ్యములలోని గద్యములనుగాని వచనములను గాని తాళ బద్ధముగా గేయ రీతిని జదువు సంప్రదాయ మురుదైపోయినది. వానినిప్పుడు మనము సాచారణ వచన భాగములుగానే భావించుచుందుము

ఏ వాఙ్మయ మందైనను వచనముకంటెఁ బద్యమో ముందు వెలువడునను మాట సత్యమే. లిపి యేర్పడు నంత దనుక నది జనుల ముఖము లందే యుండి క్రమముగా నా భాషయందలి సాహిత్యముగ్గా నేర్పడును. తరువాతఁ బద్య పద్యముల తోపాటు వచనము కూడ వర్ధిల్లును. ఈ వచనము పండిత ప్రణీత మగునప్పు డందు సప్రయత్నముగనో అప్రయత్నముగనో పద పద్య భాగములు చొచ్చు చుండును. అనఁగా గణవియమము లేని వచనమందు గణ బద్ధములైన పద్య పాదములు కూడ నక్కడక్కడఁ గనఁ బడుచుండును. ఇట్టి గద్యమును వృత్తగంధి యని కాని పద్య గంధి యని కాని చెప్పవచ్చును.

శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగా రాండ్ర వచన వాఙ్మయ చరిత్రమున వృత్త గంధి కుదాహరణముగా భగవద్రామానుజ రచితమైన వైకుంఠ గద్యము వందలి భాగము నొసంగి యున్నారు. ఇందు వంశస్థ వృత్తము

1 “నవరసాలంకార బంధురంబుగా నొక ప్రబంధం బాండ్రభాషాభవ్యం బగు వచన కావ్యంబుగా రచియింపం బూనిన సమయంబున ”

నందలి యైదు పూర్తి పాదము లున్నవి. 1 వ్రాతలోఁ బద విభాగము చేయఁబడి పది కావి సంధులు కలిపి వ్రాసినచో దీనిని వంశస్థ వృత్తమే యనవచ్చును. వాలుగు పాదములతో నాగక యింకను గొనసాగుటచేఁ గాఁబోలు నిది గద్యగాఁ బరిగణింపఁ బడినది. నన్నయ భారతమునుండి వృత్తగండి వచనముల కుదాహరణములుగా వా రొసంగిన వన్నియు నా యా వచనముల యారంభ భాగములే. మఱియు నందు “నన్నయ వచనమును బ్రారంభించు పట్టులఁ బద్యమువలెనే నడపించు”నని స్పష్టముగాఁ దెల్పఁబడినది. కావి నన్నయ వచనము లన్నియు నట్లు పద్య గమనముతో నారంభించు చుండుటలేదు. ఈయఁబడిన యుదాహరణములలో నొక్క గణములు మాత్రమే కొంత వజ్రకు సరిపోవుచున్నవి యతి విషయము పాటింపఁబడినట్లు లేదు.

అని నిశ్చయించి గొంతిని మాదిరించి

మీరలిం దుండిన వయకహస్తి

పురమునకుం జని

ఇందు మొదటి యర్థమునఁ బ్రాస యతి వేయఁబడినది. రెండవ యర్థమున యతి లేనేలేదు.

కీ శే. గిడుగు వేంకటరామమూర్తి పంతులుగారు రచించిన ప్రాచీనఁగు కమ్మకూడ వృత్తగండి సంప్రదాయముతోనే వ్రాయఁబడినది ఇం దాదినుండి కుడిదాక నేదో యొక పద్యము పాదము కానఁబడుచునే యుండును. ఒకచోట పీసపాదార్థము. తరువాత ద్విపద పాదము. పిమ్మట వరుసగాఁ గొన్ని ద్విపద పాదములు . ఈ విధముగా నా కమ్మయంతయు సాగినది. కొన్నిచోట్ల యతి వియము పాటింపఁబడలేదు. కొన్నిచోట్ల నొండు రెండు మాత్ర లధికముగా నున్నవి. ఉదా:

1. పృబుర్థమ్ గాంబుజ చారులోచనం

నవిభ్రమ భూరితమ్-ఉజ్జ్వలాధరం

కుచిన్మితం శోమలగండమ్ ఉన్ననం

ఉదగ్ర పీనాంనవిలంబి కుండలా

లిఖావశీ బంధుర కంబుకంధరమ్.

పిరిఁదాల్చు, టేదొగిఁ జిన్నిచూ, దుక్కలఁజూచు.

తెనుఁగు చదువుల రచ్చ - తీర్పురు.లార.

ఇందు మొదటిది సీన పాదార్థము రెండవది ద్విపద పాదమువలె నున్నది కాని యొక మాత్ర యధికముగా నున్నది. ఈ ప్రాఁదెనుఁగు కమ్మను బట్టి చూడ వృత్తగంధి గద్యమున నేదో యొక పద్యమునదక యాద్యంతము గోచరించు చునే యుండవలెనని తోచుచున్నది. యతిప్రాసల నియమము యథా సంభవముగాఁ బాటించఁబడును. వాని విషయమున నియతమైన పద్ధతి కానరాదు.

కీ. శే. కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారు శుద్ధాంధ్ర భారత సంగ్రహము ముఖ పత్రమున

శ్రీరస్తు

శుద్ధాంధ్ర భారత సంగ్రహము

వినుఁది

ఇది

చెన్నపురిని మిగుల

వాసినిగన్న కొల్లా సుబ్బరాయలు పెట్టియు

గురుసామి పెట్టియు నను

ఇత్యాదిగా నొక సీనపద్యమును వ్రాసియున్నారు. పాద విభాగ పూర్వకముగా వ్రాసినచో విది సరిక్షణమైన సీనపద్యమే. కాని యిది సాధారణముగా వచన ముండుచోట వ్రాయఁబడినది. ఇట్లే కీ. శే. మహామహోపాధ్యాయ కొక్కొండ వేంకటరత్నం పంతులుగారి బిల్వేశ్వరీయమున

శ్రీరస్తు

బిల్వేశ్వరీయము

విషయసూచిక

పీఠిక

కథాముఖము

ఇత్యాదిగా నూటయెన్నిది సీసపాదములును నొక తేటగీతియును వ్రాయఁ బడినవి. ఇవన్నియు సర్వలక్షణ సంపన్నములైన సీసపాదములే. వీనిని గూడఁ బై పీఠేకలింగం పంతులుగారి పద్యమునువలెఁ బద్యములే యన వలెను గాని వృత్తగంధు లనుటకు వీలులేదు.

పైని వృత్తగంధి వచనమున కీఁబడిన యుదాహరణము లన్నియుఁ బద్య పద గంధులుగానే యున్నవి కాని వృత్తగంధులుగా లేవు. ఏయన నం దిమిదియున్న పాదములలో నొక్కటియు వృత్తపాదములేదు. శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు చందస్సాహితీ రీతులను వ్యాసమున “గద్యము పద్యభాగమువలె వృత్తగంధియై యుండుట యనఁగానేమో సంస్కృత కవితా రచనలనుబట్టి తెలిసికొనుట సాధ్యమగునో కాదో. కాని దేశీయములగు శ్రీం పాటలు మొదలగు వానిలోని కందార్థము లనఁబడునవి వీని క్రిందఁ జేరవచ్చును. ఇవి ముందు కందాది పద్యముల ధోరణికల్గి తరువాతఁ బాటగా మాఱుచుండుట గలదు. ఈ క్రింది పాటలోని పద్య ముత్పలమాలగా నున్నది.

శ్రీమధురాధరీ వినవె శేషగిరీ కుండ నీడుకేకా

ధామమునందు వింతవడి దర్పకలిలల నుండి యంతటన్

వేమరువేఁట లాడఁజని వేగమె వచ్చితి తల్పుతీయవే

భామా పద్మాజా గూడాభామా లావణ్యాచతురాసీమా

అలమేలుమంగానామా.

ఇట్టి దేశీయరచనలను బట్టి యీ విభాగము చేయఁబడినదా యను సందేహము కలుగక మాన ” దని వ్రాసి యున్నారు దీనినిబట్టి వృత్తగంధి యనఁగాఁ బాట లలో ముం దేదో వృత్తమునకుఁ జెందిన పాదము లుండవలె నని తేలుచున్నది.

వామనుఁడు కావ్యాలంకార సూత్రవృత్తిలో వృత్తగంధిని (పద్యభాగ వత్) పద్యభాగవంతమని విర్వచించెను. దీనికిఁ బద్యభాగములుగల గద్యము వృత్తగంధి యనఁబడునని యర్థము. ఆ పద్యభాగము మొదటనే యుండవలెనని కాని, అద్యంతము నుండవలెననికాని యిందుఁజెప్పఁబడి యుండలేదు. అందుచే పెక్కడనైన సరే గణ బద్ధములైన పద్య పాదములు గోచరించినచో వట్టి గద్యను బద్ధ్యగంధి లేక వృత్తగంధి యని చెప్పవచ్చునని తోచుచున్నది. నన్నయకుఁ

బూర్వమందలి కొన్ని శాసనములలో నీ విధముగా వృత్తగంధులని చెప్పఁ దగిన వచనములు కొన్ని గోచరించుచున్నవి. మిగిలినవి విషయ ప్రధానములై యిప్పటి మన వచనములనే పోలియున్నవి. అవి లాఠిబద్ధములై యున్నట్లును గనఁబడదు; వానిని బాదుటకు వీలున్నట్లును దోఁపదు.

1. పుణ్యకుమారుండు గణ్య మానుండు -

ఎరికల్ ముత్తరాజు పుణ్య కుమారుని తిప్పలూరి శాసనము
ఇది ద్విపద పాదము. ప్రాసయతి వేయఁబడినది.

2. విరివ త్తి (ఱితి) కమ్మరి వివియన వ్రాపె.

పుణ్య కుమార చోళ మహారాజు రామేశ్వర స్తంభ శాసనము.
ఇదియును ద్విపద పాదమే. యతి సరిగా నున్నది.

3. i శ్రీ మహేంద్రన్ మాన రవి మాఱు రా పిడుగు

ఇందుఁ బంచ మాత్రాకములైన నాలుగు గణము లున్నవి.
ఇది ద్విరదగతి రగడ పాదము. యతి లేదు.

ii మగడు, పుదలి, యేలు, వాడు, కాపి, బోళ, ముత్త, రాజు

ఇందు నాలుగేసి సూర్య గణములతో (త్రిమాత్రా గణములతోఁ గూడిన)
రెండు దళము లున్నవి. యతి లేదు. తురగ వల్లభ రగడ పాద మగును

iii అచ్చెర్వు గనునరి వరజ ముం డన్వారు

దస్త్రయమంగుతో (అ.న్) పొడుచి పడియె (న్):—

(రెండవ మహేంద్రుని బూడిద గడ్డపల్లి శాసనము)

కొంచెము మార్పుతో నిది సీస పద్య పాదమువలెఁ గనఁ బడుచున్నది.
యతులు లేవు.

పుణ్య కుమారుని పొట్లదుర్తి మాలెపాడు శాసనమున ద్విరద గతి రగడ
గర్భితమై యున్నదని మొదటి పరిశోధన పత్రికలో శ్రీ దేవరపల్లి వేంకట
కృష్ణారెడ్డిగారు వ్రాసి యున్నారు.

అణపోతులు రేవణకాలు పుద్గణకాలు

ఇచ్చిన పన్నన పెన్నార ఇళైరేవికిన్.

ఇందుఁ బాదమున కిరువదేసి మాత్ర లున్నవనియు మొదటి పాదమునఁ బ్రాస
యతియు (అణ - ధణ) రెండవ పాదమున నమాక్షర యతియు వేయఁబడిన

వనియు (ఇ - ఇ) యతిస్థానములు సమస్థానములో నున్నవనియు వారు వ్రాసి యున్నారు. ఇందిరువదేసి మాత్రము మాట నిజమే కాని యైదేసి మాత్రము గణము విఱుగుటలేదు. (ఇచ్చిన పన్నన). గణములు తాళానుగుణముగాఁ బంచ లఘువులతో లేవనివారే వ్రాసి యున్నారు. ఇట్లు విఱుగ కుండుట సంప్రదాయమునకు విరుద్ధము. యతులు సమస్థానము లందున్నవని వారు వ్రాసియుండిరి. విజమున కవి సమస్థానములలో లేవు. మొదటి పాదమున 15 మాత్రల తరువాతను రెండవ పాదమున 13 మాత్రలు తరువాతను యతి వేయఁ బడినది. లక్షణము ననుసరించి మూడవ గణము మొదట యతి యుండవలెను. ఇంకా ద్యంత ప్రాసలు లేవు. ఈ విధముగా నిందొక్క మాత్రా నియమము తప్ప యితే ద్వీరదగతి గతి రగడ లక్షణమును గాన వచ్చుటలేదు. కేవల మాత్రల క్కేసు బట్టియే చూచినచో మనము వ్రాయు ప్రతి పదన భాగము నందు నేదో యొక పద్య పాదమును జూప వచ్చును. అందుచే నిది ద్వీరదగతి రగడ యని చెప్పట యుక్తము కాదు. ఐదేసి మాత్రలకు గణము విఱుగ కుండుటచే నిది పృథ్త గంధి యనియైనఁ జెప్పట కవకాశము లేదు.

5. పక్రంబు వచ్చిన - వార్వారణాసియు (వారువా)

శ్రీ పర్వతంబు వ్రచ్చిన రేమయ్య కాస. S I I X 593.

ఇందు సీస పద్య లక్షణము సరిపడు చున్నది.

6. i ప్రభు చోట రట్టోడి - పరహితుఁ దీతఁడు.

ఇది ద్విపద పాదము.

ii కట్టించె కనికపొం - పట్టంబు హణులుగు

కొనినేపల్లి కాసనము. S I I X 598.

ఇది సీస పాద పూర్వార్థము.

7. దేవస్వంబు లంచము గొన్నవాఁడు వార

జాసి వ్రచ్చిన పాపంబు గొన్నవాఁడు

యితలేడు కాని యివి రెండును దేటగీతి పాదము లనుటకుఁ దగి యున్నవి.

దేవస్వంబులన్నప్పుడు స్వనూది పలుకక తేల్చిపలుకవలెను.

(పెద్దముదియం శివాలయ కాసనము. (S. I. I. X 611)

8. ఏవియు తోగొన్నవాడు విచ్చినవాడు

చెడువాడు క్షొచ్చినవాడు వెంట
యతులలేని సీసపాదము. (S. I. I. X 612)

9. వెంకయబోడుని దొంగరిసాని కనుమశాసనములో మహాక్కర యున్నదని శ్రీ ముట్లారి వేంకటరామయ్యగారు త్రిలింగ రజతోత్సవ సంచికలో వ్రాసి యున్నారు. మహాక్కరలోఁ బాదమునకు 1 సూర్యగణము 5 ఇంద్రగణము

1 చంద్రగణము రావలెను. రెండునాల్గుబోట్ల సూర్యగణమైన రావచ్చును. పాఞ్స యుండవలెను. యతి యైదవ గణముమొదట.

1 2 3

వెంక-యాచోష్ట-మహారాజ-తెంకణా

4 5

దిక్కుండు-కొమరుర-భీముండు పుసి

ఇల్ల-దాష్టనీ-ధర్మమా-చందార్క-

తారకం, బునువార్ది-లుచునుండు.

ఇందు గణములు కొంతవఱకు సరిపోవుచున్నవి. మొదటి పాదమునందలి చంద్రగణమున నొకమాత్ర హెచ్చుగను రెండవ పాదమునందలి చంద్రగణమున నొకమాత్ర తక్కువగను గనబడుచున్నవి. యతి మొదటి పాదమున నాల్గవ గణము మొదట వేయఁబడినది (వెంక-తెంక) అది ప్రాసయతి. అది లక్షణమునుబట్టి యైదవగణము మొదట నుండవలెను. రెండవ పాదమున యతి లేదు. ప్రాస కూడలేదు. అందుచే దీనిని మహాక్కర యనుటకంటె నా పాదము లున్న వృత్తగంధి వచనమనుట యుచితము.

10. జయసింహ వల్లభుని విప్పర్తి శాసనము (S. I. I. VI 385) పద్యమయమువలె గన్పట్టుచున్నది కాని యందేపద్యమున్నదో తెలిసికొనుట కవకాశములేకున్నది. కాని

హతకపుత్రకముని యో శ్రీ శిలావిశా

లవిపుల

అనుచోట సీసపద్యచ్ఛాయ తోఁచుచున్నది.

11. బెజిఇత్త భటరళ నిల్సినదత్తి

కడల్లరి ఇశరయ నిల్వనగుడియు
ఁపిలేళ్వరపురపు కాననము. (శ్రీ వేంకటేశ్వర. Vol V నెం 2 పుట 41-52)
యతి ప్రాసలు లేని ద్విపదములివి. కడల్లరి అనుచోట ల్లను దేర్చి పలుకవలెను.

2. i శ్రీ విక్రమాదిత్య-నృపాగ్ర తనయుడైన

చాళుక్యభీమునకు-శౌచ కందర్పునకు
వేగీశ్వరునకు-రణమర్ధాన్య యకులతిల
కుండైన కుసుమాయు-ధుండు గన్నరబల్ల
హునికి సంప్రాప్తమైన-నరనమర్దక శ్రీ
మదన భుజవీర్యబల- పరాక్రమమున దచ్చి
కణ్ఠియంగట్టి పట్టంబెత్తి ఖడ్గ

ఈ యేడు పాదములందును ఐదేసిమాత్రలుగల నాలుగేసి గణములున్నవి.
కావున ద్విరద గతి రగద పాదములుగాఁ గనవచ్చును. మూఁడు పాదములలో
యతిసరిపోయినది. ఆద్యంత ప్రాసములు లేవు.

ii కొరవి వల్లజెఱియ-కొరుకు పెద్దన్న (న)

రావించిసీపునా-ప్రాణనమాను
ఇవి యతికూడ సరిపడిన ద్విపద పాదములు. ప్రాసలేదు.

iii శ్రీ కెల్లఁదానయ ఈశుడై చేకొని

నిల్చిబీమ సలుకి యం దనేక

సీపాదము. యతిలేదు.

13. దీని వదవక నద్వి (దిపి)- రేని యఱువది వే

లేండ్లు స్వర్గమున నుండఁగాంత్రు.

సీపాదము.

(ఏడువాదల పాలెపు కాన.)

పైని నూచించిన పద్యము లన్నియు జాతులకుఁ జెందినవే కాని
పృత్రములకు సంబంధించినవి కావు. జాతులన్నియు మాత్రా గణ
భిదములే. కావున నందలి గణములు పద్య పాదక్రమమున వచనములోఁ
గూడఁ గానఁబడుట కవకాళమున్నది. అందుచేఁ బై పద్య పాదములలోఁ
గొన్ని యాదృచ్ఛికముగా సరిపోయినవి కూడఁ గావచ్చును.

ఇప్పుడమహద్వాచకముల ప్రథమైక వచనముల చివర ము, మ్ము, ంబు అను ప్రత్యయములు కనవచ్చుచున్నవి. ప్రాచీనకాలమున నీ ప్రత్యయము బిందు రహితమై బు రూపమునఁగూడ నుండెడిది. వనబు, సిద్ధాయబు, వక్రబు మరబు, నాగబు మొదలైన శాసనస్థములైన రూపము లిందుకుఁ దార్కాణము దీనినిబట్టి బు అను రూపమే క్రమముగా మ్ము, ము అను రూపములుగాఁ బరిణమించినదని తెలియుచున్నది. బిందు రహితమైన బు తోఁ గూడిన రూపములు నన్నయ భారతమందుఁగాని తరువాతఁగాని కానరావు. తెలుఁగున పు పు బు భు లకు విభక్తి ము కారముతో యతిచెల్లును. దీనికి ము విభక్తి క యతి యని పేరు. ముకార యతి యను పేర నిం కొక యతి కూడఁ దెలుఁగున నున్నది. దీనినిబట్టి పద మధ్యముకారమునకును పు పు బు భు లకును గూడ యతి చెల్లును. ఈ యతి వన్నయ వాదలేదు తరువాత నేర్పడినది. విభక్తి ముకారమునకే పు పు బు భు లతో యతి చెల్లుటకుఁ గారణము అది యంతకుఁ బూర్వము బు అను రూపమును గలిగియుండుచే పద మధ్య ముకారమునకును బుకారమునకును ఎట్టి సంబంధమును లేదు. ము విభక్తిక యతి సామ్యముచేఁ దరువాత ముకార యతి కూడ నేర్పడినది. దీనినిబట్టి ము విభక్తికయతి ప్రథమా విభక్తి ప్రత్యయము బు రూపముతో నుండిన కాలమున (అనఁగా నన్నయకుఁ బూర్వమే) నేర్పడినదని స్పష్టమగుచున్నది. ఇది నన్నయకుఁ బూర్వ ముండిన యొక యతి భేదమును దేటతెల్ల మొనరించుచున్నది

కవిజనాశ్రయ కర్త గురువైన వాదీంద్ర చూడామణి యొక చందస్సు వ్రాసినట్లు కనఁబడుచున్నది. కవిజనాశ్రయమందును నాగవర్మ చందోఽంబురి యందునుగూడ జయ దేవాదుల చందోగ్రంథములు పేర్కొనఁబడినవి గుణగవిజయాదిత్యుఁ డొక చందో గ్రంథమును వ్రాసినట్లు యాప్పిరంగలపి కాకితై వలనఁ దెలియు చున్నది. ఈ చందో గ్రంథములు కొన్ని తెలుఁగున కును గొన్ని కన్నడమునకును సంబంధించి యుండవచ్చును. అవి యే భాషకు సంబంధించినవైనను నన్నయకుఁ బూర్వము వెలసినట్టివే. కాని యివి యేవియు నిప్పుడు లభ్యములు కామిచే నన్నయకుఁ బూర్వమందలి చందస్సును గూర్చి యెఱుంగుట కే విధముగను దోడ్పడఁ జాలకున్నది.

5 మార్గదేశీ కవిత్వములు

సంస్కృత లాక్షణికులు కాని కవులుకాని కవిత్వమున మార్గదేశీ విభేదములను బాటించినట్లు కనబడదు. సంగీత శాస్త్ర గ్రంథములందు మాత్రము తత్కర్తలు సంగీతమును మార్గమని దేశియని యిరు తెఱఁగులుగా విభజించి యుండిరి. ఆ సంప్రదాయమును బట్టి కన్నడ కవులును, వారినిబట్టి నన్నెచోడుఁడును గవిత్వమునఁగూడ నీ భేదములను బ్రవేశపెట్టి యుందురు. అందుచే గవిత్వమునకు సంబంధించిన వీని స్వరూపమును గుర్తించుటకు సంగీత శాస్త్రములోఁగల తల్లక్షణములను బరికింప వలయును. సంగీత రత్నాకరమున వాని భేద మిట్లు చెప్పఁబడినది.

“గీతం వాద్యం తథా నృత్తం త్రయం సంగీత ముచ్యతే
మార్గో దేశీతి త ద్వేదా తత్ర మార్గ స్స ఉచ్యతే
యో మార్గితో విరించాద్వైః ప్రయుక్తో భరతాదిభిః
దేవస్య పురత శృంభో ర్నియతో భృదయ ప్రదః
దేశే దేశే జనానాం య ద్రుచ్యా హృదయ రంజకం
గీతం చ వాదనం నృత్తం త ద్వేదే త్యభిప్రీయతే.”

దీనిని బట్టి బ్రహ్మాదులచే మార్గితమై (అన్వేషింపఁబడి స్థాపితమై) యీశ్వరుని నమక్షమున భరతాదులచేఁ బ్రయోగింపఁ బడినది మార్గమనియు, నా యా దేశములందు జనులకు రుచిచే హృదయ రంజకమగునది దేశి యనియుఁ, దెలి యుచున్నది. ఆ గ్రంథముననే శార్లదేవుఁడు మార్గ దేశీ రాగములకుఁగల భేదమును వివరించుచు

“యేషాం శ్రుతిస్వరగ్రామజాత్యాదివియమో న హి
నానాదేశగతిచ్చాయా దేశీరాగా స్తు తే మతాః
కామచారప్రవర్తిత్వం దేశీరాగస్య లక్షణం
వియమే తు సతి తత్ర మార్గత్వ మనులక్షితమ్”

అని చెప్పి యున్నాడు. దీనిని బట్టి నియమరహితమైన కామచార ప్రవర్తిత్యమును దేశానుగుణప్రవృత్తియు దేశీరాగముల లక్షణమనియు, నియమ సాహిత్యమును, సర్వదేశ సమానరూప శాలిత్యమును మార్గరాగముల లక్షణమనియు విశదమగుచున్నది కాశీనాథుడు కూడ సంగీత సుధాకరమున వీ భావమునే వెల్లడించి యున్నాడు : దేశవిగూర్చి చెప్పుచుఁ బలువురు సంగీత శాస్త్ర కర్తలు లోకజన రంజనమును దాని ప్రధాన లక్షణముగా వాక్రుచ్చి యున్నారు. సంగీత దర్పణమున నా యా దేశములందలి రీతులచే లోకాను రంజన మొనర్చుట దేశీ లక్షణమని చెప్పఁబడియున్నది. ¹ రామయామాత్యుడు స్వరమేళకానిధిలో “ దేశీరాగాదిభిః ప్రోక్తం తద్గావం జనరంజన ” మ్మని నుడివిన వాక్యమును, “ దేశే దేశే జనానాం యద్రుచ్యా హృదయ రంజన ” మ్మను సంగీత రత్నాకరము నందలి శార్ఙ్గదేవుని వాక్యమును వీ భావమునే వెల్లడించు చున్నవి. ఇచ్చట లోకజన శబ్దములు సామాన్య జనతా సూచకములు. పండితులైనవారు దేశీసంగీతమునువలె నియమసహితమును శాస్త్ర బద్ధమునైన మార్గ సంగీతమును గూడ నాస్వాదించి యానందింపఁ జాలుదురు సామాన్య జను లట్లు కాదు. వారు శాస్త్ర జ్ఞాన హీనులగుటచే హృదయ రంజక మైన దేశీసంగీతమునువలె బుద్ధిరంజకమైన మార్గ సంగీతము నాస్వాదించఁ జాలరు. ఈ యుద్దేశము తోడనే పై శాస్త్ర కర్తలందఱును దేశీ సంగీతము నకు జనలోక హృదయరంజకత్వమును ముఖ్య లక్షణముగాఁ జెప్పియుందురు

శార్ఙ్గదేవుడు సంగీతరత్నాకరమునందలి ప్రబంధాధ్యాయమున సంగీతమును రెండురకములుగా విభజించి యందు మార్గమునకు గాంధర్వమనియు, దేశీకి గానమనియు నామాంతరములు సూచించెను. ² ఆ శబ్దములకు వ్యాఖ్యానము వ్రాయుచుఁ గల్గినాథుడు “గాంధర్వం మార్గః, గానంతు దేశీ త్యవగం తవ్య” మ్మని

1. “ అథునా గీయతే య చ్చానియతం కామచారతః
దేశే దేశే ప్రచలితం తత్సర్వం దేశీనమ్మతమ్ ”

2 తత్తదేశస్థ యా రీత్యా యస్మా త్లోకాను రంజనం
దేశే దేశే తు సంగీతం తద్దేశీ త్యభిధీయతే

3. గాంధర్వం గాన మి త్యన్య భేదద్వయ ముదీరితమ్

తెలిసి యుండెను. ఈ నామములనే శార్లదేవు ననుసరించి రామయామాత్యుడు కూడ వాడియుండెను. శార్లదేవుడు గాంధర్వ మనాదిసంప్రదాయమని కూడ వివరించెను. “అనాది సంవద్రాయ మిత్యనేన గాంధర్వస్య పేదవ దపారుషేయత్వ మితి సూచితం భవతి ” యని కల్లినాథుడు దానికిఁ జేసిన వ్యాఖ్యానము. దీని ననుసరించి గాంధర్వము లేక మార్గ మనాది కాలమునుండి వచ్చుచున్నదనియు, నపారుషేయ మనియుఁ దేలుచున్నది. “యో మార్గితో విరించాద్వైః ప్రయుక్తో భరతాదిభిః” అన్న శార్లదేవుని వాక్యము నందలి భావము కూడవిదియే.

గాంధర్వము (మార్గము) లక్షణాను రోధముగాఁ బ్రయోగింపఁబడును¹ అనఁగాఁ బూర్వ సిద్ధములైన లక్షణముల నుల్లంఘింపక యది ప్రాతః మార్గమునే యనుసరించును అందుఁగ్రోత పోకడలకుఁ దావు లేదు దేశి సంగీతమట్లు కాదు. అది లక్ష్యప్రధానమైనది. అనఁగా దీనికిఁ బూర్వసిద్ధమైన స్థిరలక్షణమేదియు నుండదు. ఆయాదేశము లందలి జనులు తమ యభిరుచుల ననుసరించి భిన్నభిన్న విధములుగా దానిని బాడుకొందురు. శార్లదేవుఁడీ విషయమునే

“యద్వా లక్ష్యప్రధానాని శాస్త్రాి జ్యేతాని మన్వతే
తస్మా ల్లక్ష్య విరుద్ధం యత్తచ్చాప్తం నేయ మన్యథా”

అని సంగీత రత్నాకరమునఁ జెప్పియుండెను ఇచ్చట “ఏతాని శాస్త్రాిజీ” అను పదములను గల్లినాథుడు “దేశివిషయాణీత్యర్థః” అని వివరించి యుండెను. దీని బట్టి మార్గమున లక్షణము బలవత్తరమనియు, దేశిలో లక్ష్యము బలవత్తర మనియు విదితమగు చున్నది. దేశి పద్ధతిలో లక్ష్యలక్షణములకు వైరుధ్యము కలుగుచో లక్ష్యమును బట్టియే లక్షణమును నవరించు కొనవలెను.

వైచర్యను బట్టి సంగీతము నందు మార్గదేశి పద్ధతులకుఁగల ప్రధాన భేదముల నీ విధముగా సంగ్రహింప వచ్చును

1. మార్గసంగీతము వియమ సహితమైనది. దేశి కాపచార ప్రవృత్తితోఁ గూడినది. అనఁగా స్థిరమైన వియమము లేనిది.

1. “తత్ర లక్ష్యానురోధేన గాంధర్వం సంప్రయుజ్యతే” (స్వరమేశ శానిధి)

2. మార్గ సంగీతము బ్రహ్మచే మార్గితమై భరతాది మహర్షులచేఁ బ్రయోగింపఁ బడినది. దేశీ సంగీతమట్లు కాక యా యా దేశములందలి ప్రజలచే రుచ్యను గుణముగా నాదరింపఁ బడునది.

3. మార్గము విద్యుద్రంజకమైనది. దేశీ సామాన్య జనరంజన దక్షమైనది.

4. మార్గ మనాది సంప్రదాయ సిద్ధమైనది.¹ దేశీ మాతనమైనది.

5. మార్గము లక్షణప్రధానమైనది. దేశీ లక్ష్యప్రధానమైనది.

మార్గ శబ్దము మృగ (వేదకుట) రాతువునుండి యేర్పడినది “మార్గత్వం చతుర్థ వేదేష అన్విష్య కృతత్వాత్” అని కల్లినాథుఁడు చెప్పి యుండుటచే నీ మార్గపద్ధతి వేదములందు వెదకి సంగ్రహింపఁ బడినదని తెలియుచున్నది. స్వరయుక్తముగా వేదములను గానముచేయు విధాన మీ మార్గపద్ధతికిఁ జెందినట్టిదే. భారత రామాయణములు వేదములు కాకపోయినను వేదప్రాయములుగా భావింపఁ బడుచుండుటచే వానిని జదువునప్పుడు కూడ నీ మార్గపద్ధతియే యనుసరింపఁ బడుచుండినట్లు తోచుచున్నది. వాల్మీకి యుత్తరకాండమునఁ గుశలపులు రామవచః ప్రేరితులై రామాయణమును మార్గ విధానమునఁ బాడిరని వ్రాసియుండెను.² దీనిని బట్టి పవిత్రములును ఉదాత్తములునగు విషయములను గానము చేయునప్పుడు మార్గపద్ధతియుఁ దద్విన్నములైన సామాన్య విషయములను గానము చేయునప్పుడు దేశీ పద్ధతియుఁ బాటించఁబడు చుండెనని విశ్వయింప వచ్చును.

దశరూపకకర్త నాట్యలక్షణములను జెప్పుచుఁ బ్రసంగ వశమున నృత్యనృత్తములను గూడ విర్వచించి యుండెను. నృత్యము భావాశ్రయమైన దనియు. నృత్తము తాళ లయోశ్రయమైన దనియు నుడివి యాతఁడం దాద్యము (నృత్యము) పదార్థాభినయమై మార్గ మనఁబడు ననియు, రెండవది దేశీయనఁ బడు ననియు వివరించెను.³ “దేవైర్మృగితత్వా న్నృత్యస్య మార్గ ఇతి ప్రసిద్ధిః

1. “మార్గగీతం పురైవాసీత్” సంగీత రత్నాకరము

2 “తతస్తు తౌ రామచంద్రచోడితా వగాయతాం మార్గవిధాన సంపదా”

3 “అన్య చ్ఛావాశ్రయం నృత్యం, నృత్తం తాళలయోశ్రయమ్
అద్యం పదార్థాభినయో మార్గోదేశీ తథా పరమ్.” దశ. ౧-9

తత్తద్దేశ సంబద్ధత్వాన్ని సృష్టన దేశీతీవ్రసిద్ధిః ఆద్యం సృత్యంపరం సృత్తి"మని ప్రభావాఖ్య పై వాక్యముల యర్థము స్పష్టపఱచుచున్నది. Prof. Haas మార్గమును Higher style అనియు దేశీని Lower style అనియుఁ బరివర్తనము చేసియున్నాఁడు. తాళలయ మాత్రాపేక్షమై యభినయ శూన్యమైన యంగ విక్షేపము సృత్యము. సృత్తసృత్యములందు గాత్ర విక్షేపసామ్యమున్నను సృత్యమున అవస్థానుకృతియగు ననుకరణముండుటయు, సృత్తమున నది లేకపోవుటయు వానికి భేదమును గల్పించుచున్నవి.¹ ఈ భేదమే సృత్తముకంటె సృత్యమిండుక యుదాత్తతరమని స్పష్టికరించు చున్నది. దీనినిబట్టి మార్గదేశీలక్షణములకు సంగీతమునఁ గల వ్యత్యాసమే సృత్యవిషయమునఁగూడఁ గన్పట్టుచున్నదని చెప్పవచ్చును. ఈ భేదమును బురస్కరించుకొనియే కవితా వాఙ్మయములందుఁ గూడ మార్గదేశీవిధానములకుఁ గల వ్యత్యాసముఁ బరిశీలించ వలయును.

సంగీత విషయమునఁ గనవచ్చు పై మార్గ దేశీ భేదములను భాషల కన్వయించి చూచినప్పుడు సంస్కృత భాష మార్గ విధానమునకును ఆంధ్ర కర్నాటకాది భాషలు దేశీ విధానమునకును జెందునవి స్ఫురించును సంస్కృతము దేవభాష. శాస్త్ర పురాణ కావ్యాది వాఙ్మయ మెంతో యందు విబంధింపఁబడినది. పాణిన్యాదులు దానికి స్థిరమైన వియమములు కల్పించి వ్యాకరణములు రచించియున్నారు. ఆ భాష విషయమున నా వ్యాకరణ లక్షణముల మల్లంఘించుటకు వీలులేదు. అదివేద కాలము నుండి యనాది సంప్రదాయ సిద్ధమై వచ్చుచున్నది. అది పండిత జనైకవేద్యము. పామరు లందలి కావ్యముల వర్ణము చేసికొని రసాస్వాదనము కావింపఁజాలరు. ఈ లక్షణము లన్నియు సంస్కృత భాష మార్గ విధానమునకుఁ జెందినదని చెప్పక చెప్పుచున్నవి. కాని స్థిర లక్షణ శాలిత్యమే మార్గ ధర్మమైనచో గీర్వాణ భాషకుఁగూడ నది జనోపయోగము వం దున్నప్పుడు లేదనియే చెప్పవలెను. వైదిక సంస్కృతమునకును పాణిన్యాదుల సంస్కృతమునకును ఏక లక్షణత్వము లేదనుట ప్రసిద్ధమే. "భాషాయా" మ్యునియ "చందసి" అనియు పాణిని పేఱుపేఱుగా అనుశాసనము చేయుట దీనికిఁ దార్కాణము. కాల ధర్మ

1. 'సృత్తసృత్యయోః గాత్రవిక్షేపసామ్యేఽపి సృత్యేఽనుకరణం క భవతి సృత్యేచ భవ తీతి సృత్తసృత్యయో ర్యథా పరస్పరం భేదస్తథే త్వన్వయః." ప్రభావాఖ్య.

మును బట్టియే యొకటి మార్గమగుటయు, వేటొకటి తద్విన్నమగుటయుఁ జూప
ట్టును. లౌకిక సంస్కృత దృష్టితోఁ బరికించినచో వైదిక భాషయు, దేశ
భాషల దృష్టితోఁ బరికించినచో కావ్య సంస్కృతమును మార్గలక్షణ సమన్వితము
లగుచున్నవి. “మార్గ గీతం పురై వాసీత్” అన్నట్లు మార్గ లక్షణము ప్రథావ
ముగా పౌరాతన్యమును సూచించుచున్నది. ప్రాచీనత మార్గ పద్ధతికిని సూత
నత్వము దేశీ పద్ధతికిని లక్షణము లని యొక విధముగాఁ జెప్పవచ్చును. అంధ్ర
కర్నాటకాది భాష లాయా దేశములందలి జనుల హృదయ రంజనకై యర్వా
చీన కాలమున నేర్పరచినట్టివి. కాలక్రమమున వానికిని వ్యాకరణాది వియమము
లేర్పడినను అవి జీవద్భాష లగుటచే నా వియమములు స్థిరములైనట్టివి కావు.
అవి కాలము గడచిన కొలంది మాటుట కవకాళమున్నది. సామాన్య జనులు
కూడ వానిని జదివి యర్థము చేసికొని రిసానందము ననుభవింపఁ జాలుదురు.
ఈ భాషలు సంస్కృతము వలె ననాది సంప్రదాయ సిద్ధములైనవి కావు. క్రీస్తు
శకారంభము తరువాతనే యీ భాషలు పెక్కింటిలోఁ జెప్పఁదగిన వాఙ్మయ
ముద్యవిల్లినది. ఈ లక్షణము లన్నియు నీ భాషలు దేశీ విధానమునకుఁ జెందిన
వని సూచించుచున్నవి.

భాష యొక్కరే కవిత్వము కాదు. కవిత్వమును వ్యక్తికీరించుటకు
భాష సాధనము. ఒకే భాషలో భిన్న విధానములకుఁ జెందిన కవిత్వము లుండ
వచ్చును. మానవ సంఘము మాటలాడ నేర్చినప్పటినుండియు నేదో యొక రక
మైన కవిత్వము సృజింపఁబడుచునే యున్నది. కవిత్వమునకు భాష, భావ
ములు, రసము, చందస్సు, రీతి, వస్తువు మున్నగునవి ప్రథానములైన యంగ
ములు. కాలము గడచిన కొలంది నీ యంగము లివి యిట్లులుండవలెనను నియ
మము లేర్పడినవి. సంస్కృతము నందలి లక్షణ గ్రంథములు పెక్కినియమము
లను బ్రవచించు నట్టివే. సాహరణముగాఁ బండితులైన నా రీ లక్షణము లన్నియు
నెఱింగి తామే భాషలో కవిత్వము వ్రాసినను దానిని దల్లిక్షణాను గుణముగానే
పెరియించుచుందురు. కవిత్వము కేవలము పండితుల సొత్తే కాదు. పాండిత్య
హీనులు కూడ వివిధ నన్నివేళములయందు భావోద్రేకము కలిగినప్పుడు కవి
సృష్టికిఁ గడంగుచుందురు. వారు లక్షణ గ్రంథములను జదివినవారు కాకపోవు
టచేఁ గవిత్వాంగములకు సంబంధించిన వియమములు వారి కవిత్వమునఁ బూర్ణ
ముగాఁ గానఁబడకపోవుటయు, నది సంప్రదాయ భిన్నములైన కొన్ని నవ్యతా

లక్షణములతో భాసిల్లుచుండుటయు సంభవించును ఈ రెండు తెలింగులైన కవిత్వములలోఁ బండితులచే లక్షణానుగుణముగా వెలయింపఁబడినదానిని మార్గ కవిత్వమనియు లక్షణములతో సంబంధము లేకుండఁ దమ హృదయ రుచి ననుసరించి సామాన్య జనులచే వెలయింపఁబడు దానిని దేశీ కవిత్వమనియుఁ జెప్పవచ్చును. సలక్షణమై వియమబద్ధమైన భాష, ఉదాత్తములైన వస్తు భావములు, సంప్రదాయ సిద్ధమైన ఛందస్సు, లక్షణానుగుణమైన రస పోషణము మార్గ కవిత్వమునకు చిహ్నములు. దేశీ కవిత్వమున భాషాభావరస చ్ఛందోవస్తువుల విషయమున స్థిరమైన వియమము లేవియుఁ గానరావు. అవి కవుల యభిరుచులనుబట్టి, దేశ కాలములనుబట్టి భిన్నభిన్న విధములుగా గోచరించుచుండును. మార్గ కవిత్వ మే కాలమున నే దేశమునందలివారు వ్రాసినను గొంత రూపసాదృశ్యమును గలిగియుండును. దేశీ కవిత్వము దేశ కాల కర్తృ భేదముల ననుసరించి మూఱుఁజుఁ జిత్ర చిత్ర స్వభావమైయుండును కవిత్వము నందలి మార్గదేశీ విధానముల నొక్క భాషా దృష్టితో మాత్రమే విడఁదీయరాదు. అట్టి సమయముల భాషతోపా టితర కవిత్వాంగములనుగూడ దృష్టియందుంచుకొనవలయును.

ద్రావిడభాష లొందొంటితో నెప్పుడు విడివడి యుండెనో, యందేది ముందు విడివడి యుండెనో నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁ జాలము. కాని యాంధ్రము కంటెఁ గన్నడమునను, గన్నడముకంటెఁ దమిళమునను వాఙ్మయము ముందుదృఢమిచ్చెనని మాత్రము చెప్పుట కవకాళ మున్నది. తమిళమున మూఁడు భిన్న కాలములలో మూఁడు భిన్న దేశములలో మూఁడు భిన్న సంఘములు విలసిల్లి నట్లును, బిలుపురు కవులు రచించిన గ్రంథము లా సంఘములచే నామోదింపఁ బడినట్లును దెలియుచున్నది. ఇత్తై నారు రచించిన అగప్పొరలుకు వక్కిరర్ వ్రాసిన వ్యాఖ్యానములో నీ మూఁడు సంఘముల వృత్తాంతమును వివరింపఁ బడియున్నది. ఈ సంఘములు వర్ధిల్లిన మాట విజయే యైనను వానిని గూర్చి వ్రాయఁబడిన యితర వివరము లతిశయోక్తులతోఁ గూడి యవిశ్వాస్యములుగా నున్నవని విమర్శకుల యభిప్రాయము. మూఁడవ సంఘము వర్ధిల్లిన కాలమును గూర్చి పండితులలో భిన్నాభిప్రాయము లున్నవి కొందఱు క్రీ. శ. 2 వ శతాబ్ది లోను, గొందఱు 6 వ శతాబ్ది లోను, కొందఱు 8 వ శతాబ్ది లోను, అది విలసిల్లెనని చెప్పుచున్నారు. కాని పలువురు ద్వితీయ శతాబ్దికి సంబంధించిన వాదమునే యంగీకరించి

యున్నారు. కాఁగాఁ దమిళమున వింతకుఁ బూర్వమే యుత్తమ శ్రేణికిఁ జెందిన వాఙ్మయము విరిసిల్లెనని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును.

కన్నడమున రచింపఁబడి లభ్యము లగుచున్న గ్రంథములలో క్రీ. శ. 815 నుండి 877 వఱకుఁ బరిపాలించిన నృపతుంగుఁ డను నామాంతరము గల ఆమోఘ వర్షుఁడు రచించిన కవిరాజ మార్గము ప్రాచీన తరమైనది ఈ రాష్ట్ర కూట రాజు కన్నడ సంస్కృతములలో గొప్ప పండితుఁడై పలువురు కవులను బోషించి యుండెను. అతఁడాది పురాణకర్తయైన జినసేనుని శిష్యుఁడు. కవిరాజ మార్గమున నాతఁడు తనకుఁ బూర్వ ముండిన మహాకవులను బలువురిని బేర్కొని యుండుటచేఁ గన్నడ వాఙ్మయ మప్పటికిఁ గొన్ని శతాబ్దాలు పూర్వమే యున్నత స్థితి యందుండెనని చెప్పనగుచున్నది. విమలదయ నాగార్జున జయబంధు దుర్విసీతులు గొప్ప గద్య రచయితలు గాను, శ్రీ విజయ కవీశ్వర పండిత చంద్ర లోకపాలురు గొప్ప కవులుగాను గవిరాజ మార్గమునఁ బేర్కొనఁ బడి యున్నారు చెన్నపట్టణము నందలి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారము వారిచేఁ బ్రకటింపఁ బడిన అవంతి సుందరీ కథాసారము వలనఁ గిరాతార్జునీయ కర్తయైన భారవి దుర్విసీతుని యాస్థానమునఁ గొంత కాల ముండెననియు, నతఁడు తూర్పు బాకుక్య విష్ణు వర్ధనునికి (ఈతఁడు కుబ్జ విష్ణు వర్ధనుఁడై యుండును) బిల్లవ సింహ విష్ణుపునకును సమకాలికుఁ డనియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఈ దుర్విసీతుఁడే కిరాతార్జునీయ మహాకావ్యము నందలి పదునైదవ సర్గమునకు వ్యాఖ్యానము వ్రాసి యుండుట కూడఁ బై విషయమును బలపఱచు చున్నది. పల్లవ సింహ విష్ణువు క్రీ. శ. 6వ శతాబ్ది చివర భాగమునఁ బాలించి యుండుటచే నతనికి సమ కాలికుఁడైన దుర్విసీతుఁడు కూడ క్రీ. శ. 6వ శతాబ్ది లోనే వివసించెనని చెప్పవచ్చును. దీనిని బట్టి క్రీ. శ. ఆఱవ శతాబ్ది నాటికే కన్నడమున మంచి కావ్యములు రచింపఁబడి యుండె నని తెలియుచున్నది. క్రీ. శ. 6వ శతాబ్ది నుండియుఁ గన్నడమున శాసనములు కనఁబడు చున్నవి. (చిక్కగళూర్ 500-500) క్రీ. శ. 700 ప్రాంత మందలి బ్రాహ్మణ బెగ్గళా 27 శాసనమున కన్నడ భాషలో శార్దూల వృత్తము వ్రాయఁబడి యున్నది. ఈ విషయములు నృపతుంగువీఁ బూర్వము చాలకాలము నుండియుఁ గన్నడ వాఙ్మయము వర్ధిల్లు చుండెనని పాక్ష్య మిచ్చుచున్నవి.

తెలుఁగున లభ్యము లగుచున్న కావ్యములలో నన్నయ రచించిన భారత భాగమే మొదటిదిగాఁ గానవచ్చుచున్నది. అంతకుఁ బూర్వ మా భాషలో నేవైనఁ గావ్యము లుండెనో లేవో యుండినచో నవి యెట్లుండెనో స్పష్టముగాఁ దెలియదు. కాని యంతకుఁ బూర్వము చందోమయమైన కవిత్వ ముండెనని కొన్ని కాననములు సాక్ష్యమిచ్చుచున్నవి. శ్రీ శ. ఆఱవ శతాబ్ది నడిమి భాగము నుండియు : రేనాటి చోళులును, దూర్పు చాళుక్యులును వ్రాయించిన తెలుఁగు కాననములు కానవచ్చుచున్నవి. శ్రీ. శ. 9వ శతాబ్ది వఱకు నుండిన కాననము లన్నియు గద్య పయము లైనవే. తరువాత వెలసిన కొన్ని కాననములలో తరువోజు, మధ్యా క్కర, సీసము మొదలగు దేశి చృందస్సుతోఁ గూడిన పద్యములు కనఁబడుచున్నవి. ఇట్లు నన్నయకుఁ బూర్వము కూడఁ గొంత కవిత్వ మున్న మాట విజమే యైనను గావ్యము లేవియు లభ్యములు గాకుండుటచే నాతఁడు రచించిన భారతమే యాది కావ్యముగాఁ బరిగణింపఁ బడుచున్నది

తెలుఁగున మార్గదేశీ పదములను గవిత్వ పరముగా వాడిన మొదటి కవి పన్నె చోడుఁడు. అతఁడు తన కుమార సంభవమున మూఁడు నాలుగు పద్యములలో వీవి ప్రసక్తి తెచ్చినాఁడు. అందు మొదటిది కవిస్తుతిలో నున్న యీ క్రింది పద్యము :

“మును మార్గ కవిత లోకం
బున వెలయఁగ దేశి కవిత పుట్టింది తెనుం
గును విలిపి రంద్ర విషయం
బునఁ జనఁ జాళుక్యరాజు మొదలగు పలువుర”

ఈ పద్యమున నాతఁడు మార్గదేశీ కవిత్వములుగాఁ బరిగణించిన కవిత్వము రెప్పో వరికీలింప వలయును. అతఁడు కార్యారంభమునఁ దొలుత నిష్ట దేవతా స్తుతియుఁ బిమ్మట గురు ప్రశంసయు నాచరించి తరువాత కవి స్తుతి కావించెను. ఆ కవిస్తుతిలో వాల్మీకిని, వేదవ్యాసుని, కాళిదాసుని, భారవిని, ఉద్యటుని, బాణుని

-
1. రేనాటి చోళుల కాననములు శ్రీ శ. ఆఱవ శతాబ్ది నడిమి భాగము నుండియు విలసిల్లుచున్నవని శ్రీ ముట్నూరి వెంకటరామయ్యగారు Ep I XX VII సంపుటములో వ్రాసి యున్నారు.

గ్రమముగా బ్రస్తుతించెను. వీరందఱును సంస్కృత భాషలోఁ గవిత్వము చెప్పిన వారే. తరువాత నాతఁడు మార్గ దేశీ కవితా ప్రసక్తితోఁ గూడిన పై పద్యమును వ్రాసెను. తదనంతరము

“సురవరులం గ్రమంబున వచోమణి సంహతిఁ బూజిసేసి మ
ద్గురు చరణార విందములకుం దగ సమ్మతిఁ జేసికొల్చి వి
స్తర మతులం బురాణ కవి సంఘము నుత్తమ మార్గ సత్కవీ
శ్వరులను దేశ సత్కవుల సంస్తుతి చేసి మనో ముదంబునన్”

అను పద్యమున్నది ఈపద్యమున నాతఁడు తాను గావ్యారంభమునఁ గావించిన స్తుతి క్రమమును సింహావలోకనము చేసియున్నాఁడు. సురలను, గురువును, బురాణకవి సంఘమును, బ్రత్యేకముగాఁ జేర్కొని నట్లాతఁడు మార్గదేశీ కవులను జేర్కొని యుండలేదు. పై సుదాహరింపఁ బడిన “మును మార్గకవిత” యను పద్యములో “తొల్లి మార్గ కవిత లోకమున వెలయఁగాఁ జాళుక్యరాజ మొదలైన పలువురు దేశీ కవిత పుట్టించి యాంధ్ర దేశమునఁ దెలుంగు నిల్పి”రను విషయము మాత్ర ముద్ఘాటించఁ బడినది. ఇందు మార్గదేశీ కవుల స్తుతి యేమియు లేదు. ఒక విధముగా దేశీ కవిత పుట్టించిన చాళుక్య రాజులందఱు ప్రళంస కొంచె మున్నదని చెప్పవచ్చును. ఈ యాదులలోఁ గొందఱు కవులు కూడ నుండ వచ్చును. వాల్మీకి వ్యాసులను బురాణ కవులుగను, గాళిదాసాదులను మార్గకవులు గను బరిగణించి కీ. శే. వీరేశలింగం పంతులుగారు దేశీకవులఁ జేర్కొని నన్నె చోడుఁడు స్తుతించి యుండిన పద్య మొకటి పై పద్యము తరువాత లేఖక ప్రమాద మున విడిచి వేయఁబడి యుండునని భావించిరి. ఈ యూహ యెంత వఱకు విజమో మనము చెప్పఁ జాలము. ఉన్న పద్యములను బట్టియే మన మొక విధ యమునకు రావలయును.

స్తుతి సింహావలోకన మొనరించిన పిదప నన్నెచోడుఁ దొక పద్యములో “విబుధ వర్గమును” తలపోసెను. అనంతరము కుకవి వరాకులఁ బరిహరించుచు

మార్గ కుమార్గము దేశీయ
మార్గము వగవంగఁ దమకు మది వదలక దు
ర్మార్గ పద వర్తులనఁ దగు
మార్గవులం దలంప నలఁతి మహి సుకవులకున్.

అను పద్యమును వ్రాసెను. మార్గదేశి పదములకు మనమిచ్చు వర్ణ మీ పై మూఁడు పద్యము లందలి యన్వయ సందర్భములకు నవిరుద్ధముగా నుండవలయును. అప్పు డా పదములకు నన్నెచోడుఁ డూహించిన యర్థ మదియే యని మనము విశ్వయించు కొనవచ్చును.

కవిత్వము నందలి మార్గదేశి భేదములను బరిశీలించు నప్పుడు సాహిత్య గ్రంథములలోఁ గవిత్వాంగములుగాఁ జెప్పఁబడిన భాషావృందోఽలంకార రీతి వస్తురస పాత్రాదుల నన్నిటిని దృష్టియం దుంచుకొనవలసిన మాట నిజమే యైనను బలువురు భాషావృందో వస్తువులకు మాత్రమే ప్రాధాన్య మిచ్చినట్లు కాన్పించుచున్నది. సంస్కృత పద బహుళమై లక్షణ యుక్తమైన భాషయు, పుష్కలకావ్య ప్రయుక్తములై యందుండి తెచ్చుకొనఁబడిన కాఠ్యలాదివృత్తము లను, ధీరోదాత్రాది నాయక వృత్తములతోఁ గూడి పురాణాదుల యందుఁ బ్రసిద్ధ పైన వస్తువును గల కవిత్వము మార్గ విధానఘనకును, దీర్ఘ సమాన రహితమై ఖేయ పద ప్రచురమై వ్యవహార సిద్ధ ప్రయోగములతోఁ గూడిన భాషయు, దేశి ఊములైన ద్విపద, తరువోజ, రగద, అక్కర, సీసము మొదలైన పద్యము లను, బురాణ ప్రసిద్ధము కాక స్థావిక ప్రాధాన్యముతోఁ గూడిన వస్తువును గల కవిత్వము దేశి విధానమునకును జెందునని సామాన్యముగా విద్వేకింపఁ బడు తుండును. వర్ణనాదులలో సంస్కృత సంప్రదాయము ననుసరించుటయు, వను శరీంపక పోవుటయుఁ గూడ వీ రెండు విధానముల పార్థక్యమును గనుఁగొనుటకుఁ దోడ్పడ వచ్చును. ఈ విద్వేకమును బట్టి యే భాషలో నైనఁ బై రెండు రీతిఁగులకుఁ జెందిన కవిత్వ ముండుట కవకాళ మున్నది.

నన్నెచోడుని “మును మార్గ కవిత” యను పద్యమున కర్థము చెప్పిన నది మొదట కేవలము భాషను మాత్రమే దృష్టియం దిడికొని మార్గదేశి కవిత్వములను విర్ణయము చేసినట్లు కానఁబడును. ఆ విర్ణయము ప్రకారము, సంస్కృత కవిత్వము మార్గ కవిత్వముగను, దేశ భాషల యందలి కవిత్వము సంస్కృత పద భూయిష్ఠమైననుగాక పోయినను దేశి కవిత్వముగను బరిగణింపఁబడినది. దానిని బట్టి తొల్లి సంస్కృత కవిత్వము లోకమున వెలసి యుండఁగాఁ గ్రీకురాజు మొదలైనవారు దేశి (తెలుఁగు) కవిత్వమును బట్టించి యాంధ్ర శిష్యమునఁ దెలుఁగును విల్పిరని పై పద్యమున కర్థము కేటచున్నది. అప్పుడు

పురాణకవు లనఁగా వాల్మీకి వ్యాసులనియు, మార్గకవు లనఁగాఁ గాళిదాసాదు లనియు, దేశికవు లనఁగాఁ దెలుఁగునఁ గవిత్వము చెప్పినవారనియు వారిని నన్నె చోడుఁడు స్తుతించి యుండెననియుఁ జెప్పవలయును. నన్నెచోడుఁడు కుకవి వరాకులను బరిహరించిన మార్గ కుమార్గ మిత్యాది పద్యమున “వగవంగఁ దమకు మది వదలక దుర్మార్గ పదవర్తు లనఁదగు మార్గపులం దలంప నలఁతి మహి సుకపులకున్ ” అని మార్గపులను గుకపులుగాఁ బరిగణించి యుండెను. ఈ మార్గ పులను మార్గ కవులని భావించుట యుచితము కాదు. అట్లు భావించినచో నన్నె చోడుఁడిందు మార్గ కపులను దుర్మార్గ పదవర్తు లని నిందించుటకును, గవి స్తుతిలో వాల్మీకి వ్యాస కాళిదాసాదులను, “సురివరుల నను ” పద్యమున మార్గ కవీశ్వరులను స్తుతించుటకును బొత్తు కుదుర నేరదు. నన్నెచోడుఁడు గాని మఱి యెవ్వరుగాని సంస్కృత కవిత్వమును, సంస్కృత కవులను నిందింతు రనుట భావ్యము కాదు. అతఁడు కవిస్తుతిలోఁ జేరు పేరువెట్టితనకు నచ్చిన సంస్కృత మహాకవులను భక్తి పూర్వకముగా సంస్మరించియే యుండెను. అందుచే నిచ్చటి మార్గపులు మార్గ కపుల (సంస్కృత కపుల) కంటె భిన్నులై యే యుండవల యును. వీరు మార్గకవిత యందలి కుమార్గమును, దేశి పద్ధతి యందలి యమార్గ మును వదలి వేయుటకు మనసొప్పక, యా రెండింటి యందలి దుష్ట పద్ధతుల నవలంబించుచు ‘దుర్మార్గ పదవర్తు’ లనుటకు నర్హత గియున్నారని కొందఱు విమర్శకులు భావించుచున్నారు. మార్గ కవిత యందలి కుమార్గ మనఁగా సతి దీర్ఘ సమాన జాష్టమై విఘంటు పదప్రయోగ భూయిష్టమైన రచనా పద్ధతి. దేశి యందలి యమార్గ మనఁగా వ్యాకరణ సాధ్యములుగాని వ్యావహారిక పదము లతోఁ గూడిన రచనా పద్ధతి. ఈ రెండు పద్ధతులను విడువని వారు దుర్మార్గ పద వర్తులైన మార్గపులు. ఇట్టివారిని సత్కవులు తలంప నక్కఱలేదని నన్నె చోడుని యభిప్రాయమై యుండవలయును.

ఈ యశ్వయ క్రమమును బట్టి మార్గ కవితయనఁగా సంస్కృత కవిత దేశి కవిత యనఁగాఁ దెలుఁగు కవిత. నన్నయాదుల కవిత్వముకూడ దేశి కవిత్వమే. ఈ రెండింటియందలి యుత్తమ పద్ధతులు నన్నెచోడుని కభిమతము లైనవే. అందలి యల్ప పద్ధతులు మాత్ర మాతనికి విరుద్ధములైనవి. అతఁడు “సురవరుల” నిత్యాదిగాఁగల పద్యమున స్తుతించిన యుత్తమ మార్గ సత్కవీశ్వ రులును దేశి సత్కవులును ఉత్తమ మార్గముల నవలంబించినట్టివారే.

కాని సంస్కృత కవిత్వమే మార్గ కవిత్వమని భావించినచో నన్నె చోడుని కవిస్తుతియందుఁ గొంత వైరుధ్యము గోచరించుచున్నది. అతఁ డందుఁ బురాణ కవులను మార్గకవులను వేరువేరుగాఁ జేర్చిని యున్నాఁడు. అతని దృష్టిలో వ్యాస వాల్మీకులు పురాణ కవులు. కాళిదాసులు మార్గకవులు. రచించిన కావ్యముల స్వరూపములో భేదమున్నను నిజమునకు వారందఱును మార్గకవులే. కాళిదాసులే మార్గకవులై వ్యాసాదు లిష్టివారు కారముల కవకాశము లేదు. మఱియు 'సురవరు' లగు పద్యమున నాతఁడు సింహావలోకనమే చేసి యుండె ననుకొన్నఁ బురాణ కవులను దృష్టితో వాల్మీకివ్యాసుల విరువురినే పేర్కొని "పు రాణ క వి స ం ఘ" మని సంఘ శబ్దము నుపయోగింప వలసిన యావశ్యకము లేదు. సంఘమను పద మంతకంటె నెక్కువ సంఖ్యను సూచించు వదిగా నున్నది. ఎవ్వరైనను నన్నెచోడుఁడు ముందు వాల్మీకి వ్యాసుల విరువు రినే స్తుతించినను మిగిలిన పురాణ కవులనుగూడ సూచించుటకై క్రింద పురాణ కవీసంఘమని వాడెననియు, ముందుఁ గాళిదాసులను నలుగురినే పేర్కొన్నను మిగిలిన వారిగూడ సూచించుటకై క్రింద మరల మార్గ సత్కవీశ్వరుల నని వాసి యుండెననియుఁ జెప్పవచ్చును. అది యంగీకరించినను సంస్కృత కవిత్వమే మార్గకవిత్వమని యాతఁడు తలంచినప్పుడు సంస్కృత కవులనే పురాణకవులని మార్గకవులని వేరువేరుగాఁ జెప్పుటకుఁ గారణము కనఁబడదు. అదియునుగాక "దేశీయ మార్గ"మను నెడ దేశి యందలి యమార్గమని యర్థము చెప్పి దానిని సప్తమీ తత్పురుషముగా భావించుట యుచితముగాఁ దోచుటలేదు. దేశి + అమార్గము అని కాని, దేశియ + మార్గము అనికాని యచ్చట నన్వయము చెప్పకొన వలయును. అట్టిచో మార్గ కుమార్గ మనియు దేశి యమార్గమనియు వన్నెచోడుఁడు చెప్పినట్లు మనము తలంపవలసి వచ్చును. మార్గదేశి కవిత్వ ములను గూర్చి యాతని కట్టి యభిప్రాయము లేదనుట యాతఁడు మార్గదేశి సత్కవుల నుతించుటను బట్టి వ్యక్తమగుచునే యున్నది. అందుచే నాతఁడు పురాణకవి సంఘమను పదముచేతనే సంస్కృతకవు లందఱిని పేర్కొని మార్గ సత్కవీశ్వరులను పదముచేఁ దద్విన్నులైన కవులను సూచించెనని తలంచుట యుక్తముగా నుండును.

నన్నెచోడుఁడు మార్గ క వి త్వ మ ని పేర్కొన్న కవిత్వమేది? అది యేదైనను మున్ను లోకంబున వెలసి యుండెనని యాతఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

లోకము, దేశము, విషయము అను వానికంటె విస్తృతతరమైనది. ఈ శబ్దమును వాడుటలో నాతఁడు మార్గకవిత్వ మొక్క యాంధ్ర విషయముననే కాక యితర దేశములఁగూడ వ్యాపించి యుండెనని యూహించినట్లు తోచుచున్నది. ఈ యితర దేశములలో నాంధ్రదేశమునకుఁ బరిసరముల నున్న తమిళ కర్ణాటములు ముఖ్యములైనవి. నన్నెచోడునకుఁ దమిళకర్ణాట భాషలతోడను, దద్దేశాచారముల తోడను గూడఁ బరిచయమున్నట్లు కుమార సంభవము సాక్ష్య మిచ్చుచున్నది. అందును దమిళభాష కంటెను గర్ణాటభాష యాతనికెక్కువ పరిచితమును బ్రీతికరమునునై యుండినట్లు తలంచుట కవకాశములున్నవి. ఆతఁ డా భాషలోఁ బంపాదులు రచించి యుండిన కావ్యముల నాదరముతోఁ జదివి యుండును. మార్గదేశీ కవిత్వా సంప్రదాయ మాతఁ డందుండి గ్రహించినట్టిదే. పంపాదులకుఁ బూర్వముకూడఁ గన్నడ భాషలో గద్యపద్యాత్మకములైన కావ్యములు పెక్కు రచింపఁబడినట్లు నృపతుంగుని (815-877) కవితా మార్గము వలనఁ దెలియుచున్నది. వానిని రచించిన విమలదయ నాగార్జున దుర్వినీత చంద్ర లోకపాలాదు లొక్క కన్నడమునందే కాక సంస్కృతమునందుఁ గూడ గొప్ప పండితులు. అందుచే వారు కన్నడ దేశ్య పదములతో పాటు తత్సమ పదములను గూడఁ దమ కావ్యములలో వాడియుండిరి. శ్రీ. శ. 700 ప్రాంతము నందలి శ్రావణ బెల్గోళా (27) ¹ కాననమునందును, శ్రీ. శ. 500 ప్రాంతమునందలి చిక్కగళూర్ (50) ² కాననమునందును వైత మిట్టి రచన కానఁబడుచున్నది. పై శ్రావణ బెల్గోళా కాననమునందు కార్తూలవృత్త మున్నది. భాషాచ్ఛందములను బురస్కరించుకొని యిది మార్గకవిత్వమని విస్మయముగాఁ జెప్పవచ్చును. నృపతుంగుడు తనకుఁ బూర్వులుగాఁ జేర్కొన్న మహాకవుల రచన కూడ విట్టిదియే యై యుండును. దీనిని బట్టి శ్రీ. శ. 700 కుఁ బూర్వము నుండియుఁ గన్నడమున మార్గకవిత ప్రచారము నందుండె నని చెప్పవచ్చును.

1. 'మాసేనర్ పరమ ప్రశావ రుషియర్ కల్పిప్పినా వైట్టిదుర్'

శ్రీ సంఘం గళపేట్ట పిర్దనమయం తప్పాచెనోం తించినన్

ప్రాసాదాంతరమాన్ విచిత్ర కనక ప్రజ్వల్యుడిన్ మిక్కురాన్

సాసిర్నన్ వరపూజిదందుయె అవర్ స్వర్గాగ్రమానేటిదార్'

శ్రావణ బెల్గోళా. C 700

2. 'నిర్వినీతరా కిటియా మగన్దిర్ వట్టి మూడిదోర్' — చిక్కగళూర్. C 500.

క్రీ. శ. 500 కుఁ బూర్వము తమిళములోఁ గొంత సారస్వతముండినను అంధ్ర కర్ణాటములలో మాత్రము సారస్వత మేదియునులేదు. అప్పటికే కాక తరువాత వఱికొన్ని శతాబ్దాల వఱకును బండితులును గవులును సంస్కృతమును గూడఁ దప్పక చదువుచుండిరి. అన లప్పుడు పాండిత్య మనఁగా సంస్కృత భాషా సాహిత్యములకు సంబంధించినదే యని చెప్పినను దప్పులేదు. సంస్కృత కవితా వాఙ్మయములపై నభిమానము కుదిరియుండిన పండితులు దేశభాషలను అందలి కవిత్వములను లాఘవముతోఁ జూచుచుండి రనుటకును దార్కాణము లున్నవి. అప్పుడే యనఁగి క్రీ. శ. 13 వ శతాబ్దినాటికిఁ గూడ నాంధ్రదేశమునఁ దెలుఁగు కవిత్వమునకుఁ బురస్కారము లేదని విన్నకోట పెద్దన రచించిన యొక పద్యము వలనఁ దెలియుచున్నది. 1 శారతమునంటి యుద్గ్రంథములు బయలుదేరిన పిమ్మటనే దేశభాషయగు తెలుఁగునఁగల గౌరవాదంము లిట్లుండ నంతకుమున్ను దావియెడఁ బండితులకు విరసన భావ ముండెననుటలో వింత లేదు ఆ పండితులు సంస్కృతభాషా విష్ణుతులగుటచేఁ దమలోఁదాము వాదము లొనరించుకొనునప్పుడును బ్రసంగించు కొనునప్పుడును సంస్కృత భాషనే యుపయోగించు చుండియుందురు. కాని సంస్కృతభాషానభిజ్ఞులైన సామాన్య జనులతో మాటాడవలసి వప్పుడు తమ యభిప్రాయము వారికిఁ దెలియుటకై వారు దేశభాషలోనే మాటలాడక తప్పదు. వారు మాటాడుచుండిన యా భాషయంతయు దేశీయపదపూరితమైనది కాదు. అందు సంస్కృత పదములుకూడఁ బెక్కు ప్రవేశించి యుండెను. సంస్కృత పదములను దేశీయ పదములతోఁ గలపి ప్రయోగింప వలసి వప్పుడు వానికెచ్చి రూపము నొసంగవలెనను విషయమున భిన్న భిన్నాభిప్రాయములుండుట కవకాశమున్నది. కొందఱు సంస్కృత పదములకు దేశ భాషా విభక్తులనుజేర్చి మనమిప్పుడు తత్పమములని పిలువనట్టి శబ్దములవంటి శబ్దములను వాడుచుండిరి. ఇట్లు సంస్కృత శబ్దములను "దేశీయములు"గాఁ జేయుపద్ధతి యప్పటికి సువ్యవస్థితమై రూపొందకపోయినను బుద్ధికాలైన.

1. 'ఏలసర్వాన రసాద్యలంకృతులచే విప్పాటి గీర్వాణ కా

పరి కబ్బింబులకెన్ని మంచితనముల్ సంధిల్లు నా చందమై

వశియుం బ్రాసయు నంత శగ్గలముగా వర్తిల్లు సత్కావ్యముం

దెలుఁగంచుం తెవిఁబెట్టలేమి యుడుపం దేఁగల్గనే మండిలన్' కావ్యా. ౯-4.

కవులు వానిని దేశభాషావిభక్త్యంతములుగానే చేసి వాడుచుండిరి నృపతుంగునికిఁ బూర్వముండిన కవులు తమ కావ్యములలో నిట్టి రూపములనే వాడియుందురు. నృపతుంగుని భాషకును వారి భాషకును చాల వ్యత్యాసముండవచ్చును. కాని సంస్కృత శబ్దములను దేశభాషాపదములతోఁ గలపి వాడుకోవలసినప్పుడవలంబింపవలసిన పద్ధతులను వారొకవిధముగా నేర్పఱచుకొనియుందురు. వానినన్నిటిని బరిశీలించియుఁ దన కాలమునందలి శిష్టజనవ్యవహారమును దృష్టియందుంచుకొనియు నృపతుంగుఁడు తరువాత నా విషయమున సుస్థిరమైన వ్యవస్థచేసియుండును. సంస్కృతభాషయం దత్యంతాదరము గల పండితులకుఁ గొందఱి కీ తత్సమీకరణము రుచింపకపోవుటలో వింతయుండదు. సంస్కృతపదములకు దేశభాషావిభక్తులఁజేర్చు పద్ధతి వారి కంగీకార్యము కాకపోవుటచే వారు సంస్కృతపదములను సంస్కృత విభక్త్యంతములుగాను దేశభాషాపదములను దేశీయ విభక్త్యంతములుగాను బ్రయోగించుటయే యుక్తమని తలంచియుందురు. ఈ పద్ధతియే తరువాత మణిప్రవాళమును పేరుతోఁ బ్రసిద్ధమైనది. ఆ పండితులలోఁ గొందఱిట్టి భాషలోఁ గవిత్వముకూడఁ జెప్పియుందురు. ఇట్టి కవితాపద్ధతి కొంత యుండుటచేతనే పాల్కూరికి సోమనాథుఁడు వృషాధిప శతకమునఁ బలుతెఱఁగుల భాషలలోఁ బద్యములు వ్రాయుచు మణిప్రవాళమునఁగూడ నొక పద్యమును వ్రాసియుండెను. ఈ మణిప్రవాళ సంప్రదాయము క్రమముగాఁ గర్ణాటాంధ్రభాషలలో నష్టపైపొయెను గాని మలయాళమున నిల్చియున్నది. కావుననే మలయాళ లక్షణగ్రంథములలో మొదటిదగు లీలా తిలకము “ భాషాసంస్కృతయో ర్యోగో మణిప్రవాళ ” మృదియాశైలిని విర్వచించియున్నది.

నృపతుంగుని కవిరాజ మార్గమునందలి కన్నడ భాషకును దరువాతి కన్నడ కవుల భాషకును వ్యత్యాస మంతగాఁ గానరాదు. భాషా విషయమున నాతఁడు చెప్పిన సూత్రములను దరువాతివారు పాటించుటయే దానికిఁ గారణము.

-
1. అనయము చేతులందు భవదంఘ్రి సరోజయుగం నమామి నె
మృతమున సంస్మరామి యనుమాటల ని న్వరివస్కరోమృహ
మృనుచు మణిప్రవాళమున నంకనసేయుదు భక్తలోకహృ
ద్వనజ విహారలోల బసవా ! బసవా ! బసవా వృషాధిపా

కాని యతనికిఁ బూర్వము “చౌపది, గీతిక, అక్కర, కందము మొదలగు పద్యములతోఁ గూడినవి చెత్తాణం, బెదందె యను పేరఁ బరఁగునవి కొన్ని కలవనియు, నృపతుంగుని కాలమునకే పఱగన్నడమని (ప్రాచీన కన్నడము) చెప్పఁబడఁదగిన భాషలో నవి రచింపఁబడి యుండుననియుఁ” గవిరాజ మార్గ పీఠికను బట్టి తెలియుచున్నది. ఈ పఱ గన్నడము సంస్కృత పద భూయిషమగు శిషభాషవలె నాతనికి సమృతము కాకపోవుటచే నతఁడు “విరసంకరమపు దేసిగె జుద్వధూ విషయ సురతరస రసికతె వోల్” అని విరసించియుండెను. ఇట్లు పఱ గన్నడ భాషాప్రయోగమును విరసించి యాతఁడు నమ సంస్కృతమునే దేశ భాషలలోఁ గలుపవలెను గాని కేవల సంస్కృత పదములను గలుపరాదని వియమము కావించియుండెను. మఱియు అహరహః, ఉచ్చైః, నీచైః, ముహూర్ముహూః, ఇతస్తతః, పునః, ఆతః బహిః మున్నగువానిని గన్నడ భాషా వాక్యమున వాడఁగూడదనియు వాదినచో గరిడియను మద్దెలను ఒక్కమాటు వాయింపుట వలనఁ గలుగు జర్జరధ్వని కలుగుననియు, నమ సంస్కృతముతోఁ గలిపి చెప్పినది మృదంగ సంగీతకాది మధుర రవమును బోలుననియు నాతఁడు వివరించి యుండెను. ఇట్లే “అరస కుమార, ఆయత తరకదె గణ్ణ, కెడి సమేతం” మున్నగు మిశ్ర సమాసములు కూడఁ బరిహార్యములే యనియు వానిని నరపతి కనయ, ఆయత తరళాపాంగ, కెడియ రొదె యనునట్లుగా వాడుట యుక్తమనియు నాతఁడు సూచించియుండెను. దీనినిబట్టి సంస్కృత పదములను గన్నడ భాషలో నెట్లు వాడవలెనో, యెట్టి రూపములను దేశభాషా పదములతోఁ గలిపి వాడరాదో కవిరాజ మార్గము కాలము నాటికే కన్నడమున నిర్ణయింపఁబడెననియు నా నిర్ణయము ననుసరించియే పంపాదులు కావ్య రచనము కావించి రనియుఁ దెలియుచున్నది.

కేతవ, వృక్షేణ, దక్షయ, పక్షిభిః, పుత్త్రస్య యను సంస్కృత విభక్త్యంత పదములను, అస్తి, ప్రయాతి, గాయంతి, భుంక్తే మున్నగు క్రియా

1. నమ సంస్కృతం గళా (శ్లోన)

య్య మర్దిరె కన్నడ మనఱిదు పేల్లెంబుది రా

గమ లోవిద నిగదిత మా

గ్గ మిదంబెర సల్క మాగడి సక్కడ దొళ్.

రూపములను, గత్వా, హసిత్వా, ప్రకాశ్య, సంత్యజ్య మొదలైన క్త్వార్థక ల్యబింతములను, గంతుం, హంతుం మున్నగు తుమున్నర్థక రూపములను, అపి, చ, తుహి, వై, న, వా ఆను నవ్యయములను దెలుగునఁ బ్రయోగింపరాదని యాంధ్ర భాషా భూషణమున స్పష్టముగాఁ జెప్పియుండెను. సంస్కృత విభక్త్యంత శబ్ద ప్రయోగము తెనుఁగున యథాతథముగాఁ జేయుట నన్నయకును వమ్మకము కాదని యాతని భారతము వలననే తెలియుచున్నది. ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణి లోని “న పదాన్యవ్యయ సుప్తిజ్ క్త్వా తుమునా” మ్మను సూత్రముకూడ ఏ విషయమునే చెప్పుచున్నది. తిక్కన విర్వచనోత్తర రామాయణ పీఠికలో “జాత్యము గామి నొప్పుయిన సంస్కృత మెప్పుడుఁ జొన్న”వని చెప్పుట కూడఁ గేవల సంస్కృత పదములను దెలుఁగునఁ బ్రయోగింపరాదను విషేధమును సూచించుటకే. పాల్కురికి సోమనాథుఁడు వృషాదిప శతకములో మణివ్రవాళి తైలి నొక పద్యము వ్రాయుటయు, దిక్కన కేతనయను ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణియుఁ గేవల సంస్కృత పదములను దెలుఁగునఁ బ్రయోగింపరాదని సూచించుటయుఁ జూడ నట్టి ప్రయోగము వారికిఁ బూర్వము తక్కువగనో, యెక్కువగనో ప్రచారమున నుండెనని వ్యక్తము చేయుచున్నవి. లేనిచో నారట్లు విషేధించుటకుఁ గారణము కనఁబడదు.

పై పరిష్ఠితులను దృష్టియం దిడుకొని నన్నెచోడుని పద్యములకు నమన్వయము చేయ యత్నింతము. ఆతఁడు పంపాదుల కావ్యములను, గవిరాజ మార్గమును, అప్పటికే వష్టములై పోయి యుండనిచో నంతకుఁ బూర్వము కన్నడమున రచింపఁ బడిన విమలోదయాదుల గ్రంథములను బరిచియుండును. నృపతుంగునికిఁ బూర్వము విలసిల్లిన కావ్యము లప్పటికే నశించి యుండినచో నాతఁడు కవిరాజ మార్గము వలన వాని యునికిని గుర్తించి యుండును. వానిలోఁ బెక్కు మార్గకవిశాపద్ధతిని రచింపఁబడినవే యగుటచే నాతఁడు “మును మార్గ కవిత్ లోకంబున” వెలసి యుండెనని వ్రాకుచ్చి యుండెను. చాళుక్య రాజాదులు తెలుఁగు దేశమున నట్టి మార్గ కవిత్వమును గాక దేశి కవిత్వమును బుట్టించి తెనుఁగును నిల్పుటకు యత్నించి యుండిరి. ఈ చాళుక్యరాజు రాజరాజ నరేంద్రుఁడు కాదనియు నాతని పూర్వులలో నొకఁడై యుండుననియుఁ దోచుచున్నది ఆతఁడే యా చాళుక్య రాజైనచోఁ “బుట్టించి” యను పదమున కర్థము తుడు రదు. ఏలయన నంతకుఁ బూర్వ మట్టి కవిత్వము లేనప్పుడును, అది క్రొత్తగాఁ

బ్రహ్మమునకుఁ దేఁబడి నప్పుడును మాత్రమే యా పదము వాడఁదగి యుండును. రాజరాజానకుఁ బూర్వము కావ్యముల మాట యెట్లున్నను గవిత్వమును. బిద్య రచనమును నుండె ననుటకు కావ్యములు నిదర్శనములుగా నున్నవి. అందలి పద్యములు పీఠము. తరువోజ. మధ్యాక్కర మొదలగు దేశి చ్చందో భేదములకు మాత్రమే చెందియున్నవి అందలి పదప్రయోగము పైతము దేశి మార్గమునకు సంబంధించినదే యని చెప్పఁదగి యున్నది. ఇట్లు కావ్యములలో దేశికవిత్వము కిరాక్షరమై కావ్యములకుఁ దగిన యాధారములు లేవు. మఱియు రాజ రాజే యా దేశికవిత పుష్టించిన వాడన్నచో నన్నయభారతమే యా దేశికవిత యని చెప్పవలసి వచ్చును. కాని భాషాచ్చందో వస్తు వర్తనాదులను బురస్కరించుకొని చూచినచో నది మార్గ కవితా పద్ధతియే కాని దేశికవిత్వము కాదు.

కన్నడ భాషలోఁ గవిరాజ మార్గమునకుఁ బూర్వమే మార్గ కవిత్వము వ్యాపించి యుండెనని వెనుకఁ జెప్పఁ బడినది ఆ రోజులలోఁ గన్నడ తెలుగు భాషల కిప్పు యున్నంత వ్యత్యాసమును, భావ్యమును లేకుండుటచే నారెండు దేశములందలి కవులును బ్రజలును నొందొరుఁగ భాషా కవిత్వంతోఁ బరిచయము కలిగియుండుట కవకాళ మున్నది. అందుచేఁ గన్నడమున వ్యాపించిన మార్గకవితా పద్ధతియే తెలుగునఁ గూడఁ బ్రచార ముండుట సంభావ్యమై యున్నది. దానికిఁ దోడు సంస్కృత భాషాభిమానులు సంస్కృత పదములను దేశభాషా విభక్త్యంతములుగాఁ జేసి వాడుటకుఁ గాని. కేవల దేశభాషా పదములనే వాడుటకుఁగాని యిచ్చగింపక సంస్కృత పదములను దేశ భాషా పదములతోఁ గలిపి వాడు మణిప్రవాళ శైలితోఁ గూరిన పద్ధతియుఁ గొంత వ్యాప్తిలో నుండెను. ఈ పద్ధతులు రెండును మార్గకవితా విధానమునకుఁ జెందినవే నన్నె చోడుఁడు దేశి కవిత పుష్టించిరని చెప్పిన చాళుక్య రాజాదు లి విధానము నంగీకరింపక దేశి కవిత్వమును సంస్కృత పద ప్రచురము కాని తెనుఁగునఁగూడ బ్రాదావ్యము కల్గింప యత్నించి యుండిరి. వారి యా యత్నములకుఁ గలిగిన ఫలమే యప్పటి కావ్యములందును ఏ లేకమైనలభ్యమైనచో నప్పటివాఙ్మయమునందును గానవచ్చును. వారట్లు యత్న మొనరించియుండని వక్షమున మార్గ కవితా పద్ధతియో మణి ప్రవాళ పద్ధతియో తెలుగు దేశమునఁ గూడ వ్యాపించి దేశి పద్ధతికిని.

దెనుఁగునకును గొంత విరోధము కలిగించి యుండును. అందుచేతనే వన్నె చోడుఁడు చాళుక్యరాజులు “దేశ కవిత పుట్టింది యాండ్ర విషయంబునఁ దెలుంగు నిలిపి” యుండిరని వ్రాసి యుండెను.

ఇది శ్రీ. శ. తొమ్మిదవ శతాబ్ది వఱకు వర్తిల్లిన పరిస్థితి. ఈ శతాబ్దిలో నృపతుంగుఁడు కన్నడమునఁ గవిరాజ మార్గమును రచించి భాషా ప్రయోగ విషయమునను, ఇతర కవితా లక్షణముల విషయమునను సుస్థిరములైన వియ మములు కావించి మార్గ కవితా పద్ధతికి “మంటాపథము” నిర్మించెను. అప్పటి నుండియుఁ గన్నడ కవులు విశృంకముగా నా మార్గమునే యవలంబించిరి. ఆ ప్రభావము తెలుఁగు దేశమునఁ గూడఁ గానిపించెను. పండితులైన కవుల యాద రము దేశి పద్ధతి యెడఁ గాక మార్గపద్ధతి యెడ ములు సూపఁ దొడంగెను. వన్నయ నాఁటి కది పేజూనెను. వన్నయ కూడఁ దత్కాల పరిస్థితుల ననుసరించి కన్నడ భాషతోఁ బరిచయము కలిగియే యుండును ఆతని మాట యెట్లున్నను ఆతని సహాధ్యాయుఁడును వాఙ్మయ దురంధరుఁడు నైన నారాయణభట్ట భాషలోఁ బండితుఁడును గవియునై యుండె ననుటకు శాసన ప్రమాణమున్నది. ఆతఁడందలి మార్గకవితా పద్ధతి గాంచి, యందలి సామంజస్యమున కలరి మహా భారతమువంటి యుద్గ్రంథము నేమార్గమున నెట్లు వ్రాయుదమో యని యాలో చించుచున్న తనమిత్రున కా పద్ధతియే యుక్తము వనుసరణీయమునని సూచించి యుండును. సంస్కృత భాషాభిమానులు మణిప్రవాళి పద్ధతియే యుచితమని బలవంతమైన వాదము కావించియుందురు “ఈ మోరరణము”నందే పాకశాసనికి నారాయణునట్లు భట్టారకునికి నారాయణభట్టు తోడయి, విషాదము తొలించి కర్మమార్గమున కున్ముఖునిఁ గావించియుండెను. వన్నయభట్టును విజయవి వలె వారేమనుకొందురో వీరేమనుకొందురో యను సందియమును విడనాడి నారాయణ నిర్విష్టమార్గమునఁ గార్యమున కుపక్రమించి నఫలీకృత మనోరథుఁ డయ్యెను.

వన్నెచోడుఁడు సురవరు లను పద్యమున స్తుతించిన - యుత్తమ మార్గ కవులు తెలుఁగునకు సంబంధించినవారే. వారిలో వన్నయ కూడ నొక్కఁడై

-
1. “యస్సంస్కృత కల్లాట ప్రాకృత వైకాచికాండ్ర భాషాసు కవిరాజ శేఖర ఇతి ప్రథితః సుకవిత్వ విభవేన”.

యందును. తాను శైవ మతాభిమాని యగుటచేతను, నన్నయ యద్వైత మార్గాలంబి యగుటచేతను, నన్నయకుఁ దిరువారఁ గొలఁదికాలమునకే తాను వర్ణింప వాడగుట నప్పటికింకను నన్నయ భారత మధికప్రాచుర్యము నంది యుండక పోవుటచేతను ఆతఁడు ప్రత్యేకముగా నతనిఁ బేర్కొనక సాము కాయకముగా “నుత్తమమార్గ కవులను” మాటతో నాతని స్తుతించి యుండును. అందుచే నన్నెచోడుఁ దిచ్చటఁ బేర్కొన్న యుత్తమ మార్గకవులు, దేశి సత్కవులు, అను పదములు “దేశభాషలోఁ జేయఁబడిన రచనను లక్ష్యముగాఁ జేసికొని చెప్పినవని తిలంపవలసినదేకాని సంస్కృత భాషారచిత కవిత్వ విషయమున కిందుఁ బ్రసక్తి యేమున్నది?”

ఇంక “మార్గకుమార్గ” మిత్యాదిగాఁ గుకవివరాకులఁ బరిహరించుచు నన్నెచోడుఁడు వ్రాసిన పద్యమును బై యభిప్రాయముతో నన్వయింపవలసి యున్నది. నన్నెచోడున కుత్తమమార్గ సత్కవిత్వరూపమును దేశి సత్కవులను గౌరవమే యనుటకు “సురవరులను” పద్యమున నా యిరుతెగలకుఁ జెందిన కపింద్రుల నాతఁడు గొల్చుటయే తార్కాణము. మార్గకవుల విందుఁ గొల్చి తరువాత “మార్గకుమార్గము”ని విరచించుటలో న్యవచన వ్యాపారము కావించుచున్నది. మఱియు “మార్గకుమార్గము - దేశి యమార్గము” అను పది నన్నెచోడుని యభిప్రాయమే యైనచో నాతఁడు మార్గకవులను గొల్చియే యుండఁడు. “అట్లుగాక ఆతఁడు తములైన మార్గ సత్కవిత్వరూపమును గొల్పెను. దుర్మార్గముని చెప్పఁదగిన మణిప్రవాళపద్ధతి నవలంబించిన మార్గవులను విడిచిచెను. ఆ దుర్మార్గమునే మార్గకుమార్గముని విరసించెను”. అని ఎవ్వ రైనఁజెప్పవచ్చును. మార్గ కుమార్గమును మాటలో నుత్తమమైనను దుష్టమైనను మార్గపద్ధతియే యాతని కిష్టములేనట్లు తోఁచుచున్నది, అందుత్తమమార్గము కాక దుర్మార్గమే కుమార్గమునునంత యర్థము స్ఫురించుటలేదు. అందుచే “మార్గ కుమార్గము దేశి యమార్గము”ను నభిప్రాయ మతనిది కాదనియు నాతనిచేఁ బరిహరింపఁబడిన “మార్గవు”ల దనియుఁ దోఁచుచున్నది. ఈ మార్గవులు మణిప్రవాళ పద్ధతి నవలంబించిన వారే. వీరికి సంస్కృత పదములను దిత్వములుగాఁ జేసి

దేశభాషాపదములతోఁ గలిపిచెప్పు మార్గకవిత్వమునెడఁగాని దేశీ కవిత్వమునెడఁగాని ప్రీతిలేదు వీరిది “తృతీయః పంథా.” వీరి కామార్గము కుమార్గము దేశీయమార్గము. రెండు పద్ధతులును నచ్చపు కావున మాటాడక యూరకుండుటకు వారి మన సిచ్చగింపదు. అందుచే వా రొక క్రొత్తమార్గమును సంస్కృత పదములను సంస్కృతపదములుగానేయుంచి దేశీ పదములతోఁగలిపిచెప్పు మార్గమును అవలంబించిరి. నన్నెచోడుని కిది దుర్మార్గము. ఉత్తమమార్గ మాతనికిఁ బ్రీతి కరమే. అందుచే నాతఁడు తమకు (మార్గపులకు) వగవంగ (ఆలోచింపఁగా) మార్గ (సంస్కృత పదములను దత్తమీకరించి చెప్పుమార్గము) కుమార్గము (కుత్సితమార్గము) దేశీ (కేవలదేశీకవిత్వము) అమార్గము (మార్గముకానిది) అయినను గవిత్వమును బూర్తిగా విడిచివేయుటకు మది = మనస్సు; పదంక (విడువక) దుర్మార్గ పదవర్తులు దుర్మార్గమను (మణిప్రవాళమను) దారిని వర్తించు వారగు మార్గపులను సుకవులు తలంప నక్కఱలేదని హేళనపూర్వకముగాఁ జెప్పినాఁడు. వారికిఁ గవిరాజమార్గ నిర్దిష్టమైన మార్గము కుమార్గము కేవల దేశీమార్గ మమార్గము. ఇది వారియభిప్రాయముకాని నన్నెచోడునిదికాదు ఆతనికిఁ గవిరాజమార్గ నిర్దిష్టమైనమార్గ ముత్తమమార్గము. సంస్కృతాభిమానులైన యీ మార్గపులవలంబించు మణిప్రవాళమార్గము దుర్మార్గము. అందుచేతనే యాతఁడుత్తమమార్గ సత్కవిశ్వరులనుబొగడి దుర్మార్గపదవర్తులైన మార్గపులను దెగడినాఁడు.

మార్గపుల యభిప్రాయములో మార్గము కుమార్గము. దేశీ అమార్గము ఇచ్చటి కుమార్గ అమార్గపదముల కర్థములో వ్యత్యాస మున్నది. కుమార్గ మనఁగాఁ గుత్సితమైన మార్గము. అదియు నొకమార్గమే కాని చెడ్డ మార్గము దేశీ యనలు మార్గమే కాదు. తిరుపతి కేగిన పిమ్మటఁ దిరుమల శిఖరమున కరుగుటకుఁ బలుమార్గములున్నవి. కొందఱు మోటారు కారువైఁ బోవుదురు కొందఱు సోపాన మార్గమునఁ బోవుదురు. కొందఱీ రెండు మార్గములను విడిచి విషమమును సుపద్రవకరము నైన కాలిబాట ద్వారా పోవుదురు. ఈ మూఁడును గొండకొనకుఁ జేర్చునవేయైనను యిందుఁ గాలిబాట కుమార్గము అనఁబడే మార్గములను మూఁటిని విడిచి కొండవైపునకుఁ గాక మఱొక దిక్కున కరుగుట యమార్గము. ఈ మార్గము నవలంబించినవారు మఱొక్కరికైనఁ బోఁజాలుదురు గాని కొండకొనకేగఁజాలరు. అట్లే సంస్కృతాభిమానులైన మార్గ

వులకుఁ దత్వములను దేశభాషా పదములతోఁజేర్చి చెప్పు వద్దతి కుమార్గము. దేశకవితా పద్ధతి యమార్గము. ఈ రెండును ననుసరించుములు కాఁజాలవు. ఇంక మూఁడవది - సంస్కృత పదములను సుబాధ్యంతములుగానే యుంచి దేశి పదములతోఁగలిపి చెప్పునది - సన్మార్గము. ఇది నన్నెచోడునకు దుర్మార్గము. ఈ దుర్మార్గము నవలంబించు మార్గపులనే యాతఁడు పై పద్యమునఁ గుకవి పరాకులని పరిహరించినాఁడు.

మార్గదేశి కవితా పద్ధతులు ప్రత్యేకములైనవనియు వాని కొందొంటితో నెట్టి సంపర్కము నుండదనియుఁ దలంపరాదు. ఏదైన నొక పద్ధతిని మార్గమో దేశియో యని చెప్పుట బాహుళ్యదృష్టితోడనే. మార్గ కవిత్వమున దేశి కవితా చ్ఛాయలు కొన్నియు దేశి కవిత్వమున మార్గకవితాచ్ఛాయలు కొన్నియుఁ గాన వచ్చుచునే యుండును. ఉదాహరణమునకు నన్నయ భారతమునే తీసికొందము. ఇందు మార్గకవితాంశ మధికమే యనుమాట సత్యమేయైనను దేశికవితా రేఖ లనలు లేకపోలేదు, ఆతని కవితలోఁ దరువోజులున్నవి, మయ్యాక్కరలున్నవి; పీసములున్నవి. అచ్చటచ్చట దేశ్యపదప్రచురమైన రచన యున్నది. ఇదంతయు దేశికవిత్వమే యనిపించుకొనును. కాని పరిక్షణము, సమాస భూయిష్ఠము, శార్థాల మత్రేభ చంపకోత్పలమాలాలంకృతము నగు మిగిలిన రచనతోఁ జోల్చి చూచినచో విట్టిది చాలఁ దక్కువ అందుచే మొత్తముమీఁద నాతని రచన మార్గ కవిత్వమని చెప్పఁబడుచున్నది. నన్నెచోడుని కుమార సంభవ రచనకూడ మార్గపద్ధతికిఁ జెందినదే. ఇందలి వృత్తము పురాణ ప్రసిద్ధ మైనది. చందస్సున శార్థాలాది సంస్కృత వృత్తముల సంఖ్యయే యెక్కువ. అతఁడు తనకు జానుతెనుఁగు రచన యధిమతమని చెప్పుకొన్నను అందు సమాస భూయిష్ఠమైన రచన చేయకపోలేదు ఈ విధముగా నిందు మార్గకవితా విధానమే కానవచ్చుచున్నను నన్నయ భారతమునకంటె దేశి మార్గ చ్ఛాయ లధికముగా గోచరించును. వస్తువునను, (గణేశ జన్మ ప్రకారము, ఓషధీప్రస్థము నందలి విట విట జ్వర చోరాదుల సంభాషణము, కన్యావరణము) సంప్రదాయము నను (మండనాంకానౌకహములు, కవి గమకి వాది వాగ్ములు) గవి సమయము లుండును, భాషాభావ వ్యాకరణాదులందును ఆతఁ డవలంబించిన దేశియ విధానమును శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు కుమార సంభవ పీఠికలో సమగ్రముగాఁ బ్రదర్శించి యున్నారు. వ్యాకరణ సూత్రములకు విరుద్ధములైన పదములును,

సమాసములును నీతని గ్రంథమునఁ జాలఁ గనవచ్చుచున్నవి. ఆతఁ డవలంబించిన భాషా ప్రయోగ పద్ధతి యంతకుఁ బూర్వము ప్రసిద్ధి పొందిన నన్నయ పద్ధతి కిండుక భిన్నమైనది ఈ కారణముచేతనే యీతని విశేషరూపము లా కాలమునఁ బ్రామాణికముగా గ్రహింపఁబడుచున్న శిష్ట వ్యవహారమునకు భిన్నము లగుటయు, వారి నప్రామాణికములని కొందఱు తలంచుటయుఁ దటస్థించుచున్నది. “ఈతఁ డవలంబించునదియు దేశీయ శిష్ట వ్యవహార పద్ధతియే కాని కేవల సామాన్య జన వ్యవహార పద్ధతియు గ్రామ్య పద్ధతియుఁ గాదు. అట్లే యైనచోఁ గొంచెము తరువాతి కాలమునఁ దెనుఁగున మొదటి లాక్షణికుఁడగు కేతన లక్షణమునఁ జెప్పిన గ్రామ్యోక్తులు “వస్త్రాదా హరి సౌమ్యులు తెస్త్రాదా” అను నట్టివి యీతని రచనలోఁ గనఁబడవలసినదే కదా! అట్టివి లేవు కొంత కన్నడ సంప్రదాయమును బట్టి శాసనాదులలో సర్వజన సామాన్యముగా నెఱుకపడుట కవలంబింపఁబడిన రచనారీతిని బట్టి యితఁడు తనకుఁ దోచినరీతి నా కాలపు భాషకు దేశీయతను బెంపొందించెను¹. “ఇదంతయు బరిశీలించుచు నచో నన్నయ నన్నెచోడుల రచనలు రెండును మార్గ పద్ధతికే చెందినను నన్నయలో దేశి కవిత్వా గుణము చాలఁ దక్కువగను. నన్నెచోడునిలో నంత కంటె నెక్కువగను నుండినట్లు గోచరించును.

కార్ణదేవుఁడు సంగీత రత్నాకరమున గాన గాంధర్వములను గూర్చి వివరించుచు గానము నిబద్ధము. అనిబద్ధము అని రెండు తెఱంగులని సూచించెను. గాంధర్వ గానములు మార్గదేశితముల కపర రూపములని కూడ నాతఁడు తెల్పి యుండెను కవిత్వ విషయమున మార్గపద్ధతిలోఁ గూడ నీ రెండు తెఱంగులు గోచరించునని చెప్పువచ్చును, ఒకటి కేవల లక్షణానుసారి యైనది. రెండవది యిందుక స్వాతంత్ర్య చ్ఛాయలతోఁ గూడినది. నన్నయ కవిత్వా పద్ధతి మొదటి దానికిని, నన్నెచోడునిది రెండవ దానికిని లక్ష్యములు కాఁజాలును పాల్కురికి సోమనాథుఁడు రచించిన బసవ పురాణ పండితారాధ్య చరిత్రలు ప్రధానముగా దేశి మార్గమునకుఁ జెందినవి. ఇందలి వృత్తము, ఛందస్సు, భాషా ప్రయోగాదులు మున్నగున వన్నియు దేశి పద్ధతిని జెప్పక చెప్పుచున్నవి. కాని యిందు మార్గ కవిత్వాచ్యాయ లసలు లేవని చెప్పరాదు. సంస్కృత లాక్షణికులు కవిత్వమునం

దుండవలెనని చెప్పిన లక్షణము లిందును గొన్ని కానవచ్చుచున్నవి. అట్టివి యున్నవని సోమనాథుడే కంఠోక్తిగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఇందు జాతీయములైన పలుకుబళ్ళు హెచ్చు. వైరి నమానములు, స్వతంత్ర పద ప్రయోగములు బహుళముగాఁ గానవచ్చును. కావి యాతఁడు వ్యాకరణమును బూర్తిగా విడిచి వైచి వ్యావహారిక భాష నుపయోగించి యుండలేదు అతనిది మార్గపుఁ బా లించుక యధికముగాఁ గల విబద్ధమైన దేశీ కవితా పద్ధతి. నన్నెచోడునిలో దేశీ చ్చాయ లెంతగా నున్నవో యీతనిలో మార్గచ్ఛాయ లంతగా నున్నవని చెప్పవచ్చును. ఇట్లుగాక నన్నయకుఁ బూర్వమునను బరముననుగూడ జన వ్యవహారము నందుండిన పదకవిత్వములో మార్గపుఁబాలు దృశ్యాదృశ్యముగ నుండును. ఆక్కడక్కడ విండుక యాలంకారికమైన రచనయు నొందు రెండు తత్వము పదములును గోచరించినను అది వస్తుచ్ఛందో భాషాభావములలోఁ బూర్ణమైన దేశీతనము గలది. నన్నయ కవిత్వములో మార్గ గుణమెంతో యీ పదముల రచనలో దేశీగుణ మంత. ఇందలి భాషాచ్ఛందోరీతులు నియమసహితములైనవి కామిచే నిది యవిబద్ధమైన దేశీరచనయని చెప్పవచ్చును.

నన్నెచోడుఁడు కుమార సంభవమ్మునఁ గావ్య ప్రళప్తిలో “దేశీ మార్గంబులు దేశీయములుగా, నలంకారములు దా నలంకరింపఁ” గవిత రచింపవలెనని సూచించెను. ఇచ్చట దేశీమార్గములు దేశీయములగుట యన నేమో పరిశీలింప వలయును. మార్గమును దేశీయముగా నొనరించుట యనఁగా సంస్కృతపదములను దేశభాషా విభక్త్యంతములుగా నొనరించుట, సంస్కృతమునుండి గ్రహించిన వస్తువులోఁ గొన్ని దేశీయాచార సంప్రదాయములను బ్రవేశపెట్టుట, కేవల సంస్కృత లక్షణములతో నందలి వృత్తములనేకాక యతిప్రాసలతోఁ గూడి దేశీయ ఛందోనుగుణములైన వృత్తములఁ జేర్చుట మున్నగు కార్యములని యర్థము చెప్పుకోవచ్చును. ఇంక దేశీని దేశీయముగా నొనరించుట యననేమి? ‘దేశీ సహజముగా దేశీయమైనదే కదా యను ప్రశ్న యుదయించును. / దేశీ కవిత్వము బోషించి యధికతర దేశీయతా ముద్రతో దానిని బ్రభావితము చేయవలయు ననుటయే యీతని యభిప్రాయమై యుండును. దేశీకవితా రీతి విశోఽధిక దేశీయముగను మార్గకవిత్వమును దేశీకవిత్వము సన్నిహితముగను జేయుట యీతని ద్యేయమైనట్లు తోచును. అతని కావ్యమున నీ రెండు ప్రక్రియలును గోచరించును.

అతఁడు మార్గమును దేశీయముగ నొనరించుటకే కాక చందో వస్తు భాషా రీతులలో సాధ్యమైనంతవఱకు దేశీయ లక్షణములఁ జొప్పించుటకును యత్నించి యందుఁ గృతార్థుఁడు కాఁజాలెను. అతఁడు మార్గమును దేశి గలుపుచుఁ దమిళ గర్భాట భాషాకావ్యములనుండికూడఁ గొన్ని దేశీయ వంశ దాయములను గ్రహించి తన కావ్యములో వానికిఁ దాపు కల్పించెను. దేశిమార్గములను గలుపుటయను నీ పద్ధతిని గూడ నన్నెచోడుఁడు కన్నడ కవులనుండియే గ్రహించి యుండెను. “దేశియోక్ పుగువుదు. పొక్క మార్గదొకే తత్వదు” అని పంపకవియు “నెగళరసం మనం గొణె మార్గ మొదంబదె, దేసికబ్బ మంబగె గొళెలింత పేట్టదు” అని రన్నకవియు భారత గదాయుద్ధములలోఁ జెప్పియుండిరి. మార్గదేశివిధానములను గలిపి చెప్పుటయే వారి కభిమతమైన పద్ధతి.

తెలుఁగున నీ మార్గదేశిపద్ధతుల ప్రసక్తి తెచ్చినవాఁ డింకొకఁడు గలఁడు. అతఁడు నన్నెచోడుని కించుక తరువాతివాఁడని చెప్పఁదగు నృపధూర్జటి భీమయపండఁడు. (క్రీ. శ. 1145). అతఁడు

“తలంపు సదర్థక భావమునం దదగ్గత సూక్తులఁగూడ వనఁనర్
గొలును గొనంగ వ్రావడులు గోరిన భంగికి వచ్చి ముట్టఁ గో
మలగతి దేశిమార్గములు మటువదం గట్టనంబులొప్పనా
ద్యుల క్రియం జెప్ప నేచ్చెన్ నృపధూర్జటి భీమయ పండ డిమ్మహిని”

—South Indian Inscriptions Vol., VI, No 103

శాసనపద్య మంజరి 19

అను పద్యమున “దేశిమార్గములు మట్టువడునట్లుగా నాద్యుల క్రియఁజెప్పఁ” గల నేర్పును బ్రకంపించుకొని యున్నాఁడు. ఈ పద్యము భాషాభావ గమనము లందు నన్నెచోడుని కావ్య ప్రశంసలోని “పరళముగాఁగ భావములు” మున్నగు పద్యములను బోలియున్నది. మట్టువడుట యనఁగాఁ గుదురుకొనుట యని యర్థము. నన్నెచోడుఁడు “దేశిమార్గములు దేశీయములుగాఁ” గవిత చెప్ప వలెనన వితఁడు “దేశిమార్గములు కుదురుకొనునట్లుగాఁ” జెప్పవలెనని సూచించినాఁడు. దేశిమార్గములను గలిపి చెప్పవలెననియే యిరువురి యభిప్రాయములైనను నన్నెచోడుని పదప్రయోగమునందు దేశీయాభిమానము మఱ

సూపుచున్నది. భీమయపండఁడు తనకుఁ బూర్వమున కొందఱు దేశమార్గములు మట్టువడునట్లుగాఁ జెప్పియుండిరిని పై పద్యమున సూచించి యుండెను. ఈ యాద్యులు నన్నెచోడుఁదో, నన్నయయో లేక కన్నడము నందలి పంపాడులో కావలయును. నన్నయలో మార్గపుఁజాలును, నన్నెచోడునిలో దేశపాలును గొంచె మధికముగా నుండినను అవి రెండును వారి కవితలలోఁ గుదురుపడి యుండుట సత్యమే. దానినే భీమయపండఁ దాదర్శముగా గ్రహించియుండును.

నన్నెచోడుని తరువాతఁ బాల్కురికి సోమనాథుఁడు సంస్కృత వృత్తములను, వస్తువును గూడఁ బరిహరించి తన బ స వ పు రాణ పండితారాధ్య చరిత్రలలో దేశమార్గమున కధిక ప్రాధాన్య మొనంగెను. తిక్కన కూడ భాషా విషయమున దేశీ కవితాభిమానమునే ప్రదర్శించెను గాని యితర కవితా లక్షణములలో మార్గపద్ధతినే యవలంబించెను నన్నెచోడుఁడు విల్లీయొనరించినను భాషా సమాసాది ప్రయోగమున విచిత్ర విశృంఖలముగా వర్తిం చుటచేఁ బండితాదరమును బడయలేకపోయెను. నన్నయ కవిత్వము నందు మార్గ కవితాభాగ మెక్కువ. తిక్కన కవిత కేవల మార్గమును గాదు. దేశీయును గాదు అది రెండింటి సరిక్షణమైన సమరసమైన కూడిక.

తిక్కన తరువాత మరల దేశీకవితా సంప్రదాయమునకు దుర్దినములు పట్టి పని. పండితులును గవులును దేశమార్గమునందాదరము చూపక నన్నయ యవలంబించిన మార్గకవితా సంప్రదాయమునే యవలంబించి పెంపొందింపఁ దొడంగిరి. వాచన సోమనాథ శ్రీనాథాదులును, బెద్దనాది ప్రబంధ కవులును ఆ మార్గమును విరాళాష్ట నొందించిరి. అప్పటి నుండి నేటి వఱకును గూడ నా సంప్రదాయమే కవి పండితుల మన్ననల నందుచున్నదని చెప్పవచ్చును నన్నెచోడుఁడు దుర్మార్గ పద్ధతి యని చెప్పిన మణి ప్రవాళ రచనా విధానము నన్నయనాటికే కృశించి తరువాతఁ గ్రమ క్రమముగా రూపు లేకుండఁ జోయినది. కన్నడమునఁ గూడ నది చిరకాలము పాగి యుండలేదు. కాని మలయాళమున మాత్రము వేఱు దన్ని నేటికిని విల్పియే యున్నది.

ఇంక దేశీ కవితా ప్రవాహము నన్నయకుఁ బూర్వకాలము నుండియుఁ గల పరిస్థితుల ననుసరించి పోటుపాటుల నందుచు నన్న పన్నగాఁ బ్రవహించి వచ్చుచునే యున్నది. నన్నయకుఁ బూర్వము చాళుక్య రాజులు దేశీ కవితము

బుట్టించి దానిని బెంపొందింప యత్నములు కావించిరి కాని యప్పుడు పండితులందును శిష్టులందును సంస్కృతాభిమానము పెచ్చు పెరిగి యుండుటచే దానికిఁ దగినంత యౌన్నత్యము చేకూరి యుండలేదు. నన్నయ కన్నడము నందలి పంపాదుల ననుసరించి మార్గకవితా పద్ధతికే ప్రాధాన్య మొసంగి భారతము వ్రాయ నారంభించిన పిమ్మట నది మఱియు హీనస్థితి నొందుట సంభవించెను. తరువాత మత ప్రచారమే ప్రధాన ప్రయోజనముగాఁ గావ్య నృప్తి కావించిన పాల్కూరికి సోమనాథాదుల కాల మా దేశికవితా ప్రవాహానికిఁ బ్రావృట్టాల కల్పమై యనల్చి మైన యుల్పణము నాపాదించెను. కాని యా యుల్పణము చిరకాలము సాగి యుండలేదు వర్షకాలము గడచిన పిమ్మట నది క్రమ క్రమముగా నన్నగిల్లి నిదానునమయము నాఁటికి నిర్ణలమై పోవునట్లది ప్రబంధకాలము నాఁటికి రూపఱి దృశ్యా దృశ్యమై పోవుట సంభవించెను అప్పుడు తాళ్ళపాకవారి కృతులలో నది సజీవమై యుండినను ఉరవడితో నుద్వేలమై ప్రవహించిన ప్రబంధ వాహినిముందు దాని నంతగా నాదరించినవారు లేకపోయిరి.

తరువాత నాయక రాజుల కాలమున యక్ష గానాదుల రూపమున నది కొంత విజృంభణము గాంచెను గాని యా విజృంభణము కూడ దీర్ఘ కాలము సాగక యచిర కాలములోనే యంతరించెను. మరల నాథునిక కాలమునఁ బండితులకును బ్రజలకును గవలకును గూడ దేశిక వితా వాఙ్మయముపై నధికమైన యాదరాభిమానము లుదయించినవి పలువురు ప్రాత పాటల నన్నిటిని సేకరించి గ్రంథస్థము చేయఁ జూచుచున్నారు. కవులు పూర్వపుఁ బాటలను బదములను నొజ్జ బంతులుగా గ్రహించి సర్వజన సుఖోధములైన గేయ రచనలు కావించుచున్నారు. ఆధునికాభ్యుదయ కవిత్వమునఁ జాల భాగము దేశి మార్గముననే నడచుచున్న దనుటలో నత్యుక్తి యుండదు. కాని పండితులకును, శిష్టులకును బూర్వము వలె, నేఁడును దీని యెడ విరసనభావమే కాని సహజమైన యాదరాభిమానము లంతగా గోచరించుట లేదు. దీని భవిష్యత్ప్రవృత్తి యెట్లుండునో యిప్పుడు నిర్ణయించుట కష్టము.

6. నన్నయ 'ఆదికవిత్వము'-భారత రచనకుఁబూర్వరంగము

అంద్ర వాఙ్మయము నందలి కవులను గూర్చి చెప్పనప్పుడు నన్నయ నాది కవిగాఁ బేర్కొనుట దేశమున నాచారమై యున్నది. ఈ ప్రశస్తి యాతని కర్వా పీనకాలమునఁ గలిగినదే. కాని ప్రాచీన కాలమున నున్నట్లు కనఁబడదు. ఏల యనఁ దిక్కన ఎఱ్ఱనలు కాని శ్రీనాథాదులు కాని యాతనియెడ భక్తి ప్రపత్తులు కలవారయ్యు నతని నా విధముగాఁ బ్రస్తుతించి యుండలేదు. మారన యాతని నాంద్ర కవితా గురుఁడని స్తుతించి యుండెను. 1 కొలని గణపతి దేవకవి శివ యోగ సారావతారికలో "అంద్ర కావ్యపథము తీర్చినవాఁడు" గా నన్నయను బ్రశంసించి యున్నాఁడు. భట్టమూర్తి మహిమన్ వాగసుశాసనుం డను పద్య మున నతఁడు బహుళాంధ్రోక్తిమయ ప్రపంచమును సృజించెనని చెప్పి యున్నాఁడు. ఈ ప్రస్తుతులలో నాతఁ డాదికవి యను ధ్వని స్ఫురించు చున్నది కాని యట్టి బిరుద మాతని కున్నట్లు లేదు. నన్నయ కూడఁ దన్నుగూర్చి యట్లెచ్చు టను జెప్పుకొని యుండలేదు. తమకున్న బిరుదములను గ్రంథాంత గద్య లలోఁ జెప్పుకొను నాచారము నన్నయకుఁ బూర్వ మందలి కన్నడ కవులలోను దరువాత నుండిన తెలుఁగు కవులలోను గూడఁ గనవచ్చు చున్నది. పంపకవి అదిపురాణ విక్రమార్జున విజయములలోఁ దనకున్న కవితా గుణార్ణవ బిరుద మును, పొన్నకవి శాంతి పురాణమునఁ దనకుఁ గల ఉభయకవి చక్రవర్తి బిరుద మును, రన్నకవి గదాయుద్ధమున కవి చక్రవర్తి, అభినవ కవి చక్రవర్తి బిరుదము లను, నాగవర్మ చందోఁ బురిలోఁ గవిరాజ కలహంస బిరుదమును బేర్కొని యున్నారు. నన్నెచోడ తిక్కన కేతన శ్రీనాథాదులు కూడ నట్లే తమకున్న బిరుదముల నాశ్వాసాంత గద్యలలోఁ జెప్పుకొని యుండిరి. అప్పటి నుండి యాఱు విక కాలము వఱకును బిరుదముల నాశ్వాసాంత గద్యలలోఁ జెప్పుకొను సంప్ర దాయము గోచరించుచునే యున్నది. నన్నయ భారతము నందలి ఆశ్వాసాంత గద్యలలో "నకల సుకవిజన వినుత నన్నయ భట్ట ప్రణీత" మని మాత్రమే

• అట్టి విద్యారమణీయు నాంద్ర కవితా గురు నన్నయభట్టుఁ గొల్పెదన్.

(మార్కండేయ)

వ్రాసికొని యుండెను. అందుచే నతని కాదికవి యను ప్రశస్తి తరువాతఁ గలిగినదే కాని పూర్వకాలమున నుండినట్లు చెప్పుట కాధారములు లేవు.

ఆదికవి యనఁగా మొదటి కవి యని యర్థము. సుస్కృతమున వాఱ్ఱికి కాదికవి యను బిరుద మున్నది. ఆతనికి ముందు వేవాదు లందు వైదిక చృందము లున్నమాట నిజమే యైనను లౌకిక భాషలో ప్రథమ చృందో వివర్త మాతనివలననే యవతరించినది అందుచే నతని నావిధముగాఁ బ్రస్తుతించుట యుచితమే. అట్లే నన్నయకుఁ బూర్వము కూడ నాంధ్రమునఁ గవిత్వారచన లేక యుండ నతఁడే తొలుఁదొల్తఁ బద్యరచన కారంభించినచో నతని నాంధ్రమున నాదికవి యని ప్రస్తుతింప వచ్చును. కాని యాతనికి ముందు శాసనము లందు శిలాక్షరములై కొన్ని పద్యములు కానవచ్చుటయే కాక పద్య సర్వ దేవాదులగు పండిత కవులు కొన్ని కావ్యములను గూడ రచించి యుండినట్లు కొందఱు చెప్పుచున్నారు. మఱియు దేశిమార్గమునకుఁ జెందిన పదములు, పాటలు అప్పుడు విరివిగా నుండె ననుట కాధారము లున్నవి. ఇట్టి యెడ నాంధ్రమున నతని నాదికవి యనుట యుచితమా యను ప్రశ్న యుదయించును. దానికి సహజ నము చెప్పవలయును.

నన్నయకుఁ బూర్వము శాసనము లం దలి పద్యములేకాక కొన్ని పద గేయ కావ్యములుకూడ నుండియుండునని తలంచుట కవకాశ మున్నమాట నిజమే కాని యా కవిత్వమంతయు దేశిమార్గమునకుఁ జెందినది. అది ప్రజా దరణమును బొందియుండినఁ బొందియుండవచ్చును గాని పండితుల యాదర గౌరవములకు మాత్రము పాత్రమై యుండలేదు. ఒక్కొక్కప్పుడా పండితులు దేశిమార్గమునకుఁ జెందిన యా కవిత్వము నిరసించుచుండి రనుటలోఁగూడ నతిశయోక్తి యుండదు. అందుచే నా కావ్యములను కావ్యములని కాని, కవులను గవులని కాని ప్రశంసించి సంభావించిన వారెవ్వరును లేకపోయిరి నన్నయకుఁ దరువాత నాతఁడు ప్రారంభించిన మార్గకవిత్వ పద్ధతియే ప్రచారము నొంది పండిత కవుల నాకర్షించినది. పాల్కురికి సోమనాథాదులగు కవులు కొందఱు దేశికవిత్వ నభిమానించి యా మార్గమునఁ గవిత్వము చెప్పినను వారి కా రోజులలోఁ బండితకవులలో నంత ప్రశస్తి యుండినట్లు గోచరింపదు. పూర్వ కవిస్తుతులలో వారిని దరువాతి కవు లెవ్వరును జేర్చిన కుండుటయే యిండుకుఁ

దాగ్ధాణము. మొన్నమొన్న బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రలు ప్రచురింపఁ బడుదాక సోమనాథుని మహాకవిగాఁ బాటించి ప్రశంసించిన వారెవ్వరును లేరనుట యెల్లరెఱింగినదే. మహాపండితుఁడును, మహాకవియు నైన సోమనాథుని స్థితియే యిట్లుండ సామాన్యులై ప్రజాప్రీతి కొఱ కేదో క విత్వ ము చెప్పిన వన్నయకుఁ బూర్వమందలి దేశికపుల మాట వేఱచెప్పనేల : వారు కొందఱుండినను వాస్తవమునకు లేనట్లేయై పోయినది. మఱియు వారి కావ్యములను గాని కవిత్వమును గాని యెవ్వరును గౌరవ పూర్వకముగా గ్రంథస్థముచేసి కాపాడిన పుణ్యము కట్టుకొనరైరి. అందుచే వారికవిత్వా వ్యవసాయము కేవల కథావశేషమగుట సంభవించినది.

పద్య సర్వదేవాదులు పండితులనుటయు, నుత్తమ మార్గ పథానుయాయు లనుటయు విజమే. కాని ప్రబంధ రత్నావళిలో నుదాహరింపఁబడిన యొండు రెండు పద్యములుతప్ప వారి కావ్యములు లభించుటలేదు. ఆ పద్యముల విషయ మునఁగూడ కర్తృత్వము నిర్వివాదమై లేదు. మఱియు మతముచే వారు జైనులుగాఁ గన్పట్టచున్నారు వారు రచించిన జినేంద్రపురాణాది పురాణములు కూడ జైనమత సంబంధి వస్తుకము లైనట్టివే రెండవ అమ్మ రాజు వంటి రాజులు జినాలయములకును జైనాచార్యులకును బెక్కుదానములు చేసినట్లు శాసనా ధారములు కనఁబడుచుండుట చేతను (మచిలీపట్టణ తామ్రశాసనము, మరియు పూడి దానశాసనము) విమలాదిత్యుఁడు జీవితాంతమున శ్రావకుఁడైనట్లు తెలియుచుండుట చేతను, నేదునూరు, శాటిపాక, కొలనుపాక, జోగిపేట మున్నగుచోట్ల వప్పుడు నిర్మించిన జైనవనతుల యవశేషము లిప్పటికిని గానఁ బడుచుండుటచేతను ఆంధ్రదేశమున నా రోజులలో జైనమతమునకుఁ గొంత యాదరప్రచారము లున్నట్లే భావింపవచ్చును. అయ్యును బ్రభు ప్రభాదరణమను శ్రాసు వైదికమతము వంకకే పితేషముగా మ్రొక్కుచుండెనని చెప్పుటకు సందే హింప నవసరములేదు ఈ కారణముచేతనే కాఁబోలు జగ్మచే నాంధ్రులయ్యు నా కవులు జైనమతాభిమానముచే నా మతమును బోషించు కన్నడరాజుల కొలువు చేరవలసిన వారైరి. వా రా కావ్యములను గన్నడదేశమున నుండియే వ్రాసియుండురు. అందుచే వారి నాంధ్రమున మహాకవులుగాఁ బరిగణించి వారి కావ్యముల నాదరపురస్కరముగాఁ బరించిన వారి సంఖ్యయు వరుదైయుండును. వారి కావ్యములు పూర్తిగా లభింపక వస్త్రములైపోయి యుండుటకుఁ గూడ

విదియే హేతువై యుండును. అందుచే నా కవులకును దత్తావ్యములకును వర్ణమైన పరిగణనము లేకపోవుటకుండ నొకవిధముగాఁ గొంత తిరస్కారమే సంఘటిల్లి యుండుననికూడఁ జెప్పవచ్చును.

భీమనభట్టు, బేతనభట్టు, ఆయ్యనభట్టు : మున్నగువారు పండితులను గవులనై కొన్ని శాసన కావ్యములను రచించియుండిరి. అవి సంస్కృత భాషలో రచింపఁబడినవే యైనను తెలుఁగు చందస్సునకు సంబంధించిన యతి ప్రాసాది లక్షణములును, సంస్కృతమునఁ బూర్వకవులచే వాడఁబడక తెలుఁగు కన్నడములందుమాత్రమే బహుశః ప్రచారమునందిన రగడ, చంపకమాల కందము మున్నగు పద్యములును అందుఁ గానిపించుచున్నవి. దీనినిబట్టి వారికిఁ దెలుఁగుకవిత్వముకూడ సుపరిచితమేయై యుండెననిచెప్పట కవకాశమున్నది కాని వారువ్రాసిన కావ్యము లేవియు లభ్యములగుటలేదు.

ఇట్టి పరిస్థితిలో నన్నయ రాజరాజు కోరిక ననుసరించి మహాభారతము నాంధ్రీకరించుటకుఁ బూనుకొనెను ఇది వైదికమత సిద్ధాంతములతో విండి తత్పరిచారిమున కనువగు కథోపాఖ్యానములతోఁగూడి పంచమవేదమని ప్రసిద్ధి నొందిన గ్రంథము. వైదిక మతాభిమానముగల ప్రజలు, పండితులు అట్టి యుద్గ్రంథము నవతరణమును హృదయపూర్వకముగా స్వాగతీకరింతురనుటలో నత్యుక్తి యుండదు. అట్టి గ్రంథమును సమర్థతతో నిర్వహించిన పండితా ఖండలుఁడైన కవి వారికి ఋషి ప్రాయుఁడుగా గోచరించుటయు సత్యదూరము గాదు. మఱియు భారతరచనమున నన్నయ దేశిపద్ధతిని బూర్తిగాఁ బరిహరింపక పోయినను జాలవఱకుఁ దగ్గించి మార్గపద్ధతికిఁ బ్రాధాన్యమొసంగెను. ఇది ప్రజల కా గ్రంథమునెడ గౌరవభావమును బండితుల కాదరభావమును గలిగించెను. నిజముగా నన్నయ మార్గపద్ధతి నవలంబింపక పూర్వశాసనము లందరి దేశికవితా మార్గమునకుఁ జెందిన పద్యములను మాత్రమే రచించియుండినచో నాతని కావ్యమును బామరు లగ్గించినను బండితు లంతగా మెచ్చియుండెడివాట కారు. అందుచేతనే యాతఁ డిరుతెగలకుఁ బ్రీతిపాత్రమైన ప్రకస్త ఫక్కి ననుసరించెను. ఈ పద్ధతి తరువాతి కవుల కాదర్శప్రాయమును శిరోధార్యమునై

యలరాలెను. నన్నయకుఁ బూర్వముం దుండిన కవితలోఁ గొంత భాగము కేవల దేశి మార్గమునకుఁ జెందిన దగుటయు, గొంత భాగము మార్గవర్ధతికిఁ జెందినదే యయ్య నపై దిక మతావలంబులగు కవులచే రచింపఁబడి ఆ మత సిద్ధాంతములనే ప్రచారము చేయునట్టిదగుటయు, నా రెండు తెలుగుల కవిత్రయముకూడఁ బూర్తిగా లభ్యముగాక కొంత శిథిలమై కొంత జనముఖమాత్ర స్థితమై బహుళ ప్రచారము నందకపోవుటయు, నన్నయ రచించిన కావ్యము భాషచే, భావములచే, వస్తువుచే, వర్ణనాదికములచే, కవితచే, పవిత్రతచే మహోదాత్తమై యలరారుటయు నాతని కాదికవి యను ప్రథ తెచ్చిపెట్టినవి. నన్నయ భారత మాదికావ్య మనఁగా సుత్తమ శ్రేణికిఁ జెంది మనకు లభించుచున్న కావ్య జాలములో నది మొదటి దని యర్థము అంతేకాని యంతకుముందు కవిత్రయముకాని కావ్యములుకాని లేవని యర్థము కాదు. నన్నయ భారతమువంటి యుత్తమ కావ్య మాకస్మిక ముగా నవతరించె ననుటయు విశ్వసనీయము కాదు.

భారతము వంటి యుద్గ్రంథమును మూలార్థము చెడకుండఁ దెనుఁగున రచింపవలెనని యెవ్వరైనఁ గోరుట సులభమే కాని యా రోజులలో నట్టి కార్యభారమునకుఁ దల యొగ్గుట మాత్రము సులభ సాధ్యము కాదు. అప్పుడు మహా కావ్య రచనానుకూలమైన విస్తృతికాని చందస్సామగ్రి కాని తెలుఁగున లేకుండెను. ఉన్న భాషయైనను స్థిరమైన రూపము వహింపక పలుప్రదేశములఁ బలు తరగతుల ప్రజలచేఁ బలురకముల మాటాడఁబడుచుండెను. అదర్శముగా గ్రహించి యనుసరించుట కంతకుఁ బూర్వ ముత్తమ కావ్య మేదియు లేకుండెను. మొదటినుండి తుదిదాక శ్లోకమయమై యుండిన భారతమును బద్య కావ్యముగా వ్రాయవలెనో గద్య కావ్యముగా వ్రాయవలెనో లేక చంపూ కావ్య ముగా వ్రాయవలెనో తెలియదయ్యెను. సంస్కృత భారత ప్రతులైనను అన్నియు నొకరీతిగా నుండక ప్రక్షేపములతో నిండి బహు రూపములుగా నుండెను. అది వేదతుల్యముగాఁ బరిగణింపఁ బడుచుండుటచే దానిని దేశ భాష యైన తెలుఁగులో వ్రాయు విషయమునఁ బండితు లందఱి కైక కంఠ్యము లేకుండెను. రచించు సామర్థ్యము గలవా రనేకులు లేకపోయినను రచించిన పిమ్మట విమర్శించు దోషజ్ఞుల సంఖ్య బహుళముగా నుండెను. ఇట్టి పరిస్థితులలో రాజా కోరికను వెంటనే పూరింతునని పూనుటకుఁగాని, నావల్లఁ గాదని విరర్థకము చేయుటకుఁ గాని నన్నయకు భార మనిపించెను. 'అమలిన తారకా నముదయం

బుల నెన్నను' ఇత్యాదిగాఁగల పద్య మప్పటి యతని మనఃపరిస్థితిని జక్కఁగా వ్యక్తము చేయుచున్నది. చివర కాలోచించి రాజా ననుమతంబును విద్యజ్ఞుల యనుగ్రహంబును జేకూరును గదా యను తలంపుతో నాతఁ డా బృహద్వారమును వహింప నడుము కట్టెను. కాని నిజముగాఁ 'గావ్య రచనకు శ్రీకారము చుట్టుటకుముం దాతఁడు సిద్ధము చేయవలసిన పూర్వరంగ మెంతో యుండెను ఆ పూర్వరంగము నుచితరీతి నిర్వహించుటలోనే వన్నయ యపూర్వమైన ప్రతిభ గోచరించును. ఇ త ర క వు లు కావ్య రచనారంభమునకు ముందు పొందు "కృత్యాద్యవస్థ" కేవల మంతరంగమునకు సంబంధించినది. అనఁగా వారు వస్తు సంవిధానము, భావ ప్రకటనము, రస పాత్ర పోషణము మన్నగు కావ్యంతః స్వరూపమును దీర్చి దిద్దుటకే క్లేశపడవలెను. మఱి నన్నయ పొందిన 'కృత్యాద్యవస్థ' అంతరంగ బహిరంగములు రెంటికిని సంబంధించినది అనఁగా నాతఁడు కావ్యంతః స్వరూపమైన భావాదికమునువలె బహిఃస్వరూప మైన భాషా ఛందస్సుల సమకూర్చుకొనుటకుఁగూడఁ గ్లేశపడవలసి వచ్చెను. ఆతఁ డంధకార బంధురము నగమ్యమునైన యడవిలో నఖిల జన సుగమమైన ఘంటావథమును కష్టపడి కల్పించెను తరువాతి కవులు తీర్చి దిద్దిన యా దివ్యాధ్యమువై ననాయాసముగఁ గవితాయానము సాగించిరి. అందుచేతనే వారెల్లరు తమ కావ్యారంభములం దా సకల సుకవి జన వినుతుని శుభ నామమును భక్తి పూర్వకముగా సంస్మరించి యుండిరి.

నన్నయ భారత రచనానుకూలమైన భాషా సామగ్రి నెట్లు లభింపబడు కొనెనో తొలుతఁ బరిశీలించుము క్రీ. శ. ప్రథమ శతాబ్దికిఁ బూర్వము నుండియుఁ ద మి కాం ద్ర క ర్ణాట భాషలు తల్లి భాష యైన మూల ద్రావిడము నుండి విడివడి దేశకాలానుగుణమైన ప్రత్యేక పరిణామము నొంద మొదలిడెనని తలంపవచ్చును. ఆ పరిణామ క్రమమున వానికి సంస్కృత ప్రాకృత భాషా సాహిత్యములతో పన్నిహిత సంబంధ మేర్పడుట సంభవించెను. ఈ సంబంధము రాజకీయ సాంఘిక పరిస్థితులందలి వ్యత్యాసమును బట్టియు, దూర సామీప్యాది భేదములను బట్టియు నాంధ్ర కన్నడములం దెక్కువగాను దమిళమునందుఁ దక్కువగాను గన్పట్టుచున్నది తమిళ భాషా సాహిత్యములు క్రీ. శ. ప్రథమశతాబ్దినాటికే యొక విధమైన స్థిరాకృతిని బొందియుండుటచే దానియందుఁ గంటె ద్రవరూపమున నుండిన

యాంధ్ర కన్నడ భాషలందు సంస్కృత ప్రాకృత భాషలప్రభావము హెచ్చు సంక్రమించుట కవకాళ మేర్పడెను. మఱియు శ్రీ. శ. మొదటి నాలుగైదు శతాబ్దములలో నాంధ్ర కర్ణాటకముల నేలిన రాజులలోఁ గొందఱు ప్రాకృత మును గొందఱు సంస్కృతమును నభిమానించుటచే జనసామాన్యము వ్యవహారములో నుండిన తెలుఁగు కన్నడభాషలందుఁ దద్బాషా సాహితీరీతులు కొన్ని చొచ్చుట సంభవించెను. సంస్కృత ప్రాకృత భాషలందు నిష్ఠాతులైన పండితులు దేశభాషాసాహితీ పరిస్థితులను గమనించి తమకు సుపరిచితములైన యా భాషలలో వానిని సమన్వయించి వానికి లక్షణము నిర్ణయింప దొరకొనిరి. అందుచే దేశభాషా సాహిత్యముల కేర్పిటుపఁబడిన లక్షణములు సంస్కృత ప్రాకృతములందలి వానికిఁ బ్రతిబింబితములగుట యనివార్య మయ్యెను. ఈ పరిస్థితులలో సంస్కృత ప్రాకృత సమములైన పదములు కూడ విశేషముగా దేశభాషలలోఁ బ్రవేశించెను. క్రమముగాఁ దత్సమపద బహుళమైన భాష శిష్టజనులందును, దేశ్యపదబహుళమైన భాష సామాన్యజనులందును వ్యాప్తి చెందుట సంభవించెను. రాజాస్థానమునందు శిష్టజనులకే యెక్కువ పలుకు బడి యుండుట కవకాళముండును గావునఁ దత్సమ భూయిష్టమైన వారిభాషకే ప్రామాణ్యము కలుగుటయుఁ గవులు పండితులునైన వా రాభాషలోనే రచనలు కావింప నారంభించుటయుఁ దటస్థించెను. తత్సమపద భూయిష్టమైన భాష యందలి యత్యాదరముచే వారు సామాన్యజన వ్యవహారమునందలి దేశ భాష నీనడించుటయు నొక్కొక్కప్పుడు జరుగుచుండెను ఈ పరిస్థితి కన్నడ దేశమున శ్రీ. శ. 8. 9 శతాబ్దముల నాటికే యేర్పడిన ట్లందలి స్రవమ లక్షణ గ్రంథమైన కవిరాజమార్గము వలనఁ దెలియుచున్నది. తత్కర్తయైన నృపతుంగుఁడు తనకాలమున సామాన్యజన వ్యవహారమున నుండిన పటగన్నడ మును గూర్చి చెప్పుచుఁ దాను కన్నడభాషా స్వరూపమును బాగుగాఁ జెప్పఁ గలుగుట యసాధ్యమనియు, నది పరమాచార్యులకే సరిగాఁ దెలియదనియు, గన్నడ దేశీయులైన జనులే యా విషయమున సమర్థులనియు, దేశ భిన్నభిన్న ములుగా నుండుటచే నందలి కావ్యదోషములిన్నియవి విచారించి విచ్ఛియించి చెప్పుట వాసుకికిఁ గూడ నశక్యమనియు, వప్పటికి నిల్చియున్న కావ్యములను దర్శింపజములను నవత్యాదరణీయములుగా భావించి లక్షణజ్ఞున మంతగా లేనివా రొ పటగన్నడమును బాడుచేసి చెప్పెదరనియు, నది మందరముగాదని వారికే

తెలియుననియు, నది పురాణకావ్యములం దా కాలమునుబట్టి యింపుగానే యుండినను దనకాలమునకు జరద్యధూ విషయసురత రసికతనుబోలి విరసంక్రమగుననియుఁ దెల్పి సమసంస్కృతమును గన్నడభాషలోఁ గలిపి చెప్పి పద్ధతిని బ్రశంసించి యున్నాఁడు¹. ఇదంతయుఁ జూడ జనవ్యవహారమునందలి ప్రాచీన కన్నడభాషను ద్రోసిపుచ్చి సంస్కృత భూయిష్టమైన తత్సమభాషను బ్రచారమునకుఁ దెచ్చుటకుఁ జేయు యత్నముగాఁ గానిపించుచున్నది తొలిరోజులలో సంస్కృతభాష యందలి పదములను, పద్ధతులను, దేశభాషల లోనికిఁ జొప్పించుట యెట్లనునదే పండితులకును లాక్షణికులకును బ్రధాన విచారమైనట్లు పొడగట్టుచున్నది సరిగాఁ గన్నడమునఁ గన్నట్లు నీ పరిస్థితియే తెలుఁగు దేశమునఁగూడ వర్తిల్లినది. కాని చాళుక్యరాజులు దేశభాషయందలి మానము కలవారగుటచే నం దీ పరిణామము కొంచె మాలస్యముగా నావహిల్లినది తెలుఁగున వ్రాయఁబడిన శాసనములలోఁ దొలుతఁ గొంత ప్రాకృత భాషా సంపర్క మధికముగాఁ గానిపించును. తరువాతఁ బ్రాకృత భాషాపదముల సంఖ్య సన్నగిల్లుటయు వానిస్థానమున సంస్కృత పదములు ప్రవేశించుటయు జరిగినది. కాని యప్పుడుకూడ దేశపదముల సంఖ్యయే శాసనములందరిక ముగాఁ గానిపించును. తరువాతఁ గ్రమముగా నన్నయ నాటికి వాని సంఖ్య తగ్గి తత్సమ భూయిష్టమైన భాషయే ప్రచారమునకు వచ్చుట తటస్థించినది న్యవతుంగుఁడును దత్కాలమునందలి కవిపండితులును గన్నడ భాషకుఁ జేసిన సంస్థారమునే నన్నయ యాంధ్రభాష కొనరించి శబ్దశాసనుఁడుగా ప్రసిద్ధిక్రేమనాఁడు. అనఁగా సంస్కృతమునందలి యజంత హలంత నామములను విశేషణములను తెలుఁగునకుఁ దెచ్చుకొనునప్పుడు వాని చివర నెప్పు డే యే

-
1. అరిచాదం కన్నడదొళ్ - తిరికొఱెగొండ టియె పెఱ్ఱెనంబుది దాగ్గం
 పరమాచార్య రపోల్పు - యిరల్ అఱియర్ కన్నడక్కెనాడ వరోజిర్
 దోసమినితెందు బగెదు - ఛాసినితటి నందు కన్నడం గళోశెందుం
 వాసుగి యుమటియ లారదె - జేసరుగుం దేశి జేతె జేఱప్పదటిం
 నెలసిద కావ్యం కావ్య - క్కెలక్షణం సతత మెన్నెవతి గన్నడమం
 పాలడిసి నుడివరాగమ - బలిహీనర్ దేసియల్లి దెందరి దిర్దుం 1-48
 దొరెకొండి రెసాగయిసుగుం - పురాణకావ్య వ్రయోగ దోల్ తత్కాలం
 విరసంకరమపు దేసిగె - జరద్యధూ విషయసురతరస రసికతవోల్. 1-50

ప్రత్యయములను జేర్చవలయునో నిర్ణయించి దేశపదములతో వానిని గూడఁ గలిపి రచనచేయు వద్దతిని నెలకొల్పినాఁడు. అంతకుఁ బూర్వముకూడ నిష్టి పద్ధతి లేకపోలేదు. కాని యది పరిణామదశయం దుండెను నన్నయ దాని కొక విధమైన స్థిరత్వమునిచ్చి భారతమును దానికి లక్ష్యము గావించెను

నన్నయకుఁ బూర్వమునందలి శాసనములలో సంస్కృత పునఃపుంసక లింగనామములు పొందిన రూపములు కొన్ని యీ క్రింద నొసంగఁబడు చున్నవి. వీనిని బట్టి యొకే రూప మప్పు డెంత వైవిధ్యమును బొంది యవ్యవస్థితముగా నుండెనో తెలియవచ్చును ఈ రూపములు వైవిధ్యమును, టిన్నత్వమును విడిచి నన్నయ భారతమున స్థిరత్వమును బొందినవి. తత్వమ పదములను దెలుగు భాషలోనికి గ్రహించువట్ల నన్నయ కావించిన సంస్కార మిచ్చటఁ బొడఁగట్టును.

ధనంజయులు - ఎరికల్ ముతురాజు ధనంజయుని కలమళ్ళ శాసనము.

పాతకు అగు - చోళ మహారాజు ఉరుటూరు శాసనము.

పుణ్యకుమారుడు - పుణ్యకుమారుని తిప్పలూరి శాసనము

అరివరజ మును } - రెండవ మహేంద్రుని బుదిగడ్డిపల్లి శాసనము.
శ్రీ మహేంద్రునో }

గుణగణాభరణులు - ధర్మవరము శాసనము.

నత్కడితుడు - నత్కడితుని పొట్లదుర్తి మాలెపాడు శాసనము.

మహాపాతకన కురగున్ - విత్పర్తి శాసనము

పందరంగు ... పరమ మహేశ్వరుండు - అద్దంకి శాసనము

గణ్డసంకలీడు - 300 (1822)

అపిమనగంగు - 811 (197) అభిమాన గంగః

కల్లెగణ్డ రామణు - 342 (1922)

చామియన్ - 268 (1922)

శ్రీ త్రిభువనాదిత్యన్ - 271 (1922)

కామినీబొజ్జ మాత్రాణ్డఅల్లి - 342 (1922)

పులపుణ్డు - 403 (1904)

ఈ రూపములన్నియు నన్నయభారతమున ధనంజయుడు పాతకుడు అనునట్లుగా బిందుపూర్వక డు వర్ణముతోఁగూడిన రూపములుగా స్థిరపడినవి. అనఁగా నంతకుఁ బూర్వముండిన వివిధరూపములను బరిశీలించి నన్నయ వాని యన్నింటిలోఁ దనకు మంచిదని తోచిన పైరూపమును గ్రహించినాఁ దన్న మాట ఇట్లే సంస్కృత నపుంసకలింగ రూపములుకూడఁ దనకుఁబూర్వము వైవిధ్యముతోఁగూడియుండ నన్నయ వానినన్నింటిని బరిశీలించి, బువర్ణాంతము లగురూపములను బరిహరించి, ంబు, మ్ము, ము అను ప్రత్యయములతోఁగూడిన వానినే గ్రహించినాఁడు అతనికిఁబూర్వ ముండిన నపుంసక లింగరూపములు రకమున కొకటిగా నీ క్రింద నొసంగఁబడుచున్నవి.

వక్రబు	- 403	(1904)
వక్రంబు	-	అహదనకర శాసనము.
సిద్ధాయబు	-	గురిందగుంట శాసనము.
సిద్ధాయంబు	-	చోడమహారాజు సూర్యగ్రహణకాల శాసనము. 595. S I. I. X
శ్రీ బ్రహ్మేశ్వరమ్	- 268	(1922)
పాతకజ్ఞేసినవాని	-	పొట్లదుర్తి మాలెపాడు శాసనము.
ఉద్యోగమ్ము	-	మూడవ విజయాదిత్యుని ధర్మవరశాసనము
దమ్ముకకు	- 384	(1904)
ధర్మవు	-	గురిందగుంట శాసనము.
ద్రమ్ముము	-	గురిందగుంట శాసనము.
సాసనవు	-	C P No. 10 (1908-1909)
రాజ్యమ్మున	-	నె. జి. శా. దర్శి. 2.

కేవల దేశ్య భాషకుఁ గావ్య రచనార్హమైన విస్తృతి లేదనియు, సంస్కృతము నుండి శబ్దములను గ్రహించిననే కాని దానికిఁ బుష్టియు సౌష్ఠవమును జేకూరవనియు గ్రహించి నన్నయ తనకుఁ బూర్వ మున్న తత్సమ రూపము లన్నిటిని బరిశీలించి పై విధమున నందలి యుచిత రూపములఁ బరిగ్రహించి వాని కొక స్థిరమైన రూపము నొసంగెను. ఇట్లు సంస్కృత శబ్దములను దత్సమములుగాఁ జేసి తెలుఁగున నుపయోగించు పద్ధతికి విరుద్ధమైన యతి సంస్కృత

శాఖిమానుడును, గొంప అంతము బూర్వము లేక పోలేడు. ఆనది సంస్కృత శబ్దములను వాడుచునే సంభవించినచో వాని కెట్టి వికారమును గల్గింపక వాని సుబాహ్యంతములుగా సంస్కృతమున నుండు స్థిర రూపములతోనే వాదవంతుడని వారి వాదము. ఆట్లు సుబాహ్యంతములైన సంస్కృత పద్య రూపములను తెలుగు లేళ్ళములతోఁ గలిపి వారు పద్యతీకే మఱి ప్రవాళ మనిపేరు. ఇట్టితైలి యప్పుడుండె ననుట కారాధముగా నందు వ్రాయఁబడిన శాసనములు గాని కావ్య ములుగాని లభింపక పోవుట విజయే యైనను బాల్కారికి పోషనాచుడు వృషాచివ శతకమున వట్టి భాషలో నొక పద్యమును వ్రాసి చూపుటయుఁ గేరప యాంధ్ర భాషా భూషణమునఁ గొన్ని సంస్కృత రూపములు తెలుగు కవికలోఁ జొరవని ప్రత్యేకముగా చూపించుటయు, దిక్కున చివ్వువనోత్తర రామాయణమున "జాత్యము గామి నొప్పుయిన సంస్కృత మెచ్చుటఁ జొప్ప" నని సరిజ్జ చేయు దియు వట్టి భాష యొకప్పు డుండె ననుటకు సాక్ష్యము లగుచున్నవి. తెలుగు వనే కాక యిట్టి కన్నడమునఁ గూడ నొకప్పు డుండినట్లు తోచుచున్నది. ఏల యన వృషకుంగుడు కవిరాజ మార్గమున వట్టి చక్కి అగమ కోవిద వికచిత మార్గము కారవియు, అహరహః, ఉచ్చైః, నీచైః, ముహూర్త్యహః, ఇత వ్రతః, అంతః, బహిః మున్నగు సంస్కృతా వ్యయములను గన్నడమున వాడఁ గూడదనియు, వాచీరదో గరితెయు మద్దెరియుఁ గలసి వాయించి వచ్చుటి జర్జర ధ్వని కలుగు ననియు వివరించినారు. అరవమహాసం, ఆయత తుంకితె గణ్ణం మున్నగు నా సమాసములను గూడఁ బ్రయోగింప రాదని యాతఁ డందు శాసించెను. వన్నయయు నీ కవిరాజ మార్గ పద్ధతినే యాదర్శముగా గ్రహించి, వారా యణ భట్టాది మిత్రుల సాహాయ్యమున మఱి ప్రవాళము వర్ణింపించు పండితులకు వచ్చుజెప్పి, తెలుగునఁ దత్వము బహుళమైన భాషయే కావ్యోచితమైన భాష యని సిద్ధాంతీకరించెను. ఏదనెద పతివారిము కావచ్చినదను ఆ సిద్ధాంతము వేటి దాక విరంతరాయముగాఁ గొనపాగుచునే యున్నది.

బహువచన విభక్త్యాది ప్రత్యయములను స్థిరీకరించు పంచర్యమునఁ గూడ విద్ధి వన్నయ కౌంత క్షేత్రపదపంపి వచ్చెను. ఈ క్రింది పదములను బరికించి

1. పదుగుంపుకం గళో త - శ్ర మదిన్ లేకన్నడ మ వలదు వేల్గెంబుది రా గమ లోవిదని గరితమా - గ్గమిదం తెరపల్క మాఱి వక్కర రొల్.

నవో నాతనిముం దుండిన బహువచన ప్రత్యయముల పరిస్థితి కొంత యవ గతము కాఁజాలను.

పొలగరుసున తాడరేవ . నందంపూఁడి కాసనము.

కడు వండ్లు, ఆడ్లు, వేడ్లుము . మంగి దొగరాజు లక్ష్మీపుర కాసనము.

ఆల్ల పట్లనేను . జయసింహ వల్లభుని విప్పర్తి కాసనము

మహారాజుల్ల . తుకరాజుల్ల . చోళ మహారాజు ఇందుకూరు కాసనము

రెండు తోటకు . రామేశ్వర స్తంభ కాసనము.

రట్టగుళ్లు . రామేశ్వర స్తంభ చిలంకూరి కాసనములు.

గుడ్డు . జయసింహ వల్లభుని విప్పర్తి కాసనము.

గుడ్డుకను
వేగ విలలను
బ్రాహ్మణులను } ఇలపకుట్టు కాసనము.

భటారాజు
కన్నకను } విష్ణువర్ధన మహారాజు బుడమ వారాయలపాడు కాసనము.

ఊరి స్వాముక్
కొస్తుకక్
కొణ్ణుకక్ } ఆహదన కర కాసనము

మలినరై . యుద్ధమల్లుని బెజవాడ కాసనము.

అలపాక బోక్ . ఇంద్రవర్మ కొండనగూరు తామ్ర కాసనము.

ఈ విధముగా బహువచన ప్రత్యయము కు, క్, కక్, కకు, లు, ల్, రు ఆను భిన్నరూపములతోఁ గానవచ్చుచున్నది. ఒక్క-కాసనములోనే యిది వివిధ రూపములతో గోచరించుట మఱియు విశేషము. క్లు వర్ణాంత రూపములుకూడ నక్కడక్కడఁ గనఁబడుచున్నను క్లు వర్ణాంతరూపముల సంఖ్యయే యెక్కువగా నున్నట్లు తోచుచున్నది. ఈ రూపములన్నియుఁ బరిశీలించి నన్నయ లు, ల్ ఆను వానిని మాత్రమే బహువచన ప్రత్యయములుగా గ్రహించెను. ఇప్పుడు ముద్రితములైన భారతవ్రతులలో గుళ్లువంటి క్లు వర్ణాంతరూపములుకూడఁ గనఁబడుచున్నను, అవి నన్నయ కంగీకృతములైన రూపములు కావనియు నతఁడు క్లు వర్ణాంత రూపములనే సాధించెననియు, నాండ్రకబ్ధ చింతామణిలోఁ

గూడ “దలకూ ముదితాంతవ్య వాచక్ ” అను సూత్రమున త్రాడులు, త్రాడు అను రూపములే సాధింపఁబడెననియు శ్రీ గంపి జోగి సోమయాజిగారు ఆంధ్ర భాషావికాసములో వ్రాసియున్నారు (పుట 403).

ఇట్లే నన్నయకుఁ బూర్వమందలి కాసనములలో నాకవి భారతములోఁ గనఁబడు విభక్తి ప్రత్యయములన్నియుఁ గానరావు. స్తు, న్, ండు, బు, ంబు, పు మున్నగు ప్రథమైక వచన ప్రత్యయములును, య, కక్, కుకు, క్, కు, రు మున్నగు బహువచన ప్రత్యయములును నవ్వుచుండెనని యిదివఱకుఁ దెల్పఁ బడినది. ప్రథమేతర విభక్తిప్రత్యయములలో

ను - వేకవికాను - 403 (1904)

పాట జమ్మినవాస్తు	- రామేశ్వరస్తంభ కాసనము.
మరమును	- బెజవాడ యుద్ధమల్లుని కాసనము.
ని - దీనికాచి కుడిపినవారు	- పుణ్యకుమారుని వెయిదుర్తి కాసనము.
వేంగినాణ్ణి గొఱియ	- అద్దంకి కాసనము
తా - సామంత పదువతో	- అద్దంకి కాసనము.
రమనతో బెజవాడ	- యుద్ధమల్లుని బెజవాడ కాసనము.
తోడ - సోఁకులతోడ పొడుచి పడియె	- కురుబలకోట కాసనము
దన్నియ మంగుతోఱన్ పొడుచి	- రెండవ మహేంద్రుని బుదిగడ్డపల్లి కాసనము.
నొలంబితోటి కయ్యంబున	- గండ్రినేత్రుని కాసనము.
రామవిభుతోడ	- చా. భీ ధర్మవరము కాసనము.
న - రాచమానంబునన్	- వెయిదుర్తి కాసనము.
చేత - వారిచేత పట్టంకట్టబడి	} ముదివేడు కాసనము.
వైదుంబులచేత పట్టంకట్టబడి	
తై - స్థూవిండి సముద్రరత్నై	- జయసింహ వల్లభుని విష్వర్ణ కాసనము.
ఉండి - చేఱ్రోలునుంకి	- యుద్ధ బెజవాడ కాసనము.
కిన్ - ఇళైనికిన్	- ఘాలెపాడు కాసనము.
కొమరు సామికి	- యుద్ధ. బెజవాడ కాసనము.
కు - పసులకు	- మదనపల్లికి పడమట శివాలయము నందలి కాసనము.

- కార్తికేయునకు - యుద్ధి. బెజవాడ శాసనము.
 లో - వెన్నాజిలోజూపె - ధర్మవరము శాసనము.
 ఏళవిలో - 307 (1922)
 లోన - కయ్యంబులోన - చిసివికొండ శాసనము.
 లోపల - దొంకలోపలినేల - వెంకయ చోళుని దొంగలసాని శాసనము.
 ఆన్ - ప్రోలన్ గల - యుద్ధ. బెజవాడ శాసనము.
 న - కయ్యంబున వైదుంబరాజుల - నలజానంపాడు శాసనము.
 న - ఆళ్వమేధంబున పలంబు - విత్పత్తి శాసనము; నలజానంపాడు శాసనము
 అనునవి మాత్రమే కానవచ్చుచున్నవి.

మై. గుటిచి, గుటించి, చేన్, చేసి, మెయిన్, పొంచెన్, వలనన్, కంచెన్, కోలెన్, అందు మున్నగు ప్రత్యయములు నన్నయభారతమునం దున్నవి. కాని యంతకు ముందుండిన శాసనములలోఁ గనరావు. ఇందు చేసి, వలన, కంచె, పొంచె, మెయి, అనువానికి నేడు వ్యవహారములోఁ బ్రయోగము భ్రష్టమైనది. వల్ల, ద్వారా, గుండా, ఉంచి మున్నగునవి వాడుకలోని కెక్కినవి. తనకు ముందుండిన విభక్తి ప్రత్యయము లర్థభేదములను వ్యక్తముచేయుటకుఁ జాలమిచే నన్నయ క్రొత్త వానిగూడ గ్రహించియుండును. నన్నయకుఁ బూర్వపు శాసనములలో సముచ్చయము ఉమ్, ఉం, ఉను అను మూడు రూపములతోడను గానవచ్చుచున్నది : నన్నయ యిందు మూడవదియైన ఉను అను రూపమునే గ్రహించి భారతమునఁ బ్రయోగించియుండెను.

ప్రాక్రతుక్య యుగమునందలి శాసనములలోఁ గనవచ్చిన ౮ (౮ - కన్నడ) కారము చాకుక్య యుగమునందలి శాసనములలోఁగూడఁ బెక్కు చోట్ల గోచరించుచున్నది. నన్నయకుఁ దరువాతి శాసనములలో పైతమీధ్వని విరళముగాఁ జూపట్టుచునే యున్నది. ఉదా.

- క్రీ. శ. 1084 జీవితమాల, నఱ పంగలవారు S. I I VI 1015.
 1093 మేలయ దణ్ణనాయక .. V 1106.
 1107 రజనరయన విణ్ణగరాఱు వారికి .. V 81.

- 1127 చోట కులశేఖర విక్రమచోటని చేత్రోలుకాననము.
 1142 పటమ నాయకురాలు .. V 1142.
 క్రీ. శ. 12 వేలమ నూటలు, మఱనూటలు } రాజరాజ చోడగంగుని
 కుముదాటలు, నరియాటలు, } దేకికాననము.
 అడ్డనూటలు }

నన్నయ భారతమున దీనిని విరివారించెను. ఇది పెక్కుచోట్ల డ. శ. అ. అను నక్షరములుగా మాటినది. దీనిని బట్టి నన్నయయు నతనికాలమునందలి పండితులును దానిని బ్రామాణికముగా గ్రహింపలేదనియు, నది క్రమ క్రమముగాఁ బ్రయోగ వైరళ్యమును బొంది పూర్తిగా భ్రష్టమై పోయెననియుఁ దెలియుచున్నది. తెలుఁగున వలెనే యది ప్రాచీన కన్నడమున నుండినను దరువాత నదృశ్యమైపోయినది. దీనితో నదృశ్యమైన యుచ్చారణగల యక్షర మొకటి తమిళమునఁ గలదు. అ కాని యక్కడఁగూడ దాని కెల్లయెడల నమానమైన యుచ్చారణము లేమియు, నది క్రమక్రమముగా భ్రష్టమై రూపాంతరమును బొందుచుండుటయుఁ గానవచ్చుచున్నది. ¹

ఇట్లే స్థు అను ధ్వనియు నన్నయకుఁ బూర్వము ప్రచురముగనే యుండినను అతని భారతములోఁ బ్రవేశించి యుండలేదు. అతని నాటి కది ణ్ణు, ండు, అను రూపములను బొందినది. ఈ పరిణామ మాతనికి ముందుండిన కాననములలోఁ గూడఁ గొన్నిచోట్లఁ గానవచ్చుచునే యున్నది.

సత్యాదితుస్థు, ఏలుచున్థు, చెడువాస్థు, తోగొన్నవాస్థు, పాతకుస్థకునై (చోళ రాజుల కాననములలోని రూపములు)

గుణగణా భరణ్ణు, తమ్ముణ్ణు, చిత్తజాత సమ్మణ్ణు మున్నగునవి ణ్ణుగా మాటిన రూపములు.

1. Even the Tamils cannot pronounce this letter correctly and in some districts substitute శ. య and ష for it or omit it altogether. In Madras య and ష are used by the lower classes while in Madura and Tinnavelly శ is preferred (Tamil studies by M Srinivasa Iyengar అ. భా. వి పుట. 91).

ఈ పరిణామమును గనిపెట్టి యాతఁడు ణ్ణు, ండు, ఁడు అనువానితో నంతమొందు రూపములనే స్థిరపఱచినాఁడు

నన్నయకుఁ బూర్వము శకట రేఫముయొక్క ప్రయోగము చాలఁ దఱచుగాఁ గానవచ్చుచున్నది. నేఁడు లఘు రేఫములతో స్థిరపడిన పదములు పెక్కుప్పుడు శకట రేఫములతోనే వ్రాయఁబడుచుండెను. అదియుఁగాక శకట రేఫమును సంయుక్తాక్షరములలోఁ గ్రిందను మీఁదను గూడ వ్రాయు నాచార మప్పుడుండెను.

వచ్చిన, చేట్టిలనుండి, ఎనుటొన్న, వైదుంబిష్టోలు, ఇల్లుకాను, తూట్టు, మాట్పిడుగు, ముయ్యలి కుట్టన, మున్నగున విందుకుఁ దార్కాణములు నన్నయ పీఠిని బ్రామాణికములుగా గ్రహింపక సంయుక్తాక్షరములలో శకట రేఫమును బ్రయోగించు పద్ధతిని విసర్జించెను.

ఇంక నృపతుంగుఁడు కవిరాజ మార్గమునఁ బఠ గన్నదమును గూర్చి వ్రాసిన విషయ మంతయు నన్నయకుఁ బూర్వము నందలి తెలుఁగు దేశ్యమునకుఁ గూడ సమన్వయింప వచ్చును. అది దేశ కాల పాత్ర భేదము ననుసరించి భిన్నభిన్న విధముల నుచ్చరింపఁబడుచు నా విధముగానే వ్రాయఁబడు చుండెను. అందుచేతనే యొకే రూపము వేఱువేఱు స్థలములలో వేఱువేఱు రూపములతోఁ గనఁబడుచుఁ జదువువారికి సందేహమును అర్థ క్లేశమును గలిగించుచుండును. నన్నయకుఁ బూర్వ మా భాషకింకను విశ్చితమైన గ్రాంథికరూప మేర్పడినట్లు తోఁపదు. అది యప్పుడే వ్యావహారిక దశనుండి గ్రాంథికత్వము నొందుచుండినట్లు కానిపించును. రూప భాహుళ్యము, రూప వైవిధ్యము ఆ కాలమునందలి భాషయొక్క లక్షణములు. వ్యావహారిక కావస్థయందుండిన భాషలలో నిట్టి లక్షణములు గానిపించుట సహజమే. అప్పుడు తార్కికుల మతమున త్రిక్షణావస్థాయైన యుచ్చారణమే దానికిఁ బ్రమాణము. నన్నయ తన కాలమునఁ బ్రజల వ్యవహారమున నుండినదియు, శాసనాదులందుండినదియు నగు దేశ్య భాష నంతను బరిశీలించి వైవిధ్యముతోఁ గూడి చిత్ర చిత్రముగా నుండిన యందలి రూపములకుఁ దత్సమ శబ్దములకు వలెనే యొక స్థిరమైన రూపము నొసంగుటకు యత్నించెను. అంతవఱకును నొక వ్యవస్థలేక యది యుపయోగించువారి యభిరుచ్యభ్యాసములపై నాధారపడి యుండెను.

తూఱువ్వు నూర్ల బాదెయ్య రట్టొడ్లు	408	(1904)
తుఱుగు నుడ్ల బాదెయ్య రట్టొడ్లు	408A	(1904)
తూపుకన	340	(1905)

తూర్పు అను శబ్దమే కాసనములలోఁ బై మూఁడు రూపములతో వ్రాయఁబడినది. అట్లే యిప్పుడు మనము వాడు రెడ్లు అను శబ్దము కాసనములలో రట్టొడ్లు రట్టొడ్లు 341 (1905) రట్టగుళ్లు (రామేశ్వర స్తంభ కాసనము) చిలంకూరు కాసనము. రట్టగుడ్డు (400 - 1904) రట్టడ్డు (400D-1900) రాడ్లు 408 A (1904) అని విహవచనమందును రట్టకుడి, రట్టోళి అని యేక వచన మందును గానవచ్చుచున్నది. కొన్ని శబ్దములకు కాసనము లందుఁ గనఁబడు రూప వైవిధ్య మిక్రింద సూచింపఁ బడుచున్నది.

ఏలు. ఏళ్లువాన్లు 797-1917 ఎల్లంగా 408 (1904)
 ఏలన్ (చిలంకూరి కాసనము) ఏళుచుట్టి 338 (1922)
 ఎళ 495 (1908)

పాఱువారు పాఱువారికి 338 (1922) పాఱుళ్లు 287 (1905)
 పాఱళ 384 (1904) పాఱ (రామేశ్వర స్తంభ కాసనము)
 పఱాను (లక్ష్మీపుర కాసనము) పాల్ల (చిలంకూరు కాస.)

పొడుచు. పొడుచి (బుడ్డి గడ్డివల్లి కాసనము)
 పొడిచి (వైదుంబరాజుల కాసనము)
 పొడిచ్చి (చిన్న తిప్పనముద్ర కురుబలకోట కాసనములు)

పెండ్రము. పెండ్రంబు S. I L. 598
 పెండ్రాంబులు 408 (1904)

కవిం: గవిలం (చోళ మహారాజు సూర్యగ్రహణకాల కాసనము)
 కవిళ (విష్ణువర్ధనుని పాలెపాడు కాసనము)
 గవిలళ 401 (1904)
 కవిలకాను 403 (1904)

కూతురు	కుస్తులు, కుస్తులు 401 (1904) కుస్తుల్ 281 (1922)
దీనికి	దీనికి 401 (1904) దెన్నిల్ని 400 A (1904) దేనికి 403 (1904) తేని ఇందుకూరి శాస. చిలంకూరు శాస.
దుగరాజు	దుకరాజు (ఎఱ్ఱగుడిపాడు శాసనము) తుగరాజుల్లు (ఉరుటూరు శాసనము) దుగరాజుల్ (ఇందుకూరి శాసనము)
మఱుత్రు	మఱుస్తుల్లు - ఎఱ్ఱగుడిపాడు, చామలూరు శాసనము.
(మానము)	మఱుతున్న - చిలంకూరి శాసనము ప్రితుడ్లు - రేమయ్య శాసనము మఱుతుడ్లు - బికిరాజు శాసనము
పన్నస	పన్నస - ఎఱ్ఱగుడిపాడు శాసనము పన్నాస - ఉరుటూరు శాసనము. పన్నవీస - వెలుదుర్తి శాసనము
ప్రోలు	పుతోళ పార - తిప్పలూరు శాసనము. వ్తోలు
(అఱి) బచ్చు	వ్రచిన వాణ్ణ - కొసినేపల్లి శాసనము వ్చిన - పెద్దముడియం శాస. ల్లచీనవన్న - చిలంకూరు - అగస్త్యేశ్వర శాస. అఱిసిన వారి - బూడిదగడ్డపల్లి శాస. డచ్చిన - నెల్లూరు Vol II 676 పుట

నన్నయకు శబ్ద శాసనత్వమును గలిగించిన వ్రధాన కారణములలో నాళఁ డవ్యవస్థితమైన తెలుఁగు శబ్దములకొక వ్యవస్థ నేర్పఱచి వానికి రూపస్థైర్యము నొసంగుట యొకటని నిస్సందేహముగాఁ జెప్పవచ్చును.

నన్నయకుఁ బూర్వమందుఁగల శాసనములలోఁ బెక్కుచోట్ల నణలు, లోకలు, శేషలు, తాదమాలుగా వ్రాయఁబడుచున్నవి. అందుకుఁ దొలి రోజులలోఁ

దెలుఁగుభాషపై నుండిన ప్రాకృత ప్రభావము కొంతవఱకుఁ గారణమై యుండవచ్చును. కొన్నిచోట్ల దానికి శాసనలేఖకుల యజ్ఞత కూడ హేతువై యుండుటలో వింతలేదు ఈ పై వర్ణముల విషయముననే కాక మఱికొన్ని యితర వర్ణముల విషయమునను, గొన్ని పదముల విషయమునను సుప్రసిద్ధ ములైన సంస్కృత పదములను వ్రాయు విషయమునను గూడ వైవిధ్యము గోచరించుచున్నది.

గొణిన - 400 (1904) ఎణ్బొది (ఎనిమిది) జయసింహ వల్లభుని విప్పర్ల శాసనము.

పణిగణి - 314 (1922) వేణ్ణికొణి 401 (1904)

కళలేని - లక్ష్మీపుర శాసనము.

పణ్ణి, గొణి - అద్దంకి శాసనము.

గొణ్ణివాన్లు - పెద్ద ముడియమ్ శివాలయ శాసనము.

బణిసేసిన - జయసింహ వల్లభుని విప్పర్ల శాసనము.

కిరనపురము - ఉత్తరాయన-నిర్వహణోద్యోగమ్మున- బ్రాహ్మణ- బ్రహ్మరాయ మాన- మూడవ విజయాదిత్యుని ధర్మవరపు శాసనము.

సాక్షి, సక్షి, శాక్షి, చాక్షి

కూజ్యగ్రహన విమిత్యంబున

కొంవిస్తారకుణ్ణు

మహారాజాలాకు - జయసింహ వల్లభుని విప్పర్ల శాసనము.

భటారకాకు - బుడమనారాయలపాడు శాసనము.

భటరికి - బిసినికొండ శాసనము.

భటారలకు - S. I I. X 405

భటరళ - కపిలేశ్వరపుర శాసనము.

వార్డిణుచునుండు- వెంకయచోళుని దొంగలసావి శాసనము.

వారణాసి అనుమాట భారనాసి (రామేశ్వర స్తంభ శాసనము)

వారణా (వల్ల చెరువుపల్లి శాస.) భారనా (చిత్తూరి శాసనము)

వారణాసి (బుడమనారాయలపాడు శాస.) భారనాసి (దిక్కిరాజు శాసనము)

వారణాసి (చిలంకూరు) అను వివిధ రూపములతో, గానవచ్చుచున్నది. ఈ వర్ణక్రమ దోషములను, చూపవైవిధ్యమును దొలగించి సైపదములను అట్టి యితర పదములను శ్రుతి సుభగములైన యుచిత రూపములతో స్థిరీకరింపుటలో నన్నయ వడిన శ్రమ భారతమునందలి ప్రయోగములను బైవానితో, బోల్చునప్పుడు విశదము కాఁగలదు

నృపతుంగుఁడు కవిరాజమార్గమున మణిప్రవాళ కైలినివలెనే అరిసమాసములనుగూడ విరసించెనని యిదివఱకుఁ దెల్పుఁబడినది. నన్నయయు నట్టివైరి సమాసములను బరిహరించె ననుట కాతవికీఁబూర్వమున్న శాసనములలోఁ గొన్నిచోట్ల నట్టి సమాసములు కానవచ్చుటయే దృష్టాంతము. పోర్టుఁ రాముఁడు (పోరు + ముఖ + రామ = అవిమోనరామునివంటి వాఁడని భావము) అరివరజముఁడు; త్రిపువన సింగంబు (పాటూరికి పడమరనున్న చెయ్యేరుతీరమునందలి శాసనము) మున్నగు సమాసము లిందుకు నిదర్శనములు. ఇట్టి సమాసములను నన్నయ పూర్తిగాఁ దొలగించినను అనిద్య గ్రామ్యము లనుపేర నట్టి వొండు రెండు తరువాతఁగూడ గోచరించుచున్నవి శివకవులు విశృంకముగా నట్టి సమాసములను దమ గ్రంథములలో నుపయోగించియుండిరి. తరువాతి కవులు కవిశ్రయము వారి భారతమునఁ గనవచ్చుననిద్యగ్రామ్యములను దప్ప వితరములైన యట్టి సమాసములను బ్రామాణికముగా గ్రహించియుండలేదు.

చాళుక్యయుగమునఁ బదవర్ణములవలెనే సంధులవిషయముగూడ నవ్యసస్థితముగనేయుండెను. పెక్కుచోట్ల వచనమున నచ్చున కచ్చు పరమగునప్పుడు సంధిలేకుండ నుండుటయే (విసంధియే) తఱుచు. పద్య రచనలలోమాత్రము శ్రీ. శ. 9వ శతాబ్ది మధ్యభాగమునుండి సంధివియమములు పాటించఁబడుచుండెననియే చెప్పవచ్చును.

ప్రథమంబు + వీణు = ప్రథమంబునేణు అర్ధాంతి శాసనము.
బిలగర్వంబు + ఒప్పగ = బిలగర్వంబొప్పగ

సేవితుణ్ణు + అఖిలుణ్ణు + అన్మతరిపుబిలుఁడు + అహవవరణ్ణమోద్యసి
ఘాసనుణ్ణు + అగణితదాన మాన్యుణ్ణు = సేవితుణ్ణు ఖిలు డన్మతరిపుబిలు

జ్ఞాపావ రావరణ్ణ మోద్యసి ఘననుజ్జగణితదాన మాన్యుణ్ణ -
కందుకూరు శాసనము.

లోహాసనంబు + ఎక్కి = లోహాసనంబెక్కి చా. ధీ ధర్మవరము
శాసనము.

సంకిలాండు + అనుతేని = సంకిలాండనుతేని

యుద్ధమల్లుణ్ణ + అనవద్య = యుద్ధమల్లుండనవద్య.

వల్లభుణ్ణ + అర్థిన్ = వల్లభుజ్ఞార్థిన్

భక్తుణ్ణ + ఐ = భక్తుజ్ఞై

నృపదాముణ్ణ + ఎత్తిచ్చె = నృపదాముజ్ఞైత్తిచ్చె

కాక + ఓరులు + ఇందు = కాకొరులిందు

ఫలము + ఉపేక్షించిన = ఫలముపేక్షించిన - యుద్ధమల్లుని
బెజవాడ శాసనము.

సుతుణ్ణ + ఒణ్ణ = సుతుజ్ఞొణ్ణ

మల్లణ్ణ + ఎత్తించె = మల్లజ్ఞైత్తించె

కలకలు + ఇడ్డ + అట్ల = కలకబిడ్డట్ల

మొగమాడువు + అమరంగ = మొగమాడు వమరంగ

ధర్మువు + ఒడబడి = ధర్మువొడబడి

పై శాసనములందే వచనమునందు వినంది కనవచ్చుచున్నది.

వరము మహేశ్వరుణ్ణ + అదిత్యభట్టారవికి + ఇచ్చిన

ఎనుబదిపుల్ల అల్లపట్టునేల - అద్దంకి శాసనము.

వారికి అశ్వమేధంబున ఫలంబుఅగు

బెజయరాజు + ఈ పురము - చా. ధీ. ధర్మవరము శాసనము.

ఇతరవచన శాసనములందలి యుదాహరణములు

పుద్దనకాలు + ఇచ్చిన (పొట్లదుర్తి శాసనము)

రేనాణ్ణ + ఏకువేల + ఏలుచున్ది (వశ్యాదిత్యుని మాలెపాడు
శాసనము)

నేలయు + ఉరువుటూరిబోక (లక్ష్మీపుర శాసనము)

పణ్డరంగును + ఈధర్మ (ధర్మవర శాసనము)

పెన్నాఱు + ఇతరేనికిన్ (పొట్లదుర్తి శాసనము)

మహారాజాల్లాళన + ఇన్నుతోలి + అణపోతులు
 చిరుమ్మూరి + ఉత్తరదిశ (సత్యాదిత్యుని మాలెపాడుకాసనము)
 కాళ్యపగోత్రునికి + ఇచ్చిన (ధర్మవర కాసనము)
 దేనికి + అహితమ్ము (మాచెర్ల కాసనము)
 *కొన్నిచోట్లఁ బొల్లు తరువాత వచ్చిన య చ్చాపొల్లుతో సంక్లేషము నొందకుండ
 విడిగనే వ్రాయఁబడియున్నది.

సంవత్సరంబు + ఇరుభది (దిమ్మగుడి కాసనము)
 సంవత్సరంబు + ఎనుమొది (జయసింహ వల్లభుని విప్పర్తికాసనము)
 ఏలన్ + ఎరిగర్ (రేనాటిచోళ కాస)
 ఊరి స్వాము + ఇచ్చిన (అహదనకర కాస.)
 ఏడువేలుమ్ + ఏళుచున్ (వైదుమ్మరాజుల కాసనము)
 పొల్లుతో దానితరువాత వచ్చిన యచ్చు సంక్లేషము నొందనిచోట్లఁ గొన్ని
 యెడల యదాగమము కనవచ్చుచున్నది.

సంవత్సరంబు + యేనగు (రామేశ్వర స్తంభ కాసనము)
 ఇట్లే కొన్నియెడల నుత్తన కచ్చుపరంబగువప్పుడు కూడ యదాగమము వచ్చిన
 చోట్లు కలవు.

చేఁబ్రోలు + యేలెడు (యుద్ధమల్లుని బెజవాడ కాసనము.)
 సంవత్సరంబు + యేనగు (చా. టి. ధర్మవర కాసనము)
 ద్రుతమునకుఁ బరమైన పరుషములు కొన్నియెడల సరళములుగా మాటుటయుఁ
 గొన్నియెడలఁ బ్రకృతి భావము నొందుటయుఁ గానవచ్చుచున్నది.

ఇశేరేనికిన్ + తేని (పొట్లదుర్తికాసనము)
 మహారాజులకున్ + ప్రవర్ధమాన (జయసింహవల్లభుని విప్పర్తికాస)
 మరుత్రుగాను + తాగిరి ..
 నాకు బనిసేసిన
 ఆత్మస్మృతంబునన్ బిచ్చిన
 ఆజిరోన్ జూచె
 చోళుని జేకొని (చా. టి. ధర్మవర కాస.)

తరువాతి వాఙ్మయమున బహుళముగాఁ బాటించఁబడిన గ న డ ద వాదేశము చాళుక్య శాసనములలోఁ గొంచె మించుమించుగా విత్యముగాఁ గనవచ్చుచున్నది. (ఉదాహరణములు వెనుకటి ప్రకరణమున నీయఁబడినవి) ఈ విధముగా నిశ్చిత వ్యవస్థ లేక నొకచోట నొక విధముగను ఇంకొకచోట వింకొక విధముగను గానవచ్చు సంది పరిస్థితులు గమనించి నన్నయ సంది విత్యముగా వచ్చుచోట్లు, వైకల్పికముగా వచ్చుచోట్లు, బహుళముగా వచ్చుచోట్లు, రానిచోట్లు అనఁగా యదాగమము చేయవలసినచోట్లు నిర్ణయించి యా నిర్ణయము ప్రకారమే తన భారతమున సంది వియమములు పాటించెను. ఈ వియమములే తరువాతి కవులకుఁ బ్రమాణములయ్యెను.

చాళుక్య యుగమునందలి శాసనములలో నచ్చటచ్చట ఏకై, చేసిరి, చచ్చిరి, పడియె, క్షొచ్చె వ్రాసె మున్నగు భూతకాలిక క్రియలును, గొణ్ణి అగు వంటి తద్దర్మ క్రియలును, కట్టించె, ఎత్తిశ్చె, పెట్టించె మున్నగు ప్రేరణార్థక క్రియలును, పట్టమ్ కట్టఁబడియె మున్నగు కర్మణ్యర్థక క్రియలును గలవని యిదివఱకుఁ జెప్పఁబడినది. ఇవిగాక క్త్వాన్తర్థక వ్యతిరేక క్త్వాన్తర్థక (కట్టిశ్చె, విడిచి, పొడిచి, వడి, మెచ్చక, ఎఱుంగక) రూపములును, వెల్పరిశ్చెనన్ వంటి చేదర్థక రూపములును విరళముగాఁ గనవచ్చుచున్నవి. కాని మొత్తముమీదఁ బెక్కుశాసనములలో సమాపక క్రియలు లేని వాక్యములే హెచ్చుగాఁ గానఁబడును. అట్టి వానిలోఁ దచ్చల్తానుప్రయుక్తమైన క్రియా జన్య విశేషములే క్రియావ్యాపారము నొనరించుచుండును (దీనికి వక్రమ్ము వచ్చు వాన్లు భారనాసి వేపురు పాఱ జమ్మినవాన్లు—రామేశ్వర స్తంభ శాసనము) దీనికి వక్రము వచ్చువాఁడు వేపురు బ్రాహ్మణులను జంపిన వాఁడగునని యిందలి భావము. ఇట్లు అగు, ఉండు ధాతువుల రూపముల నధ్యాహార్యము చేసికోవలసిన వాక్యము లీ శాసనములలోఁ గానిపించును. నన్నయ భారతమున నధ్యాహార్యము చేసికోవలసిన వీనిని సమాపక క్రియలుగా వాడి వ్రాసిన వాక్యములు పెక్కుగలవు.

రమ్యమగు సభాపర్య మిలన్ ఆది 1-38.

అగు ననిమిత్రా గమంబు లయిన భయంబుల్ ఆది 1-88.

అవసర మా స్త్రీకున కిప్పుడయ్యె వంబుజనేత్రా ఆది 2-218.

ఈ అభ్యాసము వన్నయకుఁ బూర్వమందలి శాసనములలోఁ గూడఁ మాఁడు నాలుగు చోట్ల లేకపోలేదు.

పంచమహా పాతకు అగు (ఉరుటూరు శాసనము)

పంచమహా పాతక సంయుక్తు స్తుగు (ఇందుకూరు శాసనము)

“ఇది సంస్కృత భాషా వ్యాకరణ జ్ఞానమువలన వచ్చినదే. వాక్యమునఁ గ్రియ ప్రధానమనియు, దాని స్వరూప మిదమిత్యమనియుఁ బాఠంజలి మహా భాష్యాది వైయాకరణ గ్రంథములందుఁ జేయఁబడిన పద్ధాంతములందు నాఁటి వంశీకులకుఁ జాలపరిచయము కలిగి యుండినదని యూహింపక తప్పదుగదా. ఆ యభ్యాసమునఁ గాలక్రమమున వీనియం దభ్యాహృతములైన క్రియలగు ఉండు, అగు ధాతువుల రూపములు వన్నయకు ముందే కొంచెము కొంచెము ఉత్తములగుచుండఁ గాలక్రమమున వది గ్రాంథిక వ్యవహారమున స్థిర పడినట్లు విరూపింప నగును....తనకు ముందు చాల నల్పముగా నుండిన యీ యభ్యాస మును వన్నయ స్థిరపఱచెను” ఆం. భా. వి. 148-150. ఇట్లవి వన్నయ భారత భాగమున నగు ధాతు వ్యాహర్యము చేసికొని రూపములు లేనేలేవని భావింప రాదు. కాని యట్టివి చాల తక్కువగా నున్నవి.

దాన్యమువలన విముక్తులగు వారము ఆది 2-56.

పాండుమహాదేవి విద్రపోయిన యది .. 6-179.

అవి పతయం బడిన యవి. .. 6-222.

మున్నగున విందు కుదాహరణములు కాని వన్నయ వ్యతిరేకార్థక క్రియల తరువాత నగు ధాతువును దప్పక యనుప్రయుక్తము చేయుచునే యుండును.

నల్ల లేదయ్యె నేవి ఆది. 2-32.

మీ పంపు పేయరైరి ఆది. 3-5.

నమ్మ నేర నయ్యెదను ఆది. 4-30.

పొరయరైరి వారు దురిత విధులు ఆది. 3-12.

పొరయరు, నేరను, లేదు, మున్నగు వ్యతిరేకార్థకములును, విముక్తుండను, విముక్తులరు డున్నగు వానియందలి ను, రు అంతమందుఁ గల పదములును విశేషణ ప్రాయములగుటచే వాక్యమును బరిపూర్ణ మొనరించుటకై నాతఁ డగు ధాతురూపము ననుప్రయుక్త మొనరించుచు వచ్చెనని యూహింప నగును

దీనినే దృష్టియం దిడుకొని చిన్నయసూరి "భూతంబున లజికి లిడర్థంబగు నగు దాతు వనుప్రయుక్తమగు" నని సూత్రము వ్రాసియుండెను.

సంస్కృతమున యత్తదర్థకములతోఁ గూడిన వాక్యములు తఱచుగాఁ గానబడు చుండును. "ఈ రెండు శబ్దములకును విత్య సంబంధ మనియు నొక్కటి ప్రయోగించిన రెండవది అధ్యాహార్యమనియు సంస్కృత మర్యాద." ఇట్టి వానితోఁ గూడిన వాక్యయోజన ఆంగ్లమునఁ గూడఁ గలదు అందు దానిని Relative Construction అందురు. ఆ ఆంగ్ల సంప్రదాయము ననుసరించి యత్త దర్థకములను దెలుఁగున సంబంధ బోధక సర్వనామములని పిల్చుచున్నారు. "యదేవ రోచతే యస్మై - ఓవే తత్తస్య సుందరమ్" అనునట్లుగా వాక్యములను వ్రాయు పద్ధతి సంస్కృతమున నధికముగా గోచరించును. అట్టివానిని దెలుఁగున కనువదించు నప్పుడు యత్తదర్థకములతో వాక్యమును గూర్చుట కొంత యనుకూలముగాఁ గానఁబడును. అందుచే నన్నయ భారత మున విట్టి ప్రతాపిక పెక్కుచోట్ల గోచరించును.

ఏయది హృద్య మపూర్వం

జేయది యెద్దాని వివిన నెఱుక నమగ్రం

జైయుండు నపు విబర్హణ

మేయది యక్కఱయ వినఁగ నిష్ఠము మాకున్ ఆ. 1 30.

ఎవ్వఁడు పొడిచి యొడిచె నతనినె నలతున్ ఆ. 8 110.

మున్నగున విందులకుఁ దార్కాణములు. ఇట్టి వాక్యయోజన నన్నయకుఁ బూర్వపు కావ్యములలోఁ గూడ లేకపోలేదు. క్రీ. శ. 1000 వ సంవత్సరము నందలి బావల్ల తాలూకా చేబ్రోలు నాగేశ్వరస్వామి యాలయములో లభించిన శ్రీమ దాహవమల్లదేవుని పరిపాలనకుఁ జెందిన కావ్యములలో "వేంగినాటి కెవ్వరు రాజులైరి వారు బావ్వఁ స్థితిం దప్పక పాలించువా"రను వాక్యమున విట్టి యోజన స్పష్టముగాఁ గానఁబడుచున్నది. కాని యప్పుడు యత్తదర్థక ములను రెంటిని రోపింపఁజేసి క్రియాజన్య విశేషములకుఁ దచ్చుబొనుప్రయో

గముచేసి వ్రాసిన వాక్యములే హెచ్చు. (వక్రము వచ్చువాన్లు . వేపురు పాట జమ్మినవాన్లు) ఈ వాక్యమును విస్తృతము చేసినచో యత్తదర్థకములతో వాక్యము వ్రాయవలసి వచ్చును. ఎవఁడు వక్రంబు వచ్చునో వాఁడు వేపురు పాటఁజమ్మిన వాఁ డగునని యిందలి భావము. ఇందుఁగల రెండు వాక్యము లకును ఎవ్వఁడు, వాఁడు అనునవి సంబంధమును గల్పించి వాని నేకవాక్య ముగాఁ జేయుచున్నది. “రచనలో సంక్షేప స్వరూపమైన ప్రాచీన వాక్యము తెనుఁగునకు స్వాభావికము తెనుఁగువా రితర ద్రావిడ భాషాభ్యాసముతో నమానమైన తమ పద్ధతి ననుసరించి కాము కల్పించుకొనినది.” ఆం. భా వి 152. నేటికిఁ గూడ నదియే బహుళ ప్రచారమున నున్నది. కాని యర్థవిశేష భోధనమునందును, చందోఁ చనమందును విస్తృతమైన రెండవ ప్రణాళిక యెక్కువ యు ప యో గ క ర ము గా నుండుననుటలో సందేహము లేదు. “ఈ ప్రణాళికనే నన్నయ తన భారతమున నవలంబించెను.” 152 పుట.

నన్నయకుఁ బూర్వమందలి శాసనములలో రెండు చోట్ల “వైదుమ్ముఁ చేత పట్టమ కట్టబడియె; వారిచేత పట్టమ కట్టబడిన వాన్లు” అని కర్మార్థక వాక్యప్రయోగము కానవచ్చుచున్నది. సంస్కృతములో విట్టి కర్మార్థక వాక్య ములు తఱచుగా వాడఁబడు చుండును. సంస్కృతమునుండి భారతమును దెవ్విగించు పట్టన నన్నయ వడు ధాత్యనుప్రయోగముతోఁ గూడిన కర్మార్థక వాక్యమునకుఁ బ్రాచుర్యము కలిగించెను. ద్రావిడ భాష లన్నింటియందు విట్టి ప్రయోగము చాలి విరళము. కర్మార్థక ప్రయోగము యొక్క ముఖ్య లక్షణ ములలోఁ గర్తృపేక్ష లేకుండఁ గర్మకుఁ బ్రాధాన్య మొసంగుట ప్రధానమైనది. తెనుఁగున వ్యవహారములో విట్టి ప్రయోగము లరుదుగా వినిపించును. కాని గ్రంథములం దక్కడక్కడఁ గనిపించుచునే యుండును. అంగ్ల భాషలోఁగూడ నీ ప్రయోగమునకుఁ బ్రాచుర్య ముండుటచేఁ దత్సంపర్కము కలిగిన పిమ్మటఁ దెనుఁగునఁగూడ విట్టి వాక్యములకుఁ బ్రయోగ బాహుళ్య మేర్పడినది. అస లార్యభాషలలోఁ గూడ నది తొలుత లేకుండెననియు, గాలక్రమమున నందు

జొచ్చెననియు భాషా తత్వజ్ఞులు చెప్పుచున్నాడు¹. అట్లే ద్రావిడ భాషలో మొదట లేకుండినను అట్టి ప్రయోగము క్రమక్రమముగా నందుఁగూడఁ బ్రవేశించినది. "అద్దాని నొక ప్రణాళికగా గ్రహించి దానికి వివిధరూప యోగ్యతయుఁ బ్రయోగ బహుళతయు నేర్పఱచుటలో నన్నయ సంస్కృత వ్యాకరణ సంప్రదాయము ననుసరించె ననుట నిస్సంశయము ఈ కర్కార్యము తెనుఁగునందలి సంస్కృత వృత్తములలో ఛందస్సాకర్యమును గలిగించు ననుటకూడ నన్నయ కుపకారకమే యైయుండును " అం భా.వి పుట 154-155

ఇంక ఛందో విషయము. నన్నయకుఁ బూర్వముండిన శాసనములలో దేశీయ ఛందమునకుఁ జెందిన తరువోజు, మధ్యాక్కర, సీసము అను పద్యములు కానవచ్చుచున్నవి. రగడ, కందము, చంపకమాల మున్నగు వితర పద్యములు కూడ నప్పు డుండె ననుటకుఁ దార్కాణములున్నవి. మొత్తముమీద నప్పుడు మాత్రా ఛందస్సనకుఁ జెందిన జాత్యుపజాతులే హెచ్చుగా వాడఁబడుచుండెనని చెప్పవచ్చును నన్నయ పీఠికీ దో డక్షరఛందమునకుఁ జెందిన పలు వృత్తములను సంస్కృతము నుండి గ్రహించి తన భారతమున వాడియుండెను. సంస్కృత పదములను దత్తమీకరించు పద్ధతి యేర్పఱచి వానిని తెనుఁగున విస్తారముగా వాడి. తెనుఁగు పద సంపదను విస్తరింపఁ జేసినట్లే యాతఁడు సంస్కృతమునుండి మత్తేభ శార్దూల చంపకోత్పలమాలాది వృత్తములను గ్రహించి తెనుఁగు నందలి ఛందస్సంపదనుగూడ మిక్కిలి విస్తృతము కావించెను. అతఁడు గ్రహించిన వృత్తము లన్నియు ధారాళమైన మంచి గమనము కలిగినట్టివే. బహు సంఖ్యాకములైన సంస్కృత వృత్తములనుండి ధారాళ గమనము గల చక్కని వృత్తములను మాత్రమే యెన్నుకొనుట నన్నయ ఛందః పరిజ్ఞానమునకుఁ దార్కాణముగా నున్నది. పంపాది కర్ణాట కవులు కన్నడమున గ్రంథములు వ్రాయ నారంభించినప్పు డిట్లే యొనరించిరి. ఛందో విషయమున వా రనుసరించిన పద్ధతియే నన్నయకు మార్గదర్శకమయ్యెను.

1 The Passive is a form acquired gradually by the diverse Indo-European languages long after the system of their conjugation was completed in its principal lines Breal Semantics P. 85 (అం.భా.వి. 154). The primitive Aryan verb possessed no passive voice In fact the passive is comparatively a late creation Science of Language Prof Sayce Vol II Page 158

చందో విషయమున వలెనే కావ్యమును జంపుపుగా వ్రాయుటయందుఁ గూడ నన్నయకుఁ గన్నడ కవులే యొజ్జబంతులైరి. కన్నడ రత్నశ్రయము వ్రాసిన గ్రంథములన్నియుఁ జంపూ పద్ధతినే రచింపఁబడియుండెను. మఱియు నన్నయకుఁ బూర్వమందుఁగల కాసనములలోఁ బద్యము తరువాతఁ గొంత వచనముగూడ నచ్చటచ్చట వ్రాయఁబడి యున్నది. ఇట్టి పద్య గద్యాత్మకమైన పద్ధతియే చంపూ పద్ధతి యనఁబడును. కన్నడ కవులు కావ్యములం దవలంబించిన చంపూ పద్ధతిని, కాసనములందలి గద్య పద్యోభయ రీతిని బాగుగాఁ బరిశీలించి నన్నయ భారతము నా పద్ధతిలోనే వ్రాయఁగడంగెను. అప్పటినుండి ప్రబంధ యుగము చివరివఱకు నొక్క విర్వచనోత్తర రామాయణమునఁ దక్కు మిగిలిన యన్ని కావ్యములలో నీ చంపూ పద్ధతియే యవలంబింపఁబడి యుండెను. నేటి కవుల రచనలలోఁ బెక్కు పద్యైకరచనతోఁ గూడిన కావ్యములే కానవచ్చుచున్నవి. పూర్వ పద్ధతి ననుసరించి మహా కావ్యములను వ్రాయువా రిప్పటికిని చంపూ పద్ధతినే యవలంబించుచున్నారు. (విశ్వనాథ రామాయణము, శ్రీపాదవారి భారత రామాయణములు మున్నగునవి).

ఇట్లు మహాకావ్య రచనానుకూలములైన భాషా చృందములను, రచనా పద్ధతిని నిర్ణయించుకొని నన్నయ మహాభారత రచన కుపక్రమించెను. కావ్య బహిః స్వరూపమును దీర్చి దిద్దు వీనిని నిర్ణయించు కొనుటయందు వలెనే యందు వస్తు భావముల నొచిత్య భాసురములుగా, నానుపూర్వి తప్పకుండ నేర్పఱచుకొనుటలోఁ గూడ నన్నయ కష్టపడ వలసియే వచ్చెను. ఏలయన మహాభారతము గహనము వంటిది. ఇప్పటికీఁ గూడ విమర్శకులు వ్యాసప్రోక్ష మైన మూల భారత స్వరూప మిద మిత్థమని నిర్ణయింపఁజాల కుండుటయే కాక యిట్లు చేయుట యసంభవమని కూడ భావించుచున్నారు. మహాభారతమున వివిధ ప్రాంతములలో వివిధ కాలములలో బహువిధములైన ప్రక్షేపములు చొచ్చి యుండుట యందుకుఁ గారణము. ఆ కాలమున ముద్రణ సౌకర్యము లేకపోవుటయు, నారంభ కాలమునఁ దాళవశ్ర గ్రంథము లైనను లేక భారతము కూడ వేదమువలెఁ బండితులయుఁ బాఠకులయు ముఖ్యస్థితముగా మాత్రమే యుండి పోవుటయు, వేద విషయమున నున్న కట్టుపాట్లు గాని అపౌరుషేయతా గౌరవము గాని భారత విషయమున లేకపోవుటయు నం దా ప్రక్షేపములు చొచ్చుట కవకాశము గలిగించినవి. ప్రక్షేపముల మాట యటుండ నంధుఁ భారభేదముల సంఖ్య యపారముగా

నుండె ననుటలో నచ్చెరువు లేదు ప్రతు లందును అందలి పార విశేషము లందె కాక కథానుక్రమణిక యందుఁగూడ వైవిధ్య ముండుటచే నం దే ప్రతి ననున రింప వలెనను విషయము సైతము నన్నయకు విచారణీయమే యయ్యెను. అందుచే నాతఁడు లభ్యములైన ప్రతు లన్నియుఁ బరిశీలించి, యందుత్తమమైన దానినో వానినో నిర్ణయించుకొని, యసంఖ్యాకముగాఁ గనవచ్చు పార భేదము లలో నుచితమైన వానిని గ్రహించి, పునరుత్తులు, ప్రక్షేపములు నని తోచిన వానిని బరిహరించి, యనౌచిత్యములను దొలఁగించి, వర్ణనాదుల నెచ్చటఁ బెంచ వలెనో యెచ్చటఁ దగ్గించ వలెనో నిశ్చయించి భారత రచనకు శ్రీకారము చుట్టి వలసి వచ్చెను. ముద్రిత ప్రతులు కావలసినన్ని లభించుచున్న యీ కాలములో సైత మిట్టి పనిచేయుట దుష్కరమే యనిపించుచుండ శిథిలములు, అస్పష్టములు, అసంపూర్ణములు, అపరిశుద్ధములు నైన తాళపత్ర ప్రతులు మాత్రమే లభించుట కవకాశ ముండిన యీ కాలములో నది యెంత దుస్సాధ్యమో వేఱుగా వచింప నక్కఱ లేదు. ఎంత ప్రతిభాశాలిత్వ న నొక్కవి కీ పని యశక్యముగా నుండును. ఈ సందర్భముననే నన్నయకు సహాధ్యాయుఁడును, బండితాఖండలుఁడు నైన నారాయణభట్టు కొంతవఱకు సాహాయ్య మొనరించి యుండును. అతఁ దొనంగిన తోడ్పాటు నిజముగా భారతము రచించుట యందుఁ గాక తద్రచనా విధానమును సుకరమొనరించు పై ప్రయత్నమునం దెక్కువగాఁ గలిగి యుండునని యూహించు టలో నసామంజస్య ముండదు.

ఈ విధముగా భారత రచన కారంభించుటకు ముందు నన్నయ పూర్వ రంగము నెంతో శ్రమపడి నవరించు కొనవలసి వచ్చెను. ప్రతిభాశాలియుఁ బండిత్య సముద్రుఁడును గావున నాతఁడు దాని నెంతో సమగ్రముగా, సుమనః ప్రశంసా పాత్రముగా విర్వహింపఁ జాలెను. ఈ ప్రయత్నములో నాతనికి సమాన వయః ప్రతిభా పాండిత్యములు గల నారాయణ భట్టు తోడగుట భారత సంగ్రామ మునఁ బాండవుల విజయమునకు నారాయణుని తోడ్పాటువలె నాంధ్ర భారతా వతరణమున కెన్నో విధముల సౌలభ్యము చేకూర్చెను. అందుచేతనే నన్నయ తన మిత్రుని సాహాయ్యమును భారతావతారికలోఁ గృతజ్ఞతా పూర్వకముగా

సంస్కరించి యుండెను. రాజ రాజానకుఁ గలిగిన భారతాంధ్రీకరణాసక్తి, నన్నయ యతి ప్రతిభ, నారాయణుని సాహాయ్య సంపద యను గంగా యమునా సరస్వతీ స్రవంతులు మూఁడును గూడి యాంధ్ర భారత మను త్రివేణీ సంగమమునకు రూపొసంగినవి. అది యాంధ్ర మహాజనుల కఖిల పురుషార్థ సాధనమై యల రాదు చున్నది.

ముఖ్యవిషయాను క్రమణిక

అ	దై		
		బావవిభ కికము	211
అగ్గపరాజు	150		
అద్దంకి శాసనము	33 73	క	
అనుస్మారము	58,176		
అప్పకవి	101,105,310,314,327,	కథాసరిత్సాగరము	19
అయ్యనభట్టు	115,390	కర్మార్థకము	278
అల్లానేరేళ్ళు	327	కలమళ్ళుశాసనము	170
అన్యాయములు	283	కల్లిచాడుడు	361
అశోకుడు	2	కవిజనాశ్రయము	104,105,106,107,
అహదనకర శాసనము	161,193మొద		107,108,109,110
		కవిరాజమార్గము	366,375,378 402,406
అ		కశింగము	3 43
		కాగ్నెట్స్ ద్రవిడియన్	31,32,33
ఆంధ్రభాషా శాసనము	65,182,410,	కాశేపండితుడు	25
	412, 413 మొద	కామనూత్రములు	24 FF
ఆంధ్రాట్టకథ	15,17	కాలెన్సర్	5,10 11,154,163,190
ఆశీరాద్యర్థకము	275		197,230
		కాద్యాలంకార మాదామణి	320,328,333-
			342
ఇ		కావ్యాలంకార సూత్రవృత్తి	331,353
ఇక్ష్వాకులు	4.40	కాశీకుండము	133
		కెరెల్	325
		కీత్ ఏ బి.	14
ఉ		కుమారస్వామి సోమయా	334
ఉకారనంది	296	కుమారిలభట్టు	164
ఉత్పల్లకము	332	కృత్తిత వ్రత్యయములు	280
ఉదాహరణము	332	కృష్ణదేవరాయలు	101
		కేతవ	7,375,382
ఏ		కేరాలా	153,163,186,197
		కైవర్థకరూపములు	268
ఎను	291	కీర్యలు	258
ఎల	323	కేవేంద్రకవి	96,98,99

గ

ద

గజాంతురుడు	96
గణపతిదేవుడు (కొలని)	387
గద్యము	349
గనకదవాదేశము	292
గాథానస్తకతి	17,18,27,28,29 34,65
గుణగవిజయాదిత్యుడు	70,73,74,761 78,535
గుణాధ్యుడు	19,24,25
గొబ్బిళ్లపాట	330
గోపరాజు (కొలని)	311,341
గ్రియర్సన్ సర్ జార్జి	11,22

చ

చంపూ కావ్యము	72
చాణూరుడు	4,8
చిన్నయనూరి	223,226,273,292, 306,411
చేదర్థము	276

జ

జయదేవుడు	109
జయవర్మ	38,42
జవానపూర్ కాననము	6
జాతులు (సంస్కృతదేశ)	312
జోగిసోమయాజి గంట	36,45

ట

టోలిమీ	5

దువ్రెయిల్	136
త్ర	
తదర్థములు	271
తద్దితదూపములు	281
తరతమభావము	256
తాంత్రికరణము	57 147
తిక్కనసోమయాజి	7,100,397 414
తిమ్మప్పయ్య	93
తుమున్నర్థకము	278
తేల్ నది	3

తొల్కాప్పియరు	59 61,210,212
త్రిపుకు	326
దళదూపకము	362
దుర్జినీతుడు	366
దెందులూరు	53
దుగ్రత ప్రకృతికనంది	297

న

నందివర్మ కాంకాయన	57
నక్కేరకో	365
నన్నయభట్టు	7 91
నన్నెచోడుడు	7,108,118,119 367, 368,369 383,378 415

నాగవర్మ	319,320,321,322
నారాయణభట్టు	7 73,110,111,112 113
డా. నారాయణరావు, చిలుకూరి	10,85
నీలకంఠశాస్త్రి	66

నృపతుంగుడు	374,394	భోగషట్పది	323
		భోజరాజు	96 97
ప		మ	
పండితారాధ్యుడు	84		
పంపకవి	93,94,102	మణిప్రవాళచిహ్నము	305
పద్యకవి	337	మధ్యాత్మకరలు	34,35 346
పాట్టియర్	329	మనోమోహన్ ఘోష	15
పెద్దన చిత్రకవి	331	మల్లదేవనందివర్మ	6
ప్రైణి	17,20,FF	మల్లేశ్వరుడు	91FF
పాన్నకవి	102	మహాతలవరి (ర)	50
ప్రతిష్ఠానపురము	19	మాధవవర్మ	36,42
ప్రత్యక్షవాక్యము	306	మారన	387
ప్రబంధరత్నావళి	94 95,100 ,	మార్గపులు	379 380
	103,338,389	మెగస్తేనీసు	2,8
ప్రభాకరశాస్త్రివేదూరి	95,103,107,117		
ప్రేరణార్థకదూపములు	261	య	
స్థినీ	4	యశ స్థితిక చంపుపు	347
స్థితి-డాక్టర్	55,116	యశోవర్మ	21
బి		యద్దమల్లుని శివవాడకాననము	71
		77,78,79,114,115 మొదల	
బహువచనప్రత్యయము	190		
బిందుసాధుడు	3	ర	
బుద్ధుడు	16		
బుద్ధఘోషుడు	16,17	రగద	317
బృహత్కథ	18,23	రాఘవన్. చ	17
బృహత్పలాయనలు	4	రాఘవయ్య, వార్తాకవి	331
బ్రహ్మాండపురాణము	5,8	రాజరాజు	7,114,115,116,123,
భరత నాట్యశాస్త్రము	14,17,24FF		131, 134
భవిష్యద్వర్తమానములు	274	రామకృష్ణకవి, మునవల్లి	97,98,99,119
భామినీవత్పది	323	రామకృష్ణయ్య కోరాడ	10,12,13FF
శిష్యుని వేములవాడ	104,105,106,111		37,156,159,164,173,353,381
శిష్యుని భట్టు	115,390	రామయ్య పంతులు, జయంతి	79,133,138
శిష్యుని పంతులు	384,385	డా రామారావు, మారేమండ	3,18

రామేశ్వర స్తంభశాసనము	178	వీరేశలింగంపంతులు	352 368
రుద్రదామరఁడు	4	వృత్తగంధి	356
రేచన	110	వెంకయ చోడుఁడు	871, FF మొద.
		వెండ్రో	251
ల		వెడ్డా	340, 341
		వెన్నెలపాట	330
లక్ష్మీరంజనం, ఖండవల్లి	21, 190,	వెల్దిరిశాసనము	126
	264, 265, 267	వేంకటకృష్ణారావు, భావరాజు	139
లింగము	196	వేంకటకృష్ణారెడ్డి - దేవరపల్లి	87 FF
		వేంకటస్వనింహకవి - ప్రైడిపాటి	98
వ		వేంకటపతి - నడిమిండి	98
		వేంకటరత్నం పంతులు - కొక్కొండ	352
వచనము	348	వేంకటరమణయ్య - డా నేలమూరి	
వరదచి	18, 23 26		39, 80, 102, 112
వాక్యములు	299	వేంకటరామమూర్తి - గిడుగు	134, 351
వాదీంద్రచూడామణి	358	వేంకటరామయ్య - ముట్లూరి	356
విక్రమేంద్రవర్మ (చిక్కళ్లశాసనము)	53	వేంకటరావు - నిడుదవోలు	5, 17, 75,
	54, 60		92, 93, 97, 108, 111, 114, 316,
విద్యానాథ పండితుఁడు	67		331, 335, 339, 350
విద్యార్థకము	275	వేంకట లక్ష్మణరావు - కొమ్మజ్జూరు	11 12
విష్ణుశాసనము (జయనింహవల్లభుఁడు)			FF, 13, FF, 76 112
	73, 193	వైదుంబరాజులు	69 87, 122
విష్ణుర్గ -	5, 45, 124	వ్యతిరేకార్థకము	277
విభక్తివ్రత్యయములు	218		
విభక్తులు-విభక్త్యంగములు	201	శ్చ	
విశేషణములు	251		
విశ్వామిత్రుఁడు	1, 8	శకటరేఖము	52 165
విష్ణుకుండినులు	4, 42	శతపథబ్రాహ్మణము	37
		శరషక్పిడి	322
ప్ర		శర్వవర్మ	19
		కాతావాహనులు	4, 17, 14, 38 40
వీరపురుషదత్తుఁడు	50	కాలంకాయనులు	4
వీరభద్రరావు, చిలుకూరి	101, 106, 110	శివతత్త్వసారము	328, 336

శివరాత్రిమాహాత్మ్యము	349	సుగ్రీవుడు	18
శివస్కంధపర్వ	4,45	సూర్యనారాయణకావ్యము, మల్లాది	14
శిర్షకము	315 316,319	సోమదేవసూరి	23,115 317
శోర్యడి యుద్ధము	68 69	సోమం, లోకేశరావు	350
శ్రావణబెగ్గోళి	366,373	సోమనాథుడు, పాల్కురికి	7,85,86, 324,328,330,331,333,374
శ్రీధరాచార్యుడు	96		
శ్రీనాథుడు	133,134 139	సోమశేఖరిశర్మ, మల్లంపల్లి	131,134, 135 136,138
శ్రీవతి వండితుడు	82,86	స్టెన్ కౌన్	17 51
		స్మిత్, ఎన్ సెంట్	39 E.F

స

హ

సంఖ్యావాచకము	235		
సంగీత రిత్మాకరము -	359, 360, 361,	పాయవడనరావు	85
	382	పాఠప్రసాదకావ్యము	14
సంగీతసుధాకరము	360	హరిభట్టు	350
సంధి	285	హర్షచరిత్ర	24 F F
సమానములు	306	హర్షేల్	17
సముచ్చయార్థకము	282	హాలుడు	18
సర్వదేవుడు	100,103 336 339	హన్, ప్రాఫెసర్	363
సర్వనామములు	224	హేమచంద్రుడు	20 F F,21,26, 30,F.F,31,45
సహదేవుడు	2	హ్యూన్ స్పాంగ్	6,65,66
సారంగధర యక్షగానము	325		
సింగవ	95 96,97,99,113	ఐ	
సింహగిరి వచనము	347		
సుగ్రీవ విజయము	324	కారము	154

మరి